INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989
Alexandru Oşca

DINCOLO DE RUBICON

1989 – Timişoara – 1990

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989

Alexandru Oşca

DINCOLO DE RUBICON

1989 – Timişoara – 1990

Editura SITECH
Craiova, 2011

Redactor de carte: Ştefan Diaconu

Consultanţi de specialitate: Lorin Ioan Fortuna, Virgil Hosu, Adrian Kali, Adrian Sanda, Dumitru Tomoni

Îi mulţumesc domnului Claudiu Iordache pentru disponibilitatea de a fi acceptat repetate dialoguri, în urma cărora am înţeles raţiunea unor întâmplări din Timişoara, din perioada Revoluţiei.

Mulţumesc, de asemenea, domnului Radu Ciuceanu pentru sugestiile extrem de utile pe care a avut amabilitatea să mi le facă.

Indice general: Ştefan Diaconu

Corectura aparţine autorului.

© 2011 Editura Sitech Craiova
Toate drepturile asupra acestei ediţii sunt rezervate editurii. Orice reproducere integrală sau parţială, prin orice procedeu, a unor pagini din această lucrare, efectuate fără autorizaţia editorului este ilicită şi constituie o contrafacere. Sunt acceptate reproduceri strict rezervate utilizării sau citării justificate de interes ştiinţific, cu specificarea respectivei citări.

© 2011 Editura Sitech Craiova
All rights reserved. This book is protected by copyright. No part of this book may be reproduced in any form or by any means, including photocopying or utilised any information storage and retrieval system without written permision from the copyright owner.

Editura SITECH din Craiova este acreditată de C.N.C.S.I.S. din cadrul Ministerului Educaţiei şi Cercetării pentru editare de carte ştiinţifică.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
OŞCA, ALEXANDRU
Dincolo de Rubicon: 1989 - Timişoara - 1990 / Alexandru Oşca. - Craiova: Sitech, 2011
vol.
ISBN 978-606-11-1846-5
Partea 1. - 2011. - Bibliogr. - ISBN 978-606-11-1847-2

94(498 Timişoara)"1989.12"

Editura SITECH Craiova, România
Aleea Teatrului, nr. 2, Bloc T1, parter
Tel/fax: 0251/414003
E-mail: sitech@rdslink.ro

ISBN 978-606-11-1846-5
ISBN 978-606-11-1847-2

C u p r i n s:

I. Prolegomene 7
a) Consideraţii generale 7
b) Studiu istoriografic 29

II. Starea de spirit prerevoluţionară..... 53

III. Declanşarea revoltei, desfăşurarea şi victoria Revoluţiei 74
III.1. Declanşarea Protestului..... 74
III.2. Extinderea şi generalizarea Revoltei..... 89
III.3. Victoria Revoluţiei. 20 decembrie 1989, zi crucială pentru destinele timişorenilor..... 140

IV. Percepţii străine faţă de Revoluţia română 212

V. Consideraţii privind instituirea noilor autorităţi postrevoluţionare. Preluarea Puterii la Timişoara..... 234

VI. Anexe 295
a) Documente emise de structuri ale revoluţionarilor..... 297
b) Documente emise de autorităţile comuniste 308
c) Documente ale Securităţii şi Miliţiei 338
d) Documente ale Armatei 346
e) Documente diplomatice 374
f) Represiunea reflectată în documente şi statistici 377

VII. Bibliografie 405

VIII. Indice general..... 411

I. Prolegomene

a) Considerații generale

Titlul lucrării mi s-a părut că surprinde cel mai bine esența evenimentelor declanşate şi desfăşurate la Timişoara, în decembrie 1989 şi în primele luni ale anului următor. Invocând *Trecerea Rubiconului*, ca metaforă, vrem să spunem că – asemenea faptelor din antichitatea romană (anul 49 î.Hr.) – la Timişoara, în decembrie 1989, s-a luat o decizie fără întoarcere: s-a trecut la acțiune pentru lichidarea unui regim dictatorial, în urma unei îndelungi aşteptări, ştiind bine că rezultatul ei – pozitiv, în final –, putea fi oricând un dezastru şi o pierdere ireparabilă pentru inițiatori.

În antichitate, Rubiconul era granița fizică între Galia Cisalpină şi Italia (sau mai degrabă o linie de demarcație a zonelor de influență deținute de Pompeius şi, respectiv, de Cezar, pe timpul Triumviratului: Pompeius, Cezar, Crassus); nici o legiune romană nu avea voie s-o depăşească, fără riscul declanşării unui război civil. Or, Suetoniu povestește că în 10 ianuarie, anul 49 (î.Hr.), în urma conflictului dintre Iulius Cezar şi Pompeius, legiunile lui Cezar au trecut apele Rubiconului, apoi au ocupat Roma şi l-au alungat pe Pompeius. Celebra expresie *Alea iacta est* – care s-a păstrat după mai bine de două milenii – ar fi fost rostită de Cezar în momentul în care trupele sale au trecut Rubiconul; fapta, odată săvârşită, nu mai exista cale de întoarcere. Practic, Cezar şi-a riscat viața, pentru că, o lege a Senatului interzicea trecerea cu trupe a Rubiconului, spre a evita incursiunile armate asupra Italiei, pregătite de comandanți prea ambițioşi care, conştienți de forța lor militară, aspirau la preluarea întregii puteri în stat[1].

[1] *Alea iacta est!* („Zarurile au fost aruncate!“) este o expresie atribuită de Suetoniu şi Plutarh lui Iulius Cesar. Cezar nu s-a grăbit s-o remarce; el nu o amintește şi nu insistă deloc pe semnificația trecerii Rubiconului (în propria sa scriere „Comentarii de bello civili“, nici nu pomenește despre Rubicon). Prin urmare, expresiile „Alea iacta est“, şi „A trece Rubiconul“ sunt, mai degrabă, produse ale imaginației istoricului, alimentate, sigur, de un eveniment, dar care nu trecea drept foarte important pentru protagoniştii lui.

Sigur, nu există identitate deplină între situaţia din antichitate şi realitatea anului 1989 din România şi, mai ales, din Timişoara. Totuşi, decizia dramatică asumată de timişoreni în decembrie 1989 are o semnificaţie similară cu decizia lui Cezar, care a ales drumul fără întoarcere, învingând teama şi asumându-şi riscul pierderii vieţii, odată cu trecerea Rubiconului.

Când au trecut timişorenii „Rubiconul"? Voi încerca, pe cât posibil, să descriu şi să dau o interpretare întâmplărilor din decembrie 1989; las, însă, cititorul să stabilească singur acest moment. Vă asigur că nu este un exerciţiu facil, pentru că trebuie ales dintre foarte multe momente cu semnificaţii foarte apropiate.

Ce s-a întâmplat dincolo de *Rubicon*? În antichitate ştim: Cezar a ieşit învingător în confruntarea lui cu Pompeius! Dar în contemporaneitate? Este ceea ce îşi propune cartea să prezinte, mai ales că pentru istorici realitatea *de după* a rămas, pe nedrept, într-un con de umbră, aproape toate descrierile concentrându-se pe zilele de foc ale săptămânii 16-22 decembrie 1989. Or, după 20 decembrie (în cazul Timişoarei), s-au înregistrat evenimente extrem de complexe şi interesante, chiar dacă nu la fel de tragice ca cele din zilele precedente.

Nu insist pe metoda cea mai potrivită pentru cercetarea unei astfel de teme. Rămân la părerea că problematica Revoluţiei din decembrie 1989, în general, poate fi abordată de pe poziţiile şi cu metodele oricărui curent din istoriografie: a trecut o perioadă de timp suficient de mare de la Revoluţie, aşa încât pot fi realizate sinteze (specifice „Şcolii de la Annales"), sunt utile şi metodele de evaluare a semnificaţiei unor întâmplări din timpul Revoluţiei (promovate de prezenteişti), dar sunt încă de interes şi descrierile amănunţite ale evenimentelor aşa cum s-au desfăşurat ele (după

Expresia are semnificaţia asumării unei decizii într-un moment tragic, în înţelesul: „soarta va decide!", în sensul că o acţiune nu este declanşată având 100% şanse de reuşită şi - mai mult -, în caz de nereuşită consecinţele nu pot fi decât dramatice. Iată cum povesteşte Suetoniu acest moment important din viaţa lui Cezar: „Ajunse (Cezar, n. ns.) cu legiunile sale la râul Rubicon, care era hotarul provinciei sale. Aici se opri puţin şi, cugetând la planul lui îndrăzneţ, zise către cei mai apropiaţi: „**Acum am putea să ne întoarcem. Fiindcă, dacă vom trece acest pod, totul va trebui rezolvat prin arme**" (s. ns.) …. Pe când stătea pe gânduri, se petrecu următoarea minune: un om de o mărime şi frumuseţe extraordinare apăru deodată înaintea lui, cântând din fluier. Afară de păstori, alergară la el să-l asculte mulţi soldaţi din posturi, între care şi trompeţi. Răpind o trompetă de la un soldat, omul sări în apă şi, sunând puternic din trompetă, se îndreptă spre malul celălalt. Atunci Cezar zise: „*Să mergem unde ne cheamă minunile zeilor şi nedreptatea duşmanilor noştri. Zarul a fost aruncat*".

modelul pozitivist). Insist doar pe o apreciere făcută de A.J.P. Taylor[2] despre menirea istoricului: „Oricum, nu intră în datoria istoricului să spună ce ar fi trebuit să se facă. Singura sa obligaţie este să descopere ce s-a făcut şi de ce.“[3] „Adeseori – spune în alt loc Taylor – istoricilor nu le place ce s-a întâmplat sau doresc să se fi întâmplat altfel. Dar nu se poate face nimic în legătură cu asta. Ei trebuie să afirme adevărul aşa cum îl văd, fără a-şi pune problema dacă şochează sau confirmă prejudecăţile existente.“[4]

Am apreciat aceste consideraţii ca necesare, în perspectiva înţelegerii evenimentelor de la Timişoara din 1989, pe baza unor studii aprofundate, utilizând metodele consacrate în cercetarea istorică.

*

* *

Să vedem în ce context s-au declanşat evenimentele de la Timişoara şi cum au fost influenţate ele sau cum au influenţat acestea, la rândul lor, evoluţiile sociale pe spaţii fizice şi temporale largi.

După mai bine de două decenii, putem evalua mai corect profunzimea schimbărilor structurale pe care continentul european le-a înregistrat, ca urmare a prăbuşirii sistemului comunist în Răsăritul Europei, în anii 1989-1991. S-a scris foarte mult despre schimbările radicale, fundamentale, din fostele ţări socialiste din această zonă, declanşate la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Cum ştim, s-a prăbuşit un sistem şi, odată cu el, o lume plină de iluzii construite pe o ideologie artificială. S-au prăbuşit instituţii care păreau încremenite în timp, s-au schimbat mentalităţi (chiar dacă nu suntem mulţumiţi de ritmul lor lent)[5].

Structuri şi relaţii economice, conexate prin mii de fire, care

---

[2] Alan John Percivale Taylor (25 martie 1906 – 7 septembrie 1990), cunoscut istoric britanic al secolelor XIX - XX. Una dintre lucrările cele mai cunoscute (tradusă şi în română) este: *The Origins of the Second World War.*

[3] A.J.P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, Bucureşti, Ed. aideea, 2004, p. 18.

[4] *Idem*, p. 5.

[5] Vezi, între altele, pe larg: Adrian Pop, *Originile şi tipologia revoluţiilor est-europene*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2010; Ioan Scurtu, *Revoluţia română din decembrie 1989 în context internaţional*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică şi Ed. IRRD, 2006. Vezi şi ediţia a doua (Bucureşti, 2009) şi versiunile în limba engleză, în limba franceză şi în limba spaniolă.; Peter Siani-Davies, *Revoluţia Română din decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2006; Stelian Tănase, *Istoria căderii regimurilor comuniste. Miracolul revoluţie*i, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2009; Teodora Stănescu-Stanciu, *Structuri politice în Europa Centrală şi de Sud-Est*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Ed. România de Mâine, 2008.

păreau veşnice, s-au dărâmat ca un castel de nisip, relaţiile interumane s-au debarasat de haina constrângerilor de tot felul.

De la un capăt la altul, Centrul şi Estul Europei înregistrau întâmplări şi fapte de o profunzime extraordinară, într-o dinamică accelerată, într-o direcţie şi dintr-o direcţie pe care nimeni nu le anticipase.

Conceptul „stat providenţial" – în variantă comunistă[6] – îşi epuizase resursele de credibilitate, se deschidea o competiţie angajând valori care, până atunci, erau considerate retrograde. Aşa cum am amintit cu altă ocazie, pieţele naţionale şi a CAER nu mai funcţionau, criza era omniprezentă, inflaţia se afla la trei sau patru cifre, economiile individuale, atâtea câte erau, se epuizau rapid[7].

Dacă pentru situaţia din fostele ţări socialiste s-au scris sute de studii şi lucrări, deocamdată despre impactul acestor schimbări radicale asupra Occidentului democrat elaborările sunt la început. Este tot mai evident, acum, după mai bine de două decenii, că acest impact a existat.

Flexibil prin excelenţă şi apt să absoarbă fără tensiuni explozive perturbaţii economice, sociale şi de altă natură, Occidentul „se bucura" de victoria istorică în confruntarea cu un model dezavuat, dar acest sfârşit al comunismului i se părea neverosimil, incredibil de facil.

În plan imediat, la nivel politic, două au fost consecinţele cele mai spectaculoase ale căderii comunismului în Europa: încetarea „războiului rece" şi, respectiv, reunificarea Germaniei - care a creat şi primele îngrijorări, dar care, iată, s-au dovedit ne-

---

[6] Tony Judt, *Europa postbelică, o istorie a Europei de după 1945*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2008, p. 335-337. Despre conceptul de stat asistenţial promovat în Occident amintesc mulţi analişti. Tony Judt se referă la anii 60 ai secolului trecut şi compară valenţele statului asistenţial cu cele ale economiei de piaţă: „La apogeul statului asistenţial … se ajunsese la un consens remarcabil: opinia generală era că statul era de preferat, sub toate aspectele, pieţii libere, nu numai pentru a împărţii dreptatea, a apăra teritoriul sau a distribui bunuri şi servicii, ci şi pentru aplicarea de strategii pentru coeziunea socială, sprijin moral şi virtute culturală. Ideea că aceste probleme ar putea fi lăsate pe seama interesului personal şi a mecanismelor pieţii libere a mărfurilor şi ideilor era privită în cercurile politice şi academice din Europa ca o relicvă bizară a epocii prekeinsiene, în cel mai bun caz, drept o incapacitate de a asimila lecţiile Marii Crize, iar în cel mai rău caz, drept o sământă de conflict şi un apel voalat la cele mai josnice instincte umane…Peste tot, succesul capitalismului în Europa postbelică era sinonim cu rolul amplificat al sectorului public."

[7] Vezi pe larg: Alexandru Oşca (coordinated*), 1989- Decisive year in the History Europe*, Piteşti, Ed. Paralela 45, 2008. *Introduction.*

justificate. În felul acesta, două dintre ecuațiile deschise la sfârşitul ultimei conflagrații mondiale au fost - sau păreau să fie - rezolvate. Unii contemporaniști compară consecințele prăbuşirii comunismului în Europa, din punct de vedere politico-statal, cu cele de la sfârşitul primului război mondial.

La apogeul crizei sistemului socialist[8], nici Occidentul nu stătea prea bine din punct de vedere economic. Producția stagna, marile trusturi transnaționale căutau înfrigurate piețe de desfacere pentru producția lor pe stoc, cheltuielile pentru modernizarea tehnologiilor erau impresionante, politicile salariale şi sociale generoase, nu mai puteau fi susținute. Nu se întrevedea ieşirea prea rapidă din blocaj, deşi era de aşteptat ca, până la urmă, mecanismele pieței libere să găsească soluții pentru depăşirea lui. Astăzi observăm că fetişizarea valențelor pieței libere, poate avea efecte similare cu credința fără discernământ a unor ideologi comuniști în potențele economiei de stat planificate şi supercentralizate, care a avut drept consecință falimentul modelului economic comunist. Spre surprinderea multor economişti, tot mai multe guverne din statele capitaliste admit astăzi – în pofida teoriei liberaliste – că trebuie să intervină cu resurse publice pentru a salva afaceri private intrate în criză şi care altfel, în logica economiei de piață, urmau să falimenteze.

În contextul ultimului deceniu al secolului trecut, prăbuşirea piețelor fostelor țări socialiste a însemnat o şansă pentru marile economii occidentale aflate în dificultate; am asistat la o masivă deplasare a comerțului occidental cu produse neabsorbite de piață, către țările foste comuniste din Centrul şi Estul continentului, aflate în criză profundă. Acest fenomen a permis o revigorare a mediului de afaceri occidental, o creştere a interesului pentru capitalizarea şi diversificare lui, o extindere a pieței către un spațiu neconcurențial, altădată aproape închis prin infinite bariere politice şi ideologice, dar care acum era într-o totală derută. Practic, se poate spune că efectele crizei de pe piața liberă – care se prefigurau la orizontul anilor 90 ai secolului trecut - au fost mutate, în timp, cu două decenii mai târziu. Din nefericire, România – după calvarul din 1989-1990 – trece şi prin cel al crizei care a cuprins în ultimii ani întreaga Europă.

Aparent, ieşirea din impas pe seama unei piețe imense, destructurate, scăpate de sub control, a fost, la timpul respectiv, be-

[8] Într-o formă simplificată, aceste considerații le-am făcut şi în „Studiu introductiv" la lucrarea *1989 – an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2008.

nefică pentru lumea liberă (peste două decenii, o evoluție similară este pe cale să se producă într-un alt spațiu geopolitic, guvernat de alte legi!). Numai că o criză, pe lângă consecințele ei dureroase - mai ales la nivelul intereselor indivizilor sau al unor comunități profesionale mici - constituie prilejul restructurării la nivel macroeconomic şi repune în discuție concepte sau modele responsabile pentru impasul în care societatea a ajuns la un moment dat. Neglijată o astfel de cerință – lege de fier a economiei de piață şi pârghie importantă pentru reglarea mecanismelor ei – poate să aibă consecințe devastatoare mai târziu. Este una din explicațiile pentru ceea ce se întâmplă astăzi pe continent şi în lume, în general.

Să vedem, în sinteză, ce dezvoltări au avut evenimentele din Răsărit, în contextul schimbărilor radicale provocate de prăbuşirea comunismului?

În plan politic, după evoluții similare în aproape toate țările Estului comunist (în sensul că, sub o formă sau alta, liderii regimului comunist - ultraconservatori sau cei care i-au urmat în logica reformatorilor de la Moscova – au fost îndepărtați de la exercițiul guvernării), noile garnituri de conducere şi-au consolidat pozițiile în urma unor alegeri libere: în Polonia, alegerile au avut loc în iunie 1989, şi au fost câştigate de Solidaritatea (printr-un aranjament prealabil, puterea s-a împărțit cu partidul comunist), a fost numit un prim ministru necomunist (Tadeusz Mazowiecki)[9]; în Ungaria, alegerile din martie-aprilie 1990 i-a adus la putere pe liberali, foştii comunişti rămân pe scena politică, dar în opoziție;[10] în România (unde procesul schimbării s-a produs mai târziu, brusc şi dramatic), alegerile s-au desfăşurat în mai 1990 (practic, acest eveniment s-a sincronizat cu evenimentele similare din fostele țări „frățeşti“). În urma acestora, F.S.N. (care a preluat puterea, prin C.F.S.N., după înlăturarea prin forță a regimului comunist) şi-a reconfirmat poziția. Partidul Comunist, incapabil de schimbare, a fost, practic, scos din viața publică; în Cehoslovacia, alegerile libere au loc în iunie 1990 şi au fost câştigate de susținătorii lui Havel; în Germania alegerile s-au organizat în 2 octombrie 1990 (după un an de la căderea zidului Berlinului – 9 noiembrie 1989), concomitent şi după aceeaşi lege în RDG şi în

[9] Aliycia Sowinska-Krupka, *Drumul Poloniei spre democrație, 1981-1991*, în: Alexandru Oşca, *1989, an decisiv în istoria Europei*, Cluj-Napoca, 2008, p. 95-106.

[10] Zoltan Ripp, *Dezintegrarea sistemului comunist şi tranziția negociată*, în: I*dem*, p. 107-116

R.F. Germania. Creştin Democraţii câştigă. În ziua următoare (3 octombrie 1990), fosta R.D.G. dispare, astfel că autoritatea R.F. Germania s-a extins în Est şi a devenit o entitate statală unică. În Bulgaria, Partidul Comunist (devenit Partid Socialist) obţine majoritatea după alegerile din iunie 1990, dar în alte alegeri (noiembrie 1990), Uniunea Forţelor Democratice obţine victoria la limită[11]. Dezvoltări similare, uşor întârziate faţă de „grafic", au avut loc în Iugoslavia şi în Albania.

Cum observăm, rând pe rând, toate regimurile de „democraţie populară" au dispărut. Ca o consecinţă, vom vedea, URSS a pierdut „cordonul de protecţie", format din statele satelit din Europa, creat după al Doilea Război Mondial. Pactul de la Varşovia şi CAER-ul vor dispărea şi ele de la sine (formal, Pactul se dizolvă în februarie 1991, iar CAER-ul pe 28 iunie 1991).

Concomitent, harta Răsăritului se redesena, aveau loc procese de reconfigurare a entităţilor statale Central şi Est Europene, în măsura în care o parte dintre ele erau considerate alcătuiri artificiale, din raţiuni de oportunitate, politică sau geostrategică. Cehoslovacia s-a descompus paşnic în două republici: Cehia şi Slovacia (1992), URSS dispare ca actor pe scena politică a lumii; pe ruinele ei au apărut state independente, până atunci republici unionale (între care Federaţia Rusă, la rândul ei un conglomerat pestriţ, format din 89 de entităţi autonome: 21 de republici, 49 de regiuni separate, 6 teritorii, 2 oraşe cu statut federal, alte două regiuni autonome cu statut special, 10 districte autonome. În cadrul Federaţiei, 20 de milioane de locuitori nu sunt ruşi, au altă religie şi alte obiceiuri şi mentalităţi decât aceştia). Mai târziu, Iugoslavia s-a divizat şi ea în state independente (în urma unui război civil devastator), până atunci republici sau regiuni autonome în cadrul Federaţiei. Doar Polonia, România, Ungaria, Albania şi Bulgaria şi-au păstrat integritatea consfinţită după tratatele de pace de la Paris (1946-1947). Politica de *containment*, practicată o jumătate de secol de administraţia americană pentru a descuraja ambiţiile sovieticilor, a rămas fără obiect; strategia *roll-back*-ului – alternativă abandonată în favoarea *containment*-ului – şi-a produs, nesperat de simplu, efectul[12].

În plan economic, ambiţia şi speranţele noilor lideri ai Es-

[11] Jordan Baev, Plamen Petrov, *Factori interni şi internaţionali care au determinat retragerea lui Jivkov în Bulgaria*, in *Idem*, p. 71-79.

[12] F.G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Istoria universală, vol. III, Evoluţia lumii contemporane*, Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti, 2006, p. 495-496.

tului (încurajaţi sau nu de consilieri din Occident să implementeze rapid mecanismele economiei de piaţă) s-au dovedit iluzorii: foarte curând, aceştia au constatat că legile economiei de piaţă sunt mult mai dure, iar nerespectarea lor ducea la dezastru. În U.R.S.S. Gorbaciov a eşuat în încercarea de a reforma economia Uniunii, fără a renunţa la conceptele comuniste de bază. După el, Elţîn a ales explicit calea economiei de piaţă, în dorinţa şi speranţa că va putea plasa Rusia în grupul select al celor mai bogate state de pe planetă – cum aprecia Jean-Baptiste Douroselle.[13] Avea la dispoziţie un popor de 150 de milioane, o ţară întinsă rămasă după destrămarea URSS, cu bogăţii ale subsolului de invidiat, o industrie complexă (chiar dacă nu suficient de performantă), o resursă umană instruită şi ieftină. După doar un an, Elţîn înregistrează, însă, acelaşi eşec: PIB-ul scade în Rusia cu 14 procente în 1992, iar în anii următori creşterea se menţine negativă (8,7%, - 12,6% etc., până în 1998). Inflaţia a scăpat cu totul de sub control: în 1992 aceasta era deja 2508%, în 1998 s-a redresat, dar numai până la 84%. În plan social consecinţele au fost terifiante: nivelul de trai s-a prăbuşit, salariile nu se mai plăteau luni de zile, uzinele – lipsite de capital - nu mai puteau să-şi asigure materiile prime, trocul era un accesoriu nelipsit în economie, ţara devenise „o insulă a epavelor industriale.“[14] Fenomenul se regăseşte peste tot în Est: nu trebuie să ne surprindă că în acel context, în România, un premier postrevoluţionar (Petre Roman), considera industria ţării sale „un morman de fiare vechi“. Desprinse din context, lipsite de capital şi de un management experimentat, „actorii“ fostei economii comuniste, incapabili să reacţioneze autonom într-un mediu concurenţial şi fără cunoaşterea mecanismelor pieţii libere, îşi încetau funcţionarea unul după altul.

După război asistăm la două modele de integrare: cel comunist şi, respectiv, cel din occidentul democrat (replica britanicilor – AELS – la soluţia comunităţilor s-a dovedit, la rândul ei, parţial eficientă). În spaţiul estic, din motive care merită o analiză separată, modelul a fost respins (dar nu de la început) de către entităţile statale implicate, iar în final, a eşuat, a falimentat. Neîncrederea şi tentaţia de heghemonie a Moscovei au făcut imposibile orice iniţiative îndrăzneţe în domeniul integrării (vezi Planul Valeev, Ampoliov etc).

---

[13] Jean-Baptiste Douroselle, André Kaspi, *Istoria relaţiilor internaţionale,1948 – până în zilele noastre, vol.* II, Bucureşti, Ed. Ştiinţelor Sociale şi Politice, 2006, p. 282-283.

[14] *Idem,* p. 287.

Aşa cum am amintit mai sus, prăbuşirea regimurilor comunist-totalitare a însemnat şi dispariţia organizaţiei politico-militare care contribuia la menţinerea lor. Consecinţele dispariţiei Tratatului de la Varşovia asupra Occidentului european şi a Europei, în general, au fost imense; vechile obiective ale planificatorilor de la Bruxelles rămâneau fără sens, aşa încât NATO s-a redefinit ca organizaţie cu obiective universale.

În anii 90 ai secolului trecut, modelul occidental al construcţiei europene capătă dimensiuni, sensuri şi dinamici noi. Dilemele construcţiei europene au rămas. André Kaspi spunea: „De când a început construcţia europeană disputele nu au încetat. În ultimul deceniu, acestea au căpătat un aspect şi mai grav. Ar trebui mai multă Europă?... Ba, deloc, replică alţii, Europa a mers şi aşa prea departe.“[15] Oricum, în ultimul deceniu al secolului trecut, comunităţile europene aveau o arhitectură cu totul schimbată faţă de cea realizată de primii lor artizani. Prin valuri succesive, de la cei şase membri fondatori ai celor trei comunităţi iniţiale (a cărbunelui şi oţelului, a energiei şi a pieţei comune) au ajuns la 12 în 1986. La 1 ianuarie 1995 alte trei state completează Uniunea. Procesele de integrare, de admitere în comunităţi (în Uniunea Europeană, după 1993) a noi state, oricât de complexe şi de diferite de la etapă la etapă, porneau, totuşi, de la faptul că pretendenţii împărtăşeau, în esenţă, acelaşi sistem de valori, dispuneau de acelaşi sistem economic şi social, ceea ce facilita integrarea şi nu crea perturbaţii mari în sistem.

Consiliul european de la Copenhaga, din 22 iunie 1993, a decis ca Uniunea Europeană (noua denumire a comunităţilor după Maastricht, 1992) să se extindă şi către Est, răspunzând, în fine, aspiraţiilor mişcărilor revoluţionare din 1989. În felul acesta, Uniunea devenea o entitate economică foarte puternică, dar încă era - după expresia lui Jean-Baptiste Douroselle - „un pitic politic“. Nu va trece mult şi sforţările pentru depăşirea acestui handicap vor da roade.

Este interesant cum s-a dezvoltat conceptul de *Casă comună europeană*. El ar aparţine, după unii autori (Ştefan Lache), lui *Charles de Gaulle*[16], dar a fost promovat insistent, mai târziu, de Mihail Gorbaciov. Acesta era convins, încă din 1987, că „ideea casei general-europene a intrat în domeniul politicii

[15] *Idem*, p. 328.

[16] Ştefan Lache, *România în relaţiile internaţionale, 1939-2006*, Bucureşti, Ed. România de mâine, 2007, p. 321.

practice“[17]. La Malta (2-3 decembrie 1989), Gorbaciov insista, în discuțiile cu președintele Bush, pe conceptul de *Casă Comună a Europei*, informându-l că ar dori ca procesele din Est să se desfăşoare concomitent şi convergent cu cele din Vest şi nu „să genereze o nouă divizare în Europa.“[18] Să fie vorba despre un al treilea model de integrare, abandonat încă înainte de implementare? Gorbaciov n-a supraviețuit politic acestui concept,[19] nu ştim, concret, cum îşi închipuia el această Casă.[20]

În opinia mea, planificatorii perestroikişti mizau, mai degrabă, pe o construcție aşezată pe principiile Consiliului Europei, în care ar fi putut să se „topească“ toate comunitățile – şi din Est şi din Vest. Firesc, URSS ar fi reprezentat un pol puternic într-o astfel de construcție. Din păcate, pentru ultimul lider sovietic, lucrurile n-au evoluat aşa. Imediat s-a putut constata că în timp ce fosta *Uniune* Sovietică se transformase într-o iluzorie *Comunitate* a Statelor Independente (CSI), în Occident, dimpotrivă, fostele *comunități* s-au contopit, devenind o *Uniune* Europeană puternică, destul de bine articulată şi foarte atractivă pentru noile democrații. Rămân la părerea că, din rațiuni diferite, atât SUA cât şi URSS preferau o construcție europeană aşezată pe O.S.C.E. sau Consiliul Europei, în care parităților le erau mai accesibile şi mai convenabile.[21]

După 1989, Europa avea posibilitatea să revină la ceea ce Albert Jourcin spunea: „…să reia legăturile cu vechii demoni ai egoismului național şi să se afunde într-un talibanism deplasat

---

[17] *Idem.*

[18] *Ibidem*.

[19] La întâlnirea de la Bucureşti (7-8 iulie 1989), în discuțiile cu Gorbaciov, Nicolae Ceauşescu s-a arătat sceptic față de valențele conceptului susținut de liderul sovietic şi de ideea de reînnoire a socialismului. Apud: Adrian Pop, *op. cit.* p. 315.

[20] Adrian Cioroianu, *Geopolitica Matrioşkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială, vol. 1*, Bucureşti, Ed. Curtea Veche, 2009, p. 57-63.

[21] Idei şi inițiative de a uni, sub diverse formule, toate popoarele Europei într-o singură entitate statală, au existat încă din antichitate şi, mai ales, în zorii evului mediu. Mai aproape de timpurile noastre, se cunosc planurile unei construcții europene promovate în interbelic, între alții, de Cudenhove-Kalergi, de Briand sau de Tardieu. Din diferite motive, proiectele respective nu s-au finalizat, au rămas şi au circulat către urmaşi doar ideile lor. Nu se spun prea multe lucruri despre proiectul german al unei *noi ordini* în Europa, ținut secret din rațiuni de oportunitate. Mihai Antonescu a încercat să-l descifreze, interesat să înțeleagă ce loc îi era rezervat României în această construcție politică. În acest context, el a lansat ideea unei *Axe latine*, care să echilibreze elementul german precumpănitor.

care, de două ori deja, l-a plonjat în război şi i-a grăbit declinul [...] Continentul se poate restructura – spunea mai departe Jourcin – în jurul polului constituit de Cei 12 din C.E.E.: ceea ce implică faptul că guvernele interesate să facă paşi dubli pentru a determina progresul Uniunii."[22]

Care este esența impactului schimbărilor din Răsăritul Continentului asupra construcției europene? Construcția europeană a fost amorsată în contextul Războiului Rece şi al amenințării comuniste. Acum nu mai există nici unul, nici celălalt. Ar fi putut renaşte o Europă multipolară şi conflictuală, comparabilă cu interbelicul secolului trecut. În fond, o Germanie unificată şi puternică industrial putea să potențeze această tendință. S-a optat, însă, pentru o construcție europeană înțeleaptă şi pentru maximizarea eforturilor de integrare.

Formal, pasul decisiv spre U.E. s-a făcut prin Actul Unic European din 1987; procesul s-a accelerat după încheierea războiului rece. Maastrichtul (1992) şi Amsterdamul (1997) au propulsat Uniunea către angajamente instituționale ambițioase. După respingerea Tratatului Constituțional – un proiect politic deocamdată prea avansat – s-a ajuns la Tratatul de Reformă (de la Lisabona), o replică nu foarte departe de modelul constituțional.

Maastrichtul, clădit pe exigențe greu de satisfăcut de către noile democrații, a avut câteva efecte secundare. Primul priveşte NATO, spre care s-au îndreptat speranțele esticilor după ce şi-au dat seama că pentru integrarea în U.E. nu erau pregătiți.

Deocamdată, din cauza multiplelor condiționări, visul reformatorilor din Est, care aspirau la statutul de europeni prin acceptarea statelor lor în clubul select al Uniunii Europene, era trecut între paranteze. În această situație, noua clasă politică din est şi-a dat seama că aderarea la NATO poate fi mai accesibilă. Occidentalii, la rândul lor, au deschis această posibilitate ca pe „un premiu de consolare", aşa încât tinerele democrații s-au grăbit spre N.A.T.O.

În Est nu exista alternativă la apartenența la Europa democrată. Dinspre Bruxelles viziunea era, însă, diferită. Formal, proiectul european era accesibil tuturor europenilor. Din punct de vedere funcțional, U.E. era exclusivistă. Nu se punea problema *aderării* (ca la N.A.T.O.), ci chestiunea *integrării*, ceea ce impunea transfer de suveranitate, dinspre entitățile statale către organisme suprastatale. Opinia publică din țările Estului - abia scăpate

[22] F.G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, *Op. cit.* p. 757.

din chingile „fratelui mai mare“ – nu era pregătită să încurajeze o nouă tutelă pentru estici, chiar venind dinspre democrațiile occidentale.

Fiecare nou acord sau tratat complica termenii integrării, impunea restricții, condiționări, reguli. Prin *acquis-ul comunitar* se ridica o stavilă în calea integrării, nu pentru Austria sau țările nordice, dar sigur, pentru estici. Existau motive: chiar cele mai bogate țări estice – Slovenia şi Cehia – erau net mai sărace decât aproape oricare dintre statele membre U.E.

Între Vest şi Est exista o prăpastie uriaşă. Se estima că dacă Ungaria, Slovacia, Lituania şi Polonia ar fi fost primite în U.E. în aceleaşi condiții ca predecesoarele lor, U.E. ar fi falimentat din cauza: costului subvențiilor, ajutorului regional, fondurilor pentru infrastructură. Țărilor estice le trebuia *un Plan Marshall*, pe care nu l-a oferit nimeni; din păcate, formula lui era depăşită.

Însă Estul nu era doar foarte costisitor, conversia economiei țărilor din acest spațiu către un model nou era un proces dureros şi lung. Sistemele lor juridice şi administrative erau corupte şi nefuncționale, liderii fără experiență, oportuniști în acțiuni şi atitudini, imprevizibili, monedele instabile, granițele permeabile. Pauperizați, cetățenii activi din Estul fost comunist – instruiți profesional, dar fără să cunoască rigorile economiei de piață - au luat calea Vestului, în speranța unor condiții mai bune de viață. În felul acesta, reformele absolut necesare în țările lor - costisitoare şi greu de implementat în absența unor resurse de capital, procedurale şi de timp -, au fost lipsite, în plus, şi de resursa umană cea mai motivată.

Exista percepția generală că Europa de Vest putea face minuni pentru estici, dar întrebarea era: ce puteau face esticii pentru U.E.? La prima vedere, foarte puțin. Şi totuşi…

Revenim la semnificația evenimentelor din decembrie 1989 şi din anul următor petrecute în România; ele pot fi înțelese doar printr-un studiu atent al celor din Timişoara, pentru că acest oraş a avut un rol decisiv nu numai în declanşarea Revoluției în sine; tot el a potențat – chiar a inițiat – după victoria acesteia, evenimente la nivel național, încadrate în ceea ce numim proces revoluționar, considerat încheiat spre sfârşitul anului 1991 (când s-a adoptat Constituția postdecembristă).

În general, rolul primordial al Timişoarei în declanşarea Revoluției din decembrie 1989 nu este contestat; sunt însă, autori de studii sau lucrări care amintesc intenția câtorva cetățeni de a

ridica populaţia Iaşului la protest împotriva regimului[23], pe 14 decembrie 1989. A fost o acţiune nereuşită sau, mai corect spus, stopată de autorităţi, înainte de a se declanşa cu adevărat. Alţii amintesc de manifestarea publică explicită împotriva şefului regimului, petrecută în noiembrie 1987 la Braşov sau de greva minerilor din Valea Jiului din august 1977. De fapt, între aceste evenimente, pe care responsabilii regimului nu le-au putut estompa, multe alte gesturi de demnitate şi curaj (rămase necunoscute publicului) au „săpat la temelia" regimului, evident protagoniştii lor asumându-şi riscuri enorme.[24] Între acestea, nu poate fi neglijat gestul braşoveanului Liviu Corneliu Babeş, care a încercat să sensibilizeze opinia publică din afara ţării, dându-şi foc pe pârtia de schi de la Poiana Braşov, frecventată de turişti străini.

În cele mai multe abordări însă, cetăţenii Timişoarei sunt recunoscuţi ca primii care au iniţiat un protest hotărât şi ferm, care viza nu *îmbunătăţirea* sau „cosmetizarea" vechiul regim, ci *schimbarea lui*, pur şi simplu[25].

Sigur, sacrificiile Timişoarei, care au permis recunoaşterea acesteia ca primul „oraş al României liber de dictatura comunistă" la 20 decembrie 1989, puteau fi zadarnice dacă cetăţenii din multe localităţi bănăţene, transilvănene şi, în final, din Capitală şi din alte oraşe ale României nu s-ar fi ridicat, la rândul lor, să-l forţeze pe dictator să cedeze puterea. Acum, când avem la îndemână evoluţiile din Siria sau din nordul Africii – îndeosebi din Libia –, putem risca un exerciţiu de istorie contrafactuală şi să facem o analogie între soarta locuitorilor din Bengazi (şi alte câteva oraşe din estul Libiei), oraş considerat şi el liber de dictatură, dar nesprijinit de populaţia capitalei Tripoli (rămasă fidelă – sau cap-

[23] Cassian Maria Spiridon, Gheorghe Florescu, *Iaşi, 14 decembrie 1989. Începutul Revoluţiei Române*, Oradea, Ed. Cogito, 2000, *passim*. Vezi şi Adrian Pop, *op cit*., p. 324. Autorul redă aprecieri şi interpretări anterioare, potrivit cărora *Chemarea* acestui grup – semnată Frontul de Salvare Naţională - ar fi fost „livrată" de oficina KGB din Chişinău. „Prezenţa şi implicarea sovieticilor în această primă tentativă de revoltă populară – spune autorul – este de altfel, bine documentată". Este reluată şi teoria cu deplasarea de coloane de turişti pătrunşi „… prin mai multe puncte de trecere a frontierei" la „… ore mici din noapte, cu misiunea de a incita masele populare la revoltă". Aceste date sunt luate de autor de la Andrei Păsăreanu, *Demers către adevăr. România, decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. Speteanu, 2008, p. 66. Însă, Păsăreanu nu precizează de unde le-a luat.

[24] Stejărel Olaru, *15 noiembrie 1987, Braşov*, Revista *22*, din 12-18 noiembrie 2002.

[25] *Ibidem*. Vezi şi Emil Constantinescu, *Păcatul originar, sacrificiu fondator, vol. I*, Bucureşti, Editura Minerva, 2009.

tivă – forţelor preşedintelui Gadaffi) şi Timişoara anului 1989, a cărei revoltă a fost extinsă în Bucureşti.

Este însă foarte clar că energiile de la Timişoara au potenţat (la propriu, chiar) voinţa comunităţilor din celelalte oraşe-martir ale României, care s-au exprimat (după câteva zile în raport cu timişorenii), contra regimului. Ulterior, de-a lungul întregului an 1990, tot locuitorii Timişoarei au găsit resurse pentru a aduce puţină lumină în climatul confuz şi nesigur care s-a instalat la nivel naţional după 22 decembrie 1989 (Le vom aborda succint în această lucrare şi, pe larg, într-o carte separată „Timişoara în postrevoluţie").

Într-adevăr, seria de evenimente şi gesturi colective sau individuale împotriva regimului, care au avut loc la nivel naţional până în decembrie 1989 - foarte importante şi semnificative – au fost, mai degrabă, *evenimente de parcurs, momente de acumulare a unor nemulţumiri şi de conştientizare a limitelor unui regim.* Ele nu pot fi neglijate, dar trebuie acceptat că n-au atins dimensiunea acţiunilor de masă – neîntrerupte şi hotărâte – dintre 16 şi 22 decembrie 1989, de la Timişoara. În această perioadă, în urbea de pe Bega, s-a dezvoltat şi maturizat mişcarea protestatară, exigenţele manifestanţilor evoluând rapid, de la cereri simple pentru condiţii de viaţă demne, adresate autorităţilor locale în nume propriu sau al unor comunităţi profesionale mici, până la impunerea explicită, de către o formaţiune politică nou constituită (Frontul Democratic Român), a clauzelor politice în faţa autorităţilor centrale trimise la Timişoara pentru negocieri. Prin însăşi existenţa ei, noua formaţiune punea în cauză bazele regimului politic dictatorial unipartidist.

Chiar dacă analiza sloganurilor şi lozincilor lansate în pieţele publice în această perioadă[26] conduce la constatarea că manifestanţii n-au folosit explicit şi excesiv formule anticomuniste, prin care să exprime voinţa de eliminare a regimului, nu înseamnă că ei n-au dorit, implicit, acest lucru. Lozinca „Jos comunismul", de exemplu, apare menţionată în documente, în lucrări memorialistice sau în publicaţiile din zilele imediat următoare datei de 20 decembrie, ca fiind scandată sporadic.

În *Proclamaţia Frontului Democratic Român,* din data de 21 decembrie 1989, nu regăsim această exigenţă exprimată explicit şi nici în *Rezoluţia finală a Adunării populare din Timişoara,* din 22 decembrie. De altfel, termenul ca atare, precum şi

[26] Florin Medeleţ, Mihai Ziman, *O cronică a Revoluţiei din Timişoara, 16-22 decembrie 1989, Timişoara*, f.e., 1990, p. 5-16.

cel de *Revoluţie* nu le întâlnim nici în *Comunicatul către Ţară* din noaptea de 22 decembrie de la Bucureşti, al C.F.S.N.[27]

Această cerinţă (a eliminării regimului comunist dictatorial) a devenit explicită imediat după 22 decembrie 1989 şi a căpătat forţă în anul următor. În contextul pregătirilor pentru alegeri generale libere (20 mai 1990), pe care fiecare dintre partidele nou înfiinţate sau reînfiinţate, angajate în competiţie, dorea să le câştige, câţiva lideri din Consiliul Frontului Salvării Naţionale au insistat să constituie, la rândul lor, o formaţiune politică şi – în încercarea de a-şi maximiza şansele de câştig – s-au gândit ca aceasta să se numească Frontul Salvării Naţionale

Într-adevăr, această denumire se bucura de simpatia electoratului, care considera Frontul o emanaţie a Revoluţiei, garanţia că regimul de dictatură nu se va reinstaura în România. Calculul a fost corect pe termen scurt, pentru că – vom vedea – la 20 mai 1990, câştigul politic pentru liderii Frontului a fost evident. Pe termen lung, însă, formaţiunea a pierdut bătălia chiar în raport cu propria ei identitate; destul de repede şi succesiv, ea s-a divizat, s-a retranşat în formule mai mult sau mai puţin perdante şi, în final (1996), a pierdut bătălia politică în competiţia cu alte formaţiuni.

Până la constituirea partidului, Consiliul Frontului era considerat o structură din sistemul puterilor Statului – cea mai importantă – cu rol de organism al Administraţiei de stat (ţara nu avea Parlament). Clasa politică, în curs de constituire, sancţiona cum putea actele acestei Administraţii, dar se concentra pe bătălia politică pentru câştigarea alegerilor care se apropiau. Consiliul nu reprezenta o ţintă. Odată anunţată constituirea formaţiunii politice cu denumirea de mai sus (FSN) şi cu intenţia de a participa la alegeri, valorificând uriaşul capital de încredere şi simpatie al electoratului şi dispunând de mijloace de propagandă, liderii din Consiliul Frontului şi Frontul ca formaţiune politică, au devenit ţintă în campania electorală, au început să fie contestaţi, calomniaţi, demascaţi etc. A fost zadarnică încercarea de a demonstra că Frontul Salvării Naţionale este altceva decât Consiliul Naţional al Frontului; confuzia era alimentată chiar de Decretul – lege de organizare, din 27 decembrie: „Frontul Salvării Naţionale s-a constituit şi reprezintă unirea tuturor forţelor patriotice şi democratice ale ţării pentru răsturnarea clanului dictatorial ceauşist, pentru concentrarea aspiraţiilor celor mai largi mase de oameni ai ţării la o viaţă liberă şi demnă şi cadrul afirmării acestora.

[27] Vezi pagina 23.

În scopul instaurării democrației și libertății, al afirmării demnității poporului român, s-a constituit Consiliul Frontului Salvării Naționale, ca organ suprem al puterii de stat.

Consiliul Frontului Salvării Naționale reunește reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice ale țării, de toate categoriile sociale și de toate naționalitățile.“[28]

Prin urmare, Frontul era mai degrabă un forum în care erau reunite toate forțele patriotice și democratice (de cele politice nu era cazul să se vorbească, pentru că încă nu existau). Chiar și așa, în logica Decretului, Frontul Salvării Naționale ar fi trebuit să includă Frontul Democratic de la Timișoara, singura formațiune politică existentă. De altfel, conducerea formațiunii timișorene a precizat foarte clar adeziunea la F.S.N., asemenea altor entități publice, obștești, profesionale.

Ideea, potrivit căreia F.S.N. rămânea la vocația de forum de dezbateri și de unire a tuturor forțelor democratice, a fost reluată în mod repetat de către liderii C.F.S.N. La prima reuniune a C.F.S.N. din 27 decembrie, Ion Iliescu s-a pronunțat: „Vrem să ne debarasăm de fetișurile trecutului, să realizăm o platformă de unire a tuturor, o dezvoltare reală a valorilor, să realizăm ceea ce este necesar oamenilor, să fie idei fundamentale; platforma program să reprezinte consensul, pe baza conjugării intereselor generale; pe baza unui studiu și al contribuției românești la acest proces al României de azi și în sprijinul pluralismului politic, o să putem veni cu idei interesante. Frontul să fie factorul apropierii. Să păstrăm unele elemente fundamentale, independent de dezvoltarea acestei mișcări, să păstrăm pentru Front ideile recunoscute, să fie o platformă largă, a tuturor, cu idei comune.“[29]

Prin urmare, Frontul trebuia să fie mai degrabă un forum de dezbateri, un loc în care să fie prezentate și înregistrate idei din întregul spectru politic. Încurajând această tendință, unele grupuri care se pregăteau să înființeze sau să reînființeze partide politice au fost convinse că Frontul nu-și propune să conserve Puterea, că se va limita la organizarea alegerilor generale, în urma cărora Puterea urma să fie cedată formațiunii sau coaliției câștigătoare. La începutul anului 1990 (când s-a anunțat înființarea partidului cu numele F.S.N.) unii lideri din Opoziție l-au acuzat pe Ion Iliescu pentru că nu s-ar fi ținut de cuvânt. Iată, însă, un pasaj din aceeași intervenție (27 decembrie, adică mult mai devreme decât

[28] Ion Calafeteanu, *Revoluția română din decembrie 1989. Documente*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, p. 727-728
[29] *Idem.*

decizia din ianuarie), din care rezultă explicit intenţia Preşedintelui C.F.S.N., vorbind despre Front: „Pe lângă aceasta, trebuie să ne pregătim pentru alegeri; în patru luni vor fi alegeri libere… *Noi va trebui să ne prezentăm la alegeri, ca Front (s.ns.),* cu o platformă de ridicare a reprezentanţilor celor mai valoroşi ai naţiunii, tot pe ideile unităţii şi concretizării acestor elemente pentru viitor. Din acest punct de vedere, elaborarea acestei platforme şi a orientărilor principale au o importanţă deosebită. Platforma să fie exprimată şi în fapte, nu numai în vorbe, să rezolve nişte probleme pentru oameni. În aceste prime cinci zile am şi făcut ceva în acest sens".[30]

Oricât de confuz era exerciţiul public în primele zile după preluarea puterii de către noile autorităţi, exprimarea de mai sus mi se pare lipsită de orice echivoc: Frontul urma să participe la alegeri, chiar dacă nu era clar sub ce formă (ca alianţă de grupări cu ideologii diferite, pe baza unei platforme largi, atotcuprinzătoare, sau ca partid de sine stătător, cu o platformă specifică stângii democrate).

Mai târziu (februarie 1990), după discuţii tensionate cu lideri ai altor formaţiuni constituite sau reînfiinţate, grupate în Opoziţie, s-a impus formula unui Consiliu Provizoriu de Uniune Naţională („Parlamentul cel scurt"), în care Consiliul Frontului Salvării îşi asigura Puterea (avea o pondere de 50% din membri, cealaltă jumătate împărţindu-se în mod egal, după o formulă originală, între toate partidele recent înfiinţate în România, inclusiv FSN).

Fişa nr. 1
Decretul-lege
privind constituirea, organizarea şi funcţionarea CPUN şi consiliilor teritoriale provizorii de uniune naţională

Ţinând seama de caracterul deschis al componenţei CFSN – ca organ suprem al puterii născut în Revoluţia din decembrie 1989 –, caracter afirmat în Platforma-program comunicată către ţară la data de 22 decembrie 1989;

Având în vedere că

(…)

însuşi Frontul Salvării Naţionale s-a transformat în formaţiune politică de sine stătătoare;

[30] *Idem.*

Luând în considerare înţelegerea intervenită la data de 1 februarie 1990 între reprezentanţii CFSN şi reprezentanţii partidelor şi formaţiunilor politice participante la întâlnirea - dialog (…),

Consiliul Frontului Salvării Naţionale d e c r e t e a z ă:

Art. 1 – Pe data prezentului Decret – lege, Consiliul Frontului Salvării Naţionale îşi modifică alcătuirea, organizându-se pe baze paritare, în sensul că jumătate din numărul membrilor săi sunt din actualul consiliu, iar cealaltă jumătate este formată din reprezentanţi ai partidelor, formaţiunilor politice şi organizaţiilor minorităţilor naţionale, cooptaţi în consiliul.

(…)

Consiliul Frontului Salvării Naţionale, realcătuit potrivit prezentului articol, se va numi Consiliu Provizoriu de Uniune Naţională.

……

Art. 3 – Consiliile Frontului Salvării naţionale judeţene, municipale, orăşeneşti, comunale vor fi completate cu reprezentanţi ai partidelor, formaţiunilor politice şi organizaţiilor minorităţilor naţionale, înscrise la nivel naţional (fiecare cu unul până la trei membri) peste numărul de membri existent în consiliile locale, numărul acestor reprezentanţi urmând să constituie până la 50% din totalul membrilor consiliilor respective.

Consiliile astfel alcătuite îşi schimbă denumirea în consilii provizorii de uniune naţională.

……

Consiliul Frontului Salvării Naţionale[31]

Ce observăm? În mod practic, acest nou organism al Puterii de stat, formal, era „obţinut“ prin lărgirea vechiului C.F.S.N., uşor diferit de aranjamentele convenite la întâlnirea dialog din 1 februarie 1990. Acolo, reprezentanţii partidelor au cerut să se constituie un organism diferit, fără legătură cu cel precedent. De ce au optat *frontiştii* de la Bucureşti pentru această soluţie? Ne lămureşte *Punctajul* pregătit pentru Preşedinte, cu ocazia convo-

[31] Teodora Stănescu-Stanciu, *Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională, vol. I,* Cluj-*N*apoca Ed. Mega, 2009, p. 118-119. Interesant, acest decret este semnat: FSN, nu de către preşedintele FSN. De altfel, atribuţiile funcţiei de şef de stat nu au fost preluate explicit de către o personalitate anume. Într-un fel, s-a repetat situaţia din decembrie 1947. Atribuţiile pe care, până atunci, le exercitase Regele au fost preluate de un Prezidiu al RPR, iar din aprilie 1948, de un Prezidiu al M.A.N. (19 persoane). Funcţia de Preşedinte al României s-a instituit în 1974.

cării primei reuniuni a C.P.U.N.: „Decretul nu trebuie pus în mod explicit în discuție, întrucât aceasta ar crea riscul contestării tuturor structurilor actuale, atât în configurația cât şi în competența lor. Din acest motiv nu este recomandabil multiplicarea şi difuzarea decretului, aceasta putând sugera repunerea sa în discuție.“[32]

Noul organism şi-a desfăşurat activitatea, la rândul său, pe structuri de conducere permanente şi pe comisii. Preşedintele era „sfătuit“ să conducă lucrările Consiliului aşa fel încât Frontul să aibă asigurată preşedinția cel puțin la următoarele comisii: de politică externă, comisia pentru cultură, pentru administrație locală, organizatorică şi împuterniciți ai consiliului. Comisia constituțională, juridică şi pentru drepturile omului urma să fie alcătuită din experți. În orice caz, se încerca soluția lărgirii vechiului Birou al C.F.S.N., nu alegerea unui nou Birou. La nivel local, paritatea nu trebuia asigurată obligatoriu, numărul membrilor care completau vechile consilii județene (municipale, orăşeneşti, comunale) F.S.N. puteau ajunge **până la 50%** din totalul membrilor noilor c.j.p.u.n.

În acest context, partidele din Opoziție au început să atace Frontul pentru a-i slăbi credibilitatea, lansând, între altele, două teze: 1) - nu este adevărat că Frontul Salvării Naționale a avut merite în Revoluție, de fapt el s-a constituit în afara acesteia, dictatura nu a fost înlăturată, a fost îndepărtat doar Ceauşescu şi eşalonul întâi; practic, eşalonul doi al Partidului Comunist – integrat în Front - a furat (a confiscat!) Revoluția, şi 2) - de fapt Frontul nu spune adevărul: în decembrie 1989 n-a fost o Revoluție, a fost o simplă lovitură de stat, adevărata Revoluție trebuie făcută acum, înlăturând de la Putere Frontul Salvării Naționale care şi-a asumat merite inexistente. Lupta împotriva comunismului (temă extrem de populară în electorat) trebuie continuată, lozinca *Jos comunismul* trebuie rostită până când Frontul (Opoziția folosea orice prilej pentru a-l descrie ca fiind fostul partid comunist, rebotezat) va ceda Puterea.

Evident, erau sloganuri lansate şi permise în bătălia electorală; în zadar liderii din Front demonstrau că, dimpotrivă, cei mai mulți dintre ei au fost chiar victimele regimului, iar membrii ai partidului comunist se regăseau în toate partidele, nu doar în Front. În final, o parte din electorat a crezut în partidele din Opoziție (care au câştigat, împreună, aproape 35% din voturi, ceea ce, în contextul perioadei, reprezenta un succes!).

[32] *Idem*, p. 132.

Mai important este că tezele enunţate la timpul respectiv din raţiuni electorale s-au menţinut în spaţiul public şi după 20 mai 1990, de fapt sunt prezente chiar şi astăzi: contestarea Revoluţiei (despre care se afirmă că a fost o simplă lovitură de stat) şi contestarea rolului F.S.N. (despre care se afirmă că a confiscat-o, a furat-o, fără să se spună de la cine).

Pe acest fond, unele grupări politice şi civice, constituite în Timişoara după 1 ianuarie 1990 (când viaţa politică se aşezase, cât de cât, pe principiile democraţiei), şi-au nuanţat mesajele; în noul context, formaţiuni politice înfiinţate la Timişoara (ca şi în alte oraşe ale ţării) sau exponenţi ai societăţii civile, personalităţi publice cu merite recunoscute în Revoluţie sau afirmate ulterior, şi-au radicalizat programele şi atitudinea, invocând, explicit, eradicarea comunismului ca sistem social-politic.

Această radicalizare se explică şi prin evoluţiile speciale de la Timişoara, unde, după câteva încercări, la 12 ianuarie 1990, printr-o manevră bine instrumentată, preşedintele C.J.F.S.N, Lorin Fortuna (liderul F.D.R.), a fost silit să-şi anunţe intenţia de a demisiona; în urma „alegerilor“ din 27-29 ianuarie 1990, F.D.R. a fost înlăturat din organismele puterii locale. Foarte sensibilă, comunitatea timişoreană nu putea să nu observe sensul acestei schimbări, pe care a perceput-o ca pe o încercare de revenire la situaţia anterioară Revoluţiei.

De aici *confuzia* pe care o întâlnim în unele lucrări în care autorii afirmă că adevărata *revoluţie anticomunistă* s-ar fi făcut mai târziu, sugerând că în decembrie 1989 ar fi avut loc o simplă *revoltă sau răscoală* a populaţiei, nemulţumită de condiţiile materiale de viaţă. „Societatea Timişoara“, de exemplu, cea mai apreciată dintre componentele societăţii civile timişorene postdecembriste, a prezentat o *Proclamaţie* în faţa a 40.000 de simpatizanţi, pe 11 martie 1990, - cu un mesaj radical, similar altor programe, comunicate şi proclamaţii lansate de noile formaţiuni politice şi organizaţii civice între 26 decembrie 1989 şi mai 1990. Raportul Comisiei Prezidenţiale pentru analiza dictaturii comuniste o consideră *adevăratul document al Revoluţiei române*. Trecem peste faptul bizar în care ar trebui să acceptăm că o Revoluţie pornită de jos în sus (spre deosebire de Revoluţia franceză din 1789) şi-ar fi scris actul ei fundamental peste luni de zile[33]. Cu

[33] Într-una din recenziile la lucrarea *Revoluţia română în Banat*, apărută în *Document*, domnul Lucian Drăghici observă (cu referire la studiul introductiv realizat de mine) că un program revoluţionar poate să apară şi mai târziu faţă de declanşarea revoluţiei şi dă exemplul *Declaraţiei Drepturilor Omului* din

toată răbdarea lor proverbială, este greu de admis că timişorenii – oameni hotărâți şi fermi – i-ar fi aşteptat până în martie 1990 pe lideri, să le prezinte mesajul, programul politic, pentru care ei deja plătiseră şi puteau să plătească – şi mai târziu – un greu tribut de sânge. De altfel, chiar în textul Proclamației Societății „Timişoara“ se afirmă că, în decembrie 1989, la Timişoara, a fost o veritabilă Revoluție.

Atunci ce valoare avea şi care a fost sensul ridicării populației Timişoarei împotriva regimului, până în 22 decembrie 1989?

Din studiul publicisticii şi al memorialisticii, inclusiv al documentelor emise de conducerea revoluționarilor sau de structurile de forță ale vechiului regim rezultă, evident, că mişcarea de la Timişoara, care a declanşat Revoluția română, a fost *îndreptată net împotriva sistemului politic şi a vizat înlăturarea şi înlocuirea lui*. Nu dintr-o dată (cum s-a întâmplat în Bucureşti), pentru că într-un oraş de provincie exista percepția că structurile de stat sunt atât de puternice şi habotnice încât pot face imposibilă orice încercare de răsturnare a lor prin forță, ci treptat – asemenea evoluțiilor similare din țările vecine – obligând regimul la asumarea unor măsuri de liberalizare, restructurare şi transparență, în urma cărora să se ajungă, în final, la negarea lui completă. Proclamația F.D.R. din 21 decembrie 1989 conține acest mesaj.

Analizăm, în alt capitol, Proclamația Frontului Democratic Român şi, respectiv, Lista de revendicări a delegației care a negociat, la Județeana de partid, cu prim-ministrul în funcție, Constantin Dăscălescu; la o primă citire se poate observa că exigențele revoluționarilor – chiar dacă nu menționau cerința îndepărtării sistemului comunist (posibil din rațiuni tactice), loveau direct în substanța/esența regimului. Ei cereau, asemenea manifestanților din piețele publice: demisia şefului regimului, demisia guvernului (Comitetul cetățenesc de la Județeana de partid), alegeri libere etc. Or, a impune organizarea de alegeri libere, respectarea drepturilor omului, libertatea de conştiință şi de circulație, însemna – teoretic dar şi practic – *schimbarea bazei regimului*, înlocuirea sistemului cu un alt sistem bazat pe democrație reală. Din acest motiv, revin şi întăresc o afirmație pe care am făcut-o

---

Revoluția franceză, adoptată la trei luni după 14 iulie 1789. Observația este corectă, numai că Revoluția franceză s-a declanşat „de sus în jos“, conflictele s-au consumat în Adunarea Stărilor – unde s-au şi construit primele mesaje care au cuprins masele de manifestanți. Nu a fost cazul la Timişoara; aici manifestanții au intrat „direct în scenă“ – mobilizați de câteva lozinci – aşa încât nevoia de program era stringentă, vitală.

într-un alt loc[34]: consider Revoluția din decembrie 1989 de la Timişoara ***anticomunistă în spirit şi acțiune***, din momentul în care s-a declanşat[35]; toate celelalte acțiuni - şi mai ales documentele emise ulterior de către structuri şi organizații politice sau ale societății civile – le consider *acțiuni şi documente de parcurs* - foarte importante la rândul lor pentru că au dat direcție şi sens, au accentuat şi nuanțat conținutul schimbărilor - dar evident, s-au petrecut în cadrul procesului revoluționar declanşat prin Protestul, Revolta şi Revoluția din decembrie 1989. Mai degrabă documentele respective ajută la înțelegerea corectă a profunzimii şi dinamicii procesului revoluționar început în decembrie 1989 şi continuat ulterior.

Mulți autori afirmă că Revoluția română din decembrie 1989 era un fenomen previzibil. Oare? Sigur, nu poate fi caracterizată prin expresia folosită de Charles Pouthas despre revoluția de la 1848[36] („minunata surpriză a vremurilor“), pentru că, într-un fel, schimbările radicale din România erau deja anunțate de prăbuşirea regimului în fostele țări socialiste europene în cursul anului 1989. Totuşi, nu putem să nu recunoaştem că destructurarea sistemului comunist din Europa a fost o surpriză chiar şi pentru cei mai optimişti analişti anticomunişti, iar evenimentele din România au impresionat o lume întreagă prin radicalismul lor şi curajul cetățenilor.

În foarte multe ocazii se exprimă un sentiment public de frustrare pentru că Revoluția din decembrie 1989 nu a avut *acurateța* necesară care să-i ajute pe „istorici“ să o descrie fără dificultăți. Dar, un fenomen de o asemenea complexitate cum ar putea fi uşor de descifrat? De altfel, dominanta confuză, prezentă în Revoluția din 1989, nici nu este singulară. Pierre Guiral, de exemplu, aprecia revoluțiile din 1848: “Revoluții confuze în desfăşurarea lor ca şi în țelurile lor, atât naționale cât şi sociale; revoluții generoase, marcate, la bine şi la rău, de acest spirit al anului 1848, poate prea candid pentru a fi constructiv; *revoluții învinse* (s. ns.), în cele din urmă, mai mult sau mai puțin

[34] Oşca Alexandru (coordonator), *1989, an decisiv…*, p. 14.

[35] Lorin Ioan Fortuna, unul din liderii Revoluției de la Timişoara, este de părere că Revoluția s-a declanşat pe 20 decembrie, atunci când s-a înființat F.D.R. Până atunci (din 16 până în 20 decembrie), a fost, mai degrabă, o revoltă împotriva Regimului. Un astfel de punct de vedere este împărtăşit de foarte mulți timişoreni.

[36] Pierre Guiral (coordonator), *Democrație, reacțiune, capitalism (1848 – 1860), vol. 1*, Bucureşti, Editura Prietenii Cărții, 2007, p. 13.

repede”[37]. Guiral avertizează, totuşi asupra înţelesului de *revoluţie învinsă*: „Să nu exagerăm, totuşi, amploarea înfrângerii, bilanţul nu este în totalitate negativ“.[38]

b) Studiu istoriografic

S-au scris foarte multe lucrări şi studii despre evenimentele de la Timişoara din decembrie 1989, mult mai multe în comparaţie cu studiile de gen referitoare la evenimentele similare petrecute în alte localităţi sau zone din ţară[39]. Nu înseamnă că subiectul este epuizat şi că producţiile editoriale viitoare nu sunt justificate. Dimpotrivă. Chiar în anii 2009 şi 2010 au fost publicate câteva lucrări care fac obiectul completării studiului nostru istoriografic[40].

În perioada imediat următoare (în anii 1990 – 1994), ponderea lucrărilor dedicate special Revoluţiei de la Timişoara sau care s-au referit la aceasta prin capitole semnificative, o reprezintă lucrările memorialistice, descrierile extinse care redau impresii ale participanţilor nemijlociţi la evenimentele, cu detalii extrem de utile pentru studiile elaborate mai târziu. Acestea pot fi considerate *cronici ale timpului*, în logica exigenţelor impuse de *prezenteişti*.

Totuşi, deşi fragmentul de realitate redat este în mod obiectiv limitat, autorii respectivi surprind esenţa întâmplărilor la care participă şi încearcă să transmită, nedistorsionat, un volum de informaţii exacte – chiar dacă incomplete - despre evenimentele în desfăşurare. Evident, ca în orice lucrare memorialistică, relatările sunt subiective, nu au în vedere o coroborare complexă cu alte fapte conexe, se referă strict la ceea ce personajele respective au văzut sau au auzit. Din acest motiv, primele producţii editoriale de acest gen nu trebuie trecute cu vederea; ele sunt necesare într-o analiză amplă a evenimentelor revoluţionare petrecute în Timişoara. Includem, în analiza noastră eseistica referitoare la Revoluţia din Timişoara, cu posibilităţile ei diferite dar importante, mai subtile, în zona interpretărilor şi explicaţiilor. Lucrările de acest gen redau reflecţii ale autorilor, rememorări şi retrăiri ale

[37] *Idem, p. 7*

[38] *Ibidem. Vezi şi* Ionuţ Şerban, *Ideea de Revoluţie la români,* Craiova, Ed. Sitech, 2010, passim.

[39] La sfârşitul acestei monografii publicăm o listă selectivă cu lucrări despre Revoluţia română din 1989 de la Timişoara.

[40] Acest studiu l-am publicat, într-o formă simplificată, în *Clio 1989*, nr. 1(5)/ 2007, p. 22-35 şi în *Revoluţia Română în Banat.*

unor stări vii rămase în amintirea acestora, cu trimitere, în special, la orizontul de aşteptare, la credinţa revoluţionarilor într-o societate mai bună, cu totul diferită în raport cu cea pe care luptau să o înlăture.[41] Chiar dacă autorii lor nu descriu toate detaliile unor întâmplări, şi insistă mai mult pe esenţa lor, astfel de eseuri - lucrări de sine stătătoare sau articole în presa timpului – nu pot fi excluse în nici un caz dintr-o analiză serioasă a ansamblului evenimentelor petrecute în Timişoara, în decembrie 1989. Menţionez aici o contribuţie recentă – *Revoluţia Românilor*[42], în care autorul redă cu obiectivitate, după îndelungi reflecţii, rememorări şi retrăiri, atmosfera specifică zilelor de foc din Timişoara sfârşitului de decembrie 1989. Faţă de contribuţiile anterioare, autorul conexează între ele evenimente şi întâmplări, apelând la mijloacele ştiinţei istorice, preluând critic teorii şi informaţii importante şi respingând supoziţiile care nu se sprijină pe nici un argument.

Metoda prin care, în lucrările de memorialistică, „actorii“ evenimentelor sunt invitaţi să „vorbească“ despre ele, se dovedeşte foarte convingătoare; în felul acesta, cercetătorii găsesc idei şi informaţii extrem de importante şi autentice. Consideraţiile şi aprecierile privind semnificaţia unor evenimente ulterioare anului 1989 sunt, de asemenea interesante şi dezvăluie din nou calităţile omului cetăţii, militantului care rămâne solidar cu oamenii şi faptele făcute de ei în decembrie 1989.[43] Contribuţia cea mai interesantă, mai ales pentru semnificaţia evenimentelor ulterioare preluării Puterii în Timişoara şi la Bucureşti, este *Singur între români*.[44] Ea este importantă mai ales pentru consideraţiile - profunde, pertinente, ferme - pe care autorul le face de pe poziţia de actor principal într-o piesă în care, formal, îndeplinea şi atribuţii de regizor. Într-adevăr, prin forţa împrejurărilor, Claudiu Iordache a fost un element ponderator în mecanismul fragil de putere la nivelul judeţului, în perioada postrevoluţionară, dar a fost nevoit să accepte şi funcţia de preşedinte al filialei Timiş a noului partid F.S.N. şi chiar pe aceea de prim-vicepreşedinte al F.S.N., la nivel naţional. Studiind cartea, rezultă evident că lipsa de experienţă politică era suplinită de calităţile probate de om în serviciul

[41] Lista lucrărilor de acest fel este foarte importantă. Amintesc, mai ales, contribuţiile deosebite ale lui Claudiu Iordache (*Iisus s-a născut la Timişoara*, *O Românie de câştigat*, *Polul de putere*, *Singur între români* şi, mai recent, *Revoluţia Românilor).*

[42] Claudiu Iordache, *Revoluţia Românilor*, Bucureşti, Ed. IRINI, 2010).

[43] *Ibidem* (vezi referirile la decorarea fostului pastor László Tőkés).

[44] Claudiu Iordache, *Singur între români*, Bucureşti, Ed. IRINI,1997.

public, refuzând tentațiile dar şi obiceiurile specifice spațiului politic. S-a văzut cum, de pe poziții administrative modeste, a reuşit să capaciteze valorile Timişoarei, implicându-e direct în crearea de alternative nu doar în mediul politic, dar şi civic sau publicistic (a fost de față şi a propus soluții la constituirea Societății „Timişoara“ şi a ziarului cu aceeaşi denumire). Cartea este o cronică vie a unui timp despre care vorbim la trecut, cu personaje mai mult sau mai puțin uitate, cu întâmplări inexplicabile, care făceau agenda începutului anilor 90.

Autorii care s-au încumetat să se destăinuie publicului cititor după 10 sau 15 ani de la Revoluție, au devenit mai precauți în relatarea faptelor, au extins referirile la evenimente la care nu au participat direct, au, deja, o convingere formată despre cauzele, declanşarea, desfăşurarea şi finalizarea acțiunilor, despre personalitățile care şi-au asumat răspunderi şi riscuri. În relatările lor, prioritatea şi ponderea lozincilor se schimbă, acum, de exemplu, lozinca *Jos comunismul* - abia menționată în primii ani postrevoluționari - este nelipsită din oricare relatare şi este menționată între primele lozinci scandate de demonstranți. Nici aceste producții editoriale nu pot fi evitate, pentru că ele aduc numeroase corecții față de succesiunea evenimentelor relatate inițial sau despre momentul petrecerii faptelor, dimensiunea şi consecințele acțiunii revoluționarilor ori represiunea condusă de regimul comunist.

Destul de devreme încep să apară lucrările evocative, ştiințifice despre Revoluția de la Timişoara, chiar culegeri de documente, realizate cu o oarecare grabă şi nu neapărat cu pricepere pentru a echilibra perioade, entități organizaționale implicate, a evidenția caracterul documentelor respective, ce structură şi în ce context le-a generat, cine erau destinatarii acestora, în ce moment au fost emise şi primite, ce urmări au avut.

Deşi în primii ani postrevoluționari era încă devreme pentru un exercițiu corect de interpretare, mulți autori s-au lăsat seduşi de interesul public pentru subiect şi au pus la îndemâna cititorilor variante de interpretare a unor fragmente (extrase) din documente (procurate pe diverse căi), fără posibilitatea ca terții să le poată accesa în întregimea lor şi fără o evaluare critică obligatorie a acestora. Ele nu sunt foarte ample, nu cuprind ansamblul evenimentelor şi nu epuizează conexiunea, raporturile de determinare, de cauzalitate dintre fapte. Autorii lucrărilor respective se străduiesc să fie cât mai riguroşi, se pronunță asupra faptelor sau persoanelor (pe care le împart în bune sau rele, adevărate sau false, vinovate sau nevinovate), pentru care dispun de date pe care le

consideră certe, chiar dacă nu dezvăluie sursa, emit aprecieri prezumtive asupra celor neelucidate. Menționăm aici, între altele, seria de lucrări despre rolul armatei în Revoluție (cu limite explicabile dat fiind - între altele – percepția încă neconsolidată asupra subiectelor) coordonate de generalul Costache Codrescu, rolul Miliției şi cel al Securității în evenimentele din decembrie 1989[45], lucrările realizate de Sergiu Nicolaescu, preşedintele Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din Decembrie 1989 (perioada 1990-1992, care a publicat mai multe studii pe baze informațiilor din documentația aflată la dispoziție şi din declarațiile celor audiați. Pentru lucrarea noastră au fost interesante, mai ales, informațiile şi concluziile din *Lupta pentru Putere. Decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. BIC ALL, 2005), de Valentin Gabrielescu (perioada 1992-1996) şi de Şerban Săndulescu (care a publicat lucrarea *Decembrie 1989 – lovitura de stat a confiscat revoluția română*, Bucureşti, Ed. Omega Press).[46] Comisiile parlamentare şi rapoartele lor au fost contestate de mulți revoluționari şi de asociații ale acestora; important, pentru cercetător, este să rețină argumentele contestatarilor care aduc un plus de informații şi detalii utile cunoaşterii realității din timpul Revoluției, chiar dacă unele remarci sunt subiective. Pierderea cea mai importantă, sub aspectul cunoaşterii realității, a fost decizia unor revoluționari timişoreni de a nu oferi informații comisiilor respective, mai ales că ei reprezentau o sursă primară extrem de avizată. Celor care s-au pronunțat pentru boicot li s-a alăturat şi pastorul Tőkés, care – din câte ştiu – n-a fost chemat nici ca martor în procesul lotului Timişoara.

O bibliografie importantă grupează lucrări care califică evenimentele din Timişoara ca fiind circumscrise unei lovituri de stat, pregătită din afară sau din interior. Aici pot fi menționate volumele publicate de Alex Mihai Stoenescu, care trădează predilecția lui pentru subiecte de senzație. Autorul se remarcă prin abilitatea de a „descoperi“ (sau presupune) mecanisme, personaje,

[45] Costache Codrescu (coordonator), *Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura Militară, 1994; Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluția din Decembrie 1989 percepută prin documentele vremii*, Bucureşti, Editura Axioma Edit, 2000.

[46] Sergiu Nicolaescu, *Un senator acuză*, Bucureşti, Editura PRO, 1996, *Revoluția, Începutul adevărului. Un raport personal*, Editura TOPAZ, Bucureşti, 1995, *Lupta pentru putere. Decembrie 1989*, Bucureşti, Editura ALL, 2005, Sergiu *Nicolaescu acuză! Dosar„Comunismu“*, Bucureşti, Editura PRO, 1998, *Recviem pentru adevăr*, Mangalia, Editura TOPAZ, 1999 şi, recent, *Mămăliga a explodat*, Bucureşti, Ed. IRRD, 2010.

planuri „secrete“, care – în viziunea sa – însoţesc, obligatoriu, orice revoltă socială, pe care o califică – după criterii personale – lovitură de stat, insurecţie, acţiune a serviciilor secrete externe etc.). Atent la selecţia detaliilor care-i servesc demonstrării unui enunţ dinainte fixat, el le înlătură fără explicaţii pe celelalte, într-o construcţie literară care demonstrează interesante calităţi de nuvelist (într-un articol din *Adevărul*, 31 ianuarie 2010, William G. afirmă că documentele din cărţile lui A.M. Stoenescu sunt „genial cernute“ de către acesta).[47] Pentru un cercetător, informaţiile din volumele respective sunt interesante şi importante, însă se poate trece la folosirea lor doar după o confruntare cu documentele originale pe care le citează. Fac această remarcă pentru a atrage atenţia că în câteva lucrări recente se regăsesc – preluate necritic, ca fiind indubitabile – numeroasele informaţii şi interpretări din aceste volume, împrumutând, adeseori, şi stilul autorului. Evident, nu pun în discuţie opţiunea pentru a defini şi califica, într-un mod anume, evenimentele din decembrie 1989, este dreptul fiecăruia să se pronunţe. Problema priveşte argumentele în susţinerea afirmaţiei şi administrarea lor, care trebuie făcută în aşa fel încât cititorul să discearnă realitatea. Când se referă la Timişoara, în volumele amintite sunt invocate informaţii obţinute după o practică mai nouă („pe surse“), eficientă şi rezonabilă în lumea presei, dar inacceptabilă în cercetare. Străinii prezenţi la Timişoara, despre care se afirmă că au stârnit şi iniţiat protestul din oraş, sunt – după concluziile autorului: 1.- în număr de câteva ori mai mare decât în anul precedent; 2.- veniţi organizat, cu obiective precise. Punctul acesta de vedere îl întâlnim şi la Filip Teodorescu (dar nu în depoziţia de la proces – acolo susţine altceva!) sau la Nicolae Mavru, în general în lucrări apărute târziu după consumarea evenimentelor, sub semnătura unor lucrători din forţele de represiune, simpatizanţi ai lor sau foşti demnitari ai regimului.

Cercetătorul are, însă, la dispoziţie documente oficiale din sursă primară în legătură cu aceste aspecte: depoziţia sub prestare de jurământ a şefului Serviciului judeţean de filaj, a şefului Secu-

[47] Alex Mihai Stoenescu. Vezi, în special, *Din culisele luptei pentru putere, 1989-1990. Prima guvernare Petre Roman*, (cap. II şi cap. III) Bucureşti, Editura RAO, 2005, care prezintă C.F.S.N. – în maniera binecunoscută a autorului - ca pe un organism provizoriu, măcinat de orgolii, conspiraţii şi suspiciuni. Recent a apărut o lucrare, semnată de Emil Constantinescu (*Păcatul originar, sacrificiu fondator*, Ed. Minerva, 2009), care reia multe din datele, concluziile şi informaţiile dintr-o altă carte, a lui Alex. Mihai Stoenescu, *Cronologia evenimentelor din decembrie 1989*, Bucureşti, Ed. RAO, 2009.

rității județene, a lui Filip Teodorescu, însuși, precum și documentul primit oficial, la solicitarea Completului de judecată (generalul Bădoiu) de la Ministerul de Interne, în care se prezintă o statistică a intrărilor și ieșirilor din țară a turiștilor străini în decembrie 1988 și, respectiv, 1989. Or din această statistică rezultă, dimpotrivă, că fluxul turiștilor în decembrie 1989, comparativ cu decembrie 1988 (sau cu luna noiembrie 1989), este mai mic. Insist pe această chestiune pentru că multe lucrări au preluat necritic datele și argumentația din lucrările publicate de Filip Teodorescu, Nicolae Mavru, Raportul SRI privind evenimentele din decembrie. În lucrarea sa recentă, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene,* Adrian Pop reține o afirmație făcută într-o lucrare mai veche de către Andrei Păsăreanu, potrivit căruia ar fi adevărat că numărul turiștilor din decembrie 1989 era mai mic față de cel din decembrie 1988 (231.976 față de 300.879), dar, în interiorul acestor cifre, numărul rușilor și al ungurilor ar fi crescut de la 30.879 la 67.530.[48]

Amintesc, în context, și lucrarea recentă a domnului Corvin Lupu *(România 1989. De la revolta populară la lovitura de stat).* Lucrarea se impune atenției și prin faptul că este prefațată de domnul profesor Gheorghe Buzatu; într-un text scurt, eminentul istoric face publice punctele de vedere și percepția sa (așteptate de cititori și mai ales de specialiști!) asupra naturii evenimentelor din decembrie 1989 (de fapt, distinsul istoric a reluat unele susțineri exprimate în urmă cu doi ani la o reuniune a Societății de Științe istorice). În capitole bine adnotate, vehiculând un număr impresionant de informații și concluzii, preluate din lucrări de genul celor de mai sus și din memorialistica provenind din zona serviciilor secrete, domnul Corvin Lupu face dovada unui

[48] Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor*… Autorul citează din lucrarea lui Andrei Păsăreanu (citată mai sus), p. 27 și preia aprecierea potrivit căreia în decembrie 1989 s-ar fi înregistrat un aflux neobișnuit de turiști, în special în: Caraș - Severin, Covasna, Timiș, Brăila. Până la documentarea implicării lor în revoltă, alături de teoriile vehiculate, putem reține, ca explicație pentru creșterea numărului de turiști: 1. Ungaria și URSS se liberalizaseră, mai ales în privința circulației persoanelor; 2. decembrie este luna obișnuită când turiștii aleg să viziteze diferite obiective, rude sau prieteni; 3. la Timișoara era organizat un târg de bunuri de consum unde, evident, se adunau mulți vânzători și cumpărători din străinătatea apropiată și din zonă (închis cu doar câteva zile înainte de Revoluție, motiv pentru care cei veniți – neinformați despre decizie – căutau să-și vândă marfa, circulând risipiți prin localitățile apropiate). În plus, în lipsa unei surse indicate, păstrăm rezervă față de concluzia referitoare la ponderea turiștilor din Ungaria și, respectiv, U.R.S.S.

cercetător cu pricepere în selectarea informațiilor şi organizarea argumentelor, folosite în susținerea concluziilor. El face apel la date oferite de cercetători pe care-i consideră avizați (Alexandru Ceucă, Valentin Raiha, de exemplu, ale căror concluzii subiective le prezintă pe larg, p. 289-292). Inventariind toate teoriile care au circulat despre evenimentele din decembrie 1989, autorul consideră că „… teza revoltei spontane a poporului, urmată de o răsturnare de către popor a fostei conduceri a statului, trebuie abandonată. Ea este infirmată de toate cercetările serioase şi mai este susținută doar de participanții la evenimente, servicii străine care vor să-şi şteargă urmele acțiunilor din acele zile şi de unii demonstranți care supralicitează propria lor participare la evenimente şi sunt dezamăgiți de dimensiunea manipulării la care au fost supuşi.“ (p. 280). Chiar dacă susținerile sale converg către calificarea exagerată şi simplistă a evenimentelor ca fiind „lovitură de stat“, nu înseamnă că informațiile cuprinse în carte, în măsura în care pot fi confirmate, trebuie respinse.

Sunt şi istorici de profesie[49] care au folosit metodele cercetării ştiințifice în descrierea şi explicarea evenimentelor, însă şi-au luat rezerva necesară şi au pus accentul pe surse indirecte, atâta timp cât sursele directe sunt inaccesibile sau insuficiente, iar starea lor de prelucrare este precară. Profesorul Ioan Scurtu dedică un capitol întreg evenimentelor revoluționare din Timişoara în sinteza *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional* (Capitolul III, cu subcapitolul *Evenimentele din Timişoara*). Lucrarea este importantă mai ales pentru legătura pe care o identifică între schimbările sociale şi politice care aveau loc în estul Europei şi cele din România, precum şi pentru studiul istoriografic amplu care precede acest capitol. De altfel, autorul lucrării are contribuții importante referitoare la Revoluția română din decembrie 1989, în general, şi în publicistica de specialitate (revista *Clio 1989, Caietele Revoluției, Magazin istoric, Dosarele istoriei* (în perioada de apariție), *Istorie şi civilizație, Revista istorică, Document* (Buletinul Arhivelor Militare) etc.

Remarc, de asemenea, lucrarea domnului Dragoş Petrescu (apărută în 2010 la Editura Enciclopedică, o editură care-şi respectă condiția, publicând într-un singur an două lucrări valoroase despre evenimentele din 1989: una a domnului Petrescu şi, cea-

[49] Din păcate, subiectul Revoluției, în general, nu a intrat în atenția foarte multor istorici. Amintesc, în context, apelul recent („Caietele revoluției“, nr. 2/2011) adresat de domnul Claudiu Iordache, prin care istoricii sunt invitați să se oprească mai insistent asupra semnificației evenimentelor din 1989.

laltă, a domnului Adrian Pop, la care m-am referit mai sus), *Explaining the Romanian Revolution of 1989. Culture, Structure, and Contingency*. Cele cinci capitole, precum şi concluziile dezvoltate (cartea cuprinde 453 de pagini, incluzând o bibliografie amplă şi indice de nume), tratează într-un mod, chiar dacă nu original, oricum interesant problematica de ansamblu a Revoluției române, din care cititorii de limbă engleză află cele mai importante dintre părerile care circulă în istoriografia românească (şi nu numai!) despre evenimentele din decembrie 1989. Sunt interesante discuțiile despre factorii responsabili pentru evenimentele din decembrie (structurali şi conjuncturali) precum şi întrebarea pe care autorul o pune despre natura evenimentelor: „Wat happened in december 1989 in Romania? Was it a revolution or a more or less concealed *coup d' etat*? If it was a true revolution – inasmutch as the 1989 events in ECE can be characterized as revolutions – way it started in Timisoara, and why precisely in december 1989" (p. 9). Studiul comparativ între revoluțiile declanşate de-a lungul timpului şi elementele care particularizează Revoluția din 1989, este foarte interesant (cap. I), prin definițiile pe care le propune. Cartea devine şi mai atractivă prin inserția unor documente care redau fapte de viață sau dispute între protagoniştii unor evenimente, ca de exemplu dialogul dintre Gorbaciov şi Ceauşescu, în care ultimul îşi întreabă interlocutorul dacă ştie ce a spus Lenin în 1903. Evident, Gorbaciov a răspuns: „I am afraid not!", spre satisfacția ascunsă a „eruditului" de la Bucureşti (p. 202). Un subcapitol interesant (p. 382-389) se referă la schimbarea condiției Armatei de la o forță conjuncturală a represiunii în vechiul regim, la una de sprijin pentru apărarea şi victoria Revoluției, cu importante considerații despre condiția ofițerului, situația trupei, starea de spirit a Armatei în preajma Revoluției.

Dintre istoricii străini, Peter Siani-Davies (*Revoluția română din decembrie 1989*, Bucureşti, 2006) a dedicat un capitol important evenimentelor de la Timişoara. Distinsul autor se remarcă prin abilitatea de a interpreta evenimente foarte recente, evitând supozițiile fără nici o bază reală.

În lucrarea profesorului Ioan Scurtu (*Revoluția română din Decembrie 1989 în context internațional*) se amintesc reproşurile unui jurnalist recunoscut – Michel Castex (*Un mensonge gros comme le siecle. Roumanie, histoire d'une manipulation*, Paris, Ed. Albin Michel, 1990, 191 p.), care semnala mistificările la care s-au pretat mulți confrați privind evenimentele de la Timişoara şi din Bucureşti.

Dintre istoricii români care s-au concentrat, în principal, pe evenimentele de la Timişoara îl menţionam pe Miodrag Milin (cu mai multe lucrări, vezi lista anexata). La rândul său, Alesandru Duţu (*Revoluţia română din decembrie 1989. Cronologie*, Bucureşti, 2007, cu o ediţie a II-a, apărută la Sitech, în 2010) aduce date şi informaţii noi, legate de înţelegerea întâmplărilor de la Timişoara. Adrian Pop (cu două lucrări, între care una foarte recentă, la care m-am referit), Stelian Tănase, Constantin Hlihor care aduc interpretări interesante şi îndrăzneţe despre contextul geopolitic din zonă şi modul de acţiune în situaţii de criză a structurilor de forţă (cu referire la armată şi nu numai).

Pe lângă contribuţiile acestora, există o foarte bogată literatură construită de ziarişti, mai mult sau mai puţin inspiraţi or interesaţi. Deşi trebuie preluate critic, aceste contribuţii nu pot fi trecute cu vederea, mai ales că, oricât de partizane ar fi concluziile, în lucrările respective se folosesc şi informaţii sau detalii pe care, uneori, doar jurnaliştii au posibilitatea să şi le apropie. Amintesc aici campaniile de presă din publicaţii naţionale sau locale (*Ziua,România Liberă, Jurnalul Naţional, Adevărul, Armata Poporului, Victoria, Renaşterea (Luptătorul) Bănăţeană, Timişoara etc*.) susţinute, în special, în preajma aniversării Revoluţiei sau în contextul desfăşurării şedinţelor de judecată ale inculpaţilor în procesele Revoluţiei.[50] Pentru a exemplifica utilitatea consultării acestor surse, amintesc lucrarea Brânduşei Armanca (*Media culpa*), apărută la Editura *Curtea Veche* în anul 2006, în care autoarea – un jurnalist de investigaţie – dedică un întreg capitol Revoluţiei de la Timişoara, sub titlul: *Dacă Timişoara nu era.* În studiile din acest capitol (şi nu numai), autoarea dezvăluie câteva adevăruri constatate în timpul audierilor inculpaţilor şi martorilor în Procesul *Lotului Timişoara,* dar desprinse şi din documentele, este drept, preluate parţial şi fragmentar, aflate la dispoziţia instanţei. Brânduşa Armanca aduce în atenţia publică un fragment din aşa numitul *Jurnal al acţiunilor operative,* cu numele de cod *Gloria,* în care se vorbeşte despre prezenţa la Timişoara a câtorva diplomaţi străini (inclusiv numărul de circulaţie al autoturismelor acestora), informaţie care poate fi coroborată cu cea rezultată din Jurnalul *Diviziei 18 Mecanizată* în care, la fel, s-a ordonat urmărirea autoturismelor respective. În plus, despre un ARO alb (al unui ataşat străin, cu număr de C.D., dar numerele de circulaţie se pu-

[50] Nu înseamnă că împărtăşesc punctele de vedere ale autorilor respectivi sau speculaţiile/suspiciunile exprimate în articolele respective, dar nici nu le putem ignora.

teau schimba foarte uşor) îşi amintesc şi revoluţionarii, care relatează despre împrejurări în care, dintr-un astfel de vehicul (nu neapărat din acela), s-ar fi executat foc asupra manifestanţilor.

O excelentă prezentare a teoriilor care au circulat în literatura de specialitate şi în presă despre evenimentele din decembrie 1989 realizează Ruxandra Cesereanu, în *Decembrie 89, Deconstrucţia unei Revoluţii*[51]. Nu insistăm pe clasificarea pe care autoarea o face revoluţiilor din 1989 (foarte utilă oricărei cercetări), pentru că am convingerea că adjectivele (cu valoare de „etichetă") care au însoţit substantivul *Revoluţie* (mai ales cu referire la Revoluţia Română) nu se referă la întâmplările de la Timişoara. Suspiciunea, în privinţa naturii evenimentelor, a fost alimentată ceva mai târziu, după preluarea puterii la Bucureşti de către C.F.S.N., atunci când curentele contestatare s-au amplificat. Singurul fapt pe care-l invocă autorii adepţi ai teoriei intervenţiei străine în acţiunile de revoltă de la Timişoara se sprijină pe constatarea (reală) că la vremea respectivă, în oraş sau în apropiere, erau în deplasare (sau în staţionare) foarte mulţi străini, în special din fosta U.RS.S. Rămân la părerea că simpla prezenţă a acestora în zonă, nu înseamnă (neapărat) că ei au făcut Revoluţia la Timişoara.[52] De altfel, n-am găsit nici un străin, menţionat ca atare, în-

[51] Ruxandra Cesereanu, *Decembrie 89, Deconstrucţia unei Revoluţii*, Bucureşti, Editura Polirom, 2004.

[52] Prin această afirmaţie mă delimitez din nou (am făcut-o şi în lucrarea *Revoluţia Română din Banat*, apărută la Sitech, în 2009) nu atât de alte puncte de vedere, cât mai ales de unele din argumentele pe care autorii respectivi le folosesc în susţinerile lor. De exemplu: susţinerile domnului Virgil Măgureanu, în dialogul său cu Alex Mihai Stoenescu. Apelez la o afirmaţie mai veche a dlui Măgureanu, pentru că este mult mai tranşantă: „Din capul locului vreau să vă spun că această influenţă din afară a existat la Timişoara, inclusiv amestecul unor grupări care au fost anterior pregătite în afară pentru a interveni într-o eventuală revoltă... Este, deci, momentul s-o spun: *amestecul este dovedit*" (s. ns.). Mai departe domnul Măgureanu spune şi prin cine s-ar fi făcut acest amestec: „… se cunoaşte că foarte mulţi români sau maghiari, cetăţeni ai României, au fugit în Ungaria, şi au fost chiar reţinuţi în anumite lagăre de acolo... nu cunosc prea bine condiţiile din acele lagăre, n-am studiat problema, dar ştiu că unii din ei au fost special pregătiţi pentru a se reîntoarce la un moment dat". Nu ne spune domnul Măgureanu ce surse a consultat, nu precizează nici de unde ştie, nici unde se poate confirma această ştire foarte importantă şi interesantă. Nu cunoaştem dacă o astfel de ştire a fost confirmată de autorităţile maghiare. Este foarte posibil să fie adevărată, dar în forma prezentată rămâne un simplu enunţ. Mai departe, domnia sa precizează cât de mare a fost rolul lor: „... la Timişoara au avut rol în *organizarea (s.ns.)* revoltei populare împotriva regimului Ceauşescu... au dirijat – o, într-un anume fel...". Nesusţinută, o astfel de afirmaţie se reduce la o simplă opinie. Probabil pentru

tre cei arestaţi, răniţi sau ucişi în perioada 17-25 decembrie 1989 în Timişoara[53]. Nu excludem cu totul o astfel de ipoteză (ea se regăseşte la mulţi autori cu o credibilitate notorie – amintesc doar pe profesorul Gheorghe Buzatu, autorul, între altele, a unei recente lucrări extrem de bine documentată: *Nicolae Ceauşescu, biografii paralele,* Iaşi, Ed. Moldova, 2011 –, dar este evocată şi în câteva documente ale vremii, emise de autorităţi[54]), însă doar o cercetare a surselor de arhivă externe poate să dea certitudinea necesară emiterii unor afirmaţii categorice.[55]

Cartea doamnei Cesereanu este valoroasă inclusiv pentru incursiunea istoriografică, amplă şi profesionistă, pe care o realizează, cu trimitere mai ales la lucrări de memorialistică. Sunt importante consideraţiile Ruxandrei Cesereanu despre valoarea Proclamaţiei Frontului Democratic Român, pe care o apreciază ca o veritabilă *Constituţie simbolică a ţării*, elaborată încă înainte de căderea regimului[56]. În aceeaşi serie încadrăm contribuţia lui Stelian Mândruţ, *Revoluţia din decembrie 1989 în istoriografia română şi străină (Bibliografie selectivă 1990-2005),* articol publicat în "Memorial 1989" nr. 1/2007, Buletin ştiinţific, editat de Asociaţia Memorialul Revoluţiei 16-22 decembrie 1989 din Timişoara.

Abia târziu apar primele instrumente de lucru (inventare tematice, culegeri de documente, cronologii etc.), acţiune în care eforturile cercetătorilor de la IRRD şi, respectiv, de la Memorialul Revoluţiei din Timişoara sunt remarcabile. Instituţiile respective deţin un impresionant tezaur de documente, fotografii şi obiecte tridimensionale, colecţii de publicaţii şi presă din Timişoara, din alte localităţi româneşti şi din afara României, în care s-au fă-

---

a evita reacţiile justificate ale revoluţionarilor, adaugă: „...în nici un caz nu aceştia au fost oamenii care au determinat cursul evenimentelor din Timişoara", deşi, mai sus, spune că i-a organizat pe manifestanţi. (Vezi: Iosif Costinaş, *Întrebări cu şi fără răspuns*,Timişoara 2001, p. 46. Interviu luat dlui Virgil Măgureanu de John Simpson, consemnat de istoricul britanic Denis Deletant).

[53] La Arad a fost înregistrat un cetăţean ungur ucis pe 23 decembrie, în confuzia creată după declanşarea diversiunii teroriste.

[54] Romeo Bălan, de exemplu, vorbeşte despre astfel de grupuri, care însă ar fi acţionat separat de masa revoluţionarilor. „Se ştie foarte bine că cei care au spart vitrinele au fost grupuri distincte, care s-au diferenţiat de masa manifestanţilor dar, din păcate, nu am reuşit să identificăm cine au fost aceste grupuri care spărgeau la comandă şi care, practic, ofereau pretextul de a se interveni împotriva manifestanţilor." (Iosif Costinaş, *op.cit.*, p. 115).

[55] Vezi, pentru aceste ipoteze, Filip Teodorescu, (*Un risc asumat...*), Nicolae Mavru (*Revoluţia din stradă*, Bucureşti, Ed. RAO, 2004), Alex Mihai Stoenescu (cu lucrările menţionate) etc.

[56] Ruxandra Cesereanu, *op.cit*. p. 53.

cut consemnări legate de evenimentele din 16 – 22 decembrie 1989, extrem de utile cercetării istorice (fiecare dintre aceste instituţii deţin câte un fond documentar. În cel de la Timişoara, de exemplu, se păstrează un *Raport*, semnat de Radu Bălan (prim-secretarul de la judeţul Timiş), *privind evenimentele din municipiul Timişoara din perioada 15-18 decembrie 1989.* Recent s-a încheiat seria volumelor care cuprind stenogramele audierilor în Procesul Revoluţiei de la Timişoara[57]. Sunt de reţinut, de asemenea, cele patru volume de documente publicate de IRRD (unul în coordonarea domnului prof. Ion Calafeteanu[58] şi trei în coordonarea doamnei prof. Teodora Stănescu-Stanciu[59]), cu multe amănunte despre procesul instituirii noilor autorităţi, centrale şi locale, după prăbuşirea regimului comunist. Sunt, la fel, importante documentele selectate în monografia *Revoluţia română din decembrie 1989 în Banat*[60], cu foarte multe detalii despre evenimentele din Timişoara.

Semnalez, din nou, valoarea specială a unei surse inepuizabile de informaţii pe care Marius Mioc o pune la dispoziţia celor interesaţi pe *blogul său*. De un interes deosebit sunt la domnul Marius Mioc, transcrierile intervenţiilor susţinute de revoluţionari din Balconul Operei, în zilele de 20, 21 şi 22 decembrie 1989, care au valoarea unor surse directe, nealterate de intervenţii ulterioare.

Foarte multe documente – îndeosebi relatări ale participanţilor la evenimente, inclusiv la întâmplările din locurile de detenţie – sunt păstrate la Asociaţia „ALTAR“ din Timişoara. Valoarea relatărilor din primii ani postrevoluţionari din fondul documentar al acestei asociaţii este cu atât mai importantă cu cât „declaraţiile" respective s-au făcut din proprie iniţiativă, dezinteresat (nu se punea problema acordării unor drepturi), fără presiuni sau „sugestii“, cu mult înainte ca suspiciunea să afecteze caracterul curat al Revoluţiei. Remarc, în context, recentele producţii editoriale încurajate sau susţinute de Asociaţie şi semnate de Virgil Hosu şi Adrian Kali (*România anului 1990 între democraţie şi violenţă*,

[57] Primele volume au fost realizate de o echipă coordonată de prof. Miodrag Milin, cu sprijinul Memorialului Revoluţiei de la Timişoara şi Institutului Revoluţiei Române din decembrie 1989.

[58] Ion Calafeteanu (coordonator), *Revoluţia română din decembrie 1989, Documente*, Cluj-Napoca, Ed. Mega 2010.

[59] Teodora Stănescu-Stanciu, Alexandru Oşca, Gheorghe Neacşu, *Consiliul Provizoriu de Uniune Naţională, vol. II şi vol. III*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009.

[60] Alexandru Oşca (coordonator), Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Emil Şimăndan, *Revoluţia română din decembrie 1989 în Banat*, Craiova, Ed. Sitech, 2009.

Timişoara, Ed. Saol, 2010). În aceeaşi serie se înscriu mărturiile din publicaţiile periodice ale IRRD (*Clio 1989 şi Caietele Revoluţiei*) şi ale Memorialului Revoluţiei 16-22 decembrie 1989, de la Timişoara (*Memorial 89*).

Sunt foarte necesare diferitele cronologii ale revoluţiei din decembrie 1989, trei dintre acestea publicate chiar în 2010: *Cronologia evenimentelor din decembrie 1989* (A.M. Stoenescu, cu unele inserţii, pe care le-au preluat, apoi, alţi autori în lucrările lor), *Revoluţia din decembrie 1989. Cronologie*,Ediţia a II-a, (Alesandru Duţu), *Păcatul Original….*, (Emil Constantinescu), dar sunt foarte exacte şi cronologiile secvenţiale pe care mulţi autori le fac în cărţile lor (vezi, din nou, Marius Mioc, Virgil Hosu şi Adrian Kali).

Importante informaţii se regăsesc în documentaţia preluată de la fostul Comitet Central al Partidului Comunist Român, pusă la dispoziţia cercetătorilor la Arhivele Naţionale. Pentru Timişoara, interesează îndeosebi stenogramele şedinţelor C.P.Ex., ale teleconferinţelor din perioada 17 – 21 decembrie 1989, registrele de primiri în audienţă la Nicolae Ceauşescu, rapoartele şefilor structurilor de forţă, telegramele primite de şeful statului de la ambasadorii României acreditaţi în diferite capitale etc. Sunt extrem de utile documentele fostului Comitet judeţean de partid Timiş, puse la dispoziţie la arhivele judeţene, în special dosarele cu informările de partid, dosarele de conducere ale prim-secretarului de partid, dosarele cu documente organizatorice şi de propagandă. Un studiu foarte atent al documentelor din această categorie de la Timişoara l-a făcut domnul profesor Ioan Munteanu. Concluziile sale au fost publicate în lucrarea *Revoluţia Română în Banat*, într-un capitol separat. Am apelat, în lucrarea de faţă, la informaţiile din acest capitol – cu menţionarea autorului care le-a descoperit – pe care le-am analizat şi interpretat într-o cheie nouă.

La fel, sunt foarte importante consemnările din actele oficiale întocmite de structurile militare care au fost implicate în represiunea de la Timişoara, înainte de 22 decembrie 1989; surprinde reţinerea sau superficialitatea organelor de cercetare penală în a investiga informaţii interesante despre acţiunea unor grupuri specializate, care au acţionat – aşa cum rezultă din astfel de consemnări – în pieţe publice (unde au produs distrugeri la unele magazine), în jurul cazărmilor, depozitelor de armament etc. Revoluţionarii s-au exprimat în legătură cu aceste grupuri care acţionau profesional, afirmând că ar fi fost constituite din lucrători ai Securităţii. Obiectivul acţiunii lor ar fi fost să mobili-

zeze populaţia la o atitudine împotriva demonstranţilor sau să determine implicarea unităţilor armatei, pentru a motiva ulterior acţiunile represive ale autorităţilor. În orice caz, s-a reţinut că aceste grupuri acţionau separat de coloanele de manifestanţi şi se fereau să intre sau să rămână în contact cu adevăraţii demonstranţi.

Cele două fonduri arhivistice la dispoziţie – fondul Comisiilor Senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie (aflate la Parlament) şi fondul „Armata Română în Revoluţia din decembrie", aflat la Serviciul Istoric al Armatei, completează posibilităţile de cercetare pe tema Revoluţiei, la care se adaugă un fond nepregătit încă pentru cercetarea ştiinţifică, constituit din dosarele de revoluţionari, aflat la S.S.P.R.

Există, de asemenea, o colecţie interesantă de interviuri luate mai târziu diferiţilor responsabili din decembrie 1989 de către A.M. Stoenescu, aflată la dispoziţia cercetătorilor la Institutul de Istorie *Nicolae Iorga* al Academiei Române, în care se regăsesc şi alte documente primite de acesta de la diverşi donatori (inclusiv o scrisoare, dactilografiată, a lui Ion Iliescu, pe care acesta a încercat s-o trimită – în martie 1989 – în străinătate).

Unele posibilităţi de studiu s-au deschis şi în arhivele Parchetelor Militare însă documentaţia respectivă - aflată încă în lucru pentru instrumentarea proceselor – nu este clasată şi inventariată ştiinţific pentru utilizarea ei în lucrări serioase[61]. Efortul echipei de la *Asociaţia 21 decembrie 1989* este de semnalat, iar informaţiile puse în valoare din dosarele primite în copie de la Parchetul militar, aduc multe noutăţi.

Documentaţia întocmită de Comisia Specială, constituită cu aprobarea prim-ministrului Petre Roman în urma întâlnirii lui cu delegaţii C.A.D.A., în ianuarie 1990, este – mai ales pentru Timişoara – extrem de interesantă. Comisia respectivă a avut, în climatul de atunci, posibilităţi extraordinare de documentare şi acces la surse primare, neprelucrate şi, din câte cunoaştem, specialiştii implicaţi în pregătirea Raportului, au fost competenţi şi avizaţi. Parte din documentaţia alcătuită de această Comisie poate fi cer-

[61] La începutul anului 2010, s-a procedat la un transfer de arhivă de la Parchetul Militar către Asociaţia „21 decembrie 1989", cu scopul declarat ca Asociaţia respectivă *să descopere* (în locul procurorilor plătiţi cu bani grei de către contribuabili?) vinovaţii pentru fapte reprobabile comise în decembrie 1989. Există şi această procedură în democraţia noastră originală, România a mai experimentat-o pe la mijlocul secolului trecut, în primii ani ai „comunismului glorios". Comunicatul în legătură cu acest transfer nu menţionează în ce măsură documentele respective se referă la evenimentele de la Timişoara.

cetată la Memorialul Revoluției din Timişoara. O copie a acestor documente (nu în totalitatea lor) se păstrează şi la Fondul documentar al Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989. În Anexe public câteva documente (cel mai important aşa zisul Jurnal întocmit la comandamentul Diviziei 18 Mecanizate) din această colecție (incompletă) care permit corectarea unor erori anterioare privind succesiunea evenimentelor, dar care redau şi atmosfera tensionată din oraş, responsabilitatea decidenților, implicarea structurilor militare în combaterea unui fenomen pentru care nu avea nici exercițiu, nici abilitățile necesare. Unele detalii despre obiectivele şi acțiunea C.A.D.A. le regăsim în lucrarea lui Nicolae Durac, *Neliniştea generalilor*, Timişoara, Ed. MPS, 1990 şi, mai ales, în Documentarul existent la IRRD, care cuprinde Hotărârea de constituire a Comisiei pentru Aflarea Adevărului precum şi rezultatele activității acesteia, inclusiv propuneri pentru trimiterea în instanță a unor responsabili ai fostului regim.

Sunt, încă, parțial cunoscute sursele documentare de la fosta Brigadă de Securitate din Timişoara şi de la unitățile de grăniceri din Timişoara, structuri care, deşi acționau prin metode specifice, diferite de acțiunea unităților armatei, întocmeau, ca şi acestea, ordine, rapoarte, situații, „jurnale“ ale acțiunilor de luptă[62] sau consemnau în registrele istorice evenimentele în desfăşurarea lor[63].

---

[62] În multe lucrări notițele ofițerilor din statele majore sunt numite *Jurnal al acțiunilor de luptă*. În realitate, acest document de stat major se întocmeşte după o metodologie complicată, este un document integrator (în care sunt valorificate notițele tuturor ofițerilor dintr-un stat major) şi conține câteva rubrici precise, între care: date despre inamic, date despre trupele proprii, misiunea eşalonului propriu, ordinul de luptă al eşalonului propriu şi misiunile unităților din compunere, starea morală, pierderi, organizarea conducerii, organizarea cooperării, starea vremii, ordine de zi pe armată etc. *Jurnalul acțiunilor militare* (aceasta era denumirea în 1989) se deschidea într-un anume moment (atunci când se decreta mobilizarea sau starea de război, sau în alte condiții, când se menționa special. Această mențiune nu a fost făcută la Revoluție, aşa încât ceea ce valorificăm noi acum sunt consemnări – evident parțiale şi fragmentare – ale unora din ofițerii statelor majore, de regulă ale şefilor de operații. Nu avem consemnările şefilor cercetării, şefilor transmisiunilor, şefilor geniului, protecției antichimice etc.). Nu înseamnă că aceste consemnări parțiale nu sunt utile cercetării, dar nu sunt complete. Identificarea celorlalte însemnări reprezintă o direcție de studiu foarte necesară pentru completarea informațiilor despre Revoluție.

[63] Profesorul Marian Cojoc a publicat, recent, o lucrare (*Revoluția Română din decembrie 1989 în Dobrogea. Documente*, Bucureşti, Ed. IRRD, 2011), care cuprinde documente primite sau întocmite de către Brigada de securitate din Constanța, în perioada 14 – 26 decembrie 1989. Interesează – din punctul de vedere al cercetătorilor evenimentelor de la Timişoara – sistemul de lucru al

Un studiu care să valorifice exhaustiv sursele documentare ar trebui să ajungă și la informațiile din arhivele serviciilor secrete ale țărilor despre care se afirmă că s-au implicat în declanșarea, desfășurarea și victoria Revoluției Române. Evident, la acest moment, astfel de informații se rețin doar din surse indirecte și partizane – de regulă din relatări ale personalului serviciilor secrete române – care sunt subiective și imposibil de verificat. Prezent în România, la o activitate ocazională în aprilie 2010, Mihail Gorbaciov a fost întrebat în legătură cu interesul sovieticilor în evenimentele din România. Acesta a negat orice implicare a serviciilor speciale moscovite în evenimentele de la Timișoara sau București. Prezent la rândul său în București, în 22 octombrie 2009, vicepreședintele S.U.A., Joe Biden, a vorbit despre Revoluția română, i-a elogiat pe revoluționari pentru curajul lor, dar n-a amintit nici un cuvânt despre o posibilă implicare a serviciilor americane în aceste evenimente (nici nu a fost întrebat).

Un fond documentar de o valoare remarcabilă s-a acumulat la Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 (I.R.R.D.). Deși acțiunea pentru constituirea lui a început în urmă cu patru ani, deja fondul de carte este cel mai complex (mă refer la Revoluție, în general), iar fondul de documente - este adevărat, format din copii ale originalelor aflate în arhive – este în completare.

Depozițiile și declarațiile martorilor sau inculpaților în procesul Revoluției de la Timișoara, reținute sau comentate în diversele lucrări sunt și ele utile, de neevitat, cu mențiunea că fiecare (inculpat, martor, procuror) își dezvoltă o pledoarie *pro domo,* de înțeles în astfel de situații. Parchetul n-a pus la dispoziția cercetării istorice toate dosarele procesului, probatoriul și documentele conexe, din care istoricul ar putea extrage informații sau concluzii ignorate de instanță.[64]

Trupelor de securitate, modalitățile de dare și executare a ordinelor, sistemul de raportare a evenimentelor, de colaborare cu alte structuri ale Securității și administrației centrale și locale.

[64] Pe lângă volumele cu stenogramele audierilor în Procesul Revoluției din Timișoara, menționăm lucrarea lui Marius Mioc: *Procesele Revoluției din Timișoara (1989). Documente istorice*, Timișoara, Editura Artpress, 2004. Autorul redă o parte din sentințele, rechizitoriul, recursurile, corespondența diverselor instituții legate de judecarea „Lotului Timișoara", cu numeroase comentarii pertinente despre diverse aserțiuni pe care inculpații le-au folosit în apărarea lor. Combaterea acestor aserțiuni este făcută, adeseori, folosind alte afirmații pe care, cei vizați, le făcuseră anterior. În context, este amintită și lucrarea generalului Ion Coman (*Timișoara. Zece ani de la sângerosul decembrie 1989*, București, Editura Sylvi, 2000) în care autorul își susține

Aminteam mai sus că o analiză a istoriografiei Revoluției din Timişoara trebuie să includă, obligatoriu, lucrările de memorialistică, evocările, volumele de interviuri şi cele câteva lucrări de interpretare publicate. Am exprimat cu altă ocazie (în studiul istoriografic la lucrarea *Revoluția română în Banat*), considerațiile mele generale asupra fiecărei categorii de lucrări în parte, pe care le mențin şi le completez cu informații recente. Remarc şi acum că, prin specificul lor, lucrările de memorialistică se limitează la descrierea evenimentelor petrecute într-un segment de timp şi într-un spațiu fizic bine conturate. Lucrările de interpretare pe care le-am supus analizei, fie se referă exclusiv la evenimentele de la Timişoara, fie conțin capitole sau referiri disparate despre acestea.

Nu-mi propun să fac o clasificare a lucrărilor de memorialistică; ele au câteva caracteristici comune. Se poate conveni asupra câtorva virtuți generale ale acestor contribuții istoriografice, dar este evident că, operând astfel, multe alte caracteristici ar rămâne neevidențiate. În primul rând, remarc calitatea, sinceritatea şi capacitatea autorilor de a se concentra asupra evenimentelor în sine. Surprinde chiar, maturitatea şi aparenta detaşarea în redarea unor întâmplări, chiar a acelora în care a fost pusă în pericol viața autorilor şi a celor din jur. Invariabil, atunci când povestesc despre uciderea camaradului de lângă ei, emoția nu poate fi evitată, iar descrierile devin patetice, detaliile se referă preponderent la trăirile interioare ale povestitorilor.

Pe cât posibil vom rezuma aprecierile la lucrările de memorialistică, grupându-le pe autori.

Mențin aprecierile cu privire la Marius Mioc, ale cărui contribuții la cunoaşterea evenimentelor de la Timişoara (şi nu numai) rămân cele mai importante şi sunt permanent actualizate. Pe lângă lucrări de memorialistică şi de interpretare foarte riguroase, domnul Mioc face şi analize interesante şi temeinice şi, mai ales, aşa cum am spus mai sus, pune la dispoziția celor interesați, pe blogul său[65], materiale originale neprelucrate, extrem de valoroase pentru înțelegerea conținutului, dimensiunii, sensului şi actorilor prezenți pe baricadele Revoluției. Mie, personal, mi-a fost utilă metoda domnului Mioc de a grupa într-un singur volum mai multe mărturii ale participanților la Revoluție, aparent fără

nevinovăția, invocând unele afirmații făcute de Doru Braia despre intențiile unui grup de prieteni din Germania de a provoca forțele de ordine din Timişoara.

[65] http://mariusmioc.wordpress.com

criterii dinainte stabilite. Aşa am putut cunoaşte un set de 40 de relatări despre fapte şi evenimente petrecute la Timişoara între 15 şi 25 decembrie 1989.[66] Soluția completării lucrării cu o scurtă cronologie (chiar dacă nu este completă), cu numele a 106 morți identificați şi cu o sugestivă statistică a Revoluției, pare o foarte bună idee. Tot el s-a angajat şi într-o susținută polemică, exercițiu din care au rezultat pentru cititori, interesante date şi interpretări de reținut, dincolo de retorica de înțeles într-un astfel de demers mai degrabă publicistic[67].

O lucrare apropiată de memorialistică este *„17 după 16“* a lui Gheorghe Secheşan[68]. Autorul face precizarea că „lucrarea a fost scrisă în perioada 16 -26 decembrie 1989. Raţiunea ei a fost aceea de mărturie“[69]. Prietenul său, Marcel Tolcea, în prefață, crede că „mărturisirea“ respectivă este un veritabil jurnal reconstituit. Pe lângă utilitatea de netăgăduit pentru cercetare, lucrarea lui Gheorghe Secheşan, etalează şi un stil ales şi trădează reale calități de scriitor ale autorului. Largile explicații din „note“ contribuie şi ele la înțelegerea faptelor şi gesturilor autorului şi ale prietenilor lui în preajma şi în timpul evenimentelor.

Sunt interesante relatările despre oamenii din lumea presei timişorene, aprecierile evident subiective la adresa unor responsabili sau simpli redactori, indignarea autorului când întâlneşte în redacțiile noilor publicații jurnalişti proveniți din foşti „cenzori“ de la Județeana de partid. Teodor Bulza, poreclit „Țiganul“ - spune Gheorghe Secheşan - a fost cenzor la Județeana de partid, iar acum este (era) redactor – şef la „Drapelul Roşu“ …„un lingău de primă mână, cu pretenții de prozator“[70]. Cum observăm, autorul este direct şi foarte categoric în aprecieri.

Cea mai timpurie dintre lucrările memorialistice este „Timi-

---

[66] Marius Mioc, *Revoluția din Timişoara aşa cum a fost. Mărturii ale răniților, rudelor şi prietenilor celor decedați în Revoluție*, Timişoara, Tipografia Brumar, 1996, p. 7 – 120.

[67] Marius Mioc, arestat în Revoluție, este printre puținii reținuți şi după 20 decembrie 1989. În foarte multe lucrări, insistă pe descoperirea de date noi despre Revoluție şi combate, argumentat, inițiativele care o denigrează. Vezi, între altele: *Falsificatorii Istoriei* (trei ediții – 1994, 1995, 1999); *Revoluția fără mistere. Începutul Revoluției Române: Cazul* László Tőkés, Timişoara, Editura Almanahul Banatului, 2002; *Revoluția din 1989 şi minciunile Jurnalului Național*, ediție pe INTERNET, 2004 şi Ed. Marineasa, Timişoara, 2005. Foarte utile pentru cercetare sunt transcrierile intervențiilor făcute în fața mulțimii din piață, de către diferiți lideri de la balconul Operei, în zilele de 20 şi 21 decembrie.

[68] Gheorghe Secheşan, *17 după 16*, Timişoara, Ed. ArtPress, 2006.

[69] *Idem, p. 5.*

[70] *Idem, p. 93.*

şoara, 16-22 decembrie 1989", apărută în 1990. Ea grupează primele mărturii şi opinii ale celor care au acceptat să se destăinuie publicului cititor când amintirile clipelor trăite în revoluţie erau încă foarte vii. Sunt 19 mărturii, câteva indirecte, dar relatările sunt de o calitate remarcabilă. Din toate mărturiile răzbat sentimentele de ură faţă de dictator şi clica din jurul lui. Eseul lui Mircea Ciobanu – care şi deschide seria de mărturii – este sugestiv în această privinţă. Traian Liviu Birăescu procedează şi el similar, propunând un excurs larg, ca o reflecţie asupra întregii perioade comuniste. Deşi cei mai mulţi dintre autorii studiilor – mărturii nu-şi propun să analizeze, în detaliu o întâmplare de la început până la sfârşit, totuşi, atunci când amintesc despre un fapt petrecut în acele zile, informaţia respectivă este exactă. Divagaţiile care se îndepărtează de perioada 16 – 22 decembrie pot fi evaluate în legătură cu alte fenomene care au urmat Revoluţiei propriuzise. Uneori însăşi descrierile unor întâmplări trădează înclinaţia autorului către metaforă sau alt instrument la dispoziţia scriitorului „…câţiva copii de 10 -12 ani – spune Ivan Evseev – au spart vitrina magazinului „Fructus" pentru a lua nişte sticle de citro: înainte de a termina de golit sticlele, copiii au luat o poziţie de atac, deoarece după colţ, în mare viteză, a apărut un vehicul blindat…"[71]

Anneli Ute Gabany s-a concentrat, la rândul său, într-o măsură importantă, pe studiul problemelor revoluţiilor din ţările esteuropene şi din România, în special. Reţin atenţia comunicările sale la sesiunile ştiinţifice şi evocative organizate la Timişoara (18-19 decembrie 1996 – *O enigmă care împlineşte şapte ani* – şi, respectiv, 18-19 decembrie 1999. Doi ani mai târziu Iosif Costinaş a publicat studiile respective într-o culegere[72]). Astfel, după ce face o incursiune în tipologia revoluţiilor din 1989, autoarea conchide: „După criteriile definirii revoluţiei – răsturnarea violentă a regimului, schimbarea elitelor şi a instituţiilor – în România s-a petrecut o adevărată revoluţie. Dacă se insistă (…) asupra necesităţii violenţei în cadrul unei schimbări, atunci revoluţia română a fost, poate, singura revoluţie autentică din Europa Centrală şi de Est".[73]

Studiile din culegere sunt foarte interesante mai ales prin diversitatea lor. Mihai Decean, de exemplu, afirmă că „În România, perestroika a început la Timişoara în decembrie 1989, pe fondul nemulţumirii generale a populaţiei întregii ţări privind

[71] *Timişoara, 16-22 dec. 1989*, Timişoara, Ed. Facla. 1990, p. 32.
[72] Iosif Costinaş, *Întrebări cu şi fără răspuns. Decembrie*, 1989, Timişoara, 2001.
[73] *Idem*, p. 39

traiul zilnic”[74]. Cristian Mititelu, afirmă la rândul său că „…la cel mai prestigios institut de cercetări pe probleme est europene, care se găsea la Munchen, şeful de atunci al departamentului care se ocupa de România mi-a spus că singurul disident serios din țară ar fi Silviu Brucan“.[75]

Lucrarea *Timişoara 15-21 decembrie ’89*[76], a profesorului Miodrag Milin este printre primele descrieri ale evenimentelor de la Timişoara. Ulterior autorul i-a adus numeroase şi consistente completări. Este o lucrare din primele luni după Revoluție (probabil în septembrie 1990). Editura nu este menționată şi, aproape sigur, autorul a făcut un efort important pentru publicarea ei. Constantin Chevereşan i-a asigurat traducerea în limba engleză.

Cartea începe printr-un „Argument“, o punere în temă a interviului pe care Mircea Munteanu l-a luat profesorului Miodrag Milin.[77] Autorul şi-a folosit experiența sa de istoric pentru a surprinde esența, sensul, cauzalitatea şi consecințele întâmplărilor din diferite locații ale urbei de pe Bega. Avem, astfel, imortalizate, portrete ale personalităților implicate în Revoluție. Studiile de mai târziu s-au bazat pe aceste informații primare despre situația în care oamenii s-au aflat la un anumit moment, lozincile strigate, sentimentele trăite de diferiți „actori“ pe marea scenă a Revoluției. Interesantă şi exactă este descrierea făcută vizitei fostului prim-secretar al județului Timiş la ELBA. Surprinzător de corect este portretul făcut de autor acestui demnitar comunist. Ziua de 20 decembrie, când Timişoara a devenit primul oraş al României liber de comunism, este descrisă în datele ei fundamentale de către autor. Fără să folosească „cuvinte mari“, el redă cu rigoare întâmplările din cartiere, piețe, mici colectivități profesionale şi chiar din familii ale timişorenilor.

Titus Suciu, este fără îndoială, unul dintre autorii riguroşi ai Revoluției de la Timişoara.[78] El grupează în lucrări o nouă serie

[74] *Idem*, p. 25.
[75] *Idem*, p. 15.
[76] Miodrag Milin, *Timişoara, 15-21 decembrie ’89*, Timişoara, Memorialul Revoluției, 2001.
[77] A fost atât de convingător în prezentarea detaliilor încât unii autori – grăbiți sau neatenți – l-au inclus pe profesorul Milin între manifestanții prezenți în Piața Maria, în Piața Operei sau chiar la discuțiile cu oficialii de la București, din 20 decembrie, când se cunoaşte că acesta nici nu s-a aflat în oraş în zilele respective.
[78] Titus Suciu, *Reportaj cu sufletul la gură (Traseele revoluției)*, Timişoara, Editura Facla, 1990. Vezi şi *Lumea bună a balconului*,ediție 2008, București, Editura I.R.R.D.

de mărturii ale participanților direcți la Revoluție. Nu face critica acestora, nu încearcă să coroboreze datele, nu semnalează inadvertențele. Pune acest material brut, de nimic alterat, pe masa de lucru a cercetătorului. Mărturiile sunt grupate pe zile, pe teme mari („furtul morților"), pe ore. În plus, prezintă primele portrete ale eroilor – martiri, un adevărat îndemn pentru alți autori de a continua această muncă spre a-i cuprinde pe toți cei care s-au jertfit la Revoluție.

Costel Balint este printre primii memorialişti care reuşeşte să conexeze între ele evenimente derulate, succesiv sau simultan, în urbea de pe Bega în decembrie 1989. În lucrarea *1989 Timişoara în decembrie*[79], autorul redă informații foarte bine documentate despre acțiunea celor două grupuri de revoluționari, din Piața Operei şi, respectiv, de la Județeana de partid, care s-au remarcat printr-un efort organizatoric extraordinar în ziua de 20 decembrie. Primul grup a constituit Frontul Democratic Român, iar al doilea a format un Comitet Cetățenesc şi a intrat în negocieri cu primul ministru, Constantin Dăscălescu. Arestat la Timişoara în decembrie 1989, Costel Balint insistă pe întâmplările şi trăirile interioare ale arestaților de la sediile Miliției județene şi de la Penitenciarul din strada Popa Şapcă. Lucrarea ne înfățişează efortul unui autor care compară şi verifică propriile informații cu cele identificate în fondul documentar al unor instituții publice, la care a avut acces prioritar în primele luni după Revoluție. Informațiile din această carte sunt reluate de autor în alte lucrări, în care sunt prezente şi opinii cu privire la diferite controverse pe marginea Revoluției.[80]

O lucrare dedicată primei formațiuni politice apărută în focul Revoluției a fost publicată la Timişoara, sub coordonarea lui Lorin Fortuna[81]. Autorii studiilor reuşesc să facă o evaluare pertinentă, lipsită de exagerări, a semnificației constituirii Frontului Democratic Român, a importanței acestei structuri politice în contextul evenimentelor din decembrie 1989 şi a contribuției personalităților din conducerea partidului la victoria Revoluției la Timişoara. „...Frontul Democratic Român – se spune în carte – este de fapt, esența comprimată a voinței de schimbare româ-

[79] Costel Balint, *1989 Timişoara în decembrie*, Timişoara, Editura Helicon, 1992.

[80] *Idem, Lumină şi speranță. Timişoara 1989*, Timişoara, Editura Mirton, 1996.

[81] Lorin Fortuna (coordonator), *Rolul Frontului Democratic Român în cadrul Revoluției române din decembrie 1989*, Timişoara, Editura Artpress, 2006.

nească, aclamată din sufletele multelor zeci de mii de timişoreni în cele două forumuri oficializate ale balcoanelor revoluției, de la Județeana de partid şi de la Operă“[82]. La rândul ei, Marinela Veronica Țariuc, face dezvăluiri legate de primele momente ale constituirii F.D.R., la liderii săi, la relațiile cu Consiliul F.S.N. constituit două zile mai târziu la București. Autoarea consideră că a existat o „parte luminată a Revoluției române, adevărată şi autentică, care a durat până în seara zilei de 22 decembrie“, acuzând faptul că în primul Consiliu F.S.N. nu a fost nici un timişorean.[83] În *Cuvânt înainte* Lorin Fortuna face o serie de considerații despre contextul în care forțele pe care le consideră ale vechiului regim au înlăturat de la conducerea județului revoluționarii autentici şi s-au constituit într-un Consiliu al Frontului Salvării Naționale local (după 12 ianuarie 1990). Sunt foarte puține referiri la acest important moment din evoluția situației de la Timişoara unde, spre deosebire de restul țării, s-au organizat şi alegeri în comune, oraşe, municipii, chiar întreprinderi, încă în ianuarie 1990. Militarii au fost solicitați să garanteze corectitudinea acestora, dar atmosfera de suspiciune se instalase, iar competiția politică – lipsită de un exercițiu minim – a fost departe de a detensiona situația. Noul comandant al garnizoanei, un personaj interesant (Gheorghe Popescu, rechemat în cadrele active - după o îndelungată absență - şi avansat la gradul de general) s-a implicat şi a complicat şi mai mult ecuația politică din județ şi municipiu, încercând să demonstreze că este imparțial. Aşa cum subliniază coordonatorul lucrării, cu mici excepții, după alegerile pline de peripeții de la sfârşitul lunii ianuarie 1990, liderii F.D.R nu s-au mai regăsit pe listele noilor organisme de conducere ale urbei sau județului.[84]

---

[82] *Idem*, p. 19

[83] *Idem*, p. 13.

[84] Vezi colecția publicației *Victoria*. Organizarea acestor alegeri s-a făcut după o procedură specială, întocmită de o Comisie electorală autodesemnată. Au existat dispute între această Comisie şi Consiliul FSN județean, încă în funcție. Dispute serioase – bine evidențiate în lucrare – au apărut în legătură cu Regulamentul de organizare al alegerilor şi mai ales cu organizatorii acestora. În lucrare se vorbeşte despre o auto-instituită Comisie electorală care acționa în afara dispozițiilor F.S.N. Timiş, tocmai în ideea de a bara accesul revoluționarilor autentici către Putere, prin interzicerea reprezentanților F.D.R de a candida la alegeri. În mod cert, generalul Popescu nu era străin de această manevră, deşi oficial avea altă atitudine (vezi lista candidaților). Redactorii publicației *Renaşterea bănățeană* sunt menționați ca direct interesați şi implicați în manipularea alegerilor din ianuarie şi în înlăturarea preşedintelui F.D.R., Lorin Fortuna.

Memorialistica despre evenimentele din Timişoara, din decembrie 1989, cuprinde şi mărturisiri din cealaltă tabără. Sunt, într-adevăr, câțiva ofițeri de securitate, de miliție, din M.Ap.N., câțiva înalți demnitari ai fostului regim dispuşi să-şi expună impresiile - veritabile pledoarii *pro domo* – publicului cititor, avertizat de fiecare dată că cele scrise sunt absolut adevărate. Între acestea amintesc *Revoluția din stradă; Omul se duce, faptele rămân; Interviuri despre Revoluție*.[85] În aceeaşi categorie includ şi lucrarea Antoniei Rados, *Complotul securității. Revoluția trădată din România*,[86] pentru capitolul *Timişoara* (p. 39 – 55). Aproape toate lucrările au ca numitor comun încercarea de deculpabilizare a structurilor din care autorii respectivi provin sau a lor înşişi (cu excepția Antoniei Rados, evident), motiv pentru care conținutul lor trebuie evaluat foarte atent. Ion Coman, de exemplu, reia în cartea amintită mai sus o serie de explicații (scrise şi cu alte prilejuri[87]) legate de represiunea de la Timişoara, în care informează cititorii cu detalii foarte amănunțite despre ceea ce el *nu a făcut* la Timişoara (n-a dat ordin de represiune, n-a organizat comandament unic, etc.) fără să dea minimum de informații foarte necesare cercetătorului despre ceea ce *a făcut* la Timişoara.

Presa din Timişoara sau din alte localități, care s-a referit la evenimentele din Timişoara, apărută în decembrie 1989 şi ianuarie - februarie 1990, este o sursă importantă pentru descifrarea evoluțiilor postdecembriste, chiar dacă asupra cauzelor reale ale evenimentelor unele aprecieri sunt, evident, partizane. Există foarte multe informații şi în presa din Italia, Germania, Ungaria, Iugoslavia, Rusia, Franța, Austria, Marea Britanie şi S.U.A.[88] Miodrag Milin realizează o culegere a emisiunilor şi a corespondenței postului de radio *Europa Liberă* (până la data de 19 decembrie 1989, inclusiv; unele materiale sunt în limba germană şi, respectiv, engleză)[89], iar mai târziu, Lucian - Vasile Csabo şi Gino Rado au făcut o selecție din articolele semnate de George

[85] Ion Coman, *Omul se duce, faptele rămân*, Bucureşti, Ed. Meditații, 2007; Nicolae Mavru, *Revoluția din stradă*, Timişoara, 2005; Alex Mihai Stoenescu, *Interviuri despre Revoluție*, Bucureşti, Editura RAO, 2004.

[86] Antonia Rados, *Complotul securității. Revoluția trădată din România*, Editura Seculum, Bucureşti, 1999.

[87] Ion Coman, *Timişoara, - 10 ani de la sângerosul decembrie 1989*, Bucureşti, Editura Sylvi, 1999.
Vezi şi studiul semnat de Gino Rado în: Alexandru Oşca (coordonator), *1989 – an decisiv în istoria Europei*, Editura Mega, Cluj Napoca, 2008.

[89] Miodrag Milin, *Timişoara în Arhivele Europei Libere*, Bucureşti, Fundația Academia Civică, 1999.

Șerban, în ziarul *Timişoara,* foarte interesante pentru înțelegerea evoluției societății timişorene după 22 decembrie 1989 (mai ales în mediile academice şi culturale din oraş). Din culegerea de texte rezultă foarte clar impactul acțiunii Societății *Timişoara* asupra evoluțiilor politice şi civice la nivel național.[90]

[90] George Șerban, *Panică la Cotroceni*, Timişoara, Asociația Memorialul Revoluției 16-22 decembrie 1989, 2010.

II. Starea de spirit prerevoluționară în Timişoara

Starea de revoltă într-un oraş de dimensiunile Timişoarei - care să ducă la ridicarea întregii populații - nu se poate explica decât prin coroborarea acțiunii unor factori diferiți, pornind de la cei economici, apoi cei politici, culturali, psihologici, interni, externi etc.

În multe situații, o analiză care-şi propune să identifice factorii responsabili pentru starea de spirit a unei comunități, porneşte de la evidențierea/invocarea celor de natură economică. Un astfel de demers este, fără îndoială, justificat, cu condiția să nu fie: 1) fetişizat, şi 2) considerat responsabil unic. Altfel, starea de spirit este o componentă a unei realități sociale atât de sensibile, complexe şi multiplu determinată încât nici nu este clar în ce măsură: 1) ea se menține pozitivă, în toată perioada în care factorii care au adus-o în starea respectivă rămân neschimbați sau, dimpotrivă, sub impactul unui stimul emoțional, se poate deteriora brusc, şi 2) care dintre factorii care o determină sunt prioritari şi care sunt derivați, care sunt esențiali şi care neesențiali, care sunt principali şi care secundari. Nu dezvolt mai mult această teorie (se pretează la o analiză separată), o amintesc în context doar pentru a explica o nedumerire legată de împrejurarea că populația Timişoarei – care suporta greutăți *materiale* enorme – nu era, totuşi, cea mai expusă din România la acest indicator; comunitățile din alte zone treceau printr-un calvar mult mai profund, şi totuşi n-au fost ele primele care s-au revoltat.

Voi prezenta câteva considerații despre o parte dintre factorii care au influențat evoluția stării de spirit a populației timişorene care a cunoscut, în regimul comunist, o etapă de acceptare silită a modului de viață impus (cu multe episoade locale de revoltă), apoi de toleranță, de suportabilitate îndârjită, până când s-a ajuns la exasperare.

Criza economică în care se afla România la sfârşitul deceniului nouă al secolului trecut era doar una din componentele crizei generale a sistemului social şi politic în care se găsea lumea comunistă în ansamblul ei. După o existență cu evoluții sinuoase, care a înregistrat, la intervale de timp diferite, crize sectoriale (pe

care a reușit să le depășească, utilizând resursele propagandistice sau, după caz, forța), sistemul socialist totalitar (denumit impropriu comunist[91]) a intrat în colaps. Orice încercare de reformare sau salvare a acestuia s-a dovedit imposibilă, comunități întregi și, în final, societatea în ansamblul, l-au respins[92].

Reținem câteva aspecte esențiale ale modelului economic românesc, instituit începând cu anul 1948 (unele componente ale acestuia erau, deja, implementate din anii anteriori).

În primul rând trebuie precizat că economia era dominată de sectorul de stat, era supusă unui excesiv control, precum și unei dirijării centralizate; baza sa tehnică se dezvolta greoi, nu ținea pasul cu tehnologia nouă, pe care o asimila cu dificultate sau nu făcea față costurilor implementării acesteia, productivitate rămânea mereu scăzută, produsele erau necompetitive și greu vandabile pe o piață liberă. În logica administrației regimului, accentul se punea pe obținerea unor mari cantități de produse – indiferent dacă aveau sau nu desfacere (propaganda de partid inventa numeroase lozinci în acest scop - bizare sau naive) -, indiferent de cheltuieli (care erau foarte mari) sau de consumul de materii prime și energie.

Multe investiții se lansau din rațiuni politice, pierderile erau adeseori suportate de lucrători, ale căror salarii se menținеau la un nivel scăzut. S-a „născut“ o adevărată psihologie a muncii angajaților din industrie, agricultură, comerț etc., materializată în dezinteresul acestora în raport cu activitățile desfășurate sau cu eficiența muncii prestate. În ciuda propagandei agresive în favoarea capacitării potențialului productiv, resursele acestuia rămâneau neexploatate la valoarea lui reală, iar veniturile populației abia acopereau nevoile materiale și spirituale ale populației. Mai ales în anii 80 ai secolului trecut, se ajunsese la o considerabilă scădere a nivelului de trai al majorității populației. Butada „Noi

[91] Ioan Scurtu, *Revoluția română în context internațional*, București, Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, 2009, p. 21-23. Profesorul Scurtu argumentează de ce nu este corect, din punct de vedere istoric, să denumim regimul politic din România ca fiind comunist. Totuși, în terminologia postdecembristă s-a impus această denumire, așa încât folosirea ei nu creează nici o confuzie.

[92] Timișoara era, înainte de război, unul dintre primele orașe ale României cu o dezvoltare generală importantă. În 1936 avea 120 de firme industriale și 20 de instituții de credit. Dezvoltarea industrială a orașului a fost însoțită de latura negativă a acestui fenomen: 1316 localnici erau înregistrați ca șomeri în 1935, când s-au înregistrat și 120 de sinucideri. Vezi: Vasile Dudaș (coordonator), *Din cronica Județului Timiș*, ediția a II-a, Timișoara, Ed. Orizonturi Universitare, 2006, p. 218-219.

ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc“ reflectă cel mai corect această realitate. Cu tot efortul activiştilor partidului, de îndoctrinare şi manipulare ideologică a populaţiei, această realitate nu mai putea fi ascunsă; când măsurile pentru impunerea doctrinei comuniste nu mai aveau nici un suport, se încerca implementarea lor prin metode administrative şi persuasive. Când nici aceste două căi nu erau suficiente, se apela la sofisticatul aparat represiv, în care Securitatea „poporului“ intervenea, înlăturând şi ultimele obstacole ale rezistenţilor care refuzau „beneficiile“ unui regim în care ei nu se mai regăseau. Dincolo de zidurile închisorilor, în universul sistemului concentraţionar, în lagărele de muncă forţată funcţionau adevăratele „laboratoare“ de convingere, unde se cultiva teama şi frica faţă de un regim politic atotputernic, abuziv şi intolerant, considerat veşnic, imposibil de schimbat.

Se pot spune şi s-au spus multe despre regimul politic comunist din România. Să vedem cum a fost el perceput, în judeţul Timiş şi mai ales în Timişoara?

Implementarea regulilor şi legilor de sorginte comunistă în această zonă a produs, ca peste tot în România, o modificare radicală a cursului economic tradiţional; în foarte scurt timp s-a impus o dominare categorică a proprietăţii de stat, încurajată pe toate căile, o centralizare abuzivă şi totală care, practic, a anulat orice iniţiativă privată, care a construit motorul dezvoltării regiunii secole întregi. Disprețul faţă de proprietatea privată şi particulară era total; neprotejate în nici un fel – mai mult, lăsate la discreţia unor spirite rudimentare - aceste forme de proprietate, considerate izvorul/sursa tuturor relelor, erau la discreţia organelor abuzive ale statului, la fel ca şi proprietarii lor.

Nu se poate spune că locuitorii oraşului nu dispuneau de inteligenţă, hărnicie şi pricepere sau dorinţă necesare pentru progresul general al urbei. Dimpotrivă! Numai că ambiţiile planificatorilor de la Centru n-au fost în consens şi n-au valorificat valenţele reale ale timişorenilor. Industria timişeană, în special după anul 1965, a fost supradimensionată, cu o dinamică extensivă, bazată pe utilizarea de materii prime limitate din afara zonei, pe resurse umane atrase din alte regiuni, pe o utilare tehnică în general depăşită moral, pe cheltuieli mari şi o producţie de bunuri adeseori de slabă calitate şi necompetitive în procesul valorificării. Au fost construite întinse parcuri industriale, încadrate cu forţă de muncă numeroasă, mari consumatoare de energie, nerentabile în raport cu investiţiile făcute şi, în consecinţă, susţinute financiar

de la bugetul ţării, numai pentru a demonstra marile succese şi posibilităţi ale orânduirii socialiste[93].

La fel, în agricultură: aici mica gospodărie, iniţiativa privată, puternic înrădăcinate în viaţa satului timişean care deserveau piaţa oraşului, au fost anihilate şi înlocuite cu unităţi de tip socialist[94]. Unităţile agricole de stat, create prin repetate confiscări de terenuri agricole de la proprietari, aveau o pondere aproape dublă, ca suprafaţă deţinută, în judeţul Timiş (37,2% din suprafaţa agricolă), faţă de media pe ţară (21,4%). Mica gospodărie mai păstra doar 6,7% din suprafaţa agricolă a judeţului, aproape la jumătate faţă de media pe ţară (12,1%)[95], de regulă în zone neproductive. Pe de altă parte, întâlnim aici un fenomen aproape singular în România comunistă: dislocările masive de familii (etnici sârbi, români şi nu numai) în Bărăgan, în anii 50 ai secolului trecut, la care adăugăm povara sistemului de cote obligatorii impuse gospodăriilor ţărăneşti, ceea ce a secătuit puterea economică a locuitorilor satelor, i-a descurajat pe fruntaşii acestora (trataţi ca duşmani de clasă, chiaburi, ţărani înstăriţi), a redus considerabil nivelul de trai şi speranţa de viaţă a locuitorilor. Gospodăriile agricole colective (C.A.P.) – formal asociaţii ale proprietarilor de pământ - prin modul lor de organizare au fost integrate în sistemul economiei de comandă şi au devenit, în majoritatea lor, unităţi productive lipsite de rentabilitate, menite să furnizeze statului cantităţi de produse[96], sporite prin raportări fictive şi fără beneficii pentru producători. În aceste condiţii, firesc, interesul locuitorilor pentru producţia agricolă a scăzut, iar potenţialul natural extraordinar al pământului bănăţean n-a putut fi valorificat.

Reţeaua comerţului privat - existentă în oraş, precum şi în localităţile din jur, până la instaurarea regimului comunist,[97]- a fost lichidată şi înlocuită cu unităţi ale comerţului de stat; activitatea lor a depins de cotele de mărfuri repartizate prin „planificarea socialistă“ şi în funcţie de volumul de produse stabilit de către autorităţile centrale pentru consumul intern. Legea cererii şi ofertei era complet nesocotită, preţurile se stabileau centralizat.

[93] Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timişoara. Monografie*, Editura Mirton, Timişoara, 2002, p. 291-292.

[94] Vasile Dudaş (coordonator), *op.cit.*, p. 221. Conform unor date statistice din 1937, proprietarii de pământ din judeţ se împărţeau astfel: 18.537, posedau până la un hectar; 28.034, posedau până la două hectare; 16.693, posedau până la trei hectare, 18.915, până la opt hectare şi 16332, până la zece hectare.

[95] I. Munteanu, Rodica Munteanu, *Timişoara.... Monografie*, p. 159.

[96] *Idem*, p. 160.

[97] *Idem*, p. 172.

Consumul – planificat şi el – era departe de rolul său stimulator, produsele oferite erau insuficiente, iar deservirea lamentabilă.

Din raţiuni multiple, la 30 de ani de la război, desfacerea mărfurilor către populaţie a fost din nou raţionalizată, utilizându-se sistemul cartelelor, prin care majoritatea locuitorilor au fost umiliţi. După o ameliorare temporară (în anii 60 - 70), în perioada 1980 -1989, s-a impus o dramatică limitare a consumului intern. Prinsă într-o conjunctură regională şi mondială nefavorabilă, cu o economie incapabilă să depăşească un nivel scăzut de productivitate şi competitivitate, conducerea centrală a partidului comunist s-a ambiţionat să lichideze datoria externă a României prin vânzări la export a produselor agroalimentare vandabile şi, în consecinţă, prin raţionalizarea consumului lor la intern. Lipsurile au devenit acute şi au afectat traiul zilnic al oamenilor, accentuând nesiguranţa acestora. Impactul asupra locuitorilor Timişoarei a fost cu atât mai mare cu cât, logic, raţiunea acestor măsuri nu era înţeleasă de majoritatea populaţiei.

Criza regimului comunist n-a apărut într-un moment anume al evoluţiei acestui sistem social; practic criza a însoţit regimul pe întreaga perioadă a existenţei sale. Evident, au fost perioade în care ea s-a resimţit mai puţin, aşa încât efectele puteau fi mascate. Criza s-a accentuat, însă, în a doua jumătate a anilor 80 ai secolului trecut, când economia a intrat într-un recul rapid, transformat într-un *declin generalizat, ireversibil.*

C*riza economico-socială din deceniul nouă – accentuată de contextul regional şi mondial* - avea cauze fundamentale care rezultau din concepţia comunistă de conducere a economiei, bazată pe centralizarea exagerată şi dirijarea inflexibilă a economiei, pe subordonarea cerinţelor de eficienţă, productivitate, rentabilitate şi profit, unor raţiuni ideologice, pe lipsa competitivităţii.

Chiar în aceste condiţii, spiritul creativ al timişorenilor s-a manifestat şi s-a concretizat în câteva rezultate remarcabile. Amintim, în acest sens, câteva dintre datele ultimilor ani care au precedat Revoluţia: fabricarea, la Întreprinderea Electromotor, în 1985, a primului grup de roboţi cu un grad ridicat de funcţionare, pentru întreprinderea de Cinescoape Bucureşti, crearea primelor minicalculatoare de uz personal, realizate la Fabrica de Memorii şi Componente pentru Tehnica de Calcul, tot în 1985, fabricarea în premieră mondială la Fabrica de Sticlă (Tomeşti), a sticlei fosfatice polimetalică; în acelaşi an înregistrăm şi o premieră în robotica industrială, la Electromotor: prima linie flexibilă deservită de roboţi industriali REMT. La începutul anului 1983 (18 ianuarie),

pe aeroportul oraşului a aterizat primul avion românesc ROMBAC 1-11, în prima sa cursă cu pasageri la bord. Într-un alt domeniu, Combinatul pentru producerea şi industrializarea cărnii (înfiinţat în 1978) şi-a dovedit utilitatea: Florentin Cârpanu, directorul său, îi raporta lui Ceauşescu, aflat în vizită (în 1980), că în doi ani combinatul a livrat peste un milion opt sute cincizeci de mii de porci (mult peste plan). Din păcate, producţia acestei unităţi era realizată în principal pentru export, românii mulţumindu-se cu ce se realiza peste plan.

La începutul anului 1987 ponderea judeţului Timiş în economia românească se prezenta astfel: la fonduri fixe, judeţul era pe locul 16, la unităţi agricole, pe locul 3, la producţia industrială globală, pe locul 18, la producţia agricolă globală pe locul 1, la vânzări de mărfuri cu amănuntul, pe locul 4. Nu este în obiectivul nostru să facem analiza a acestor date. O asemenea analiză ar trebui să ia în considerare mai multe elemente, inclusiv marja de eroare care rezultă din obiceiul, foarte bine ştiut, al raportărilor fictive. Nu trebuie uitat că multe alte investiţii au fost exagerate, fără acoperire în mărfurile produse, realizate cu o imensă risipă de resurse materiale şi financiare. În această logică, în Timişoara s-au construit câteva unităţi industriale de interes republican sau regional, cu numeroşi angajaţi, pe care conducerea de partid îi considera ca datori şi legaţi de regim pentru beneficiile acordate. Până la urmă, s-a întâmplat ca exact colectivele de angajaţi („clasa muncitoare“) de pe platformele industriale ale oraşului, pe care autorităţile contau, să dea lovitura de graţie regimului care guverna în numele lor, prin minciună şi dispreţ.

Din punct de vedere statistic, partidul comunist avea un număr important de membri în zonă, iar viaţa politică, formal, era intensă şi, aparent, interesată de anumite problemele şi nevoi ale oamenilor. În anul 1984, organizaţia judeţeană număra 110.000 de membri de partid, concentraţi în principal, în Timişoara şi Lugoj. O statistică din 1974, arăta că Timişoara era un oraş cu 210.000 de locuitori. În tot judeţul erau 84 de întreprinderi mari, dintre care 62 de[98] nivel republican. Statistica redă alte date despre sistemul de sănătate (un medic la 179 de locuitori) şi despre cel de învăţământ care era, ca peste tot, obligatoriu şi generalizat, cu o Universitate organizată pe 13 facultăţi, cu 14.000 de studenţi şi 1334 de cadre didactice, 40 de licee etc.

[98] Vasile Dudaş, Ioan Haţegan, Sorin Berghian, Constantin Gomboş, Mariana Cernicova, *Din Cronica judeţului Timiş*, Ediţia a II-a, Timişoara, Ed. Orizonturi universitare, 2006, p. 293-294.

Interesul Centrului pentru Timişoara era, formal, bine evidenţiat şi se exprima prin modalităţi multiple, nu neapărat prim măsuri în interesul populaţiei.

Totuşi, percepţia generală în ţară era că nivelul de trai al timişorenilor era mai ridicat în raport cu cel al cetăţenilor din alte regiuni. Înalţi demnitari ai regimului vizitau şi participau frecvent la evenimente organizate în diferite medii de partid, profesionale, culturale, ştiinţifice, de învăţământ etc. În ultimii ani prerevoluţionari, întâmplător, exact responsabilii care s-au implicat în represiunea timişorenilor, în decembrie 1989, au fost prezenţi, într-un fel sau altul, în viaţa oraşului. Nicolae Ceauşescu a vizitat oraşul în septembrie 1988[99], însoţit de Elena Ceauşescu, Emil Bobu, Constantin Olteanu, Silviu Curticeanu, în timp ce la conducerea judeţului era Ilie Matei. El vizitează exact întreprinderile de unde lucrătorii vor ieşi în stradă peste un an de zile: Uzinele Mecanice, Întreprinderea Industria Lânii, I.A.E.M., Întreprinderea de Autoturisme ş.a. La Conferinţa de partid judeţeană din 1984 a participat un demnitar de vârf, Manea Mănescu, cel care va fi mandatat să-i reprezinte pe comuniştii timişeni la Congresul partidului, la fel cum s-a întâmplat şi 5 ani mai târziu (13 noiembrie 1989), când s-a ales un nou prim-secretar (Radu Bălan). În 5 decembrie 1987, la o Conferinţă extraordinară a organizaţiei judeţene de partid, a participat generalul Vasile Milea[100], care a primit şi el mandatul de a-i reprezenta pe comuniştii timişeni la Conferinţa Naţională. Mai târziu, în Revoluţie, Milea nu s-a ferit să transmită şi să execute ordinele aberante ale dictatorului şi a mobilizat, împotriva populaţiei Timişoarei – între care şi membri de partid –, puternice efective, pe care le-a înzestrat cu arme de foc şi muniţie reală.

Multe alte evenimente politice au avut loc în urbea de pe Bega, în prezenţa înalţilor demnitari din Capitală. Din păcate, fie nu doreau să cunoască starea reală din oraş, fie o cunoşteau dar se mulţumeau cu ropotele nesfârşite de aplauze adresate „conducătorului iubit“ şi lor; fapt este că în timp ce se vorbea despre grija „nemărginită“ pentru asigurarea tuturor condiţiilor de trai pentru locuitorii Timişoarei, se proceda la aplicarea unor noi şi severe restricţii în furnizarea serviciilor. Cu mai puţin de un an înainte de Conferinţa judeţeană extraordinară (18 mai 1986), s-a trecut la aplicarea Programului privind asigurarea şi raţionalizarea produc-

[99] *Idem*, p. 293.
[100] *Idem*, p. 312.

ţiei de energie electrică şi termică şi a gazelor naturale. Se luau măsuri severe, până la ultimul consumator, pentru respectarea strictă a cotelor stabilite, prin reorganizarea instituţiilor de cultură, aşa încât să se reducă la maxim consumul de energie, în orele de vârf, s-a diminuat iluminatul public, în magazine, şcoli, inclusiv în case (cu 50%), spitale, birouri.

Mai bine de patru ani de zile timişorenii au trăit o experienţă dramatică: apropierea iernii îi îngrozea. O ură mocnită se acumula; ea era orientată cu prioritate împotriva cuplului prezidenţial, mai ales că, în mod neinspirat, presa audiovizuală continua să-i prezinte pe cei doi Ceauşeşti ca pe salvatorii naţiunii. Scârbiţi, oamenii ignorau propaganda insuportabilă şi ascultau cu interes posturile TV din statele vecine şi posturile de radio străine în limba română, de unde aflau ştiri deosebit de importante despre iminenţa căderii regimurilor comuniste în toată Europa.

Documentele fostei administraţii comuniste a judeţului şi oraşului sunt semnificative în această privinţă. Cele mai importante sunt informaţiile din documentele provenite de la organismele judeţului Timiş, care dirijau activităţile economice şi supravegheau starea de spirit a locuitorilor, în special, documentele emise sau păstrate la fostele comitete (judeţean sau municipal) de partid, precum şi la cele ale organelor specializate în supravegherea populaţiei, ale Miliţiei şi Securităţii. În pofida unor afirmaţii, potrivit cărora şefii regimului n-ar fi cunoscut realitatea din afara cercului lor de potentaţi, putem să afirmăm că organismele birocratice locale dispuneau de instrumente şi mecanisme prin care cunoşteau foarte bine situaţia economică şi starea de spirit din oraş, atât prin informările de partid, cât şi prin rapoarte ale Securităţii şi Miliţiei, care trimiteau n*ote secrete lunare*[101]. Toate aceste documente oferă o *altă imagine decât cea oferită public*, mai apropiată de adevăr, asupra realităţilor din oraş în perioada regimului comunist. Această realitate este o cauză a deteriorării sistematice şi accentuate a stării de spirit a locuitorilor Timişoarei, care explică ridicarea în masă a populaţiei împotriva regimului în decembrie 1989.

Să vedem, în sinteză, care au fost cauzele şi în ce context au contribuit ele la deteriorarea stării de spirit a locuitorilor urbei de pe Bega?

Una dintre cauze (fără a fi prima într-o ordine de prioritate), a fost furnizarea precară, de către autorităţi, a serviciilor şi utili-

[101] Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timişoara.... Monografie*, p. 172.

tăților către populație, necesare pentru un confort minim şi un trai decent. În tot timpul anului, familiile erau disperate când, fără nici un motiv, se întrerupea furnizarea curentului electric, gazelor naturale sau apei calde. Asemenea practici creau multe nemulțumiri, care se exprimau cu discreție şi rezervat, mai mult în cercurile de prieteni. Când însă astfel de practici se petreceau iarna şi se coroborau cu nelivrarea agentului termic, nemulțumirile se exprimau pe față, public, inclusiv la locul de muncă. Despre ele, erau nevoiți să informeze chiar liderii din teritoriu ai regimului. De exemplu, Cornel Pacoste, prim-secretarul de partid de la județ, a trimis (la 17 ianuarie 1985) următoarea *Notă* pentru conducerea de partid: *„Datorită (sic!) presiunii scăzute a gazului metan, toate întreprinderile industriale din județ, care folosesc aburi industriali, nu au putut lucra de la începutul anului, ceea ce a prejudiciat realizarea sarcinilor de plan pe această perioadă. Din această cauză, avem greutăți deosebite în producerea energiei termice atât pentru unitățile economice, cât şi pentru populație. Menționăm că apa caldă menajeră nu se mai furnizează nici o zi, ceea ce a creat nemulțumiri în rândul populației.*[102] În anii următori situația nu s-a îmbunătățit, ci dimpotrivă. Observăm că înaltul demnitar era îngrijorat în primul rând de soarta planului de producție şi numai în subsidiar de soarta cetățenilor. Nu se scrie nici un cuvânt despre cine se face vinovat de această situație şi nici ce se poate face pentru îndreptarea ei.

Autoritățile comuniste aveau o adevărată obsesie cu privire la realizarea, în orice condiții, a unor producții mari de mărfuri industriale, agricole, forestiere, miniere etc. De cele mai multe ori, însă, furnizorii de materiale, energie, piese de schimb şi materii prime nu le asigurau la timp sau în cantitatea necesară. Din această cauză, majoritatea întreprinderilor industriale din județul Timiş şi din oraş s-au confruntat cu situații dramatice în ultimele două decenii de existență a regimului comunist.[103] Cum economia Timişoarei era integrată în cea națională, declinul general economic la nivel național a generat o reducere drastică a rezervelor de materii prime necesare firmelor din oraş. Nu exista posibilitatea ca acest necesar să fie asigurat din alte surse, în urma inițiativelor asumate de conducerile întreprinderilor, totul era planificat, dirijat de la centru. Întreruperea lucrului în plină zi, din lipsă de materii

[102] Apud: Ioan Munteanu, care citează (în capitolul III al lucrării *Revoluția română în Banat)* surse primare, precum în cazul de față: Arhivele județene Timiş, fond *Comitet județean Timiş al P.C.R.*, dosar 13/1985, f. 6.
[103] I. Munteanu, Rodica Munteanu, *Timiş. Monografie*…, p. 149-150.

prime, devenise un fapt obişnuit la Timişoara. Apoi, odată cu sosirea întârziată a materialelor, se lucra într-un ritm neobişnuit, în schimburi prelungite, chiar duminica, numai din dorința de a îndeplini planul. Dacă nici în aceste condiții planul nu se îndeplinea, lucrătorii erau sancționați corespunzător, prin diminuarea retribuțiilor.

Activiştii de partid de la județ şi municipiu au primit, în cursul anilor, numeroase informații despre greutățile provocate de lipsa materiilor prime şi a unor utilaje tehnologice performante, necesare bunului mers al activității în întreprinderi.

Redăm, succint, câteva exemple sugestive[104]: 1. La Întreprinderea *Electromotor* s-a pierdut o producție la export, pe relația devize convertibile, de 700 000 de dolari, din cauza nelivrării unor materiale la nivelul necesarului; 2. La Întreprinderea *Solventul* nu s-a putut realiza o producție marfă în valoare de 50 de milioane de lei din cauza neasigurării necesarului minim obligatoriu de 1500 de tone de acid sulfuric (s-au asigurat doar 233 tone!); 3. În ianuarie-februarie 1989, la Întreprinderea *„1 Iunie – Textila“* nu s-a realizat o producție de 20 de milioane de lei, dintr-o cauză similară; 4. Într-un Raport oficial din octombrie 1988, Comitetului județean P.C.R. a recunoscut că în industria județului planul, la jumătate din produsele urmărite operativ, nu s-a realizat şi din acest motiv, la export (40% din producția județului) s-a asigurat doar 11%; 5. La Întreprinderea *Electromotor*, în februarie 1989, din planul de producție stabilit la 75 de milioane de lei, s-au realizat doar 6 milioane. Din această cauză „…în rândul celor 1.000 de oameni ai muncii din Secția 10 a întreprinderii au apărut comentarii negative, fiind exprimate temeri cu privire la posibile implicații sociale“. Inspectoratul județean de Miliție informa, la rândul lui, printr-o *Nota* secretă (S/3050) din 19 ianuarie 1988, că situația necorespunzătoare de la această unitate industrială a dat naştere la comentarii care pot degenera în acțiuni sociale; 6. La Fabrica *Memorii (*unde se folosea o tehnologie de vârf) un schimb întreg (schimbul III) a fost suspendat; 7. La Întreprinderea *Modern* nu se mai asigurau standardele de calitate din cauza utilajelor învechite şi a tehnologiei necorespunzătoare de fabricație. Ponderea rebuturilor era de 30% din producția zilnică. Într-o *Notă* informativă a Securității din 8 februarie 1988, se menționa că o firmă din R. F. Germania a refuzat comanda de

[104] Exemplele sunt selectate dintre cele evidențiate în capitolul III al lucrări *Revoluția română în Banat* (p. 100-126), citată, deja, în alt loc.

produse *Modern*, din cauza diminuării standardelor de calitate; 8. La *Fabrica de sticlă* din Tomeşti, producţia anului 1988 a fost realizată la nivelul a 50% din plan pentru că, din necesarul de 420 de tone de combustibil s-au asigurat 206. Securitatea avertiza că întreprinderea era pe punctul de a înceta activitatea[105], iar angajaţii erau nemulţumiţi şi îngrijoraţi.

Dacă ne referim numai la aceste câteva exemple, observăm că producţia industrială timişeană – şi odată cu ea, ansamblul sferei productive şi a serviciilor utilitare –, era marcată de o criză profundă. Din această cauză, starea de nemulţumire, de incertitudine şi nesiguranţă era peste tot prezentă. De aici până la revoltă nu mai era decât un pas.

Au urmat măsurile aberante prin care s-a redus consumul casnic de combustibili şi, mai cu seamă, de energie electrică. Aceste măsuri au devenit tot mai greu de suportat de către locuitorii oraşului, începând cu anul 1985. Se da prioritate asigurării producţiei, chiar cu riscul producerii de suferinţe oamenilor, în spitale, şcoli, stabilimente sociale. Curând, aceste sacrificii nu au fost suficiente, aşa încât s-a redus, corespunzător, şi aprovizionarea unităţilor industriale. În sistemul comunist, unde propaganda nu recunoştea falimentul sau şomajul, soluţiile erau artificiale, iar pierderile se concretizau în diminuarea veniturilor angajaţilor, care suportau, în plus, umilinţe şi şicane intolerabile, precum: zilele de repaus se programau prin rotaţie (astfel că unele întreprinderi lucrau duminica), producţia se realiza „intensiv“, în 3-5 zile lucrătoare săptămânal (fictiv, evident!), iar în alte situaţii angajaţii aşteptau cu orele să „vină“ curentul electric pentru a relua lucrul, apoi erau trimişi acasă, fără explicaţii. Bineînţeles, erau diminuate şi veniturile, corespunzător. Într-o *Nota* din 30 noiembrie 1989, Securitatea informa despre starea de nemulţumire din Întreprinderea *Electrobanat*, generată de faptul că lună de lună retribuţiile se micşorau cu până la 700-800 de lei, invocând nerealizarea indicatorilor de plan (de care, cum s-a menţionat mai sus, nu erau angajaţii de vină!). Această situaţie afecta peste 2 300 de oameni ai muncii.“[106]

Tot pe fondul reducerii consumului de curent electric erau afectate serviciile publice de transport şi aprovizionarea cu produse alimentare. Acest lucru îi făcea pe unii locuitori să se exprime public, deschis şi vehement, mai ales că deplasarea la

[105] *Idem*, profesorul Ioan Munteanu citează *Nota* secretă înregistrată la nr. S/3246, din 21 martie 1988)
[106] *Idem.*

serviciu sau acasă era un calvar: numărul tramvaielor în circulație s-a redus de la 286 la 235, iar al troleibuzelor de la 191 la 153. Chiar organele Securității locale erau nevoite să recunoască: „Prin această reducere – se călătorește, în unele porțiuni, pe scări. De asemenea, a crescut timpul de așteptare în stații, unde se aglomerează călătorii care *proferează amenințări şi fac comentarii negative*, existând pericolul degenerării în acte de dezordine“[107].

Neputința în asigurarea unui management performant, la nivelul coloșilor din industria timișeană, însoțită de repetate diminuări ale retribuției angajaților, au provocat dezinteres pentru calitatea muncii efectuate. Securitatea informa, în 31 august 1988, că starea de spirit în rândul muncitorilor era necorespunzătoare şi observa că s-a instalat delăsarea în execuția producției marfă şi înregistrarea unui procent foarte ridicat de rebuturi[108].

Deşi, Timişoara trecea drept un oraş în care ponderea o reprezentau capacitățile industriale, instituțiile de cultură, învățământ, serviciile şi administrația, trebuie reținut că, într-un fel sau altul, viața urbei depindea, într-o măsură importantă, de situația din agricultura comunelor suburbane sau chiar de agricultura din întregul județ. Mulți locuitori ai oraşului, specialişti în diverse domenii, profesori etc., făceau naveta spre localități mai mici din zonă, la fel cum foarte mulți locuitori ai satelor veneau zilnic în Timişoara la locurile lor de muncă. Fără să mă refer special la situația din comunele suburbane, trebuie spus că, la rândul lor, comunitățile rurale trăiau într-o sărăcie teribilă, aproape tot ce realizau agricultorii din munca lor se ducea în hambarele statului. Mulți timişoreni sperau să-şi completeze necesitățile de consum cu „bunuri aduse de la țară“, or în asemenea condiții acest canal era, la rândul lui, închis. Este una din explicațiile solidarizării multor comunități rurale din județ cu manifestanții din Timişoara, începând chiar cu ziua de 18 decembrie 1989.

O stare de nemulțumire accentuată a creat problema exportului de produse agroalimentare. Nemulțumirea era alimentată de faptul că exportul se făcea în dauna aprovizionării populației din propriul oraş. Totuşi, timişorenii găseau anumite canale prin care se alimentau mai bine decât în alte oraşe. Acest lucru nu-i scuteau de grija zilei de mâine. În Timişoara veneau zilnic mulțimi importante de oameni din Moldova şi Oltenia cu aşa numitele *trenuri ale foamei*, să se aprovizioneze cu strictul necesar. Cei care

[107] *Idem*, p. 110.
[108] *Idem, p. 111.*

au suferit de pe urma acestei politici economice, ostile progresului societăţii şi asigurării unor condiţii normale de viaţă, au fost locuitorii ţării. De la un an la altul, începând cu mijlocul deceniului opt, s-au restrâns drastic cantităţile de produse rezervate consumului populaţiei, deşi propaganda susţinea contrariul. Au rămas celebre raportările fictive uriaşe privind producţiile şi realizările „măreţe“ în toate domeniile, aşa încât o analiză pe baza lor devine astăzi o întreprindere riscantă. Potrivit acestora, producţia în judeţ era mult peste nevoile locuitorilor, de aceea mare parte din ea era trimisă în alte judeţe sau la export. Totuşi, spre sfârşitul anilor 80 ai secolului trecut, autorităţile erau nevoite să recunoască semnele tot mai evidente ale unei crize profunde. Direcţia comercială a judeţului, de exemplu, raporta, în primul trimestru al anului 1989, o „diminuare alarmantă a stocurilor“[109] şi preciza că *restanţele* la produse pentru consum „sunt fără precedent“, valoarea lor ridicându-se la 291,7 milioane de lei.[110]

Ce soluţii avansau responsabilii regimului la aceste probleme vitale? Auzindu-i zi de zi clamând despre „grija părintească a partidului“ pentru nivelul de trai al clasei muncitoare, te-ai fi aşteptat ca problemele umanitare să-i preocupe în cel mai înalt grad. În locul lor, demnitarii de la nivel central şi local cereau o supraveghere mai strictă a locuitorilor de către organele specializate ale Ministerului de Interne, iar organizaţiilor de partid să-şi intensifice munca de propagandă pentru a-i convinge pe oameni de superioritatea societăţii socialiste. În anul 1987, Securitatea judeţeană avea dispoziţie să folosească mai eficient reţeaua informativă în vederea cunoaşterii şi prevenirii „…oricăror intenţii, fapte, situaţii sau împrejurări de natură să prejudicieze interesele de apărare a securităţii statului“[111]. Securitatea, mai ales, trebuia să depisteze stările de nemulţumire la angajaţii din industrie şi administraţie, pentru a preveni iniţierea unor manifestări duşmănoase şi periculoase.[112] În noiembrie 1989, Securitatea judeţeană a avut dispoziţie să coopereze cu Miliţia, cu trupele de securitate şi cu pompierii, să cunoască starea de spirit şi să preîntâmpine orice evoluţii negative, să anihileze elementele care incită la acţiuni şi manifestări turbulente, ostile.[113] Încă din ianuarie

[109] *Idem.*
[110] *Ibidem.*
[111] Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente*, Iaşi, Ed. Polirom, 2002, p. 479.
[112] *Idem*, p. 503.
[113] *Idem*, p. 524.

1989, la Departamentul Securităţii Statului s-a întocmit un plan (*Planul de Măsuri nr. D/001247)* prin care s-a intensificat supravegherea elementelor suspecte.[114] După ce s-a constatat că nemulţumirea şi ostilitatea s-au generalizat, în 2 decembrie 1989, s-a adoptat un nou *Plan de Măsuri,* prin care supravegherea se extindea la nivelul unor comunităţi întregi şi se făcea fără nici o aprobare prealabilă, cu singurul scop de a descoperi şi lichida elementele pretabile la acţiuni ostile sau anarhice.[115]

Greu de acceptat, în aceste condiţii, că situaţia reală din ţară, în general, n-ar fi fost cunoscută de conducerea supremă. În realitate, organele de Miliţie şi Securitate şi, odată cu ele, organele de partid, au putut constata acumularea unor nemulţumiri şi transformarea lor într-o *stare de spirit* tot mai explozivă. *Notele* informative întocmite pe baza supravegherii locuitorilor confirmă conturarea acestei stări de spirit profund ostile politicii comuniste, concretizată în manifestări individuale; comentarii în diverse colective; ameninţări verbale; refuzul de a se prezenta la locurile de muncă, condamnarea deschisă a măsurilor adoptate de autorităţi, trecerea ilegală a frontierei şi refugierea în Occident; referiri directe la lipsa de libertate în România etc.

La Timişoara s-au permanentizat nemulţumirile provocate de creşterea preţului la apartamente cu 25%; lipsa din comerţ a produselor agroalimentare şi nesatisfacerea cerinţelor populaţiei; creşterea preţurilor la numeroase mărfuri; reducerile de personal în unele unităţi economice; raţionalizarea drastică a consumului de curent electric, energie termică, combustibili.[116] Pe marginea acestor neajunsuri cetăţenii făceau comentarii nu doar ostile dar şi acide, sarcastice, de felul: prin lipsa produselor alimentare de bază, conducerea partidului comunist „are grijă de oamenii muncii să nu primească colesterol.“[117] Lecturând notele trimise de Securitate, observăm că dacă iniţial se alegeau cu grijă cuvintele aşa încât „tovarăşii“ să nu se supere, spre sfârşitul anului 1989 această grijă a dispărut.

Parcă pentru a fi mai convingători, securiştii informau despre o persoană străină găzduită de rudele ei din Timişoara, care ar fi afirmat: „Ceea ce am văzut aici mă îngrozeşte, condiţii inacceptabile şi inumane. Pentru mama mea, care este bolnavă, totul

---

[114] *Idem*, p. 498.
[115] *Idem*, p. 528.
[116] Alexandru Oşca (coordonator), *Revoluţia* …, cap. III. Ioan Munteanu citează: A.N.-Tm, *fond C. jud. Tm*, dosar 256/1981, f. 75.
[117] *Idem*, dosar 256/1981, f. 44.

este o problemă, aprovizionarea cu lemne, lipsa de apă potabilă, de hârtie igienică, de o lămâie în casă, nu mai vorbesc de carne, zahăr şi produse lactate."[118] Afirmaţiile erau cât se poate de adevărate. Această realitate este confirmată şi comentariile lucrătorilor din sectorul comercial: „Îţi este milă să te uiţi cum oameni peste 80 de ani, femei cu copii mici în braţe stau la coadă de la orele 3-4 dimineaţa, iar unii nici nu apucă să cumpere. Toate acestea nu vor avea un sfârşit bun."[119]

De la comentarii şi manifestări individuale, s-a trecut, treptat, încă de la începutul deceniului nouă, la acţiuni şi nemulţumiri colective. Într-o *Notă* secretă din 16 iulie 1989, se arăta: „Neajunsurile în aprovizionarea cu produse agroalimentare dau naştere la nemulţumiri tot mai accentuate, unele degenerând în acte necugetate, la comentarii negative, la aprecieri şi comparaţii tendenţioase cu nivelul de trai din alte state sau chiar la manifestări ostile la adresa politicii interne a partidului şi statului nostru."[120] Pe fondul acestei stări de spirit s-a declanşat fenomenul *întârzierilor* zilnice, în masă, ale muncitorilor, la programul de lucru de dimineaţă. Oamenii se aşezau la rând în faţa magazinelor pentru a putea să-şi procure minimul de produse necesare şi apoi se prezentau la locul de muncă. Informatorii Securităţii precizau că situaţia era cunoscută în întreprinderi, dar era, tacit, acceptată şi nu se luau măsuri disciplinare.

Ostilitatea faţă de politica partidului comunist devine tot mai evidentă şi frecventă în a doua jumătate a anilor 80. Cu toate măsurile de control, pe timpul campaniei electorale din 1985, timişorenii s-au folosit de prilej pentru a propune soluţii care contraveneau politicii de ansamblu a partidului de guvernământ. Propunerile făcute de cetăţeni la „dezbaterile" din campania electorală în anul 1985, arată limpede starea de spirit a populaţiei timişeene. Timişorenii au solicitat, printre altele: revenirea la vechiul program de transmisie a emisiunilor TVR; aprovizionarea corespunzătoare cu produse de strictă necesitate, îmbunătăţirea serviciilor publice ş.a.

Deşi demonstraţia mea se bazează pe numeroase argumente[121]din care rezultă foarte clar ponderea componentei economice în ansamblul factorilor care au creat o situaţie revoluţionară

[118] *Idem*, dosar 256/1981, f. 29.
[119] *Ibidem.*
[120] *Ibidem.*
[121] M-am oprit doar la o parte dintre acestea, multe altele se regăsesc în detaliu în *Revoluţia română din Decembrie 1989 în Banat*.

la Timişoara, totuşi, pe baza multor discuţii cu protagonişti ai evenimentelor din decembrie 1989, nu pot să nu constat şi faptul că singuri aceşti factori n-ar fi fost suficienţi pentru declanşarea unei mişcări de proporţiile cunoscute. M-am referit, mai sus la intensa viaţă spirituală din oraş, la vizitele unor personalităţi culturale importante şi recunoscute la nivel naţional, la frecventele manifestări din instituţiile de cultură, din Universitate şi licee, în care se lansau şi se comentau mesaje mai mult sau mai puţin explicite, angajante şi uşor de preluat în medii diverse, de la scriitori locali, recunoscuţi pentru valoarea şi spiritul lor combativ dincolo de comunitatea urbei, la regizori şi actori ai Teatrului de Stat, la comunitatea artiştilor plastici, care-şi disimulau mesajul cu măiestria specifică geniului. Aşa încât, se poate spune că timişorenii au conştientizat că una dintre cauzele care au condus la situaţia explozivă din decembrie 1989, a fost atmosfera impusă de către autorităţi prin care oamenii obişnuiţi sau spirite puternice erau împiedicaţi să se exprime liber; lipsa de libertate era percepută în forma ei concretă (interceptări telefonice, supraveghere permanentă, sugestii discrete de schimbare a atitudinii şi comportamentului, interzicerea audierii unor posturi de radio străine, interzicerea contactelor cu persoane străine, lunga aşteptare pentru aprobarea călătoriilor în străinătate etc.), mai ales în mediile cultivate, în rândul intelectualilor, în rândul tinerilor. Notele organelor Ministerului de Interne confirmă această situaţie. O asemenea situaţie este cât se poate de plauzibilă şi explicabilă.

Se ştie despre Timişoara că a fost şi este un oraş cultural. Sigur, pe timpul regimului comunist aici s-au creat multe şi puternice obiective şi platforme industriale. Au fost aduşi lucrători din diferite zone ale ţării, chiar îndepărtate. Numeric, ponderea lucrătorilor tehnici a crescut în dauna intelectualilor. Paradoxul constă în faptul că deşi această realitate este atestată statistic, totuşi Timişoara şi-a păstrat caracteristicile unui oraş cu o viaţă culturală bogată şi selectă, în care se exprimau cele mai diverse genuri de creaţie şi interpretare. În astfel de medii, orice încercare de îngrădire a spiritului liber era sortită eşecului, mai mult, avea un efect invers. Chiar dacă mesajele sarcastice erau îmbrăcate în formule sofisticate, ele erau perfect înţelese şi făceau deliciul publicului sau cititorilor. În timp, mesajele respective au pătruns şi s-au sedimentat în subconştientul oamenilor şi i-au ajutat ca, în zilele de foc ale lui decembrie 1989, ei să-şi învingă frica. În plus, luând contact cu o realitate culturală vie, angajaţii din industrie – mulţi dintre ei ingineri sau economişti, cu o formaţie intelectuală remarcabilă (foşti studenţi ai Universităţii din oraş, aleşi dintre

fruntaşi, altfel era greu să „prindă“ o repartiție într-un oraş de talia Timişoarei), erau nelipsiți de la manifestările culturale din oraş, rămâneau în dialog cu scriitorii, actorii, artiştii urbei, iar o parte dintre ei, pe lângă profesia de bază, se regăseau în rândul acestora. Mai mult, aceştia duceau cu ei în întreprinderi spiritul de la reuniunile colocviale din oraş. Tot mai multe persoane făceau referire la situația din Polonia, la Sindicatul *„Solidaritatea“* şi la acțiunile sale. Securitatea reținea comentariile pe care le făceau angajații de la altă întreprindere timişoreană (*Modern)*, în care se afirmă că „…acțiunile din Polonia sunt juste şi corecte deoarece şi acolo, o situație similară cu cea din țara noastră, a provocat evenimentele.“[122] Despre posibilitatea ca şi la noi să se întâmple la fel, personalul respectiv era destul de sceptic, aşa cum informau lucrătorii Securității, spre liniştea demnitarilor regimului[123]. Nu întâmplător, în marile centre culturale ale țării oamenii de cultură din diferite domenii ale creației s-au aflat în fruntea evenimentelor, au condus pentru un timp noile organisme constituite în județe şi localități. A fost cazul, de exemplu, la Cluj-Napoca, la Arad, la Craiova, la Bucureşti şi, bineînțeles, la Timişoara.

Pentru a argumenta ponderea componentei spirituale în ansamblul factorilor care au făcut posibilă ridicarea populației Timişoarei în decembrie 1989, voi trece în revistă câteva din manifestările de acest gen, înregistrate în anii 80 ai secolului trecut în urbea de pe Bega. Fie că erau organizate de către scriitorii din oraş, de către artiştii de la teatru, de către artiştii plastici sau de către ierarhii bisericii, ele reprezentau un prilej pentru discursuri neconvenționale în spațiul public, se exprimau opinii, se puneau întrebări şi se propuneau răspunsuri care exprimau gândurile concetățenilor, tinerilor sau locuitorilor în legătură cu o stare de fapt într-o deteriorare continuă.

Iată, de exemplu, la 15 martie 1985, la Timişoara s-a organizat Concursul național de literatură *Mihai Eminescu* (ediția a 28 - a), care a reunit critici literari, eminescologi şi scriitori din Timişoara, dar şi din centrele culturale principale ale țării. Între cei prezenți s-au aflat nume importante ale culturii româneşti: Puia Florica Rebreanu, Margareta Labiş, Zoe Dumitrescu Buşulenga.[124] Peste o lună (16 aprilie), Asociația scriitorilor din Timişoara a organizat o Şedință omagială *Nichita Stănescu*. S-a discutat pe larg despre farmecul creației poetului şi despre caracterul

[122] Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timişoara..., Monografie,* p. 173 şi următoarele.
[123] *Idem.*
[124] Vasile Dudaş (coordonator), *Din cronica județului Timiş* …, p. 308.

angajant al mesajului său către contemporani. Spre sfârșitul anului (4-7 noiembrie), Teatrul de Stat a găzduit o Gală a dramaturgiei românești, la care publicul a participat realmente cu însuflețire, așa cum consemna ziarul local. În aprilie, anul următor, poetul Marin Sorescu a conferențiat în fața studenților și profesorilor de la Universitatea timișoreană (Facultatea de Filologie) și s-a întâlnit cu membri ai Asociației scriitorilor din Timișoara. Din relatări ulterioare, rezultă că dezbaterea a fost deosebit de animată, aprinsă chiar în anumite momente, despre condiția scriitorului în societate și despre libertatea lui de creație, despre sprijinul pe care autoritățile ar trebui să-l acorde efortului său.

Un bun prilej de a stabilii contacte cu intelectuali din străinătate l-a oferit Expoziția filatelică româno-cehoslovacă, organizată de Complexul Muzeal Timiș, în octombrie 1986. În aceleași zile s-a reunit Cenaclul *Ars Poetica*, condus de Ion Jurca Rovina. Cenaclul s-a deschis cu un *medalion George Bacovia*, în amintirea valorosului poet simbolist, în prezența fiului său Gabriel Bacovia, custodele casei memoriale *George Bacovia* din București.[125]

O anumită impresie a făcut prezența în oraș a unei delegații militare sovietice care, pe lângă programul militar, a cerut să viziteze și obiective culturale din Timișoara. La Complexul Muzeal Timiș, sovieticii s-au arătat surprinși de dimensiunea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu și Elenei Ceaușescu. În discuțiile cu militarii români, ei au descris modul de aplicare, în Armata Sovietică, a Programului de reformă inițiat de Gorbaciov, în urmă cu un an. Putem spune că atunci s-au pronunțat public la Timișoara cuvintele „magice" (perestroika, glasnosti) care vor face epocă peste câțiva ani pe tot continentul.

Viața spirituală a Timișoarei a fost, în continuare foarte animată. În 1987 se afirmă Cenaclul din jurul revistei *Orizont*, unde Marcel Tolcea prezenta frecvent poeme din creația timișeană, în prezența celorlalți colegi. Concomitent, în martie același an la galeria de artă *Helios* au expus operele lor membri *Atelierului 35* din Timișoara. Peste două luni, pictorul Panait Stănescu-Bellu a fost distins cu Steaua Europei, o distincție care l-a onorat, acordată de Academia de litere, știință și arte din Neapole. Cu această ocazie, s-a deschis expoziția *Mari scriitori români* (a caricaturistului Ștefan Popa – Popas), iar Facultatea de Filologie și Asociația scriitorilor a organizat o întâlnire cu poeții Adam Puslojici și Ioan Florea, care și-au lansat volumele de poezii *Apă de băut* și,

[125] *Idem.*

respectiv, *Starea de foc*. Dezbaterea a fost foarte animată, au intervenit în discuţii Srba Ignjatovici, Cornel Ungureanu, Crişu Dascălu, Marian Odangiu.

Un eveniment receptat de timişoreni cu multă simpatie şi consideraţie a fost sărbătorirea pictorului Iulius Podlipny, la împlinirea vârstei de 90 de ani, distins cu Premiul Special al Uniunii Artiştilor Plastici din România pentru întreaga sa operă. Presa de specialitate a redat cu generozitate mesajele pline de căldură adresate maestrului de către timişoreni.

O activitate oarecum singulară în peisajul timpului s-a desfăşurat la Catedrala mitropolitană pe 27 noiembrie 1988, în prezenţa părintelui Mitropolit, dar şi a unor oficialităţi ale urbei: Expoziţia comemorativă „70 de ani de la Marea Unire din 1818. Contribuţii ale Bisericii la Marea Unire.“ Expoziţia a fost vizitată de un numeros public, pentru că s-a deschis imediat după oficierea liturghiei.

În anul Revoluţiei sunt mai puţin consemnate în presă evenimentele culturale; reţinem succesul de excepţie al graficianului Vasile Pintea care a expus lucrări de gen în galerii celebre de la Paris şi de la Viena, precum şi intensa activitate de la teatrul german cu câteva premiere, la care au asistat spectatori cunoscători de limbă germană, dar şi public român.[126]

Sunt doar o parte din consemnările pe care le-am readus în atenţia cititorilor, în special a timişorenilor, care sigur îşi amintesc de spiritul viu al acestor manifestări, în ciuda restricţiilor de tot felul. Timişorenii încercau momente de satisfacţie spirituală refugiindu-se în vizionarea unui spectacol de teatru sau a unei expoziţii de pictură, audiind sau lecturând creaţia scriitorilor din Timişoara or din alte oraşe.

Un alt fenomen care se comenta intens în oraş era trecerea ilegală a frontierei de către un număr tot mai mare de locuitori ai oraşului. În lipsa transparenţei necesare, asemenea fapte erau interpretate în diferite moduri, pe seama lor se creau legende. Cauza pentru care astfel de fapte, izolate la început, au căpătat dimensiunea unui fenomen au fost lipsa de libertate, încălcarea permanentă a drepturilor omului, comportarea abuzivă a autorităţilor comuniste, raţionalizările de tot felul, care deveniseră insuportabile. Iată cum este sintetizat acest fenomen de către profesorul Ioan Munteanu: „În doar două luni (1 iulie - 31 august 1987) pe raza judeţului Timiş au fost identificate 319 persoane care au in-

[126] *Idem*, p. 313.

tenţionat să fugă din ţară. În realitate, numărul acestora s-a ridicat la 452, incluzându-i şi pe cei care au reuşit să ajungă în străinătate“[127]. Cifra era chiar mai mare, pentru că organele grănicereşti aveau obiceiul să nu raporteze toate evenimentele de frontieră. Soarta fugarilor nu era una fericită dar, disperaţi, oamenii recurgeau la acest gest. Cei ajunşi în Iugoslavia erau reţinuţi de autorităţi şi retrimişi în România, unde îndurau un calvar de nedescris, chiar dacă nu erau închişi. Cei rămaşi dincolo de graniţă, erau internaţi în lagărul de la *Padinska Skela.*[128] Ca să ne dăm seama de dimensiunea acestui fenomen, să reţinem că numai în lunile iulie-august 1987 au fost returnaţi grănicerilor români, 252 de persoane, dintre care 89 de persoane cu locul de muncă şi domiciliul în judeţul Timiş. Dintre aceştia, 60 erau muncitori, 7 elevi de liceu, 4 funcţionari, 4 cu studii superioare, 14 din alte grupuri sociale.[129] Şansa lor de a mai avansa în carieră era compromisă. De altfel, încă din 1987 Serviciul de Securitate al judeţului Timiş considera că măsurile speciale luate la graniţă nu au putut să stăvilească fenomenul şi că „se acţionează frecvent pentru trecerea ilegală.“[130] Principalele locuri de trecere ilegală erau hotarele localităţilor de graniţă: Jimbolia, Jamu Mare, Cruceni, Gherman, Giera, Partoş, Stamora Germană, Moraviţa, Beba Veche, Cenei, Lunga, Pordeanu, Foeni, Livezile, Banloc etc.

Anul următor (1988), acest fenomen a luat amploare. Într-o *Notă* secretă din 6 iunie, Securitatea judeţului recunoştea că „…a sporit numărul persoanelor care au plecat ca turişti în R.F. Germania şi au refuzat reîntoarcerea.“[131]

În lunile următoare ale anului 1989, alte 321 de persoane au fost prinse încercând să treacă ilegal în Iugoslavia., pe lângă cei care au reuşit să treacă şi al căror număr nu se cunoaşte. Într-adevăr, nu toţi fugarii erau prinşi de grănicerii români. La pichetul de la Teremia-Vest, grănicerii au descoperit trei cărări utilizate de persoane rămase neidentificate, care au reuşit în încercarea de trecere a frontierei. Alte persoane, reţinute în Iugoslavia, după internarea timp de trei luni în lagăre, au reuşit să treacă în Austria şi Italia şi apoi să se refugieze în alte ţări din Occident.

Dacă însumăm numărul de mai sus, cu cel al românilor întorşi din Jugoslavia, constatăm că, într-un interval de numai cinci

[127] Alexandru Oşca, Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Emil Şimăndan, *op.cit.*, p. 123-125.
[128] *Idem.*
[129] *Ibidem.*
[130] *Ibidem.*
[131] *Ibidem.*

luni, cel puțin 773 de cetățeni români au intenționat să plece clandestin din țară prin zona de frontieră bănățeană. Mulți erau din județul Timiş şi, bineînțeles, din Timişoara.

Prin urmare, evenimentele de la Timişoara, din decembrie 1989, îşi au cauze bine conturate, atât de natură economică, cât şi politică şi culturală. Nemulțumirile generate de nesiguranța locului de lucru (pe care n-am insistat, dar în contextul regimului comunist era o noutate, iar în anul 1989, la Timişoara, era o realitate), lipsurile materiale şi restricțiile impuse de autorități, mizeria morală şi încălcarea demnității umane, starea de tensiune psihică în care trăia cea mai mare parte a locuitorilor, contextul extern în care peste tot se înregistrau schimbări radicale şi prefaceri înnoitoare, sunt responsabile de situația explozivă de la sfârşitul anului 1989. „Aceste crude realități au dominat societatea românească vreme de peste patru decenii; din ele au izvorât *cauzele reale* ale Revoluției, declanşate la Timişoara în Decembrie 1989.“[132]

Din acest motiv, apreciez că nu se susține aserțiunea potrivit căreia, în decembrie 1989, timişorenii ar fi fost simpli spectatori într-o piesă proiectată aiurea sau o masă amorfă de manevră, care se mişca aşa cum „stabileau“ planificatorii unei lovituri de stat. Este evident că în decembrie 1989 timişorenii – revoltați şi ajunşi la limita suportabilității –, au dat regimului o lovitură de forță letală. Cum vom vedea mai departe, ei nu şi-au propus să schimbe o echipă de conducere a unui partid totalitar cu o alta, a aceleiaşi formațiuni politice, fără ca măcar să deranjeze sistemul ca atare. Ei s-au sacrificat pentru schimbarea sistemului însuşi. Ce-ar fi câştigat, după lupte de stradă soldate cu victime, dacă s-ar fi limitat la o simplă schimbare de guvern? Nu neg existența unui asemenea proiect gândit în circumstanțe geopolitice sau de către diverse persoane sau grupuri din țară. Ceea ce este, însă, clar, la nivelul de documentare de până acum, este că oamenii Timişoarei au avut voința, determinarea şi motivele profunde (şi imediate, cum se va vedea) să se ridice şi să înlăture un regim încremenit în timp, care părea atotputernic, veşnic.

[132] *Idem, p. 125.*

III. DECLANŞAREA REVOLTEI, DESFĂŞURAREA ŞI VICTORIA REVOLUȚIEI

III.1. Declanşarea Revoltei

Am amintit, în capitolul precedent, câteva din părerile exprimate în istoriografie în legătură cu motivele reale, cauzele imediate şi cele profunde care au făcut posibilă declanşarea revoltei şi, mai apoi, a Revoluției la Timişoara. O analiză a lor poate să facă obiectul unei lucrări separate; în felul acesta ar putea fi identificate toate (sau cele mai multe) dintre cauzele interne, dar şi conjunctura, influențele externe directe asupra societății româneşti, care s-au manifestat în ultimele două decenii ale secolului trecut. O tratare separată a acestor aspecte, rupte unele de celelalte, se practică, însă numai din raţiuni didactice, pentru că, în realitate, cele două planuri se întrepătrund permanent, se influențează reciproc.

Abordările cu privire la cauze şi la protagoniştii evenimentelor la care ne referim îi împarte pe cercetători, şi nu numai, în două tabere: unii care consideră cauzele de ordin intern, chiar local, prioritare, determinante în declanşarea şi dezvoltarea evenimentelor, alții care sunt convinşi că aceste evenimente au fost declanşate şi au urmat un scenariu proiectat în afara țării, de către protagonişti instrumentați de diverse guverne interesate, în care timişorenii s-au lăsat antrenați, cu sau fără voia lor, cu ştiința sau fără ştiința lor, suportând şi cele mai mari riscuri. Această ultimă abordare este similară cu teoria şi explicațiile pe care dictatorul însuşi le-a dat apropiaților săi şi întregii populații, prin posturile de radio şi televiziune, atunci când făcea eforturi disperate să salveze regimul. Să reținem discursul şefului regimului susținut în fața apropiaților săi – şi mai apoi în fața națiunii – legat de motivele revoltei timişorenilor.

Fişa nr. 2
Extrase din cuvântările lui Nicolae Ceauşescu la şedinţele C.P.Ex (17-21 decembrie 1989)

„… Este necesar să se explice tuturor cetăţenilor, încă din această seară, că toate aceste incidente grave de la Timişoara au fost organizate şi dirijate de cercuri revanşarde, revizioniste, de serviciile de spionaj străine, cu scopul clar de a provoca dezordine, de a destabiliza situaţia în România, de a acţiona în direcţia lichidării independenţei şi suveranităţii teritoriale a României.

De altfel, cercurile din Budapesta au şi făcut declaraţii în această privinţă. Este, acum, pe deplin clar că toate acestea au fost minuţios pregătite şi au avut un scop bine stabilit, aşa se explică că toate eforturile făcute de organele locale, de unităţile de ordine şi de armată de a linişti lucrurile, nu au dus la rezultate. Dimpotrivă, aceste cercuri, aceste grupuri organizate, au intensificat acţiunile lor antinaţionale. Aceasta a făcut necesar ca unităţile militare şi de ordine să intervină pentru apărarea ordinii, a bunurilor oraşului Timişoara, îndeplinindu-şi şi obligaţiile şi răspunderile prevăzute în Constituţie şi legile ţării…."

(……..)

„Mă adresez, în această seară, întregului popor al patriei noastre socialiste, în legătură cu evenimentele grave care au avut loc, în ultimele zile, la Timişoara.

În zilele de 16 şi 17 decembrie, sub pretextul împiedicării aplicării unei sentinţe judecătoreşti legale, câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări şi incidente trecând la atacarea unor instituţii de stat, distrugând şi jefuind o serie de clădiri de magazine, de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie şi-au intensificat activitatea împotriva instituţiilor de stat şi de partid, inclusiv a unor unităţi militare.

Din desfăşurarea evenimentelor şi din declaraţiile unor participanţi la aceste evenimente, aceste grupuri aveau scopul de a provoca dezordine şi distrugerea instituţiilor şi bunurilor generale ale oraşului şi de a da semnalul unor asemenea acţiuni şi în alte centre…."[133]

Ce constatăm? Dacă în primele întâlniri cu acoliţii săi, dictatorul punea răspunderea pentru evenimentele de la Timişoara exclusiv pe seama lui László Tőkés, la întâlnirile ulterioare cu membri C.P.Ex. (sau în cadrul primei teleconferinţe cu primii se-

[133] Se publică integral în anexe.

cretari), Ceauşescu îi informează că evenimentele sunt provocate de acţiunea concertată a serviciilor specializate din Vest şi din Est. Tőkés este aproape uitat. Către popor, însă, tema nesupunerii şi nerespectării legilor de către pastor a fost menţinută mai mult, inclusiv în cuvântarea televizată din 20 decembrie (orele 19.00). Această temă este complet abandonată în discursul public abia pe 21 decembrie, când, la adunarea populară din Piaţa Palatului, nu s-a mai amintit nimic despre pastor, toată acţiunea era pusă pe seama cercurilor străine interesate să destabilizeze ţara şi s-o oprească din drumul dezvoltării ei socialiste.

Cu siguranţă, n-ar fi putut exista un fenomen social de amploarea celui din România anului 1989, fără un context extern care să-l favorizeze. Dar regimurile comuniste din spaţiul european au mai fost puse în discuţie, înainte de 1989, chiar pe cale violentă, fără ca ele să se prăbuşească. Factorul extern se manifesta, atunci, la vedere (intervenţie cu trupe) şi acţiona în scopul menţinerii sistemului.[134] Încercările polonezilor, est-germanilor şi ungurilor, din anii 50 ai secolului trecut, de a se emancipa de sub controlul Moscovei, s-au soldat cu multe victime (în 1956, în Ungaria, au fost ucişi mii de oameni – unele surse amintesc de 2700), dar regimul a rezistat. Alte încercări cu scopuri similare (cehoslovacii,1968; românii,1964,1977,1987, în acţiuni cu obiective şi protagonişti diferiţi; din nou polonezii, la începutul anilor 80), au avut loc în deceniile următoare, dar s-au finalizat prin succese minore sau prin eşecuri.

Peste tot era evident că tipul de societate care se experimenta în estul comunist se apropia de faliment, între modelul teoretic marxist din secolul al XIX-lea şi practica din secolul următor erau diferenţe enorme; nici un oficial al regimului nu îndrăznea să recunoască carenţele învăţăturii marxiste sau viziunea rudimentară a liderilor sovietici asupra conceptelor teoriei marxiste. Din când în când, se lansau iniţiative prin care se încerca reformarea sistemului, dar fără a-i atinge baza, esenţa. Procedând astfel, comunităţile respective se închideau şi mai sever, îşi descopereau şi mai repede limitele structurale, îşi grăbeau sfârşitul.

Se afirmă în foarte multe lucrări că Mihail Gorbaciov, odată ajuns la Kremlin, şi-ar fi dat seama de această realitate şi a încercat să o schimbe, s-o reformeze într-un mod mai profund. De niciunde nu rezultă, însă, că şi-a propus să o revoluţioneze. Conform practicii anterioare din sistem, ideile noului lider de la

[134] Polonia, Ungaria, RDG.

Kremlin, odată lansate, au fost repede transmise mai departe pentru a fi implementate în zona de influenţă sovietică. Birocraţia moscovită insista să fie puse imediat în practică în toate ţările satelit. Evident, de către echipe noi, reformatoare, vechii lideri neavând disponibilitatea pentru aplicarea unui exerciţiu curajos şi imprevizibil.

În general, sunt puţine sursele directe (celelalte sunt speculaţii) care recunosc această intervenţie: formal, oficial, ea a fost dezavuată; în cele mai multe medii se insistă chiar pe ideea că Gorbaciov însuşi ar fi pretins ca fiecare stat comunist aliat să-şi reformeze sistemul conform dorinţei fiecărei conduceri în parte, fără intervenţie din partea Moscovei, mult hulita „doctrină Brejnev" fiind de domeniul trecutului. Chiar în discuţiile de la Malta, dintre Bush şi Gorbaciov, cel din urmă ar fi rostit o frază specială, dedicată acestui aspect. Dispunem însă şi de două mărturii foarte valoroase, dintre care una foarte apropiată de conducerea sovietică: Valeri Muşatov, fost locţiitor al şefului Secţiei internaţionale a P.C.U.S.[135] Potrivit acestuia, abandonarea „doctrinei Brejnev" nu a însemnat că sovieticii renunţau la orice formulă de amestec, influenţă sau determinare a realităţilor din ţările-satelit; renunţau doar la intervenţia militară, la vedere, costisitoare şi care le producea şi un prejudiciu de imagine imens pe plan internaţional. Or, în acest plan, sovieticii aveau nevoie să recupereze şi să construiască un capital de simpatie, reformele lor trebuiau să-i facă acceptabili şi credibili („simpatici"), inclusiv în afara sferei lor de „responsabilitate". Celelalte canale de influenţă (nemilitare!) rămâneau în funcţiune, erau chiar amplificate. Să ne referim, spre exemplu, la îndepărtarea lui Jivkov din fruntea Comitetului Central al comuniştilor bulgari. Procedura o explică Jordan Baev şi Plamen Petrov, citând o sursă directă din care rezultă implicarea nemijlocită a ambasadorului sovietic la Sofia: „Acolo nu a fost mâna KGB-ului – spune ambasadorul rus la Sofia, Viktor Şarapov. Am vorbit cu Jivkov în calitatea mea de ambasador şi nu ca persoană care a lucrat pentru K.G.B. Ceea ce s-a întâmplat a fost o evoluţie firească şi a fost de neevitat. Cel mai important era să fie cât mai puţine victime.

[135] Lorin Ioan Fortuna (coordonator), *Accentuarea crizei de regim în ţările socialiste europene (1980-1990),* Timişoara, Ed. Artpress, 2009, p. 35-37. Într-o comunicare, prezentată în octombrie 2008, la *Colocviul ştiinţific internaţional*, organizat de IRRD la Piteşti, acesta descrie şi explică raţiunea pe baza căreia Gorbaciov a optat pentru o altă strategie în relaţiile cu statele satelit ale U.R.S.S

După discuţiile cu Jivkov, cu colegii şi prietenii mei bulgari, lucrul părea să fie posibil. Nu am discutat decât cum să se realizeze, astfel încât să fie mai puţine tulburări, iar lucrurile să fie cât mai favorabile societăţii bulgare“[136].

În privinţa României, aceste pârghii, construite şi conservate de sovietici în toate capitalele aliate, nu s-au menţinut în aceeaşi măsură şi la Bucureşti sau, în orice caz, nu până la potenţialul de determinare a schimbărilor „la vârf“, iniţiate de „fratele mai mare“. În opinia mea, schimbările din România nu sunt - în aceeaşi măsură ca în celelalte „ţări frăţeşti“ - nemijlocit şi foarte strâns legate de evoluţiile din blocul comunist european. Nu spun că au lipsit cu totul, constat doar că s-au manifestat sub altă formă, pe altă cale, în alt ritm, cu alţi protagonişti, cu alte rezultate. Conceptele reformiste lansate de Gorbaciov nu au provocat o dezbatere deschisă la Bucureşti, regimul le-a respins şi a făcut tot posibilul pentru a nu fi cunoscute de marele public. Este adevărat că posturile de radio *Europa liberă, B.B.C.* (sau cele din ţările vecine) prezentau pe larg schimbările din lumea comunistă, aşa încât o parte dintre cetăţenii români aflau despre ele. Informaţiile, însă, erau destul de vagi, abstracte şi, în orice caz, nu erau considerate de interes imediat pentru români. În afară de afirmaţiile lui Ceauşescu la ultimul Congres al partidului comunist, care se limitau la exprimări generale despre pericolul la adresa sistemului comunist al acţiunii „forţelor reacţionare“, nici un demnitar comunist român nu s-a exprimat public, invocând cunoscutele teze gorbacioviste: *perestroika, glasnosti, uskarenie, novoie mîşlenie etc,* atât de prezente în mass-media din ţările vecine şi chiar din Occident.

Probabil şi din acest motiv, drumul României către democraţie – prin Revoluţie sângeroasă – a fost diferit de cel al celorlalte ţări foste socialiste; în orice caz, cei care în România s-au ridicat împotriva regimului nu au făcut-o pentru a-i sili pe liderii de la Bucureşti să se supună şi să urmeze exemplul Moscovei; în primele programe ale revoluţionarilor nu se face trimitere explicită la schimbările din URSS, iar referirile la celelalte state socialiste europene, sunt generale.

Nu înseamnă că nu există unele asemănări între evoluţiile din România şi cele din celelalte ţări „surori“ în privinţa etapelor instituirii regimului democratic, după înlăturarea dictaturii. Au existat, însă, şi foarte multe deosebiri; demolarea structurilor ve-

[136] Alexandru Oşca (coordonator), *1989 – an decisiv*…, p. 69.

chiului regim s-a făcut într-o modalitate diferită, în care populaţia şi noile autorităţi nu au invocat, formal, nici un model anterior.[137]

Dorinţa de schimbare se simţea în toate mediile (inclusiv la nivelul unora din membrii partidului comunist), dar era legată mai mult de speranţa îndepărtării lui Ceauşescu, nu se discuta despre ce va fi sau cum ar trebui să fie după el. Încă din vara anului 1989 în principalele oraşe ale României, în mediile intelectuale şi profesionale, s-a creat un foarte mare orizont de aşteptare în legătură cu posibilitatea plecării de la conducerea Partidului Comunist a lui Nicolae Ceauşescu, cu ocazia Congresului al XIV-lea al acestui partid (noiembrie 1989). S-au insinuat mai multe variante de îndepărtare a sa din funcţie (cea mai vehiculată fiind înlocuirea cu Nicu Ceauşescu, fiul său mai mic, la vremea respectivă prim-secretar de judeţ, la Sibiu). Pentru a înlătura orice zvon şi speculaţie cu acest subiect, inflexibila birocraţie comunistă de la Bucureşti a dispus ca propunerea pentru desemnarea „secretarului general al partidului“ să fie discutată înaintea desfăşurării Congresului, de către fiecare organizaţie de partid în parte. A fost încă un exerciţiu stupid, prin care cultul personalităţii a fost ridicat la cele mai înalte cote, iar duplicitatea şi formalismul au întrecut orice limită. Propunerea se referea, bineînţeles, la realegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia supremă în partid. Se spera într-o adeziune unanimă şi entuziastă a „întregului popor“ la această propunere.[138]

Contrar aşteptărilor, în câteva colective de pe marile platforme industriale ale oraşelor, s-a creat un sentiment de frustrare şi neputinţă, de nemulţumire atât faţă de procedura impunerii de la vârful puterii a unui personaj, cât şi faţă de personajul în sine, care urma să le conducă viaţa în următorii cinci ani. Organele de securitate şi aparatul de partid au reuşit să liniştească, pentru moment, populaţia, mai ales că discuţiile contradictorii se purtau mai mult la nivelul membrilor de partid.

---

[137] În opinia mea, Mihail Decean supralicitează rolul acestui concept în declanşarea evenimentelor de la Timişoara: „În România, - zice Decean - perestroika a început la Timişoara în decembrie 1989, pe fondul nemulţumirii generale a populaţiei întregii ţări privind traiul zilnic“ (Iosif Costinaş, *Întrebări...*, p. 25)

[138] La Conferinţa judeţeană Timiş a P.C.R., din 5 decembrie 1987, a participat, ca reprezentant al Centrului, generalul Vasile Milea, pe care comuniştii timişoreni l-au delegat să-i reprezinte la Conferinţa Naţională a partidului. (Vasile Dudaş - coordonator -, *Din cronica judeţului Timiş*, Ed. a II-a, Timişoara, Ed. Orizonturi universitare, 2006, p. 312).

Însă starea de tensiune şi de confuzie a persistat şi s-a difuzat în medii extinse până la Congres şi chiar s-a amplificat după acest eveniment. Pe acest fond, încă din 10-11 decembrie 1989 (Timişoara, Iaşi, Suceava, Sibiu, Cluj – Napoca, Bucureşti) au fost împrăştiate manifeste cu lozinci anticeauşiste, de mobilizare a oamenilor să se manifeste public împotriva regimului: „Jos dictatura", „Jos tirania ceauşistă", „Moarte dictatorului".

Pe 14 decembrie 1989, la Iaşi, o formaţiune politică necunoscută autorităţilor (Frontul Popular Român sau Frontul de Salvare Naţională) a lansat o chemare către populaţie, care era invitată să se adune la un miting în faţa Palatului Culturii, pentru a demonstra împotriva regimului. „Chemarea" era foarte concretă şi se referea la îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă în perspectiva unei ierni groaznice pentru locuitorii Iaşului. „Să punem capăt foamei, frigului, fricii şi întunericului care stăpânesc de 25 de ani",[139] se spunea în „Chemare". Referirea era evidentă, regimul vizat era cel din ultimii 25 de ani, nu era negată întreaga perioadă comunistă. „Stă în puterea noastră şi numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată ţara noastră."[140] Încercarea a eşuat, dar a constituit o acţiune care a premers declanşarea revoltei timişorenilor, deşi la Timişoara (şi nici în alte oraşe) nu s-a cunoscut despre această iniţiativă, pentru că autorităţile comuniste au reuşit să o blocheze şi informaţional.[141]

[139] Despre acţiunea de la Iaşi, vezi detalii în: Cassian Maria Spiridon, Gheorghe I. Florescu, *op. cit*., passim. Vezi şi Adi Cristi, *Revoluţia la Iaşi*, Iaşi, TipoMoldova, 2006.

[140] *Idem.*

[141] Mai mulţi "actori" revendică iniţiativa convocării acestei adunări. Denumirea formaţiunii (au circulat două denumiri: Frontul Popular Român şi, respectiv, Frontul de Salvare Naţională. Interesant, ambele denumiri au fost pomenite, ulterior, în contextul preluării puterii la Bucureşti după eliminarea regimului comunist: F.S.N. este bine cunoscut, dar înainte de a se constitui F.S.N., Petre Roman a vorbit de la balconul fostului C.C. în numele *Frontului Popular Român*) nu s-a impus în spaţiul public după 22 decembrie 1989. Adunarea ar fi fost ideea fraţilor Stoica. Prin mai multe manifeste, aceştia chemau populaţia la o adunare în data de 16 decembrie, orele 18.00. Alte manifeste, în numele aceleiaşi formaţiuni, convocau populaţia pentru ziua de 14 decembrie, orele 16.00. Această acţiune era pregătită de Ştefan Prutianu, Titi Iacob şi Cassian Maria Spiridon. O altă convocare era propusă, prin fluturaşi lansaţi de trei studenţi, pentru data de 10 decembrie, orele 16.00

Fişa nr. 3
Chemare
către toţi românii de bună credinţă

A sosit ceasul descătuşării noastre.

Să punem capăt foamei, frigului, fricii şi întunericului care ne stăpâneşte de 25 de ani.

Să punem capăt terorii dezlănţuite de dictatura ceauşistă care a adus poporul întreg în pragul deznădejdii.

Am rămas ultima ţară din Europa în care mai persistă coşmarul stalinist amplificat de către o conducere incompetentă, răuvoitoare.

Să arătăm că noi cei din urmă vom fi cei dintâi.

Stă în puterea noastră şi numai a noastră să ne eliberăm de cel mai odios jug pe care l-a avut vreodată ţara noastră.

Pentru aceasta, chemăm toţi cetăţenii de bună credinţă, sâmbătă, 16 decembrie, ora 18.00, la demonstraţia de protest care va avea loc în Piaţa Unirii.

Dorim ca demonstraţia să se desfăşoare într-o tăcere deplină, iar la ora 19 să pornim cu toţii către Piaţa Palatului Culturii, unde va avea loc sfârşitul demonstraţiei, urmând să ne întâlnim sâmbătă 23 decembrie, la aceeaşi oră, în acelaşi loc. Ultima demonstraţie va avea loc la 30 decembrie ora 18 când vom cere înlăturarea de la conducerea statului a lui Ceauşescu şi a familiei sale.

Facem apel la armată, miliţie şi securitate să dea dovadă de curaj, patriotism şi clarviziune politică şi să sprijine acţiunea noastră de salvare a acestui neam, care este al nostru, al tuturor".[142]

Aproape toate studiile, comunicările şi lucrările despre evenimentele din decembrie de la Timişoara menţionează că pretextul (nu cauza) pentru declanşarea revoltei, în primul oraş al României în care a izbucnit Revoluţia, l-a constituit o decizie aberantă a autorităţilor, care au reacţionat disproporţionat împotriva unor enoriaşi, deveniţi fără voia lor, manifestanţi. Câţiva credincioşi reformaţi şi susţinători ocazionali ai lor, s-au adunat în faţa lăcaşului de cult, în ziua în care pastorul interimar (László Tőkés), din dispoziţia superiorului său şi în baza unei hotărâri judecătoreşti, urma să fie evacuat şi să plece la noul loc de muncă.

[142] Cassian Maria Spiridon, *Iaşi, 14 decembrie 1989. Începutul Revoluţiei Române*, Editura Timpul, Iaşi, 1994, p. 15-16;

În locul său fusese numit un pastor cu experiență, care îndeplinea toate condițiile pentru a avansa în ierarhie. Însă pastorul interimar (Tőkés) bănuia că măsura i-a fost impusă episcopului său de către autoritățile laice, care-l suspectau pe Tőkés de colaborare cu servicii speciale străine (ungare). De altfel, acesta era o persoană publică, televiziunea de la Budapesta îl prezenta ca pe un luptător pentru apărarea drepturilor minorității maghiare din România, iar comunitatea reformată din Timişoara nu dorea să fie schimbat. El şi-a anunțat superiorul că refuză să se conformeze dispoziției şi nu vrea să elibereze apartamentul care era proprietate a parohiei.

Din acest motiv, episcopul de la Oradea s-a adresat justiției şi a obținut o sentință judecătorească de evacuare a locuinței aflate în proprietatea cultului, în care trebuia să se instaleze noul pastor. Din stenogramele şedințelor C.P.Ex. şi ale teleconferințelor cu prim-secretarii județeni din zilele de 17, 20, 21 decembrie 1989, precum şi din cuvântările lui Nicolae Ceauşescu din această perioadă, rezultă că dictatorului i-a convenit să pună pe seama comportamentului pastorului reformat, evenimentele grave din oraş, despre care afirma, în completare, că erau susținute de marile puteri, şi din Vest şi din Est, care au declanşat o agresiune împotriva socialismului, a suveranității şi integrității teritoriale a României.[143] Era singura teză care mai putea mobiliza un aparat de stat şi de partid extrem de birocratizat, anchilozat şi obosit. Naționalismul era cultivat cu multă perseverență şi folosit în ascunderea unei realități tot mai dificile. Sigur, în intervențiile sale, dictatorul nu avea cum să recunoască motivul real al revoltei timişorenilor, nu le putea spune apropiaților săi – şi cu atât mai puțin populației României –, că cetățenii oraşului de pe Bega nu mai suportau regimul ineficient, antidemocratic şi inuman impus de București, că nu-l mai suportau pe el şi familia lui, la conducerea țării, că viața într-o Românie izolată internațional devenise imposibilă.

[143] Stenogramele se publică în anexă.

Imobilul în care se află şi biserica reformată.

El prefera să arunce întreaga vină pentru ceea ce se întâmpla la Timişoara pe comportamentul unui personaj care refuza să se supună legilor şi pe acţiunile lui provocatoare contra autorităţilor. Înainte ca evenimentele să scape cu totul de sub control, în ciuda asigurărilor date de autorităţile locale, din dispoziţia expresă a dictatorului, pastorul şi soţia sa au fost evacuaţi cu forţa în localitatea Mineu, judeţul Sălaj, în care episcopul îl numise să slujească. Din această cauză, practic el n-a mai luat parte la revoltă, în nici un fel, după noaptea de 16 spre 17 decembrie.

Interesant, aceste susţineri pe care dictatorul s-a bazat în decembrie 1989 în deciziile sale aberante – explicabile din punctul de vedere al intereselor lui – au fost folosite ca argumente de către o parte dintre autorii care au publicat, ulterior, lucrări despre Revoluţia română (inclusiv studii dedicate Timişoarei). Aceştia, evident fără să-şi propună explicit, nu fac decât să-i confirme afirmaţiile lui Nicolae Ceauşescu, pronunţate de el din raţiuni de oportunitate. De fapt, Ceauşescu - fără să vrea - a făcut din pastor un erou al Revoluţiei, numele lui fiind cel mai des invocat de media internaţională a acelor zile şi în corespondenţa oficială a diplomaţilor occidentali. El a fost inclus în lista celor 39 de membri ai primului C.F.S.N., a primit o medalie („Franklin Delano Roosevelt“, acordată şi lui Havel), i s-a propus preşedinţia de onoare a Consiliului judeţean Timiş al F.S.N. (după alegerile din 29 ianuarie 1990) şi a fost tratat ca atare de către autorităţile române şi după 20 de ani de la victoria Revoluţiei: la un jubileu (decembrie 2009), fostului pastor i s-a decernat o importantă distincţie a

statului român, pe care Preşedintele României i-a conferit-o pentru rolul său în timpul evenimentelor din decembrie de la Timişoara.[144]

Revenind, trebuie spus că toate argumentele întăresc punctul de vedere (pe care-l consider corect în raport cu realitatea) potrivit căruia evenimentele de la Timişoara - începute la 16 decembrie 1989 - îşi au cauze şi determinări mai profunde, reprezintă momentul exploziv al unei serii de întâmplări, care, mai devreme sau mai târziu, trebuia să-şi găsească un sfârşit. Nu înseamnă că evenimentele din 15 decembrie 1989 şi din dimineaţa zilei următoare, din faţa parohiei reformate, nu au nici o semnificaţie pentru Revoluţie. Dimpotrivă, ele se înscriu în seria de evenimente anti-regim, reprezintă chiar momentul final al acestora, ultimul abuz al autorităţilor pe care locuitorii Timişoarei n-au mai fost dispuşi să-l tolereze. Altfel, proteste ale enoriaşilor, care se revoltă împotriva deciziei de schimbare a unui preot foarte apreciat de comunităţi, înregistrăm frecvent şi la toate cultele, fără ca ele să declanşeze revoluţii.

Starea de tensiune se accentuase în Timişoara încă din peri-

[144] Oficialii români au marcat (bifat), astfel, o nouă poziţie din foarte încărcata agendă prezidenţială a zilei. Fără îndoială, gestul în sine este de salutat. Din păcate, cei care l-au sfătuit pe Preşedinte au rămas departe de înţelesul complet şi profund al evenimentelor respective; nu i-au povestit acestuia decât întâmplarea (cu adevărat tristă, chiar tragică!), prin care a trecut familia pastorului. Lipsiţi de inspiraţie, consilierii prezidenţiali au pierdut ocazia ca şeful statului să afle, în sfârşit, că la Timişoara, populaţia revoltată nu s-a limitat la un simplu protest împotriva unei evacuări; dimpotrivă, ea a iniţiat acţiuni mult mai complexe, care au vizat însăşi fundamentele regimului. Pentru aceste acţiuni ea a plătit un greu tribut de sânge. Mulţi timişoreni au fost arestaţi şi bătuţi cu bestialitate în beciurile Securităţii, la Miliţie şi la Penitenciar, mulţi lideri şi-au asumat riscuri enorme, mobilizând masele de manifestanţi să lupte deschis în confruntări de stradă cu trupele de securitate şi miliţie echipate special, cu TAB-urile şi cu tancurile Armatei. Tot ei au dovedit curaj şi fermitate extraordinare în dialogul cu oficiali guvernamentali, cărora le-au cerut să-i comunice explicit şefului lor că trebuie să plece, au ridicat revolta la stadiul ei cel mai înalt, declarând că-şi asumă conducerea în primul oraş al României liber de comunism şi au chemat întreaga populaţie din ţară să le urmeze exemplul.

Sunt cunoscute numele celor care au murit, există o listă a răniţilor, se ştiu destul de exact cei ce au îndurat chinul în închisoare, sunt cunoscuţi cei care au activat în primele echipe de conducere ale Frontului Democratic Român şi ale Comitetului Cetăţenesc de la judeţeana de partid, din ziua de 20 decembrie 1989. Cum domnul preşedinte se arată un om milos, sigur ar fi rămas impresionat de cele aflate şi ar fi smuls din seif încă o medalie pe care s-o confere măcar unuia dintre cei care, efectiv şi în toate zilele de foc ale lui decembrie 89, s-au aflat pe baricadele Timişoarei.

oada de pregătire şi în timpul lucrărilor Congresului Partidului Comunist Român (noiembrie 1989). Se discuta, cu toate riscurile, despre oportunităţile acestui eveniment, care altfel, i-ar fi lăsat complet indiferenţi pe cetăţenii obişnuiţi, plictisiţi şi revoltaţi de fanfaronada care-l însoţea. În august şi septembrie 1989, un grup de tineri timişoreni au scris pe ziduri, cu mijloace improvizate, texte anticeauşiste şi lozinci[145]. O parte dintre lucrătorii U.M.T. (membri şi nemembri de partid), au încetat lucrul la una dintre secţii (Mecanica), în ultima zi a Congresului PCR, cerând achitarea salariilor neplătite, dar afirmând şi că nu doresc ca Ceauşescu să fie reales Secretar general al partidului (pe 23 noiembrie). Ei au fost identificaţi şi au rămas sub supravegherea autorităţilor, urmând să suporte, la momentul oportun, repercusiuni dintre cele mai drastice pentru atitudinea lor.[146]

Mai târziu, organele de securitate au descoperit în oraş manifeste anticomuniste, pentru ca, pe 15 noiembrie, coloana de suporteri de la meciul România - Danemarca să se transforme într-o manifestaţie de stradă, care s-a oprit la judeţeana de partid unde a scandat: „Libertate“, „Libertate“ (după unele relatări, chiar „Jos Ceauşescu“), precum şi numele unor jucători. Coloana a fost condusă cu abilitate de către securişti infiltraţi, până când mulţimea s-a dispersat. Au urmat anchete şi, mai mult ca sigur, ele urmau să se finalizeze cu pedepse spre sfârşitul anului.[147]

După Congres, la jumătatea lunii decembrie, în toată Timişoara se aşteptau măsurile ce urmau să fie luate împotriva revoltaţilor, precum şi care dintre persoanele – revoltate în diferite împrejurări – urmau să fie anchetate. Îngrijorarea se instalase în aproape toate comunităţile profesionale şi în cartierele oraşului, chiar în familii şi cercuri de prieteni care se ştiau în vizorul Securităţii.

Pe acest fond de aşteptare a măsurilor în forţă din partea autorităţilor, o adunare a câtorva enoriaşi strânşi în faţa parohiei reformate din str. Timotei Cipariu, în ziua de 15 decembrie, a stârnit curiozitatea trecătorilor din zonă (foarte aglomerată), mai ales că, spre stupoarea lor, forţele de ordine se afişau provocator, cu

[145] Iosif Costinaş, *Întrebări....*, p 19. Liderul grupului a fost Adrian Kali, rănit pe data de 17 decembrie, la podul Decebal.

[146] *Ibidem.* Vezi şi serialul TV despre Revoluţie, realizat de Vasile Bogdan (redactor la TV Timişoara), în care sunt prezentate persoane care şi-au asumat organizarea de acţiuni de protest în perioada revoltei timişorene, necunoscute până la difuzarea reportajului (informaţie oferită de Lorin Fortuna).

[147] Iosif Costinaş, *Întrebări Idem, p.* 21.

un echipament purtat pentru prima dată – bastoane şi scuturi albe - o noutate pentru timişoreni, somându-i pe cei câţiva enoriaşi să părăsească zona. Acest fapt i-a făcut curioşi şi i-a revoltat pe trecătorii ocazionali, ei au început să reacţioneze solidar cu cei ameninţaţi, împotriva agresorilor.

Informat despre motivul revoltei (decizia de evacuare a pastorului) şi încercând să o anihileze înainte de a se amplifica, la faţa locului au fost trimişi Petre Moţ - primarul municipiului şi Ion Rotărescu, un secretar al Comitetului municipal de partid, însoţiţi de activişti şi de Radu Tinu, adjunctul şefului Securităţii Timiş. Primarul l-a asigurat pe pastor că s-a renunţat la măsura evacuării lui.[148] După discuţii cu pastorul Tőkés, acesta i-a rugat pe cei prezenţi să plece la casele lor, pentru că cererea lui a fost satisfăcută şi că prezenţa lor în continuare, i-ar crea probleme în relaţiile cu autorităţile.[149]

Însă timişorenii implicaţi n-au luat în seamă apelul (bănuind că este făcut sub presiunea autorităţilor!)[150], au continuat să se adune în diferite locuri pe străzi şi în pieţe şi să comenteze represiunea la care fuseseră supuşi. Discuţiile dintre ei nu mai aveau

---

[148] În numărul recent (7) al Buletinului ştiinţific şi de informare al Memorialului Revoluţiei…dar şi în câteva lucrări se face menţiunea că pe 15 decembrie, la orele 16.00, la faţa locului s-a aflat chiar Radu Bălan, care s-ar fi adresat celor circa 100 de enoriaşi, înjurându-i şi ameninţându-i (Emil Constantinescu, *op.cit*., p. 40.). Informaţia este preluată din audierea lui Radu Bălan în Procesul Lotului Timişoara.

[149] Emil Constantinescu, *op.cit.*, p. 40. Autorul citează declaraţia lui Radu Bălan, din Procesul Lotului Timişoara, care afirmat că primarul l-ar fi asigurat, în scris, pe pastor despre această decizie. În alte studii se evocă doar această posibilitate, care însă, nu s-a finalizat. Despre rolul pastorului Tőkés în evenimentele din Piaţa Maria sunt foarte multe mărturii. Cea mai importantă o constituie propria mărturie pe care pastorul i-a făcut-o doctorului Traian Orban, lui Marius Mioc şi Gino Rado (aceştia au publicat un amplu interviu cu pastorul. Despre situaţia profesională şi raporturile pastorului cu ierarhii săi, vezi mărturia lui Petre Petrişor, în Titus Suciu, *Lumea*..., Editura IRRD, 2008, p. 263-264. În alte lucrări, pastorul Tőkés este comparat – subliniind diferenţele – cu părintele Gapon. Acesta s-a pus în fruntea mulţimii revoltate şi a condus-o spre Palatul de Iarnă, împotriva ţarului, cu 12 ani înainte de revoluţia bolşevică. (Vezi: Mariana Cernicova „*Noi suntem*...", p. 24-25. Vezi şi George Galloway, Bob Wylie, *Prăbuşirea*, Bucureşti, Editura IRINI, 2004, p. 108-116. (Indicaţia bibliografică se referă la întreaga atitudine şi situaţie a pastorului în preajma Revoluţiei). Evident, pastorul Tőkés n-a pretins niciodată că a făcut un asemenea gest.

[150] De altfel, un grup de manifestanţi, între care doctorul Barany şi Adrian Kali, au pătruns până în locuinţa pastorului pentru a se convinge de situaţia acestuia.

legătură cu situaţia de la biserica reformată, oamenii se pregăteau să înfrunte din nou - cu mai multă hotărâre – forţele de ordine.

László Tőkés şi Petre Moţ, care s-a dus în locuinţa pastorului şi l-a asigurat că nu va fi evacuat. I-a cerut să-i anunţe pe cei circa 200 de enoriaşi să plece acasă.[151]

În loc să se dezamorseze, conflictul s-a amplificat şi a căpătat amploare ziua următoare. Îndemnurile repetate ale pastorului, care le cerea celor prezenţi să plece că el „este liber", nu au mai fost crezute. Un grup de tineri au urcat în apartamentul pastorului pentru a se convinge că nu sunt securişti care-l silesc să facă declaraţii. În aşteptarea rezultatului, cei circa 400 de oameni au blocat calea de rulare şi au oprit două tramvaie în Piaţa Maria. În felul acesta piaţa respectivă s-a aglomerat cu trecători, mulţi coborâţi din tramvaiele de pe linia blocată de scriitorul Ion Monoran, care s-a postat în faţa unui tramvai, rămas, astfel, în staţia din piaţă. În acest timp, Mircea Zăgănescu şi Tiberiu Kovacs au deconectat pantograful.

Se scandau lozinci şi se cânta *Deşteaptă-te române.* Începând cu orele 18.30, s-au format coloane de manifestanţi care s-au deplasat prin oraş pentru a aduce mai mulţi oameni[152]. În deplasarea lor, la orele 20.45-21.00, manifestanţii au ajuns şi la

[151] După unele surse, în jurul orelor 11.15, pastorul ar fi vorbit cu un diplomat american (Denias Currie, secretar II), în prezenţa miliţienilor, care supravegheau casa. Informaţia a fost oferită de Gh. Radu (Direcţia 1 Securitate).

[152] O coloană de câteva sute de demonstranţi s-a deplasat pe Splaiul Tudor Vladimirescu, către Căminele Studenţeşti. Lumina s-a întrerupt în jurul orei 20:00 dar coloana şi-a continuat drumul pe întuneric, adunând alţi trecători. În deplasare, manifestanţii din coloană au distrus lozincile comuniste de pe străzi. Se scanda: „Jos Ceauşescu!", „Jos Partidul Comunist!", „Jos dictatura!", „Acum ori niciodată!".

Consiliul Județean, cu toată încercarea primarului de a-i opri. Se scandau lozinci antiregim, în fața unei clădiri pe care funcționarii o părăsiseră: „Vrem saloane de Crăciun, nu conducători nebuni!“, „Vrem căldură!“, „Vrem mâncare!“.

Mulțimea furioasă a pătruns în clădire și a vandalizat câteva încăperi de la parter. Doi tineri s-au cățărat pe zidul Consiliului și au încercat să desprindă stemele cu însemnele P.C.R. și R.S.R. Steagurile cu stema statului și a partidului, postate la intrare, au fost smulse și aruncate de către demonstranți.

După câtea momente de derută, reacția forțelor de ordine a fost foarte dură: s-au adus efective suplimentare, mașini de pompieri, câini. Intervenția a fost brutală, astfel că manifestanții s-au retras pe grupuri: unul către Operă și Piața Maria; altul, pe Podul Michelangelo, spre cartierul studențesc. Grupurile au fost urmărite de forțele de ordine, care i-au maltratat pe trecători și au făcut arestări.

Iată zonele în care s-au făcut arestări:

- „Zona de lângă sediul fostului Comitet Județean P.C.R. (actualmente sediul Prefecturii), unde au avut loc arestări în seara de 16;
- Zona Piața Operei, cu majoritatea reținerilor realizate începând cu seara de 16;
- Zona Piața Maria, unde au avut loc arestări începând cu seara de 16 decembrie, continuând apoi în noaptea de 16/17;
- Zona Dacia – Circumvalațiunii, aici având loc arestări în seara de 16 decembrie;

Conform declarațiilor celor reținuți, cei care au arestat pot fi grupați în patru categorii, care în câteva cazuri au acționat în combinație:

- Indivizi îmbrăcați în civil, după toate probabilitățile cadre M.I., care acționau sub acoperire; unele mărturii îi definesc ca „securiști“ sau „milițieni“;
- Cadre ale M.Ap.N., soldați singuri sau comandați de ofițeri;
- Cadre ale M.I., în uniforma specifică, în unele cazuri scutieri;
- Gărzi patriotice, care nu acționau niciodată singure.

Indivizi în haine civile acționau în diverse puncte ale orașului cu mașini (tip Dacia sau ARO), pe care le opreau în dreptul unor demonstranți izolați sau a unor grupuri mici, obligându-i pe aceștia, prin aplicarea forței (lovituri cu pari de lemn, bastoane de cauciuc, lovituri cu pumnii sau cu picioarele), să urce în autove-

hicule, pentru a-i duce la Inspectoratul Judeţean de Miliţie sau la Penitenciar".[153]

Seara târziu (îndeosebi după întoarcerea de la Consiliul Judeţean), o coloană de 2000 de manifestanţi, extrem de motivată şi îndârjită, a revenit în Piaţa Maria. La contactul cu forţele de ordine, suplimentate, au avut loc adevărate lupte de stradă. Toţi cei implicaţi în confruntări cu forţele de ordine, fără a se fi cunoscut dinainte şi, în orice caz, fără să-şi fi propus din timp acest lucru, au început să acţioneze unit împotriva forţelor agresoare şi împotriva unor instituţii simbol ale regimului.

III.2. Extinderea şi generalizarea Revoltei

Prin urmare, în ziua de 16 decembrie, conflictul a escaladat. Fără nici un motiv, la orele 08.00, strada din faţa parohiei reformate a fost blocată din nou de forţele de ordine, ceea ce a atras curiozitatea cetăţenilor. În doar două – trei ore s-au adunat în zonă câteva sute de manifestanţi, care au refuzat să degajeze Piaţa Maria şi au sfidat forţele de ordine.[154]

---

[153] Conform Studiului documentar realizat şi trimis de Adrian Kali pentru Arhiva IRRD. Studiul va fi publicat integral într-o lucrare aflată în pregătire la I.R.R.D.

[154] Această afirmaţie nu o regăsim în multe lucrări. De altfel, stenogramele şedinţelor C.P.Ex. consemnează şi leagă declanşarea Revoltei de reacţia oamenilor faţă de decizia de evacuare a pastorului. Aşa cum am afirmat mai sus, dictatorul a preluat cu multă uşurinţă această motivaţie, care-i convenea. La fel, toate agenţiile de presă şi posturile de radio străine leagă evenimentele de la Timişoara de întâmplările de la casa parohială, din zilele de 15 şi 16 decembrie 1989. Pastorul recunoaşte că nu s-a gândit că atitudinea lui va avea o consecinţă atât de importantă şi concretă (vezi interviul acordat doctorului Traian Orban). Sunt, însă, şi autori care au observat diferenţele dintre acţiunile de la casa parohială şi desfăşurarea propriu – zisă a Revoltei. „Dacă este să vorbim despre graficul evenimentelor, e momentul să facem precizări esenţiale – spune Nicolae Bădilescu. Eu zic – spune acesta mai departe – că revoluţia nu a pornit de la biserica reformată, ci din piaţa Maria. Cât timp s-a stat sub geamurile locuinţei pastorului, se poate vorbi de o atitudine de solidaritate. Mă refer la comportamentul mulţimii. Oamenii voiau să împiedice Puterea să sancţioneze un semen de-al lor. Vei spune că acolo s-au strigat lozinci. E adevărat. La fel de adevărat e însă că de atunci nu se mai stătea pentru Tőkés Starea de spirit era alta. Înmugurise,ce mai, dăduse în pârg gândul că puteam lua, în fine, pe cineva de gât" (Titus Suciu, *Lumea bună a Balconului*, Bucureşti, Editura IRRD, 2008, p. 103). Emil Constantinescu crede că cei circa 400 de protestatari au fost lucrători mobilizaţi din dispoziţia lui Radu Bălan pentru a sparge grupul de enoriaşi. Potrivit autorului (E. Constantinescu, *op. cit*. p. 41-43), din dispoziţia partidului, la locuinţa pastorului s-ar fi trimis 400-500 de lucrători de către Radu Bălan, alţi 70 de către Moţ, un mare număr de

Măsurile de liniştire a spiritelor, luate de prim-secretarul județean, nu au avut nici un efect. Cum am văzut, a fost refuzat şi îndemnul pastorului care le cerea, din nou, celor prezenți să plece pentru că el „este liber“ „Plecați acasă nu vă periclitați viața pentru mine“, le spunea pastorul îngrijorat.

Este momentul să semnalăm un fapt inexplicabil, având în vedere „faima“ de care se „bucurau“ instrumentele de forță ale regimului: structurile şi organismele statului cu obligații în domeniul securității şi apărării s-au dovedit de un imobilism incredibil. Sunt puține informații despre reacția la vârf a celor de la Ministerul de Interne (inclusiv de la Securitate), dar la Apărare, Înaltul Comandament (denumire generică) a funcționat, mai ales la început, cum nu se poate mai precar. Studiul documentelor şi mărturiilor dezvăluie precaritatea funcționării eşaloanelor militare, disfuncționalitățile majore în fluxul informațional, asumarea deciziilor, darea şi executarea ordinelor. Şeful M. St. M., de exemplu, a fost informat „… pe la 21.30 (sâmbătă, 16 decembrie, n. ns.) de către ofițerul de serviciu, din ordinul ministrului apărării naționale. Nu ştiam ce se întâmplase. Ministrul m-a informat că în Timişoara au apărut tulburări cu ocazia mutării unui preot, László Tőkés. Am întrebat dacă este nevoie să luăm măsuri pe linie militară. Mi-a ordonat să aşteptăm ordine ulterioare… Am verificat dacă locțiitorii şi şefii de direcții erau la domiciliu, *apoi am trecut la odihnă* (s. ns.) … Oricum, ministrul nu s-a culcat în acea noapte“.[155]

Să vedem, ce a făcut ministrul?

Ne spune tot generalul Guşă (în tălmăcirea lui Pavel Coruț, dar relatarea este, până la un punct, similară cu cea dintr-o carte apărută prin grija fiicei generalului[156]): „A ordonat paza întărită a

---

securişti (suplimentat cu şi mai mulți către orele 16.00) în civil, infiltrați printre manifestanți. Totuşi, autorul precizează că se aflau aici, în total, circa 500 de manifestanți (alții?) între care remarcă, nominal, 8 manifestanți (nu se face trimitere la o sursă din care să rezulte pe ce criteriu s-a făcut selecția celor 8 manifestanți. Între cei menționați este amintit Miodrag Milin, un istoric foarte dedicat cunoaşterii realităților Revoluției, dar care, conform propriilor mărturisiri, nu se afla în Timişoara).

[155] *N-a fost triumful minciunii. Pavel Coruț în dialog cu generalul Ştefan Guşe* (numele greşit pentru generalul Guşă este consemnat chiar de către maiorul de contrainformații Pavel Coruț, reprezentantul Securității trimis la Direcția Informații a M.St.M., care, în alte împrejurări, încearcă să ne convingă cât de riguroşi erau „specialiştii“ care încadrau aceste funcții), Bucureşti, Editura Canova, f.a., p. 14-15.

[156] Daniela Veronica Guşă de Drăgan, *Condamnat la Adevăr. Generalul Ştefan Guşă*, Ed. RAO, 2004, p. 40-41.

obiectivelor militare pentru a preveni orice incident. De asemenea, formarea unor grupe operative la Timişoara şi în comandamentele de armată şi de armă… În dimineaţa zilei de 17 decembrie 1989, am fost informat că din ordinul ministrului o grupă operativă din M.St.M., condusă de colonelul Ionescu, s-a deplasat deja, la Timişoara, folosind un avion militar… Să stabilească cu precizie ce se întâmplă şi dacă exista un pericol la adresa obiectivelor Armatei şi, respectiv, a ţării. Cei de la divizia mecanizată din Timişoara erau alertaţi, dar nu prea ştiau ce se întâmplă în mod concret". [157]

Nu insist asupra detaliilor relatate de autor (Pavel Coruţ) şi puse pe seama generalului Guşă. Le-am reţinut doar pentru că au legătură cu evenimentele de început de la Timişoara. Ce rezultă? În primul rând că şeful M.St.M „a trecut la odihnă", în timp ce ministrul său (în mod normal, cu responsabilităţi politice) n-a dormit toată noaptea şi a ordonat, în locul său, *măsuri de ordin operativ,* inclusiv constituirea şi deplasarea la Timişoara a unei grupe operative formate din comandamentul generalului Guşă (despre care a aflat dimineaţa, când s-a trezit). Era Milea un ministru abuziv? Nu avea încredere sau îl desconsidera pe generalul Guşă? Toate sursele indică o încredere deplină a ministrului în primul său locţiitor. Fapt este că: şeful Marelui Stat Major nu ştia că ministrul aprobase deja intervenţia armatei în represiune, la cererea lui Bălan, pe baza raportului generalului Dumitru Roşu de la Craiova (s-au constituit patrule din cadre şi soldaţi, care s-au confruntat toată noaptea cu grupuri de manifestanţi, au molestat şi au arestat persoane cu sau fără legătură cu evenimentele etc. Despre decizia ca trupele să defileze prin oraş generalul Guşă a aflat de la şeful său, care nu l-a consultat în prealabil.[158]

---

[157] *Idem*, p. 15.

[158] Revin cu un comentariu la această carte „de interviu" care pune în evidenţă dificultatea istoricului atunci când apelează la astfel de „construcţii", pretins autentice. Că domnul Pavel Coruţ are o imaginaţie bogată, nu mai este acum un lucru nou. Iată, însă, o mostră de tehnică de dezinformare, prin care autorul, folosind fraze aparent în favoarea partenerului de dialog, îl discreditează cu nonşalanţă. Guşă ar fi zis: „Grupuri de oameni, sau mai bine zis de tineri, care, într-un cartier, au aruncat cu pietre. Le înţelegeam repulsia: se trăsese, murise (sic!) oameni. Îmi era, însă, milă de soldaţii în care loveau". Adică, generalului nu-i era milă de tinerii care muriseră. Îi era milă de soldaţii în care se aruncau pietre … Poate! Apoi, nuvelistul cu o fabulaţie de invidiat, pune în gura generalului câteva idei preluate din „arsenalul" propriu: „Vă spun cu toată răspunderea (ar fi zis generalul, n.ns.): soarta noastră s-a hotărât la Malta!. Cum, din păcate, cu câţiva zeci de ani în urmă, se hotărâse la Yalta. Nefericită rimă". Într-adevăr, nefericită (şi, bineînţeles, istoric neadevărată), dar evident,

În desfășurarea evenimentelor din zilele următoare manifestanții nu mai amintesc (cu mici excepții) de numele pastorului, poate și pentru că, între timp, el a fost evacuat la Mineu, jud. Sălaj.[159] După 20 decembrie, când orașul era în mâinile revoluționarilor, cineva a trimis un mesaj către liderii FDR din balconul Operei cerând să fie întrebate autoritățile despre soarta pastorului. Mesajul nu a fost nici măcar difuzat publicului din piață.[160]

Oameni grupați în apropierea bisericii reformate după blocarea tramvaielor.

Forțele de ordine – între care scutierii milițieni – nu au reușit, în primul moment, să împrăștie mulțimea. Revoltați, oamenii au dat foc steagurilor roșii de pe unele clădiri oficiale și unui autovehicul al pompierilor care încerca să-i împrăștie pe manifestanți cu jeturi de apă[161]. În final, forțele de ordine au reu-

pusă cu foarte multă ușurință pe seama lui Gușă. (p. 25). Sau, câteva pagini mai departe: „Ziua de 18 decembrie… Seara a apărut episodul neplăcut de la Catedrală. În zonă au murit câțiva tineri…“ (p. 29). Deci, inventivul nuvelist vrea să spună că generalul considera moartea câtorva tineri un simplu episod „neplăcut“ (Reținem că lucrarea s-a publicat după moartea lui Gușă, când nu mai avea cine să-l contrazică!).

[159] Sunt foarte multe relatări despre declanșarea violențelor în ziua de 16 decembrie. Recomandăm, fără să afirmăm că sunt cele mai complete,mărturiile din: Titus Suciu, *Lumea*...., p. 153-155).

[160] Mariana Cernicova, *Noi suntem poporul*, Reșița, Editura InterGraf, 2004, p. 25. Autoarea redă un mesaj al unui electrician care cerea să se constituie o echipă pentru căutarea pastorului.

[161] Despre prezența unor grupuri compacte – descrise uneori ca fiind omogene ca vârstă, tunsoare, îmbrăcăminte, metode de acțiune – întâlnim informații în foarte multe lucrări, atât ale celor care se bazează pe informații din unități ale

şit să blocheze piaţa din jurul clădirii bisericii, aşa încât evacuarea pastorului (în jurul orei 04.00) s-a făcut fără dificultăţi.

Dispozitiv al forţelor de ordine blocând bulevardul pe care se deplasa coloana de manifestanţi.

Revin cu unele amănunte semnificative despre desfăşurarea evenimentelor din după-amiaza zilei de 16 decembrie. Un grup de manifestanţi au rămas pe loc în Piaţa Maria, după ce coloanele s-au deplasat, pe diferite itinerarii, către Consiliul judeţean.

După respingerea atacului asupra Consiliului judeţean, manifestanţii s-au constituit în două coloane care, în final, au ajuns în Piaţa Operei. Una dintre acestea a plecat de la Consiliul Judeţean, pe podul Michelangelo, a străbătut mai mulţi kilometri, demonstrând paşnic (cu mici excepţii, chiar în zona unui sector de miliţie), trecând pe la fabricile Banatul, Electrotimiş, alte fabrici din Calea Girocului. La un moment dat, un manifestant cu o

armatei, ale fostelor structuri de securitate şi miliţie, cât şi ale celor care au în vedere relatările revoluţionarilor. Martorii sau inculpaţii din *Procesele Revoluţiei* evocă şi ei episoade despre activitatea unor asemenea grupuri. Securitatea şi Miliţia, cei din Aparatul politic îi consideră lucrători din serviciile secrete străine, trimişi cu misiunea de a destabiliza regimul politic din România (vezi, între altele, lucrările semnate de Nicolae Mavru, Filip Teodorescu, Ion Coman şi interviul din Fondul documentare al IRRD al generalului Emil Macri). Revoluţionarii consideră, dimpotrivă, că autorii distrugerilor au fost lucrători din Securitatea statului, care făceau aceste distrugeri pentru a-i determina pe timişoreni să ia atitudine împotriva manifestanţilor (numiţi de către autorităţi, huligani) şi a atrage armata împotriva protestatarilor.

înfățișare specială (bărbos şi cu voce răguşită, dar puternică!) le-a propus manifestanților să se organizeze şi să aleagă un Comitet din 5 oameni (prezența acestui personaj este remarcată de memorialişti şi în alte locuri – în Piața Libertății, de exemplu – deşi în rapoartele serviciului Filaj nu este menționată). În final, această coloană a ajuns la Catedrală şi în Piața Teatrului Național (Operei). Din acest spațiu s-au format alte grupuri sau chiar coloane, care circulau pe diferite trasee, chemând populația la rezistență. Una dintre acestea s-a deplasat în cartierele nordice ale orașului, cântând şi scandând, între altele, lozinca: *Români, veniți cu noi*. Traseul a fost: Circumvalațiunii, Calea Lipovei, în Piața Operei, Calea Torontalului şi Calea Aradului. Coloana a trecut pe lângă vechea clădire a Facultății de Electrotehnică, spre Facultatea de Construcții şi Arhitectură. La viaductul de sub calea ferată (lângă fosta Facultate de Construcții), manifestanții au distrus pancartele cu lozinci de propagandă ceauşiste, sudate de viaduct. În drum spre Calea Torontalului, în dreptul unui Service auto, a avut loc o confruntare cu trupele antitero (prin oraş circulau şi patrule de miliție pe mijloace blindate!), în urma cărora au rezultat răniți şi s-au făcut arestări. Cei scăpați, s-au întors în Piața Operei. O altă zonă de confruntare a fost pe străzile şi piațetele dintre Spitalul Militar şi cel de Boli dermato-venerice, parcarea hotelului „Timişoara“, unde foarte mulți cetățeni au fost blocați, maltratați şi arestați.

Momentul escaladării revoltei este asociat cu spargerea vitrinelor de la magazinele din Piața Operei, fapte folosite ca pretext pentru sporirea măsurilor represive împotriva manifestanților. Autorii acestor spargeri nu se cunosc nici astăzi. Se evocă, în context, prezența nejustificată în zonă a unor „turişti“ sovietici, precum şi a unor conaționali întorşi din Occident *incognito.* Nu s-au înregistrat morți, dar au fost mulți răniți şi s-a procedat la numeroase arestări, cele mai multe arbitrare. Însă, printre răniți şi arestați nu s-au regăsit străini sau transfugi[162] aşa încât, până la

[162] Sunt multe documente şi relatări despre prezența străinilor în zonă. Nu avem, însă, mărturii despre implicarea lor în acțiuni concrete. Supoziții sunt, dar fără argumente. Am reținut o consemnare cu trimitere la evenimentele din 21 decembrie de la Caransebeş (printre cele foarte puține) în lucrarea *Revoluția din Decembrie percepută în documentele vremii* (autori Constantin Sava şi Constantin Monac*),* p. 122: „Organele de securitate identifică printre elementele agresive, care incită la violență, pe foşti fugari în străinătate, aflați în evidențele organelor respective, înapoiați în țară pe căi necunoscute“. Nu este pomenit nici un nume. După ani de zile, nici un revoluționar nu s-a revendicat din această categorie.

proba contrară, o astfel de întâmplare nu poate fi pusă pe seama lor decât ca ipoteză.

Autoritățile au acționat atipic pentru stingerea acestui început de revoltă. În 45 de ani de regim comunist au fost mai multe situații în care cetățeni, individual sau comunități întregi, s-au revoltat împotriva acestuia. Nu întotdeauna măsurile de combatere a revoltei se bazau pe folosirea unor efective importante ale forțelor represive, deşi, mai ales în anii 50, intervenția trupelor de securitate s-a soldat cu victime. La Iaşi, de exemplu, în ziua de 14 decembrie 1989, organele de ordine, bine informate, i-au arestat pe inițiatori şi au anihilat acțiunea lor, fără nici o victimă.[163]

Meritul timişorenilor constă în faptul că s-au angajat în luptă deschisă cu forțele de represiune *şi nu s-au oprit* până în momentul în care au învins. Acesta este unul dintre motivele pentru care consider că *Timişoara este, într-adevăr, detonatorul Revoluției române.*

Cum au acționat autoritățile şi forțele de ordine în această primă fază a violențelor, în care, totuşi, n-a murit nimeni?.

Înainte de ora 20.00 a zilei de 16 decembrie 1989, devenise clar pentru autoritățile locale că acțiunea timişorenilor revoltați viza obiective de ordin politic, care puneau în discuție însăşi bazele regimului comunist. În consecință, atât prim-secretarul de partid județean, cât şi celelalte autorități locale s-au adresat structurilor superioare, cerând indicații şi sprijin. Din acel moment, protestul mulțimii (care, aparent, cerea anularea evacuării pastorului), *se transformă* într-o revoltă împotriva nu a unei hotărâri judecătoreşti, ci a regimului.

Să fie acesta momentul „trecerii Rubiconului"?

Radu Bălan, prim-secretar al județului Timiş, i-a convocat de urgență pe Petre Moț, primarul Timişoarei şi pe şeful de Stat Major al Gărzilor Patriotice, colonelul Cristea Petre şi le-a ordonat să mobilizeze 204 luptători din Gărzile Patriotice. O parte dintre ei au fost instalați în paza unor obiective, ceilalți, împreună cu activişti de partid, s-au adunat la Comitetul Municipal, de unde

[163] Miliția a raportat, la ora 04.40, din 16 decembrie un număr de 180 de arestați. S-a dovedit, însă, că era o raportare parțială, în realitate numărul arestaților a fost mult mai mare (anexa). Între 16 şi 19 decembrie au fost reținute 978 de persoane. Apud: Marius Mioc, „Îndreptări necesare", în: Bogdan Murgescu, *Revoluția română din decembrie 1989. Istorie şi memorie*, Bucureşti, Ed. Polirom, 2007, p. 179-185. Subiectul este prezent în mai multe lucrări ale lui Marius Mioc (exemplu: *Revoluția din Timişoara şi falsificatorii istoriei*, citată în lista bibliografică. Autorul a fost unul dintre arestații, care au rămas în arest până pe 22 decembrie 1989)

au pornit spre Piața Maria, pentru a contracara protestele timișorenilor. Să fie acestea persoanele descrise de mulți revoluționari, surprinși de ținuta nefirească a unor „militari în vârstă, îmbrăcați în mantale și purtând bonete, armamentul neglijent“? Procurorii militari și instanța nu s-au arătat interesați să afle identitatea celor cu această înfățișare, deși aveau motive foarte serioase să o facă (unele victime erau responsabilitatea lor).

În același timp, Popescu Ion, inspectorul-șef al Inspectoratului Județean al Ministerului de Interne, a trimis și el în jur de 100 de lucrători de la Miliție și Securitate în Piața Maria, pentru a evalua situația și pentru dispersarea manifestanților. Sunt trimise și două mașini de pompieri pentru împrăștierea celor aflați în piață. Se produc primele altercații între forțele de ordine și manifestanți. Am văzut mai sus cum au ajuns manifestanții la Consiliul Județean, care părea neprotejat. Aici ei au fost așteptați, totuși, de un pluton de intervenție M.I., dotat cu căști, scuturi și bastoane, care nu putea rezista manifestanților dezlănțuiți. În ajutorul soldaților, au venit alți lucrători de la Securitate și Miliție: observând că manifestanții se îndreaptă extrem de revoltați către Consiliul județean, Popescu ordonă trimiterea la sediul respectiv a încă trei subunități de la Brigada de Securitate și două subunități de la Brigada de Grăniceri. În fața Comitetului Județean, manifestanții au fost întâmpinați de către forțele de ordine cu jeturi de apă și apoi cu bastoane și scuturi. Dispozitivul din apărare, întărit cu efective suplimentare, a intervenit în forță, violent, s-au folosit inclusiv fiole lacrimogene. Totuși, așa cum am descris mai sus, câțiva manifestanți au pătruns în sediu și au făcut mici distrugeri, dar s-au retras după scurt timp. A fost evenimentul care i-a îngrozit pe șefii de la județ și l-a oripilat pe Ceaușescu. Se fac primele arestări, iar mulțimea s-a retras, sub presiune, pe două itinerarii, apoi s-a regrupat spre Piața Maria.

Impresionat de amploarea revoltei care părea, inițial, nesemnificativă, Radu Bălan l-a sunat pe lt. col Constantin Zeca, înlocuitorul comandantului Diviziei 18 Mecanizate, și a cerut ajutorul armatei, afirmând că forțele Ministerului de Interne nu pot face față manifestanților. Cu aprobarea ministrului Milea, obținută prin șeful său de la Craiova (generalul Dumitru Roșu), colonelul Zeca a ordonat să se constituie câteva grupe de intervenție și patrule (inițial cinci, apoi 10, constituite din câte 10 cadre și militari în termen. La fel a procedat și cealaltă mare unitate care își avea comandamentul dislocat în Timișoara – Divizia 34 de Apărare Antiaeriană a Teritoriului).

Pentru dispersarea manifestanţilor de pe Podul Traian, au intervenit forţe ale Ministerului de Interne şi trei maşini de pompieri, dar mulţimea n-a cedat şi a atacat maşinile respective. Una dintre ele, care nu s-a retras la timp, a fost capturată şi distrusă de manifestanţi.

Înainte de miezul nopţii, în faţa Catedralei se regrupaseră peste 1000 de manifestanţi. Ei au pornit din nou în coloane spre Complexul Studenţesc şi spre platformele industriale. Grupurile respective s-au mărit cu muncitorii din schimbul doi, care au ieşit de la lucru. Una dintre coloane s-a întors spre Operă. Furia mulţimii a fost de neoprit. S-au spart aproape toate magazinele din zonă. Toată noaptea au avut loc confruntări cu forţele de ordine, s-au făcut arestări numeroase, la întâmplare şi de către forţe neabilitate, inclusiv de către patrulele armatei.

Intenţia autorităţilor era de a stinge şi stopa orice evoluţie necontrolată a evenimentelor, iar dimineaţă totul să fie în perfectă ordine. Iniţial, responsabilii locali – ca şi cei de la Centru - au pornit de la ideea că era un incident, fără nici un potenţial. Întrebaţi de Ceauşescu în plină şedinţă a C.P.Ex., de ce n-au dispus de la început distribuirea de armament către trupele din stradă, ministrul apărării, cel al internelor şi chiar şeful Securităţii, au răspuns simplu: „nu credeam că se va ajunge aici“.

Privite retrospectiv, pot fi reţinute câteva obiective şi scopuri ale acţiunii revoluţionarilor, cu menţiunea că ele s-au articulat şi dezvoltat de la un moment la altul.

În primul rând, preocuparea lor constantă a fost să evite izolarea faţă de majoritatea populaţiei Timişoarei. Strategia organelor de partid şi de forţă tocmai acest lucru îl urmărea, încă de la început. Nicolae Ceauşescu folosea, în apariţiile publice, sintagme dure prin care califica manifestanţii timişoreni (huligani, oameni vânduţi străinătăţii etc.), la şedinţele C.P.Ex., le cerea acoliţilor săi să-i considere astfel pe oamenii revoltaţi din stradă; la instructajele aparatului politic judeţean, Radu Bălan, Ilie Matei, Petre Moţ foloseau aceleaşi cuvinte referindu-se la proprii[164] lor concetăţeni care-i contestau în pieţe şi pe bulevarde; la adunările din întreprinderi, comandate de la judeţeana de partid în ziua de 18 decembrie 1989, angajaţii erau îndemnaţi să dea aceeaşi interpretare evenimentelor (reţinem excepţia de la Institutul de Proiectări unde, în plină şedinţă, Claudiu Iordache l-a contrazis pe di-

[164] Lorin Fortuna îşi aminteşte că a văzut personal „un tip vânjos, îmbrăcat în costum de jeanşi, care a coborât dintr-o maşină, cu staţie radio de emisie şi care s-a infiltrat printre manifestanţi“.

rector, spunând că în stradă nu sunt huligani, nu sunt străini, sunt timişoreni); generalul Ilie Ceauşescu i-a instruit, la sediul diviziei mecanizate, pe activiştii de partid şi pe comandanţi, spunându-le acelaşi lucru; miniştrii apărării, de interne, şeful Securităţii comunicau subordonaţilor, pe canalele lor, aceleaşi idei.

Vitrine ale magazinelor din Piaţa Operei, sparte în timpul confruntărilor din noaptea de 16 spre 17 decembrie.

Spargerea şi devalizarea magazinelor (sunt discuţii privind autorii lor) din câteva zone centrale era pe cale să obţină dezaprobarea locuitorilor nu doar faţă de distrugerile *„făcute de manifestanţi“*[165], ci şi faţă de acţiunile lor, în ansamblu. La sediul Miliţiei era în pregătire o „expoziţie“ cu obiecte şi instrumente folosite pentru spargerea magazinelor şi cu bunurile furate şi „recuperate“ de la manifestanţi.

[165] Sunt încă, discuţii în legătură cu cei care au făcut aceste spargeri, adevărate provocări pentru cetăţenii oraşului. Literatura despre aceste fapte este bogată şi, din această cauză, cercetarea trebuie extinsă chiar în arhive străine. Cele mai multe relatări ale foştilor securişti îi identifică pe „spărgători“ cu nişte străini antrenaţi şi care dispuneau de mijloace speciale. În campaniile de presă ale unor publicaţii se pun pe seama securităţii aceste provocări, care le-ar fi făcut pentru a avea pretext să declanşeze represiunea.

Obiecte folosite pentru spargerea vitrinelor de la magazine şi librării.

Miliția a făcut evaluări privind pagubele produse, care – evident – urmau să fie imputate celor „responsabili“. Mai multe instituții au filmat „profesionist“ distrugerile respective și pregăteau „montaje“ pe care să le prezinte populației. Durata mică a procesului de prăbușire a regimului a lăsat fără finalizare aceste intenții.

A fost o scurtă perioadă în care calificarea manifestanților ca „huligani“ și agenți străini a creat confuzie. Lipsite de posibilitatea, procedurile și de mijloacele de a cunoaşte nemijlocit realitatea din teren, comandamentele militare au luat ca fiind adevărate informațiile primite odată cu ordinul de intrare în dispozitive, și au acționat ca atare. Starea de confuzie a dus la abuzuri grave și greșeli ale unor militari – de care au profitat alte forțe, care nu acționau la vedere – soldate cu morți și răniți. După ce a constatat existența unui deficit de informație (pe care structurile locale de securitate sau Miliție – care dispuneau de toate datele - nu aveau nici o intenție să-l acopere), generalul Guşă a ordonat să vină la Timişoara 41 de cercetași dintr-o unitate specializată a Direcției Informații Militare (au sosit pe 18 decembrie). Din alte surse nu rezultă cât de utilă a fost misiunea lor la Timişoara (erau instruiți pentru culegerea de informații în adâncimea dispozitivului inamic), dar, mai târziu, generalul a apreciat-o. Oricum, în noaptea următoare (18/19), efectivele militare rămase în stradă au acționat mai coordonat, iar numărul victimelor s-a redus (au fost înregistrate victime prin împuşcare inclusiv în data de 19 decembrie –

Curic Veronica şi Reiter Edita Irina. Alţi 6 manifestanţi au fost răniţi în aceleaşi condiţii). Concomitent, structurile de forţă aparţinând Miliţiei, Securităţii sau Trupelor de Securitate, bine pregătite informativ, anihilau imediat orice persoană dintre demonstranţi, care putea deveni lider autoritar, arestând-o sau, pur şi simplu, ucigând-o cu prima ocazie.

Încă din prima noapte (16 decembrie) patrulele militare cu efective importante - şi mai ales forţele experimentate ale Internelor - i-au copleşit pe manifestanţi spre dimineaţă, când aceştia s-au retras.

La fel s-au petrecut evenimentele în zilele următoare; de regulă, după miezul nopţii cei mai mulţi manifestanţi se retrăgeau, aşa încât, până în dimineaţa zilei de 18 decembrie, numărul manifestanţilor nu a sporit, comparativ cu ziua precedentă. Dimineaţa, autorităţile încercau să şteargă urmele confruntărilor de peste noapte, înlocuind geamurile sparte, organizând transportul public, ţinând o evidenţă strictă a angajaţilor din întreprinderi, lansând promisiuni privind suplimentarea veniturilor.

La orele 04.00 (în dimineaţa zilei de 17 decembrie), din dispoziţia expresă a lui Nicolae Ceauşescu, pastorul şi familia lui (soţia) au fost evacuaţi. Promisiunile şi asigurările date pastorului de către primarul Petre Moţ, cu o seară înainte erau, astfel, încălcate. Aflat întâmplător în oraş, fostul prim-secretar, Ilie Matei, ajuns secretar al C.C., s-a implicat nemijlocit în operaţiune, alături de Ion Cumpănaşu de la Departamentul pentru Culte[166]. Fie operaţiunea a fost făcută extrem de profesionist, într-o discreţie totală, fie manifestanţii aveau acum alte obiective, mult mai ambiţioase, fapt este că nimeni nu s-a mobilizat să facă imposibilă această evacuare forţată.

Cea mai dramatică dintre zilele Revoluţiei de la Timişoara s-a dovedit a fi ziua de 17 decembrie 1989[167], începând cu primele ore ale după-amiezii. Reacţia forţelor de represiune a fost cu totul disproporţionată şi ilegală chiar în raport cu legislaţia comunistă a timpului[168]. La fel, s-a procedat abuziv în privinţa arestări-

[166] Informaţii ulterioare pun pe seama acestuia dispoziţia de a închide uşile Catedralei Mitropolitane, în care manifestanţii s-ar fi putut refugia.

[167] Bilanţul victimelor se publică în Anexă.

[168] Vezi: Marius Mioc, *Procesele Revoluţiei*… Autorul reţine câteva aprecieri, între care: potrivit Constituţiei, articolul 28 „Cetăţenilor Republicii Socialiste România li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, mitingurilor şi demonstraţiilor“. Este adevărat că în articolul următor (29), se preciza că aceste libertăţi nu puteau fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste. Însă, cel puţin formal, majoritatea lozincilor lansate de demonstranţi

lor din noaptea de 16/17 decembrie şi următoarele, pe lângă faptul că foarte multe reţineri au fost absolut întâmplătoare şi nejustificate[169].

Evenimentele foarte grave au început imediat după miezul nopţii de 16/17 decembrie. Iată o relatare sugestivă, făcută de Sorin Oprea despre întâmplările din noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989. După ce s-a adresat tinerilor de pe treptele Catedralei, el a format o coloană şi a plecat în oraş: „Era, aproximativ, miezul nopţii ... traseul a fost următorul: Catedrală, Operă, Podul Michelangelo, Complexul studenţesc, Liceul Ion Vidu, Podul Michelangelo, Catedrală, Spitalul de copii, Facultatea de construcţii, Calea Circumvalaţiunii, Piaţa Dacia. Aici - era către ora 04.00 - demonstraţia a fost spulberată.“[170]

Să vedem cum se forma şi cum funcţiona o astfel de coloană: „Am plecat de la Catedrală vreo 600–700 de tineri ... (alţi martori amintesc de o cifră mai mică, n. ns.). M-am comportat ca o cloşcă. Am fost atent tot timpul la cei tineri, la adolescenţi, în special la copii, deoarece se găseau printre noi şi băieţi de 14 – 15 ani, îmi formasem de altfel un fel de corp de curieri, patru flăcăi de 18 – 20 de ani erau mereu în preajma mea, pe ei trimiţându-i într-o parte, în alta, în spate, în faţă, pentru a îndemna oamenii să nu se resfire, mie părându-mi-se important să rămânem un grup omogen, compact.“[171]

Ce făceau aceste coloane? Să revenim la relatarea lui Sorin Oprea – ni se pare cea mai expresivă – dar este asemănătoare cu alte relatări: „Noi nu am spart vitrine, dar în ceea ce priveşte pancartele ceauşiste, tablourile lor..., nu ne-a scăpat nici unul. Când şi când ne opream, din motive organizatorice. La Operă, am ridicat mâna prima dată, m-am urcat pe soclul unui stâlp să văd dacă nu ne împrăştiaserăm şi, firește, să le spun oamenilor câte ceva care să le ridice moralul, să-i însufleţească după care... “[172]

Către dimineaţă, starea de tensiune era pretutindeni pre-

---

nu erau explicit împotriva orânduirii socialiste, astfel că acest articol nu putea fi invocat pentru declanşarea unei represiuni atât de violente. Din această perspectivă represiunea de la Timişoara era un abuz clar al regimului comunist, chiar în raport cu propria legislaţie.

[169] Articolul 31 din Constituţie prevedea: „Nici o persoană nu poate fi reţinută sau arestată dacă împotriva ei nu există probe sau indicii temeinice că a săvârşit o faptă prevăzută şi pedepsită prin lege (…). Nimeni nu poate fi arestat decât pe baza unui mandat de arestare emis de Tribunal sau procuror“.

[170] Titus Suciu, *Lumea bună...*, p. 187.

[171] *Idem*, p. 188.

[172] *Idem.*

zentă, dar, aparent, liniştea se restabilise. O parte din patrulele militare au fost retrase în cazărmi, însă supravegherea oraşului s-a menţinut pe căi discrete. Noaptea, la Bucureşti, Ceauşescu făcea, precipitat, împreună cu apropiaţii săi, analize peste analize, încercând să găsească metode de a lichida revolta. Acuzându-i (la şedinţa C.P.Ex din după-amiaza aceleiaşi zile, 17 decembrie) de inactivitate, şeful regimului a avut următorul dialog cu miniştrii organismelor de forţă:

„Nicolae Ceauşescu: Am discutat cu voi şi azi-noapte, am discutat de mai multe ori şi la 2 şi la 3 şi la 4 dimineaţa, ce aveţi de făcut … Am discutat cu voi toată noaptea, de câteva ori.

Tudor Postelnicu:

Aşa este, de cel puţin 15 ori.

Nicolae Ceauşescu:

Iar în cursul dimineţii, iar de câteva ori. Am fost aici la sediu, după aceea am plecat să văd ce este în oraş, şi mi s-a transmis că s-au adunat din nou în centru. Şi ştiau ce trebuie să facă.“[173]

Timişoara, în lumina dimineţii de 17 decembrie, arăta ca un oraş devastat de război, cu toate eforturile autorităţilor de a ascunde dezastrul. Vitrine sparte, magazine devastate, cioburi de sticlă şi pietre de pavaj peste tot. Lucrătorii de la municipalitate, împreună cu meseriaşi de la întreprinderi au înlocuit grăbit geamurile sparte, au reparat magazinele devastate şi au curăţat oraşul, în încercarea autorităţilor de a-i reda aspectul de normalitate. Populaţia a văzut însă ce trebuia să vadă.

Reţinem următorul aspect: iniţial, autorităţile de la Centru au dat impresia că vor trata incidentul ca pe o întâmplare locală şi că-l vor rezolva punctual, întrucât nu avea relevanţă la nivel naţional. O asemenea soluţie avusese succes cu două zile înainte, la Iaşi. Ulterior, Ceauşescu a decis, probabil pe baza informărilor şi evaluărilor proprii, să atenţioneze toate conducerile de judeţe despre motivul şi natura evenimentelor din Timişoara. În mai multe judeţe – nu ştim pe ce criterii – au fost trimişi secretari ai C.C. care să-i asiste pe prim-secretari în implementarea unor măsuri, care în judeţele respective, aparent, nu aveau nici o logică: s-a ordonat serviciu operativ permanent la instituţii, întreprinderi etc.

În armată au fost chemate cadrele din concediu, s-a instituit un serviciu cu personal suplimentar în unităţi, s-au verificat ar-

[173] Stenograma şedinţei CPEx din 17 decembrie 1989.

mamentul, tehnica de luptă, muniția, documentele secrete. Fără explicații… Dar cu ce efect? Fără să vrea, şeful regimului a „popularizat“ evenimentul de la Timişoara şi l-a făcut cunoscut la nivelul întregii țări. O teleconferință cu prim-secretarii din dupăamiaza zilei de 17 decembrie a „desăvârşit opera“ şefului lor. Conform practicii, prim-secretarii şi-au convocat şi ei „aparatul“ şi au accentuat atenționările lui Ceauşescu. Evident, la rândul lor, aceştia au dus „vorba“ mai departe. Necunoscând raționea unor măsuri, oarecum ciudate, atipice, cadrele militare şi familiile lor au alimentat zvonuri dintre cele mai fanteziste. Pe acest fond, informațiile despre Timişoara, sosite pe diverse căi, au prins imediat în colective de angajați, în comunități locale, în medii intelectuale, în familii. În acest fel, fără intenție, Ceauşescu i-a ajutat pe liderii manifestanților timişoreni, care considerau că era vital ca acțiunea lor să fie cunoscută de întreaga țară.

Reacția autorităților politice – după câteva ore de confuzie - în ciuda impresiei de superficialitate, a fost una coordonată, structurată şi relativ bine manageriată, deşi lipsită de flexibilitate şi inițiativă la nivel inferior. Am făcut anterior constatarea că, la nivel central, Comandamentul operativ al represiunii a fost lamentabil. Au fost trimişi la Timişoara, în valuri succesive, responsabili de rang înalt de la Centru, precum şi echipe de specialişti pentru conducerea, întărirea şi coordonarea acțiunilor structurilor de forță locale. Însă acestea au fost lipsite de omogenitate, alcătuite pe criterii întâmplătoare şi, odată ajunse la fața locului, au acționat separat, în funcție de ministerul de care aparțineau, fiecare după ordine interne, cu sisteme de informare şi analize proprii, ceea ce le-a făcut ineficiente, confuze în acțiune şi decizii (în Rechizitoriul pentru Procesul de la Timişoara procurorii au reuşit, totuşi, să identifice câteva elemente de cooperare între decidenți, foarte departe, însă, de ceea ce presupune coerența conlucrării în interiorul unui comandament unitar).

Primii responsabili de la Centru au sosit în dimineața zilei de 17 decembrie. Până la acel moment, comandamentul a fost asigurat la nivel local, neintegrat, fiecare comandant local conducându-şi forțele proprii (Armată, Securitate, Miliție, Grăniceri, Gărzi Patriotice). Prim-secretarul județean de partid, abilitat prin lege ca Preşedinte al Consiliului Apărării, a fost departe de cerințele momentului. Fără cunoştințe militare minime (Radu Bălan nu avea stagiu militar satisfăcut!), fără experiență (era nou în funcție), s-a impus greu în fața comandanților din garnizoană. Nu a fost interesat să cunoască capacitatea, natura şi atribuțiile structurilor

de forţă din judeţ (pe şeful Diviziei mecanizate - comandantul celor mai importante forţe din zonă - nu-l cunoştea personal, nu ştia cum să-i dea dispoziţii). Şeful peste forţele de la Interne, colonelul Ion Popescu, era nou numit în funcţie (după numire, fusese lăsat în concediu, până pe 15 decembrie). Nu cunoştea oraşul şi judeţul, nu avea autoritate în faţa colaboratorilor, care-l considerau venit din afară, numit pe criterii politice, nu profesionale. La sosirea secretarului C.C., Ion Coman, prim-secretarul de judeţ, Radu Bălan, a fost „bucuros“ să-i cedeze conducerea, deşi Ceauşescu a încercat să-l capaciteze, amintindu-i că, legal, el este comandantul tuturor forţelor. A fost judecat şi condamnat pe baza răspunderilor care-i reveneau prin lege, deşi, din după-amiaza zilei de 17 decembrie, dispoziţiile lui către structurile de forţă au fost ca şi inexistente. A păstrat unele iniţiative în conducerea aparatului de partid şi administrativ, dar şi aici a fost permanent „talonat“ de delegaţii trimişi de la Centru (Matei, Pacoste, Coman, Nicolae Mihalache, trimis de Emil Bobu încă din seara precedentă – sosiţi la ora 18.10 –, împreună cu reprezentantul Departamentului Culte, Cumpănaşu). La discuţiile prim-ministrului cu manifestanţii (20 decembrie) n-a scos un cuvânt, nu s-a angajat cu nimic, n-a promis nimic (a discutat cu reprezentanţi ai revoluţionarilor doar când prim-ministrul nu a mai fost de faţă).[174]

Primii care au sosit la Timişoara (la ora 06.30, aşteptaţi de colonelul Deheleanu la Gara de Nord) au fost ofiţerii dintr-un grup operativ de la Ministerul de Interne, condus de generalul-maior Mihale Velicu, locţiitor al şefului Inspectoratului General al Miliţiei. Din grup mai făceau parte: colonelul Ghircoiaş Nicolae, directorul Institutului de Criminalistică, colonelul Roşiu, şeful Direcţiei Judiciar, colonelul Onţanu, locţiitor al Şefului Direcţiei Cercetări Penale, colonelul Ştefan, locţiitor al şefului Direcţiei Circulaţie, locotenent-colonelul Voicu Ilie, locţiitor al şefului Direcţiei Economice; colonelul Obăgilă, locţiitor al şefului Direcţiei Pază şi Ordine şi alţii ofiţeri.

La ora 07.00 a sosit la Timişoara, cu trenul, un alt grup operativ de 12 ofiţeri de la Departamentul Securităţii Statului, condus de generalul Macri Emil, şef al Direcţiei Contrainformaţii Economice[175]. Între alţii, din grup făceau parte: colonelul Teodorescu

[174] *Procesul de Timişoara. Documente (14 martie - 12 mai 1990*), vol. III., Timişoara, Ed. Mirton, 2005, p. 1410 -1514.

[175] Într-un interviu, păstrat în Fondul documentar al IRRD, generalul Macri insistă pe această ordine în care au sosit la Timişoara cele două echipe de la Ministerul de

Filip, locţiitor al şefului Direcţiei Contraspionaj, colonelul Anastasiu Gabriel, locţiitor al şefului Direcţiei Informaţii Interne; locotenent colonelul Dan Nicolae, locotenent colonelul Gheorghe Glăvan, de la USLA, maiorul Pop Vasile, de la Informaţii Interne.

La 09.30 a sosit la comandamentul diviziei mecanizate, cu avion special, o grupă operativă de la Marele Stat Major (condusă de colonelul Ionescu Dumitru), din care făceau parte şi ofiţeri de la C.P.S.A., C.A.A.T., Inspectoratul Muzicilor Militare, Armata a 3-a. Această echipă a plecat din Bucureşti în dimineaţa zilei de 17 decembrie, aparent cu misiunea de a pregăti şi organiza defilarea trupelor prin oraş. Şeful M.St.M. a aflat de plecarea grupei operative când s-a trezit. Grupei operative nu i s-a dat o altă misiune precisă (după încheierea defilării trupelor), iar ministrul Milea le-a spus generalităţi („mergeţi şi vedeţi despre ce e vorba!“).

La Timişoara se afla, de asemenea, Procurorul general adjunct, Gheorghe Diaconescu, împreună cu alţi procurori, sosiţi deja sau aşteptaţi să sosească, pentru anchete şi emiterea mandatelor de arestare pentru cei reţinuţi. Echipa de procurori s-a completat cu alţii, aduşi din judeţele apropiate sau de la Bucureşti. Se afla în zonă şi ministrul adjunct al Justiţiei, Bracaciu.

Iată o parte din măsurile de sprijin pe care Bucureştiul înţelegea să le pună la dispoziţia autorităţilor locale pentru stingerea rapidă şi brutală a conflictului. În lumina acestor fapte (şi a multor altora, evident) apare foarte clar că Bucureştiul a evaluat, până la urmă, exact potenţialul de pericol de la Timişoara. Această concentrare de forţe nu se justifica în nici un caz dacă – aşa cum susţinea Ceauşescu iniţial – era vorba doar de evacuarea unui pastor rebel, certat cu şeful său. Atunci de ce au dat greş în acţiunea lor? Să prezentăm, din nou, faptele.

În mod inexplicabil, Ceauşescu (foarte agitat şi supărat toată noaptea pe colaboratorii săi) a ordonat ca în dimineaţa zilei de 17 decembrie, armata să execute o demonstraţie, cu formaţiuni ale ei, în Timişoara. Deşi era comandant suprem al Forţelor Ar-

---

Interne. Generalul arată şi motivul pentru care cele două echipe au sosit separat: „Am omis să vă spun că în dimineaţa de 17 decembrie, pentru problemele Miliţiei, pentru problemele străzii a sosit la Timişoara generalul Mihalea.

- El a venit înaintea grupului dvs.?

- El nu a venit cu mine. Diferenţa dintre sosirea mea şi a lui a fost de circa o jumătate de oră. Eu şi colaboratorii mei am sosit cu motorul ministrului….De data aceasta , nemaiavând altă posibilitate de a ajunge la Timişoara în timpul acordat, scăpasem trenul cu care plecaseră Mihalea cu grupul lui de ofiţeri, am vorbit cu Tudora, el a vorbit cu Aron…Acesta a aprobat: mi s-a pus la dispoziţie motorul şi am venit la Timişoara. Deci, Mihalea era aici.“

mate (într-o perioadă a îndeplinit atribuţii de adjunct al ministrului forţelor armate cu grad de general, ca şef politic), limbajul său militar era limitat, aşa încât a fost înţeles greşit de către responsabilii de la Ministerul Apărării. În timp ce el a intenţionat să se execute o demonstraţie de forţă, care să descurajeze orice încercare de destabilizare în zonă, ministrul Milea şi colaboratorii săi (inclusiv generalul Ilie Ceauşescu, adjunctul său politic şi frate cu dictatorul) au înţeles să organizeze o paradă militară, în cadrul căreia câteva detaşamente militare să se deplaseze cu fanfară şi cântece patriotice pe străzile oraşului. Era o practică obişnuită atunci când se marca o sărbătoare naţională importantă, iar publicul nu se simţea deranjat sau alarmat de astfel de manifestări, pentru că se aştepta la ele.

Pe baza ordinului primit, comandanţii din Timişoara au trecut la organizarea unei parade militare ca şi când s-ar fi sărbătorit un eveniment cu semnificaţii istorice. Pentru a superviza pregătirea şi desfăşurarea manifestaţiei, la Timişoara s-au deplasat un ofiţer politic şi unul de la Inspectoratul Muzicilor Militare (în echipa colonelului Ionescu de la M.St.M.). Parada s-a desfăşurat, dar efectul a fost exact invers celui scontat de Ceauşescu. Practic, dacă mai erau cetăţeni care n-ar fi ştiut încă nimic despre cele întâmplate, au aflat acum, din curiozitate, pentru că nu înţelegeau la ce „sărbătoare“ erau chemaţi să participe. În grabă - şi oarecum improvizat, neînţelegând nici ele rostul unei astfel de manifestări, - câteva detaşamente (patru) – cu armament, drapel de luptă şi fanfară – au defilat pe străzi, în dimineaţa zilei de 17 decembrie, sub privirile nedumerite sau dezaprobatoare ale populaţiei. Pe traseu, în unele zone, militarii din regimentul mecanizat (circa 200) au fost loviţi de civili, jigniţi şi ameninţaţi. Celelalte detaşamente s-au întors în cazărmi fără incidente.

Iată dialogul dintre Ceauşescu şi ministrul Milea pe această temă, care a avut loc în plină şedinţă a C.P.Ex.:

„Aseară am discutat cu ei – spune Nicolae Ceauşescu - şi le-am spus ca în cursul zilei de astăzi să facă demonstraţii cu unităţi de tancuri. Să fie în centrul oraşului, să facă demonstraţie. Aceasta presupune că unităţile trebuiau să se găsească în centru.

Eu am dat ordin să se facă acest lucru, iar voi aţi făcut o plimbare. Nu era posibil să se întâmple ce s-a întâmplat dacă unităţile se găseau în centru. Trebuiau lichidate repede toate aceste lucruri. Le-a trebuit o oră şi jumătate până s-au mişcat unităţile militare. Unde a fost demonstraţia de care am vorbit, pentru care am dat ordin?

Milea Vasile: Am executat deplasarea din est către vest.

Nicolae Ceauşescu: Nu deplasarea de la est către vest! Unităţile transportoare de tancuri trebuiau să se afle în centru. Asta înseamnă ce am ordonat, nu să se ducă de la est către vest. Am menţionat bine aseară ce trebuie să faci, demonstraţia unităţilor de bază, a tanchetelor, unităţile motorizate, toate trebuiau să fie în centrul oraşului, nu în cazărmi. De aceea am spus să faceţi demonstraţie, că demonstraţia presupune ca toate unităţile să fie în centru. Asta înseamnă demonstraţie! Adevărat că n-am dat toate detaliile, dar când spui să fie demonstraţie, trebuie să fie demonstraţie, nu să se plimbe spre Jimbolia sau Arad. Trebuia să fie în oraş, pentru că străzile sunt destul de largi. Acolo trebuiau să fie staţionate unele unităţi.“[176]

Fără comentarii!

În documentarea mea, am recompus imaginea unui oraş în stare de asediu, deşi doar o mică parte din tehnica militară din cazărmi era scoasă în stradă. Nici nu vreau să-mi închipui cum ar fi arătat Timişoara dacă acest ordin (privind „demonstraţia“, în sensul în care o vedea Nicolae Ceauşescu) ar fi fost executat în logica comandantului suprem. Şi cu ce consecinţe!

În continuare, discuţia s-a purtat cu referire la implicarea efectivelor M.I. şi ale Armatei în lichidarea revoltei. Nicolae Ceauşescu şi soţia sa - care intervenea tot timpul în discuţii - se dovedesc foarte duri, insistă pe înarmarea trupelor şi pe folosirea armamentului împotriva manifestanţilor:

„*Nicolae Ceauşescu*: Acelaşi lucru şi cu trupele Ministerului de Interne. Impresia mea este că unităţile Ministerului de Interne n-au fost înarmate.

Elena Ceauşescu: Au fost neînarmate.

Nicolae Ceauşescu: Neînarmaţi au fost.

Tudor Postelnicu: Cu excepţia celor de la grăniceri. Restul nu au fost înarmaţi.

Nicolae Ceauşescu: Păi, de ce? V-am spus să fie toţi înarmaţi. De ce i-aţi trimis neînarmaţi? Cine a dat asemenea ordin? Când am înţeles că merg trupele de securitate, era clar că merg înarmate pentru că au armament, au totul în dotare, şi auto şi tot, nu-i trimiteţi să se bată cu pumnul? Ce fel de unităţi de interne sunteţi voi? De unde aveţi asemenea lucruri? Curticeanu, să vină imediat şi Vlad Iulian. Cine a dat asemenea dispoziţie? De ce ţinem trupe de grăniceri? (Chiar, de ce? Cât de limitat să fi fost

[176] Stenograma şedinţei C.P.Ex. din 17 decembrie 1989. Vezi Anexa.

șeful statului și cât de puțin cunoștea el misiunile structurilor de forță. Ce să facă grănicerii în oraș? n.ns.) Și mi-ați dat asigurări că aveți 9 plutoane de securitate, ceea ce înseamnă aproape 1.000 de oameni. Unde erau? I-ați trimis neînarmați?! Ce înseamnă sistemul acesta?! Și am discutat aseară, am spus: luați măsuri și voi, măsuri ferme. Nu mi-ați spus că îi trimiteți să se bată cu bastonul! Nu am nevoie de asemenea unități de securitate. Și miliția trebuia să fie înarmată. Așa este legea.

Tudor Postelnicu: Vă raportez, tovarășe secretar general, miliția este înarmată.

Nicolae Ceaușescu: Dacă era înarmată trebuia să se tragă, nu să se lase să fie bătută și să-i lase să intre în sediul Comitetului județean. Două ore le-a trebuit unităților ca să ajungă, deși sunt în centru, când trebuiau să fie acolo, pentru că au fost mobilizate să facă demonstrație în stradă. Ele trebuiau să fie în zonă. Am discutat cu voi și azi-noapte, am discutat de mai multe ori și la 2 și la 3 și la 4 dimineața, ce aveți de făcut.

Elena Ceaușescu: Trebuie să-l chemăm la telefon pe tovarășul Coman când sosește acolo.

Nicolae Ceaușescu: Curticeanu, ia legătură și Coman să-mi dea imediat telefon.

Silviu Curticeanu: Am înțeles. Iau imediat legătura cu Timișoara.

Nicolae Ceaușescu: Toți n-ați executat ordinul dat, că am dat ordin în calitatea pe care o am, de comandant suprem, ordin care este obligatoriu pentru voi, pentru toate unitățile, atât ale Ministerului Apărării, cât și ale Ministerului de Interne.

Cum este posibilă o asemenea situație? Niște derbedei să intre în sediul Comitetului județean de partid, să bată pe soldați, pe ofițeri și ei să nu intervină?

Ce au făcut ofițerii tăi, Milea, de ce nu au intervenit imediat, de ce nu au tras? Trebuiau să tragă, să-i lase jos, să someze și pe urmă să tragă în picioare.

Vasile Milea: Nu le-am dat muniții.

Nicolae Ceaușescu: De ce nu le-ați dat? Am dat ordin să se tragă în aer, să someze? De ce nu le-ați dat muniții? Dacă nu le-ai dat muniții, mai bine îi țineai acasă!

Ce fel de ministru al apărării ești tu? Ce fel de ministru de interne ești tu, Postelnicu? Spuneați că le-ați dat muniții de manevră! Ei au primit sarcină de luptă, nu de manevră. Nu ați spus adevărul. De-abia acum spuneți, până acum ați dezinformat. Ați spus că ați dat ordin să tragă! De ce ați dezinformat?!

Dacă trimiteţi unităţile de securitate să se bată cu bastonul, mai bine le trimiteaţi acasă; era mai bine atunci, că mobilizam 500 de muncitori, cum am făcut pe timpuri în Bucureşti, în 1945, în faţa celor care erau în piaţa aceasta, când au tras, eram cu Doncea, cu Pătrăşcanu şi n-am fugit.

Se poate una ca asta?! De ce atunci oamenii au ştiut ce să facă, acum stau cu bâtul în mână, deci nu se sinchisesc."[177]

Foarte stângaci, chiar neinspirat exemplul pe care l-a dat Ceauşescu tovarăşilor săi prezenţi, vorbind de vremuri trecute: „…când au tras, eram cu Doncea şi Pătrăşcanu, şi n-am fugit". Dictatorul face trimitere la confruntările de stradă instrumentate de partidul comunist şi de sovietici, în februarie 1945, pentru a-l sili pe generalul Rădescu să părăsească Guvernul. Fără să vrea, Ceauşescu recunoştea că nu folosirea focului era soluţia, atâta timp cât, iată, când altădată focul s-a folosit împotriva partizanilor săi (nu intru în amănunte în legătură cu executanţii reali ai focului la timpul respectiv, pus, pe nedrept, pe seama armatei române), simpatizanţii comunişti din stradă nu au plecat. Atunci cum putea să-şi închipuie că de data aceasta, manifestanţii vor fugi din calea focului?

De altfel, peste două zile, s-a încercat şi varianta aducerii muncitorilor mobilizaţi din Oltenia pentru a-i combate pe manifestanţii timişoreni în noaptea de 20/21 decembrie. Fără folos, dimpotrivă, efectul a fost contrar, muncitorii respectivi au solidarizat cu manifestanţii şi, întorşi în oraşele lor, au adus mesajul Revoluţiei.

Să vedem cum s-a ajuns la faptele care l-au supărat atât de tare pe „tovarăşu".

Nu este în intenţia noastră să insistăm pe detalii (foarte interesante!) ale confruntărilor dintre forţele de represiune şi manifestanţi, în ziua de 17 decembrie, cea mai dramatică dintre zilele Revoluţiei de la Timişoara. Astfel de descrieri sunt deja făcute în foarte multe lucrări (menţionate în Bibliografia anexată). Interpretăm, însă, evenimentele respective, căutăm explicaţii pentru producerea lor, identificăm conţinutul esenţial, facem conexiunile necesare şi estimăm consecinţele pentru un anumit tip de evoluţie, de schimbări radicale în societate. Totuşi, redăm pentru cititori, în formă simplificată, câteva dintre aceste întâmplări memorabile şi dramatice, pentru ca demersul nostru să fie mai uşor de înţeles.

[177] *Idem.*

Confruntările violente au început, de această dată, la Consiliul județean şi apoi în deplasarea grupurilor spre Piața Operei (în jurul orelor 12.30-13.30); rând pe rând piațetele de pe traseu, intersecțiile au devenit scenele unor confruntări dramatice.

Mulțimea adunată spontan (mobilizată de „fanfară“!) în fața Operei, s-a hotărât să se îndrepte spre Județeana de Partid pentru a dialoga cu autoritățile. Informat, Postelnicu (ministrul de interne) a ordonat trupelor M.I. să se instituie Situația numărul 2, prevăzută în Ordinul 02600.

În jurul orelor 14.00, câteva mii de demonstranți s-au îndreptat, în coloane, spre Consiliul Județean Timiş, într-o atitudine îndârjită dar paşnică.

Traseul a inclus, din nou, complexul studențesc, apoi pe Podul Michelangelo. La Hotelul „Continental“, spre Județeana de Partid, bulevardul era blocat (tramvaie oprite şi dispozitive militare, plus două autotunuri cu apă ale Pompierilor, o maşina de pompieri şi două camioane militare).

O altercație s-a produs pe pod, când două maşini de pompieri au încercat să-i oprească pe manifestanți. Aceştia erau motivați de discursuri ale unor lideri ocazionali, de lozinci şi de cântece revoluționare şi patriotice.

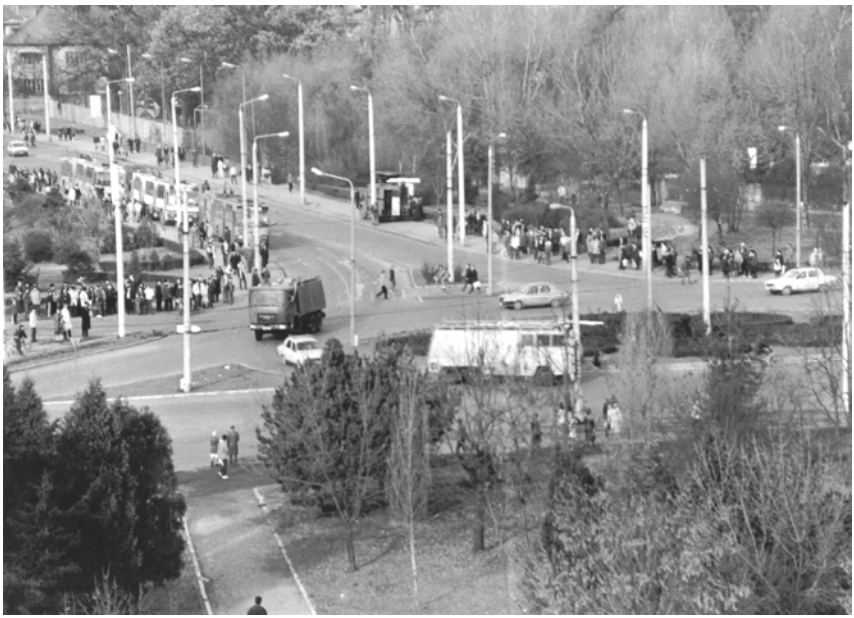

Maşini de pompieri pe Podul Michelangelo pregătite să-i întâmpine pe manifestanți.

Dispozitiv militar blocând calea de acces către Consiliul județean.

Inițial, cordoanele de militari s-au retras, în timp ce mulțimea scanda: *„Libertate!“*, *„Azi în Timişoara, mâine-n toată ţara!“*, *„Români, veniți cu noi!“*, *„Jos Ceauşescu!“*, *„Vrem mâncare la copii!“*, *„Ieşiți afară şi stați de vorbă cu noi!“*. În atmosfera tensionată din stradă, prim-secretarul Radu Bălan nu şi-a asumat răspunderea unui dialog cu protestatarii. Dimpotrivă, dispozitivele militare au intervenit în forță împotriva demonstranților. Incitată, mulțimea a ripostat şi, în scurtă vreme, un autotun şi câteva camioane ale armatei au fost capturate de protestatari. Au fost incendiate şi folosite pentru a bloca B-dul Victoria. Militarii au părăsit dispozitivul, astfel că manifestanții au avut cale liberă către Consiliul județean. Destul de mulți (comparativ cu seara precedentă), ei au pătruns în sediul Județenei de Partid, au provocat distrugeri şi au dat foc la câteva încăperi de la parter.

Cei din clădire au fugit, sărind pe ferestrele din spate şi peste cele două garduri înalte ale curții. Protestatarii au aruncat pe fereastră documentele partidului, broşurile de propagandă, scrierile lui Ceauşescu; s-au scos în stradă portretele lui Ceauşescu, apoi au fost distruse, arse; s-a dat foc steagului Partidului Comunist Român, iar la balconul de la etajul 1, a apărut o tânără, fluturând tricolorul de pe care stema fusese decupată.

După câteva momente de derută, forțele de represiune revin şi declanşează cea mai sângeroasă dintre acțiunile din timpul Revoluției; apar trupe de Securitate, care lovesc în oameni cu ar-

mele, cu baioneta şi cozi de lopată, fugărindu-i după ce i-au încercuit; apar şi blindate ale armatei şi efective ale acesteia.

Mulțimea se retrage cu dificultate în două direcții:, parte spre Podul „Decebal“ şi Băile „Neptun“, o altă parte se retrage luptând, spre hotel „Continental” şi mai departe, spre Piața Libertății şi Piața Operei. Mulți oameni sunt arestați şi maltratați în plină stradă.

TAB-ul care a făcut prima victimă (o femeie) în confruntările cu manifestanții, în spațiul dintre cinematograf şi Piața Traian (17 decembrie).

În această primă fază de intervenție masivă a trupelor, dispozitivele au fost dislocate astfel: Trupele de Securitate şi Grăniceri - la Comitetul Județean al P.C.R.; Trupele de Securitate - la Podul Decebal; Trupele de Securitate - la Comitetul Municipal de partid şi Catedrala Ortodoxă; Marea unitate de Apărare Antiaeriană – la Hotelul ,,Continental“ şi Poştă; Marea unitate mecanizată – la C.J., Hotel ,,Continental“, C.F.R., Magazinul Bega, Poşta Centrală şi Banca Națională; organele MI au avut dispozitive înarmate formate din câte 3-4 subofițeri şi două grupe de militari, la Spitalul Județean, Piața Traian, Întreprinderea „Electrotimiş“, Calea Lipovei - Complex Alimentar, B-dul. 6 Martie - Sinaia şi Piața Dacia.

Observăm că, deşi criticaţi pentru inactivitate, cei doi miniştri (al apărării şi al internelor) au dat toate dispoziţiile către subordonaţi, iar confruntările au fost extrem de dure. În cursul nopţii, manifestaţia a fost lichidată, dar un grup de manifestanţi s-a adunat, din nou, după demonstraţia militară, în faţa Catedralei Ortodoxe. Avertizate, forţele de ordine şi armata au primit dispoziţie să acţioneze. Mulţimea s-a hotărât să plece pe traseul Bulevardul Republicii, pe sub viaduct în Circumvalaţiunii, Piaţa Dacia, Calea Aradului, Calea Lipovei şi, înapoi, spre Operă şi Catedrală. În zona Piaţa Dacia, manifestanţii au fost înconjuraţi de forţele de represiune. Dinspre Calea Aradului intervin militari de la Trupele de Grăniceri, iar dinspre strada Gheorghe Lazăr apar militari din cadrul M.Ap.N. În acţiunea lor, militarii au fost susţinuţi de lucrători de la Miliţie şi Securitate, astfel că, în final, manifestanţii au fost atacaţi în forţă şi împrăştiaţi.

Pe tot traseul Calea Aradului, Piaţa Dacia, Circumvalaţiunii, Piaţa 700 şi zona centrală a oraşului s-au făcut arestări masive. Manifestanţii care încercau să fugă sau să se ascundă erau căutaţi prin grădini, curţile caselor, prin blocuri, bătuţi şi arestaţi. Lucrători de la Miliţie şi Securitate, care au patrulat cu autoturisme în zona centrală a oraşului, au procedat, de asemenea, la arestări întâmplătoare. Oamenii erau loviţi cu bestialitate şi duşi în curtea Inspectoratului de Interne şi în alte locaţii improvizate.

Cum s-a ajuns la confruntările din Piaţa Libertăţii? Incitate şi provocate, diverse grupuri de protestatari, retrase prin luptă cu forţele de represiune de la Consiliul judeţean, au ajuns în Piaţa Libertăţii, în faţa Comandamentului Diviziei Mecanizate şi a Garnizoanei. În acest spaţiu au continuat să reacţioneze violent, dar, în opinia mea nu împotriva militarilor din cele două imobile, ci tot contra celor ce-i presau dinspre Continental: au dat foc unui chioşc de ziare, unei locaţii pentru dirijarea tramvaielor, au distrus un autoturism (al colonelului Predonescu), câţiva au încercat să pătrundă prin Casa Armatei şi Restaurantul Militar. Concomitent, manifestanţii au încercat să împiedice deplasarea TAB-urilor chemate în ajutor, în zonele adiacente, au spart din nou vitrinele şi au pătruns în spaţiile comerciale şi publice.

Fişa nr. 4
Fragment
din „Jurnalul“ generalului Emil Macri

„1. Stăpânirea străzii.

- echipe de patrulare pentru investigare – miliție şi securitate.

2. Să dăm atenție studenților.

3. Prezenți cu forțe de investigație.

4. Dispoziții la P.C.T.F. pentru străinii ce intră şi unde merg. Uniformă în zonă.

(…)

7. Pl[utoane] + 100 cadre:

Nevoi: 400 scuturi;

400 bastoane;

Întăriți dispozitivele.

8. Răniți: Inspectorat – 10 ofițeri, 10 subofițeri;

Pompieri – 1 M.T., dispărut – Bejenaru, din Lugoj;

9. Elemente reținute – 215;

- 175 la miliție;

- 32 la penitenciar;

- 8 la garnizoană;

- Au acționat aproape 8500 elemente.

Noi, cu 12.000 cadre şi M.T.

Raport: 1/8 – am învins.

10. Ce să tratăm:

- un preot a fost mutat disciplinar de organele lui.

- Neavând (?) trebuia să se mute şi pentru acte de indisciplină.

- Episcopul reformat s-a adresat Tribunalului Județean pentru a-l obliga sa părăsească locuința.

- Episcopul a avut dreptate. El şi-a organizat un grup de oameni care să-l sprijine şi care s-au dedat la dezordine. Au intervenit organele de stat ca să apere legea. Toți să respecte legea, el nu.

- E regretabil că s-au dedat (antrenat, n. ns.) *şi oameni care nu aveau nimic.*

- Organele au intervenit şi au aplicat legea.

- Măsurile se vor lua mâine.

11. Azi: - cu elevii – vor fi anunțați părinții la şcoală şi se va arăta ce au făcut – şi-i dau în primire, cu grijă.

- Studenții, exmatriculați.

- Muncitorii, în afara Timişoarei.

- 10,00 – Filtre totale de circulaţie, cu reţinerea tuturor numerelor de maşini spre Arad, Jimbolia, Moraviţa, Lugoj.

- Patrulări prin oraş pentru descoperirea încercărilor de constituire a grupurilor.

12. 10,00 – Pe str. Gh. Doja, în spatele casei lui T.L. s-au adunat 20-30 de enoriaşi – bătrâni şi femei. Să intervină organul de miliţie, pentru a fi împrăştiaţi.

10,05 – A sosit echipa de la Procuratura Generală sub comanda tov. Diaconescu.

- 322 – 390 – 410 – 81 femei, 329 bărbaţi.

10,30 – pe str. Gh. Doja s-au adunat cca. 150 de persoane.

- Lt.col. Bunoaica, cu 1 pluton, intervine pentru împrăştiere.

- La faţa locului este tov. gl. Mihalea V. şi lt. col. Corpodeanu.

13. - 10,37 – Tov. prim secretar:

- La Bega sunt bişniţari – a fost col. Fărcaşu.

- La biserica Reformată se acţionează la cei adunaţi.

- 10,50 Tov. prim secretar. 500 persoane se îndreaptă de la Piaţa Maria spre Catedrală. S-a oprit circulaţia din ordinul tov. prim secretar Moţ.

- să intervină cu 2 plutoane

- s-a oprit circulaţia, dispoziţia tovarăşului prim secretar Moţ.

14. - 11,05 – Tov. prim secretar: din cei 215 câte femei sunt?

- Tovarăşul cpt. Negru, comandantul Penitenciarului, comunică: au fost aduse 390 elemente din acţiunea „Vasile”.

15. - 10,10 – Tovarăşul col. Sima a venit din zonă şi constată că nu se acţionează ferm, se staţionează la regionala C.F.R.

16. - 11,05 Tovarăşul ministru T. Postelnicu:

- Tov. Velicu să rămână.

- col. Ciocoiu – rămâne acolo.

- să merg, pentru ½ oră, să fac o informare a militarilor care au participat: pe fondul încălcării legilor, elemente anarhice, certate cu disciplina, sub influenţa unor elemente, s-au dedat la…

17. - 16,00 se vor da indicaţii lui Mihalea şi Nuţă privind desfăşurarea activităţii.

- să vină Diaconescu să dea un telefon din partea conducerii partidului.

- să ni se dea situaţia cadru de la tov. Nuţă.

- să se discute şi pe linie de partid.

- adunările la studenţi se fac de organele noastre. Pe decembrie indicaţia tovarăşei Elena Ceauşescu.

- să ştie şi tovarăşul prim secretar.

18. - 12,00 Lt. col. Bunoaica raportează ca stăpâneşte situaţia în zona „Vasile“.

- dispunem de 15 plutoane din care: - 12 plutoane în dispozitiv.

- 3 plutoane în cazarmă.

- vom mai primi 5 plutoane de la Arad şi Orăştie şi vom avea 20 plutoane

- mai avem 9 plutoane de grăniceri.

- se va trimite: 200 scuturi, 150 bastoane.

19. Lt.col. Păun, de la Divizie – dacă e cazul să intervină cu forţe.

20. - 12,25 – La Catedrală şi în P-ţa. Operei s-au adunat cca. 500 persoane care scandează.

- 1 pluton securitate col. Comănici.

- 3 plutoane grăniceri – de la Teatru.

- 400 M.T. de la M.Ap.N.

- dispozitivul se schimbă la poartă şi Comitetul Judeţean de Partid + câinii.

- se va modifica dispozitivul şi se scot 2 maşini de pompieri.

21. - 12,40 - S-a raportat la tov. general Nuţă.

- să acţionăm în forţă.

12,50 - Tov. gl. Nuţă – a raportat tov. ministru T. Postelnicu, care ordonă să luăm toate măsurile pentru anihilare.

- mai scot 2 plutoane de grăniceri.

22. - 13,00 – Tov. Prim secretar comunică, din partea tov. Comandant Suprem: e stare de necesitate, dacă nu se retrag, vor fi arestaţi.

- să transmit la toţi subordonaţii că la Timişoara s-a declanşat starea de asediu, dacă nu se supun, se aplică legea.

23. Gl. Mihalea să dea un telefon la tov. ministru.

24. 13,25 – Coloana de 600 persoane a ajuns în faţă la Continental, spre Comitetul Judeţean P.C.R.

- gl. Velicu, gl. Macri.

Lt. col. M. Sas, col. Deheleanu.

25. - 13,30 Tov. Postelnicu: Izolaţi de masa mare copiii, să nu fie răniţi, din ordinul tovarăşului Comandant Suprem.

- Se trage foc de avertisment.”[178]

Rezultă foarte clar dimensiunea angajării forţelor de represiune aparţinând M.I., în ziua de 17 decembrie, până în momentul atacului de la Judeţeana de partid: Brigada de securitate din Timi-

[178] *Evenimentul zilei*, anul I, nr. 32, din 29 iulie 1992

şoara, cu 15 plutoane, din care 12 în dispozitiv, 3 în rezervă; mai erau aşteptate 5 plutoane de la Arad şi Orăştie, total: 20, la care se mai adaugă 9 plutoane de grăniceri. Pentru aceste forţe se făcea o aprovizionare cu 200 de scuturi şi 150 de bastoane. (Ne dăm seama ce forţe acţionau fără scuturi şi bastoane, cu alte mijloace, cu altă înfăţişare şi cu echipament special.). Se adaugă şi efectivele şi tehnica de la pompieri. Făcând bilanţul confruntărilor de peste noapte, generalul Macri, ca un veritabil „strateg" prins în focul bătăliei decisive, consemnează sec: „Noi, cu 12.000 de cadre şi m.t.. Raport:1/8 – am învins…"

Într-adevăr, până în după-amiaza zilei de 17 decembrie n-au fost morţi, dar au fost reţinute 215 „elemente", din care 175 la Miliţie, 32 la Penitenciar, 8 la Garnizoană. Într-un alt punct din „jurnal", (în dreptul orei 10.00) se consemnează sosirea procurorului Diaconescu şi mai multe cifre fără explicaţii: 322 – 390 – 410 – 81 femei, 329 bărbaţi. Dacă avem în vedere răspunderile lui Diaconescu, rezultă că cifrele se referă la cei reţinuţi. Peste o oră (11.05) prim-secretarul Comitetului judeţean a întrebat care este raportul între bărbaţi şi femei, dintre cei 215 reţinuţi, despre care ştia el. Prin urmare, oficialii politici se opreau la această cifră, evident, mult mai mică decât cea reală, despre care Procuratura, Securitatea şi Miliţia ştiau. În dreptul aceleiaşi ore (11.05) se consemnează şi un raport al căpitanului Negru (comandantul Penitenciarului), prin care informa că a primit 390 „elemente" din acţiunea „Vasile" (fie dintre cei deja arestaţi şi reţinuţi în alte locuri peste noapte şi trimişi, între timp, la Penitenciar, fie alţii, arestaţi în plină zi de 17 decembrie, în jurul parohiei reformate, până la ora 11.05). De aici cifrele diferite pe care istoricii le consemnează cu privire la arestaţii din noaptea de 16/17 şi din dimineaţa zilei de 17 decembrie: 410 (81 femei şi 329 bărbaţi, fie 410, la care se adaugă cei raportaţi de Penitenciar, 390, adică un total de 800 sau chiar mai mult, 978)[179].

Iată primele măsuri care s-ar fi luat dacă manifestaţia nu se relua şi nu era urmată de atacul asupra Judeţenei de partid, de anihilarea forţelor de represiune şi de victoria Revoluţiei:

„ - elevii: vor fi anunţaţi părinţii şi şcoala să-i preia din închisoare;

- studenţii reţinuţi, să fie exmatriculaţi;

- muncitorii, să fie mutaţi în afara Timişoarei."[180]

[179] Alexandru Oşca, Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Emil Şimăndan, *Revoluţia Română…..*, p. 314-317.

[180] Fondul documentar al IRRD, Interviu cu generalul Emil Macri.

În loc să se simplifice, situația s-a complicat și mai mult în oraș, spre disperarea lui Nicolae Ceaușescu. El a fost informat imediat despre atacul de la Comitetul județean. Interesant, spre nemulțumirea organelor Securității (vezi interviul cu Emil Macri din Fondul documentar al IRRD), șeful regimului a fost informat despre situație, mai întâi, fie de către Radu Bălan, fie de către Mihalcea (un demnitar din anturajul lui Emil Bobu, trimis special la Timișoara, cu o seară înainte), nu de către șeful Securității.

Ceaușescu a convocat, precipitat, mai multe ședințe succesiv: Biroul Comitetul Politic Executiv (ora 10.00), Comitetul Politic Executiv (în jurul orei 13.30), unde a făcut o expunere simplistă și confuză asupra evenimentelor, le-a reproșat generalului Vasile Milea, lui Tudor Postelnicu și Iulian Vlad că nu au făcut față situației și i-a amenințat cu destituirea și plutonul de execuție. Le-a cerut să trimită urgent noi responsabili cu putere de decizie în zonă și l-a desemnat pe Ion Coman, secretar al C.C., să se deplaseze și el la Timișoara.

Într-o ședință operativă a Consiliului de conducere al M.Ap.N., Vasile Milea a stabilit ca de la Armată să plece imediat la Timișoara doi dintre cei trei adjuncți ai săi (al patrulea murise mai demult și nu fusese înlocuit), împreună cu alți ofițeri. Al treilea (generalul Ilie Ceaușescu) se va deplasa și el în zonă peste o zi (18 decembrie)[181].

Măsurile erau similare la Ministerul de Interne, unde s-a decis ca generalul Nuță, șeful Inspectoratului General al Miliției și alte cadre, să-l însoțească pe Ion Coman. În felul acesta, ultimul staff (de rangul cel mai înalt) ajunge la Timișoara, cu un avion special, la ora 16.10, în pline confruntări.

Între timp, ordinele de la București erau transmise către Timișoara în flux continuu, fără ca delegația de demnitari, în drum spre zonă, să fie informată. Cei doi miniștri, generalul Milea și Postelnicu, ordonă armatei și, respectiv, forțelor de ordine - după ce le-au pus în stare de luptă - să intervină mai hotărât împotriva demonstranților. În acest context, în oraș s-au trimis primele tancuri, iar comandanții au fost informați direct de către ministrul apărării (în jurul orei 13.30) că în Timișoara comandantul suprem a decretat ***stare de necesitate***. Forțele Ministerului de Interne și ale Securității s-au organizat și ele în dispozitive speciale.

Incidentele s-au extins spre mai multe zone: un tanc a fost

[181] Ilie Ceaușescu s-a deplasat într-un turneu care a cuprins – după Timișoara – orașele: Arad, Oradea, Cluj Napoca.

oprit şi blocat de către manifestanţi, în Piaţa Libertăţii; a fost recuperat cu greu de militarii din trupele de securitate (aici se consumă incidentul lovirii de către manifestanţi a lt. maj. Ion Bănicioiu, comandantul tancului); mai târziu, alte cinci tancuri au fost oprite şi blocate pe Calea Girocului, în apropierea Poştei de cartier, la capătul liniei 15 a transportului în comun[182]. Au fost recuperate noaptea târziu, dar în urma confruntării dintre forţele trimise în sprijin (detaşamente de la Lugoj şi Arad) şi demonstranţi, au rezultat victime.

Confruntările au fost declanşate prin asaltul manifestanţilor asupra Judeţenei de partid. Atacul a fost deosebit de violent şi eficient, practic pentru câteva zeci de minute manifestanţii au pus stăpânire pe clădire. Demnitarii au părăsit în fugă clădirea.

Responsabilii regimului conştientizează, în fine, natura şi amploarea pericolului; ca urmare, toate unităţile de forţă din oraş (pe lângă cele amintite mai sus, sunt aduse de la armată altele din Lugoj, Arad, Buziaş, mai târziu din Vânju Mare, Caracal, Buzău)

---

[182] Dispozitivul era comandat de maiorul Gheorghe Badea. Ofiţerul mărturiseşte că el a decis oprirea tancurilor (în jurul orelor 18.55) pentru că nu putea trece peste demonstranţii care-i blocase drumul (Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluţia...*, p. 102). Dispunem şi de mărturia unuia din revoluţionarii care au urmărit coloana şi a blocat tancurile respective: „Fapt e că m-am trezit în mâini cu ranga aceea, care, în situaţia noastră, era o armă teribilă. (...) Aveam în mâini un fier, cu el se putea lovi de mai multe ori,...ba se putea acţiona pe la încheieturi, pe la punctele slabe ale monstrului... E momentul să fac o precizare importantă. Cea mai mare *contribuţie la blocarea tancurilor au avut-o tinerii şi copiii (s. ns.)*. Alergau printre ele ca titirezii, introduceau câte ceva la şenile, în orice orificiu... Cred că eu eram cel mai în vârstă... Pe scurt, cu răngi, cu sârme, cu ţăruşi de metal smulşi din gărduleţele rondourilor de flori, am reuşit să-i imobilizăm... Ne pusesem în cap să-i dăm pe piţigoi (pe tanchişti, n. ns) jos... În timp ce noi ne ocupam de tanchişti, alţii dădeau butoaiele de motorină jos, le spărgeau. Au încercat să le dea foc, n-au reuşit, nu ardeau, dar s-a făcut un fum de te înecai... Aici s-a produs ceva ce nu-mi explic. La un moment dat, m-am trezit lovind un tanc cu barosul. Mi-l dăduse cineva... Loveam, şi până la urmă am reuşit să fac o treabă bună... am distrus mitralierele şi proiectorul.“ (Relatarea lui Eustaţiu Cornel Laurenţiu, preluată din Titus Suciu, *Lumea...*, p. 15-16. Autorul relatării afirmă că au fost şase tancuri în coloană). O mărturie inedită (dar similară), ne-a fost pusă la dispoziţie, recent, de către domnul Lorin Fortuna, căruia i s-a trimis, în timpul mitingului maraton din Piaţa Teatrului Naţional, un bilet al unui luptător implicat în confruntarea cu tancurile: … o altă mărturie, făcută de **Constantin Borca, prezintă contextul în care fiul său, Ilie Borca, de 14 ani, a participat şi el la bătălia din Calea Girocului.** Reţinem şi aprecierea din Raportul de informare al Filajului, în care se spune: „Grupurile formate pe Calea Girocului erau tineri până la 23 de ani şi erau foarte agresivi, fiind dotaţi cu sticle incendiare“ (Blogul lui Marius Mioc, „Documentele Revoluţiei de la Timişoara“, „Raport de filaj“, semnat Mavru).

primesc, succesiv, indicative de luptă (*Radu cel Frumos* – începând cu 14.15 - alarmă de luptă parțială) şi sunt scoase din cazărmi.

Îndepărtați în forță, manifestanții s-au masat pe străzile din jur, pe direcția generală spre Piața Operei. Se strigau necontenit „Libertate“, „Jos Ceaușescu“, „Vrem alegeri libere“. Două elicoptere, de la unitatea de aviație din Caransebeș, survolau orașul, sporind confuzia şi tensiunea. Atât grupurile de revoluționari cât şi autoritățile au continuat să se confrunte violent, fără nici o reținere, fără menajamente, fără să apeleze la calea dialogului.

În momentul asaltului asupra Județenei de partid, locație care simboliza sediul Puterii, Radu Bălan, Cumpănașu Ion şi Mihalache Nicolae, împreună cu alți activişti de partid, s-au retras la Inspectoratul Județean al Ministerului de Interne. De aici Bălan l-a anunțat, telefonic, pe Ceaușescu (din biroul colonelului Sima, pentru că în biroul inspectorului-şef se afla generalul Macri. În acel moment, Macri îi raporta situația generalului Vlad).

La ordinul lui Nicolae Ceaușescu, ministrul Apărării, Vasile Milea, a luat noi măsuri pentru creşterea capacității combative a trupelor şi anunță din nou că în Timişoara este *Stare de Necesitate*. Vom vedea că, formal, această dispoziție s-a dat mai târziu şi nu doar pentru Timişoara, ci pentru întregul județ Timiş (20 decembrie), respectiv, pentru toată țara (22 decembrie).

Ca urmare, spre seară, locotenent-colonelul Constantin Zeca, împuternicit la comanda Diviziei Mecanizate, a ordonat intrarea în dispozitiv a efectivelor militare. Trupele Ministerului Apărării Naționale acționau ca patrule mobile pe următoarele direcții: cazarmă - str. Michelangelo - Complexul studențesc, stadion 1 Mai - Str. Cluj - complex studențesc, Hotel „Continental“ - Consiliul Popular Județean - Piața Libertății. În total, au fost scoşi în stradă, succesiv, peste 1.100 militari. În fața Comitetului Județean de Partid s-au adus şapte TAB-uri.

Mai înainte, la ora 14.05, generalul Milea a alarmat direct Regimentul de tancuri (U.M. 01115) şi i-a ordonat comandantului să trimită tehnică de luptă spre obiective din oraş. O companie de tancuri acționa pe direcția: cazarmă – Consiliul Județean.

Tot din ordinul ministrului Apărării Naționale, întregul Regiment 90 Mecanizat (de la Lugoj) a intrat în ***alarmă de luptă parțială*** şi a pregătit un detaşament, în măsură să intervină pentru protejarea şi apărarea unor obiective civile din Timişoara. Detaşamentul se compunea din: 12 TAB-uri, un ARO, trei DAC-uri, un auto atelier, 34 de ofițeri, 7 subofițeri, 118 militari, comandați de maiorul Vasile Paul, comandantul unității.

Acelaşi ordin l-a primit şi Regimentul 19 Mecanizat din Arad (din compunerea Diviziei de la Oradea), care s-a deplasat urgent la Timişoara cu un detaşament precursor, condus de comandantul de regiment, maiorul Marcu şi un alt detaşament, constituit ulterior, condus de maiorul Iercoşan.

Aşa cum am prezentat mai sus, după un timp, la intervenţia efectivelor armatei, manifestanţii s-au retras din clădirea Judeţenei de partid. Radu Bălan s-a întors la Comitetul Judeţean şi a cerut să se cureţe sediul şi să se restabilească ordinea.

Am comentat, mai sus, contextul în care revoluţionarii au ajuns în Piaţa Libertăţii şi am exprimat opinia că, cel puţin iniţial, n-a fost în intenţia lor să atace obiectivele militare; atenţia acestora era îndreptată asupra atacatorilor (de la divizie nu ataca nimeni!) care i-au forţat să se deplaseze în acest spaţiu. În Piaţa Libertăţii, manifestanţii incendiaseră un chioşc de difuzarea presei, o locaţie pentru monitorizarea transportului public, autoturismul colonelului Predonescu şi au spart şi devalizat magazinul „Consignaţia“. Pentru a-i determina să plece din faţa diviziei, din teama de a nu fi atacat comandamentul, din clădire (din două locaţii) s-au tras câteva rafale (16.30)[183]. Reacţia manifestanţilor s-a declanşat rapid: au atacat sediul Diviziei 18 Mecanizată (mai precis: parterul clădirii, incinta Restaurantului militar şi a Casei Armatei, un depozit de la Comenduirea Garnizoanei).

Chioşc de difuzare a presei distrus de manifestanţi în Piaţa Libertăţii.

[183] Memorial 89, *Buletin ştiinţific şi de informare, nr 1(8)/2011*, p. 15. În alte studii, ora deschiderii focului este 15.30.

În urma focului executat din clădire, a fost împuşcată mortal o femeie, Lepa Bărbat (prima victimă ucisă cu foc de armă), sub privirile soţului şi copilului minor (o fetiţă de 12 ani), care au fost şi ei răniţi.[184]. A fost prima victimă ucisă prin împuşcare în evenimentele de la Timişoara. Au fost rănite prin împuşcare alte 21 de persoane. În zonă (în timpul retragerii spre Operă, Piaţa 700 şi Piaţa Unirii) au fost ucişi Miroslav Todorov (i s-a refuzat primirea la Spitalul Militar), Belici Radian şi Tăşală Remus Marian (iniţial rănit, apoi mort, în condiţii suspecte, în timpul spitalizării). Tot acum a fost rănit sergentul Adrian Zaharia, din paza Comandamentului diviziei. Astfel agresaţi, manifestanţii s-au refugiat către Teatrul Naţional şi către Catedrală.

Violenţele erau declanşate când a sosit în Timişoara echipa de înalţi demnitari trimişi de Ceauşescu să stingă conflictul. Din cauza violenţelor, responsabilii respectivi au ajuns de la aeroport la diferite destinaţii, cu o anumită întârziere. Echipa s-a deplasat la Timişoara cu un avion special, cei desemnaţi observând abia la îmbarcare cine le sunt colegii. Din grup făceau parte: Coman Ion, secretarul C.C. cu probleme de apărare, securitate şi justiţie, generalul Nuţă, şeful Inspectoratului General al Miliţiei, generalul-maior Guşă Ştefan, şeful Marelui Stat Major, generalul-locotenent Stănculescu Victor, pim-adjunctul ministrului apărării, generalul-locotenent Chiţac Mihai, comandantul Trupelor Chimice, generalul-maior Cârneanu Florea, de la Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului, colonelul Gheorghe Radu, locotenent-colonelul Marchiş, pentru a coordona represiunea demonstranţilor şi a restabili urgent ordinea în Timişoara. Pentru început, grupul s-a deplasat la Inspectoratul General al M.I., unde colonelul Sima, şeful Securităţii judeţene, a făcut o informare de 15 minute.

[184] *Idem*, p. 14. Familia Bărbat, care se afla în partea din dreapta-spate a pieţei, nu era implicată în confruntare. Rafala de armă automată trasă de ofiţerul c.i. Joiţa, a fost executată mai mult la întâmplare; dacă ar fi tras în spaţiul în care erau aglomeraţi manifestanţii, numărul victimelor ar fi fost mult mai mare. Pentru fetiţa minoră a urmat un calvar de nedescris: rănită uşor, ea l-a însoţit pe tatăl ei, rănit grav (gloanţele i-au intrat prin spate şi i-au ieşit prin abdomen), într-o ambulanţă în care mai erau alţi răniţi. „Eu am sprijinit pe unul – spune fetiţa – care cădea mereu peste tata, pentru că mi-era teamă că-l omoară atunci, acolo.“ Să ne imaginăm ce era în sufletul acestui copil, cu ce traume a rămas când şi-a văzut mama moartă, tatăl pe moarte, care şi-a petrecut noaptea la spital (i s-a făcut rău când a văzut sânge şi mulţi răniţi, întâmplător a ajuns şi la Morgă!), uitată de toată lumea... E firesc să te întrebi, în aceste condiţii, pentru ce şi cui dă statul român decoraţii pentru acte de curaj în Revoluţie?

Harta represiunii în municipiul Timişoara.
Focare de conflict, 17 decembrie 1989[185]

Generalul Nuță a ajuns la Inspectoratul de Interne şi a preluat conducerea forțelor acestui minister, concentrate în oraş.

Coman Ion, care s-a deplasat separat de la aeroport, a ajuns cu dificultate la Comitetul Județean de Partid. El a rămas la aeroport pentru a-i telefona lui Ceauşescu, aşa cum ordonase acesta în timpul şedinței C.P.Ex. Interesant, această dispoziție i-a fost transmisă lui Coman nu de către prim-secretarul de partid județean (care nici nu a ştiut de ea), ci de către şeful Miliției județene, din dispoziția generalului Macri, informat, la rândul său, de către generalul Vlad.

Aşa cum am afirmat mai sus, conducerea de la Bucureşti a fost surprinsă de evoluția evenimentelor. Inițial, dictatorul a în-

[185] Apud: Adrian Kali, Documentar despre Represiune în Revoluție.
Legendă: 1. Piața „Libertății“; 2. Piața „Vasile Roaită“; 3. Hotel „Continental“; 4. Sediul Consiliului județean;. 5. Podul „Decebal“ şi Băile „Neptun“; 6. Brutăria dinspre Piața „Traian“; 7. Piața „Traian“; 8. Fabrica „Banatul“; 9. Calea Girocului, colț cu strada „Lidia“; 10. Sensul giratoriu din Calea Buziaşului; 11. Piața „Operei“; 12. Piața Catedralei ortodoxe române; 13. Podul „Mihai Viteazul“; 14. Podul „Maria“; 15. Piața „Maria“; 16. Piața „Kuttl“ („Ştefan Furtună“); 17. Întreprinderea E.L.B.A.; 18. Bulevardul „Circumvalațiunii“, colț cu Bulevardul „Gheorghe Lazăr“; 19. Piața „Dacia“; 20. Spitalul Județean; 21. Podul „Michelangelo“; 22. Complexul Studențesc.

cercat să minimalizeze pericolul, prezentându-l apropiaţilor săi ca pe o întâmplare, ale cărei consecinţe erau foarte uşor de înlăturat. A dat, deja, dispoziţii în consecinţă şi, cum am văzut, a trimis în sprijinul autorităţilor locale câţiva responsabili de la Centru. Din relatările ulterioare ale membrilor fostului C.P.Ex., rezultă că ei n-au avut nici un moment informaţii corecte şi complete despre amploarea evenimentelor de la Timişoara, tot ce au cunoscut au fost informaţiile date de Ceauşescu la şedinţe şi la teleconferinţe.

Reacţia autorităţilor faţă de evenimentele de la Timişoara poate fi urmărită pe cel puţin trei planuri: politic, administrativ, aparat represiv. Acţiunile şi deciziile pe cele trei planuri se întrepătrund, curg unele din altele, se alimentează reciproc, motiv pentru care, în lucrarea noastră, am considerat că nu este necesară o analiză separată pentru fiecare plan în parte. Reţinem, în sinteză, câteva aspecte:

a) Decizia de a trimite la Timişoara o nouă echipă de înalţi demnitari demonstrează că Ceauşescu era conştient de natura şi amploarea conflictului. Formal, echipa respectivă trebuia să fie condusă de Ion Coman dar ea a plecat nepregătită de la Bucureşti şi a ajuns la Timişoara în plin „război".

Din această cauză, chiar dacă au avut o dispoziţie (mai degrabă o precizare, o indicaţie a lui Ceauşescu pentru Ion Coman, făcută la teleconferinţa cu prim-secretarii, din ziua de 17 decembrie[186]) sau au intenţionat mai târziu să se constituie într-un Comandament unitar, acest lucru nu s-a realizat. Aproape toate deciziile au stat sub semnul confuziei şi provizoratului. Coman, Stănculescu s-au instalat la Judeţeana de partid, Nuţă, Macri, Mihale şi alţi ofiţeri securişti s-au dus la Inspectoratul M.I., iar generalii Ştefan Guşă şi Chiţac au ajuns, după câteva peripeţii, la comandamentul Diviziei 18 Mecanizată. Deja, în cursul dimineţii, sosiseră (cum am văzut), la comandamentul Diviziei 18 Mecanizată, alţi ofiţeri din Marele Stat Major, Consiliul Politic Superior şi Comandamentul Armatei a 3-a (eşalonul superior al Diviziei 18).

Pe parcursul evenimentelor, Coman a coordonat, nemijlocit sau prin Stănculescu şi Macri, Divizia 34 Apărare Antiaeriană a Teritoriului, Detaşamentul de paraşutişti de la Caracal, Brigada de Securitate şi, indirect, prin Guşă, Nuţă şi prim-secretarul de partid, celelalte forţe. Guşă a condus nemijlocit forţele diviziei mecanizate, efectivele aduse de la Arad, Lugoj, Buziaş, Buzău.

[186] Ion Calafeteanu, *Revoluţia română din decembrie 1989. Documente*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, p. 125-135

b) Oricât de precar a fost organizat acest Comandament, s-a apreciat (de către organele de anchetă şi de către liderii revoluționarilor) că, formal, el a existat, aşa încât responsabilitatea represiunii i-a revenit. Comandamentul de represiune a fost completat şi dublat, mai târziu, cu alți responsabili din Puterea executivă (Cornel Pacoste, viceprim-ministru, sosit la ora 23.00, Ion Toma, ministru pentru tineret şi alții) şi de lideri locali.

c) O primă analiză asupra situației de la Timişoara a fost făcută, la nivel central, în şedința C.P.Ex. (convocată la ora 16.00, la o oră sau două de la asaltul asupra Județenei de partid şi la o jumătate de oră după revenirea autorităților județene în sediu. Şedința a fost urmată de o teleconferință cu prim-secretarii județeni, când Nicolae Ceauşescu, a spus: „...aici este amestecul cercurilor din afară (…), a cercurilor străine de spionaj (…), de fapt lucrurile sunt cunoscute. De altfel, este cunoscut şi faptul că atât în Răsărit cât şi în Apus, toți discută că în România ar trebui să se schimbe lucrurile.“[187]

Prin urmare, şeful regimului elimină, deja, din discuțiile cu apropiații săi, ideea că pastorul ar fi fost responsabil de distrugerile din oraş, dar păstrează aprecierile despre implicarea forțelor străine. În comunicarea publică (cuvântarea de la ora 19.00, din data de 20 decembrie, această teză este, încă, menținută. Ea dispare şi din comunicarea publică o zi mai târziu, respectiv la mitingul din 21 decembrie). Evident, Ceauşescu n-a amintit nici un moment despre cauzele reale ale ridicării populației: starea materială proastă şi lipsa drepturilor fundamentale. Dimpotrivă, a dat dispoziții să se organizeze bine activitatea în întreprinderi, pentru a se îndeplini toate sarcinile de plan, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Era Ceauşescu informat sau conştient că valul schimbărilor venise şi pentru România şi că el trebuia să abandoneze Puterea? Încă nu s-a ajuns la documente care să permită un răspuns categoric la această întrebare. Se ştie că unii delegați străini la Congresul al XIV-lea al partidului comunist, ale cărui lucrări se încheiaseră recent, i-au transmis mesaje precise şi i-au făcut sugestii.

În şedința C.P.Ex. (din 17 decembrie), se petrece scena foarte comentată, în care Nicolae Ceauşescu a creat un pretext fie pentru a demisiona, fie pentru a-şi justifica o posibilă demisie, fie pentru a verifica fidelitatea apropiaților lui. La un moment dat, el a cerut aprobarea C.P.Ex. pentru demiterea ministrului apărării,

[187] *Idem.*

ministrului de interne și a șefului Departamentului Securității. În alte condiții, o asemenea dorință era suficient să fie exprimată și imediat s-ar fi executat. De această dată, cei prezenți au luat sensul cuvintelor pronunțate de șeful lor doar ca pe o critică aspră, dar mobilizatoare, constructivă. Ei s-au comportat ca și când ar dori să se alăture șefului care-i dojenea pe cei trei colegi ai lor, pentru a-i motiva să fie mai hotărâți și categorici în îndeplinirea dispozițiilor acestuia. De regulă, astfel de critici nu erau urmate de măsuri imediate. Printre primii care a sugerat că asemenea măsuri nu sunt oportune au fost Dăscălescu și Gogu Rădulescu. În același mod s-a pronunțat Manea Mănescu (întrebat). De această dată, membri C.P.Ex. prezenți au fost surprinși și îngrijorați de fermitatea lui Ceaușescu; el le-a apreciat atitudinea ca pe una de frondă la adresa sa și, drept urmare, a anunțat ritos: „…atunci alegeți-vă un alt secretar general“. Vorba i-a fost urmată de faptă: s-a ridicat, s-a îndreptat către ieșirea din sală, a parcurs o anumită distanță (spațiul era foarte mare, astfel că deplasarea a durat câteva momente) într-o liniște pe care nimeni nu i-a perturbat-o, după care, brusc, s-a declanșat corul acoliților săi: toți îi cereau insistent, întrecându-se unul pe celălalt - cu grijă să fie observată poziția lor de către Elena Ceaușescu - să rămână și să-i ierte că au îndrăznit să se gândească la o altă soluție decât cea propusă de secretarul general. Ceaușescu s-a întors - liniștit de soția sa - deși soluția a fost cea avansată de colaboratori, adică cei trei au rămas în posturi.

Personal sunt de părere că Ceaușescu gândea această soluție în interesul menținerii regimului. El spera că sacrificarea unor piese – chiar dintre cele grele – ar fi permis o dezamorsare a conflictului, folosind o propagandă bine țintită (pentru a-i manipula pe oameni) și aruncând toată vina, pentru nenorocirile de până atunci, asupra celor îndepărtați. Ceaușescu a anulat, însă, decizia inițială, optând pentru menținerea în posturi a celor trei demnitari, în ideea de a li se da încă o șansă. A plecat în vizită oficială la Teheran, convins că forțele de represiune își vor „face datoria“, iar faptele reprobabile nu-i vor putea fi imputate lui.

La ora 17.45, s-a desfășurat teleconferința cu prim-secretarii județeni, la care, de la Timișoara, au participat Coman Ion, Radu Bălan, Matei Ilie, Mihalache Nicolae, colonelul Cristea Petre, generalul Macri și colonelul Popescu Ion. Constatând că generalii din armată nu sunt prezenți, Ceaușescu îl atenționează pe Coman să-i aducă imediat și-i ordonă să acționeze în numele lui, să se facă uz de armă fără nici o ezitare împotriva timișoreni-

lor aflaţi în stradă.[188] Era clar, în acel moment, cine conducea represiunea… prim-secretarul judeţean nu mai exercita, singur, prerogativele de comandant al judeţului, mai ales că Ion Coman avea o personalitate puternică şi trecea drept un general cu multă experienţă.

Între timp, în oraş se duceau adevărate lupte între manifestanţi şi forţele de represiune. La Divizia 18 Mecanizată se primise indicativul „Radu cel Frumos“, transmis tuturor unităţilor militare din garnizoană. Generalul Ştefan Guşă, ajuns la sediul diviziei, a preluat comanda efectivelor din M.Ap.N. şi a ordonat să se distribuie muniţie de război: „La atac, se trage în aer, iar apoi la picioare“, a fost indicaţia sa.

Militarii (grăniceri) din subordinea M.I., care păzeau Primăria municipiului, au deschis şi ei focul împotriva manifestanţilor aflaţi lângă Catedrală.

La orele 19.00, în Timişoara, acţionau majoritatea unităţilor militare aflate pe teritoriul municipiului, împreună cu detaşamente sosite de la Arad, Lugoj, Buziaş, Orăştie, Săcălaz, Lipova. Zonele în care au fost folosite efectivele armatei, în după amiaza şi seara de 17 decembrie au fost: Consiliul Municipal – Catedrală – Piaţa Operei – Piaţa 700 - Piaţa Libertăţii – Consiliul Judeţean – Podul Decebal, Calea Lipovei, Calea Girocului[189]. La acestea s-au adăugat plutoanele din cadrul Trupelor de Grăniceri, Brigada de Securitate, ofiţerii de la Miliţie şi Securitate.

---

[188] Textul stenogramei teleconferinţei se publică în ANEXĂ.

[189] În anexă redau un extras din aşa-numitul jurnal întocmit la Divizia 18 Mecanizată, de fapt un conspect cu toate evenimentele şi dispoziţiile date de eşaloanele armatei concentrate în acest comandament în care se afla şi şeful M.St.M. Lecturând acest document, (din păcate parţial lizibil) se pot observa: 1 – dimensiunea, obiectivele şi modul de acţiune al trupelor; 2 – motivele folosite pentru aducerea de noi trupe; 3 – organizarea comandamentului; 4 – comportamentul ofiţerilor şi al trupei; 5 – regimul mijloacelor de luptă folosite, de unde rezultă, între altele, că: muniţia se distribuia la ordin; exista armament în întreprinderi iar gl. Guşă a dispus retragerea ei, fapt care a generat incidentele din ziua de 18 decembrie de la „6 Martie“ (ora 7 dimineaţa, armata a deschis focul dar a cerut şi sprijinul de la municipiu şi judeţ ca să calmeze oamenii. Aşa se explică prezenţa activiştilor în întreprinderi, în zilele de 18 şi 19 decembrie) şi 19 decembrie, de la ELBA; 6 – comportamentul protestatarilor. Armata făcea deosebire între grupurile violente – numite teroriste sau cu un comportament sălbatic (expresie folosită de gl. Guşă), care atacau cazărmi – şi ceilalţi manifestanţi; 7 – implicarea armatei în reţinerea manifestanţilor (în ziua de 17 decembrie, de exemplu, 19 reţinuţi cu acte asupra lor şi 19 fără acte. Interesant, comandantul Şcolii de şoferi de la Săcălaz a raportat că poate găzdui 300 de reţinuţi. Din documente nu rezultă dacă această locaţie a fost utilizată pentru arestaţi).

Au fost mai multe încercări ale manifestanților de a ajunge din nou la Consiliul județean. În jurul orei 19.00, dinspre Complexul Studențesc, s-a apropiat o coloană, care a ajuns la podul Decebal, unde forțele de represiune au executat foc fără somație, de la distanță, asupra manifestanților. Au rezultat morți și răniți.

O altă coloană a făcut aceeași încercare, dar pe lângă Parcul Tineretului, pe podul „Decebal“. Ambele încercări au fost respinse, rezultând morți și răniți. Se trăgea în Piața Libertății (2 morți și 20 de răniți), Piața Operei (9 morți și 12 răniți), în Calea Lipovei (6 morți și 26 de răniți). La Catedrală au fost uciși între alții: Gârjoabă Dumitru Constantin, Istvan Andrei, Balmuș Vasile, Stanciu Ioan și Iosub Constantin. Tot în seara zilei de 17 decembrie, la Operă au fost uciși: Hațegan Petru, Chorosi Alexandru, Cruceru Gheorghe, Avram Ioan Vasile, Opre Gogu, Czizmarik Ladislau, Tako Gabriela Monica, Osman Dumitru și Ioțcovici Gheorghe Nuțu.

În Calea Girocului au fost blocate de către demonstranți cinci tancuri (am prezentat anterior contextul producerii acestui eveniment!), care se deplasau de la regimentul de tancuri din zonă, către Centru. Manifestanții nu știau că ele aveau muniție reală, astfel că o incendiere a lor, ar fi creat pericolul unor explozii puternice și necontrolate. Din acest motiv, în zonă s-au trimis efective importante (un detașament al Regimentului de la Lugoj și alte efective din Detașamentul Regimentului de la Arad) pentru a le recupera și readuce în cazarmă. Confruntarea dintre aceste efective și manifestanți s-a soldat cu 10 morți și 25 de răniți. Între aceștia: Apro Mihai, Jugănaru Dumitru, Ferchel Ștefan, Lungu Cristina, Aparaschivei Valentin, Vărcuș Ioan Claudiu, Mariș Ștefan, Luca Rodica și Ion Maria.

Multe alte zone au fost scena unor adevărate lupte între manifestanți și forțele de represiune: Piața Traian, Calea Lipovei, zona Gării de Nord, Podul Decebal, Piața Maria se purtau adevărate bătălii. Pe lângă numărul forte mare de morți și răniți, au fost operate și multe arestări. Iată zonele cele mai importante din care au provenit arestați în 17 decembrie:

- Zona de lângă sediul fostului Comitet Județean P.C.R., unde au avut loc arestări în seara de 17 decembrie;
- Zona Piața Libertății, unde se află sediul Garnizoanei militare; aici au operat arestări mai ales militarii din Garnizoană, între orele 01.00–11.00 din dimineața zilei de 17 decembrie, precum și în după-amiaza aceleiași zile;
- Zona Parcul Central – Catedrală, cu arestări în după-amiaza și seara zilei de 17; câteva rețineri s-au făcut dimineața;

- Zona de lângă Hotel Continental, cu arestări în dimineaţa zilei de 17 decembrie (între orele 2:00–5:00); de asemenea, în după-amiaza şi seara aceleiaşi zile (începând cu orele 13:30);
- Zona Piaţa Operei, cu majoritatea reţinerilor realizate de-a lungul întregii zile de 17 decembrie;
- Zona Piaţa Maria, unde au avut loc arestări în noaptea de 16/17, după care, din nou, în seara zilei de 17 decembrie;
- Zona Piaţa 700, cu majoritatea arestărilor efectuate în dimineaţa zilei de 17 decembrie, între orele 00.00–05.00; o nouă etapă a început seara;
- Strada Piatra Craiului (în apropiere de Restaurantul *Cina)*, cu arestări efectuate cu predominanţă în dimineaţa şi în seara de 17 decembrie;
- Zona Dacia – Circumvalaţiunii, aici având loc arestări în dimineaţa de 17 decembrie;
- Zona de lângă actualul Spital *Louis Ţurcanu*, între orele 01.00–04.00, din dimineaţa de 17 decembrie;
- Zona de lângă *Clinicile Noi*, în dimineaţa de 17 decembrie, între orele 03.30–06.00;

Zona Piaţa Iosefin; după câteva arestări în jurul prânzului din ziua de 17 decembrie, a urmat o altă serie în noaptea de 17/18 decembrie". [190]

Ziua de 17 decembrie a fost cea mai tragică zi a confruntărilor, când s-au înregistrat cele mai multe victime: 66 morţi şi 196 răniţi (conform evidenţelor Procuraturii Militare Timişoara). Pe întreaga perioadă a confruntărilor (16-19 decembrie), au fost înregistraţi 73 de morţi, 296 de răniţi şi au fost reţinute 978 de persoane[191].

---

[190] Adrian Kali, Documentar întocmit în baza unui Contract de colaborare cu IRRD. Am consemnat, în anexe, şi statistica morţilor, răniţilor şi arestaţilor întocmită de acelaşi autor (IRRD dispune de o statistică globală, întocmită de Valentin Marin, pentru victimele represiunii la nivel naţional), pe considerentul că este cea mai recentă şi se referă doar la Timişoara.

[191] Ion Pitulescu (coordonator), *Şase zile care au zguduit România. Ministerul de interne în Decembrie 1989*, Bucureşti, 1995, p. 11-113. Referitor la persoanele arestate la Timişoara, la 22 august 1994, Procuratura Militară din Timişoara a comunicat că în perioada 16–22 decembrie 1989 au fost reţinute 978 persoane, dintre care 944 în Penitenciarul Timişoara, 33 în arestul Inspectoratului de Miliţie şi o persoană în arestul Garnizoanei. În evidenţa Ministerului de Interne se aflau 832 persoane reţinute în intervalul 16–19 decembrie: bărbaţi - 700, femei - 132. Pe naţionalităţi: 716 români, 82 maghiari, 18 germani, 4 sârbi, 2 slovaci, 1 evreu, 8 alte naţionalităţi. Ca şi vârstă 467 aveau între 18 şi 25 ani, 224 între 25 şi 35 ani, 98 între 35 şi 40 ani, 43 peste 45 ani. Profesional, 335 erau muncitori, 86 studenţi, 2 cadre didactice, 19

Pierderile din rândul forțelor de represiune nu sunt nici acum cunoscute: armata a raportat 10 răniți.

Noaptea, în ședințe separate, fiecare la sediul său, generalul Ștefan Guşă, şeful Marelui Stat Major şi Ion Coman au apreciat că situația a reintrat sub control şi că totul s-a liniştit. Cei doi, însoțiți de alți oficiali, au vizitat „câmpul de luptă“ (cu un TAB şi un autocamion), pentru a se convinge.

Ziua de 18 decembrie poate fi considerată ziua consolidării rezultatelor în urma confruntărilor; fiecare dintre cele două tabere aveau impresia că au ieşit învingătoare. Reținem decizia lui Ceauşescu de a nu renunța la vizita oficială în Iran. S-au intensificat măsurile de supraveghere a străzilor şi piețelor, prin detaşamente fixe şi mobile. Autoritățile au încercat să salveze aparențele, afişând un aer de normalitate, în prima zi de lucru după zilele libere de sâmbătă şi duminică. Reținem reacția incredibilă contra unui grup de protestatari din fața Catedralei ortodoxe, încercarea de mobilizare a „oamenilor muncii“ pentru a condamna distrugerile făcute de „huligani“. Înregistrăm, de asemenea, aducerea de forțe specializate suplimentare precum şi pregătire unei abominabile fapte: furtul corpurilor neînsuflețite ale revoluționarilor uciși, pentru a fi incinerate şi a li se şterge urma. Reținem şi primele reacții din mediile de presă internaționale, care încep să transmită ştiri neconfirmate despre evenimentele de la Timişoara.

În dimineața zilei de 18 decembrie, la Inspectoratul Județean al M.I., s-a trecut la constituirea de dispozitive mixte (D 1-8) şi patrule mobile (Z 1-5) a căror misiune consta, în principal, în supravegherea (şi executarea focului, în caz de nesupunere sau ripostă) zonelor şi persoanelor suspecte din oraş. Din ordinul generalului Nuță s-au constituit opt dispozitive în oraş: în Piața Operei ,,D“ 1, în Piața Libertății ,,D“ 2, Piața Dacia ,,D“ 3, Calea Aradului ,,D“ 4, Piața Traian ,,D“ 5, Electrotimiş ,,D“ 6, Spitalul Județean ,,D“ 7, Piața Kuttl ,,D“ 8.

Înainte de ziuă s-a făcut, din nou, curățenie prin piețe şi pe bulevardele afectate, s-au montat o parte din geamurile sparte, s-au deschis magazinele de alimente, încercând să se dea timişorenilor sentimentul că nimic nu se întâmplase peste noapte.

Constatând că Batalionul de Cercetare al Diviziei 18 Mecanizată nu poate face față situației, generalul Ștefan Guşă a ordonat

---

ingineri, 4 subingineri, 1 arhitect, 1 medic, 19 funcționari, 19 pensionari, 19 femei casnice, 2 militari în termen, 29 fără ocupație, 116 alte categorii. Restul arestaților, în jur de 150, au fost minori. Conform apartenenței politice 53 erau membri P.C.R., 413 membri U.T.C., 366 neîncadrați politic.

să vină la Timişoara cercetaşi de la unitatea specializată din Buzău (Batalionul 404 al Direcţiei Informaţii Militare, din M.St.M.). Aceştia au sosit în dimineaţa zilei de 18 decembrie 1989, cu un avion special, sub comanda maiorului Ghergulescu, comandantul unităţii.[192] Detaşamentul – considerat de elită - s-a constituit în 8 echipe, a câte 5 militari, care au fost trimise în diferite zone din oraş pentru a culege şi transmite informaţii despre mişcarea coloanelor de demonstranţi. Folosiţi impropriu, în raport cu misiunea şi pregătirea lor, într-un mediu ostil şi nestudiat în prealabil, nepregătiţi şi fără logistica necesară (foloseau telefoanele publice pentru rapoarte), militarii respectivi n-au ajutat prea mult la cunoaşterea situaţiei. Mai mult, pe seama misiunii lor s-au făcut, ulterior, multe supoziţii, inclusiv că au folosit armamentul din dotare sau că au organizat misiuni de diversiune[193]. Până în prezent, nu s-a deschis nici o acţiune penală împotriva lor. Pentru acurateţea informaţiilor, redau, în anexe, o parte din susţinerile comandantului detaşamentului făcute într-un interviu, cu precizarea că,

---

[192] Detaşamentul Batalionului 404 din Buzău (U.M. 01171), subordonat Direcţiei Informaţii Militare, a sosit pe 18 decembrie, pe Aeroportul Giarmata, la ora 07.30. Într-un interviu, comandantul detaşamentului, Ghergulescu, menţionează ora 07.00. Maiorul Truţulescu – care şi-a câştigat „notorietatea" mai târziu, pentru fapte de tristă amintire, fără legătură cu profesia sa – a rămas la Buzău. El a condus o parte din trupele Batalionului, dar la Bucureşti. Din raţiuni de publicitate (probabil), câţiva autori care au scris în epoca „de glorie" a acestui personaj, l-au menţionat şi pe el printre cercetaşii unităţii sosiţi la Timişoara.

Din cele 8 echipe, una (comandată de cpt. Emil Olaru) a acţionat la Spitalul Judeţean. Cercetaşii aveau armament, şi-l puteau folosi „numai pentru apărare, prin foc de avertisment", aşa cum le-a precizat comandantul (Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluţia…*, p. 107-108.). Alţi autori (Lorin Fortuna, de exemplu), sunt de părere că militarii respectivi se fac responsabili (sau ştiu!) de crimele săvârşite asupra răniţilor, aduşi pentru tratament la Spitalul Judeţean dar ucişi în lifturi în timp ce erau transportaţi de la o secţie la alta (cazul martirului Remus Tăşală, împuşcat în cap).

[193] În câteva lucrări s-a afirmat că cei care au spart vitrinele magazinelor din piaţa Operei au fost luptătorii din această unitate. Ca argument, au folosit informaţiile date de către o persoană din cadrul aeroportului, care a reţinut că, la plecarea unor militari de pe aeroport (după 22 decembrie), destul de mulţi dintre ei aveau mâinile bandajate. Informaţia este interesantă, dar insuficientă pentru a stabili identitatea sau apartenenţa acestora. Mult timp s-a crezut că au fost cercetaşii de la Buzău. Or, se ştie sigur că cei 41 de cercetaşi au venit în Timişoara pe 18 decembrie, la orele 07.30, în timp ce vitrinele au fost sparte în zilele de 16 şi 17 decembrie. Mai mult, în mod cert detaşamentul de la Buzău a venit cu avionul, dar s-a întors cu trenul. Atunci cine sunt cei pe care responsabilul de la aeroport i-a văzut cu mâinile bandajate (presupunând că rănile puteau proveni de la spargerea geamurilor) şi le-a asigurat îmbarcarea?

în linii generale, corespund cu cele susținute şi la Comisia senatorială de cercetare a evenimentelor din decembrie 1989[194]:

Concomitent, autoritățile s-au pregătit pentru a preîntâmpina o posibilă reluare şi escaladare a conflictului. Radu Bălan, Ilie Matei şi Cornel Pacoste au convocat activul de partid local (la ora 08.00 sau 10.00, după alte surse, la Primărie.[195] În unele relatări se evocă o altă convocare a directorilor din oraş în noaptea de 16/17 decembrie, orele 22.00, tot la Primărie. Sergiu Ştibu – director la Tipografie – a observat că la acea şedință Bălan nu a participat), insistându-se pe reintroducerea stării de normalitate în oraş şi în întreprinderi, reluarea activității şi identificarea liderilor revoltei. La Universitate, a avut loc o adunare similară, unde s-a decis ca studenții să încheie imediat cursurile şi să plece. Sfidând realitatea, s-a decis ca în întreprinderi şi instituții să fie organizate adunări ale angajaților, în care să se condamne acțiunea manifestanților. Însă în câteva locuri, efectul acestor acțiuni a fost contrar intenției planificatorilor (Institutul de Proiectări).

Fişa nr. 5
Interviu cu Claudiu Iordache

*„***Claudiu Iordache***: Dimineața m-am dus la Institutul de Proiectări unde lucram, un institut plasat el însuşi în centrul oraşului. Mi-am dat seama de felul în care arăta acest centru. Într-adevăr, era dat peste cap, trupe peste tot. Am ajuns la institut. Câteva ore mai târziu directorul acestui institut, doctorul Roth, fost membru al Marii Adunări Naționale, un funcționar politic comunist de rang important în nomenclatura locului, care ne-a adunat într-o şedință unde a încercat să ne convingă că de fapt Timişoara a fost supusă unui atac al huliganilor şi al agenților străini şi că s-a reacționat după cum a pretins situația creată. Erau câteva sute de colegi acolo. Dumneavoastră îmi cereți să vă spun.*

(…)

Claudiu Iordache*: … M-am ridicat şi i-am spus acestui om (directorului Institutului de Proiectări, n. ns.) că nu este adevărat, că acolo a fost împuşcat poporul român, că astfel de incidente ar fi putut fi ocolite dacă nu ar fi existat aroganța autorită-*

[194] Apud: *Jurnalul Național*, din 04.03.2004.
[195] Un Punctaj al acestui instructaj se prezintă în anexe.

ţilor comuniste, că aproape ele şi-au dorit un astfel de incident, că în jurul meu, cu o zi în urmă, au murit oameni şi că eu nu pot uita asta şi că nimeni nu mai poate uita asta din acest moment şi că ceea ce doreau ei să ne impună (punctul lor de vedere) nu mai poate fi susţinut de nimeni. Am cerut un moment de reculegere pentru cei împuşcaţi pe străzile Timişoarei şi spre fericirea, bucuria mea extraordinară, colegii mei m-au urmat, s-au ridicat în picioare, au ţinut acest moment de reculegere. Acest om a încercat să riposteze, exact în momentul în care pe strada Paris s-au auzit, din nou, rafale. I-am cerut acestui director de institut să asculte rafalele, pentru că aceste rafale îi dădeau răspunsul la neînţelegerea dintre el şi mine. Sigur că m-am aşteptat la represalii, fiindcă era o fiinţă foarte importantă, v-am spus, în aparatul de partid. El se pare că a făcut câteva consultări, a considerat că nu e momentul să intervină atunci, cert este că din acel moment foarte mulţi colegi din institut au avut încredere. În ziua de 20 dimineaţa, atunci când s-a aflat că fabricile vor ieşi spre centrul oraşului mi-au cerut să ies împreună cu ei.

Comentariu Mihai Tatulici*: Cazul Claudiu Iordache e notoriu, dar nu e izolat. Au existat în mai toate întreprinderile Timişoarei oameni sau grupe de oameni care începuseră să spună ce gândesc. Chiar riscând măsuri represive, oricând posibile atunci. A analiza Timişoara astăzi pentru faptele de atunci înseamnă să ne amintim că noi, la Bucureşti, de exemplu, ascultam cu frică Europa liberă, şi atât. Ceauşescu era la putere şi Timişoara nu i se mai supunea. Din aceste opoziţii individuale sau de grup mic, s-a născut uriaşa ieşire din 20 decembrie 1989. Nu mai erau mii, erau peste 100000. Drumul era fără întoarcere. Şi pentru asta trebuie să mulţumim Timişoarei".*[196]

Deşi situaţia era departe de a se normaliza, dictatorul a fost informat, la ora 06.00, că la Timişoara s-a instalat calmul şi nu mai este nici un pericol. Preţul acestei „normalităţi" a fost însă – aşa cum am amintit mai sus - foarte scump plătit de către demonstranţi.

Pe acest fond de speranţă în încetarea revoltei, Ceauşescu a părăsit ţara pentru o vizită oficială planificată în Iran. Şeful regimului se afla într-o dilemă: plecarea în afara ţării, în plină criză, însemna să-şi asume un risc, iar evenimentele să scape de sub

[196] Titus Suciu, *Lumea bună...*, p. 40-41.
Mărturia lui Claudiu Iordache postată pe Blogul lui M. Mioc. Vezi şi *Orizont, nr. 1*, 27 decembrie 1989, articolul „Un Document".

control; amânarea plecării însemna să recunoască amploarea şi gravitatea crizei, precum şi impasul în care se găsea. Decizia viza, mai degrabă, străinătatea, în ideea de a o convinge că la Bucureşti regimul este stabil şi stăpân pe situaţie. A decis să plece… În mod inexplicabil, el i-a lăsat la conducere pe Elena Ceauşescu şi pe Manea Mănescu, deşi primul ministru era în ţară. Este greu de explicat reacţia dictatorului, faţă de principalii săi colaboratori, în contextul evenimentelor de la Timişoara: miniştrii Milea şi Postelnicu, de exemplu, au fost ameninţaţi, cum am văzut, cu plutonul de execuţie, el cere destituirea lor şi a şefului Securităţii, anunţând că preia comanda tuturor forţelor. I-a „iartat" şi i-a chemat, apoi, la o nouă instruire ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, le-a dat dispoziţii ferme, după care a decis să plece în vizita oficială.

La scurt timp după plecarea dictatorului, la Comitetul Judeţean Timiş se întâlnesc generalul Nuţă, generalul Macri şi Coman Ion, care discută cum să fie menţinută ordinea în oraş.[197]

Ceilalţi responsabili ai structurilor represive îşi exercitau, imperturbabil, atribuţiunile. Colonelul Ghircoiaş Nicolae, directorul Institutului de Criminalistică din cadrul Inspectoratului General al Miliţiei, a trimis patru ofiţeri criminalişti la morga Spitalului Judeţean pentru fotografiere, amprentare şi alte date de identificare a cadavrelor. Spre prânz accesul în spital nu mai era posibil din cauza cordonului de miliţieni şi militari care interziceau intrarea oricărei persoane.

La Penitenciar, grupul de 24 de procurori condus de procurorul-şef adjunct Diaconescu Gheorghe, a început anchetarea manifestanţilor arestaţi fără forme legale. La Spitalul Judeţean ofiţerii de la Securitate încep şi ei anchetarea răniţilor.[198]

În acelaşi timp, unităţile Ministerului Apărării Naţionale aveau amplasate în jur de 1.500 de militari în toate zonele importante ale oraşului.

---

[197] S-au constituit opt dispozitive „D". Aceste „D"-uri au intrat în funcţiune în jurul orei 15.00. Concomitent, acţionau alte 5 patrule mobile (Z I – Z 5)

[198] În lucrarea *Păcatul originar, sacrificiu fondator*, semnată de Emil Constantinescu, se menţionează că, pe 18 decembrie, la ora 07.00, la Timişoara a sosit şi colonelul Tudor Stănică, Şeful Direcţiei Cercetări Penale din Miliţia Capitalei, care ar fi emis „peste o sută de mandate de arestare pentru acte de huliganism" (p. 76). Mecanismul anchetării persoanelor reţinute – foarte precar şi improvizat, cu personal adus din judeţele apropiate – este acum cunoscut. Prezenţa la Timişoara a acestui personaj sinistru (el l-a anchetat şi pe disidentul Gheorghe Ursu, ucis în închisoare cu un an înainte de Revoluţie) nu este confirmată, însă, din alte surse.

Comportamentul angajaților din întreprinderi şi instituții la reluarea lucrului (după pauza de sâmbătă şi duminică), era o necunoscută pentru autorități. Până atunci manifestanții din stradă nu se revendicau de la un colectiv profesional sau altul, nu păreau să se fi cunoscut dinainte dintr-o activitate comună, acționa fiecare conform propriei hotărâri. Responsabilii locali erau, însă, convinşi că foarte mulți angajați din întreprinderi erau între manifestanți, dintre ei puteau fi morți, răniți, arestați, fapt ce se va observa sigur la reluarea lucrului şi va crea emoții, neliniște în comunitățile profesionale şi solidarizări.

Radu Bălan, Ion Coman, Petre Moț, Pacoste Cornel, alți activişti s-au deplasat în marile întreprinderi din oraş pentru a sta de vorbă cu muncitorii. Sunt primiți cu suspiciune şi neîncredere.

În lipsa lui Nicolae Ceauşescu, Elena Ceauşescu împreună cu Bobu Emil au hotărât că dovezile uzului de armă, de la Timişoara, trebuie să dispară. Astfel, Elena Ceauşescu ordonă să se găsească o soluție pentru ca trupurile neînsufleţite ale celor ucişi, în ziua precedentă, să fie incinerate în mare secret.

Corpurile neînsufleţite ale manifestanților ucişi, pregătite pentru a fi transportatate la Cremarematoriul „Cenuşa“ din Bucureşti.

Celor interesaţi, urma să li se spună că persoanele dispărute au fugit peste graniţă. Generalul Nuţă, împreună cu Ion Coman şi Macri Emil, hotărăsc transportarea cadavrelor la Bucureşti, pentru a fi incinerate la crematoriul „Cenuşa“.

Pentru a putea opera în linişte şi siguranţă, la Comitetul Judeţean s-au amplasat forţe suplimentare: şase plutoane de la Brigada de Securitate, trei plutoane de la Trupele de Grăniceri, două plutoane de paraşutişti (de la Regimentul din Caracal), iar Ion Coman a cerut să mai fie adus un pluton din cadrul trupelor speciale USLA. Oraşul era împânzit de dispozitive militare (la vedere sau disimulate), principalele puncte erau blocate, căile de acces erau atent supravegheate. În oraş se găseau, în misiune, aproape 2.000 de militari, multe transportoare blindate şi tancuri. La anumite intervale, două elicoptere survolau spaţiile sensibile pentru a informa despre eventualele concentrări de manifestanţi.

Astfel asiguraţi, responsabilii comunişti de la Centru şi cei locali încercau să mobilizeze activul de partid, comandamentele militare şi colectivele de angajaţi de pe marile platforme industriale: la ora 08.00 (sau 10.00), la municipiu (la judeţ nu mai era posibil) s-a făcut un instructaj cu activul de partid (au participat şi directorii întreprinderilor). S-a dispus organizarea de adunări publice în întreprinderi, pentru a condamna acţiunea manifestanţilor numiţi „huligani“ şi vânduţi intereselor străine. O asemenea adunare a fost organizată, aşa cum m-am referit deja, la Universitate (cu secretarii de partid şi cu decanii), la care a participat Cornel Pacoste. S-a decis ca studenţii rămaşi în campus – care încă nu plecaseră în vacanţă – să fie îndemnaţi să plece imediat.

Concomitent, se dispun măsuri de supraveghere a colectivelor de angajaţi[199]. Coman, Ilie Matei, Radu Bălan, alţi activişti de la judeţ şi de la municipiu s-au deplasat în întreprinderi pentru a discuta cu factori de conducere. Lucrătorii erau însă tot mai contrariaţi de zvonurile care circulau şi nu mai puneau nici un preţ pe asigurarea dată de autorităţi că salariile vor fi plătite integral şi fără întârziere. De fapt, autorităţile nu-şi dădeau seama că plata salariilor – altădată un motiv de îndelungi discuţii şi nemulţumiri –, acum era cu totul neînsemnată.

Cu o anumită prudenţă şi precauţie la început, grupurile de

[199] Peste o zi, câţiva cercetaşi din Batalionul 404, introduşi în întreprinderi fără nici o pregătire, au fost prinşi de către muncitori şi predaţi conducerilor respective. Ulterior, Ştefan Dinu, şeful Direcţiei, a spus că au fost prinşi doar doi-trei, ceilalţi şi-au putut îndeplini misiunea (p. 144).

manifestanți reacționează şi ele şi se reconstituie. În jurul orei 16.30 un grup de tineri ajunge la Catedrală, unul dintre ei agită un tricolor cu stema decupată. Lor li s-au alăturat alți timişoreni (numărul lor creşte la 500), chiar dacă era anunțată starea de necesitate şi în zonă erau dislocate numeroase forțe de represiune, atât din cadrul Ministerului de Interne cât şi de la Ministerul Apărării Naționale. Pe treptele Catedralei tinerii au aprins lumânări, cântau, scandau lozinci: *Libertate, Noi suntem poporul, Jos Ceauşescu.* Dispozitivele din zonă intră în acțiune şi încearcă să spargă grupul prin forță. S-au înregistrat răniți şi morți, spre disperarea manifestanților care nu se aşteptau la o asemenea reacție violentă, pentru că ei se comportau eminamente paşnic. Îngroziți, încercau să se refugieze în parcul din spatele Catedralei dar au fost urmăriți şi vânați. După câteva momente de derută, ei s-au regrupat cu mult curaj în fața Catedralei.

În jurul orei 17.30, pe întuneric, soseşte în zonă, cu un ARO, generalul Chițac (în ținută de luptă şi cu armament, însoțit de doi ofițeri), care ordonă împrăştierea manifestanților. Din nou se deschide focul. Se trage atât din TAB-uri, cât şi din cordoanele de militari. Se folosesc gaze toxice şi lacrimogene. Sunt ucişi trei demonstranți (între care tânărul Sorin Leia). Oamenii caută să se refugieze în Catedrală şi în parcurile din apropiere. Manifestanții erau pur şi simplu vânați prin parcuri, bătuți şi arestați.[200]

Începând cu ora 18.00, perioada de linişte pe care autoritățile o credeau asigurată, s-a sfârşit: în tot oraşul s-au redeschis focarele de conflict, dar atacul forțelor de agresiune a devenit mult mai dur. Încercările manifestanților de a forța intrarea în instituțiile publice au fost zadarnice.

În Calea Girocului s-au tras rafale din TAB-uri. În replică, demonstranții aruncau cu pietre şi sticle incendiare. Au intervenit soldații din dispozitivul „D7", condus de maiorul Veverca, care au executat foc împotriva unor tineri ce încercau să pornească un autobuz al COMTIM-ului pentru a baricada şoseaua. Un tânăr a fost împuşcat mortal.

Deplasând în piețe publice efective militare importante, în ideea descurajării demonstranților, autoritățile au avut surpriza să constate că efectul a fost contrar: incitați, cetățenii s-au organizat în grupuri masive, au construit baricade, au forțat cordoanele de soldați, s-au apropiat de sediile autorităților.

[200] *Clio 1989, nr. 1-2 din 2010, p. 291-295.* (articol semnat de Dumitru Tomoni: „Probleme controversate ale Revoluției de la Timişoara. Catedrala ortodoxă în decembrie 1989").

În acelaşi timp, coloanele de manifestanţi au pătruns din nou în piaţa din faţa Catedralei ortodoxe, au aprins lumânări în amintirea tinerilor ucişi pe treptele acesteia şi au scandat: „Jos Ceauşescu“, „Libertate, libertate“, „Azi în Timişoara, mâine în toată ţara“. Târziu, în noapte, liniştea (aparentă) s-a instalat din nou peste oraş; era liniştea dinaintea furtunii.

Persistă întrebări, în rândul revoluţionarilor, dar şi în medii ale societăţii civile, în legătură cu autorii represiunii soldate cu morţi şi răniţi. Răspunsul la o asemenea întrebare este complex; pe de-o parte, trebuie stabilit foarte clar cine a executat foc de armă în urma căruia au rezultat morţi şi răniţi, pe de altă parte, trebuie constatate şi stabilite împrejurările în care s-a deschis focul, dacă şi în ce măsură a fost provocat, dacă s-a respectat legislaţia în vigoare privind uzul de armă[201], cine a ordonat deschiderea focului etc. Dictatorul însuşi, a recunoscut public – printr-o afirmaţie uşor confuză, specifică limbajului politic – autorii şi instituţia responsabilă pentru această acţiune: „În aceste împrejurări grave – a spus el – , în seara zilei de 17 decembrie, fiind atacate, unităţile militare au răspuns prin focuri de avertisment împotriva celor care au continuat să acţioneze împotriva unităţilor militare şi instituţiilor de stat şi politice.

Deoarece acţiunile grupurilor antinaţionale, teroriste au continuat, unităţile militare – conform Constituţiei şi în conformitate cu legile ţării – au fost obligate să se apere, să apere ordinea şi bunurile întregului oraş, de fapt să apere ordinea în întreaga ţară. (…).

Doresc să declar, cu toată răspunderea, că unităţile armatei noastre, care au misiunea apărării independenţei şi suveranităţii patriei, a cuceririlor revoluţionare, au dat dovadă de multă, de foarte multă răbdare. Nu au răspuns, chiar atunci când soldaţii şi ofiţerii au fost loviţi, ci numai atunci când situaţia a ajuns de aşa natură încât au fost atacaţi de bandele teroriste şi au fost puse în pericol instituţiile fundamentale, ordinea din judeţ.

Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria faţă de patrie, faţă de popor şi cuceririle socialismului!“[202]

Prin urmare, şeful regimului a recunoscut public implicarea unităţilor armatei în incidente în care – în apărare, spune el – s-a folosit focul de armă. El a avut chiar tupeul să exprime regrete (nu rezultă foarte clar pentru ce!), dar îi scoate nevinovaţi pe ade-

[201] Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar, în perioada 1990-1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989, capitolul I, Consideraţii introductive.

[202] Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu din 20 decembrie 1989.

vărații făptaşi ai crimelor: „Regretăm foarte mult că s-a ajuns la o asemenea situație, dar aceasta nu se datoreşte organelor de ordine şi unităților militare, care timp de două zile au dat dovadă de maximă răbdare şi îngăduință față de acțiunile elementelor teroriste, fasciste din Timişoara, ci acelora care s-au pus în slujba agenturilor străine şi care au acționat în mod premeditat şi bine pregătit pentru declanşarea acestor grave incidente de la Timişoara!”[203]

Afirmația din final (*Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria…*), folosită pentru uzul public, vine în contrast cu reproşurile grave, repetate şi jignitoare, pe care Ceauşescu i le-a comunicat direct, de față cu persoane din C.P.Ex., lui Vasile Milea.

În dimineața zilei de 18 decembrie (la ora 08.15) soseşte la Timişoara celălalt locțiitor al ministrului apărării (şeful politic), generalul Ilie Ceauşescu, fratele dictatorului. În acel moment, la Timişoara erau prezenți toți trei adjuncții ministrului apărării, la Bucureşti rămânând doar ministrul, blocat şi el la dispoziția Elenei Ceauşescu. Din relatări ulterioare ştim că generalul Guşă, înştiințat de această vizită, nu s-a arătat deloc încântat. Concomitent, a sosit şi o echipă de la emisiunea TV a armatei, care avea misiunea să filmeze distrugerile pentru un posibil reportaj.[204]

Primul contact al lui Ilie Ceauşescu nu s-a realizat cu colegii lui din minister. El s-a prezentat la Coman, apoi s-a dus la Inspectoratul Județean al Miliției pentru a se informa despre situație de la Constantin Nuță. Ulterior, el s-a deplasat la divizie şi i-a cerut generalului Ştefan Guşă să accepte convocarea activiştilor şi a comandanților pentru o informare politică[205].

La comandamentul Diviziei 18 Mecanizate, Ilie Ceauşescu

---

[203] *Idem.*

[204] Echipa a fost formată din colonelul Cenuşe, maiorul Valeriu Pricină şi unul sau doi operatori (Motilică). Nu ştim în ce măsură şi-au îndeplinit misiunea (n-am văzut reportaje cu imagini sub semnătura lor), dar grupul respectiv a trecut prin momente grele, încercând să revină acasă, pe 22 decembrie. Ei au avut neşansa să folosească aceeaşi cursă de avion cu Nuță şi Mihalea, (în care se afla – culmea – şi Lorin Fortuna, liderul Revoluției, şeful *de facto* al județului), către Bucureşti, căreia i s-a impus o escală la Arad, de unde nu a mai continuat drumul. Redactorii şi operatorii militari au fost surprinşi între focul dintre susținătorii lui Nuță şi Mihalea şi apărătorii militari ai Revoluției din Arad. Cu greutate s-au strecurat de la Hotel la Casa Armatei, unde – spre mirarea lor – au fost reținuți, până a intervenit comandantul unității.

[205] Generalul s-a folosit de o telegramă venită de la Belgrad din care rezulta că un general rezervist sârb a auzit în cercuri oficiale ungare că în România se pregăteşte o acțiune concertată, cu scopul înlăturării conducerii şi destrămării statului. Această telegramă a fost prelucrată zilele următoare la Arad (cu activiştii de la județ şi comandanții din garnizoană), la Oradea şi la Cluj Napoca.

încearcă să convingă ofițerii că România este victima unui complot extern şi cere armatei să rămână în stradă pentru a se opune manifestanților. Însă în cursul nopții, generalul Guşă retrage maşinile de luptă şi o parte din efective de pe străzi. Rămân active doar patrulele şi câteva subunități.

III.3. Victoria Revoluției. 20 decembrie 1989 – zi crucială pentru destinele timişorenilor

Am descris în alt loc comportamentul forțelor de represiune şi al responsabililor de la Centru sau locali în proximitatea zilei de 20 decembrie şi după.

Să vedem ce s-a întâmplat cu revoluționarii.

În opinia mea, întâmplările din ziua de 19 decembrie (pe care nu le tratez separat) pot şi trebuie conexate cu cele din ziua următoare, fără îndoială, ziua cea mai importantă a Revoluției de la Timişoara. Înțelesul lor esențial constă în extinderea protestului timişorenilor din stradă către comunitățile profesionale din întreprinderi şi instituții. Practic, în 19 decembrie asistăm la primele semnale ale pierderii controlului autorităților asupra colectivelor de angajați pe care, până atunci, puteau conta fără rezerve, în ciuda oricăror nemulțumiri.

Mai înainte, se impune un comentariu succint (în alt context ar merita o abordare extinsă, separată), legat de două întâmplări neelucidate nici până astăzi.

Una dintre acestea, la care m-am mai referit: cu ştirea câtorva responsabili ai partidului, ai Securității şi ai Miliției se petrece un fapt abominabil, dintre cele mai condamnabile din istoria Revoluției: sustragerea din Morga Spitalului Județean a 43 de cadavre, din care, inițial, 4 neidentificate (operațiunea „Trandafirul“ apoi „Vama“), pentru a fi transportate la Bucureşti şi incinerate la Crematoriul „Cenuşa“.[206] Înainte de miezul nopții, generalul Nuță

[206] Practic nu există studiu sau lucrare despre Revoluția de la Timişoara în care să nu se amintească şi să se comenteze un asemenea fapt, după părerea noastră, cel mai grav posibil. Nu este rostul unei cercetări ştiințifice să califice un fapt sau altul, însă – din studiul documentelor pe care le-am putut consulta – rezultă concluzia că asupra unei astfel de fapte Justiția s-a pronunțat superficial şi neprofesional. Anchetatorii, mai ales, au fost departe de menirea lor. Ca autor, sunt mai degrabă adeptul pozitivismului: nu obişnuiesc să calific o acțiune sau alta a Justiției. Dar, în legătură cu acest fapt, nu pot să nu exprimăm un punct de vedere, pentru că este de neînțeles uşurința cu care organele de anchetă au pus în paranteză acest eveniment unic, limitându-se la descrierea lui, deşi au avut toate pârghiile şi disponibilitatea timişorenilor pentru a-l elucida: au trecut

organizează sustragerea (folosim acest cuvânt, deşi trupurile neînsufleţite au fost preluate cu ştirea conducerii Spitalului Judeţean. Atât timp cât preluarea s-a făcut pe ascuns, cu încălcarea legilor, fără forme, cuvântul ales – sustragere - este, în opinia mea, cel nimerit) cadavrelor. O echipă, formată din colonelul Ghircoiaş, colonelul Corpodeanu şi alţi şase ofiţeri din cadrul Miliţiei Timiş, s-a deplasat la Spitalul Judeţean, unde s-a adus şi o autoizotermă, condusă de căpitanul Ciucă. În prezenţa doctorului Golea, directorul spitalului, la indicaţiile colonelului Ghircoiaş, trupurile neînsufleţite au fost încărcate în autoizotermă. În curtea spitalului lumina a fost stinsă. Acţiunea s-a încheiat în jurul orei 04:00.

Ceremonia religioasă cu ocazia terminării Bisericii-monument a Martirilor Timişoarei, Popeşti-Leordeni.

În amintirea eroilor-martiri, care au sfârşit în aceste condiţii, Memorialul Revoluţiei de la Timişoara s-a îngrijit să se amenajeze locul în care cenuşa lor a fost aruncată, aşa încât, în fiecare an, familiile, delegaţi de la Memorialul Revoluţiei (de la Timişoara) şi de la Institutul Revoluţiei Române (din Bucureşti) le cinstesc amintirea.

ani de zile până s-a aflat identitatea majorităţii victimelor. Atitudinea Justiţiei este de neînţeles, cu atât mai mult cu cât, în altă situaţie (acţiuni cu actori vizibili public!), aceeaşi instituţie este cât se poate de insistentă.

Depuneri de coroane în cinstea eroilor martiri timişoreni a căror cenuşă a fost aruncată într-un canal de colectare, la Popeşti-Leordeni.

A doua: O parte dintre răniții aduși la Spitalul județean pentru a fi îngrijiți, deși aveau răni ușoare, au decedat nu din cauza rănilor, ci împușcați în cap chiar în spital, de către indivizi nici până astăzi descoperiți[207].

Să vedem cum s-a ajuns la evenimentele, destul de diferite de cele de până atunci, din ziua de 20 decembrie.

În dimineața zilei de 19 decembrie, cu toate eforturile depuse de activiştii de partid, angajații de la ELBA au refuzat să mai lucreze (practic, au intrat în grevă, chiar dacă n-au declarat acest lucru explicit).

Gestul a fost unul devastator pentru autorităților comuniste locale şi chiar pentru cele de la Centru. El a însemnat foarte mult pentru ce urmau să facă angajații din celelalte comunități profesionale. Personalul ELBA s-a adunat în curtea întreprinderii, cerând informații despre morți, precum şi retragerea armatei în cazărmi. Greva de la ELBA[208], corelată cu agitația din alte întreprinderi, era cauzată de confuzia şi neliniştea lucrătorilor, de zvonurile care circulau despre uciderі, răniți şi arestați, absența unor colegi de la serviciu, dispariția de acasă a unora dintre membrii

[207] Informați, anchetatorii s-au lamentat neputincioşi, au condamnat public o asemenea faptă, dar n-au făcut nimic pentru a o cerceta şi a descoperi făptuitorii.

[208] Iată cum descrie Ioan Ianăş acest eveniment: „În dimineața zilei de 19 decembrie 1989 am dat dispoziție maistrului Zămescu Octavian să-şi scoată oamenii în curte şi să-i pună să scandeze „Jos Ceauşescu“. La fel am procedat cu maistrul Pârlogea Florin şi cu Fodor Mihai, de la Secția 200.“ Vezi: Arhiva IRRD, *Fond documentar,* Memoriul domnului Ioan Ianăş.

familiilor angajaţilor. În plus, în ziua de 19 decembrie s-a luat decizia ridicării armamentului gărzilor patriotice din întreprinderi[209]. Prezenţa unui autocamion militar în întreprinderea Electrobanat (ELBA), în acest scop, a sporit şi mai mult neliniştea, angajaţii refuzând să permită ridicarea armamentului, pe considerentul că ar putea fi folosit împotriva demonstranţilor din oraş. Încercând să detensioneze atmosfera, la Electrobanat, s-a deplasat Radu Bălan care, imediat a fost asaltat de angajaţi cu întrebări despre situaţia din oraş.

În exteriorul fabricii (Piaţa Iosefin), un grup de tineri încerca să intre în legătură cu protestatarii din interior. Tocmai atunci „defilau" în zonă două TAB-uri (probabil tot în legătură cu ordinul de evacuare a armamentului, care nu putea fi executat). Manifestanţii au blocat calea de rulare cu un tractor şi cauciucuri în flăcări, pentru a împiedica bolizii metalici să se apropie de fabrică. Din direcţii opuse, asupra grupului respectiv s-a executat foc, în urma căruia au căzut morţi şi răniţi (Reiter Edita Irina, ucisă şi Metea Liana, rănită. Pe podul dinspre Piaţa 1 Mai a fost rănită Fan Odette).

Simţindu-se ameninţaţi, oamenii i-au cerut lui Radu Bălan să scoată armata din întreprindere şi de pe străzi. Acesta este contextul în care prim-secretarul PCR i-a solicitat lui Ion Coman să dea ordin ca Armata să fie retrasă de pe străzile oraşului. Acesta îi precizează că acţiunea armatei nu trebuie să-l preocupe pe el, mimează câteva măsuri, însă, în general, situaţia rămâne neschimbată; pe străzi, în pieţe ca şi la unele obiective, efective militare, provenind de la toate structurile de forţă, erau prezente în continuare. Dispozitivele „D1-D8", patrulele mobile „Z" ale Ministerului de Interne, acţionau în zonele stabilite, iar lucrătorii de la Securitate îşi continuau acţiunile de culegere a informaţilor şi filaj, în timp ce Ministerul Apărării Naţionale îşi menţinea o parte însemnată din trupele dislocate în oraş. La Penitenciar au continuat anchetarea manifestanţilor arestaţi în zilele precedente, atât de către procurori, cât şi de către ofiţeri de la Miliţie şi Securitate[210].

---

[209] *Procesul de la Timişoara…, vol. V,* p. 1805-1806: Depoziţia martorului E. Diaconu, de la Gărzile Patriotice. Martorul declară că pe 19 decembrie a primit ordin să ducă muniţie în întreprinderi, operaţiune executată pe la orele 11.00. A fost dusă muniţie în 6 întreprinderi. Ziua următoare ar fi fost retrasă.

[210] S-au constituit 30 de echipe de anchetatori. De la Bucureşti au venit (în dimineaţa zilei de 17 decembrie) Gheorghe Diaconescu, Mihai Ionescu, Gheorghe Mocuţa, Ioan Onofrei, Ion Mihai Alexandru. Vezi: Virgil Hosu, Adrian Kali, *ALTAR 89, Revoluţia din Decembrie: Primii paşi*, Timişoara, 2008, p. 246.

Cu tot efortul responsabililor de partid, manifestațiile anti-regim s-au extins din stradă, și în alte întreprinderi („6 martie“, „Azur“, „Solventul“, Optica etc.). Aceasta au fost direcția și sensul propagării revoltei: din stradă către platformele industriale și de aici, înapoi, în stradă și în piețe. La Electrobanat nimeni nu mai lucra încă de la ora 07.00, în timp ce în Piața Operei Armata, Miliția și Securitatea au pus stăpânire, pentru moment, pe întregul spațiu.

Evenimentele din piețe și din stradă interesau responsabilii militari, dar ei nu cunoșteau nimic despre starea de spirit a angajaților din marile întreprinderi care grupau atunci zeci de mii de oameni și a căror atitudine era hotărâtoare pentru soarta regimului. Până pe 19 decembrie încă se lucra în majoritatea întreprinderilor. Pentru a cunoaște atmosfera din întreprinderi, generalul Gușă a aprobat infiltrarea în întreprinderi a cercetașilor aduși de la Buzău, specializați în culegerea de informații. Generalul a observat că nu dispune de nici o informație temeinică (structurile abilitate ale statului nu i le furniza, deși în întreprinderi erau și ofițeri de securitate, cu rețele extinse și consolidate de informatori) necesară formulării misiunilor și constituirii dispozitivelor.

Era, practic, în situația de a decide în necunoștință de cauză, așa încât, în dimineața zilei de 19 decembrie el a fost de acord cu această operațiune, propusă de comandantul cercetașilor, Ghergulescu. Militarii respectivi sosiseră cu o zi înainte (18 decembrie, orele 07.30) cu misiune de a cunoaște starea de spirit a populației. Pătrunși în întreprindere câțiva dintre cercetași au fost demascați de muncitori (Ghergulescu a trimis numai ofițeri), predați conducerilor întreprinderilor și recuperați de garnizoană. Totuși, ceilalți s-au întors cu date și concluzii corecte și complete, din care rezulta că muncitorii refuză reluarea lucrului, cu tot efortul conducerilor de întreprinderi.

M-am referit, mai sus, la efortul activiștilor de la județ și de la municipiu de a-i convinge pe muncitori să reia lucrul și despre efectul dezastruos al prezenței armatei în jurul întreprinderilor. Dintr-un TAB s-a executat, aparent inexplicabil, foc de armă în apropierea întreprinderii „Electrobanat“. O femeie și un copil sunt grav răniți (după unele relatări, au fost uciși). Femeia a fost purtată pe brațe de un muncitor, care a dus-o la spital[211]. Era suficient pentru ca spiritele să se înfierbânte. Am amintit că în între-

[211] Într-un Memoriu trimis IRRD, domnul ing. Ioan Ianăș explică pe larg acest incident și întreaga desfășurare din curtea întreprinderii, în ziua de 19 decembrie.

prindere se afla Radu Bălan, care a asistat la eveniment şi, fără să urce la director, i-a telefonat lui Coman în prezența angajaților, cerându-i să retragă militarii din fața întreprinderii. Foarte curând a sosit în întreprindere şi generalul Ştefan Guşă, trimis de Ion Coman să-l „recupereze“ pe Radu Bălan, despre care se spunea că este reținut cu forța de către angajați.[212] Şeful județului plecase, însă, de curând din întreprindere (de la ora 11.30). Generalul Guşă a ajuns la poarta întreprinderii, a insistat să intre în incintă, deşi a fost avertizat că lucrătorii sunt foarte agitați, a fost asaltat de muncitori cu întrebări, acuze („ucigaşilor“), invective; el le-a spus că nu armata a tras în cetățeni, le-a promis că va retrage oamenii şi tehnica în cazărmi şi, în fine, a părăsit incinta într-o atmosferă confuză, nesigură şi jenantă pentru condiția lui oficială. Plutonul trimis să-l asigure s-a retras, iar maşina care-l adusese la întreprindere l-a abandonat. Până la sediul județului, generalul a fost transportat de un ofițer de la Gărzile Patriotice, care l-a abandonat şi el, aşa încât, de la județ la divizie, a fost adus de un securist.

Este încă neclar episodul deschiderii focului, despre care s-a creat impresia că a ucis, pe pod, o femeie şi un copil, eveniment care a zădărnicit complet încercarea lui Radu Bălan de a se înțelege cu angajații de la Electrobanat, în ziua de 19 decembrie. Lorin Fortuna povesteşte cum, din întâmplare, câțiva colaboratori de-ai săi de la Institutul Politehnic, au reuşit să identifice frecvența şi să intre pe recepție în rețeaua radio în care comunicau agenții infiltrați ai Securității din oraş, utilizând un aparat măsurător de câmp magnetic. Unul dintre ei îşi informa superiorii că, „… în jurul orei 12.00, la poarta Electrobanat, dinspre piața agroalimentară, se crease un nucleu de protestatari care agitau spiritele…“[213]

Deplasându-se în zonă pe baza acestei informații, Fortuna a observat, între pod şi piață, vreo 20-30 de inşi care incitau mulțimea şi pe muncitorii din curtea întreprinderii să iasă în piață. Pentru a atrage atenția, au dat foc unei remorci de tractor chiar pe podul de legătură dintre cele două maluri ale Canalului Bega.

[212] Sunt păreri diferite în legătură cu motivul prezenței generalului în întreprindere. Cele mai multe susțin că Ştefan Guşă s-a dus la Elba să-l salveze pe Radu Bălan, pe care muncitorii îl sechestraseră pentru că refuza să le satisfacă solicitările. Viorel Oancea este de părere că şeful M.St.M. s-a dus la Elba întrucât muncitorii refuzau să permită preluarea, de către armată, a muniției gărzilor patriotice care se găsea depozitată în întreprindere (Titus Suciu, *op. cit.*, p. 71).

[213] Miodrag Milin,*Timişoara în Revoluție şi după*, Timişoara, Ed. Marineasa, 1997, p. 87.

Nicolae Bădilescu a explicat și el întâmplarea pe care a observat-o direct: „Marți, pe la ora prânzului (orele indicate de memorialiști despre unele întâmplări, în mod explicabil, nu sunt totdeauna exacte) mă aflam în piața Josefin, în fața podului de la ELBA. Dintr-un ARO au coborât trei militari. După scurte (îmbrăcăminte), păreau ofițeri, deși aveau haine fără însemne de grad. Neau cerut să ne îndepărtăm…O femeie s-a implicat în discuție … ofițerul a scos pistolul și a tras, nimerind-o în cap. Femeia a murit pe loc… Aceasta s-a petrecut pe la orele 13.00.“[214] (După felul în care face relatarea, rezultă că era de față, dar informația sa intră în contradicție cu relatarea inginerului Ianoș, care este sigur că femeia a fost dusă la spital, deci n-a murit pe loc. Doar dacă nu este vorba despre alt eveniment, dar până în prezent nu s-a relatat despre două evenimente petrecute în același spațiu, același timp și având aceiași protagoniști). Tot Bădilescu relatează mai departe cum, după o jumătate de oră, un tânăr (cu o scurtă neagră, de stofă) a dat unei femei să-i țină o fetiță de doi ani, pe care o purta în brațe, s-a dus spre pod, a dat foc la niște anvelope de cauciuc, a sărit într-un tractor (l-a împins jos pe tractorist), a tras vehiculul deasupra focului, a coborât, a țâșnit, spre o autoutilitară de la COMTIM, l-a bruscat pe șofer, i-a luat cheile, a venit cu autoutilitara până lângă tractor, a luat și aceasta foc. Cum în apropiere, un alt tractor cu două remorci tocmai aproviziona un GOSTAT, „Titi (așa a reținut Bădilescu), a urcat pe acoperișul gheretei de lângă hală, a sărit direct în cabina tractoristului pe care l-a îndepărtat, a manevrat utilajul astfel încât să blocheze podul. Au intervenit două TAB-uri, care au tras și lumea s-a risipit.“ Nu punem la îndoială relatarea, dar citită acum, pare neverosimilă. Dacă este reală (și adevărul este că, în mare, evenimentul este confirmat și din alte surse), personajul respectiv a fost de o abilitate, motivație și forță incredibile. Nu știm dacă s-a întors să-și ia copilul sau dacă el a fost ucis (astfel nu se explică faptul că nu a mai apărut în episoade ulterioare).

La București, intrigată că manifestațiile s-au reluat exact când se credea că totul s-a liniștit, iar la întoarcere președintele nu va găsi totul rezolvat, Elena Ceaușescu își convoacă subordonații, se înfurie și decide să-i trimită la Timișoara pe Emil Bobu și Constantin Dăscălescu, pentru a rezolva situația. În perspectiva acestei misiuni, forțele militare de la Timișoara se suplimentează cu 300 de parașutiști de la Regimentul din Caracal (la ora 16.30

[214] *Idem*, p. 77.

sosesc 8 aparate de zbor A.N.24)[215], militari din Regimentul 114 Mecanizat (Vânju Mare), care aparţinea de Divizia 2 Mecanizată din Craiova.

Aşa cum am relatat anterior, în noaptea de 19/20 decembrie, în oraş s-au păstrat doar 13 patrule mobile pentru supravegherea pieţelor şi obiectivelor, dar în cursul zilei dispozitivele au fost reconstituite, inclusiv cu tehnică blindată.

În dimineaţa zilei de 20 decembrie, greva declanşată de muncitori s-a extins în toate întreprinderile timişorene. Radu Bălan, Vasile Bolog, Ion Rotărescu, Sofronie Florea, plecaţi să organizeze o contramanifestaţie, constată că nu mai au nici o autoritate, încearcă să oprească protestul, dar au fost huiduiţi şi alungaţi. La Electrotimiş, angajaţii ieşiţi în curte, se pregăteau să plece în oraş. În faţa unora dintre întreprinderi se postaseră grupuri de manifestanţi, aşteptând reacţia şi ieşirea muncitorilor în stradă. La I.A.T. s-a conectat alarma aeriană, provocând un sunet asurzitor, care i-a mobilizat şi mai mult pe muncitorii de la celelalte întreprinderi. Alarma s-a oprit doar la intervenţia inginerului-şef. Tinerii demonstranţi şi angajaţii întreprinderilor au sfărmat toate lozincile şi simbolurile comuniste de pe frontonul clădirilor oficiale.

Coloana angajaţilor de la Electromotor
în deplasare către centrul oraşului.

[215] Emil Constantinescu, *op.cit.*, p. 95.

Angajaţii de la *ELBA, „6 Martie“, U.M.T., „Electrotimiş“, „Solventul“, „Electromotor“* şi *A.E.M.* au forţat porţile încuiate şi au ieşit în stradă, începându-şi manifestaţia de protest. Încolonaţi pe întreprinderi, peste 10.000 de timişoreni au mers ordonat către Comitetul Judeţean al P.C.R. şi Piaţa Operei. Înaintea lor, *în jurul orelor 09.30,* au ieşit în stradă angajaţii de la Întreprinderea *Optica* (veniţi la semnalul sirenei).[216]

S-a format o coloană organizată, la care s-au ataşat imediat lucrătorii de la Electrotimiş şi I.A.E.M, care s-a deplasat către Centru cu steaguri tricolore (fără stemă)[217] şi cu eşarfe negre (La această ultimă întreprindere se ştia că, în zilele precedente, câţiva colegi fuseseră împuşcaţi. Între aceştia erau: Bînciu Leontina, Metea Liana, cunoscute de foarte mulţi dintre angajaţi). Directorul (Gheorghe Târpe) încercase, fără succes, să-i oprească. Starea de spirit într-o astfel de comunitate profesională (80% era personal feminin) era extraordinară. Alţi angajaţi ieşeau din celelalte întreprinderi: „Banatul“, „I.A.T.“, „Detergenţi“, „Azur“, „Ambalajul Metalic“, cooperativa „Progresul“ şi de la „Guban“. De pe platforma industrial a Căii Buziaşului, imensa coloană a trecut pe lângă Abator, o parte din coloană s-a deplasat spre Centru, cealaltă parte a ajuns la spitalul de pe B-dul „Victor Babeş”, scandând: *„Aveţi grijă de copii!“*. Coloana s-a oprit şi la Spitalul Ortopedic de pe B-dul „Mihai Viteazul”, unde erau internaţi mulţi răniţi. Aici s-a cântat *„Deşteaptă-te române!“*.

Coloana masivă şi organizată (cu demonstranţi anume desemnaţi, pentru a nu permite infiltrarea sau provocarea acestora) a urmat un traseu lung, către centrul urbei: Calea Buziaşului, B-dul Eroilor, B-dul Mihai Viteazul, Str. Romulus, Str. Gh. Doja, Victor Babeş, Str. Odobescu, B-dul 6 Martie, Gara de Nord, B-dul Republicii, Str. Politehnicii, Str. Săvineşti, Piaţa Operei.

[216] Prin amabilitatea domnului ing. Ioan Ianoş

[217] Deplasarea coloanelor de angajaţi către centrul oraşului s-a făcut atât pe 20 cât şi pe 21 decembrie. În 20 decembrie, coloanele au fost constituite relativ spontan, deplasarea n-a fost dinainte stabilită, cele câteva bannere erau scrise în grabă, steagurile erau destul de puţine. Pe 21 decembrie coloanele au venit din nou în centru, dar de această dată ele erau bine pregătite, steagurile predominau, lozincile erau scrise îngrijit pe bannere estetice, iar deplasarea lor, deşi păstra îndârjirea din ziua precedentă, emana o atmosferă de siguranţă şi chiar de bucurie şi certitudine. La ora 8.00 liderii manifestanţilor au aflat că angajaţii întreprinderii „6 Martie“ se îndreaptă către centru.

Coloana angajaților de la U.M.T. (posibil din 21 decembrie).

Către ora 11.15, coloanele demonstranților, care afluiau de pe platformele industriale ale Timişoarei: UMT, Calea Buziaşului, Calea Şagului, Gara de Nord etc., s-au dirijat spre Piața Operei şi, respectiv, spre Consiliul Județean. O coloană de demonstranți a trecut şi pe la Consulatul Iugoslav, unde a lăsat un mesaj scris, apoi s-a îndreptat spre Catedrală. În dreptul Consulatului scandările s-au intensificat, personalul diplomatic şi-a manifestat discret simpatia pentru cauza şi acțiunea manifestanților. Liderii demonstranților l-a rugat pe consul să informeze comunitatea internațională despre protestul şi cererile lor. Personalul Oficiului, constrâns de statutul lui diplomatic, a indicat să fie folosită cutia poştală, de unde dorințele manifestanților au putut fi luate şi transmise mai departe.[218] Coloana s-a unit cu cea formată de angajații de pe platforma Gării de nord (de la „Solventul", ELBA, „Electromotor" şi „C.F.R."). În zona Catedralei erau, deja, foarte mulți oameni. În jurul orei 12:00, manifestanții din fața Catedralei, au îngenuncheat şi au rostit în cor „Tatăl nostru", după care şi-au reluat deplasarea – majoritatea către Operă şi o altă parte, către Consiliul Județean. Alți manifestanți au continuat deplasarea către sediul Județenei de partid, prin spatele Hotelului Continental.

În tot orașul se scanda: „Jos Ceauşescu", „Libertate", „Ceauşescu şi soția, ne-au distrus copilăria", „Să fie judecat, pentru morții din Banat", „Există Dumnezeu", „Vrem saloane de Crăciun, nu conducător nebun", „Jos Comunismul", „Fără violență" „Armata e cu noi" etc.

[218] *Caietele Revoluției*, nr. 4-5 (29-30)/2010. Relatarea lui Mirko Atanackovic, consul iugoslav la Timişoara.

Coloană a angajaților de pe Platforma Gara de Nord (http://www.mediafax.ro).

Memorialiștii descriu, în legătură cu acest moment, un fapt interesant, a cărui semnificație, după aprecierea noastră, este supraevaluată: un grup de tineri s-au urcat pe un transportor blindat (erau câteva la intrarea în piață) și au pătruns astfel în Piața Operei, purtând un drapel cu stema comunistă decupată[219].

Demonstranți pe TAB, deplasându-se prin piața Operei, către Consiliul Județean (http://www.mediafax.ro).

[219] Vasile Paul explică, într-un interviu păstrat la Fondul documentar al IRRD, că din ordinul lui, aceste TAB-uri, care erau dispuse la ieșirea din Piața Operei, către Piața Libertății, s-au întors cu fața spre ieșire, au pus țeava mitralierelor în poziție verticală și au așteptat cu motoarele pornite. Manifestanții s-au urcat pe ele și au plecat astfel către sediul Județenei de partid. Vasile Paul crede că acesta este momentul în care armata a trecut de partea poporului.

Demonstranți pătrunzând în Piața Operei (http://www.mediafax.ro).

Poate fi acesta momentul în care armata „a trecut Rubiconul“? Personal mă îndoiesc, mai ales după experiențele recente din unele state arabe! Să observăm situația din Egipt, din Siria sau din Libia: efectivele armatei nu au trecut de partea revoluționarilor (cu unele excepții, în Libia!), deși soldații provin, în cea mai mare parte, din pătura săracă a societății.

Dispozitiv militar şi demonstranți în Piața Operei
(http://www.mediafax.ro)

Povestea (cu revoluționarii pe T.A.B.) – reală – a fost repetată de mai multe ori şi a fost asociată, într-adevăr, cu ideea solidarizării armatei cu revoluționarii. Păstrez unele rezerve în această privință, având în vedere evenimentele din zilele următoare. Amintesc doar: clădirea Operei era în continuare apărată de

armată; sediul Județenei de partid era sub pază militară, chiar și mai târziu (21 și 22 decembrie), Tipografia era în mâna soldaților etc. Nimeni din comandamentul de la București, prezent la Timișoara sau din comandanții timișoreni, nu a luat contact cu liderii manifestanților, așa încât lozinca „Armata e cu noi" era mai degrabă un deziderat, decât o realitate.

Efectivele dispuse în jurul clădirii Operei au fost nevoite să părăsească zona după ce Claudiu Iordache, în fruntea mulțimii care presa, într-un gest de sfidare și curaj, le-a cerut soldaților să permită trecerea mulțimii sau să tragă în el.

Marcați de evenimentele din zilele precedente, la ordinul maiorului Vasile Paul, soldații s-au retras și nu au opus rezistență. În jurul lui Claudiu Iordache mulțimea scanda: „Noi suntem poporul", „Voi pe cine apărați", „Libertate, Libertate", „Armata e cu noi", „Să fie judecat, pentru morții din Banat", „Jos Ceaușescu".

Problema solidarizării (fraternizării?) efectivelor armatei cu revoluționarii rămâne, după părerea mea, controversată.[220]

---

[220] Într-o recenzie la lucrarea *Revoluția română din decembrie 1989 în Banat*, domnul profesor Miodrag Milin, semnala faptul că autorii – eu fiind cel care am scris capitolul despre evenimentele din Timișoara – s-ar fi arătat prea îngăduitori cu rolul armatei în represiunea de la Timișoara. Pentru ca nu cumva și alți cititori să ajungă la această concluzie, precizez că în nici o situație n-am intenționat să promovez ideea exonerării de răspundere a factorilor militari, implicați în darea sau executarea ordinelor, în urma cărora au rezultat oameni uciși, răniți, molestați sau reținuți. În lucrarea respectivă – din care am preluat o serie de informații și date deja confruntate cu realitatea - am evitat să prezint punctele de vedere (chiar ale unor revoluționari) referitoare la solidarizarea Armatei cu acțiunile manifestanților (până la plecarea dictatorului din sediul C.C.), pe motiv că un astfel de eveniment nu s-a produs explicit (la modul general sau la o dimensiune semnificativă). Am prezentat doar cazul maiorului Viorel Oancea. Deschid acum această discuție pentru că, pe de-o parte, studiile recente relevă câteva cazuri în care s-a creat efectiv sentimentul solidarității dintre unele elemente din Armată și demonstranți, pe de alta, pentru a sublinia caracterul de excepție al acestor cazuri, rămase izolate. Adevărul este că Armata și-a păstrat unitatea de comandă și disciplina, n-au defectat unități sau mari unități (nici măcar subunități) care să se pună la dispoziția manifestanților. Nu s-a întâmplat acest fenomen nici mai târziu, în celălalt sens (nici o unitate militară nu s-a pus la dispoziția dictatorului) - după plecarea lui Nicolae Ceaușescu. Armata s-a pus, atunci, la dispoziția noilor autorități în întregime, în formula organizatorică anterioară, fără disfuncțiuni, nu ca răspuns la chemările ridicole ale unor rezerviști (nu s-a fracturat, n-au rămas unități fidele sau rebele la dispoziția dictatorului răsturnat de la Putere), indiferent cât de complexă și confuză a fost situația în primele zile. Într-un fel, prin acest comportament (pe care nici nu-l laud, nici nu-l critic, îl constat), Armata română și-a confirmat tradiția (păstrând proporțiile): în 1907 n-a trecut de partea răsculaților (deși foarte mulți soldați trimiși să lichideze răscoala erau țărani), în 1917 nu s-a sovietizat, adică nu și-a

Astfel, generalul Ştefan Guşă se referă la episodul de la ELBA (19 decembrie), când, silit de muncitori, a fost obligat să ordone soldaților care-l însoțeau să părăsească zona. Atunci muncitorii ar fi scandat pentru prima dată „Armata e cu noi". Era, de fapt, prima dată când se striga această lozincă în prezența lui, pentru că, în realitate, acest slogan se scandase, deja, în împrejurări anterioare. În orice caz, el consideră că atunci *armata a trecut de cealaltă baricadă*.[221] Evident, este o apreciere subiectivă.

Un alt eveniment, cu mai mare relevanță din acest punct de vedere (despre care am amintit) s-a petrecut în 20 decembrie, pe timpul deplasării coloanelor de manifestanți către Centru (când soldații din baraje au permis trecerea acestora, fără să se opună) şi, mai ales când s-a pătruns în piața Operei. Există mai multe relatări despre acest eveniment. Într-adevăr, câțiva revoluționari au pătruns în piață, aşa cum am precizat, cățărați pe TAB-uri: „La intersecția B-dului Victoria cu strada Oneşti (acum Str. 20 decembrie), staționau trei TAB-uri cu motoarele pornite - povesteşte Aurelian David Mihuț - … le-am ocolit pe lateral şi am urcat pe ele… Ne-am îndreptat apoi spre Operă, însoțiți de TAB-ul respectiv. *Era primul semn că armata e cu noi (s. ns.)*…Un grup destul de numeros s-a îndreptat spre intrarea în Operă … Militarii nu au opus rezistență, din contră, parcă voiau să confirme că armata e cu noi."[222] Să nu luăm dorințele manifestanților – care trăiau sub amenințarea armelor - drept realități …

Sunt, de asemenea, câteva episoade, observate de manifes-

înlăturat comandanții pentru a fi condusă de soviete de gradați şi soldați (deşi lupta umăr la umăr cu armata rusă, deja sovietizată), în 1944 a trecut de partea Națiunilor Unite, abandonându-l pe Conducătorul Statului fără nici o defecțiune, chiar dacă, ulterior, cadrele ei de bază au îndurat un calvar de neimaginat, acuzate de crime de război. Deşi ocupantul sovietic i-a impus comunizarea (pe care, din nefericire, n-a putut-o evita!), armata a respins modelul preconizat de acesta (al Armatei populare, care s-ar fi articulat pe structura diviziilor *Tudor Vladimirescu* şi, respectiv, *Horia, Cloşca şi Crişan*). Mai ales după 1958, în armată s-a revenit la tradițiile istorice. Este un învățământ (*apropos* de „lecții învățate") de reținut pentru cei care, în împrejurări viitoare, ar miza pe spargerea unității de structură şi funcțională a Armatei române: metoda diversiunii (din Revoluție) n-a fost eficientă pentru un astfel de obiectiv (dacă a existat!), nici înainte, nici după 22 decembrie. A produs doar victime, mult prea multe victime nevinovate. Vom şti vreodată cine a declanşat diversiunea (atenție, țintele false au apărut pe radiolocatoare la Timişoara şi Reşița, în dimineața zilei de 22 decembrie, la ora 08.00, înainte de plecarea lui Ceauşescu!), cu ce scop, ce pierderi se estimau, pe seama cui?

[221] Daniela Veronica Guşă de Drăgan, *op.cit.*, p. 51-52.

[222] Miodrag Milin, *Timişoara...*, p. 100.

tanți și recunoscute de șefii militari, când unele efective s-au aflat în diferite puncte din oraș, pe 20 decembrie, fără armament și fără nici o intenție de implicare în mișcările de stradă. Manifestanții le-au receptat și pe acestea ca semn de solidarizare a armatei cu acțiunile lor. Realitatea, în legătură cu aceste efective, este că la nivelul comandamentului județean (Ion Coman) s-a decis – în disperare de cauză și sfidând realitatea – , să se organizeze o contrademonstrație la care să participe muncitori din întreprinderi și soldați care nu participaseră până atunci la confruntări, fără arme. O astfel de adunare era prevăzută să se desfășoare pe stadion (Macri povestește că a dispus să se instaleze acolo o stație de amplificare) sau, în funcție de situație, coloanele să se deplaseze spre Piața Operei (unde era instalată o altă stație de amplificare), la care urma să vorbească Dăscălescu, care venea, din București, împreună cu Emil Bobu. Piața era ocupată de dimineață de forțe ale Miliției, Securității și Armatei, pentru a nu fi ocupată de alți demonstranți. Directorii și secretarii de partid au fost chemați la Județeana de partid, pentru precizări.[223] Activiștii n-au reușit să mobilizeze nici un civil. Rămaşi nesupravegheați, angajații s-au strâns în fața întreprinderilor dar nu pentru o demonstrație pro regim, ci exact pentru una contrară acestuia. Soldații trimiși pentru decor au staționat în diferite locații, până când au primit ordin să se retragă, pentru că acțiunea s-a contramandat. Camioanele care-i transportau au făcut un ocol prin oraș, manifestanții le făceau semnul victoriei, iar ei le răspundeau în același fel. Întâmplarea a rămas în mintea martorilor oculari ca un semn de solidarizare. Evident, fără o bază reală, pentru că militarii respectivi nu și-au părăsit misiunea sau comandamentul.

Gestul de curaj al maiorului Viorel Oancea, care s-a adresat mulțimii de la Balconul Operei în ziua de 22 decembrie (înainte de plecarea dictatorului), are și el greutatea sa în definirea conceptului în discuție, dar reprezintă tot un fapt izolat și, oricum, a avut loc după data de 20 decembrie. În relatări ulterioare, Oancea amintește că a discutat încă din 21 decembrie cu mai mulți colaboratori, să trimită un memoriu eșalonului superior în care să ceară ca armata să nu mai execute foc împotriva demonstranților. Într-un interviu publicat în revista *Orizont*, comandantul lui Viorel Oancea povestește că și el ar fi luat parte la această acțiune și ar fi încurajat gestul public al lui Viorel Oancea.

[223] A se vedea contrademonstrația din Cairo organizată de simpatizanții lui Mubarak, începând cu 1 februarie 2011.

Probabil aceste fapte, cumulate până în 20 decembrie, coroborate cu realitatea că după această dată nu s-a mai executat foc de armă în oraş şi, desigur, ţinând cont şi de angajarea totală a armatei în apărarea Revoluţiei (incontestabilă) după plecarea dictatorului, au stat la baza aprecierilor ulterioare generoase, care s-au referit la rolul pozitiv al armatei în Revoluţie.

Să vedem cum s-au structurat şi cum au evoluat aceste aprecieri.

Este incontestabil faptul că diferite unităţi şi comandamente ale armatei au fost mobilizate şi au primit ordin să se implice în represiunea manifestaţiilor la Timişoara. Timişorenii nu au nici cea mai mică îndoială că, între autorii crimelor din 17, 18 şi 19 decembrie 1989 au fost şi militari din armată. De fiecare dată când coloanele de demonstranţi se întâlneau cu militari în dispozitiv – cu sau fără tehnică –, pe lângă lozincile obişnuite, se scanda: *asasinilor, asasinilor.* Chiar înainte de a se executa foc de armă, pe 17 decembrie dimineaţa, unele detaşamente militare care defilau la ordin prin oraş au fost atacate de câţiva cetăţeni, soldaţilor li s-a cerut să nu se supună şi să-şi ucidă comandanţii. Nici vorbă de solidarizare, de fraternizare. Demonstranţii se confruntau în lupte deschise cu militarii, care acţionau la vedere (aveau echipament specific, nu se puteau ascunde), tehnica lor era distrusă, câteva arme au fost capturate. Aşa cum am explicat mai sus, prezent intempestiv la ELBA, generalul Guşă a fost interpelat de angajaţi pentru implicarea armatei în confruntări, în faţa lui s-a scandat: *asasinii, asasinii.*

Este evident că autorităţile comuniste au fost cel puţin neinspirate apelând la armată pentru represalii. Am văzut, recent, cum a procedat armata egipteană în timpul manifestaţiilor de la Cairo (februarie 2011): ea a fost instalată în dispozitive de apărare a unor obiective importante, iar în stradă au acţionat poliţia şi jandarmii. Or, la Timişoara: 1. Vasile Milea a dat ordin să se constituie câte 10 patrule de fiecare divizie din oraş (două divizii), cu câte 10 militari şi să străbată oraşul prin pieţe şi pe bulevarde, noaptea. Evident, soldaţii nu aveau cunoştinţele minime de instrucţie pentru acest tip de misiune. 2. La adăpostul dispozitivelor de militari, forţele speciale în ţinută civilă şi pe mijloace circulante, operau în voie în noaptea de 16 spre 17 decembrie şi în nopţile următoare, ştiind că oprobiul public se va îndrepta către cei care acţionau la vedere. 3. Din această cauză, ura populaţiei se îndrepta şi împotriva armatei, care nu mai era privită ca o forţă neutră, lovea şi era lovită, ca parte în conflict. Zilele următoare a

participat la uciderи, a riscat să-i fie distrusă tehnica, a suportat acuzele justificate ale oamenilor loviți sau amenințați.

În primele documente ale Revoluției din Timișoara (*Lista de revendicări,* de la negocierile cu primul ministru şi *Proclamația F.D.R.)* se cerea să fie identificați şi judecați cei care au dat ordin să se tragă în populație. Nu s-a vorbit de solidarizarea armatei cu demonstranții. Chiar mai târziu, în *Rezoluția finală a Adunării populare* din 22 decembrie, se cerea: „Tragerea la răspundere … a călăilor care au dat dispoziție şi au executat ordinele de tragere în populația civilă". Intervine, însă, o nuanță: „ … ca şi a celor care se fac vinovați de executarea militarilor care au refuzat executarea ordinelor de tragere în populația civilă … Adunarea salută ostaşii bravei noastre armate care nu s-au supus ordinelor criminale de a trage în populație şi o cheamă ca, alături de întregul popor, să participe la desăvârşirea democratizării şi liberalizării țării… chiar dacă va fi nevoie să ripostăm dictaturii cu armele în mâini."

Iată lucruri cu totul noi: 1. Rezultă că au fost soldați împuşcați pentru nesupunere la ordin şi 2. Au fost ostaşi bravi ai armatei care nu au executat ordinul criminal de a trage în populație. Se face, deci, o afirmație (neverificată şi, prin urmare, neconfirmată sau infirmată în timpul cercetărilor penale), şi anume că ar fi fost militari ucişi pentru că au refuzat să execute ordinele. Nu există nici un răspuns din partea organelor de cercetare penală în această privință. Există doar declarația unui angajat de la Morga Spitalului județean, care mărturiseşte că între hainele decedaților, pregătiți pentru a fi duşi la Crematoriu, erau şi haine militare. Oricum, în 22 decembrie (înainte de fuga dictatorului), la Timişoara s-a crezut în acest fapt extrem de grav, rămas, iată, necercetat. Ştim precis că până la 22 decembrie la Timişoara nu s-a raportat nici un soldat ucis. O astfel de împrejurare nu putea rămâne necunoscută atât de mult timp.

Tot la Timişoara, într-un document elaborat mai târziu (Proclamația din 11 martie 1990, asupra căreia voi insista într-o lucrare aflată în documentare: „Timişoara în postrevoluție"), s-a spus că: „În 20 decembrie 1989, Timişoara a intrat definitiv în stăpânirea populației… În acea zi, *armata a fraternizat cu demonstranții, hotărând să apere împreună cu ei victoria obținută* (s.ns.)."[224] Este, fără îndoială, un simplu mesaj politic, cum poli-

[224] George Şerban, *Panică la Cotroceni*, Timişoara, 2010, Selecție, ediție şi prefață Lucian-Vasile Szabo, p. 185-194.

tic este întregul document. Armata a avut, fără îndoială, merite recunoscute în apărarea victoriei Revoluției, se bucura acum de credibilitate şi, din acest motiv, forțele societății civile căutau să-i obțină simpatia chiar prin astfel de afirmații care, în lumina celor discutate mai sus, nu erau reale.

Opinia mea este că până în 22 decembrie, orele 12.30, gesturile de solidaritate sau simpatie ale unor elemente din armată față de cauza manifestanților – care sunt de reținut şi de salutat, întrucât puteau avea urmări grave pentru făptuitori, într-un alt context – au fost *acțiuni izolate, care nu semnifică trecerea Armatei, în întregime sau în proporție semnificativă, de partea manifestanților*.

Reținem următoarele:

1. Nici un comandant important din Timişoara (acolo erau şi cei trei adjuncți ai ministrului apărării, şeful Miliției, mulți ofițeri din Securitate şi Procuratură, trei comandanți de divizie şi brigăzi, mai mulți comandanți de regimente şi unități mai mici), nu a luat legătura cu liderii revoluționarilor, discuțiile au fost întâmplătoare, doar între soldații şi manifestanții aflați în contact direct.

2. Retrase din unele obiective, de pe străzi şi din piețele publice la 20 decembrie, unitățile militare ca şi trupele din Miliție şi Securitate au rămas în locațiile destinate, ascultau de comandamentul superior – local sau central. Mai mult, au fost aduse efective în plus (de la regimentul din Vânju Mare), au fost retrase cele de la Arad (pentru că şi acolo erau semnale că va începe revolta). Pe 21 decembrie, la Tipografie, se găseau în dispozitiv de supraveghere două plutoane de grăniceri. Peste ei a intervenit, intempestiv şi brutal, un desant de paraşutişti de la Caracal, care i-au amenințat - pe director şi pe muncitori. Comandantul paraşutiştilor l-a amenințat chiar pe ofițerul grănicer, a cerut aprobarea de la Coman să deschidă focul împotriva demonstranților (1000 de oameni veniți din Piața Operei să-i apere pe tipografii amenințați pentru că intenționau să tipărească Proclamația F.D.R.).[225]

[225] Memorialiştii îşi amintesc de gestul extraordinar al unei tinere care a ieşit în fața mulțimii şi i-a mobilizat pe manifestanți să mențină presiunea asupra comandanților, pentru a nu lua măsuri împotriva tipografilor.

Declarație

Subsemnatul Burtoiu Gheorghe salariat al I.P. „Banat" Timișoara fiind de serviciu în data de 21. decembrie 1989. declar următoarele:

În seara zilei de 21 decembrie 1989 eram în biroul tov. director împreună cu următorii: director, ing. ș.f., Țurcu, Ivan, Ștefan Popovici în jurul orelor 18,30 a venit tov. ing. Tașcău cu arhitectul Popa de la București în biroul tov. director și a declarat următoarele; Fac parte din comisia de organizare a revoluției din Timișoara și am proclamația la mine și doresc să o transmit, din momentul de față eu comand adică prelau conducerea acestei întreprinderi, nu doresc și nu am nimic cu conducerea actuală a acestei întreprinderi adică nu am pretenții la nici un post de conducere după care împreună cu Rusu Banu care s-a oferit să culeagă proclamația de la Timișoara a coborât jos în acest timp pentru a culege.

De asemenea am auzit că tov. director a dat telefon la județ sau la municipiu pt.

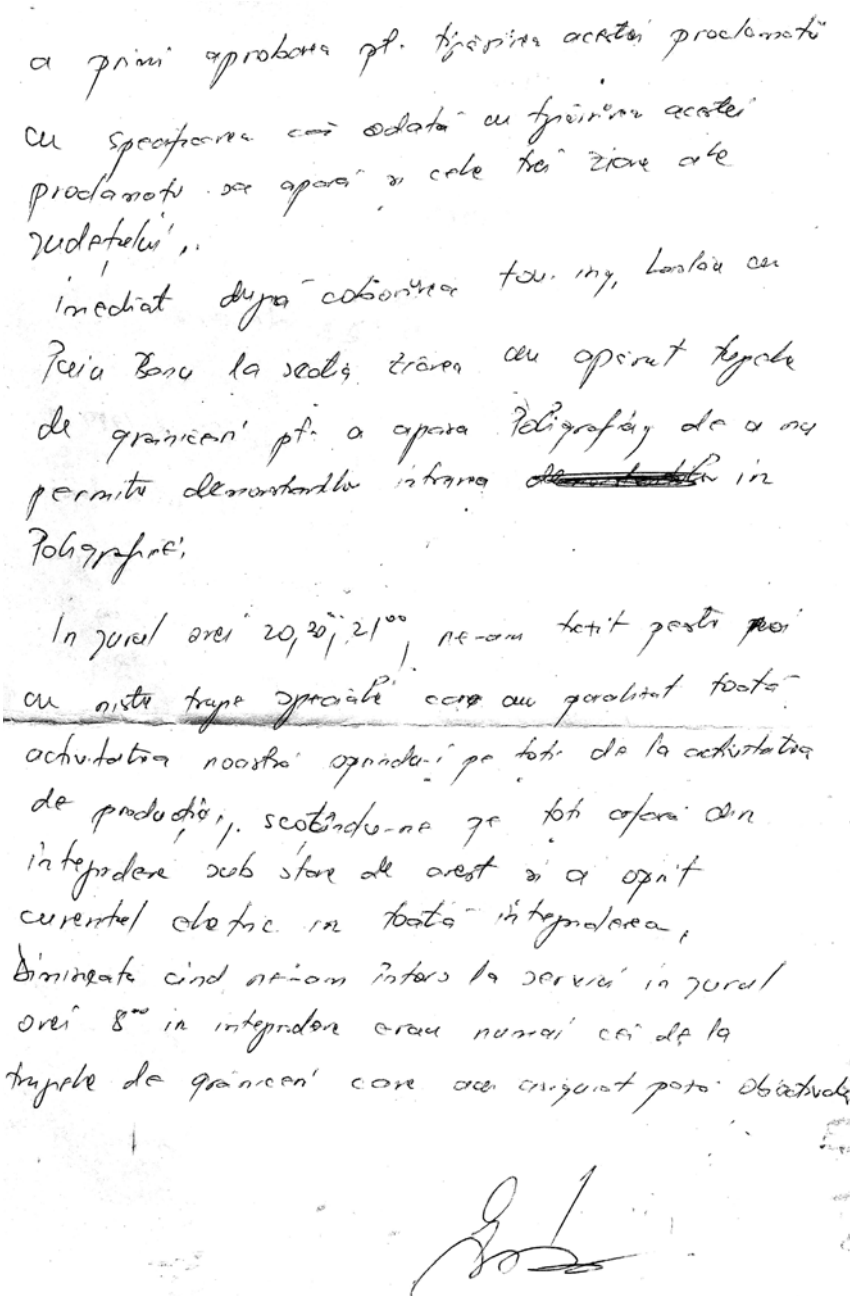

a primi aprobarea pt. tipărirea acestei proclamații cu specificarea că odată cu tipărirea acestei proclamații va apărea și cele trei ziare ale Județului,.

Imediat după coborârea tov. ing. Laslău cu Ioja Bonu la sediu trăsura cu ofițerul trupei de grăniceri pt. a apăra Tipografia de a nu permite demontarea ~~[illegible]~~ în Tipografie.

În jurul orei 20,20 | 21⁰⁰ | ne-am retras pentru noi cu niște trupe speciale care au garantat toată activitatea noastră apropiați pe toți de la activitatea de producție, scoțându-ne pe toți afară din întreprindere sub stare de arest și a oprit curentul electric în toată întreprinderea, Dimineața când ne-am întors la serviciu în jurul orei 8⁰⁰ în întreprindere erau numai cei de la trupele de grăniceri care au asigurat paza obiectivului

Declarație din care rezultă implicarea Armatei la Tipografie, în ziua de 21 decembrie 1989, în încercarea de a interzice tipărirea Proclamației F.D.R.

3. Locotenentul colonel Constantin Zeca s-a prezentat în Balconul Operei după plecarea dictatorului, liderii revoluționarilor l-au primit, s-a adresat celor din piață, dar resentimentele și

suspiciunile nu s-au șters. Șefii Securității și mulți suspecți au fost predați Armatei de către revoluționari, care le-a dat drumul (la mulți), fără să-i înștiințeze pe liderii revoluționarilor, iar fostul prim-secretar, Radu Bălan, a fost găzduit la Întreprinderea Tipografică, de unde negocia, în continuare, cu fruntașii Frontului și ținea legătura cu șefii instituțiilor.

Revenim la alte două momente importante, desfășurate în paralel (aproximativ simultan), dar în locații diferite: constituirea primelor echipe de lideri recunoscuți ai manifestanților și cristalizarea primelor elemente de program al acestora. Le supunem analizei pentru că aceste evenimente marchează saltul de la stadiul de *protest violent*, apoi *revoltă* a unor grupuri nemulțumite de reacția sau măsurile autorităților locale într-un domeniu sau altul, la cel de *Revoluție*, când populația întregului oraș a reacționat, contestând *ansamblul* sistemului, regimul *în întregul său.*

Să reținem aspectul că, în 20 decembrie, coloanele de manifestanți au fost organizate pe principiul locului de muncă, dispuneau de lideri acceptați, cunoscuți și ascultați, aveau lozinci puține, dar clare. Până atunci, coloanele grupau demonstranți care nu se cunoșteau între ei dintr-o activitate comună, îi unea doar ura împotriva regimului sau nevoia de a se proteja reciproc împotriva loviturilor sau arestărilor. Am văzut, recent, scene cu demonstrațiile din Tunis și Cairo. Ele au fost similare cu ce s-a întâmplat la Timișoara, până pe 19 decembrie, și la București, în 21 decembrie, după-amiaza și noaptea. N-am văzut detașamente organizate, venind grupat de pe platformele industriale ale celor două capitale, și nu știm multe despre solidarizarea populației din celelalte metropole. Dacă au avut succes acțiunile demonstranților din nordul Africii, explicațiile sunt, bineînțeles, de altă natură.

Revin asupra evenimentelor din 20 decembrie, după această largă paranteză. Prin urmare, demonstranții de pe platformele industriale au plecat în coloane, grupați pe întreprinderi, organizați distinct. Pentru ei, plecarea din întreprinderi fără aprobare, împotriva dispoziției imperative a conducerilor de a rămâne la lucru, însemna o decizie fără cale de întoarcere. Apelând la metaforă, putem spune că opțiunea angajaților a însemnat, simbolic, o *trecere a Rubiconului*. Înapoi, la ce a fost, nu se mai putea reveni:

a) Am explicat cum un grup de manifestanți a pătruns în Balconul Operei, în intenția de a-l folosi pentru a se adresa mulțimii impresionante.

Balconul Teatrului Național, de unde liderii s-au adresat manifestanților începând cu 20 decembrie 1989, ora 13.00.

Urmările acestui eveniment, aparent simplu, au fost imense. Fără îndoială, efectul cel mai important al acestui inspirat demers a fost constituirea unei formațiuni politice noi, diferite, în opoziție față de partidul comunist: *Frontul Democratic Român*. Liderii lui s-au grăbit să anunțe că își asumă preluarea puterii în Timişoara, urbea de pe Bega devenind, astfel, *primul oraş al României, liber de dictatura comunistă;* acesta poate fi considerat, de asemenea, momentul unei decizii fără cale de întoarcere, adică adevărata *trecere a Rubiconului.*

b) O delegație de reprezentanți ai altui grup de manifestanți (reuniți într-un *Comitet cetățenesc*), adunați într-o altă locație (în fața sediului Comitetului Județean de partid), l-au determinat pe prim-ministrul Guvernului (abia sosit în oraş), să solicite negocieri şi să le asculte revendicările, care erau extrem de radicale. Acest fapt a grăbit alcătuirea *primului set structurat de revendicări*, despre care înaltul demnitar al regimului, trimis de Elena Ceauşescu la Timişoara, şi oamenii din jurul său, au luat la cunoştință îngroziți. Pe această *Listă cu revendicări* şi pe *Proclamația F.D.R.* s-a articulat, moment cu moment, *Programul Revoluției*, care se radicaliza şi devenea mai complex, de la o zi la alta.

Fişa nr. 6
Lista revendicărilor[226]
Comitetului cetățenesc, impusă în discuțiile cu prim-ministrul, Constantin Dăscălescu

1. Demisia Preşedintelui Ceauşescu.
2. Demisia Guvernului.
3. Alegeri libere.
4. Înființarea unei comisii de anchetă pentru lămurirea evenimentelor de la Timişoara.
5. Tragerea la răspundere penală a celor vinovați.
6. Punerea imediat în libertate a deținuților politici.
7. Cine a dat ordin să se tragă la Timişoara?
8. Restituirea morților familiilor pentru a fi îngropați creştineşte.
9. Apariția în aceeaşi seară la TVR a lui Ceauşescu pentru a informa opinia publică despre situația reală de la Timişoara.
10. Libertatea presei.
11. Libertatea radioului şi a televiziunii.
12. Reforma învățământului.

Manifestanți în balconul Consiliului județean.

[226] Caietele Revoluției, nr. 5 (7) 2006, p. 48.

Delegaţi din Comitetul Cetăţenesc în balconul Consiliului Judeţean, 20 decembrie 1989.

Cum s-au desfăşurat evenimentele din Piaţa Operei şi ce controverse sunt de amintit în legătură cu ele?

Ne bazăm pe mai multe mărturii directe, între care cele făcute de Lorin Fortuna, Claudiu Iordache, Nicolae Bădilescu şi ale unui lucrător al Teatrului, Ioan Covaci (care era ofiţer de serviciu pe instituţie). Mai mulţi manifestanţi s-au desprins din mulţimea adunată în Piaţa Operei într-un număr impresionant şi au pătruns în clădirea Operei, prin două intrări separate. Era ora 12.30 (în privinţa orei sunt păreri diferite, fapt explicabil dată fiind tensiunea şi emoţia unui astfel de moment).

Unul dintre grupurile de manifestanţi (în frunte cu Lorin Fortuna), s-a hotărât să forţeze deschiderea uşii principale, care era blocată. Concomitent, un alt grup (cu Claudiu Iordache şi Ioan Chiş) a încercat să intre pe o uşă laterală, deschisă, dar păzită de soldaţi (n-au opus rezistenţă, dar, iniţial, manifestanţii au fost somaţi să nu pătrundă în sediu). Cu acordul lui Vasile Bledea (administrator la Teatru), s-a deschis şi uşa principală a instituţiei, de faţă fiind şi directoarea, speriată că se putea ajunge la vandalizarea clădirii, aşa cum, în zilele precedente, se întâmplase cu alte imobile. Peste câteva minute, au apărut în balconul Teatrului (Operei) mai mulţi lideri ai manifestanţilor, între care: Lorin Fortuna, Ioan Chiş, Claudiu Iordache, Traian Vrăneanţu, Ştefan Ivan, Adrian Sanda şi alţii. Pentru a stăvili afluxul mulţimii care

nu se mai oprea, s-a organizat imediat un serviciu de pază propriu (asigurat, inițial, de Traian Vrăneanțu), care avea grijă să nu permită intrarea decât a unui număr limitat de persoane (în funcție de capacitatea foaierului şi a balconului), după ce, în prealabil, erau verificate. S-a acceptat să intre chiar primarul Petre Moț, care, observând ce se întâmplă, a ieşit stupefiat. Era „… livid, speriat …, dar a plecat fără incidente".[227] Stația de amplificare, pregătită pentru Constantin Dăscălescu şi montată doar cu câteva momente înainte de doi tehnicieni de la telefoane, a fost imediat activată. Au început discursurile scurte, directe, neconvenționale, în ordinea: Lorin Fortuna, Ioan Chiş, Claudiu Iordache, Mihaela Munteanu, Maria Trăistaru.[228]

Fişa nr. 7
Înregistrare cu primele alocuțiuni
rostite de la balconul Teatrului Național (Operei),
în 20 decembrie 1989

00:00 Lorin Fortuna (se aude slab): Cetățeni ai Timişoarei!

00:02 Urale

00:11 Lorin Fortuna: (neinteligibil) toată țara! (urale, scandări: „Azi în Timişoara, mâine-n toată țara!")

*00:44 Lorin Fortuna: „Linişte, vă rog! Cetățeni ai Timişoarei, cei pe care ne vedeți aici ne-am constituit într-un comitet de acțiune al Frontului Democratic Român. (**Fără violență** urale) Drepturile şi libertatea se câştigă în mod organizat.! (Scandări: „Fără violență!") Vă rugăm foarte mult, nu mai spargeți vitrine, nu provocați încăierări, nu atacați armata! Armata colaborează, ați văzut. (urale, Scandări: „Armata e cu noi!"). Aşteptăm să **vină reprezentanții autorităților să discutăm în mod organizat cu ei**. (urale, strigăt: Noi suntem poporul! Scandări: „**Jos cu Ceauşescu**!").*

Cetățeni ai Timişoarei!

***Prima condiție** pe care o punem guvernului român **este jos familia Ceauşescu**! (urale, Scandări: „Jos cu Ceauşescu!") Dar pentru aceasta vom lupta paşnic, paşnic, nu uitați, paşnic.*

***A doua condiție:** cerem **eliberarea imediată a arestaților**! (urale, cineva strigă „unde ne sunt morții?").*

[227] Miodrag Milin, *Timişoara...*, p. 109.
[228] *Idem*, p. 117.

***A treia condiţie**, a treia condiţie**: identificarea morţilor**. (urale) Vă rog, în acest moment, un minut de reculegere pentru victimele de la Timişoara! În genunchi, toată lumea! În genunchi! …Armata, să stea pe loc! Armata să stea pe loc! (glasuri răzleţe în mulţime: Armata să stea pe loc! Se face relativă linişte).*

04:24 Glas în depărtare: şobolanii au întins-o! Şobolanii au întins-o!

04:28 Glas în depărtare: Pe Bălan l-o închis (?) Radu Bălan e aicea

04:38 Glas puternic: Să vină aici!

04:39 Alt glas: Să vină vinovaţii aicea! Să vină vinovaţii, vinovaţii să vină aicea!

04:45 Scandări: „Bălan!“

04:56 Scandări: „Jos cu Ceauşescu!“

05:12 Bărbat: „Moarte criminalilor!“

05:13 Lorin Fortuna: Vă rog să vă organizaţi acuma pe întreprinderi. Fiecare întreprindere, mare sau mică, să-şi constituie comitetul de acţiune al Frontului Democratic Român. (urale) Vă rog. Comitetele care se înfiinţează rămân permanente din acest moment şi ţin legătura cu noi. Până vor veni autorităţile. Voi da cuvântul şi altor membri din comitet. Un reprezentant al citadelei Electrotimişului (urale).

*05:55 Ioan Chiş: Dragi compatrioţi. Nu am crezut niciodată să ajungem aici. N-am crezut că există între noi atâta forţă. Nu suntem pregătiţi ca să facem şi să nu se întâmple nenorocirile care s-au întâmplat. Pentru asta, pentru prima problemă, **solicit din partea Comitetului Judeţean, solicit a lua cuvântul pe tovarăşul Radu Bălan** (urale, se aude scandare slabă: „Bălan!“). Poate, poate că unii se gândesc la tovarăşul Matei (huiduieli; Bărbat: vorbeşte aiurea). Vă rugăm să vă păstraţi calmul şi să aşteptăm (Scandări: „La judeţ!“). Îl aşteptăm pe Bălan (glas: să vină Bălan). Atât. Nu putem să ne repezim, trebuie să fim foarte calmi şi liniştiţi. Aşa cum am fost astăzi. Vă mulţumesc!*

07:34 Lorin Fortuna: Din partea intelectualilor din Timişoara. Se va prezenta singur (urale, aplauze).

07:45 Claudiu Iordache: Mă numesc Claudiu Iordache şi sunt scriitor român (urale). Sunt mândru de forţa şi curajul cu care demonstraţi în legătură cu nişte drepturi care vă lipsesc de zeci de ani (urale). Sunt mândru că am uitat de frica ce ne-a marcat pe noi atâta timp şi pentru că am venit aicea pentru ca în mod paşnic să ne exprimăm revendicările de fiinţe libere! (urale, scandări: „Libertate!“).

Aşa trăieşte forța unui popor! În acest moment vorbiți în numele întregului popor român! (urale). Întregul popor român aşteaptă de aici mişcarea care să ne elibereze pe toți de spaime, de nesincerități (?) îngrozitoare prin care trebuie să trecem teferi (Scandări: „Azi în Timişoara, mâine-n toată țara!“) Uniți (?) nu ni se poate întâmpla nimic. Armata este a poporului român. Armata trebuie să ne apere! (urale, strigăte: criminalii!) Armata ne va apăra! Nu putem sfârşi... că avem adevărul de partea noastră! Şi adevărul este de partea noastră! Încercați să aveți curajul acestui moment“. [229]

Ce se poate reține din această înregistrare? (Am marcat, bolduit, câteva cerințe de program, care se vor regăsi în Proclamație):

1. Lorin Fortuna a anunțat că s-a constituit un Comitet de acțiune al F.D.R. pentru a-i organiza pe manifestanți şi, atenție, a cerut să se organizeze în fiecare întreprindere câte un astfel de comitet;

2. Chemarea ca autoritățile să vină la discuții organizate (prin urmare nu se cerea plecarea lor);

3. Să fie înlăturată de la Putere familia lui Nicolae Ceauşescu; deocamdată, restul conducerii statului nu intra în discuție;

4. Să fie eliberați arestații, să fie redați morții;

5. Armata să rămână pe loc. Aceasta înseamnă că:

a) unele efective militare încă nu plecaseră din piață, şi

b) liderii manifestanților țineau neapărat să solidarizeze, să atragă armata de partea lor;

6. Demonstrația trebuia să fie eminamente pașnică.

Din cuvântul lui Ioan Chiş – reprezentant al Electrotimiş – reținem apelul de a-l aduce pe Radu Bălan să vorbească demonstranților. Reacția manifestanților la această propunere a fost uşor confuză, dar aceştia n-au respins-o.

Claudiu Iordache a vorbit în numele intelectualilor şi s-a prezentat ca scriitor. E singurul care a făcut apel la motivele pentru care trebuie luptat: „…să apărăm drepturile care lipsesc de zeci de ani…; avem forță şi curaj…; să ne exprimăm revendicările de ființe libere în mod pașnic …; vorbiți în numele întregului popor român…; uniți nu ni se poate întâmpla nimic…; avem adevărul de partea noastră…“.

Comitetul fondator al Frontului a inclus câte doi-trei reprezentanți de la fiecare întreprindere prezentă în piață; practic, Comitetul de acțiune s-a transformat într-un Comitet de organizare

[229] Blogul lui Marius Mioc, *Revoluția de la Timişoara în înregistrări audio video;* „20 decembrie 1989“.

(care a fost completat cu Mihaela Munteanu şi Maria Trăistaru), apoi echipa de conducere a Frontului s-a extins, prin cooptarea imediată a altor trimişi din piață.

Iată, din transcrierea unei înregistrări audio a alocuțiunilor din 20 decembrie, momentul constituirii şi componența Comitetului:

„22:00 **Lorin Fortuna**: Vreau să vă rog puțină atenție! În acest moment s-a constituit Comitetul de acțiune, exact pe nume, pe întreprinderi, pe reprezentanți ai întreprinderilor. O să vă spunem numele fiecăruia, întreprinderea de unde este (urale) şi-o să vă cerem să-i votați voi! Foarte important! (urale) Când nu aveți încredere în unul din ei spuneți nu, şi nu va fi! Dar Frontul va fi al vostru!

22:40 Strigăt: Numele!

22:42 **Lorin Fortuna**: Lăsați-mă să vorbesc! M-am mai prezentat odată, dacă nu mă cunoaşteți. **Dau citire listei comitetului, vă rog frumos. Ascultați (glasuri: mai tare! Cine-a fost? Lasă, mă, cine-a fost!). Preşedinte: Fortuna Lorin, Institutul Politehnic Timişoara (strigăte: să-l vedem!). Vicepreşedinte: Eustațiu Cornel, de la O.G.A. Timişoara (strigăte: să-l vedem!). Secretar: Claudiu Iordache (strigăte: cine-i?). Membri: Ciura Alexandru, Regionala CFR (rumoare a mulțimii), Chiş Ioan, Electrotimiş, Vrăneanțu Traian, Dinamo [e vorba de cooperativa meşteşugărească Dinamo] (strigăte: unde e? Să-l vedem!) Florescu Viorel, U.C. Timiş (urale), Bădilescu Nicolae, scriitor (urale), Munteanu Mihaela, ICSAP (glasuri: s-o vedem!), Săsăran Gruia, I.J.T.M. (bărbat: te susținem!“), Simioana Gheorghe, „1 Iunie“ (urale), Buhăianu Dinu, Comtim (urale), Predonean (?) Adriana (femeie: studentă), Kandia [Fabrică de ciocolată din Timişoara, cu veche tradiție. După revoluție, cumpărată de firma „Excelent“ din Bucureşti şi desființată. Ciocolata marca „Kandia“ mai există pe piață, dar nu mai e produsă la Timişoara] (urale, strigăt: ciocolata!), Dunca Romeo, IMA Timiş. Aceştia sunt cei care s-au prezentat să-şi reprezinte întreprinderile. Dacă mai sunt reprezentanți din întreprinderi mari, să vină“.**[230]

Ceva mai târziu, un alt lider oferă o informație foarte interesantă despre locul de lucru şi numărul real al structurii de conducere a F.D.R.:

„04:18 **Mihai Tatulici**: Cam câți?

04:20 **Alexandru Ciura**: Cred că 17, domnule Tatulici, am

[230] *Idem*, „20 decembrie, Comitetul F.D.R.“

să spun de unde știu și exact cifra asta. Cei care am rămas, era un consemn, cei care rămân să treacă dincolo de un șnur care era, se găsea acolo, un șnur cum se găsesc în sălile de expoziții. S-a făcut o listă pe un spate de afiș rupt unde fiecare și-a scris numele și după care fiecare a luat microfonul și a ieșit în fața mulțimii să vorbească mulțimii și să o încurajeze. Domnilor, trebuie să recunosc că nu regret că m-am născut. Acele momente au fost formidabile. Nu cred că poate să trăiască multă lume senzația acelor clipe, în care după 40 și ceva de ani de angoasă, să te descătușezi și să poți să spui lumii ce simți, în mod deschis. Domnilor, acolo ne-a murit frica!“[231] Prin comparație, peste două zile la București (în alte condiții), Consiliul F.S.N. s-a format pe baza unei liste de dizidenți și persoane cu vizibilitate, prezente sau nu la eveniment, o parte dintre ei chiar fără să poată fi consultați în prealabil.

Manifestanții păstrează un moment de reculegere în memoria eroilor martiri.

Cuvântul de ordine era *nonviolența*, iar forma de acțiune *greva generală*, care să fie declanșată în mod oficial ziua următoare (21 decembrie), de la ora 07.00. Cum am descris mai sus, inițial s-a constituit un Comitet de acțiune (în alte surse se folosește Biroul Permanent) cu rolul de a organiza activitatea din foaierul Operei, unde se adunaseră foarte mulți protestatari, și pentru a conduce manifestația. Lorin Fortuna, liderul de *facto* al

[231] *Idem*, „Documentele Revoluției de la Timișoara“.

revoluționarilor din sediul Operei, anunțase, deja, constituirea unei noi formațiuni politice, separată, diferită şi în opoziție cu Partidul Comunist Român: *Frontul Democratic Român.* În jurul orelor 13.30, în numele acestei formațiuni politice, el declară că *Timişoara este oraş liber de dictatura comunistă* şi cere conducătorilor de servicii publice şi de întreprinderi să execute numai dispozițiile transmise de conducerea Frontului şi să asigure toate condițiile pentru funcționarea instituțiilor şi sectoarelor care asigurau resursele şi serviciile publice.

După mai multe ore de dialog între liderii manifestanților prezenți în balconul Teatrului Național, s-a trecut la redactarea unei Proclamații a Frontului. Noaptea, Proclamația a fost definitivată, dactilografiată, fotocopiată şi trimisă în stațiile C.F.R. pentru a fi expediată în alte localități. Dimineața, începând cu orele 09.00, aceasta a fost citită de la balconul Operei, din oră în oră, de către mai mulți lideri ai Frontului, în aclamațiile mulțimii. Ea a ajuns la demonstranții din Arad prin intermediul unui grup de revoluționari timişoreni, condus de Ioan Beni Oprea, Adrian Sanda şi Dinu Buhăianu.[232]

De altfel, ideea extinderii acțiunii revoluționare de la Timişoara a stat mereu în atenția F.D.R. Aşa se explică prezența unui grup de timişoreni chiar la mitingul din 21 decembrie, de la Bucureşti, aceştia fiind printre primii care au spart adunarea convocată de dictator în piața palatului.

Fişa nr. 8
Proclamația
Frontului Democratic Român

Din însărcinarea Comitetului de acțiune al Frontului Democratic Român, dăm citire următoarei proclamații:

I. Frontul Democratic Român este o organizație politică, constituită la Timişoara, pentru a realiza un dialog cu Guvernul Român în scopul democratizării țării.

Frontul Democratic Român condiționează începerea acestui dialog de demisionarea preşedintelui Nicolae Ceauşescu.

II. Propunem Guvernului Român ca bază de discuție următoarele revendicări:

Organizarea de alegeri libere.

[232] Alexandru Oşca (coordonator), *Revoluția română în Banat*…, p. 228-229.

Libertatea cuvântului, a presei, a radioului şi a televiziunii.

Deschiderea imediată a graniţelor de stat.

Integrarea României, în rândul statelor care garantează şi respectă drepturile fundamentale ale omului.

Eliberarea neîntârziată a tuturor deţinuţilor şi disidenţilor politici din România.

Revitalizarea economiei naţionale.

Reforma învăţământului în spirit democrat.

Dreptul de a manifesta liber.

Libertatea reală a cultelor religioase.

Îmbunătăţirea asistenţei medicale şi a alimentaţiei publice.

III. Referitor la evenimentele din Timişoara:

1. Cerem cu fermitate să fie traşi la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în Popor.

2. Cerem restituirea decedaţilor pentru a fi îngropaţi după datină, cu doliu naţional.

3. Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestaţi în urma manifestaţiei.

4. Cerem încetarea, pe viitor, a oricăror represalii asupra participanţilor la demonstraţiile de la Timişoara.

5. Cerem autorităţilor recunoaşterea oficială a Comitetului de acţiune al Frontului Democratic Român, înfiinţat la Timişoara, şi iniţierea unui dialog.

6. Mulţumim colectivului Teatrului Naţional din Timişoara pentru sprijinul acordat.

IV. Frontul Democratic Român adresează ţării întregi următoarea chemare:

1. Cerem întregului Popor Român să ni se alăture în lupta noastră dreaptă pentru democratizarea ţării.

2. Formaţi în toate oraşele ţării, în întreprinderi şi în instituţii, Comitete ale Frontului Democratic Român, care să asigure coordonarea mişcării de democratizare naţională.

3. Revendicaţi drepturile constituţionale în mod paşnic şi fără violenţă!

4. Intraţi în grevă generală începând de azi, 21 decembrie 1989, până la victoria finală, cu excepţia sectoarelor de bază ce nu pot fi întrerupte.

V. Frontul Democratic Român mulţumeşte tuturor celor ce au fost, sunt şi vor fi alături de noi[233].

[233] Proclamaţia este publicată în foarte multe lucrări şi publicaţii. Vezi: *Clio* 1989, nr. 1-2/2005; Ion Calafeteanu, *Revoluţia…*, p. 226-227; Alexandru Oşca (coordonator), *Revoluţia Română în Banat…*, p. 372-373.

Cu toate încercările de a o tipări (s-a multiplicat de către Adrian Sanda, în Institutul Politehnic, cu mijloacele tehnice ale timpului), acest lucru nu s-a putut realiza decât pe 22 decembrie, după fuga dictatorului. Proclamația a fost publicată sub forma unui manifest, *A CĂZUT TIRANIA*, scris atât în limba română, cât şi în germană, sârbă şi maghiară.

Proclamația are trei părți: 1. Un program politic, în esență, pentru democratizarea societății, fără un conținut ideologic precis; 2. Măsuri obligatorii şi imediate pe care autoritățile în funcțiune să le ia, urgent, în legătură cu evenimentele desfăşurate la Timişoara, până în acel moment; 3. O *Chemare-Apel* către popor, prin care românii erau îndemnați să treacă la organizare pentru dezvoltarea şi extinderea mişcării la nivel național.

A CAZUT TIRANIA!

Din însărcinarea COMITETULUI DE ACȚIUNE AL FRONTULUI DEMOCRATIC ROMÂN, dăm citire următoarei proclamații :

I. Frontul Democratic Român este o organizație politică constituită la Timișoara pentru a realiza un dialog cu guvernul român în scopul demoeratizării țării. Frontul Democratic Român condiționează începerea acestui dialog cu demisionarea tiranului Nicolae Ceaușescu.

II. Propunem guvernului român ca bază de discuții următoarele revendicări :

1. Organizarea de alegeri libere ;

2. Libertatea cuvîntului, presei, radioului și televiziunii ;

3. Deschiderea imediată a granițelor de stat ;

4. Integrarea României în rîndul stat elor care garantează și respectă drepturile fundamentale ale omului ;

5. Eliberarea neîntîrziată a tuturor deținuților și dizidenților politici din România ;

6. Revitalizarea economiei naționale ;

7. Reforma învățămîntului în spirit democratic ;

8. Dreptul de a manifesta liberi ;

9. Libertatea reală a cultelor religioase ;

10. Îmbunătățirea asistenței medicale și alimentației publice.

III. Referitor la evenimentele din Timișoara :

Cerem cu fermitate să fie trași la răspundere cei care au dat ordin să se tragă în popor ;

Cerem restituirea decedaților, pentru a fi îngropați după datină, cu doliu național ;

Cerem eliberarea imediată a tuturor celor arestați în urma manifestațiilor ;

Cerem autorităților recunoașterea oficială a COMITETULUI DE ACȚIUNE A FRONTULUI DEMOCRATIC ROMÂN înființat la Timișoara.

Mulțumim tuturor celor care s-au ridicat împotriva tiraniei, precum și colectivelor Teatrului Național din Timișoara pentru sprijinul acordat.

Poporul Român a învins

DIE TYRANNEI

wurde gestürzt!

Im Auftrag des AKTIONSKOMITEES DER RUMÄNISCHEN DEMOKRATISCHEN FRONT, bekunden wir folgende Proklamation

I. Die Rumänische Demokratische Front ist eine politische Organisation in Temeswar gegründet mit dem Zweck mit der Rumänischen Regierung zu vehandeln für die demokratisierung des Landes. Die Rumänische Demokratische Front wird nur dann verhandeln wenn der Tyrann Ceauşescu Nicolae als Staatschef abdankt.

II. Wir schlagen der rumänischen Regierung anhand von Diskussionen folgende Veränderungen vor:

1. Organisierung freier Wahlen;
2. Wortfreiheit für Presse, Rundfunk und Fernsehen;
3. Die sofortige Öffnung der Staatsgrenzen;
4. Die Integrierung Rumäniens in die Reihen der Staaten die die Menschenrechte einhalten und garantieren;
5. Die sofortige Freilassung der politischen Häftlinge aus ganz Rumänien;
6. Die Wiederbelebung der Volkswirtschaft;
7. Die Schulreform im demokratischen Geist;
8. Das Recht auf freie Demonstrationen;
9. Wahre Religionsfreiheit;
10. Verbesserung der ärztlichen Hilfe und der Lebensmittelversorgung des Volkes;

III. In Bezug auf die Ereignisse in Temeswar:

Mit Entschlossenheit fordern wir das jene zur Verantwortung gezogen werden, die den Befehl erteilt haben, auf das Volk zu schiessen;

Wir verlangen die Zurückerstattung der Toten, um sie nach Sitte und Brauch zu bestatten, und Nationaltrauer;

Wir verlangen die sofortige Freilassung der im Laufe der Manifestationen Verhafteten;

Wir verlangen den Behörden die offizielle Anerkennung des AKTIONSKOMITEES DER RUMÄNISCHEN DEMOKRATISCHEN FRONT gegründet in Temeswar sowie Veranlassung eines Dialogs;

Wir danken all denen, die sich gegen die Tyrannei erhoben sowie dem Kollektiv des Nationaltheaters für ihre gewährte Hilfe.

Das rumänische Volk hat gesiegt!

Vége a ZSARNOKNAK!

A Román Demokrata Front bizottsága megbizásából bejelentjük a következőket :

1. A Román Demokrata Front egy olyan politikai szervezet, amely Temesváron jött létre, hogy párbeszédet létesítsen a nép és a román kormány között egy demokratikus kormány létesítésére. A Román Demokrata Fórum, ahoz a feltételhez köti a párbeszédet, hogy mondjon le a tirannus, Nicolae Ceauescu.

II. Javasoljuk a Román kormánynak, hogy a párbeszédet a következő feltételekhez kössék :

1. Új választások kiírása
2. Szólás és sajtószabadság
3. Az országhatárok azonnali megnyitása
4. Románia felzárkózását azon országok sorába, amelyek tiszteletben tartják az emberi jogokat
5. A nemzetgazdaság újraélesztése
6. A tanügy demokratikus megreformálása
7. Szabad tüntetések engedélyezése
8. Szabad vallásgyakorlás
8. Az orvosi és élelemellátás javítása

III. A temesvári eseményekre vonatkozólag :

1. Kérjük a bűnösök felelősségrevonását, akik parancsot adtak a mészárlásokra
2. Kérjük a halottak visszaszolgáltatását, hogy a hagyományoknak megfelelően és nemzeti tiszteletadással eltemessék
3. Kérjük a letartóztatottak azonnali szabadonbocsátását
4. Kérjük a Román Demokrata Fórum hivatalos elismerését, amely Temesváron jött létre, a párbeszéd létrehozására.
5. Köszönjük a Nemzeti Színház közösségének és mindenkinek, aki föllázadt a zsarnok ellen az eddig tanusított segitséget és kitartást.

Győzött a Román nép !

ПАЛА ЈЕ ТИРАНИЈА!

Од стране КОМИТЕТА РУМУНСКОГ ДЕМОКРАТСКОГ ФРОНТА дајемо [redacted] извештај:

I. Румунски Демократски Фронт је политичка организација основана у Темишвару да би успоставила везу са владом Румуније у интересу демократизације државе. Као прва тачка тражи се оставка Николаја Чаушескуа.

II. Програм Румунске владе да се разматрају следећи проблеми:

1. Одржавање слободних избора;
2. Слобода средства информисања;
3. Отварање граница;
4. Улазак Румуније у блок држава које гарантује основна права грађана;
5. Ослобођење свих политичких затвореника из Румуније;
6. Порођај Румунске привреде;
7. Реформа наставе у демократском духу;
8. Могућност слободног изражавања;
9. Слобода вере;
10. побољшање здравствене службе и боља алиментација народа;

III. Што се тиче догађаја у Темишвару;

1. Тражимо одлучно да се предузме ригурозне мере против оних који су дали наредбу да се пуца у народ;
2. Тражимо да мртви буду сахрањени по народним обичајима;
3. Тражимо ослобођење свих заробљеника у току манифестација.

Тражимо руководству признање легалног ДЕМОКРАТСКОГ КОМИТЕТА РУМУНА основаног у Темишвару.

Захваљујемо свима онима који су се подигли против тирана, и колективу Народног позоришта у Темишвару за дату подршку.

Победио је Румунски народ!

Manifestanți citind Proclamația F.D.R.

Nu era foarte clar cum să funcționeze formațiunea respectivă. Mai târziu, Președintele Frontului Democratic Român, Lorin Fortuna o vedea ca „… o organizație politică de masă, … care să preia conducerea revoltei, … să reprezinte un factor decizional, capabil să susțină un dialog cu guvernul și să devină, eventual, o grupare care să concentreze opoziția din țară, deci ceva similar cu grupările de opoziție create în ultimul timp în întregul Est. Această organizație o vedeam ca pe un forum, un front, o alianță care, *angrenând mase importante de oameni, să forțeze guvernul să apuce pe calea democratizării țării (s.ns.).* Nu întrezăream încă (nu vedeam posibil) o ruptură violentă cu trecutul - de genul Revoluției -, ci doar o trecere, oarecum pașnică, spre democrație, cum s-a petrecut în alte țări din vecinătate…. Mă gândeam, în acea vreme, că tot ce se putea spera era eliminarea dictatorului, urmată de o guvernare interimară, asupra căreia trebuiau exercitate presiuni, spre a-i obliga la o deschidere către democrație. Nu intuiam, și nici nu îndrăzneam să sper atunci, că s-ar putea obține eliminarea completă a comunismului de pe scena politică internă.“[234]

Iată, descrisă explicit, opțiunea pentru un proces similar celor din țările fostului bloc comunist. Nu putem ști dacă această opțiune se putea dezvolta și în România, precum în celelalte state din Europa cu regim comunist, pentru că evenimentele din Bucu-

[234] Miodrag Milin, *Timişoara...*, p. 106.

reşti au determinat căderea regimului comunist, fără a-i da timpul şi şansa reformării din interior.

Denumirea şi compunerea structurilor de conducere ale Frontului nu era fixată odată pentru totdeauna; de la moment la moment, aceasta se schimba, pentru motive diverse (încercau să evite preluarea unor denumiri din arsenalul partidului comunist), deşi, în general (cu mici schimbări!) nucleul de bază se păstra. Chiar denumirea formaţiunii politice a fost iniţial Frontul Democrat Român, apoi Frontul Democratic Român (sub prima denumire o întâlnim frecvent amintită şi mai târziu, chiar în publicaţia *Victoria*).

Revin la ziua de 20 decembrie 1989, pentru câteva consideraţii privind misiunea echipei guvernamentale trimisă la Timişoara. Prin urmare, în încercarea de a detensiona situaţia, Elena Ceauşescu îi trimite pe Constantin Dăscălescu şi Emil Bobu, probabil pentru discuţii cu liderii manifestanţilor, însă ei au ajuns la Comitetul judeţean după orele 14.00. În acel moment Piaţa Operei era ocupată de manifestanţi, liderii se aflau în balcon şi comunicau nestingherit cu manifestanţii, folosind chiar staţia de amplificare pregătită pentru prim-ministru.

Momentul sosirii demnitarilor comunişti bucureşteni la sediul Judeţenei de partid a coincis cu revenirea lui Nicolae Ceauşescu din vizita sa oficială în Iran. Ştim dintr-o relatare (aflată în Fondul documentar al IRRD) a generalului Iosif Rus (comandantul aeronavei), că Ceauşescu primea permanent informaţii, inclusiv pe timpul zborului, despre evenimentele şi măsurile luate de responsabilii de la Bucureşti,

Dispozitiv militar şi manifestanţi în faţa clădirii Comitetului Judeţean de partid (http://www.mediafax.ro).

În fața Comitetului județean Timiș se aflau foarte mulți angajați, în special de la U.M.T., care manifestau organizat, fără nici o intenție de violență.

Demnitari comunişti încercând să dialogheze cu manifestanții în fața Comitetului județean de partid (http://www.mediafax.ro).

La solicitarea prim-ministrului - de a trimite doi, trei oameni pentru a le asculta doleanțele - câțiva manifestanți (Ioan Savu, Petre Petrişor, Ion Marcu, Ion Curuțiu, Petru Hurezan, Cornel Eustațiu, Marin Pisică, Sorin Oprea, Petre Boroşoiu, Ion Săsăran, Victoria Vasoi, T. Barna, Rodica Stima, Ion Monoran, Nicolae Vârlan, Aurel Ghilea),[235] s-au desprins din mulțime şi au pătruns în sala de Consiliu. Ei s-au constituit într-un Comitet cetățenesc *ad-hoc*.

[235] Am primit, prin grija Asociației „Victoria“ (dl. Președinte Lorin Fortuna), un facsimil („Lista Comitetului Cetățenesc al Democrației Timişorene“), cu 13 persoane, cu câteva detalii despre fiecare. Iată această listă, pentru care îi sunt recunoscător domnului Fortuna, care corespunde în parte, cu Lista Comitetului Cetățenesc cunoscută până acum: Petre Petrişor, Savu Ioan – analist-programator la Fabrica de Detergenți; Nicolae Vârtan, actor la Teatru Național; Barta Alexandru, Întreprinderea „Banatul“; Bădele Mihai, tehnician la ICSMA; Petre Boroşoiu, actor; Lupaşcu Valentin, Marcu Ioan, muncitor, UMT; Pop Corneliu Dumitru, economist, Electrobanat; Tomuța Simona, contabil ITA Timiş; Florea Mirela, laborantă SUCP; Mureşan Mircea, Carp Dan, tehnician PTTR; Săbăilă Daniela, Galeria de Artă, Ion Monoran, Aurel Ghilea.

Delegaţi ai manifestanţilor intrând în clădirea Comitetului judeţean pentru discuţii cu reprezentanţii autorităţilor, în frunte cu prim-ministrul Constantin Dăscălescu (http://wwwmediafax.ro).

Iniţial, revendicările exprimate separat de către fiecare delegat, aveau un conţinut mai mult de ordin social sau economic şi erau prezentate premierului cu o anumită rezervă şi teamă. Acesta le nota „conştiincios“, în timp ce-i critica pe responsabilii locali că nu au luat măsuri până atunci de rezolvare a solicitărilor, pe care le considera „îndreptăţite“. Între timp, Petre Petrişor (în unele lucrări este creditat Ioan Savu cu această iniţiativă) a întocmit o Listă cu măsuri radicale, de ordin politic, care i-a prezentat-o lui Dăscălescu şi Bobu. Cum am văzut, în esenţă, Comitetul cetăţenesc cerea: demisia lui Nicolae Ceauşescu, demisia Guvernului, alegeri libere, redarea morţilor către familii pentru înmormântare creştinească, eliberarea arestaţilor. Au urmat discuţii îndelungate, controverse şi ameninţări. Din când în când, unii membri din delegaţie (cel mai frecvent Ioan Savu) ieşeau pe balconul clădirii, pentru a-i informa pe demonstranţi despre mersul tratativelor, acuzându-i pe oficiali că „trag de timp“ în aşteptarea întunericului. Descumpănit, Dăscălescu a dat dispoziţie doar pentru eliberarea arestaţilor (pentru care avea acordul lui Ceauşescu), şi a anunţat că întrerupe negocierile pentru a participa la teleconferinţa prezidată de Ceauşescu, stabilită pentru ora 18.00. În acest scop, s-a retras în biroul prim-secretarului. Teleconferinţa a fost urmată de alocuţiunea radiotelevizată a şefului regimului, în care acesta i-a calificat din nou pe demonstranţii timişoreni ca huligani, vânduţi serviciilor străine, care vor să distrugă socialismul în România.

Evenimentele s-au precipitat de la oră la oră, iar panica a pus stăpânire pe rigidele structuri de putere comuniste. În ciuda măsurilor luate de autorități, revolta s-a extins în județele învecinate (Arad şi Caraş-Severin), iar în Timiş mai multe localitățile urbane şi rurale s-au revoltat. Cele mai semnificative acțiuni s-au declanşat la Lugoj.[236] Din acest motiv, şeful regimului a decretat Stare de necesitate în județul Timiş, iar în Timişoara a fost numit un comandant militar (atenție: nu generalul Ştefan Guşă, care îndeplinea cea mai înaltă funcție militară, nici Ion Coman, demnitarul politic cel mai important, ci Victor Stănculescu. Acesta, „fugind de răspundere", s-a anunțat bolnav, aşa încât Decretul cu pricina - transmis telefonic de la Cancelaria prezidențială în timp ce se compunea - a fost citit de la balconul Județenei, cu intonație ridicolă pentru trecătorii care întâmplător se deplasau prin zonă - cu sau fără legătură cu evenimentele, de către generalul Mihai Chițac. (N-avem mărturii, dar nu este exclus ca un neavizat, trecând prin zonă, să-şi fi făcut cruce, rugându-se la Dumnezeu să-l ierte pe generalul care perora în pustiu, într-un gest ridicol şi jenant!).

Fişa nr. 9
Decret prezidențial de instituire a stării de necesitate pe teritoriul județului Timiş

Având în vedere încălcarea gravă a ordinii publice în județul Timiş, prin acte teroriste, de vandalism şi de distrugere a unor bunuri obşteşti,

În temeiul articolului 75, punctul 14, din Constituția Republicii Socialiste România,

Preşedintele Republicii Socialiste România decretează:

Art. 1. – *Se instituie starea de necesitate pe întreg teritoriul județului Timiş. Toate unitățile armatei, Ministerului de Interne şi formațiunilor gărzilor patriotice sunt în stare de alarmă.*

Art. 2. – *Pe timpul stării de necesitate se interzic orice întruniri publice, precum şi circulația în grupuri mai mari de cinci persoane.*

Se interzice circulația pe timpul nopții, începând cu ora 23.00, cu excepția persoanelor care lucrează în schimburi de noapte.

[236] Oşca Alexandru (coordonator), *Revoluția în Banat…, 164-182.*.

Art. 3. *– Toate unităţile socialiste din judeţul Timiş sunt obligate să ia măsuri imediate pentru desfăşurarea normală a proceselor de producţie, pentru paza bunurilor obşteşti, pentru respectarea strictă a ordinii, disciplinei şi programului de lucru.*

Art. 4. *– Consiliile populare municipale, orăşeneşti şi comunale din judeţul Timiş sunt obligate să asigure respectarea strictă a ordinii publice, paza bunurilor proprietate socialistă de stat şi cooperatistă, aprovizionarea în bune condiţii a populaţiei, desfăşurarea normală a transporturilor, organizarea şi desfăşurarea în bune condiţii a întregii activităţi economice şi sociale.*

Art. 5. *– Întreaga populaţie a judeţului Timiş este obligată să respecte cu stricteţe legile ţării, ordinea şi liniştea publică, să apere bunurile obşteşti, să participe activ la înfăptuirea normală a activităţii economico-sociale.*

Nicolae Ceauşescu
Preşedintele Republicii Socialiste România[237]

Un act inutil, având în vedere că: 1. Deja unităţile tuturor structurilor de forţă erau în alarmă, încă din 17 decembrie. Posibil să se fi urmărit o mobilizare mai amplă a gărzilor patriotice, dar nu s-a emis o dispoziţie specială în această privinţă, cu excepţia aducerii de detaşamente din alte zone; 2. Era o imposibilitate să pretinzi interzicerea deplasării în grupuri mai mari de 5 persoane: ce forţe puteau impune respectarea unei astfel de decizii? De altfel, deşi pe timpul nopţii de 20/21 decembrie numărul revoluţionarilor rămaşi în Piaţa Operei din Timişoara a fost foarte mic, forţele de represiune au evitat să acţioneze contra acestora; 3. Obligaţia impunerii ordinii era stabilită în sarcina „ consiliilor populare“ municipale, orăşeneşti şi comunale (nu şi a consiliului judeţean!), deşi starea de necesitate privea judeţul Timiş, în ansamblu.

Este interesantă motivaţia acestei măsuri: „încălcarea gravă a ordinii publice în judeţul Timiş, prin **acte teroriste, de vandalism şi de distrugere a unor bunuri obşteşti**“. Despre terorism s-a vorbit, apoi, multă vreme, evident în alt context.

Prin emiterea acestui act, responsabilii regimului recunoşteau că revolta şi revoluţia s-au extins în toate localităţile judeţului, încă din 20 decembrie.

În ciuda realităţii, care arăta tot mai evident slăbiciunile regimului, liderul acestuia se arăta inflexibil: „Vreau să declar deschis că nu aş răspunde încrederii acordate de popor dacă nu aş

[237] *„Scînteia“, anul LIX, Nr. 14725 din 21 decembrie 1989;*

face totul pentru a apăra integritatea, independenţa, suveranitatea României, dreptul deplin al poporului nostru de a-şi hotărî dezvoltarea independent, fără nici un amestec din afară."[238] Aceasta însemna că Ceauşescu era departe de a se resemna şi se pregătea să rezolve criza de la Timişoara în modul în care el ştia cel mai bine s-o facă.

Întors din vizita oficială în Iran (20 decembrie, orele 14.00), Ceauşescu constată deteriorarea accentuată a situaţiei de la Timişoara şi decide să pregătească mult mai atent represiunea împotriva manifestanţilor. Acţiunea se impunea cu atât mai mult cu cât în multe alte oraşe cetăţenii îşi manifestau, deja, solidaritatea cu populaţia Timişoarei. Cum am prezentat mai sus, pentru moment el a emis un decret, prin care a impus starea de necesitate pe întreg teritoriul judeţului Timiş. Într-o discuţie cu acoliţii săi, a hotărât să organizeze un miting la Bucureşti, pentru ziua următoare (21 decembrie), în speranţa de a atrage de partea sa, prin manipulare şi dezinformare, majoritatea populaţiei României şi de a obţine, astfel, acceptul general pentru măsurile de represiune pe care le gândea asupra timişorenilor revoltaţi. În acest scop, l-a chemat de la Timişoara[239] pe generalul Victor Athanasie Stănculescu, în ideea ca acesta să-l înlocuiască pe ministrul apărării, Vasile Milea, pe care l-a considerat ezitant, obosit, lipsit de fermitate şi de capacitate organizatorică.

Trecând peste părerea apropiaţilor săi (care şi aşa nu conta), Ceauşescu pregătea alte măsuri politice (inclusiv schimbarea Guvernului) care să-i permită să detensioneze situaţia şi să prezinte ţării câţiva vinovaţi, dar din afara cercului apropiaţilor săi. Toate măsurile urmau să fie aplicate după încheierea mitingului de sprijin din Bucureşti, în ideea de a oferi străinătăţii şi românilor imaginea unui om politic care se bucura de încredere şi care putea stăpâni situaţia.

Să vedem în ce măsură sloganul ***Timişoara – primul oraş al României, liber de dictatura comunistă,*** avea acoperire în realitate.

În primul rând, trebuie constatat dacă Timişoara se decuplase *de facto* (într-o anumită măsură) de sub autoritatea regimului de la Bucureşti, la 20 decembrie 1989, prin urmare cu două zile înainte de abandonarea puterii de către dictatorul Ceauşescu.

---

[238] Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu din 20 decembrie. Vezi: Ion Calafeteanu, *Revoluţia…, p. 194-199.*

[239] Generalul Stănculescu a fost rechemat în noaptea de 21-22 decembrie dar, apelând la un subterfugiu (şi-a pus piciorul în ghips), a amânat prezentarea la sediul C.C. până după moartea generalului Milea, în ziua de 22 decembrie.

În al doilea rând, trebuie analizat în ce măsură autoritățile de la Bucureşti înțelegeau şi acceptau noua situație creată prin preluarea parțială a responsabilităților urbei de către liderii manifestanților. După cinci zile de încercări repetate (dar nereuşite) de înăbuşire a revoltei, erau elemente suficiente pentru a considera, fie că Puterea de la Bucureşti pierduse controlul asupra oraşului, fie că, dimpotrivă, se pregătea să reinstituie autoritatea completă asupra acestuia.

Într-adevăr, cele mai multe informații stabilesc faptul că, la 20 decembrie, timişorenii îşi luaseră soarta în propriile mâini.[240] Organismele descentralizate ale statului şi puterea locală nu-şi mai puteau folosi toate pârghiile obişnuite pentru a conduce, controla şi dirija activitatea curentă de producție, administrativă, comercială şi socială în oraş. Întreprinderile şi instituțiile erau în grevă generală (declarată sau nu), lucrătorii erau în stradă. Aceasta nu înseamnă că liderii revoluționarilor dispuneau deja de capacitate organizatorică şi, mai ales, de instrumentele necesare pentru a prelua ei conducerea completă a treburilor în oraş.[241]

Totuşi, cum s-a ajuns aici?

După aprecierea noastră sunt de reținut trei aspecte:

1. Intrarea în ecuația conflictului a comunităților profesionale de pe marile platforme industriale ale oraşului.[242] Oraşul Timişoara era cunoscut prin excelență ca un centru cultural şi universitar important. Tot aici exista şi o importantă activitate economică şi comercială. Pe acest fond, oraşul a atras un număr mare de cetățeni din alte zone geografice ale țării. Pe lângă întreprinderile tradiționale - între care fabrica „GUBAN“ - în oraş au

[240] Există o foarte bogată bibliografie care se referă la acest aspect. Amintesc doar câteva lucrări: Claudiu Iordache, *Isus s-a născut la Timişoara. Decembrie 89***.,** Editura Helicon, Timişoara, 1994; Costel Balint, *1989 – Timişoara în decembrie*, Editura Helicon,1992; același autor, *Ziua de mâine a început ieri*, Editura Eurostampa, Timişoara, 2007, paginile 209-217, Lorin Ioan Fortuna (coordonator), *Rolul Frontului Democratic Român în cadrul revoluției române din decembrie 1989*, Editura Artpress,Timişoara, 2006, Mariana Cernicova, *Noi suntem poporul*, Editura InterGraf, Timişoara, 2004, Medeleț Florin, Mihai Ziman, *O cronica a revoluției din Timişoara. 16-22 decembrie 1989*, Muzeul Banatului Timişoara, 1990; Miodrag Milin, *Timişoara în revoluție şi după*, Editura Marineasa, 1997; Titus Suciu, *Lumea bună a balconului*, Editura Helicon, Timişoara, 1996 (vezi şi ediția 2008 a IRRD)*; același autor Reportaj cu sufletul la gură. Traseele Revoluției*, Editura Facla, Timişoara, 1990; Marius Mioc cu mai multe contribuții, între care, *Revoluția fără mistere, Începutul revoluției române; cazul* László Tőkés, Editura Almanahul Banatului, Timişoara 2002.

[241] Lorin Fortuna, *op.cit*., p. 39.

[242] Claudiu Iordache, *op.cit*., p. 229.

apărut câteva întreprinderi de interes național, care grupau colective mari de muncitori şi ingineri, între care Electrobanat, U.M.T., Solventul erau cele mai cunoscute.[243] Alături de ele, un număr foarte mare de locuitori ai oraşului şi ai localităților din apropierea lui lucrau la COMTIM. Instituțiile de învățământ, de cercetare şi comercializare grupau şi ele foarte mulți cetățeni ai oraşului. Din acest punct de vedere, Timişoara avea statutul de *citadelă de rang republican*, depăşind, practic, condiția de oraş de provincie.

Dacă între 15 şi 20 decembrie 1989 protestul cetățenilor Timişoarei cuprindea manifestanți fără legătură explicită cu apartenența lor la una sau alta dintre aceste întreprinderi, începând cu 20 decembrie revolta s-a extins şi a cuprins aproape toți lucrătorii de pe platformele industriale ale oraşului.

Semnalul l-a dat întreprinderea Electrobanat, ai căror angajați au refuzat să reia lucrul în 19 şi mai ales în 20 decembrie 1989. Prim-secretarul de partid al județului, Radu Bălan (şi mai înaintea lui, primarul Petre Moț), trimis urgent de Ion Coman să-i convingă pe muncitori să reia lucrul, s-a declarat neputincios. Am explicat mai sus în ce context.[244] Angajații i-au cerut şefului județului să răspundă la întrebări care nu se refereau la producție sau la salarii, ci la evenimentele petrecute în oraş: cine a ordonat să se tragă în populație, unde sunt morții Timişoarei, de ce au fost arestați oameni nevinovați. La rândul său, generalul Ştefan Guşă – şeful Marelui Stat Major al Armatei - care condusese acțiunile armatei împotriva demonstranților, ajuns în întreprindere, a fost silit de muncitori să ordone retragerea militarilor.[245] După un dialog tensionat şi ineficient, practic generalul s-a întors la comandament contrariat şi deprimat.

Vestea despre evenimentele de la Întreprinderea Electrobanat s-a transmis cu mare viteză către celelalte întreprinderi, ai căror angajați au decis, la rândul lor, să declanşeze grevă generală. Eforturile nomenclaturii locale de a-i convinge pe angajați să reia lucrul au fost zadarnice. Ziua următoare (20 decembrie), angajații au format coloane organizate, care s-au deplasat, grupat, către Piața Operei, antrenând oamenii de la toate întreprinderile[246].

---

[243] Lorin Fortuna, *op.cit.*, p. 104.

[244] Ion Coman, *Istoria ne va judeca*, Editura, Bucureşti, 2007, passim.

[245] Daniela Veronica Guşă de Drăgan, *op.cit., passim.*

[246] Într-un Memoriu remis IRRD, dl. Ing. Ianăş Ioan descrie contextul răspândirii veştilor despre greva de la ELBA: „Am convenit cu maistrul Lingli Martin să anunț alte întreprinderi din Timişoara asupra faptului că la ELBA a început tămbălăul. Acest maistru, împreună cu muncitorul Ghe. Bogdan, au plecat cu

Declanşarea grevei generale la UMT – cea mai mare întreprindere din oraş - a dat curaj angajaţilor de pe celelalte platforme industriale. Primii care au ieşit din incinta întreprinderii au fost cei de la *Optica*. În jurul orei 12.00, Piaţa Operei era ocupată de manifestanţi[247] care, de această dată, se cunoşteau unul pe celălalt şi erau organizaţi pe principiul locului de muncă. O parte din manifestanţi s-au deplasat în coloane compacte, către Comitetul Judeţean de Partid.

Extinderea revoltei în comunităţile profesionale a fost, într-adevăr, un factor important care a marcat drumul către victoria Revoluţiei. Acest lucru nu înseamnă că trecem în planul secund contribuţia străzii; ea a fost determinantă. Reţinem, de exemplu, că, în ziua de 20 decembrie, masa impresionantă de angajaţi, veniţi în cele două locaţii ale revoltei, seara s-a retras, iar în balconul Operei şi în piaţeta din faţa acestuia, au rămas câţiva temerari (200-300), dintre cei care se luptaseră şi până atunci cu forţele de represiune. Practic, acest mic grup a asigurat continuitatea, a făcut legătura între evenimentele din 20 şi cele din 21 şi, respectiv, 22 decembrie.

2. Compromiterea definitivă a oricărei posibilităţi de dialog şi reglementare paşnică a situaţiei. În zilele de 16 şi 17 decembrie 1989, represiunea a făcut foarte multe victime în rândul manifestanţilor. Au fost ucişi 72 de manifestanţi femei, bătrâni, copii, adulţi şi au fost arestate peste 900 de persoane, multe fără legătură cu evenimentele în sine.[248]

3. Plecat în vizită oficială în Iran, şeful regimului de la Bucureşti a trecut prerogativele puterii în mâinile soţiei sale, Elena Ceauşescu (secondată de Manea Mănescu). Soţia dictatorului, o fiinţă rudimentară, lipsită de orice valenţe politice şi umanitare, a folosit aparatul de partid şi cel represiv în încercarea de a lichida

---

motocicleta şi au anunţat colectivele angajaţilor din întreprinderile de pe platforma industrială din Calea Buziaşului. Ca exemplu, responsabila de la poarta F.A.E.M., d-na Ciontea Tiţa, a tras sirena întreprinderii de încetarea lucrului." (Fondul documentar al IRRD, Memoriul Ioan Ianăş).

[247] Lorin Fortuna, *Rolul Frontului....*, p. 9-10.

[248] Marius Mioc, *Revoluţia de la Timişoara aşa cum a fost...*, capitolul *Revoluţia în date statistice*. Cel mai elaborat studiu este cel întocmit de dl. Adrian Kali în cadrul Proiectului de cercetare *Revoluţia română din decembrie 1989 în Banat.* Cel mai recent studiu aparţine tot istoricului timişorean, care – împreună cu Virgil Hosu – au publicat *România anului 1990 între democraţie şi violenţă*, Timişoara, Ed. SAOL, 2010. Valentin Marin a publicat şi el o statistică globală cu victimele represiunii în Revoluţie pentru întreaga ţară. În anexă la această lucrare se publică versiunea cea mai nouă a lui Adrian Kali.

cât mai brutal focarul revoltei de la Timişoara. Cea mai mare mârşăvie a fost ordinul de a sustrage corpurile neînsufleţite a 43 de revoluţionari şi a le duce la Crematoriul de la Bucureşti, pentru a le incinera şi a li se şterge urma.[249]

Într-adevăr, în zilele de 18 şi 19 decembrie revolta a slăbit în intensitate, dar situaţia din oraş era departe de a fi detensionată. Am văzut cum Elena Ceauşescu i-a trimis, în ziua următoare (20 decembrie) pe prim-ministrul Constantin Dăscălescu şi pe Emil Bobu să discute şi să încerce soluţia negocierii cu manifestanţii. Organele locale îi pregătiseră prim-ministrului trei locaţii, în care se putea întâlni cu populaţia.

La ora 14.00, avionul cu demnitarii de la Bucureşti a sosit la Timişoara, iar aceştia se prezintă, ceva mai târziu, la Comitetul judeţean.

Cu puţin timp înainte, sub presiunea manifestanţilor, forţele de ordine care protejau clădirea Operei s-au retras de pe poziţii, liderii manifestanţilor au pătruns în clădire şi au ajuns în foaierul Teatrului şi în balcon, unde au găsit, gata instalată, staţia de amplificare, pe care au pus-o în funcţiune.[250] Era clar că din acest loc Dăscălescu nu mai putea vorbi.

La Comitetul judeţean, alţi demonstranţii, adunaţi în număr foarte mare în faţa clădirii, scandau lozinci antiguvernamentale, împotriva regimului şi-i cereau lui Dăscălescu să vină în balcon pentru discuţii.

În clădirea Teatrului Naţional, concomitent cu primele măsuri pentru organizarea acţiunii, se formează Comitetul de acţiune. Lorin Fortuna, anunţă crearea Frontului Democrat Român. La sugestia domnului Claudiu Iordache, s-a optat pentru denumirea de Frontul Democratic Român, pentru a elimina conotaţiile istorice negative ale primei denumiri. Am văzut cum s-a constituit conducerea acestuia.[251] Liderii acestui Front – Lorin Fortuna, Claudiu Iordache, Ioan Chiş, Mihaela Munteanu, Maria Trăistaru, Traian Vrăneanţu, , Sabin Maries, Silvian Baicon, Ion Monoran, Ştefan Predan, Adrian Sanda, Ioan Beni Oprea, Nicolae Bădilescu,

[249] Informaţia se regăseşte în foarte multe surse. Vezi, spre exemplu, Ioan Scurtu, *Revoluţia română…;* Alesandru Duţu, *Revoluţia română din decembrie 1989. Cronologie*, Editura IRRD, Bucureşti, 2007, p. 129 (şi în ediţia a 2-a, 2010, Editura Sitech).

[250] După unele relatări, staţia a fost pusă în funcţiune de un angajat al Teatrului, Petre Irimiş.

[251] S-a optat pentru această denumire, de comun acord. Practic, la mai puţin de o oră de la pătrunderea revoluţionarilor în clădirea Operei, Frontul era constituit (ora 14:00). Vezi, Lorin Fortuna, *Rolul Frontului…*, p. 34-36.

Liviu Jurcovan, Eugen Moțățeanu, Cornel Jurca, Ioan Ianaş întocmesc prima listă de revendicări, pe care o delegație a dus-o la Consiliul Județean, cerându-i premierului să vină urgent în piață pentru a le discuta.[252] Nu se cunoaşte, deocamdată, lista completă a primului Comitet al Frontului, care, cu siguranță, este mai extinsă decât cea vehiculată până acum (cei 17 de mai sus), dacă luăm în calcul că fiecare dintre cele cel puțin 20 de întreprinderi şi instituții prezente în piață, au trimis câte doi reprezentanți (total 40 de persoane, plus liderii străzii - 9) sau trei (total 60 de persoane, plus 9 lideri ai străzii).

Manifestanți adunați în Piața Teatrului Național, 20 decembrie 1989

La cealaltă clădire, evenimentele se precipitau, iar nerăbdarea manifestanților se apropia de sfârşit. Un activist (după unele relatări, chiar primul-ministru, după altele, Radu Bălan) se adresează oamenilor, cerând ca trei reprezentanți ai manifestanților să intre în sediu pentru a discuta cu premierul. Surprinşi de decizia autorităților, care până atunci respinseseră orice dialog, manifestanții constituie în grabă un grup din mai mulți cetățeni, care intră în sediu să-l întâlnească pe prim-ministru. Acesta, după ce în-

[252] Pe larg despre momentul constituirii Frontului: Lorin Fortuna, R*olul Frontului...., passim*, Claudiu Iordache, *op. cit*; Florin Medeleț, *op.cit.*; Titus Suciu, *Lumea bună a balconului...*, passim, Mariana Cernicova, *op.cit.*, passim.

cearcă să trateze cu reprezentanţii manifestanţilor de pe poziţii de ameninţare şi forţă, se arată, formal, concesiv şi dispus să le satisfacă unele doleanţe materiale. Într-adevăr, iniţial cei prezenţi se referă doar la ele. După un moment de confuzie, reprezentanţii revoluţionarilor prind curaj şi-i pun premierului întrebări de natură şi de responsabilitate penală. Am văzut cum revendicările de ordin social (butelii, locuinţe, paşapoarte) erau notate cu înţelegere de către premier, care promite că le va soluţiona foarte rapid, mimând o disponibilitate maximă şi certându-l tovărăşeşte pe Radu Bălan că nu l-a informat..

Am prezentat anterior cum s-a ajuns la întocmirea şi susţinerea revendicărilor. Chiar dacă nu era suficient de articulat, programul de revendicări era mai radical decât cel conceput de F.D.R. peste câteva ore, cel puţin pentru faptul că se cerea nu numai demisia lui Ceauşescu, ci şi a Guvernului.

După ce Lista cu revendicările manifestanţilor i s-au citit prim-ministrului de către Petre Petrişor, Constantin Dăscălescu s-a arătat revoltat, îngrijorat şi s-a retras (probabil pentru discuţii cu Ceauşescu). A revenit, anunţând că a dat dispoziţii ca arestaţii să fie eliberaţi. În legătură cu morţii, Dăscălescu i-a anunţat pe delegaţii prezenţi că nu se angajează cu nimic; el s-a justificat, motivând că a sosit în oraş doar de câteva ore şi nu are suficiente informaţii. Concomitent, grupul de negociatori, constituit în Comitet cetăţenesc, a trimis mesaje către Consulatul iugoslav (lista cu numele membrilor Comitetului şi lista revendicărilor) şi către liderii revoluţionarilor din Piaţa Operei, pe care-i chemau insistent să vină să completeze echipa de negociere. Aceştia din urmă au ezitat, considerând că forţa revoluţiei este în Piaţa Operei. Din când în când, un delegat ieşea pe balconul sălii de şedinţe şi-i informa pe manifestanţi despre rezultatul discuţiilor. Aceştia reacţionau prin urale sau lozinci dezaprobatoare, după caz, creând o presiune extraordinară pe trimişii de la Bucureşti. La orele 18.00 Ceauşescu a organizat o teleconferinţă cu prim-secretarii judeţeni. Din acest motiv discuţiile s-au întrerupt, cu promisiunea că vor fi reluate după eveniment. La orele 19.00, Ceauşescu a susţinut alocuţiunea, pe care Comitetul Cetăţenesc o credea un răspuns la condiţiile puse de ei. Printr-un artificiu tehnic, cuvântarea s-a auzit şi de către mulţimea din faţa Comitetului judeţean formată, în principal, din angajaţi (muncitori şi ingineri) de la U.M.T. (Cuvântarea a fost auzită şi în Piaţa Operei).

Cuvântarea televizată a lui Nicolae Ceauşescu din 20 decembrie 1989, ora 19.00.

Nici vorbă, în intervenţia sa, la negocierile de la Judeţeana de partid. Dimpotrivă, fără cel mai mic semn de concesie, Ceauşescu face eroarea să-i numească din nou pe timişoreni „huligani" şi „elemente declasate". Nu mai aminteşte decât tangenţial de incidentul de la parohia reformată. Aceste „calificative" au stârnit un val de proteste şi o nemulţumire generală.

Cuvântarea a produs imediat efecte, atât într-o tabără de negociatori, cât şi în cealaltă: delegaţii mulţimii nu puteau continua discuţiile cu reprezentanţii unui regim al cărui şef îi făcea „huligani", deşi Dăscălescu putea să constate nemijlocit că avea în faţă oameni remarcabili şi responsabili, trimişi de manifestanţi chiar la cererea lui. La rândul său, premierul a rupt negocierile, întrucât nu putea rămâne să discute cu reprezentanţii manifestanţilor pe care şeful său tocmai îi calificase „huligani". El se retrage şi discuţiile trenează, conduse fără nici un folos, de prim-secretarul Bălan şi de Cornel Pacoste, reprezentantul Bucureştiului. La ora 03.00 (noaptea) Dăscălescu şi Bobu, protejaţi de paraşutişti, au părăsit sediul Judeţenei de partid şi au plecat spre Bucureşti.

Între timp, Lorin Fortuna, Claudiu Iordache şi alţi lideri ai F.D.R. au acceptat să vină la sediul Comitetul judeţean, pentru discuţii cu premierul. Acesta, însă, părăsise negocierile începute cu delegaţii din Comitetul Cetăţenesc chiar înainte de teleconferinţa prezidată de Ceauşescu (începută la ora 18.00), aşa încât liderii din Piaţa Operei se rezumă la dispute cu Radu Bălan, Cornel Pacoste şi Ion Toma.[253] Claudiu Iordache şi Lorin Fortuna le fac re-

[253] Rămâne deschisă discuţia privind momentul sosirii la sediul judeţului a liderilor din Piaţa Operei. Întrebaţi, cei mai mulţi dintre ei susţin că au venit la ora 17.00 (Adrian Sanda, Lorin Fortuna ş.a.). Din analiza mea rezultă că

proşuri demnitarilor comunişti pentru victimele represiunii, cer eliberarea imediată a arestaților, iar lui Radu Bălan îi cere să abandoneze puterea si sa treacă de partea revoluționarilor. Demnitarii răspund cu acuzații şi cu amenințări: pentru tot ce s-a întâmplat şi pentru posibile sabotaje în industrie (sectoarele periculoase, precum „Solventul"), erau făcuți responsabili liderii manifestanților. Singurul lucru concret a fost reconfirmarea angajamentului ca protestatarii arestați să fie eliberați. Întâlnirea se sfârşeşte în termeni foarte reci şi într-o atmosferă încordată.

Spre sfârşitul întâlnirii, un „binevoitor" îl informează pe Claudiu Iordache că organele Securității sunt pe punctul de a aresta familiilor liderilor (ulterior, vecinii acestora au confirmat instalarea unor dispozitive ale miliției la domiciliile respective). În acest context, Lorin Fortuna îi cere prim-secretarului județean să se abțină de la acțiuni împotriva familiilor acestora. Totodată, îi dă acestuia asigurări că, în cazul victoriei revoluției, familia lui Radu Bălan, neimplicată în represiune, nu va avea de suferit.

Ce concluzii se pot trage din acest dialog?

În primul rând, rezultă că, la sfârşitul zilei de 20 decembrie 1989, multe din pârghiile puterii încă erau în mâna fostelor autorități; liderii revoluționarilor cereau prim-secretarului şi prim-ministrului să dea dispoziții pentru eliberarea arestaților, semn că cei doi încă aveau autoritatea asupra miliției, procuraturii, securității şi armatei.

În acelaşi timp, Lorin Fortuna era conştient că deține controlul asupra timişorenilor revoltați şi că victoria Revoluției devenise o certitudine, atâta vreme cât îşi lua libertatea să garanteze viața familiei prim-secretarului, în eventualitatea unei dezvoltări favorabile a mişcării de protest.

4. Al patrulea element este capacitatea liderilor Revoluției de a dezvolta un proiect politic. Până atunci, conducătorii ocazionali ai grupurilor de manifestanți erau fie arestați şi reținuți în închisori, fie hărțuiți prin parcuri şi locuri publice, fie uciși sau răniți. Ei se aflau în imposibilitatea de a comunica, constant şi permanent, în liniște, unii cu ceilalți. Mai mult, imediat ce unul sau

---

delegația a sosit, mai degrabă, după ora 18.00. Am în vedere: 1. Lorin Fortuna şi Claudiu Iordache îşi amintesc precis că nu l-au întâlnit pe Dăscălescu; 2. Prim-ministrul s-a retras de la negocierile anterioare (şi nu s-a mai întors) cu puțin timp înainte de ora 18.00, pentru a participa la teleconferință, care a început exact la acea oră. Este posibil ca prezența liderilor FDR la Consiliul județean să fi fost chiar mai târziu, după ora 19.00, când Ceaușescu şi-a susținut alocuțiunea publică.

altul dintre manifestanţi era recunoscut ca lider al lor, el devenea uşor şi sigur o ţintă pentru organele de represiune.

Până în 20 decembrie, grupurile de manifestanți (mai mici sau mai mari) străbăteau bulevardele şi locurile publice, scandând lozinci împotriva dictatorului Ceauşescu, pentru liberate, împotriva regimului comunist.

De regulă, după-amiaza, grupurile respective se concentrau în Piața Operei sau către Catedrală şi invocau numele lui Gorbaciov şi a unor dizidenți sau opozanți ai lui Nicolae Ceauşescu. În acest context, au fost scandate inclusiv numele lui Corneliu Mănescu şi Ion Iliescu.

Acum însă, balconul Operei oferea posibilitatea unei perspective mai largi asupra întregului spațiu dintre clădirea Teatrului Național şi Catedrală, ticsit de demonstranți. În plus, din balconul Operei liderii manifestanţilor se prezintă, folosind mijloace de amplificare, declinându-şi numele, adresa şi apartenența la o întreprindere sau instituție. În noaptea de 20/21 decembrie, în Piața Operei au rămas un număr destul de mic de manifestanți.

Demonstranți rămaşi peste noapte (20/21 decembrie) în Piața Operei.

Am prezentat, mai sus, contextul în care s-a constituit noua formațiune politică. Nu trebuie să ne surprindă că denumirea structurii de conducere se modifica frecvent; este unul din argumentele care susțin ideea că acțiunea nu era pregătită, convenită dinainte într-un grup semnificativ de lideri. Este adevărat că manifestanții agitau un banner pe care scria „Frontul Democrat Român“. Ulterior, denumirea s-a schimbat în „Frontul Democratic Român„ însă în documentele timpului[254] întâlnim ambele denu-

[254] Lorin Fortuna, R*olul Frontului*…., p. 52-55.

miri. Conducerea formațiunii politice respective se cristalizează spre sfârşitul zilei de 20 decembrie 1989, iar primele documente au fost făcute publice, începând cu dimineața zilei de 21 decembrie 1989. Cele mai importante documente sunt „Proclamația Frontului Democratic Român“ din 21 decembrie 1989 şi „Rezoluția finală a adunării populare din Timişoara“,[255] din 22 decembrie 1989 (deşi sunt sceptic în ce măsură acest document avea legătură cu Frontul, atâta timp cât, în text, nu se aminteşte nimic despre formațiunea respectivă)[256].

Manifestanții timişoreni citesc Proclamația F.D.R.

În textul *Rezoluției finale*, de exemplu, se vorbeşte de demiterea „clanului Ceauşescu“, o formulă, întâlnită imediat după fuga dictatorului, preluată peste câteva ore şi de către F.S.N., şi care conduce la ideea că n-a fost nimic măreț, nimic profund, totul s-ar fi redus la o confruntare între clanuri, în care unul pierde, altul câştigă. Aşa ceva nu întâlnim în *Proclamația* F.D.R., şi nici în *Lista de revendicări* a Comitetului Cetățenesc!).

Existența F.D.R. are semnificații excepționale; el asigura

[438] *Idem*, p. 52-54.

[256] Rezoluția a fost întocmită în grabă de profesorul Radu Motica şi a fost prezentată în contextul abandonării puterii de către Ceauşescu. O parte dintre cei prezenți în piață (acum mult mai mulți ca în zilele precedente) nu ştiau încă de existența FDR (nici chiar Radu Motica, după cum se vede, pentru că în text nu este amintit FDR!). La rândul lor cei din Front, în noul context, n-au mai putut urmări sau supraveghea toate evoluțiile din piața Teatrului.

liderilor resursa de credibilitate şi suportul public pentru negocieri cu puterea încă în fiinţă la Bucureşti. Textul Proclamaţiei în sine impune o analiză separată. Această analiză s-a făcut în mai multe publicaţii (în special ale Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989 şi ale Memorialului Revoluţiei de la Timişoara), cât şi în lucrări şi studii separate.

Evaluarea generală asupra conţinutului Proclamaţiei conduce la concluzia că noua formaţiune politică îmbrăca aspectul general al unei formaţiuni de opoziţie în raport cu atotputernicul Partid Comunist Român, până atunci singura forţă politică recunoscută în statul român (formula o găsim menţionată pentru prima dată în Constituţia din 1952). Chiar dacă textul fiecărui articol nu este explicit anticomunist, fondul documentului este, fără discuţie, împotriva regimului. Prin aceste documente programatice se cerea: organizarea de alegeri libere, demisia dictatorului Ceauşescu, respectarea drepturilor omului etc.[257] Or, toate acestea nu puteau fi realizate decât într-un regim democratic, regim în care Partidul Comunist Român, ca partid unic în societate până atunci, nu mai putea păstra acest rol.

Structurile politico-administrative pe care urma să le genereze un astfel de proiect politic erau cu totul diferite de cele existente atunci. Proiectul presupunea pluripartidism, instituţii publice puse la dispoziţia cetăţeanului, separaţia puterilor în stat etc. Din Proclamaţie – adevărat program al partidului respectiv – rezulta că Frontul îşi propunea să realizeze un dialog cu Puterea comunistă, în scopul democratizării ţării. Într-o primă formă (o ciornă de program) s-a prevăzut exact această denumire – *Puterea* –, ulterior termenul a fost înlocuit (tăiat cu creionul) cu unul mai precis: *Guvernul,* iar pentru a nu exista nici un dubiu, s-a adăugat o frază care menţiona explicit că acest dialog este condiţionat de demisia lui Nicolae Ceauşescu.

Se poate spune că, începând cu 21 decembrie, Timişoara dispunea de o forţă politică recunoscută (chiar dacă nu formal) de toate instituţiile oraşului. Concomitent, însă, fostele autorităţi continuau să funcţioneze şi să controleze cel puţin o parte din instituţiile descentralizate.

În ce măsură autorităţile de la Bucureşti înţelegeau, acceptau sau erau dispuse să accepte că au pierdut controlul asupra Timişoarei?

După aprecierea mea, grupul de activişti din jurul dictato-

[257] *Ibidem.*

rului Ceauşescu era departe de a accepta pierderea controlului administrativ şi politic asupra Timişoarei, iar Ceauşescu cu atât mai puțin. Spiritul Timişoarei se revărsase şi cuprinsese întregul județ şi chiar unele orașe din afara acestuia. În câteva comune, primăriile au fost preluate cu forța de localnici, uneori primarii se asociau cu localnicii revoltați

Un oraș aflat la 60 km de Timişoara, Lugoj, s-a solidarizat cu aceasta. În Reșița, pe 21 decembrie după amiază, în adunare publică se scandau lozinci antidictatoriale, iar la Arad, chiar în dimineața zilei de 21 decembrie, cetățenii orașului demonstrau pașnic în fața Județenei de partid. Liderii manifestanților creează, după modelul timişorenilor (şi la îndemnul trimişilor Comitetului de Acțiune al FDR), Frontul Democratic Român. În felul acesta, Revoluția s-a extins într-un nou oraș – capitală de județ – iar Proclamația FDR a fost însuşită şi de arădeni.

Sunt câteva semnale care conduc la ideea că represiunea împotriva Timişoarei urma să fie terifiantă. După mai bine de două decenii, evenimentele pot fi evaluate mai clar, mai ales când, în zilele noastre, în lume, se petrec evenimente similare. Oare exista riscul ca timişorenii să fi îndurat calvarul pe care l-au îndurat recent locuitorii din Bengazi şi alte orașe din estul Libiei? Posibil! Atunci Bucureştiul şi ale orașe importante s-au revoltat (la câteva zile după Timişoara!). Atâta timp cât Capitala Libiei (şi alte orașe) erau încă sub controlul regimului Gadafi, țara s-a transformat într-un teatru de operațiuni militare. Iată un motiv pentru care timişorenii îi privesc cu respect pe temerarii de la Bucureşti şi din alte localități care s-au ridicat împotriva regimului, chiar dacă nu odată cu ei. Situația nu este niciodată identică una cu alta: în Siria, de exemplu, regimul rezistă, în ciuda revoltei generalizate.

Ştim acum că Ceauşescu a decis să cheme de la Timişoara doi dintre generalii armatei care cunoşteau bine situația orașului şi care participaseră la represiune: Stănculescu şi Chițac (persistă un semn de întrebare, pentru că unul a venit cu avionul şi celălalt – Chițac - , cu trenul). Am văzut, mai sus, încercările revoluționarilor de a-i determina pe militari să treacă de partea lor sau să stea deoparte. Este adevărat că generalul Ştefan Guşă a dat ordin detaşamentelor de militari să nu opună rezistență coloanelor de manifestanți care se îndreptau, dinspre întreprinderi, către centrul orașului în dimineața zilei de 20 decembrie (noaptea retrăsese în cazărmi multe patrule şi tehnica blindată).

Militarii se retrag de pe străzi, începând
din după-amiaza zilei de 20 decembrie.
Interesant, gesturile lor simbolizează victoria (!).

În orice caz, până în dimineaţa zilei de 22 decembrie, nici un militar nu s-a exprimat public de partea revoluţionarilor. Singurul care a făcut acest gest înainte de plecarea dictatorului, a fost maiorul Viorel Oancea[258], însă gradul lui (doar maior) şi unitatea din care provenea (o bază de reparaţii) nu conduceau la ideea că reprezintă opţiunea comandamentului de la Timişoara (am arătat mai sus că gestul pare să fi fost mai elaborat şi să fi avut acceptul colegilor şi chiar al comandantului Secţiei de Reparat Tehnică Militară). Toate celelalte forţe de represiune erau în incinte, aşteptând ordine pentru a trece din nou la acţiune. Doar unităţile aduse în sprijin din judeţele vecine plecaseră din Timişoara, pentru că revolta se extindea şi acolo. Dar paraşutiştii de la Caracal rămăseseră pe loc (au fost implicaţi în incidentul de la Tipografie, zădărnicind intenţia revoluţionarilor de a publica Proclamaţia!), la fel cercetaşii de la Buzău sau infanteriştii de la Vânju Mare. Concomitent, se constituie detaşamente de gărzi patriotice din alte zone (Oltenia), care se trimit la Timişoara cu 14 garnituri de tren, pentru a-i combate pe demonstranţi.

Cum se ştie, Ceauşescu s-a hotărât să organizeze o adunare

[258] Gestul lui Viorel Oancea nu este întâmplător. Anterior, ofiţerul se întâlnea frecvent cu personalităţi civile cu vederi democratice din oraş şi comenta în mod negativ situaţia românilor, în general, care se deteriorase vizibil. Gestul său reprezintă o opţiune explicabilă, având în vedere părerile sale anterioare faţă de regim. Vezi: Titus Suciu, *Lumea bună...*, p. 62-80.

populară în București; în felul acesta, ar fi vrut să demonstreze că țara este cu el și să justifice măsurile dure pe care urma să le aplice la Timișoara. În context, dictatorul pune, din nou, presiune pe cei trei responsabili ai forțelor de represiune - Milea, Postelnicu și Vlad - amenințându-i cu „execuția" dacă nu înțeleg „să-și facă datoria" și să execute ordinul comandantului suprem.

Spre marea dezamăgire a dictatorului, bucureștenii - aduși ca de obicei cu forța la miting – și-au învins teama și, sub impulsul unor reprezentanți ai revoluționarilor veniți de la Timișoara,[259] s-au revoltat, la rândul lor. Presat permanent de Nicolae și Elena Ceaușescu, ministrul Vasile Milea s-a dus frecvent în dispozitivul militar din centrul Capitalei și a dat ordine nemijlocite către ofițerii inferiori și subofițeri, ocolind eșaloanele responsabile. Noaptea târziu, cu prețul unor importante sacrificii, revoluționarii se retrag din centrul orașului.

În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, revolta bucureștenilor părea înfrântă. Pe principalele bulevarde și în piețe era liniște. Însă și aici angajații din marile întreprinderi au decis să vină la sediul Comitetului Central și să-l înlăture pe dictator de la Putere. În felul acesta, manevra gândită de Ceaușescu a fost zădărnicită. Timișoara - „primul oraș liber al României" - a fost, astfel, salvată de la o distrugere sigură.

Un plan special, la care se lucra din dispoziția lui Ion Coman, a rămas doar pe hârtie. Planul avea, ca obiectiv, capturarea conducerii F.D.R. din balconul Operei. Ajuns la București, în după amiaza zilei de 22 decembrie, generalul Gușă declara la postul de televiziune: „Vin de la Timișoara, unde am evitat producerea unui măcel". Este posibil să se fi referit și la această acți-

[259] Episodul este amintit în mai multe surse, inclusiv în declarații ale fostului șef al parchetelor militare, generalul Dan Voinea. Din păcate, până în prezent, nici o persoană nu a declarat că a făcut parte dintr-un astfel de grup. Fapta ar fi extrem de onorantă și nu văd de ce ar trebui ascunsă. Se cunoaște acum cine i-a chemat la luptă pe lugojeni, cine a transmis arădenilor textul Proclamației Frontului etc. Nu se știe nimic concret, nominal, despre grupul plecat la București. Într-o astfel de situație, se poate trage concluzia fie că nu a existat un astfel de grup (ceea ce nu se susține!), fie – mai degrabă – că tinerii respectivi, discret, permanent și atent supravegheați încă de la plecarea din Timișoara, au fost uciși. Mențiuni despre existența unor timișoreni le regăsim în lucrarea: Mihai Tatulici (coordonator), *Revoluția română în direct*, București, Ed. TVR, 1990, p. 98, unde se amintește de încercarea repetată, dar nereușită a unui timișorean de a intra în emisie, în după-amiaza zilei de 22 decembrie. Se știe și faptul că printre primii arestați la Penitenciarul Jilava, în 21 decembrie, au fost 2 tineri timișoreni (mărturie Lazăr Gâriuță, în: *Caietele Revoluției*, nr. 1(33)/2011, p. 88).

une. În felul în care s-a pronunţat, rezultă că şeful armatei era conştient de riscurile executării unei astfel de dispoziţii.

Despre preparativele acestei acţiuni – asupra căreia nu insist - s-a relatat în multe lucrări. Ea rămâne în istorie doar ca o intenţie, nefinalizată, după aprecierea mea, nu neapărat pentru că decidenţii şi-ar fi dat seama de iraţionalitatea unei asemenea măsuri (toţi cei implicaţi în pregătirea acestei acţiuni au invocat, *post-factum*, acest argument), ci, mai degrabă, pentru că ea trebuia sincronizată cu altele: mitingul din Piaţa Palatului (21 decembrie), intrarea în acţiune a detaşamentelor de gărzi patriotice, refacerea moralului trupelor retrase în cazărmi, înlocuirea unora şi aducerea de forţe noi etc.

Mobilizarea detaşamentelor de gărzi patriotice din Oltenia a fost o acţiune voluntaristă, gândită cu un scop, dar ale cărei efecte, în final, s-au dovedit contrare.

Luptătorii Gărzilor Patriotice din Oltenia
sunt întâmpinaţi cu alimente de către manifestanţi.

Ideea a pornit de la un comentariu pe care Nicolae Ceauşescu l-a făcut în şedinţa CPEx din 20 decembrie, când, supărat pe acţiunea ineficientă a forţelor de represiune, a invocat o experienţă a sa din urmă cu 45 de ani (februarie 1945). Atunci, detaşamentele mobilizate de comunişti, sub protecţia armatei sovietice de ocupaţie, au înfruntat (mai corect: provocat) forţele de ordine scoase în stradă să apere guvernul Nicolae Rădescu.

Birocraţia comunistă – ajunsă la apogeu în 1989 – a făcut ca organizarea acţiunii să fie deficitară, improvizată şi întârziată şi, din acest motiv, coordonarea în timp cu alte misiuni, precum şi

comunicarea între structurile de la Centru şi comandamentul de la Timişoara, nu a funcționat (după spusele lui Radu Bălan, acesta ar fi aflat de venirea Gărzilor Patriotice doar în preziua sosirii lor, de la Ion Traian Ştefănescu, prim-secretarul de la Dolj. Detaşamentele veneau din întreprinderi din Dolj, Olt şi Gorj şi Mehedinți). Adunarea şi echiparea detaşamentelor s-au făcut în mare grabă, constituirea garniturilor de tren la fel; nimeni nu a urmărit graficul cu deplasarea trenurilor speciale şi, din această cauză, unele garnituri au aşteptat în triaje ore întregi, sosirea celorlalte, administrația locală n-a ştiut numărul luptătorilor, când sosesc, unde se cazează, cum se hrănesc, pentru cât timp etc. Ștefan Guşă – care a fost informat de ministru să asigure cazarea acestor luptători în unități militare – a fost surprins să constate că nimeni nu-i putea da informațiile necesare îndeplinirii acestei dispoziții: când sosesc, câți sunt, ce misiune au, cu ce mijloace o execută şi în ce moment o îndeplinesc. În orice caz, ideea era ca detaşamentele respective să se cazeze în anumite locații, să rămână în aşteptare şi să fie introduse în „operație“ împotriva manifestanților, într-un anumit moment, concomitent cu declanşarea unor acțiuni ale altor forțe. De la Statul Major al Gărzilor Patriotice din subordinea CC al P.C.R. s-a deplasat la Timişoara un ofițer (colonelul Iliuță) care s-a pus la dispoziția lui Ion Coman, căruia i s-au propus mai multe variante de folosire a luptătorilor, pe care, însă, acesta le-a respins.[260]

Fişa nr. 10
MEMORIUL
lui Ene Petre, şef de tren la C.F.R. Bucureşti Griviția[261]

La data de 20 Decembrie 1989, am fost contactat eu, Ene Petre, şef de tren în stația Bucureşti-Griviția, de către şeful de tură Georgescu Nicolae să însoțesc un tren suplimentar pus în circulație cu ocazia sărbătorilor de Crăciun.

Împreună cu mine a fost şi colegul meu Nițu Ştefan Viorel, amândoi primind ordin de prezentare la ora 20.20, conform telegramei, să plecăm cu un tren accelerat cu 10 vagoane, în direcția Suceava. Am întocmit actele de luare în primire a trenului pe care l-am împins la un peron din Gara de Nord. Acolo ne aştep-

[260], *Procesul de la Timişoara*, Vol. III, p. 1474-1475.
[261] *Arhiva I.R.R.D., Fond I, Dosar 79, filele 1-3.*

tau vreo cinci inşi, îmbrăcaţi civil, care ne-au ordonat, fără să se prezinte, să stingem luminile în vagoane şi să ridicăm tablele indicatoare de rută, iar, după închiderea uşilor, să mergem în faţă, la locomotivă. Am aflat că voiau să suplimenteze trenul cu încă 4 vagoane şi să modifice actele trenului. În calitate de şef de tren, le-am cerut să-mi spună ce se întâmplă cu acest tren şi unde pleacă, pentru a calcula procentul de frânare a trenului în funcţie de pantele caracteristice ale rutei, iar în caz contrar, nu voi da semnal de plecare a trenului. Am cerut să iau legătura cu şeful de tură al Gării de Nord, care mi-a confirmat că trenul nu mai pleacă la Suceava, ci la Timişoara, cu membri ai gărzilor patriotice şi că circulă, fără oprire, până la Caracal.

Am plecat din Bucureşti cu trenul 123 / II, fără oprire până la Caracal. Pe drum eu şi colegul meu am încercat să facem ceva ca trenul să nu ajungă la Timişoara, dar gândindu-ne la ce am putea păţi am renunţat.

Ajunşi în gara Caracal, am staţionat 45-50 de minute pentru a îmbarca membri ai gărzilor patriotice, ce se aflau pe peron şi care au fost aduşi cu camioanele din oraş.

În gara Craiova am întârziat, aşteptând să sosească ultima maşină cu gărzi patriotice, la fel am întârziat şi la Filiaşi ca şi în Turnu Severin, ajungând în Timişoara la ora 09.40. Acolo după ce am terminat treburile în legătură cu siguranţa circulaţiei am mers la Biroul de Comandă a Personalului de Drum din Timişoara, pentru a semna condica de sosire şi pentru a ştampila evidenţa activităţii lunare.

L-am întrebat pe şeful de tură de la comandă când trebuie să ne prezentăm pentru întoarcere, dar nu se ştia nimic; în situaţia noastră se mai aflau mulţi alţii. Ne-am dus la dormitor, unde am lăsat bagajele şi ne-am îndreptat spre centrul oraşului, la Catedrală, unde un grup de revoluţionari ne-au interogat cu privire la prezenţa noastră acolo.

Noi ne-am legitimat cu actele de C.F.R. şi le-am povestit toate amănuntele călătoriei şi că am transportat la Timişoara, gărzi patriotice înarmate cu bâte, care spuneau că sunt trimise de Ceauşescu să lupte cu ungurii care au intrat în ţară şi le-am comunicat revoluţionarilor că au sosit încă 13 garnituri a 14 vagoane pline cu gărzi patriotice. Această comunicare am făcut-o şi în scris, iar biletul a fost dus de un revoluţionar în balconul de unde, şeful Frontului Democratic Român din Timişoara dădea citire la microfon tuturor ştirilor care soseau, printre care şi ştiri referitoare la securiştii care au înjunghiat în spate pe soldaţii

care nu voiau să tragă în revoluţionari şi faptul că Ceauşescu organiza un miting la Bucureşti în ziua următoare, la ora 12.00.

Am fost întrebaţi dacă ne este frică şi dacă vrem să plecăm; noi am răspuns că nu vrem să plecăm şi am participat, în genunchi, alături de toată lumea, la rostirea rugăciunii Tatăl Nostru.

La ora 11.00, biletul nostru a fost citit în public, informând pe cei prezenţi despre situaţia de fapt.

La propunerea şefului Frontului Democratic din Timişoara s-a format un grup care să meargă în gară şi să ne ia şi pe noi, atenţionându-i că suntem singurii care avem acces la garnitură şi care le putem spune gărzilor că manifestanţii nu sunt unguri, ci revoluţionari români şi că revendicările lor îi privesc şi pe ei în egală măsură.

Sarcina era foarte riscantă deoarece şefii gărzilor patriotice erau înarmaţi cu arme de foc şi puteau trage în noi.

Am ajuns în gară, însoţiţi de un grup de revoluţionari, care au fluturat steagurile fără stemă şi pancarte cu „Jos Ceauşescu“ şi „Vrem pâine fără cartelă“ sau „Libertate“.

Noi am intrat în vagoane şi le-am spus gărzilor că cei din stradă sunt români care vor libertate şi înlăturarea lui Ceauşescu şi le-am enumerat câteva puncte din revendicările revoluţionarilor.

Am fost primiţi cu simpatie, iar ei au fraternizat, plecând cu noi şi revoluţionarii spre centru, formând un mare grup.

La ora 15.35 a datei de 21 Decembrie 1989 am plecat din Timişoara cu trenul 122 / II spre Bucureşti cu mulţumirea în suflet că am făcut o faptă bună ce a dus la fraternizarea gărzilor patriotice cu revoluţionarii şi a dat o altă întorsătură evenimentelor din Timişoara şi mai apoi din Bucureşti şi restul ţării.“[262]

Ştirea despre sosirea garniturilor cu detaşamentele de gărzi patriotice a ajuns şi la cunoştinţa Comitetului de acţiune al F.D.R. Acesta şi-au dat seama de pericol – oltenii puteau fi manipulaţi şi determinaţi să acţioneze împotriva manifestanţilor – şi a trimis imediat echipe masive (chiar 1000 de manifestanţi!) în mai multe gări ale Timişoarei, pentru a lua contact cu luptătorii (care aşteptau în vagoane, înainte de a fi debarcaţi pentru a se deplasa în cazărmi) şi a le explica adevărata situaţie. Destul de uşor, delegaţii manifestanţilor au intrat în dialog cu muncitorii olteni, i-au invitat, pe o parte dintre ei, să-i însoţească în Piaţa Operei, le-au explicat cine sunt cei din stradă şi motivele revoltei (care erau şi ale

[262] Ion Calafeteanu, *op.cit*. p. 202-205.

lor) şi, practic, au făcut imposibilă folosirea acestora într-o acţiune de anihilare a protestului.[263]

Mai mult, întorşi acasă, muncitorii de pe marile platforme industriale din Craiova, Târgu-Jiu, Slatina, Drobeta Turnu-Severin au organizat proteste similare, înainte ca Ceauşescu să părăsească Puterea. La Craiova, de exemplu, protestul s-a declanşat în dimineaţa zilei de 22 decembrie, coloana care s-a deplasat către Judeţeana de partid avea în frunte exact angajaţii care „vizitaseră“, cu o zi înainte, Piaţa Operei din Timişoara.[264]

Măsurile de contracarare a acţiunii detaşamentelor de gărzi (înzestrate cu bâte, confecţionate „industrial“!) s-au luat concomitent cu efortul de organizare a structurii de conducere a F.D.R. şi cu elaborarea, de către acesta, a primelor documente.

Deschidem aici o discuţie legată de două aspecte pe care le considerăm importante: 1) afirmarea şi consacrarea liderilor, a formulelor de organizare şi modificările repetate în structurile de conducere ale F.D.R.; 2) evoluţia ideilor din Programul Revoluţiei şi forma lor de concretizare. Este, de asemenea, interesantă, organizarea serviciului de pază şi protecţie a conducerii Frontului, până la 22 decembrie 1989.

În privinţa primului aspect, trebuie subliniat faptul că persoanele ajunse în foaierul Teatrului, la fel ca şi cele intrate la Comitetul judeţean pentru negocieri cu Guvernul, nu se cunoşteau dinainte, dintr-o activitate comună şi, în orice caz, nu stabiliseră dinainte ce era de făcut. Cei mai mulţi dintre cei din grup nu erau cunoscuţi nici de către manifestanţii adunaţi în fiecare din locaţiile amintite.

Aşa cum am menţionat anterior, primii care au ajuns în foaierul Teatrului Naţional s-au adresat manifestanţilor spunându-şi numele, locul de muncă, adresa şi alte elemente pe care le considerau necesare (ocupaţia, nivelul de pregătire etc.). Lorin Fortuna a făcut apeluri repetate către colegi din Institutul Politehnic (unde era cadru didactic), pentru a veni alături de el. În final, au sosit: ing. Mircea Capotescu, Adrian Sanda şi Cătălin Raicu. Din grup mai cunoştea pe Traian Vrăneanţu. La rândul lor, liderii din Comitetul cetăţenesc (din locaţia Judeţenei de partid) au alcătuit o listă cu numele lor, înainte de a intra la negocieri (pentru protecţie, în caz de represalii), pe care au lăsat-o celor din faţa sediului Judeţenei de partid. Pe diverse căi, aceştia au trimis-o la

[263] *Idem.*

[264] Toma Velici, *Craiova, 22 decembrie 1989. Nevoia de adevăr*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 2009, *passim*. Autorul a depus la IRRD manuscrisul lucrării.

Consulatul iugoslav, pentru a fi pusă la dispoziția opiniei publice internaționale, în caz de represalii. La fel au procedat cei de la Operă, care au trimis la același Consulat (două exemplare, separate, prin câte un delegat, fiecare: Adrian Misarăș și Beni Oprea) o listă cu 20 de persoane[265]. Este cert că numele respective nu au ajuns la cunoștința opiniei publice pe canalele media străine. Acest fapt se explică fie prin neexpedierea, mai departe, a listelor respective, fie prin faptul că, deși numele persoanelor au ajuns la posturile de radio străine, redactorii acestora au considerat că nu este potrivit ca ele să fie anunțate public, pentru a le proteja de represaliile regimului. Oricum, așa cum am subliniat mai sus, lista nu era una completă.

Surprinde faptul că foarte repede a început un fel de competiție între liderii revoluționarilor, în privința rolului fiecăruia în conducerea Frontului și a manifestației, în general. În orice caz, acțiunea era departe de a fi finalizată în favoarea lor, așa încât liderii respectivi rămâneau expuși riscului de a fi cel puțin arestați. Câteva dispute s-au deschis pe seama Comitetului sau Consiliului constituit pentru a conduce manifestația: Lorin Fortuna, președinte, Chiș și Iordache, vicepreședinți, Mihaela Munteanu și Trăistaru, membri.

Ce observăm? Deși acțiunea detașamentelor de lucrători de pe platformele industriale a fost foarte importantă, cei care au preluat efectiv conducerea manifestației au fost liderii manifestațiilor de stradă din zilele precedente, mult mai motivați și mai curajoși. Chiar la Județeana de partid, unde manifestanții erau în majoritate angajați ai U.M.T., câțiva dintre delegații care au intrat la negocieri erau din afara U.M.T. Dăscălescu i-a chemat pe directorii de întreprinderi (așteptau într-o încăpere separată) să vină să-și identifice oamenii, pentru a-i putea stăpâni mai ușor, dar fără mare folos.

Contactele între cele două echipe de lideri (de la Județeană și de la Operă) au fost, la început, întâmplătoare; la Județeana de partid n-au fost condiții pentru constituirea unei formațiuni politice; oricum, cei din Comitetul cetățenesc nu s-au gândit la acest lucru. După începerea negocierilor, Comitetul a trimis insistent mesaje către liderii de la Opera pentru ca ei să completeze echipa de negociatori, însă aceștia cereau ca, dimpotrivă, Dăscălescu să vină la Operă. I-au pregătit chiar un culoar, mulțimea arătându-se dispusă să-l primească.

[265] Această listă nu s-a publicat până în prezent.

Revin asupra intenţiei autorităţilor de a le asigura, prim-ministrului şi lui Emil Bobu, o tribună pentru a se adresa timişorenilor. Autorităţile locale pregătiseră trei locaţii pentru o întâlnire între Dăscălescu şi populaţia pe care activiştii de partid sperau să o mobilizeze. Emil Macri, într-un interviu dat înainte de a muri (aflat în Fondul documentar al I.R.R.D.), povesteşte cum s-a implicat personal în pregătirea acestor locaţii, din punctul de vedere al siguranţei înalţilor demnitari. Între ele era şi Piaţa Operei, unde a trimis specialişti să instaleze staţia de amplificare (celelalte locaţii au fost, după relatarea lui Macri: stadionul şi sala *Olimpia)*. Ion Coman spune, într-un interviu (păstrat în Fondul documentar al I.R.R.D), că a avut discuţii cu Elena Ceauşescu şi cu Emil Bobu, care nu înţelegeau de ce nu se organizează totul pe stadion. „De ce este nevoie să puneţi şi la Operă şi la Judeţeană câte o staţie? – ar fi întrebat ei. Instalaţi una pe stadion şi băgaţi-i pe toţi acolo.“ Ştim acum că mobilizarea simpatizanţilor regimului a fost imposibilă (nici Coman, nici activiştii de partid de la judeţ, interogaţi în Lotul Timişoara, nu amintesc de această mobilizare eşuată).

Rămâne încă neclarificată împrejurarea în care Biroul Executiv al F.D.R. a hotărât să trimită, în jurul orei 15.30, o primă delegaţie (cu Bădilescu şi Adrian Sanda) la sediul judeţenei de partid, însoţit, pentru siguranţă, de un grup de manifestanţi. În mare grabă s-a întocmit şi o listă de revendicări (pe primul loc era demisia lui Nicolae Ceauşescu) pe care acesta s-o folosească în discuţiile cu premierul. Delegaţia a ajuns la Judeţeană, a pătruns în sediu (unde încă se mai aflau delegaţii din Comitet), a deschis discuţia cu Dăscălescu (care a fost foarte scurtă, fermă şi directă), i-a spus că revendicările celor din piaţa Operei sunt, în principiu, similare cu cele notate de premier de la colegii din sală, l-a somat să vină la Teatrul Naţional, însă prim-ministrul le-a cerut să aştepte, pentru că Ceauşescu urma să susţină o intervenţie televizată. Unul dintre delegaţi (Bădilescu) n-a fost satisfăcut de răspuns, dimpotrivă, i-a spus premierului că, pentru manifestanţi, Ceauşescu nu mai este preşedinte. Delegaţia a revenit la Operă, context în care i-a convins pe liderii FDR să meargă, totuşi, la judeţ pentru negocieri. În jurul orelor 17.00, după ce s-a asigurat că oamenii vor rămâne în piaţă, o delegaţie mai mare a plecat la judeţ.

Nu insist asupra conţinutului convorbirilor (despre care am amintit anterior). Important este că, în absenţa partenerilor de dialog de la Centru, delegaţia liderilor Frontului s-a retras. După cuvântarea şefului regimului, transmisă la TV (cu efect devastator

pentru el şi pentru regimul însuşi), tratativele s-au rupt, Comitetul cetăţenesc a fost evacuat din clădire, iar acesta, împreună cu o parte dintre manifestanţii, s-a îndreptat spre Operă, a urcat în foaier şi a început discuţiile cu fruntaşii F.D.R. Cei rămaşi în faţa Consiliului Judeţean s-au simţit abandonaţi, s-au manifestat ca atare, cerându-le liderilor să rămână pe loc pentru a nu-l lăsa pe primul ministru să plece. Câţiva revoluţionari din delegaţia de la Operă (între care Claudiu Iordache), care tocmai încheiaseră discuţia cu Bălan, Pacoste şi Toma, au încercat să le dea asigurări manifestanţilor că nu sunt părăsiţi. După ce a depăşit o situaţie specială de sănătate (generată de stres şi oboseală), Claudiu Iordache s-a întors la Operă.

Noaptea au apărut primele disensiuni între lideri. Prima dispută s-a deschis pe chestiunea completării Biroului cu alţi doi membri din Comitetul Cetăţenesc care negociase cu Dăscălescu. S-a convenit ca cei doi să fie: Ioan Marcu şi Cornel Eustaţiu[266], în calitate de membri. În felul acesta, însă, ceilalţi din Comitetul Cetăţenesc rămăneau în afara grupului de conducere (între ei, Sorin Oprea[267], Petru Boroşoiu, Florin Marton, ş.a.), aşa încât, ulterior, aceştia au încercat să intre şi ei în conducerea Frontului.

Alegerea preşedintelui a fost, de asemenea, un prilej de dispută. Nicolae Bădilescu l-a propus pe Cornel Eustaţiu. Lorin Fortuna s-a opus (fusese propus vicepreşedinte şi s-a opus şi la această propunere), precizând că nu acceptă alegerea unei persoane care nu s-a aflat de la început în conducerea F.D.R.

[266] Prezenţa acestuia în conducerea F.D.R. a fost episodică: acuzând o criză de sciatică a anunţat că trebuie să ajungă acasă pentru medicamente. A fost transportat până la Gara de Nord cu autoturismul personal (în care s-a aflat şi Lorin Fortuna, interesat să verifice informaţiile despre garniturile de tren cu gărzile patriotice aduse din Oltenia) de către Dorel Jurcovan. Pentru că Eustaţiu nu s-a mai prezentat, în locul său a fost inclus în Comitet Alexandru Ciura.

[267] Sorin Oprea a fost şi el inclus în Biroul Permanent (în locul Mariei Trăistaru), ca reprezentant al Gărzii de pază (Sorin Oprea a fost numit şef al acesteia), instituită pentru protecţia F.D.R. Ulterior, pe fondul unor suspiciuni generate de atitudinea lui Sorin Oprea faţă de oamenii lui Cornel Medrea (Secţia Miliţie Transporturi feroviare) şi faţă de unii membrii FDR cărora nu li se permitea revenirea în clădire la întoarcerea din misiuni, s-a constituit o structură mai largă a Gărzii de Pază (care o includea pe cea precedentă, dar verifica şi accesul în foaier), încredinţată lui Ion Doru Curuţiu, cooptat în B.P. F.D.R. – în locul lui Sorin Oprea (mărturie Lorin Fortuna).

Membri FDR.

Discuţii între membri FDR privind alegerea conducerii şi problemele stringente de rezolvat.

În final, Lorin Fortuna a fost reales ca preşedinte. Comitetul era format acum din 7 persoane: Lorin Fortuna, Cornel Eustaţiu, Claudiu Iordache, Mihaela Munteanu, Chiş Ioan, Ioan Marcu, Maria Trăistaru[268].

[268] Mărturie Lorin Fortuna. În unele lucrări apar şi alţi revoluţionari în acest Comitet.

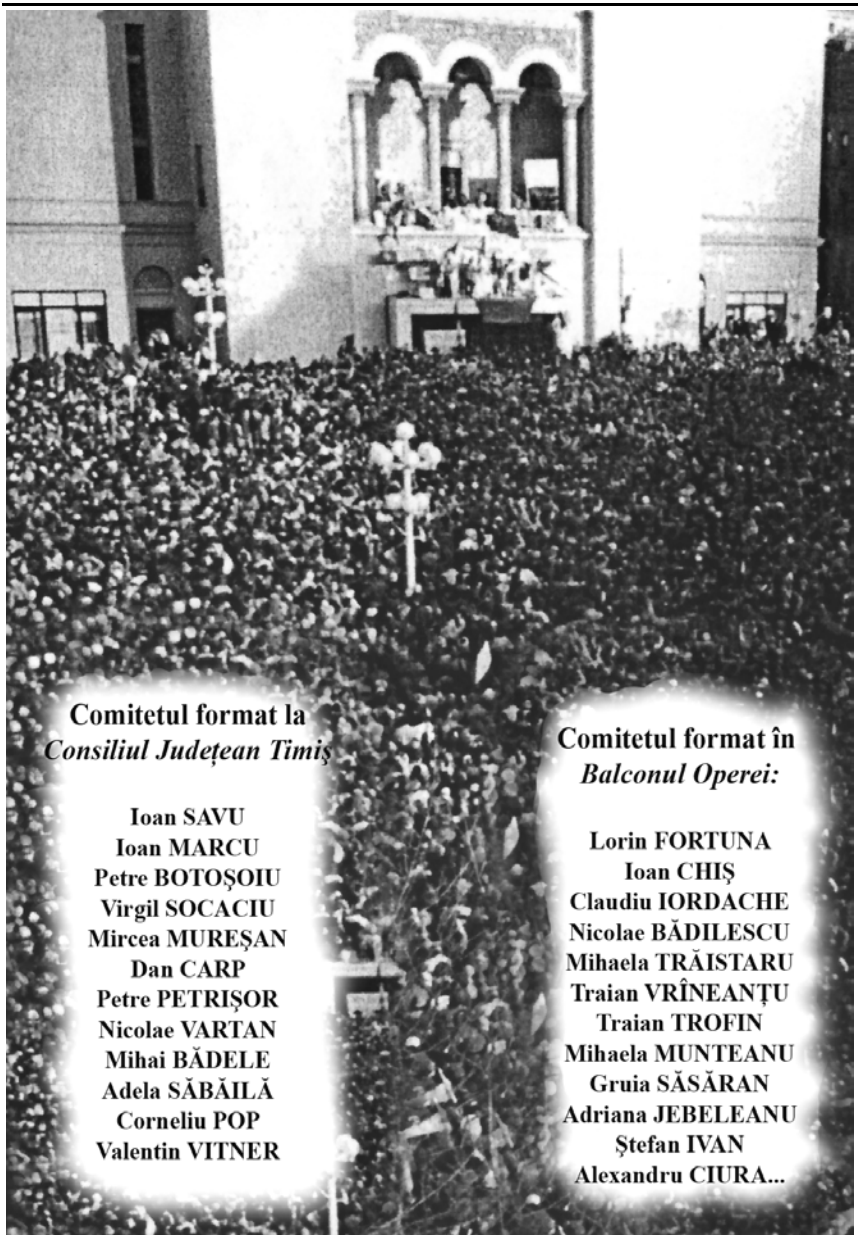

Colaj după *Caietele Revoluției nr. 7/2006.*

Lorin Ioan Fortuna – președinte

Claudiu Iordache – vicepreședinte

Maria Trăistaru – secretară

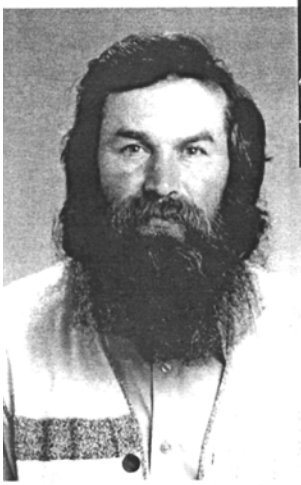

Ioan Chiș – membru

Nicolae Bădilescu – membru

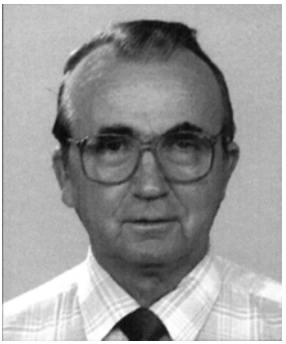

Ivan Evseev, un colaborator foarte necesar Comitetului FDR..

Ștefan Predan

Adrian Sanda

Traian Vrâneanțu

Eugen Moțățeanu

Ioan Ianăș

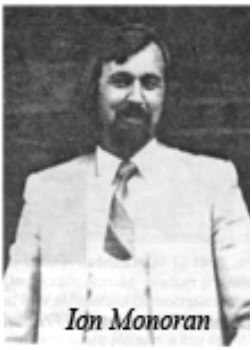
Ian Monoran

Ioan Jurca

Ian Beni Oprea

Silvian Baicon

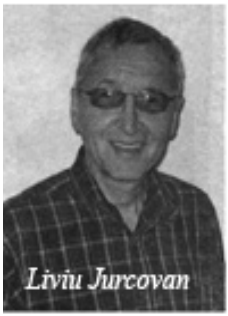
Liviu Jurcovan

Mihaela Munteanu

Sabin Măriș

Ziua următoare, componența conducerii s-a schimbat din nou, pentru că unii lideri se retrăgeau, iar în locul lor se alegeau alții. Spre dimineața zilei de 21 decembrie a mai fost o încercare de modificare a conducerii Frontului, inițiată de Sorin Oprea, șeful pazei, profitând că președintele (plecat la gară să verifice informațiile despre sosirea trenurilor cu gărzi patriotice din Oltenia) încă nu revenise. Încercarea a eşuat la întoarcerea acestuia.

Balconul Teatrului Național în primele momente după plecarea lui Nicolae Ceauşescu.

Momentul plecării forțate a soților Ceauşescu, cu elicopterul, de pe clădirea CC al PCR (invadată de manifestanți), transmis în direct de televiziune, a fost întâmpinat cu o imensă bucurie de către manifestanții din Piața Operei.

În primele ore după înlăturarea dictatorului, când F.D.R. şi-a asumat, formal, conducerea în Timişoara şi în județ, s-a hotărât ca o delegație de lideri ai FDR să plece la București, pentru a lua legătura cu noua conducere. Din delegație făceau parte: Lorin Fortuna, Săsăran, Gruia, Tudorin Burlacu, Constantin Ghica, Viorel Florescu.

22 decembrie 1989, ora 12.09, Piaţa Operei: entuziasm şi bucurie.

În locul preşedintelui Frontului (până la revenirea sa din Capitală), conducerea FDR a fost asigurată de Claudiu Iordache, ca vicepreşedinte. Delegaţia n-a ajuns decât până la Arad (avionul n-a mai continuat drumul). În aceeaşi seară, doar Lorin Fortuna s-a întors cu un autovehicul maghiar cu ajutoare, sub focul „teroriştilor" şi tocmai la timp pentru a dejuca o încercare de confiscare a conducerii de către fostul prim-secretar de la judeţ. O nouă încercare (reuşită, dar cu peripeţii) de deplasare la Bucureşti s-a făcut în noaptea următoare (23 decembrie), când o echipă condusă de Tudorin Burlacu, a ajuns la Bucureşti, a anunţat hotărârea colegilor din F.D.R. de aderare la F.S.N. şi s-a întâlnit cu Ion Iliescu la sediul TVR[269].

Aminteam, mai sus, de tentativa de menţinere la putere a fostului şef al judeţului, Radu Bălan. Ea s-a produs imediat după fuga dictatorului şi a fost instrumentată de jurnaliştii (între care

[269] Această deplasare a dat ocazia „alimentării" în şi mai mare măsură a suspiciunilor şi disensiunilor în interiorul echipei de conducere a F.D.R., pe fondul respingerii, de către C.F.S.N., a propunerii de a include reprezentanţi ai Timişoarei în structurile de vârf ale Administraţiei centrale.

Teodor Bolza) de la fostul ziar local al partidului („Drapelul roşu“, devenit „Luptătorul bănăţean“ – precum în anii 50 -, apoi „Renaşterea bănăţeană“). Aceştia au încercat să-l impună în fruntea Frontului pe fostul prim-secretar, opţiune care acum pare cel puţin ciudată şi, în orice caz, neverosimilă, având în vedere consecinţele ei. Este adevărat că Radu Bălan (care nu era din Timişoara) era perceput ca un şef local mai tolerant şi mai înţelegător faţă de nevoile timişorenilor. El fusese numit recent în fruntea judeţului (noiembrie), înlocuindu-l pe Ilie Matei (promovat la Centru), un demnitar comunist dur şi răzbunător. După declanşarea represiunii s-a crezut că Bălan nu era vinovat, întrucât operaţiunile ar fi fost dirijate de responsabili ai Centrului, peste capul său sau împotriva voinţei sale. Pe timpul negocierilor cu primul ministru, el nu s-a implicat în discuţiile cu cei din Comitetul Cetăţenesc, dar delegaţii Frontului, veniţi mai târziu la Judeţeană (când Dăscălescu şi Bobu se retrăseseră), au intrat în contact cu el şi cu Pacoste. Fortuna aminteşte că a avut contacte cu el „atât în cursul zilei de joi, cât şi vineri…“.[270] Pe 20 decembrie, la sediul judeţului, i-a cerut (într-o discuţie separată) să-şi abandoneze statutul său şi să vină alături de ei. În cuvântul său, rostit în primele momente (în ziua de 20 decembrie) de la Balconul Operei, Chiş insista să fie adus Bălan între ei.

O nouă modificare în conducerea Frontului Democratic Român se produce cu ocazia integrării acestuia în F.S.N. (pe 23 decembrie). Cu această ocazie, s-a emis un Comunicat (semnat simplu: Lorin Fortuna), în care, la punctul 2, se informa că Frontul Democratic Român *se integrează în F.S.N.;* la punctul următor se anunţa includerea Biroului Executiv al F.D.R. în Comitetul Naţional al F.S.N. (care nu s-a realizat), iar la punctul 4 se preciza: „Comitetul Frontului Salvării Naţionale din Timişoara, astfel format, este condus de următorul Birou executiv: Lorin Ioan Fortuna, preşedinte, Claudiu Iordache, vicepreşedinte, Mihaela Munteanu, secretară, Ştefan Ivan şi Petrişor Morar, membri.“[271] Voi reveni, la un alt capitol, asupra momentului preluării efective a Puterii de către liderii FDR, în judeţ şi în oraş, şi a modalităţii prin care ea s-a exercitat.

[270] Miodrag Milin, *Timişoara*…, p. 137.
[271] Alexandru Oşca (coordonator), *Revoluţia română în Banat*..., p. 377.

IV. Percepţii străine faţă de Revoluţia Română

Situaţia din România, înainte şi după Revoluţie, a fost un subiect de interes general pentru oficialii principalelor puteri, dar şi pentru mass-media internaţională. În capitolul de faţă voi selecta câteva din poziţiile exprimate în străinătate faţă de Revoluţia română, în general, şi faţă de evenimentele de la Timişoara, în special.

Evenimentele de la Timişoara au impresionat de la început opinia publică occidentală, dar şi din ţările vecine. Iniţial, reacţia a fost ponderată, pentru că informaţiile despre fapte şi întâmplări ieşite din comun erau greu de verificat, contradictorii; capitalele occidentale – şi nu numai – erau interesate, în primul rând, să cunoască realitatea şi să convină asupra unei atitudini comune faţă de autorităţile de la Bucureşti. În general, sursele deschise – cele mai multe din Iugoslavia şi din Ungaria, dar şi din Austria, Germania şi Franţa sau URSS – accentuau consecinţele represiunii, anunţând cifre înspăimântătoare despre victime.

Este de remarcat faptul că evenimentele de la Timişoara, nu numai că n-au trecut neobservate, dar, în final, s-au impus în prim-planul interesului public internaţional, trecând în umbră întâmplări de importanţă crucială pentru geopolitica zonei, între care: mişcări şi schimbări esenţiale pentru foarte multe formaţiuni politice sau civice din ţările deja angajate pe drumul democraţiei; probleme importante pentru securitatea continentului, care altădată ocupau prima pagină în mass-media zile în şir.

Chestiunea la ordinea zilei - care depăşea zona de interes de pe continent - era, fără îndoială, problema reunificării germanilor, mai ales după lansarea de către cancelarul Kohl a planului său în 10 puncte. Evident, europenii erau interesaţi de această problemă, dar întâlnirile consacrate subiectului (şi au fost foarte multe, începând cu întâlnirea de la Kiev, între Mitterand şi Gorbaciov, reuniunea, după 18 ani, a Consiliului Aliat de Control din Berlinul de Vest, întâlniri şi luări de poziţii ale premierului britanic, Margaret Thatcher etc.) au fost expediate în plan secund, pentru a face loc evenimentelor de la Timişoara.

Evenimente de maxim interes, altădată de netrecut cu vede-

rea, se desfăşurau în mai toate capitalele ţărilor din Europa Centrală şi Răsăriteană: în Ungaria, Germania, Yugoslavia, Bulgaria aveau loc congrese sau conferinţe ale fostelor partide comuniste, care-şi redefineau rolul, ideologia, strategiile; în U.R.S.S. se desfăşurau lucrările Congresului Deputaţilor Poporului; în Polonia era întrunit Seimul. Aceste reuniuni publice erau însoţite de puternice demonstraţii, de schimbări de poziţie, de la oră la oră, a unor formaţiuni sau lideri, toate cu impact asupra evoluţiilor de pe continent şi chiar din lume, care făceau dificile, pentru jurnalişti, alegerea temei potrivite pentru agenda zilei.

Peste toate acestea s-au impus – şi n-o spunem noi[272] - evenimentele de la Timişoara; la început, cu oarecare rezerve şi surprindere, doar în câteva cercuri oficiale şi medii de presă, în câteva oraşe; ulterior, foarte accentuat şi în aproape toate capitalele Europei (şi nu numai), în toate organismele politice, de securitate sau economice, continentale şi internaţionale. Este motivul pentru care se poate spune cert că, în decembrie 1989, *Timişoara – izolată informaţional de celelalte centre urbane din ţară, luptând singură cu aparatul represiv al regimului – n-a fost ignorată de cetăţenii şi responsabilii politici europeni.* Problema Timişoarei a fost, pentru un timp, o problemă europeană (cel puţin).

Am amintit anterior că, pe 15 decembrie, un diplomat american (însoţit) a vorbit cu pastorul Tőkés. Acesta şi alţi diplomaţi occidentali au încercat de mai multe ori să ajungă la Timişoara. Transmiterea de la M.St.M. a indicativului „Vigilenţa" (se practica atunci când unii diplomaţi se deplasau în diferite zone), cu precizarea itinerariului Bucureşti, Craiova, Timişoara (care s-a comunicat tuturor unităţilor militare de pe itinerar), demonstrează acest fapt. Nevoia de informaţii, culese prin prezenţa nemijlocită a diplomaţilor la faţa locului, se impunea din cauza proastei comunicări şi lipsei de transparenţă din partea oficialilor români. Serviciile de informaţii străine nu puteau rămâne indiferente la agitaţia de la vârful regimului (şedinţe neobişnuite, succesive, la ore din noapte), la împrejurarea că la Timişoara plecau, în valuri, fie responsabili decidenţi din partid (trei secretari ai C.C.), fie din Guvern, din Securitate (şefi de direcţii şi de secţii), fie din Armată (şeful M.St.M., alţi doi adjuncţi de ministru). Când se solicitau explicaţii, oficialii români răspundeau cu acuzaţii de „amestec în treburile interne".

[272] Miodrag Milin, *Timişoara în arhivele Europei libere. 17-20 decembrie 1989*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1999, p. 7-9.

Pe 18 decembrie, datele culese din teren pe diferite canale au fost procesate şi, la 15.30, ambasadorii statelor N.A.T.O. acreditaţi la Bucureşti le-au discutat împreună, la reşedinţa Ambasadei S.U.A. Deocamdată, nu s-a decis să se adopte nici o poziţie publică.[273]

Cea mai importantă reacţie externă faţă de evenimentele de la Timişoara s-a înregistrat la Bruxelles (19 decembrie), unde Consiliul de miniştri ai Comunităţii Economice Europene (care reunea miniştri de externe ai statelor membre), a adoptat o *Declaraţie de condamnare* a reprimării violente a manifestanţilor timişoreni. Acţiunea este importantă, cu atât mai mult cu cât nu era în practica obişnuită a acestor reuniuni să se exprime astfel faţă de un stat naţional din afara comunităţii (reţinem că şedinţa a fost întreruptă special pentru a se transmite această Declaraţie).

Mai mult, Guvernul de la Bucureşti era atenţionat că, gestionând astfel criza de la Timişoara, îşi încalcă angajamentele asumate în cadrul C.S.C.E. Acuzaţia era un pas important către adoptarea de sancţiuni (şi ele n-au întârziat să apară). În orice caz, această exprimare publică oficială nu putea trece fără urmări: în capitalele occidentale, diplomaţii români au fost convocaţi pentru a da explicaţii şi pentru a afla punctul de vedere oficial al statelor în care erau acreditaţi. Exprimarea publică din partea statelor respective s-a făcut, deocamdată, prin declaraţii ale unor oficiali în nume personal (sau fără a preciza că vorbesc în numele guvernului) sau chiar prin hotărâri adoptate de către parlamentele naţionale.[274]

În zilele următoare, reacţiile oficiale externe se înmulţesc, devin publice şi mai directe. Prezent la Berlin (R.D.G.), preşedintele Mitterand condamnă public, într-o emisiune tv, regimul de la Bucureşti „…ale cărui zile sper că sunt numărate“. În Adunarea Naţională franceză se păstrează un moment de reculegere, în memoria victimelor de la Timişoara, iar preşedintele Adunării (Laurent Fabius), primul ministru (Michel Rocard) şi câţiva deputaţi susţin deschis lupta timişorenilor pentru democraţie. Ministrul austriac de externe (Alois Mock), primarul Vienei şi, în mai multe rânduri, Margaret Tutwiler, purtător de cuvânt la Departamentul de Stat american, au comentat, pentru televiziuni sau pentru presa scrisă, informaţiile care le deţineau despre evenimentele de la Timişoara.

[273] Emil Constantinescu, o*p. cit., p.* 82.
[274] Seimul polonez, de exemplu, a adoptat o astfel de hotărâre.

În S.U.A., *Comitetul Helsinki* din Congresul american acuză direct guvernul român pentru atrocităţile de la Timişoara (Dennis Decincini şi Stan Hoyer) şi din alte regiuni ale ţării. Christopfer Smith şi Woolf Frank – cunoscuţi militanţi pentru drepturile omului - cer comunităţii internaţionale şi U.R.S.S. să intervină în sprijinul timişorenilor.

Un foarte important organism, cu vocaţie mondială în domeniul apărării, s-a pronunţat şi el în legătură cu evenimentele din oraşul de pe Bega: *Consiliul N.A.T.O.*, reunit la Bruxelles, a condamnat atacul autorităţilor române la valorile şi drepturile fundamentale ale omului.

Toate aceste acţiuni şi atitudini încep să producă efecte practice: cancelarul austriac, Frank Vranitsky, anunţă decizia guvernului său de a restrânge relaţiile economice cu Bucureştiul. Alţi colegi se pregătesc să-l urmeze.

Ambasadorii români informau Centrala despre situaţia neobişnuită şi jenantă în care se aflau şi cereau lămuriri şi indicaţii de procedură. Şefii misiunilor primesc o astfel de indicaţie, dar nici o informaţie despre realitatea de la Timişoara: „În cazul în care veţi fi întrebat (repetăm: numai în cazul în care veţi fi întrebat), în legătură cu aşa-zisele evenimente de la Timişoara, răspundeţi cu toată claritatea că nu aveţi cunoştinţă despre aşa ceva.“[275]

Oficialii sovietici s-au manifestat, iniţial, destul de rezervaţi faţă de evenimentele de la Timişoara, încercau să-şi respecte condiţia de aliaţi cu Bucureştiul, dar jurnaliştii moscoviţi, avizi după ştiri de senzaţie, nu vroiau să rămână în urma colegilor lor occidentali. Prezent la Bruxelles, Eduard Şevarnadze (ministrul sovietic de externe) a informat presa că nu are informaţii despre evenimentele de la Timişoara, că astfel de evenimente, indiferent unde se produc, privesc doar popoarele, partidele şi organizaţiile sociale din ţările unde se produc şi s-a mulţumit să spună că dacă la Timişoara există victime, el le „regretă profund“. Deci, nu condamnă nici represiunea în sine, nici autorităţile de la Bucureşti. Chiar şi în aceste condiţii, responsabilii români nu au scăpat prilejul de a-i reproşa ministrului sovietic că nu a respins categoric insinuările reporterilor, că nu a luat apărarea regimului de la Bucureşti.

Informări şi rapoarte succesive, zilnice, sunt trimise de la

[275] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989, principiul dominoului*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, p. 94.

Moscova la Bucureşti, sub semnătura ambasadorului Ion Bucur. Ambasadorul informează despre detaliile apărute în presă (Trud, Izvestia, Agenția TASS etc.) în legătură cu manifestațiile de la Timişoara, preluate de la agenții de presă occidentale sau ungare, dar şi relatări ale corespondenților de presă moscoviți acreditați la Bucureşti (D. Diakov), Sofia (V. Hrustalev), Belgrad (A. Paroşin), Budapesta (A. Komrakov).[276]

Mihail Gorbaciov

George Bush sr.

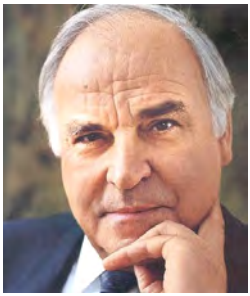

Helmut Kohl

Margaret Thatcher

François Mitterald

Revoluția română în atenția celor mai puternice personalități ale timpului.

Primele informații oficiale de la Moscova, în legătură cu percepția față de evenimentele de la Timişoara, sunt transmise de Ambasada română la ora 12.35, în ziua de 18 decembrie.[277] Ambasadorul Ion Bucur raporta dificultățile în aplicarea dispoziției de a închide granița pentru turiştii ruşi care doreau să viziteze România. Ambasada era asaltată, telefonic, de cetățeni ruşi care se aflau la graniță şi nu înțelegeau de ce să renunțe la o călătorie planificată şi plătită. În seara aceleiaşi zile, la o emisiune tv, crainicul anunța că, potrivit unei ştiri preluate de la MTI (agenția ungară de presă), în „orașul Timişoara au avut loc ciocniri între

[276] *Idem*, p. 481.
[277] *Idem*, p. 448.

forţele de ordine şi manifestanţi…, au fost strigate lozinci împotriva conducerii din România şi a sistemului existent”.[278] Informaţiile au fost reluate tot la TV în dimineaţa zilei următoare, iar Izvestia din 19 decembrie a publicat o ştire-comentariu de la Bucureşti, transmisă de propriul corespondent (V. Volodin), cu următorul conţinut: „Sâmbătă şi duminică, oraşul Timişoara, situat în vestul României, a devenit arena unor tulburări de masă….“.[279] În continuare, jurnalistul rus preciza: „sâmbătă, în faţa clădirii Comitetului orăşenesc de partid, a avut loc o demonstraţie, la care au participat aproximativ cinci mii de persoane. Potrivit informaţiilor neoficiale, împotriva manifestanţilor au fost folosite jeturi de apă. Duminică, aproximativ la orele două noaptea, credincioşii, cu lumânări aprinse, au format un lanţ viu în jurul bisericii reformate, exprimându-şi astfel protestul împotriva acţiunilor autorităţilor orăşeneşti. Lor li s-au alăturat grupe de tineri care scandau lozinci, cerând schimbarea conducerii ţării. Potrivit ştirilor neoficiale (Volodin nu le dezvăluie, *n.ns.),* încercările miliţiei de a împrăştia mulţimea au dus la ciocniri, în timpul cărora au fost sparte vitrinele la o serie de magazine.“[280] Observăm că informaţiile erau destul de apropiate de realitate şi surprinzător de clare în raport cu situaţia confuză şi greu de perceput în complexitatea ei. A fost Volodin la faţa locului? Nu ştim. Buletinul TASS (cu circulaţie restrânsă), informa şi el că „… au apărut ştiri privind ciocniri serioase între forţele de securitate şi participanţii la demonstraţia antiguvernamentală, care a avut loc la Timişoara.“[281] Agenţia, care transmitea ştirea doar pentru câteva persoane, identifica, între forţele represive, *Securitatea,* iar demonstraţia o califica *antiguvernamentală,* nu un simplu protest al locuitorilor împotriva mai marilor oraşului. În rest, constatăm că informaţiile erau destul de apropiate de ceea ce se întâmpla în oraş.

Peste două zile (pe 21 decembrie), Ambasada română revine cu trei rapoarte succesive, foarte apropiate în timp unul faţă de celălalt (ora 07.35, al doilea la aceeaşi oră, dar cu alt conţinut şi al treilea, la ora 08.00), mult mai ample.[282] Rapoartele se refereau la evenimentele din zilele precedente, reflectate în presa moscovită, care nu mai avea nici o restricţie în a difuza ştiri des-

[278] *Idem*, p. 460-461.
[279] *Idem*, p. 461.
[280] *Idem*.
[281] *Ibidem.*
[282] *Idem*, p. 473.

pre Timişoara. Tehnica era cea obişnuită: se invocau informaţii preluate de la alte agenţii de presă: BTA (Bulgaria), în care se insista pe incidente de la graniţă cu România, unde călătorii erau întorşi din drum (se prezentau şi imagini), TANIUG (despre incidente la Timişoara, soldate cu morţi şi răniţi. Se preciza că erau incidente similare la Arad şi la Oradea), MTI (despre puternice demonstraţii soldate cu sute de victime).

De la Bucureşti s-a transmis un comunicat O.N.T., prin care se anunţa închiderea graniţelor. Şi un articol din *Scînteia* prin care se atrăgea atenţia cetăţenilor că au obligaţia să respecte legile. Titlurile articolelor din presa moscovită erau sugestive: *Încordare cu vecinii – înăsprirea regimului de frontieră, Încordare în România, Încordare la graniţele României, Dezordine în România* etc.

În aceste condiţii, Ion Bucur a iniţiat, încă în seara zilei de 20 decembrie, contacte cu responsabili ruşi, protestând faţă de atitudinea presei în general (şi mai ales în discuţia cu G. Gorinovici, şeful direcţiei generale relaţii cu ţările socialiste, despre redactorul-şef adjunct al Novoie Vremea, V. Kulistinov). În seara aceleiaşi zile, ambasadorul român a fost invitat, de această dată, într-o audienţă, la I.P. Aboimov, adjunct al ministrului de externe, personaj foarte influent pe lângă Gorbaciov. Diplomatul sovietic l-a informat pe ambasadorul român că, într-adevăr, presa rusă a relatat amplu întâmplările din Timişoara, preluând ştiri transmise de alte agenţii. Este posibil să nu fie cele mai corecte. Din această cauză, roagă partea română să-i comunice chiar ea adevărul despre ele, pentru că guvernul sovietic nu mai poate întârzia să răspundă întrebărilor ziariştilor şi interpelărilor deputaţilor aflaţi în plină sesiune. El cerea o informare, „…măcar una cu circuit închis“. Oficialul rus se arăta surprins că partea română a decis, de una singură, să închidă graniţa cu U.R.S.S., fără să anunţe ministerul de externe, din care cauză călătorii ruşi nu-şi mai pot face călătoriile planificate şi plătite din timp.

Ziua următoare (21 decembrie, ora 12.00), Ion Bucur i-a făcut o vizită lui Aboimov, din iniţiativa lui.[283] Diplomatul rus se aştepta să primească răspunsuri la întrebările puse în audienţa precedentă. În locul lor, ambasadorul român s-a grăbit să-i prezinte „ pe larg” cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu din seara zilei de 20 decembrie. Evident, Aboimov n-a făcut nici un comentariu, dar a pus nişte întrebări, de această dată foarte precise: „… au fost

[283] *Idem*, p. 477.

victime omeneşti la Timişoara; care este acum situaţia în oraş." Să reţinem, Timişoara era deja declarat oraş liber de dictatura comunistă. Demnitarul sovietic s-a arătat stupefiat de acuzaţia făcută de Ceauşescu, precum că evenimentele de la Timişoara ar fi fost planificate din timp în cadrul Tratatului de la Varşovia sau că U.R.S.S. ar intenţiona să intervină militar în România. „Asemenea acuzaţii – a spus el – au un caracter aşa de grav, încât ele necesită o examinare cu mare atenţie".[284] N-a precizat cine să le examineze, cu cine, în ce idee şi în ce for.

Presa moscovită a continuat să difuzeze ştiri din ce în ce mai alarmante şi mai încriminatoare pentru regimul de la Bucureşti. Diplomaţii români încercau şi ei să reţină şi să comunice în ţară păreri cât mai diverse din cercurile oficiale ruse. În context, este reţinută o foarte interesantă discuţie dintre Valeri Muşatov, adjunct al Secţiei Internaţionale a C.C. al P.C.U.S. (o secţie foarte importantă după dispariţia COMINTERN şi COMINFORM) şi N Stânea. Valeri Muşatov ar fi spus, în esenţă: procesele din ţările socialiste sunt obiective, dar au caracter contradictoriu; în Polonia şi Ungaria ele au depăşit limitele preconizate, comuniştii au pierdut controlul. În Bulgaria şi R.D.G. se încearcă menţinerea controlului, cu foarte mari costuri. „Este regretabilă atitudinea faţă de fostele conduceri, unele sunt acuzate şi vor fi condamnate, împotriva comuniştilor sunt excese. Suntem preocupaţi de soarta Alianţei noastre."[285] Se ştie că în cele mai apropiate cercuri ale puterii sovietice, mulţi activişti nu erau de acord cu Gorbaciov, pe care-l făceau responsabil pentru mersul evenimentelor în defavoarea sovieticilor. Cum se vede, Muşatov putea fi unul dintre ei.

Ultima dintre relatările de la Moscova, cu referire directă la Timişoara a fost o informare în care s-a amintit de decretul privind instituirea stării de necesitate în judeţul Timiş şi motivele invocate. În aceeaşi notă, Ambasada informa despre relatările privind eşecul catastrofal al mitingului din 21 decembrie, după care relatările se concentrau pe evenimentele din Capitală.

Ambasadorii României din celelalte capitale europene observau şi comunicau Centralei atitudini din ce în ce mai rezervate faţă de ţara pe care o reprezentau. Abia întors de la Teheran (20

[284] *Idem*, p. 478.

[285] *Idem*, p. 480. Valeri Muşatov a trimis o comunicare interesantă la Simpozionul ştiinţific Internaţional „Accentuarea crizei regimului comunist", organizat de IRRD la Piteşti, în octombrie 2008. Vezi: Loran Fortuna (coordonator), *Accentuarea crizei regimului comunist*, Timişoara, Ed. Art.Pres, 2009, p. 32-47.

decembrie), Ceaușescu l-a convocat pe însărcinatul cu afaceri al U.R.S.S. (ambasadorul nu era la post), căruia i-a reproșat că acest stat, împreună cu alți parteneri din Tratatul de la Varșovia, coordonează acțiuni dușmănoase la adresa României. În cursul zilei, ministrul român de externe i-a convocat, la rândul său, pe ambasadorii țărilor din Tratat și din C.A.E.R., cerându-le să nu se implice în evenimentele de la Timișoara.

Agențiile de presă și presa internațională scriau despre tulburările de la „Timișoara și Arad" (interesant, la Arad nu erau nici un fel de tulburări), dar știrile erau confuze și prezentate cu foarte mari rezerve. Concomitent, societatea civilă din diverse țări (Ungaria, Franța, Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, R.D.G., Iugoslavia, Austria etc.) mobilizează populația la demonstrații de protest în fața ambasadelor României. Spre exemplu, în seara zilei de 18 decembrie (pe la 20.00), în fața Ambasadei României la Budapesta s-a organizat o demonstrație violentă. Informat, Vasile Milea dispune măsuri de întărire a vigilenței și de verificare a planurilor operative pentru granița de vest a României.[286]

O demonstrație foarte virulentă s-a organizat în fața Ambasadei României la Paris (seara zilei de 21 decembrie). Ambasadorul român informa Centrala că la manifestație au fost de față doi miniștri (Brice Lalonde și Bernard Kouchner) și mai mulți deputați. Ei au cerut să fie imediat primiți de ambasador.

Ca rezultat al contactului dintre revoluționari și Consulatul iugoslav la Timișoara (Mirko Atanatkovici), acesta a trimis mesajul lor în țară, către mai multe instituții de partid și de stat sau sociale. Pe baza informațiilor primite, instituțiile respective au adoptat atitudini și poziții de condamnare a represiunii de la Timișoara. Iată destinatarii depeșelor lui Atanatkovici:

Prezidiul RSF Yugoslavia;

Prezidiul CC al UC din Serbia;

Prezidiul USPM din Voivodina;

---

[286] Reținaici modul (nefericit după părerea mea!) în care s-a alcătuit o frază pentru a marca acest eveniment (*Păcatul originar…*, p. 87): „Sesizat de Direcția de Informații a Armatei că manifestanții din țara vecină cer schimbarea regimului politic din România și libertate pentru Transilvania, ministrul Milea *ordonă afluirea eșaloanelor de luptă către frontieră*" *(s. ns).* Cititorii află, astfel, că în ziua de 18 decembrie 1989, statul român a trimis „eșaloanele de luptă" la frontiera cu Ungaria (practic, o acțiune militară explicită, o amenințare la adresa altui stat), doar pentru că în țara lor, ungurii făceau o demonstrație, chiar și violentă. Dacă s-ar fi întâmplat un astfel de fapt, militarii unguri aveau toate motivele să reacționeze. În realitate, din nici o sursă nu rezultă o astfel de acțiune.

Uniunea Tineretului Socialist din Iugoslavia;

Uniunea Studenților din Belgrad;

Încă nu s-a publicat această listă, dar, la un simpozion organizat de IRRD după douăzeci de ani de la Revoluție, fostul diplomat a precizat că a trimis sigur lista şi programul de revendicări primite.[287] Am văzut, mai sus, că revoluționarii i-au dat mai multe liste cu numele lor, pentru a le face publice în exterior. Din acest motiv, nu-mi explic împrejurarea că media internațională şi nici responsabilii occidentali n-au amintit niciodată, în depeşele lor, numele liderilor de la Timişoara. Erau vehiculate, în schimb, numele pastorului Tőkés, al Doinei Cornea şi Dumitru Mazilu.

În general, opinia publică, autoritățile şi presa de la Belgrad au fost puternic conectate la atmosfera de la Timişoara. La început, reprezentanții Uniunii Comuniştilor cereau scuze, în numele conducerii, pentru că presa belgrădeană, chiar presa de partid, a făcut aprecieri critice şi jignitoare la adresa liderilor comuniști români. Răspunzând unei interpelări a ambasadorului român, Ibrahim Gikici, din Ministerul Federal de Externe, a spus: „Pot să vă asigur că aprecierile făcute de reporterul de televiziune sunt rezultatul interpretării sale personale date unei discuții …

Apreciez şi eu că reporterul a fost tendențios. Doresc să vă asigur că poziția Secretariatului federal pentru Afaceri Externe privind relațiile cu România nu s-a schimbat cu nimic… recunosc că s-au scris în presa iugoslavă o serie de articole lipsite de obiectivitate şi exagerate. Aceasta este rezultatul faptului că presa din Iugoslavia este total scăpată de sub control, iar ziariştii nu răspund sub nici o formă pentru ceea ce scriu…Iugoslavia… nu-şi va permite niciodată să dea lecții altor state, având în vedere şi serioasele probleme cu care se confruntă, dar şi pentru că într-o zi ar fi posibil ca alții să încerce să țină lecții Iugoslaviei.“[288]

Poziția iugoslavilor față de situația din România a evoluat rapid şi, după doar câteva zile, s-a ajuns ca Uniunea Comuniştilor din Iugoslavia – aflată în plin proces de restructurare – să anunțe că întrerupe orice contact cu Partidul Comunist Român şi retrage invitațiile delegației române de a participa la Congresul U.C.I.[289]

---

[287] *Caietele Revoluției, nr. 4-5/2010, p. 5-6.*

[288] Ion Calafeteanu, *op. cit*., p. 416.

[289] *Idem*, p. 479. Amintesc, în context, relatarea generalului Iosif Rus care, invitat de ataşatul militar iugoslav la sărbătorirea zilei Armatei populare iugoslave (21 decembrie), a reținut reproşurile acestuia: de ce nu li s-a adus la cunoştință ce se întâmplă la Timişoara „… că acolo locuiesc mulți etnici sârbi, că sunt şi mulți turişti sârbi şi trebuie să se ia măsuri de protecție“. Generalul a

Tot la Belgrad, în 21 decembrie, la ora 13.45, s-a desfăşurat o adunare de protest a circa 500 de cetăţeni. Demonstranţii purtau pancarte cu lozinci împotriva conducerii române, iar în pomii din faţa ambasadei au pus pere.

Agenţia română de presă (AGERPRES) şi oficiile diplomatice ţineau la curent autorităţile de rang înalt de la Bucureşti cu ştirile şi comentariile presei străine despre evenimentele din ţară. Ambasadele de la Belgrad, Budapesta, Moscova, Berlin, Sofia, Varşovia informau în detaliu despre situaţia politică din ţările respective şi natura interesului noilor actori politici faţă de România. Aşa cum am amintit mai sus, manifestaţiile de la Timişoara au coincis cu evenimente importante (congrese) ale formaţiunilor politice foste comuniste, foste la guvernare (Ungaria) sau având răspunderea guvernării (Iugoslavia) or cu evoluţii aproape scăpate de sub control în Congresul Deputaţilor Poporului (U.R.S.S.). Într-o emisiune tv. de la Moscova (21 decembrie) s-a relatat despre decretul privind instituirea „stării excepţionale“ în judeţul Timiş. S-a afirmat că fabricile nu mai lucrează şi că angajaţii au condiţionat reluarea lucrului de retragerea trupelor din oraş (informaţie surprinzător de exactă şi care nu putea fi receptată decât de o persoană prezentă la faţa locului) şi de demisia conducerii. Se informa că armata a început să părăsească localitatea (la fel, o informaţie corectă, pe care o putea procesa doar o persoană pricepută în domeniu şi interesată. Şi, atenţie, nu era o informaţie obţinută pe bază de observare directă (plecarea trupelor nu începuse), ci, mai degrabă, din date de la decident (efectivele se pregăteau să plece). În plus, erau informaţii transmise în timp real.

Europa liberă informa ascultătorii despre evenimentele de la Timişoara şi transmitea un comunicat, din partea Regelui Mihai (18 decembrie), de susţinere a manifestanţilor.

Tema mesajelor transmise după 22 decembrie se schimbă radical: cele mai multe salută schimbarea de la Bucureşti şi au încredere în noua conducere, altele rămân în aşteptarea unor gesturi

---

reţinut că atitudinea ataşatului era oarecum sfidătoare, „ … zâmbea, de parcă îi convenea situaţia. Chiar m-a iritat atitudinea lui… Era, totuşi, o situaţie dificilă.“ Mai departe generalul se referă la o întâlnire ulterioară, după începerea războiului civil din Iugoslavia: „…îl întreb ce se întâmplă în Iugoslavia? *Grea situaţie*, răspunde ataşatul, *eu într-un loc, familia în alt loc.* I-am amintit – spune mai departe generalul – cum zâmbea atunci când s-a întâmplat la noi. A receptat întrebarea, dar nu a vrut să răspundă“ (Arhiva IRRD, Fond documentar, dosar 6, nenumerotat.).

mai evidente ale noilor actori din România pentru a se putea pronunța. Au fost voci – inclusiv oficiale – care au propus ca străinătatea să intervină pentru a bloca încercarea teroriştilor de readucere la putere a fostului şef al regimului comunist.

O preocupare justificată a noilor autorități de la Bucureşti era să obțină recunoaşterea şi susținerea internațională. Nu cunosc nici un exemplu de personal diplomatic care să fi rămas în slujba lui Ceauşescu, după 22 decembrie. Nu s-au înregistrat, public, nici cazuri în care personalul diplomatic românesc să se fi desolidarizat de vechiul regim până la înlăturarea acestuia. Unele dificultăți ale personalului ambasadelor rezultau din incapacitatea de a convinge opinia publică din țara respectivă de sinceritatea gestului lor prin care, brusc, anunțau că reprezintă interesele noului regim.

În privința recunoaşterii autorității F.S.N., ca organ reprezentativ al statului român, ea s-a înregistrat între 24 şi 27 decembrie 1989. Într-o telegramă (din 25 decembrie) Petre Gigea, ambasador în Franța, spunea: „… autoritățile franceze au recunoscut, la 24 decembrie, Frontul Salvării Naționale“. În aceeaşi telegramă Centrala de la Bucureşti era informată că Roland Dumas, ministrul afacerilor externe, a declarat la TV5 că trebuie să se treacă la „intervenție de urgență“ şi *să se renunțe la principiul neintervenției în treburile interne*, atunci când este vorba despre apărarea drepturilor omului. El a arătat că *Franța va aproba o intervenție a U.R.S.S. şi statelor membre ale Tratatului de la Varşovia în sprijinul revoluției*.

Prin urmare: 1. Franța era dispusă să aprobe o intervenție sovietică în România şi s-o acompanieze, şi 2. Guvernul francez se folosea de exemplul României pentru a lansa un concept nou în viața internațională: *să se renunțe la principiul neamestecului în treburile interne ale unui stat*, dacă astfel se asigură apărarea drepturilor omului încălcate de autoritățile acelui stat. La timpul respectiv, chestiune părea incredibilă şi în orice caz ilegitimă, în raport cu practica internațională. Până atunci, intervențiile de această natură fie se făceau pe canale discrete, fie (dacă se făceau la vedere şi prin forță) erau condamnate de comunitatea internațională. Mai târziu (astăzi, de exemplu!) o asemenea practică a devenit obişnuită, fapt ce a dus la o instabilitate evidentă pe plan mondial.

Cel mai direct şi hotărât mesaj în această privință a venit din partea guvernului ungar. Acesta a cerut (pe 22 decembrie) convocarea urgentă a unui Consiliu de Securitate care să discute şi să decidă soarta României. Solicitarea n-a avut susținători, dar

merită reținută! În mesaj era condamnată „masacrarea organizată a poporului“ român și anunța că guvernul ungar are intenția de a asigura „prin toate modalitățile, ajutorarea organizată a poporului român“. Surprindea anunțul că această ajutorare „continuă, deja, de câteva zile“, fără a preciza în ce a constat și exact de câte zile.

Washingtonul a trimis două mesaje: unul (pe 26 decembrie), când a anunțat că recunoaște F.S.N., iar ambasadorul Alan Green a primit instrucțiuni în acest sens, și altul, peste o zi, când președintele Bush a salutat formarea noului guvern și se angaja că-l va sprijini condiționat, îl asigura de simpatia sa, „aplaudă angajamentele de a organiza alegeri libere și dorește să conlucreze cu noul guvern român la „construirea relațiilor bilaterale, pe baza angajamentului comun“, pentru o reală dezvoltare democratică.

Este singurul mesaj, transmis pe canale oficiale de la cel mai înalt nivel, care amintește de evenimentele de la Timișoara: „Tragedia Timișoarei nu va fi uitată niciodată – se spunea în mesaj. Ea ne va servi drept amintire că aspirația pentru drepturile umane fundamentale nu poate fi înăbușită prin forța armelor. S.U.A. sunt pregătite, așa cum au fost întotdeauna, pentru relații mai bune cu România (clauza națiunii celei mai favorizate nu mai era în funcțiune, n.ns.). Dacă România pășește pe calea unei sincere reforme democratice, S.U.A. promit sprijinul și asistența lor puternică. Sperăm că România va însoți încercările celorlalte țări din centrul și estul Europei, care au păşit într-o nouă epocă a cooperării între Est și Vest“.[290]

Mesajul Administrației americane era cel mai articulat, coerent și fără interpretări subînțelese:

a) „O îngrozitoare povară pare să se fi ridicat de pe umerii poporului român – povara unui regim dictatorial. Statele Unite ale Americii împărtășesc bucuria națiunii române și sunt alături de ea în speranța *unei tranziții pașnice spre democrație*“ (s.ns. Iată conținutul procesului!);

b) „Regretăm pierderile tragice și fără sens de vieți omenești din ultima săptămână și *dorim ca violența să înceteze*“ (s.ns. Iată una din așteptările și exigențele oficialilor americani față de noile autorități de la București!).

Poziția oficialilor moscoviți pare cea mai interesantă, ușor confuză, în afara tiparului obișnuit și aparent incoerentă: mesajele lor erau cu *adresabilitate internă* (pentru mediile oficiale și de presă sovietice, în sensul că ce s-a făcut în România este în acord

[290] *„Adevărul“, anul I, nr. 1,* din 25 decembrie 1989.

cu strategia sovietică de reformare şi întărire a socialismului în Europa, poporul sovietic nu are motiv să se îngrijoreze!), cu *adresabilitate externă* (adică evenimentele din România se desfăşoară în sensul dorit de noi, avem controlul pe întâmplări, nu este cazul să se implice altcineva, nu este cazul să ne implicăm militar, doctrina „Brejnev“ este de domeniul trecutului, „suntem gata să o facem cadou“. Ca să fie mai convingători, într-o Conferinţă de presă, Aboimov - răspunzând unei întrebări - a spus: „De la început (n-a precizat de la care început, n. ns.), s-au stabilit contacte cu Consiliul Frontului Salvării Naţionale, prin Ambasada U.R.S.S. la Bucureşti şi continuă aceste contacte“. Ca să nu dea loc la interpretări, a continuat: „Iniţiatorul acestor contacte a fost Consiliul Frontului. Ne-am interesat despre ajutorul pe care să-l acordăm. Ni s-a răspuns, atunci când am pus problema, că au nevoie de sprijin politic. Acordăm deja ajutoare în medicamente, produse alimentare.“).

O altă direcţie pentru mesajul sovietic a fost *către societatea românească* (în sensul că nu ne interesează Ceauşescu, recunoaştem şi sprijinim Frontul, suntem gata să vă trimitem ajutoare).

Mesajul pentru liderii de la Bucureşti şi pentru poporul român cuprinde un element nou, în comparaţie cu practica obişnuită în lumea comunistă, care a trecut neobservat. În lucrări şi studii publicate până acum, autorii s-au „focusat“ pe ideea – spectaculoasă – că sovieticii erau îndemnaţi să intervină militar în România, dar ei – statornici în noile principii – refuzau. La Conferinţa de presă de care am amintit, adjunctul ministrului sovietic de externe, Aboimov, a informat că: „… secretarul de stat al S.U.A. şi miniştrii de externe ai Angliei şi Franţei au declarat că ei „vor înţelege“ motivele U.R.S.S. dacă aceasta va trimite în România ajutor militar. Răspunsul părţii sovietice a fost că „nu intervine în treburile interne ale altui stat, fie că este vorba de un stat aliat sau de alt stat.“[291]

Ce putem reţine din acest răspuns?

1. În mod cert, sovieticii au primit această „dezlegare“ din partea foştilor adversari din timpul războiului rece. În anii grei ai acestui fenomen, bătălia pentru imagine era dură, fiecare dintre protagonişti exploata mediatic greşelile adversarului. O intervenţie militară la vedere, pe un teritoriu străin, avea costuri mediatice importante. Moscova tocmai încerca să cosmetizeze imaginea regimului său şi să-l facă mai „simpatic“ la nivelul democraţiilor

[291] Ion Calafeteanu, *op. cit.* Telegramă semnată: Ion Bucur, 26 decembrie 1989.

occidentale, unde ponderea şi credibilitatea partidelor comuniste pe care se putea sprijini, erau la cel mai scăzut nivel. Occidentalii îi asigurau pe sovietici că, de această dată, nu vor exploata o astfel de situație. Roland Dumas (ministrul francez de externe) a anunțat că „Franța va aproba o intervenție a U.R.S.S. şi statelor membre ale Tratatului de la Varşovia.“[292]

2. Oficialii sovietici se străduiau să motiveze de ce respingeau sugestiile atât de explicite privind intervenția militară în România. Am văzut mai sus argumentele lui Aboimov. El le spunea ziariştilor că „Problema oricărui fel de intervenție în treburile interne ale oricărui stat suveran este o problemă *deosebită*“. Prin urmare, nu se punea problema că ar fi fost ilegitimă, aşa cum era, de fapt, în legislația internațională a timpului.

3. O altă explicație se sprijinea pe „convingerea statelor aliate că poporul român a luat în mâinile sale soarta țării şi, cu toată împotrivirea înverşunată a forțelor totalitarismului, el va obține victoria în lupta pentru libertate şi democrație. Tocmai având în vedere acest lucru, se înțelege că este de dorit să fie evitată orice formă de acțiune colectivă, care ar putea aminti de practica trecutului. U.R.S.S. face schimb de păreri şi cu alte state în legătură cu situația din România, în prezent solidaritatea cu românii fiind o datorie morală a întregii comunități mondiale“. Este foarte posibil ca această „convingere“ să se fi „întărit“ şi ca urmare a răspunsului generalului Guşă la întrebările enervante pe ca i le puneau oficialii militari sovietici şi maghiari, în noaptea de 22/23 decembrie. Totuşi, rămân la părerea că s-a supralicitat importanța acestei atitudini: dacă sovieticii aveau planificată intervenția şi o considerau necesară, se putea trece peste voința generalului, fără mari probleme. Sigur, gestul în sine trebuie reținut, este chiar temerar în contextul dat. În orice caz, o întâlnire a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, care să analizeze situația din România, nu a mai avut loc: „Va mai avea loc întâlnirea consultativă a miniştrilor de Externe din țările Tratatului de la Varşovia privind situația din România?“, a fost întrebat un oficial rus. Acesta răspunde: „S-a discutat despre o asemenea întâlnire, însă, având în vedere evoluția evenimentelor, s-a apreciat că ea nu este necesară.“[293]

Fără să punem la îndoială buna credință a oficialilor moscoviți din proximitatea lui Gorbaciov, trebuie să reținem alte

[292] *Idem,*Telegrama ambasadorului român la Paris, din 25 decembrie.
[293] Ion Calafeteanu, *op.cit.,* p. 683-685.

câteva informaţii contrare poziţiei oficiale, care, deocamdată, nu sunt elucidate. Este adevărat că noua clasă politică sovietică era departe de „spiritul tovărăşesc“ şi de „unitatea de monolit în jurul conducătorului“ din timpurile trecute, aşa încât nu este exclus ca unii „tovarăşi“ să se fi gândit serios la necesitatea şi posibilitatea unei intervenţii. O asemenea întreprindere trebuia temeinic pregătită şi motivată, pentru a fi acceptată, în primul rând, de opinia publică rusească, tot mai pitorească şi „liberalizată” după experimentul „glasnosti“ şi „perestroika“. Mai erau, probabil, lideri sovietici nostalgici, care ar fi dorit să impună o intervenţie în forţă, în evenimentele din România; aşa poate fi explicat conţinutul Declaraţiei Agenţiei oficiale de presă „TASS“,[294] diferit (radical) de comunicatul M.A.E. sovietic. Declaraţia amintea de strategia mai veche a sovieticilor, care angaja Agenţia în crearea fondului aperceptiv înaintea „gesturilor măreţe“ pe care le impunea apărarea comunismului ameninţat.

Fişa nr. 11
DECLARAŢIA Agenţiei TASS
23 decembrie 1989, Moscova

Din Bucureşti sosesc ştiri alarmante cu privire la faptul că într-o serie de raioane ale oraşului continuă ciocniri armate. Grupuri de adversari ai schimbărilor care au avut loc în ţară, atacă sediul radioului şi televiziunii române, în care se află membrii ai Consiliului Frontului Salvării Naţionale din România. Ca urmare a acţiunii acestor formaţiuni, în zona de retragere (retragerea cui? n. ns.) *s-a nimerit să fie o clădire de locuit, în care se află familiile colaboratorilor Reprezentanţei comerciale sovietice. Persoane înarmate au pătruns în clădire şi de acolo împuşcă* (încotro şi pe cine? n. ns.). ***În clădire au izbucnit incendii,*** *viaţa oamenilor sovietici, printre care se află femei şi copii, este expusă unor pericole serioase.*

Uniunea Sovietică nu poate rămâne nepăsătoare faţă de soarta cetăţenilor sovietici şi cere acelora care au declanşat acţiunile menţionate, punând în pericol viaţa oamenilor sovietici, să le înceteze imediat“[295].

---

[294] Ion Chiper, *Documente privind poziţia conducerii U.R.S.S. faţă de Revoluţia Română (23-24 decembrie), în* „România Liberă“ anul XLVII, nr. 14036 din 24 noiembrie 1989; *Clio 1989, anul I, nr. 1-2,* 2005, p. 204-206.
[295] Ion Calafeteanu, *op.cit.*, p. 606.

Iată o declarație tipică – în logica sovietică - , un motiv arhisuficient (altădată s-a intervenit sub motivații și mai șubrede!) pentru ca U.R.S.S., care, evident, nu putea rămâne nepăsătoare față de uciderea propriilor cetățeni, să vină și să-și apere concetățenii aflați în pericol de moarte. Condițiile mediatice erau create, unele întâmplări din apropierea granițelor nu pot fi nici ele trecute cu vederea, iar foștii adversari ai sovieticilor erau gata să salute o asemenea acțiune.

Dacă totul era pregătit, atunci cum se explică, în final, reținerea sovieticilor? Un răspuns la această întrebare este posibil doar după ce toate sursele documentare vor deveni disponibile.

În opinia mea, explicațiile pot fi:

1. Situația internă din Uniunea Sovietică era departe de a fi stabilă, o criză în plus – dincolo de graniță – era greu de gestionat și presupunea resurse financiare imposibil de disponibilizat la momentul respectiv;

2. O coordonare cu aliații din Tratatul de la Varșovia era imposibilă; deja unitatea acestui bloc militar devenise o ficțiune; câțiva parteneri își urmăreau propriile interese sau promovau interese din afara Alianței;

3. Era cert că o intervenție a sovieticilor în România nu putea fi făcută decât concomitent cu una franceză sau franceză și engleză (americanii nu se pronunțaseră în această privință). Or, liderii responsabili sovietici (aceasta nu înseamnă că între responsabilii sovietici nu puteau fi și voluntariști sau nostalgici!) știau că în felul acesta puteau pierde orice control pentru spațiul românesc sau, oricum, evoluțiile din societatea românească urmau să fie gestionate în comun cu alte centre de putere. Să ne amintim că în decembrie 1989 erau puțini cei care se „aventurau” să estimeze un sfârșit rapid al imperiului sovietic.

De altfel, francezii erau foarte insistenți în privința intervenției în România. Iată, selectate din rapoartele ambasadorului român la Paris, câteva idei: „R. Dumas a arătat că, la cerere, guvernul francez poate ajuta România și cu alte produse. A arătat, de asemenea, că *Franța ar susține un eventual ajutor militar al U.R.S.S., dacă acestea vor considera necesar (s. ns.).* Alți oameni politici cer ca *țările occidentale să intervină în România pentru că nu este vorba de o problemă internă a României, ci de una europeană (s. ns.).*… Roland Dumas a declarat că se va trimite ajutor umanitar de urgență (medicamente, aparatură medicală. S-a precizat că televiziunea română are nevoie de camere de luat vederi și echipament tehnic). *Sunt pregătite și gărzi patriotice (s. ns.)*…

ministrul francez al afacerilor externe a declarat că „Toţi *cei motivaţi de situaţia din România simt necesitatea de a lupta. De aceea trebuie să se treacă la «intervenţia de urgenţă» şi să fie răsturnat principiul neintervenţiei, pentru a fi apărate drepturile omului. Situaţia din România impune introducerea acestei noi noţiuni în arsenalul juridic internaţional", la care, în calitate de mare putere, să se alăture şi ţara sa. Această „intervenţie de urgenţă" s-ar putea face şi sub forma unei brigăzi internaţionale* (s. ns.)… Astăzi, 24.12 a.c., pleacă spre România, via Sofia, două avioane cu 70 tone produse medicale şi 60 persoane din domeniul medical, pentru a ajuta oraşul Bucureşti, cu spitale de campanie… liderul politic francez, Jacques Chirac, s-a pronunţat, la 24 decembrie a.c., pentru acordarea de ajutor militar României".[296]

În opinia mea, aceste trei elemente (cel puţin) explică atitudinea şi comportamentul sovieticilor în timpul crizei. Altfel, sunt destule informaţii din care rezultă că în anumite locuri, la graniţa estică, în special, se petreceau evenimente şi incidente periculoase.[297] Nu este exclus ca cercuri din armata sovietică să fi încercat să forţeze o decizie la Kremlin sau - şi mai mult -, să încerce să-i pună pe decidenţii politici în faţa faptului împlinit - mai ales că se puteau găsi în orice moment „cozi de topor" pe care trupele ruse, odată pătrunse, să se poată sprijini.

Celălalt aspect – în opinia mea cel mai important - care surprinde în mesajele sovieticilor, este chiar conţinutul şi forma acestora. S-a afirmat, în multe situaţii, că schimbările din România au fost de „faţadă", n-au afectat esenţa regimului, care se „democratiza", dar rămânea comunist în datele lui fundamentale. În această ipostază s-a aflat (până în 1991) regimul de la Moscova; reformele preconizate de Gorbaciov îşi propuneau să modernizeze, nu să elimine sistemul comunist.

Dacă acceptăm că schimbările de la Bucureşti erau „de faţadă", sub controlul sau inspirate de Moscova, iar sistemul comu-

---

[296] *Idem*, p. 647-648.

[297] Adi Cristi, *Revoluţia la Iaşi*, Iaşi, TipoMoldova, 2006, p. 277-278. Redă discuţia dintre noul şef al judeţului - Doru Ţigău – şi colonelul Cioară, de la Divizia Mecanizată din Iaşi. Un general rus a cerut, în numele puterii sovietice, să ne ajute, să intre cu trupe, să-i asigurăm logistica până la Bucureşti, uleiul, motorina, ce le mai trebuia lor… că a primit telefon de la Bucureşti ca să apere Revoluţia română… Colonelul Cioară i-a spus şefului de la judeţ: „Eu nu sunt de acord cu aşa ceva. Am raportat generalului Guşă şi nici el nu a fost de acord… Acum când spun asta – povesteşte Ţigău – pare o chestie teatrală, desuetă şi siropoasă, dar exact aşa s-a întâmplat. Ne-am luat în braţe, ne-am sărutat unul cu altul, el a plecat la armata lui, eu la revoluţionarii mei".

nist nu era în pericol, atunci ar fi fost firesc ca, cel puțin în aparență, comuniștii sovietici – încă la putere – să-i salute pe noii lor colegi români „tovărășește", folosind „ingredientele" și cutumele consacrate în interiorul „lagărului" socialist. În locul unei astfel de situații, ce constatăm?

1. Când în România, în unele instituții, angajații încă se apelau, folosind cuvântul „tovarăș", mesajele de la Moscova erau adresate către „domnii" lideri români (cu excepția întâlnirii liderilor români cu ambasadorul sovietic, din 27 decembrie 1989!). Astăzi trece ca lipsită de importanță o astfel de constatare, dar atunci absența acestui cuvânt putea să semnifice faptul că deja la Kremlin se considera că societatea românească se îndreaptă în altă direcție;

2. Încurajările, urările de succes și angajamentul de sprijin, pe care liderul PCUS și guvernul sovietic le-au transmis la București, nu făceau nici o referire la construcția socialismului (nici chiar a unuia reformat!). Termenii folosiți erau: „drumul înnoirii democratice", „adânci transformări", „*Oamenii sovietici sunt solidari cu poporul român, care aplică idealurile libertății, democrației și demnității naționale*" (Prin urmare, nu idealurile socialismului sau comunismului, n. ns.).

De altfel, U.R.S.S. nu s-a grăbit să recunoască C.F.S.N.; dintre țările din est, primele care au recunoscut noua Administrație de la București au fost R.D. Germană și Ungaria. Aboimov a răspuns unei întrebări pe această temă, adresată de un jurnalist, spunând că pleacă de la ideea că guvernul sovietic a recunoscut implicit CFSN și că nu este o problemă să fie recunoscut și formal, dacă este necesar. Întrebat (pe 26 decembrie) dacă Gorbaciov a vorbit cu Ion Iliescu, oficialul sovietic a menționat că guvernul ține legătura cu C.F.S.N. prin ambasadă, dar până la acel moment cei doi n-au discutat direct.[298]

[298] Vor discuta ziua următoare (27 decembrie, chiar în timpul primei reuniuni a C.F.S.N. Despre această convorbire, Ion Iliescu i-a informat imediat pe toți membri CFSN prezenți).

Fişa nr. 12
Telegrama
lui Mihail Gorbaciov către Ion Iliescu
(26 decembrie 1989)

Primiţi sincere felicitări pentru alegerea ca preşedinte al Consiliului Frontului Salvării Naţionale al României. Vă aflaţi în fruntea conducerii ţării într-un ceas greu pentru ea, când patrioţii români s-au pronunţat cu fermitate pentru salvarea naţiunii de forţele samavolniciei şi terorii, pentru afirmarea cu adevărat a ordinii democratice pe pământul lor.

Înţelegând întreaga complexitate şi importanţa sarcinilor ce stau în faţa Frontului Salvării Naţionale, vreau să vă asigur că poporul român prieten va găsi în drumul său de reînnoire sprijin din partea popoarelor şi conducerii Uniunii Sovietice.

Ţările noastre sunt unite prin legături de alianţă vechi şi durabile, întreţin relaţii economice şi culturale trainice (nici un cuvânt despre cele ideologice sau militare, n. ns.).

Sunt convins că acum se vor deschide noi şi largi posibilităţi pentru extinderea şi consolidarea colaborării sovieto-române, în folosul reciproc al popoarelor noastre, în interesul păcii şi al stabilităţii în Europa (nimic despre interesul comun pentru triumful socialismului sau despre apărarea lui, n. ns.).[299]

Redau, mai jos, un articol dintr-un ziar american, din care rezultă percepţia mediilor de presă americane faţă de evenimentele din România. Articolul este interesant mai ales pentru faptul că, în timp ce alte publicaţii s-au concentrat pe evenimentele de la Bucureşti (după declanşarea lor, „uitând“ de cele de la Timişoara), *Baltimore Sun* recunoaşte semnificaţia şi dramatismul evenimentelor de la Timişoara, chiar şi după declanşarea celor de la Bucureşti, aşa cum a făcut şi preşedintele Bush.

[299] “Adevărul”, anul 1, nr.3 din 27 decembrie 1989.

Fişa nr. 13
„Renaşterea unei naţiuni“[300]

„Poporul României, tiranizat şi sărăcit, a plătit mult mai scump pentru libertate decât vecinii lui. Cât de uşor au cedat puterea regimurile comuniste din Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria şi Germania de Est!

Românii au făcut sacrificii, pe care celelalte popoare din estul Europei pot numai să şi le imagineze, ca să ajungă, după speranţele lor, la acelaşi statut politic.

Victimele de la Timişoara (s. ns.), copiii martirizaţi şi corpurile neidentificate au câştigat pentru supravieţuitori această zi a libertăţii şi şansa pentru o viaţă decentă a întregii naţiuni. Sacrificiile lor cer de la supravieţuitori o responsabilitate specială. Regimul provizoriu, închegat de Ion Iliescu, nu trebuie să se agaţe de putere, dimpotrivă, trebuie să arate toleranţă acelora care nu au încredere în guvern. Rapida pedeapsă aplicată soţilor Ceauşescu pare să fi pângărit dimineaţa sărbătorii de Crăciun. Execuţia lor sumară a înnegrit conceptul procedurii justiţiei şi i-a scutit prea uşor de umilinţa publică meritată. Dar a fost decisivă. A oprit rezistenţa, a lăsat lumea să respire liber şi a trezit speranţele că un început nou este posibil. Cea mai urgentă măsură cerută guvernului, domnului Iliescu, este să oprească vărsarea de sânge şi răzbunarea.

Domnul Ceauşescu a instaurat domnia terorii şi a murit cum a condus, dar acum aceasta trebuie să înceteze. România are nevoie de toleranţă politică, aşa de caracteristică revoluţiilor „liniştite“ din Ungaria şi Cehoslovacia. România are nevoie de alimente, încălzire, lumină, toate necesităţile unei vieţi refuzate de Ceauşescu. Alegerile sunt promise în aprilie. Cu câteva zile în urmă, România nu avea o viaţă politică. Astăzi în România sunt mai multe partide politice de opoziţie, în afara F.S.N.-ului.

Înainte de Crăciun, România nu avea presă şi televiziune libere, iar oamenii politici cu experienţă, într-o societate liberă, erau inexistenţi. În timp ce armata şi ce a mai rămas din Partidul Comunist încearcă să se menţină în centru, populaţia este neîncrezătoare. Asta nu înseamnă că ar trebui amânate alegerile. Alegerile trebuie să se ţină, indiferent de rezultate, şi să se ţină din nou după ce viaţa politică se revitalizează, o nouă Constituţie este scrisă, iar românii vor începe să-şi cristalizeze un sistem politic.

[300] articol publicat de ziarul *Baltimore Sun*, 27 decembrie 1989

În anul 1900, România era al treilea producător de grâu din lume. Sărăcia actuală nu este determinată de condiţii geografice ci de consecinţele comunismului. România are oameni toleranţi şi o tradiţie naţională dezvoltată sub dominaţia străină şi opresiune autohtonă. Românii au supravieţuit până acum. Acum au o şansă să creeze într-adevăr o Românie nouă, dar pentru asta trebuie să se bazeze pe ei înşişi.“[301]

[301] Reprodus după: *Revoluţia Română văzută de ziarişti americani şi englezi*, p. 42

V. Considerații privind instituirea noilor autorități postrevoluționare. Preluarea puterii în Timişoara

Tranziția, ca noțiune legată de conducerea unui stat, este foarte complexă; ea poate să însemne trecerea prerogativelor funcției de şef al statului de la o persoană la alta, însă o întâlnim frecvent atunci când se produce o schimbare de guvern, în urma unui exercițiu democratic. Este, de asemenea, prezentă în limbajul curent atunci când analizăm un proces amplu de schimbări în managementul politic, economic, social asumat de un guvern sau un lider politic.

În sensul celor enunțate, unele perioade de tranziție a puterii sunt imperative, impuse de necesități, cerute de o realitate nouă, diferită – sub multe aspecte – de cea precedentă.

Un exemplu îl reprezintă perioada primilor ani de după Marea Unire din 1918. În acest caz, tranziția s-a impus din motive bine cunoscute; le amintesc aici doar pe cele administrative, când guvernarea din Vechiul Regat s-a exercitat concomitent cu administrații autonome la Chişinău, Cernăuți şi Sibiu (sau, pentru scurt timp, la Cluj). Prerogativele esențiale ale guvernării (afacerile străine, armata, căile ferate, finanțele, Siguranța Statului) erau exercitate de guvernul de la București, în care erau incluşi, ca miniştri, câte doi (pentru Transilvania, trei) oameni politici din provinciile reunite. Consiliul Dirigent, Secretariatele de serviciu, Consiliul Directorilor, aveau largi atribuții în domeniul administrației provinciilor unite cu Regatul român, inclusiv în adoptarea unor decizii legislative privind reforma agrară şi sistemul de vot. Activitatea lor a încetat la 4 aprilie 1920, prin două decrete legi, dar s-a înființat o Comisie centrală şi comisii regionale de unificare, care au funcționat şi ele alte câteva luni. Prin urmare, perioada de tranziție, până când autoritatea guvernului central s-a extins la nivelul întregului teritoriu şi pentru toate domeniile a durat, în acest caz, mai bine de doi ani.

Alt moment specific, în care Tranziția puterii a avut un aspect particular, l-a reprezentat urcarea pe tron, pentru prima dată, a Regelui Mihai. Prerogativele de şef de stat au fost încredințate

unei Regențe, Regele neavând vârsta majoratului. A fost o tranziție în care autoritatea Regenței (trebuia să dureze 11 ani) s-a impus cu dificultate în fața clasei politice. Practic, Puterea se afla într-un permanent provizorat, aşa încât unii oameni politici au considerat că venirea principelui Carol pe tron ar fi fost benefică, ar fi încheiat o perioadă de tranziție şi ar fi consolidat instituțiile statului.

De regulă trecerea de la un regim politic la altul presupune o perioadă de tranziție, când structurile de Putere se redefinesc sau se reaşează, Puterea fiind, în principiu, personificată. Avem însă, exemplul trecerii de la un regim democratic la unul de autoritate monarhică, în februarie 1938, când tranziția Puterii, gestionată de acelaşi personaj care o tutelase anterior – Carol al II-lea –, s-a făcut fără convulsii vizibile.

Un lucru inedit pentru realitățile din România a fost momentul, contextul şi procedura trecerii puterii de la Carol al II-lea, silit să plece în 6 septembrie 1940, către Ion Antonescu (devenit Conducător al Statului) şi către regele Mihai. Sfătuit de apropiații săi, într-un *Apel către țară*, Carol al II-lea anunța că a trecut asupra fiului său „grelele sarcini ale domniei", evitând astfel, cuvântul „abdic", în speranța unei reveniri în fruntea statului, în împrejurări favorabile.

Însărcinat cu formarea guvernului, pe 4 septembrie 1940, Ion Antonescu a încercat în zadar să obțină sprijinul liderilor politici (Maniu, Brătianu şi Horia Sima) pentru un cabinet de Uniune Națională, sub Carol al II-lea. Cum starea de tensiune se amplifica – pe fondul frustrărilor generate de pierderile teritoriale din vară –, în seara aceleiaşi zile, Antonescu i-a cerut lui Carol al II-lea să-i acorde puteri depline în conducerea Statului. După câteva ezitări, pentru că nu mai dispunea de sprijinul politic necesar, prin Decretul-lege din 5 sept. 1940, Carol a suspendat propria Constituție, a dizolvat corpurile legiuitoare, iar printr-un alt decret, din 6 septembrie, l-a însărcinat pe preşedintele Consiliului de miniştri cu depline puteri. În aceeaşi zi, la recomandarea forțelor politice care condiționau colaborarea pentru alcătuirea unui guvern de plecarea regelui, Antonescu îi trimite acestuia o scrisoare, în care îi cere să abdice. Silit de situație, de amenințarea că nu i se mai putea asigura viața, el a părăsit Puterea, apelând la o formulă (amintită mai sus) a cărei subtilitate nu l-a impresionat pe militarul Ion Antonescu.

Mihai redevine rege, sub numele de Mihai I. În lipsa unei reprezentanțe naționale, el a depus jurământul în fața lui Ion An-

tonescu, Patriarhului Nicodim şi a prim-preşedintelui Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, D. G. Lupu. Regele a păstrat prerogative de protocol, pur formale (să bată monedă, să acrediteze ambasadori, era capul oştirii, avea dreptul să graţieze şi să amnistieze pedepse, dar avea şi dreptul de a numi pe primul ministru). Când a emis decretul din 5 septembrie, Carol îşi rezervase dreptul de a încheia tratate şi de a modifica legile organice, de a numi miniştrii şi subsecretarii de stat. Primul decret pe care l-a semnat noul rege a fost cel prin care câteva din aceste categorii de drepturi (de a semna tratate, de a numi miniştri şi de a amnistia sau graţia) erau cedate Conducătorului (Preşedintelui de Consiliu). Printr-un alt decret, semnat în aceeaşi zi, i se lua regelui şi dreptul de a modifica legile organice, dar i se reda dreptul de graţiere şi amnistie.

Reintrarea Regelui Mihai I în deplinătatea puterilor sale de şef de stat (23 august 1944), s-a produs într-un context extern care, iarăşi, însemna o noutate pentru clasa politică din România.

Am trecut în revistă doar câteva din momentele din istoria contemporană a României care ar putea face obiectul unor studii comparative, legate de cele două concepte: Puterea şi Tranziţia ei. Pentru fiecare în parte, putem face o analiză, luând în calcul: necesitatea actului în sine, legitimitatea lui, credibilitatea protagoniştilor, formele prin care o Putere a fost asumată, conţinutul şi durata Tranziţiei, acte emise în această perioadă şi valabilitatea lor etc.

Un studiu comparativ între două perioade mai recente de tranziţie a Puterii (1947-1948 şi, respectiv, 1989-1990) surprinde câteva elemente foarte interesante. Tranziţia Puterii, în aceste două perioade, are câteva elemente similare, dar există, evident şi multe deosebiri. La fel, în privinţa puterii tranziţiei, vom vedea deosebiri de ordin formal, dar şi de esenţă; în general se presupune că exercitarea Puterii în Stat, în perioadele de stabilitate, este multiplu reglementată de un cadru legislativ şi normativ complicat, aşa încât abuzurile sau gesturile voluntariste ale autorităţilor sunt limitate şi, în funcţie de situaţie, sancţionate. În perioade de tranziţie, când cadrul legislativ este contestat sau contestabil, iar schimbarea se produce chiar înainte de reglementarea ei legală, o autoritatea provizorie îşi asumă responsabilităţi enorme. Aşa se face că, paradoxal, Puterea unei autorităţi în Tranziţie este mai mare decât în timpuri aşezate şi, bineînţeles, este însoţită de mult mai multe abuzuri - voluntare sau involuntare - mai ales dacă indivizii care o deţin nu au un exerciţiu minim în serviciul public.

Contextul (intern cât şi cel extern), în care s-a trecut la schimbarea Puterii în cele două perioade, este foarte complex şi, evident, diferit pentru fiecare din perioadele în discuţie. Din octombrie 1944, România a intrat în zona sovietică de influenţă,[302] cu acceptul puterilor democratice occidentale (Marea Britanie). Sovieticii aveau libertatea să găsească o cale pentru a impune în România un regim, o persoană potrivită interesele lor ca Preşedinte de Consiliu, o formaţiune politică dispusă să le accepte sistemul şi o formă de stat compatibilă cu acest sistem; Monarhia era o instituţie incompatibilă cu sistemul comunist, trebuia o republică - dar nu una oarecare - o Republică *populară*. Încet, dar sigur, sovieticii şi-au creat puncte de sprijin în ţară pentru proiectul lor, mai ales după impunerea intempestivă a guvernului dr. Petru Groza, în care comuniştii deţineau cele mai importante (nu neapărat cele mai multe!) pârghii.

30 decembrie 1947 a fost o zi plină de evenimente, desfăşurate într-o succesiune extrem de rapidă: audienţa la Rege (în care Petru Groza şi Gheorghiu-Dej i-au impus acestuia semnarea Actului de abdicare), şedinţa de Guvern (în care s-a prezentat documentul respectiv), convocarea Adunării Deputaţilor (care l-a aprobat, şi a declarat că România este Republica populară). Atribuţiile de şef de stat au fost preluate de o echipă (5 personalităţi), numită Prezidiul R.P.R. (C.I. Parhon, Mihail Sadoveanu, Ştefan Voitec, Gheorghe Stere, Ion Niculi), iar din aprilie 1948 (după adoptarea unei noi Constituţii), Prezidiul M.A.N. (format din 19 persoane). Decretele-lege erau semnate de C.I. Parhon, în calitate de Preşedinte al Prezidiului (nu al Republicii), numai după supunerea lor la vot în acest organism. După desfiinţarea Prezidiului MAN, responsabilitatea de şef al statului a fost trecută în sarcina unui Consiliu de Stat (21 martie 1961) care s-a păstrat şi după înfiinţarea funcţiei de Preşedinte al Republicii (aprilie 1974), pe care a exercitat-o, discreţionar şi extrem de autoritar, Nicolae Ceauşescu.

În *Comunicatul către ţară al C.F.S.N.* (22 decembrie 1989, 23.00), poporul român şi străinătatea au fost anunţaţi că „clanul" Ceauşescu a fost înlăturat de la Putere. Practic, Ceauşescu a fost

[302] Avem la dispoziţie mai multe surse, inclusiv surse directe. Vezi în: *Enciclopedia istoriei politice a României*, ediţie Stelian Neagoe, Bucureşti, Ed. ISPRI, 2003, p. 358. Se prezintă rezultatul întâlnirii Churchill – Stalin din perioada 9-18 octombrie 1944 de la Moscova, când s-a ajuns la vestitul Acord de procentaj privind sferele de influenţă în Europa. Sovieticii deţineau în România 90% influenţă.

înlăturat *cu funcție cu tot*, pentru că Ion Iliescu (care a prezentat Comunicatul respectiv ca unul dintre cei 39 de membri ai Consiliului) nu și-a arogat nici un moment funcția de Președinte al României (nici măcar interimar!) până la alegerile din 20 mai 1990.

Timp de câteva ore (în după-amiaza zilei de 22 decembrie), au încercat să se impună mai multe formule de conducere. Acestea au fost respinse, rând pe rând (după câteva minute sau ore), fie pentru că nu reușeau să demonstreze credibilitate și capacitate de relaționare cu instituțiile statului încă în exercițiu, fie pentru că erau contestate vehement de către mulțimea din Palatul C.C. sau din piață.

În aceeași logică a încercat - și de această dată a reușit - să se impună echipa din jurul lui Ion Iliescu. Nu insist pe fragilitatea câtorva din momentele de început ale preluării puterii de către această echipă (amintesc reacția de respingere, când Ion Iliescu s-a adresat mulțimii cu apelativul „tovarăși" și s-a scandat „Fără comuniști"), pe care liderul ei, un politician abil, a reușit, în final, să le depășească.

Discuții aprinse s-au purtat chiar în legătură cu denumirea organismului care trebuia să asigure funcționarea statului până la alegeri democratice libere și cu programul acestuia. S-a optat pentru „Frontul Salvării Naționale."[303] Poziția lui Ion Iliescu în cadrul Consiliului FSN (de „primul între egali") a convenit unor veleitari din jurul său, convinși că, oricum, ei n-ar fi avut nici o șansă să se impună singuri și sperând că îl pot manipula conform intereselor proprii sau de grup. Speranțele lor s-au confirmat în mică măsură, cursul politicii românești luând – după unele ezitări, explicabile în conjunctura dată - alt drum.

Câteva zile (22 – 27 decembrie) Ion Iliescu a semnat ca

[303] În legătură cu alegerea denumirii noului organism de putere de la București, reținem și intenția (nefinalizată!) de a prelua formula de la Timișoara (F.D.R.). În cadrul discuțiilor aprinse pe acest subiect, chiar Ion Iliescu a făcut propunerea, dar ceilalți participanți la dezbatere n-au susținut-o:

„*Ion Iliescu*: Să vă spun drept… și asupra denumirii trebuie să mai discutăm. Cei de la Timișoara i-au zis…

Petre Roman: Frontul Uniunii Democratice Socialiste.

Ion Iliescu: …Democrației Socialiste.

Petre Roman: Asta e ce-a fost, domnule 1

…Să nu se mai repete asta cu…

Petre Roman: Și fără socialistă.

Ion Iliescu: S-o lăsăm așa … Aveți dreptate, trebuie să personalizăm cumva acest lucru."

Preşedinte al C.F.S.N., acceptat, în această poziţie, atât de către echipa restrânsă din jurul său, cât şi de către populaţie, care nu l-a contestat.

Din raţiuni de securitate, Consiliul a fost convocat în întregime, abia pe 27 decembrie. Atunci a fost validat Ion Iliescu în calitate de Preşedinte al său, printr-o formulă implicită. Străinătatea l-a recunoscut destul de repede ca şef de stat, chiar înainte de prima şedinţă a C.F.S.N.

Cum în Comunicat s-a anunţat că structurile vechiului regim sunt dizolvate (despre suspendarea Constituţiei nu s-a vorbit explicit!), iar Puterea era preluată de Consiliul F.S.N., s-a înţeles, implicit, că preşedintele C.F.S.N. este şi şeful statului. Mai târziu (9 februarie 1990), când s-a constituit C.P.U.N., Ion Iliescu a fost ales preşedinte al acestuia, dar el nu semna decât acte votate, în prealabil, de către biroul C.F.S.N. – mai târziu C.P.U.N. –, la şedinţele cărora participa, în calitate de Preşedinte al C.F.S.N., respectiv, al C.P.U.N.

O discuţie despre preluarea puterii, în judeţul Timiş şi în municipiul Timişoara, trebuie circumscrisă evenimentelor de aceeaşi natură (preluarea Puterii la nivel local), care s-au desfăşurat după plecarea precipitată a lui Ceauşescu (simbolizând abandonarea Puterii) la nivelul întregii ţări. Acest fapt s-a făcut fără disfuncţiuni marcante, dar nu foarte simplu, dat fiind episodul cu „teroriştii“ precum şi dificultăţile în reinstaurarea calmului şi reluarea cursului normal al vieţii cotidiene.

Vidul de putere la nivel central, creat după acel moment, a antrenat şi la nivel local acelaşi fenomen, după abandonarea puterii - voluntară sau forţată - de către prim-secretarii judeţeni, orăşeneşti, comunali, care aveau şi atribuţii administrative. Până la instituirea şi consolidarea unei formule de putere, s-a parcurs o perioadă – mai lungă sau mai scurtă (după caz) - de confuzie şi chiar anarhie, concomitentă cu un entuziasm general, după care s-a instalat un regim de tranziţie – confuz, la rândul lui, adeseori arbitrar şi contradictoriu – care s-a individualizat, de la judeţ la judeţ şi chiar de la localitate la localitate.

După înlăturarea autorităţilor comuniste de la Bucureşti şi după preluarea puterii de către Consiliul Fontului Salvării Naţionale, pentru liderii Revoluţiei de la Timişoara se puneau probleme noi: aparatul politic şi administrativ local părăsise posturile, instituţiile descentralizate nu cunoşteau situaţia forurilor lor tutelare, întreprinderile erau obişnuite să lucreze pe baza indicaţiilor de la judeţ, în oraş era în plină desfăşurare acţiunea pentru

eliminarea teroriştilor. Se impuneau măsuri imediate de preluare a administraţiei şi de repornire a economiei, pentru a se evita confuzia şi haosul.

Este adevărat că Frontul Democratic Român declarase *Timişoara oraş liber de dictatura comunistă* (încă din 20 decembrie), dar la pupitrul celor mai multe instituţii, inclusiv la Consiliul judeţean şi la Primărie, nu se schimbase nimic până la plecarea dictatorului.

Câteva dispoziţii date de Front (până în 22 decembrie) erau acceptate tacit de către vechii directori ai unor întreprinderi, care, deşi ascultau în continuare ordinele şefilor, furnizau, discret, utilităţi şi alimente manifestanţilor. Cei mai mulţi dintre ei erau recunoscuţi şi acceptaţi în funcţii de către liderii manifestanţilor. Când existau informaţii despre abuzul unui director de întreprindere, se cerea angajaţilor întreprinderii respective, prezenţi în piaţă, să meargă să-l schimbe.

De altfel, intenţia iniţială a F.D.R. – în condiţiile date - nu era să preia imediat puterea locală ci, mai degrabă, să silească responsabilii locali - ca şi pe cei de la Centru - să accepte reforme pentru a netezi drumul societăţii româneşti către democraţie.

După 22 decembrie, acest obiectiv al Frontului Democratic Român a fost dintr-o dată schimbat; era nevoie ca noua formaţiune politică, înfiinţată doar cu două zile în urmă (fără un aparat propriu experimentat), să-şi asume răspunderea guvernării locale, fără să dispună de experienţa managerială necesară.

Din acest motiv, Frontul Democratic Român a fost nevoit, iniţial, să improvizeze o colaborare cu armata şi chiar cu fosta administraţie.

Cu ce probleme s-au confruntat noii responsabili ai autorităţii locale? O parte dintre acestea sunt consemnate într-un sinoptic, cu precizarea că fac obiectul capitolului de faţă, doar consemnările de la punctele 27 la 50. Fără îndoială, chestiunea respingerii diversiunii creată de către „teroriști“ a fost cea mai stringentă şi periculoasă.

Confruntarea populaţiei şi a armatei cu teroriştii, după 22 decembrie 1989.

Dispozitiv militar verificând persoanele suspecte.

Fişa nr. 14
Acțiuni importante realizate de către Frontul Democratic Român în perioada 20.12.1989-31.12.1989

1. Constituirea FDR - 20.12.1989;
2. Lansare APEL către populația oraşului Timişoara şi către Poporul Român de declanşare a grevei generale, ca strategie de luptă împotriva regimului de dictatură comunist-ceauşistă - 20.12.1989;
3. Declararea oraşului Timişoara ca primul oraş eliberat de dictatura comunist-ceauşistă - 20.12.1989;
4. Împuternicirea reprezentanților unor întreprinderi din Timişoara a căror conduceri au amenințat angajații care au participat la demonstrația de protest cu represalii, precum şi cu concedierea, de a schimba conducerile respective şi de a alege altele; 20.12.1989;
5. Afirmarea publică şi colectivă (sub formă de lozincă) că: Există Dumnezeu! - 20.12.1989;
6. Purtarea de tratative infructuoase cu delegația guvernamentală condusă de Primul Ministru: Constantin Dăscălescu;
7. Purtarea de tratative fructuoase cu conducerea organizației PCR Timiş şi PCR Timişoara pentru eliberarea, din închisoare, a persoanelor arestate în perioada 16 - 20.12.1989 pentru participarea la acțiunile de protest împotriva regimului comunist-ceauşist: 20.12.1989;
8. Asigurarea unei aprovizionări minimale cu alimente specifice, pe timp de iarnă, pentru demonstranții care au fost prezenți în perioada 20-24.12.1989, în fosta piață a Operei, precum şi în clădirea Teatrului Național şi a Operei din Timişoara;
9. Asigurarea unei asistențe medicale ambulatorii minimale pentru cei prezenți în locurile şi perioada anterior menționate;
10. Redactarea şi difuzarea a trei acte fundamentale ale Revoluției Române din decembrie 1989:

- Proclamația Frontului Democratic Român – în data de 21.12.1989;
- Rezoluția finală a Adunării Populare din Timişoara referitoare la instituirea adevăratei democrații şi libertății în România, în data de 22.12.1989 (dimineața, înainte de căderea regimului comunist-ceauşist);
- Declarația de integrare temporară (până la victoria revoluției) a FDR în FSN, în data de 23.12.1989.

11. Contactarea şi realizarea unei legături informative cu centrala telefonică a CFR Timişoara, în data de 20.12.1989;

12. Declanşarea revoluției la Arad, în data de 21.12.1989;

13. Culegerea de informații cu privire la numărul morților şi răniților din perioada 16-20.12.1989 de la spitalele din orașul Timişoara, în zilele de 20 - 21.12.1989;

14. Contactarea şi realizarea unei legături informative în cadrul personalului auxiliar al fostului Guvern comunist: 21 - 22.12.1989;

15. Difuzarea de informații cu privire la evenimentele ce au avut loc la Timişoara în restul țării, precum şi în afara țării: 20-23.12.1989;

16. Contactarea Consulatului Iugoslav din Timişoara cu solicitarea de a face cunoscute, în afara țării, evenimentele care aveau loc la Timişoara: 20 - 21.12.1989;

17. Verificarea şi selectarea, pentru difuzare, a informațiilor primite din afara FDR ce urmau a fi făcute publice: 20 - 22.12.1989;

18. Verificarea şi selectarea persoanelor care doreau să se adreseze public, în cadrul mitingului maraton, ce a avut loc în perioada 20 - 22.12.1989;

19. Realizarea unei evidențe cu privire la gestionarea documentelor primite, precum şi a celor elaborate şi difuzate de către FDR: 20 - 27.12.1989;

20. Constituirea unui corp de pază a clădirii Teatrului Național şi a Operei: 20-24.12.1989;

21. Realizarea unei rețele de amplificare care să permită o bună audiere în perimetrul fostei piețe a Operei din Timişoara: 20 - 21.12.1989;

22. Realizarea de legitimații pentru membrii FDR: 21 - 22.12.1989;

23. Contactarea întreprinderii Poligrafice Timişoara în vederea tipăririi unui ziar şi a unor manifeste: 20 - 22.12.1989;

24. Eliberarea, în data de 21.12.1989, a salariaților întreprinderii Poligrafice Timişoara de ocuparea şi terorizarea militară de către un detaşament de paraşutişti (sosit din Caracal);

25. Anihilarea acțiunii de reprimare a revoluției cu ajutorul unor trupe formate din unități de gărzi patriotice, înarmate cu ciomege, special fabricate, sosite cu trenuri speciale din județele: Dolj, Gorj, Olt şi Mehedinți, în data de 21.12.1989;

26. Asigurarea alimentației şi cazării acelor membri ai unităților de gărzi patriotice care au dorit să se alăture revoluției,

rămânând în Timişoara, precum şi asigurarea întoarcerii în localităţile de domiciliu ale celorlalţi: 20-22.12.1989;

27. Trimiterea unei delegaţii, la nivel de conducere de vârf, a FDR, la Bucureşti, pentru a contacta conducerea FSN (tentativă eşuată datorită declanşării acţiunii teroriştilor): 22.12.1989;

28. Contracararea unei acţiuni diversioniste de încercare a preluării conducerii FDR de către reprezentanţi ai PCR Timiş, în colaborare cu factori de influenţă infiltraţi în FDR: 22 - 23.12.1989;

29. Organizarea unei acţiuni propagandistice de împiedicare a înlocuirii fostului dictator Nicolae Ceauşescu cu o persoană din cadrul familiei sale, sau din anturajul său: 21-22.12.1989;

30. Organizarea unei acţiuni propagandistice de evidenţiere şi susţinere publică, în cadrul PCR, a unor persoane aflate într-o poziţie dizidentă faţă de fostul dictator, precum şi faţă de clanul acestuia (Corneliu Mănescu, Ion Iliescu): 21-22.12.1989;

31. Contactarea şi purtarea unor tratative cu conducerea unităţii de Miliţie Transporturi feroviare Timişoara, în vederea eliberării unor cadre ale acestei unităţi, prinse şi arestate în timp ce încercau să se infiltreze în clădirea Teatrului Naţional şi al Operei din Timişoara, eliberate în schimbul livrării unor puşti automate, cu muniţia aferentă: 21.12.1989;

32. Contactarea conducerii Garnizoanei Militare Timişoara, după eliminarea de la Putere a fostului dictator Nicolae Ceauşescu, în vederea preluării Puterii în Stat, la nivel judeţean şi local: 22.12.1989;

33. Trimiterea unei delegaţii la Bucureşti pentru a contacta conducerea centrală a FSN şi a-i comunica decizia FDR de a se integra în cadrul FSN, până la victoria finală a revoluţiei: 23.12.1989;

34. Purtarea de tratative cu conducerea Garnizoanei militare Timişoara, precum şi cu fosta administraţie PCR a judeţului Timiş şi a oraşului Timişoara, în vederea constituirii, în colaborare, a noilor organe ale Puterii de Stat la nivel judeţean (Consiliul Judeţean) şi local (Consiliul Local): 22 - 24.12.1989;

35. Participarea FDR la constituirea Consiliului judeţean Timiş al FSN: 26.12.1989;

36. Participarea FDR la constituirea Consiliului municipal Timişoara al FSN: 27.12.1989;

37. Editarea primului număr al publicaţiei „Victoria", ca organ de presă al FDR: 27.12.1989;

38. Contactarea conducerii fostului ziar oficial al PCR, la

nivel judeţean, în vederea unei colaborări corespunzătoare privind informarea corectă a populaţiei judeţului Timiş şi oraşului Timişoara: 27.12.1989;

39. Organizarea unor conferinţe de presă cu reprezentanţii mass-media naţionale şi internaţionale prezenţi la Timişoara: 27-31.12.1989;

40. Acţiuni de contracarare a unor încercări de dezbinare, în cadrul FDR, efectuate de către reprezentanţi ai fostei administraţii PCR, prin intermediul unor membri ai FDR: 27-31.12.1989;

41. Constituirea unei Comisii de investigare a atrocităţilor comise de către forţele de reprimare ale fostului regim comunist-ceauşist, la Timişoara, în perioada 16-20.12.1989: 28.12.1989;

42. Participarea, alături de conducerea Garnizoanei militare Timişoara, la organizarea apărării împotriva aşa zisei agresiuni teroriste, în perioada: 22-25.12.1989;

43. Participarea FDR la acţiunea de reorganizare a conducerilor întreprinderilor din cadrul oraşului Timişoara, precum şi a judeţului Timiş:27-31.12.1989;

44. Deplasarea în capitala ţării a unei delegaţii a FDR, împreună cu o delegaţie a Garnizoanei militare Timişoara, în vederea luării de contact cu conducerea centrală a FSN şi participarea la o întrunire a Consiliului central al FSN;

45. Organizarea primirii de ajutoare, sosite din străinătate şi distribuirea acestora către populaţie: 27-31.12.1989;

46. Primirea unor delegaţii oficiale, sosite cu ajutoare, din străinătate, la Timişoara: 27-31.12.1989;

47. Efectuarea de vizite în cadrul spitalelor din Timişoara, în care erau internaţi răniţi în revoluţie: 27-30.12.1989;

48. Efectuarea de controale la centrele de primire şi distribuire a ajutoarelor către populaţie: 27-31.12.1989;

49. Participarea la soluţionarea unor situaţii conflictuale privind alegerea unor noi conduceri la unele întreprinderi din cadrul judeţului Timiş şi a oraşului Timişoara: 27-31.12.1989;

50. Organizarea de audienţe pentru persoanele care solicitau rezolvarea unor probleme deosebite şi urgente[304].

Construcţia noilor structuri de putere în Timişoara şi în judeţul Timiş urmează procedurile din celelalte zone ale ţării, dar cu unele particularităţi. Între altele, reţinem că dacă în alte judeţe, noile autorităţi s-au instalat imediat în clădirile vechilor administraţii (preluând logistica acestora), la Timişoara, noua conducere

[304] Lorin Fortuna, *Rolul Frontului…*Text preluat cu acordul autorului.

a județului şi a oraşului (sau parte din aceasta) a rămas în clădirea Operei până în 25 decembrie. În alte localități din țară, în primele momente după plecarea fostei administrații locale, câțiva lideri din mulțime – cunoscuți sau mai puțin cunoscuți – s-au instalat în birourile „foştilor“ şi au început să se organizeze, formând structuri cu diferite denumiri: comitete, consilii, birouri etc. Ziua următoare (23 decembrie) toate aceste structuri[305] au luat denumirea de Consilii locale ale F.S.N. şi s-au subordonat Consiliului F.S.N. de la București. În legătură cu rolul lor, în Comunicatul către țară al C.F.S.N. se arăta:

„În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orăşeneşti şi comunale ale Frontului Salvării Naționale, ca organe ale puterii locale. Miliția este chemată ca, împreună cu comitetele cetățeneşti, să asigure ordinea publică.

Aceste organe vor lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aprovizionării populației cu alimente, cu energie electrică, cu căldură şi apă, pentru asigurarea transportului, a asistenței medicale şi a întregii rețele comerciale.“[306]

Ce reținem din această minimă „indicație“*?*

1. Consiliile F.S.N. din teritoriu erau considerate organe ale puterii de stat (nu ale Administrației); atribuțiile erau, însă, mai degrabă executive.

2. Aceste organisme se înființau respectând principiul teritorial; numai că, imediat, contrar indicației, s-au înființat şi în întreprinderi sau instituții, preluând atribuțiile fostelor organe de partid şi implicându-se în management.

3. Ordinea publică se asigura de către Miliție, aflată sub conducerea armatei, „împreună cu comitetele cetățeneşti“, structuri nedefinite în nici un fel.

Unele lămuriri şi precizări au mai fost transmise de la C.F.S.N., prin intermediul Televiziunii Române Libere, care devenise foarte credibilă.[307] Un astfel de Comunicat a fost transmis

[305] Adi Cristi, *op.cit.*, p. 264.

[306] Se publică în ANEXE

[307] Adi Cristi, *op.cit.*, p. 184. Doru Țigău spune că „…timp de o lună de zile nimeni din Bucureşti nu a dat un telefon la Iaşi, să se intereseze ce probleme, ce nevoi sunt, ce se întâmplă la Iaşi. Preocupați de goana după funcții, putem spune că în momentul acela țara a fost decapitată…. Am condus județul într-un mod straniu: legislația veche nu mai funcționa, legislație nouă nu exista, adică a fost o navigație fără busolă pe o mare înfuriată, noaptea, cu un echipaj care nu mai navigase până atunci“. Opinia mea este că această metaforă surprinde cel mai corect realitatea acelor zile dramatice, în care statul român a devenit vulnerabil la toate capitolele.

pe 24 decembrie, dar precizările erau mult prea generale şi confuze: „Organele noilor structuri ale democraţiei trebuie să-şi înceapă urgent activitatea de refacere a ţării, constituindu-se ferm, intrând imediat în subordinea Consiliului şi adoptând, împreună cu acesta, măsurile de ordin politic, social, administrativ şi economic, absolut necesare primelor etape ale reconstrucţiei“.[308]

Pe 26 decembrie, Preşedintele C.F.S.N. a simţit nevoia să se adreseze direct populaţiei şi, în speranţa că va acoperi cel puţin o parte din nevoia de comunicare cu teritoriul, a spus: „… fac apel la consiliile judeţene ale Frontului, la toate cele locale, să acordăm acum o deosebită atenţie problemelor concrete. Să trecem de la faza de preocupări generale, de program – programul, iată, l-am prezentat – la asigurarea continuităţii unei vieţi normale prin reorganizarea acesteia pe baze noi. De aceea, să nu mai întrerupem desfăşurarea acestei activităţi, deranjând organismele menite să rezolve problemele economice locale, ale aprovizionării populaţiei, ale transportului, ale comerţului ş.a.m.d., ca şi ale activităţii economice din întreprinderi.“

Conştient că nu era suficientă o intervenţie televizată pentru a opri fenomenele negative şi periculoase pe care le amintea, preşedintele C.F.S.N. informa populaţia că s-a pregătit un decret în care să fie definite mai exact competenţele noilor autorităţi: „Am pregătit un proiect de Decret-lege pentru structurarea activităţii Consiliului nostru. Pe lângă elementele programatice din prima platformă, pe care am publicat-o, venim acum cu reglementări mai clare şi normative pentru funcţionarea Consiliului la nivel central, *precum şi a consiliilor locale* (s. ns.*)*. Vrem ca, pe lângă activitatea sa generală, cu ansamblul membrilor Consiliului, să structurăm, pe câteva domenii, mai multe comisii de lucru, una fiind cea de care vorbeam, altele pe probleme economice, de învăţământ, de ştiinţă, cultură, de politică externă, ş.a.m.d.“[309]

Într-adevăr, pe 27 decembrie s-a adoptat Decretul-lege privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale. Nu insist pe conţinutul de detaliu al acestuia, care avea o construcţie atipică. În Decret s-au reluat ideile din Comunicatul C.F.S.N.: F.S.N. reprezintă unirea tuturor forţelor patriotice şi democratice. S-a optat pentru această formulă generală, alt-

[308] *Idem*, p. 264. Liderul de la Iaşi, de exemplu, aminteşte că prima titulatură a formaţiunii pe care a condus-o s-a numit: Comitetul de Restaurare a judeţului Iaşi.
[309] Ion Iliescu, *Revoluţia trăită*, Editura Presa naţională, 2001, p. 63-68.

fel ar fi fost oportun să se menţioneze cel puţin una din aceste forţe, F.D.R., care tocmai anunţase că doreşte să colaboreze cu C.F.S.N. Erau enumerate din nou cele 10 puncte de program, apoi în alte 10 articole s-au stabilit: numele ţării, drapelul naţional, modul de constituire şi funcţionare a C.F.S.N. la nivel central şi local, atribuţiile Preşedintelui C.F.S.N. Să reţinem că prin acest Decret-lege Poliţia a ieşit de sub comanda Armatei şi a intrat în subordinea nemijlocită a C.F.S.N.

La articolul 7 al Decretului se preciza structura consiliilor teritoriale, iar la articolul 8, atribuţiile acestora, astfel:

„Art.7. Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale au următoarea componenţă:

- consiliile judeţene şi cel al municipiului Bucureşti, între 35 şi 51 membri;

- consiliile municipale, între 15 şi 27 de membri;

- consiliile orăşeneşti şi ale sectoarelor municipiului Bucureşti, între 11 şi 21 membri;

- consiliile comunale, între 9 şi 15 membri.

Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale aleg, dintre membrii lor, un birou executiv format din: un preşedinte, doi vicepreşedinţi, un secretar şi 3-5 membri.

Preşedintele consiliului este şi preşedintele biroului executiv.

Art. 8. – Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale răspund, pe plan local, de organizarea şi desfăşurarea activităţilor economice, comerciale, de ocrotire a sănătăţii populaţiei, de învăţământ şi cultură, edilitar-gospodăreşti, precum şi de apărarea avuţiei poporului, de ocrotirea drepturilor cetăţeneşti, de asigurarea legalităţii şi menţinerea ordinii publice în unităţile administrativ-teritoriale în care sunt constituite.

În exercitarea atribuţiilor ce le revin, consiliile teritoriale adoptă hotărâri, care sunt luate cu majoritate simplă a voturilor membrilor acestora.

Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naţionale îşi desfăşoară activitatea în sesiuni, precum şi prin comisii de specialitate.

Aparatul propriu al comitetelor şi birourilor executive ale fostelor consilii populare, cel al organelor locale de specialitate ale administraţiei de stat, precum şi al instituţiilor social-culturale locale, îşi vor desfăşura activitatea în actuala lor structură.“ [310]

Din discuţiile participanţilor la prima reuniune a C.F.S.N.

[310] *Monitorul Oficial al României, anul I, nr. 4 din 27 decembrie 1989.*

(27 decembrie 1989), care s-au concentrat pe conţinutul Decretului, reţin câteva intervenţii cu impact asupra construcţiei şi funcţionării administraţiei locale.

În primul rând, s-a recunoscut de către mai mulţi vorbitori că, în teritoriu, se simţea nevoia unor reglementări mai clare privind funcţionarea noilor structuri ale puterii şi administraţiei de stat:

„Bogdan Teodoriu: Articolul 13 spune că Consiliul teritorial al Frontului Salvării Naţionale răspunde pe plan local de desfăşurarea activităţii în toate domeniile. În exercitarea atribuţiilor lor, aceste consilii emit decizii. O ţară întreagă aştepta să vadă o lege după care să se organizeze; ea trebuie să fie făcută la nivel de ţară, de oraş, de întreprindere. Am îndoieli în legătură cu Comisia de politică externă. Asta este tot ce le spunem lor să facă acolo? Există o ambiguitate în exercitarea atribuţiilor lor.

Ion Iliescu**:** Cred că are dreptate. Este prea succint; este nevoie şi de alte referiri la consiliile locale; oamenii simt nevoia să aibă lucruri mai clare, mai precise. Despărţirea funcţiilor organelor legislative de cele judiciare (probabil de cele administrative, n. ns.) să apară mai clar.

Voinea Gheorghe: Să le dăm oamenilor un ghid, o lege**,** ca să ştie ce să facă.

Bogdan Teodoriu: Ce înseamnă nivel teritorial? (…)

Ion Iliescu: Dacă sunteţi de acord să mandatăm Biroul Executiv să vadă mai atent, *să ceară propuneri din Timişoara* (s. ns.), Braşov, Iaşi, Cluj. Şi poate, din acest punct de vedere, punctul cu privire la numărul membrilor *să fie mărit* şi să nu se fixeze încă, pentru a avea o structură echilibrată. Dacă sunteţi de acord? (…) O altă problemă, legată de ceea ce s-a discutat în privinţa consiliilor judeţene. Pe lângă precizările în plus la lege, vă propun să facem o Comisie pentru îndrumarea activităţii consiliilor judeţene. Să o facem acum; cu câteva deplasări ale Consiliului, după ce strângem materiale, să formulăm un asemenea îndrumar. Deci, vă rog, să mandataţi Biroul să facă această comisie.“

Prin urmare, la Timişoara, era nevoie în primul rând, ca noul organism – care avea atribuţii decizionale, dar şi administrative - să asigure bunul mers al vieţii zilnice în judeţ şi în oraş, lucru foarte dificil, atâta timp cât acest nou organism nu dispunea de un aparat propriu şi de specialişti cu experienţă administrativă, iar colaborarea cu fosta administraţie era dificilă.

În al doilea rând, preluarea şi exercitarea Puterii s-a făcut în contextul unei puternice presiuni, prin manevre şi diversiuni, din

partea forțelor interesate în menținerea în posturi a vechilor angajați, inclusiv prin deschiderea focului de către „teroriști” asupra acestora și lansarea de zvonuri alarmiste.

Această situație era specifică și altor județe și orașe din țară, așa încât s-a impus un nou Comunicat al C.F.S.N.(26 decembrie), în care se preciza: „Având în vedere faptul că și după condamnarea și executarea dictatorilor Nicolae și Elena Ceaușescu, continuă acțiunile teroriste ale unor elemente izolate, având ca urmări pierderi de vieți omenești și distrugeri materiale,

Consiliul Frontului Salvării Naționale hotărăşte:

1. În Capitală și în toate județele țării se instituie tribunale militare extraordinare care vor judeca toate cazurile de acte teroriste.

2**.** Judecarea va urma o procedură de urgență, iar executarea sentințelor se va face imediat.

3. Elementele teroriste care până joi, 28 decembrie 1989, orele 17.00, nu vor preda armele și muniția aflată asupra lor, vor fi judecate și condamnate de aceste tribunale extraordinare, conform procedurii de urgență.“[311]

În Timişoara nu s-a constituit o asemenea structură însă, una din primele hotărâri ale C.F.S.N. Timiş a fost constituirea Comandamentului Județean Unic, însărcinat cu luarea măsurilor de ordine, de aplicare și respectare a legii.

Din acest Comandament au făcut parte:

- Nicolae Predonescu – din partea armatei;
- Viorel Pașca – din partea Procuraturii;
- Leonida Pastor – din partea Tribunalului Județean Timiș;
- David Nițoiu – din partea Miliției;
- Petre Petrișor – din partea C.J.F.S.N.[312]

Într-adevăr, nu exista o bază metodologică, quasilegală privind felul în care să fie preluată puterea la nivel local, cum să se exercite, de către cine, în ce limite și în ce relaționare să fie cu instituții și organisme ale puterii centrale. De la București precizările au venit succesiv, confuz, contradictoriu. Abia după prima reuniune a C.F.S.N. (27 decembrie 1989), exercițiul puterii a căpătat o anumită coerență și s-a realizat un contact instituțional între Centru și administrațiile locale. Din acel moment, situația de la Timişoara nu s-a mai individualizat – decât în câteva ocazii, despre care voi aminti –, orașul și județul fiind tratate, de către autoritățile centrale, precum celelalte județe și localități ale țării.

[311] Ion Calafeteanu, *op.cit.*, p. 688-689.
[312] Lorin Fortuna, *op. cit.*

Practic, în momentul plecării dictatorului (22 decembrie, 12.08), profitând de entuziasmul mulțimii adunate în Piața Operei, cei câțiva responsabili comuniști, rămaşi la sediul de la Consiliul județean şi de la Primărie, au plecat nestingheriți de nimeni. Acelaşi lucru au încercat să-l facă cei veniți de la Centru pentru lichidarea focarului de revoltă de la Timişoara. Unii au reuşit, alții nu, fiind reținuți de mulțime, după cum vom vedea.

La scurt timp după plecarea dictatorului, la Teatrul Național (Operă) din Timişoara au venit, succesiv, reprezentanți ai armatei (Zeca şi Predonescu) şi prim-secretarul Radu Bălan, însoțit de Teodor Bulza, redactorul-şef de la „Drapelul Roşu“ (după unele mărturii acesta nu a intrat în clădirea Teatrului Național). Prezența lor a fost salutată de mulțime, care le-au făcut o primire caldă, în special fostului şef comunist de la județ. Surprins, el a anunțat că se pune la dispoziția Revoluției, personal şi cu întregul aparat pe care-l avea în subordine. Nu s-a exprimat în ideea de a prelua conducerea, dar cei din jurul său (din fostul aparat politic şi administrativ), interesați în menținerea pozițiilor, au încercat să se folosească de popularitatea sa şi să-l plaseze în noul organism de conducere.

Ocazia se ivise în contextul în care o parte dintre lideri erau plecați spre Capitală, mulțimea era panicată de reluarea focului de către „teroriştii”, Claudiu Iordache, rămas la conducere şi preocupat să răspundă la solicitările curente, la întrebările jurnaliştilor străini prezenți în număr mare în oraş, la reacția violentă şi periculoasă a adversarilor, era păzit insistent şi protejat de cei însărcinați cu paza clădirii Operei, pentru a nu fi lichidat de terorişti.

Fişa. 15
Depoziția lui Bălan Radu
în fața Completului de judecată în Procesul Lotului Timişoara

(Fragmentul cu referire la prezența sa în Piața Operei)

„…Vineri dimineața, în 22, a venit redactorul-şef să ceară aprobare să se publice în presă morții…I-am dat această aprobare … Cu acest prilej, mi-a propus să mă întâlnesc cu grupul de revoluționari într-o anumită stradă. Asta era pe la 09.00 dimineața…Eu i-am spus că nu pot să plec din sediu la ora respectivă, să se ducă să le comunice că sunt alături de ei…În jurul orei 12.00, am părăsit sediu…Am ieşit în fața sediului, m-au aşteptat

patru din aceşti reprezentanți, şi am mers pe mijlocul străzii până la Operă. Am stat acolo până s-a anunțat plecarea lui Ceauşescu; în acea după-amiază am citit o declarație în fața mulțimii, prin care şi eu îmi exprimam bucuria în legătură cu victoria Revoluției, în legătură cu plecarea lui Ceauşescu şi am fost primit cu deosebite aclamații…De la acea dată m-am implicat în activitatea Frontului, de fapt liderii, din 20 după-amiaza, am lucrat în cadrul Frontului Democratic, în 22 ei mi-au propus să le devin lider. Eu le-am spus că nu pot deveni lider, din moment ce n-am participat direct la Revoluție şi că voi lucra alături de ei şi împreună cu ei pentru înfăptuirea sau ducerea până la capăt a ideilor Revoluției. În presă, a doua zi a apărut că cetățenii m-au cerut lider al lor. Am lucrat împreună cu ei, inclusiv la constituirea F.S.N."[313].

Reținem că o parte din faptele de care aminteşte Radu Bălan, pe 22 decembrie, s-au petrecut când Preşedintele Frontului, Lorin Fortuna, era plecat spre Bucureşti. De altfel, intervenția fostului şef al județului în piață a fost – aşa cum consemnează corespondentul *României libere* – la o oră mult mai târzie, adică la 19.30[314] (este posibil ca Radu Bălan să se fi adresat manifestanților în mai multe rânduri!).

După alungarea lui Nicolae Ceauşescu, câțiva lideri frontişti s-au deplasat la garnizoană, pentru un prim contact cu şefii militari. Aceştia au ezitat inițial, s-au arătat surprinşi şi jenați de situație, apoi au acceptat întâlnirea, declarând cu mult zel

---

[313] *Procesul de la Timişoara, vol. III…*, p. 1489. Rețin, dintr-o relatarea (Decean, într-o culegere de mărturii apărute sub îngrijirea lui Iosif Costinaş), că ar fi existat un contact între Administrație şi câțiva lideri din FDR, încă la ora 09.00, din ziua de 22 decembrie. Decean descrie întâlnirea ca şi când ar fi participat nemijlocit la aceasta. Profesorul Dumitru Tomoni – pe baza unui studiu pe care a avut amabilitatea să mi-l trimită - a lămurit foarte clar acest fapt: „În dimineața de 22 decembrie, Radu Bălan i-a comunicat activistului Florea că, din dispoziția lui Coman, trebuia, împreună cu primarul Moț, să intre în contact cu liderii Frontului Democrat Român să le solicite să cedeze stația de amplificare, întrucât mai mulți cetățeni s-ar fi declarat nemulțumiți de tulburarea liniştii. Aceştia au refuzat şi le-au înmânat celor doi mesageri platforma-program a Frontului pentru a fi cunoscută şi de către Ion Coman".

[314] Dintr-o înregistrare, păstrată în Fondul documentar al IRRD, rezultă că, în timp ce manifestanții din piața Operei salutau cu entuziasm alungarea lui Ceauşescu, în foaierul Teatrului, liderii F.D.R. discutau cu Radu Bălan, în prezența reprezentanților Garnizoanei. Aducerea fostului şef al județului în piața Operei a fost bine pregătită de către cei interesați: s-a lansat o legendă – strecurată abil de către Teodor Bulza şi preluată chiar de către unii lideri ai manifestanților - potrivit căreia el s-ar fi opus măsurilor represive ordonate de Ceauşescu. La sugestia unui revoluționar, Bălan a acceptat să adreseze câteva cuvinte manifestanților, fiind prezentat acestora chiar de către Preşedintele F.D.R.

(chiar prin gesturi ridicole!) sprijinul pentru victoria şi apărarea Revoluției. Discuțiile au durat foarte puțin, întrucât președintele FDR trebuia să ajungă la aeroport pentru a se deplasa la București. La scurt timp un grup de ofițeri sunt aduşi în Balconul Operei şi se adresează populației, angajându-se să apere Revoluția.

În avionul în care s-a îmbarcat delegația F.D.R. se găseau şi doi dintre cei mai importanți torționari, veniți de la Centru pentru a înăbuşi revolta de la Timişoara (generalii Velicu Mihalea şi Constantin Nuță). Din diferite motive, avionul s-a oprit la Arad, iar după ce generalii de la M.I. s-au cazat la hotel, s-a declanşat în oraş o puternică diversiune. Președintele F.D.R., Lorin Fortuna s-a întors la Timişoara, exact la timp pentru a interveni şi a restabili situația conducerii Frontului, pusă la încercare de oamenii fostului prim-secretar, pe fondul declanşării diversiunii teroriste.

Entuziasmul a cuprins mulțimea, adunată în număr impresionant în Piața Operei, care a rămas pe loc până noaptea. De la balcon, diferite personalități se adresau manifestanților din piață, în timp ce conducerea F.D.R. încerca să identifice şi să rezolve primele problemele curente ale oraşului.

Redăm cuvântarea pe care a susținut-o Bălan în fața mulțimii, în jurul orei 19.30 (sau 19.00):

Fişa nr. 16
Alocuțiunea susținută de Radu Bălan în Piața Operei (22 decembrie), publicată de câteva ziare centrale şi locale sub titlul: Declarația Frontului Democratic Român din Timişoara

„Iubiți compatrioți,

Vă vorbesc din Timişoara, capitala istorică a Banatului, mare oraş românesc, unde s-a aprins flacăra eroică a idealului şi sacrificiului național suprem, care a spulberat, prin jertfele pruncilor şi tinerilor, ale locuitorilor săi, una dintre cele mai groaznice tiranii cunoscute în istoria umanității, care a întunecat şi terorizat criminal, timp de aproape un sfert de secol, bunul, demnul şi generosul nostru popor.

Această tiranie incredibilă, fundamentată pe minciună, dezbinare între semeni, trădare a celor mai sfinte interese ale națiunii şi pe întuneric, spiritul absolut a escaladat treptele bestialității şi ale demnității, aducându-le până la odiosul asasinat de masă şi exterminarea oamenilor nevinovați.

Când auzea cuvintele libertate, dreptate şi pâine, această

monstruoasă hidră cu două capete paranoice spumega de furie, împroşcând cu noroi o minunată tradiție de muncă şi spirituală, o înălțătoare istorie națională, un brav şi atât de încercat popor.

Iubiți compatrioți,

În acest ceas de cumpănă şi adevăr, mă simt dator să vă spun că vărsările de sânge care au fost declanşate din ordine demente emise de ultimele zvâcniri ale tiranului, în speranța nebună de a-şi salva jalnicul castel de joc, clădit pe nisipul amarnic al celei mai negre perioade din sfântul nostru trecut, au fost date, cu aroganța-i şi sfidarea-i atât de caracteristice, autoritățile locale fiind constrânse sub amenințare să nu poată acționa.

Când sângele unor nevinovați, în primul rând al sutelor de copii, a început să îngroaşe pământul oraşului, în ciuda ordinelor repetate transmise de aceeaşi sursă iresponsabilă, oamenii de bună credință, adevărații patrioți din rândurile ofițerilor şi forțelor noastre armate, înțelegând cine sunt adevărații duşmani ai poporului, au dispus încetarea focului. În acest fel, până la izbânda finală, manifestația, cu care s-a solidarizat întreaga populație, colectivele de oameni ai muncii din toate întreprinderile şi instituțiile municipiului şi localitățile învecinate, a decurs paşnic şi în deplină ordine.

Prin această comportare s-a demonstrat că ei nu sunt huligani, nu sunt fascişti, trădători de țară şi neam, aşa cum, jignitor şi odios i-a caracterizat călăul, că prin forța unită a tuturor pot apăra bunurile şi avuția societății, valorile etice şi morale ce caracterizează spiritul civic.

Iubiți compatrioți,

Am învins! Timişoara, locuitorii acestui mândru şi demn colț de țară românească, trăiesc acum bucuria adevăratei izbânzi. Pentru ca activitatea economică şi socială să reintre în normal, pe adevăratul făgaş al libertății de afirmare a forței şi capacității de muncă şi creație, s-au înființat şi acționează formații de autoapărare, iar la apelul adresat Frontului Democratic Român au răspuns cu toții la buna desfăşurare a muncii şi obiectivele cu foc continuu, în unitățile alimentare, serviciile publice, şi de asistență medicală."[315] (ultima frază - fără înțeles - este greşită şi în textul original).

---

[315] *România liberă din 23 decembrie 1989. Vezi şi Scânteia poporului din 23 decembrie 1989.* În același număr din *Luptătorul bănățean* cititorii erau informați (articolul «Speranțe împlinite») că în Capitală s-ar fi constituit un Comitet Național al Democrației, care s-a adresat manifestanților de la Balconul C.C. al P.C.R., precum şi de la posturile de radio şi TV.

Iată cum era prezentat fostul prim-secretar al PCR Timiş, în ziarul *Luptătorul bănăţean*, din 23 decembrie, acelaşi în care apare şi textul Rezoluţiei finale a Adunării populare din Timişoara: „Radu Bălan, lider al Frontului Democratic Român de la Timişoara, român prin fiinţă, bănăţean prin simţire.“ Articolul ocupa jumătatea dreaptă a paginii (fotografie cu personajul aşezat la masa de lucru); pe cealaltă jumătate (din stânga) era plasată, îngroşat, Rezoluţia finală de care am amintit[316].

Am prezentat intervenţia fostului şef de judeţ – o mostră de ipocrizie şi de creaţie în limbaj de lemn – concepută, probabil, în mediile de presă comunistă locale, dat fiind că fraza, astfel alcătuită, se adresa, mai degrabă, cititorilor nu ascultătorilor, unele cuvinte „preţioase” nu se pretau la o comunicare orală, cu un auditor exaltat. În *România liberă şi Scânteia poporului* cuvântarea a apărut sub formă de *Declaraţie a FDR*, citită, în numele Comitetului F.D.R., de către Radu Bălan. În felul în care s-a făcut anunţul, rezulta clar intenţia susţinătorilor „fostului“.

Radu Bălan nu şi-a amintit, în depoziţia de la proces, multe din detaliile zilei, iar despre *Declaraţie* spune că a fost citită „după-amiaza”, fără să indice ora[317]. El afirmă că a plecat de la Judeţeană, pe jos, către Operă, *înainte* de căderea lui Ceauşescu (adică cel mai târziu la 12.00) şi s-ar fi dus direct în piaţă, unde imediat mulţimea i-ar fi ovaţionat discursul. Dar: 1. distanţa până la Operă se parcurge, pe jos, în cel mult ½ oră (adică ar fi ajuns acolo cel mai devreme la 12. 30, deşi afirmă că a ascultat acolo ştirea despre plecarea şefului său suprem, la ora 12.09); 2 - se pune întrebarea unde a stat până la 19.00, pentru că nu putea fi în piaţă ca orice manifestant, nerecunoscut de nimeni; 3 - în regula epocii, discursul a fost unul pregătit. Pentru pregătirea lui era necesară cel puţin o oră. Chiar dacă stilul şi limbajul sunt încă tributare practicilor comuniste, mesajele sunt bine cântărite şi subliniate, nu este un discurs improvizat. Formula de adresare „Iubiţi compatrioţi“ trebuia să marcheze diferenţa faţă de uzatele „Dragi tovarăşi şi pretini“, iar prima idee conduce la concluzia (nu avem alte date legate de acest aspect!) că *Declaraţia* era pregătită pen-

[316] Au fost două variante ale Rezoluţiei finale.

[317] Ulterior a menţionat că a citit declaraţia la ora 17.00. Vezi: *Procesul…*, vol. III, p. 1488. Ziarele centrale (*Scânteia poporului* din 23 decembrie) menţionează o oră mai târzie: 19.00. La TVR s-a comunicat exact la ora 19.00 că în Piaţa Teatrului din Timişoara s-a dat citire unei *Declaraţii a Frontului Democratic*. S-au citat şi câteva extrase din aceasta. Vezi: Mihai Tatulici, *Op. cit*, p. 98. Era exact cuvântarea lui Radu Bălan).

tru a fi radiodifuzată: *„Vă vorbesc din Timişoara, capitala istorică a Banatului, mare oraş românesc, unde s-a aprins flacăra eroică a idealului şi sacrificiului naţional suprem, care a spulberat, prin jertfele pruncilor şi tinerilor, ale locuitorilor săi, una dintre cele mai groaznice tiranii …“*. Ce rost avea să li se adreseze celor din piața centrală a orașului, spunându-le că le vorbește din Timişoara?

Reţin doar câteva dintre „ideile forţă“ ale discursului: 1. Ideea că autoritățile locale au fost constrânse, sub amenințare, să nu acționeze în folosul oamenilor; 2. Ideea că manifestanții au fost calificați pe nedrept huligani şi fascişti; 3. Ideea că atunci când sângele sutelor de copii a început să curgă, oamenii de bună credință din armată, ofițerii patrioți, au încetat focul (un semn că discursul a fost pregătit la Garnizoană?).

În primul număr din *Luptătorul bănățean*, populația era informată, într-adevăr, că liderul Frontului este Radu Bălan (nu erau amintiți, nici măcar în treacăt, liderii reali ai Frontului!), cei interesați de această acțiune încercând să speculeze situația şi să pună adevărata conducere a Frontului Democratic Român în fața faptului împlinit. De altfel, chiar Radu Bălan amintește, în depoziția dată completului de judecată, că i s-ar fi propus de către fruntaşi ai Frontului să le fie şef; el ar fi refuzat „pentru că nu a participat la Revoluție”, dar s-a angajat să-i ajute şi s-a pus la dispoziție cu întregul aparat administrativ. Alte relatări sunt mai rezervate în legătură cu rolul şi acțiunea primului secretar: rezultă din ele că Radu Bălan s-a dus în Piața Operei după plecarea lui Ceauşescu, a urcat în foaierul Teatrului, a fost ovaționat, a discutat cu fruntaşii FDR, a „citit“ o *Declarație*, apoi s-a deplasat la Poligrafie, de unde, zilele următoare, a ținut legătura cu şefii instituțiilor din oraş şi a trimis mesaje să discute cu liderii FDR. Cei din anturajul său au făcut tot posibilul să-l „împingă în față“. Manevra lor era susținută de conducerea Garnizoanei, dar au fost şi revoluționari care s-au declarat de acord cu preluarea conducerii de către Radu Bălan. Pe acest fond au apărut dispute şi disensiuni între liderii F.D.R. Într-un articol din *Luptătorul bănățean* se spunea despre fostul conducător comunist de la județ: „Radu Bălan e liderul pe care Timişoara şi l-a dorit, e omul pe ale cărui excepționale calități se bizuie de acum a noastră adevărată lumină.“[318]

[318] *Luptătorul bănățean*, an. I, nr. 1 din 22 decembrie 1989; vezi şi Ioan Iancu, *Paşaport pentru niciunde. Timişoara, Decembrie 1989*, Timişoara, Ed. Signata, 1990, p. 378; Marius Mioc, *Revoluția din 1989 şi minciunile din Jurnalul Național*, Timişoara, Ed. Marineasa, 2005, p. 94

Noaptea (23/24 decembrie, la Tipografie) a avut loc o întâlnire între Radu Bălan (talonat de un revoluționar, trecut de partea sa!) și o delegație de fruntași ai F.D.R. (între care Claudiu Iordache și Ștefan Ivan). S-a căzut de acord în privința ponderii în C.F.S.N. a reprezentanților F.D.R., a celor din vechiul aparat administrativ județean și, respectiv, a celor din armată, însă rezultatele întâlnirii nu au fost acceptate de conducerea Frontului. Problemele curente presau tot mai mult, astfel că, în dimineața următoare (25 decembrie), președintele F.D.R. s-a întâlnit, de această dată, direct cu Radu Bălan (la Garnizoană, militarii apăreau, astfel, în postură de mediator), cu scopul de a constitui un organism mai larg de conducere a județului.[319] Fortuna a fost însoțit de Claudiu Iordache și Constantin Ghica. Fostul șef al județului a venit cu o schemă simplă pentru compunerea F.S.N. județean, care micșora, practic, rolul F.D.R. în exercitarea puterii: 5 membrii ai noului organism trebuia să aparțină F.D.R., 5 să provină din fostul aparat politic, alți 5 să fie ofițeri M.Ap.N. În plus, în organismul respectiv urmau să fie incluși și conducători de întreprinderi și instituții, evident dependenți de vechea administrație. În fața obiecțiilor delegației de revoluționari, s-au mai acceptat câteva locuri „pentru tineretul timișorean". Pentru aceasta era necesară o nouă întâlnire, care s-a organizat după-amiaza, la Primăria municipiului.

Concomitent, proaspăta echipă de conducere era „bombardată" cu zvonuri despre intenția „foștilor" de a-și recăpăta pozițiile. Interogați, aceştia negau orice implicare și se străduiau să demonstreze că sunt la dispoziția F.D.R. – fără rezerve și fără pretenții - pentru victoria Revoluției. Am văzut în ce împrejurări au publicat în ziarul local dezmințirea cerută de FDR privind poziția reală a lui Radu Bălan.[320]

Totuși, la scurt timp de la ultima întrevedere dintre revoluționari și Radu Bălan, s-a aflat că fostul prim-secretar nu era străin de manevrele instrumentate de apropiații săi, cu sprijinul unor redactori de la *Luptătorul bănățean*. În aceste condiții, Președintele F.S.N. (și al F.D.R.) a convocat, urgent, o ședință a Biroului executiv al F.D.R., anunțând că întrerupe colaborarea cu echipa lui Radu Bălan; câțiva colegi, însă, s-au opus, așa încât nu s-a putut lua nici o decizie definitivă.

Întâlnirea planificată la Primărie pentru desemnarea

[319] Radu Ciubotea, *După Revoluție, târziu...*, Timişoara, Ed. „Almanahul Banatului", 1995, p. 160

[320] „Luptătorul bănățean", din 25 decembrie 1989.

Cj.F.S.N. a fost relevantă în privința intenției grupului Bălan: contrar celor stabilite inițial, acesta a venit însoțit de mai mulți simpatizanți, încercând să pună presiune pe conducerea F.D.R. Procedând astfel, Bălan şi-a pierdut orice credibilitate, iar președintele F.D.R. a anunțat că oamenii propuși de Bălan să facă parte din C.F.S.N. județean nu au fost acceptați.

A fost prima încercare (ratată) de a înlătura F.D.R. şi liderii acestuia de la conducerea județului şi orașului. Noul Consiliu județean s-a format fără activiştii de partid şi fără o parte din conducătorii de întreprinderi. Eşecul lui Radu Bălan a însemnat, în același timp, ruptura noii conducerii locale de structurile de vârf ale județului şi municipiului din perioada comunistă.

Mai târziu, unul din fruntaşii Revoluției (Lorin Fortuna) făcea următoarea apreciere: „Caracteristic Timişoarei, spre deosebire de Capitală, este că aici a reuşit să se contureze şi să se impună un nucleu de conducere care a înființat F.D.R., a organizat întreprinderile, a declanşat greva generală, transformând revolta în revoluție pe cale efectiv paşnică …Această nouă echipă a trecut apoi la conducerea județului – ceea ce nu s-a petrecut la București.“[321]

Sunt, într-adevăr, multe diferențe între felul în care s-a constituit Frontul Democratic de la Timişoara şi cel al Salvării Naționale, de la București. Ar fi necesar un spațiu mult prea extins pentru a le semnala. Remarc doar una dintre ele: în timp ce membrii fondatori ai F.D.R. s-au ales dintre manifestanții prezenți în piață, Consiliul Frontului Salvării de la București s-a format prin includerea pe o listă (39 de personalități), care cuprindea şi luptători din stradă (puțini) dar şi personalități recunoscute pentru opoziția sau disidența față de regim, o parte dintre ei fără a fi întrebați sau consultați. Consiliul Frontului Salvării s-a întâlnit în acea formulă abia pe 27 decembrie. Liderii de la Timişoara nu s-au regăsit pe lista inițială (nici nu aveau cum, la București nu se ştia numele lor în seara de 22 decembrie). Doar László Tőkés a fost inclus în lista primului C.F.S.N., dar el nu mai era în Timişoara, era la Mineu, iar în cuvântul său la prima reuniune a C.F.S.N. (27 decembrie), nu s-a referit la timişoreni.

[321] (Miodrag Milin, *Timişoara*…, p. 146)

Fişă nr. 17
Cuvântul lui László Tőkés la prima reuniune a CFSN, 27 decembrie

*„**László Tőkés:** Fraţilor, vă cer scuze că în cuvântul meu – fiind singurul membru al clerului şi, totodată, al minorităţilor – în această întâlnire, îmi revine datoria să ridic această problemă, să atrag atenţia deosebită, fiind din părţile Transilvaniei, să se acorde o importanţă deosebită acestei probleme naţionale, a entităţilor, bisericii în general. Ştim din istorie câte nenorociri au pornit din această problemă şi trebuie să câştigăm de la început pe minoritarii din ţară şi pe credincioşii tuturor bisericilor pentru revoluţia noastră comună. Rog Consiliul Frontului Salvării Naţionale să acorde o atenţie mare acestei probleme, ca şi culturii şi presei în general, care sunt în legătură cu ideologia şi religia şi conştiinţa naţională şi ştim că ideologia i-a dărâmat viaţa şi să revenim la tradiţie şi la credinţă. Atrag atenţia asupra problemei celor fugiţi din ţară. Noi, din biserica din Mineu, judeţul Sălaj, fiind în jurul nostru nişte reporteri din străinătate, am adresat un apel către opinia publică mondială şi din ţară şi către aceşti refugiaţi să vină acasă. Ştim că majoritatea nu s-a dus de bună voie, ci a avut motivaţii şi adresăm un apel ca toţi care vor să vină acasă, să ne ajute în munca noastră enormă. Vă mulţumesc.“*[322]

Revenind la situaţia din Timişoara, trebuie menţionat că prima structură de Putere (o echipă foarte restrânsă) a fost comună, atât la nivelul judeţului, cât şi al municipiului (o vreme, în alte zone ale ţării, a circulat şi o denumire bizară de „primar al judeţului“).

Cum prin mass-media timpului se vehiculau numeroase mesaje de susţinere şi de adeziune din partea unor colectivităţi profesionale la Platforma C.F.S.N. (după citirea acesteia la TV de către Ion Iliescu în 22 decembrie, noaptea), liderii F.D.R. – deşi contrariaţi de faptul că se simţeau neglijaţi de Centru - au apreciat că este în interesul Revoluţiei (reţinem că teroriştii acţionau încă, inclusiv la Timişoara) să procedeze în acelaşi mod; pentru acest motiv, au emis o primă Declaraţie în libertate:

[322] Ion Calafeteanu, *op.cit*., p. 727-745.

Fişa nr. 18
Declarația Comitetului
Frontului Democratic Român din Timişoara

Având în vedere constituirea, în Capitală, a Frontului Salvării Naționale, Comitetul Frontului Democratic Român din Timişoara hotărăşte:

1. Afilierea Frontului Democratic Român la programul Frontului Salvării Naționale.

2. Integrarea Frontului Democratic Român în cadrul Frontului Salvării Naționale.

3. Includerea Comitetului din Timişoara al Frontului Democratic Român în Comitetul Național al Frontului Salvării Naționale.

4. Comitetul Frontului Salvării Naționale din Timişoara, astfel format, este condus de următorul Birou Executiv:

1. *Lorin Ioan Fortuna – preşedinte;*
2. *Claudiu Iordache – vicepreşedinte;*
3. *Mihaela Munteanu – secretară;*
4. *Ştefan Ivan – membru;*
5. *Petrişor Morar – membru;*

Sâmbătă, 23 decembrie 1989.
Lorin Ioan Fortuna[323]

Aceasta a fost, practic, prima echipă de conducere în oraş şi în județ (completată, în formula lărgită, cu specialişti din fosta administrație şi cu militari), dar fostul şef al județului continua să țină legătura cu serviciile şi întreprinderile din oraş, fără ştirea noii conduceri, dintr-un birou instalat la Tipografie.

O nouă structură de conducere s-a instituit, cum am descris mai sus, pe 26 decembrie (pentru județ) şi pe 27 decembrie (pentru municipiu), sub denumirile de Consiliul județean F.S.N. (51 de persoane), respectiv, Consiliul municipal F.S.N. (33 persoane), din membrii FDR, din trimişi ai militarilor şi din neafiliați. Inițial, locul de lucru al echipei de conducere a rămas la Operă (Teatru Național). Din acest motiv, clădirea a intrat într-un regim de pază specială, până pe 25 decembrie. Ulterior, Consiliul județean F.S.N. s-a constituit în cadrul unei şedințe organizată la Primărie (după care s-a instalat în vechiul sediu al Consiliului Ju-

[323] *Caietele Revoluției*, nr. 2(4)/2006, p. 28.

deţean, 26 decembrie), iar Consiliul Municipal FSN s-a constituit în cadrul unei şedinţe organizată la Consiliul Judeţean – 27 decembrie –, după care, acesta s-a instalat în sediul Primăriei.

Ce observăm?

a) decizia fruntaşilor F.D.R. de integrare în F.S.N. a fost un act deliberat, de bună credinţă, unilateral, nediscutat, în prealabil, cu nimeni de la C.F.S.N.; graba comunicării acestei decizii se explică prin presiunea pe care „foştii" – prin interpuşi ai lor – o făceau în diferite zone, pentru a prelua conducerea în judeţ, folosind legăturile dubioase cu Bucureştiul şi sugerând că au sprijinul F.S.N.;

b) F.D.R. se afilia la Programul F.S.N., renunţând astfel la propriul program care, în parte, nu mai era de actualitate. Renunţarea nu însemna abandonarea unor principii asumate de F.D.R., ci constatarea că acestea se regăsesc şi în Comunicatul către ţară al F.S.N.;

c) Măsurile 2 şi 3 sunt strâns legate şi reciproc condiţionate: integrarea F.D.R. în F.S.N. şi, respectiv, includerea Comitetului F.D.R. în C.F.S.N. Cum această măsură nu s-a realizat, liderii timişoreni au început să ia distanţă şi au devenit circumspecţi vizavi de conducerea Frontului Salvării Naţionale de la Bucureşti. În context, o delegaţie a F.D.R. a reuşit să ajungă la Bucureşti, dar n-a putut convinge conducerea ţării de necesitatea ca timişorenii să aibă o pondere mai însemnată în Consiliul Naţional al F.S.N. (de fapt, n-au fost reprezentaţi nici măcar la nivelul de reprezentare al altor judeţe)[324].

Concomitent, au început să apară sugestii despre nevoia preluării conducerii în judeţ de către o nouă administraţie, mai reprezentativă, fără să se pună, încă, în cauză legitimitatea F.D.R. Sugestiile au fost făcute tot în fostul ziar al PCR Timiş (*Drapelul roşu*, apoi, *Luptătorul bănăţean*), care a creat multe dificultăţi noii conduceri, determinând-o să-l schimbe (mai târziu) pe re-

[324] *Victoria*, ianuarie 1990. Într-un interviu luat de Gheorghe Crişan lui Lorin Fortuna, acesta spunea: „…După izbucnirea revoluţiei şi la Bucureşti, am considerat, însă, necesar să ne integrăm deplin în F.S.N., apreciind că numai printr-o conducere unitară, pe plan central cu sediul la Bucureşti, putem asigura cele mai bune condiţii pentru Victoria finală a revoluţiei…Ne-am asumat Platforma F.S.N. şi ne integrăm acestui organism până la alegeri, când intenţionăm să susţinem o platformă proprie, aparţinând unei formaţiuni politice independente. Noi am propus, de altfel, la Bucureşti, elaborarea unei platforme comune cu F.S.N., cu păstrarea denumirii F.D.R., în semn de recunoaştere a rolului istoric pe care l-a avut el în declanşarea revoluţiei ce a condus la răsturnarea odioasei dictaturi."

dactorul-şef şi o parte din echipa sa, pentru starea de confuzie pe care o creau deliberat în comunitatea timişeană. În acest context, a fost înfiinţată o publicaţie specială la dispoziţia F.D.R. – *Victoria* –, prin care să se informeze corect populaţia (primul număr din *Victoria* apare pe 27 decembrie). În acelaşi scop s-a înfiinţat şi ziarul *Timişoara.* În primul său număr (din 23 ianuarie 1990), acesta publica o Decizie a Cj.F.S.N. în legătură cu practicile şi situaţia de la fostul ziar local comunist: „În urma numeroaselor sesizări, reclamaţii, proteste, datorate (sic!) unor erori repetate, informări insuficiente şi părtinitoare, cât şi faptului că anumiţi redactori ai fostului ziar *Drapelul roşu*, compromişi moral, semnează încă articole în paginile ziarului *Renaşterea bănăţeană*, precum şi datorită nemulţumirilor exprimate public în faţa Consiliului judeţean al F.S.N., a redacţiei ziarului *Renaşterea bănăţeană (Luptătorul bănăţean,* până în 31 decembrie*)* şi a întreprinderii Poligrafice Timişoara, Biroul Executiv al Consiliului judeţean F.S.N., analizând situaţia astfel creată, a hotărât înlocuirea redactorului-şef al ziarului *Renaşterea bănăţeană,* Ion Dancea, cu un Comitet provizoriu de conducere, desemnat de Societatea Scriitorilor Români din Banat.“[325]

În aceeaşi publicaţie se exprima şi punctul de vedere al noii conduceri colective şi provizorii a ziarului: „Opinia publică timişoreană, făcând manifestă, prin mitinguri de protest, dezamăgirea sa faţă de activitatea profesională a fostei redacţii a cotidianului *Renaşterea bănăţeană*, a cerut demisia în bloc a acesteia. Vechea echipă redacţională a destabilizat situaţia social-administrativă a judeţului prin înserare, în sus-amintitul cotidian, a unor informaţii contradictorii, insuficient verificate şi deseori tendenţioase. Noul colectiv redacţional, constituit în mod provizoriu, îşi propune următoarele:

- independenţa reală faţă de toate structurile social-administrative şi politice: F.S.N., Procuratură, Poliţie, Armată, partide politice;

- toate comunicatele, apelurile şi hotărârile oficiale, cât şi anunţurile persoanelor particulare vor fi publicate sub girul şi răspunderea celor care le emit;

- pentru o implicare promptă a ziarului în toate problemele de interes general, major şi urgent, solicităm cititorii să se adreseze cu încredere redacţiei.“

Este foarte interesant, elegant şi generos gestul celor de la

[325] Lorin Fortuna, *Rolul Frontului..., p.* 94.

ziarul concurent, *Timişoara,* ca, în primul său număr, să publice apelul colegilor din noua conducere a *Renaşterii bănăţene,* chiar pe prima pagină.!

Iată prin ce formule acţionau foştii redactori pentru a transmite ideile foştilor şefi politici, care se doreau nu doar „nevinovate“, dar şi de „bună credinţă“:

Fişa nr. 19
Articol apărut în „Luptătorul bănăţean“,
nr. 3, din 24 decembrie 1989

Se impune de urgenţă constituirea şi în Timiş a unui Comitet judeţean (provizoriu) al FSN. Din acest for democratic urmează să facă parte reprezentanţi ai tuturor categoriilor sociale, fără deosebire de naţionalitate şi credinţă religioasă, din toate organizaţiile şi grupările care au acţionat eroic pentru o viaţă liberă şi demnă, membri ai FDR, constituit în zilele grele de luptă la Timişoara, muncitori, ţărani, intelectuali, tineri şi vârstnici, studenţi, cadre didactice, creatori din toate domeniile, personalităţi sănătoase ale vieţii economico-sociale, ziarişti, urmând ca întreaga populaţie să facă de urgenţă, cu discernământ şi responsabilitate socială, propuneri nominale în acest sens.

Articolul - nesemnat şi fără titlu - este o mostră de dezinformare şi de rea intenţie, pentru că:

a) cu doar o zi în urmă, se anunţase constituirea Consiliului F.S.N. de la Timişoara şi afilierea FDR la C.F.S.N. Erau în derulare negocieri cu reprezentanţii Garnizoanei şi ai fostei Administraţii care se desfăşurau la Tipografie, la Garnizoană şi, în final, la Primărie, oarecum discret, deşi câţiva revoluţionari care au aflat de ele (sprijinitori ai fostului prim-secretar), făceau eforturi disperate să pătrundă în clădire pentru a fi de faţă. Aceasta este împrejurarea în care între liderii F.D.R. au apărut suspiciuni, alimentate, meşteşugit, de cei interesaţi;

b) fără s-o spună direct, de fapt alcătuitorul articolului nu era de acord cu această echipă şi sugera ca „întreaga populaţie“ să facă propuneri (de această dată cu „discernământ şi responsabilitate socială“). Cum s-ar fi putut face acest lucru? Publicaţia nu spune nimic, dar este evident că în absenţa alegerilor (imposibil de organizat în acel climat), Redacţia se punea la dispoziţie pentru a „centraliza propunerile populaţiei” şi a comunica rezultatul lor.

În starea de confuzie existentă în primele zile după părăsirea puterii de către fosta Administrație, nici nu era greu să fie promovate interesele unei grupări care „pierduse războiul, dar spera să câştige pacea“: pe de-o parte, viața își relua cursul cu infinite dificultăți; unii oamenii – incitați de propaganda susținută de *Renaşterea bănățeană* - puneau la îndoială capacitatea F.D.R. de a gestiona problemele curente, în contextul diversiunilor teroriste și al neajunsurilor de tot felul. Pe de altă parte, echipa F.D.R. se dovedea departe de coeziunea unei formațiuni bine articulate şi experimentate în exercițiul public. S-a dovedit că, dacă pentru conducerea oamenilor în Revoluție era nevoie de curaj, hotărâre, credință (calități pe care liderii Frontului le aveau cu prisosință), pentru perioada de stabilitate era nevoie de cunoştințe manageriale, de experiență civică, de înțelepciune şi înțelegere a tuturor nevoilor şi problemelor. Or, la o parte dintre revoluționari, astfel de calități încă nu erau formate.

Chiar în aceste condiții, cu tenacitate, echipa F.D.R. a reuşit să zădărnicească încercarea de „puci“ din partea „foştilor“.

Iată lista C.F.S.N. județean, instituit pe 26 decembrie, dar vom vedea că precizările de la Centru, făcute în 27 decembrie (peste o zi), au fost folosite de cei interesați pentru a cere noi schimbări în compunerea F.S.N. local:

Fişa nr. 20
Comunicat referitor la constituirea
Consiliului județean Timiş al Frontului Salvării Naționale
26 decembrie 1989

La data de 26.12.1989 s-a constituit, la Timişoara, Consiliul Județean al Frontului Salvării Naționale din județul Timiş, urmare a hotărârii Adunării generale a Frontului Democratic Român, din Timişoara, de integrare în cadrul Frontului Salvării Naționale. Acest Consiliu are următoarea componență:

1. Fortuna Lorin – preşedinte (FDR)
2. Burlacu Tudorin - vicepreşedinte cu probleme organizatorice (FDR)
3. Morar Petrişor – vicepreşedinte cu probleme economice (FDR)
4. Ivan Ştefan – secretar (FDR)
5. Atanasiu Lucia – membru
6. Barna Ionel (FDR)

7. Băcana Liviu (FDR)
8. Bordoş Ioan
9. Barna Bodo
10. Cârpanu Florentin
11. Constantin Viorel
12. Curuțiu Dorel (FDR)
13. Cnejevici Florin
14. Ciura Alexandru (FDR)
15. Dunca Romeo (FDR)
16. Dragomirescu Mihai
17. Florescu Viorel (FDR)
18. Giurgev Arcadie
19. Gârdan Ion
20. Ghica Constantin (FDR)
21. Haidău Mihai (FDR)
22. Iordache Claudiu (FDR)
23. Ionescu Radu
24. Iliescu Filomenia
25. Marcu Ioan (FDR)
26. Misarăş Adrian (FDR)
27. Mândrilă Daniel (FDR)
28. Milutin Luminița (FDR)
29. Munteanu Cristina (FDR)
30. Munteanu Mihaela (FDR)
31. Negoescu Nicolae
32. Oprea Sorin (FDR)
33. Pintea Vasile
34. Popa Manole
35. Popa Constantin
36. Petrişor Petre (FDR)
37. Petre Cristea (Armată)
38. Predonescu Nicolae (Armată)
39. Puri Gherhardt
40. Popescu Gheorghe (Armată)
41. Rădoi Mihail (Armată)
42. Săsăran Gruia (FDR)
43. Stroe Constantin
44. Sobol Dan (FDR)
45 Trăistaru Maria (FDR)
46. Ursulescu Ionel (FDR)
47. Vozianu Corneliu (Armată)
48. Vartolaş Ioan

49. Vintilă Ion
50. Vârtan Valentin (FDR)
51. Vlădăsan Emil (FDR)

Frontul Democratic Român
Președinte: Lorin Ioan Fortuna [326]

Prima echipă (restrânsă), amintită anterior, și-a asumat conducerea județului și orașului patru zile, până pe 26 decembrie, când s-a constituit Consiliul județean Timiș al F.S.N. Din cei 51 de membri ai acestuia, 27 erau membri F.D.R. (o majoritate fragilă) și 24 neafiliați sau reprezentanți ai Armatei.

Schimbările sunt evidente în raport cu prima listă scurtă (care cuprindea doar echipa de conducere): ca vicepreședinte apare Tudorin Burlacu (Claudiu Iordache, care își prezentase demisia pe 25 decembrie, fost vicepreședinte, apare ca membru, la poziția 22, iar Mihaela Munteanu nu mai este secretară). Observăm că în cadrul Cj.F.S.N., apartenența la F.D.R. era evidențiată, de unde rezultă că *integrarea* anunțată anterior nu a fost concepută ca o *dizolvare* a F.D.R. în F.S.N. De altfel, patru din cele cinci funcții de conducere în noul organism aparțineau membrilor F.D.R.: Lorin Fortuna, președinte, Tudorin Burlacu, vicepreședinte cu probleme organizatorice, Petrișor Morar, vicepreședinte cu probleme economice, Ștefan Ivan, secretar. Ceilalți membri erau: 5 de la armată, un fost demnitar de rang înalt (Florentin Cârpanu, director general la Comtim, mai târziu numit chiar prefect), reprezentanți ai mediilor economice, învățământ, cultură. Nu rezultă, din nici o lucrare sau document, cum s-a alcătuit și votat această listă.

Ziua următoare (27 decembrie), s-a constituit și Consiliul municipal al F.S.N., condus de Ivan Ștefan, președinte, Marcu Ioan, Alămureanu Pompiliu, vicepreședinți, Aurel Ghilea, secretar. S-a numit și nouă conducere executivă la nivelul municipiului, schimbată succesiv. La un moment dat, ca primar a fost numit Eugeniu Rădulescu, fost nomenclaturist, pentru care s-a cerut insistent și urgent, demisia – 18 ianuarie 1990.

[326] Lorin Fortuna, *Rolul Frontului*…, p. 59. Vezi și: *Caietele Revoluției*, nr. 5 (7), 2006, p. 56-57.

Fişa nr. 21
Lista primului Consiliu municipal al FSN

- Ivan Ştefan – preşedinte
- Ioan Marcu – vicepreşedinte
- Pompiliu Alămureanu – vicepreşedinte
- Aurel Ghilea – secretar

Membrii: Dan Albuţiu, Georgică Arsenescu, Nicolae Barbu, Constantin Caloghera, Livius Ciocârlie, Viorel Drăgan, Vasile Gioară, Emeric Gnandt, Ioan Haiduc, Victor Horotan, Emil Ilea, Mihai Iliescu, Petru Juravle, Ionel Marchiş, Gabriel Marinescu, Caius Muţiu, Angela Mirt, Diodor Nicoară, Nicolae Opriş, Păun Otiman, Marin Purice, Svetlana Pomorisat, Sorin Radosavlevici, Nicolae Ruşan, Gheorghe Simioane, Karl Singer, Ioan Traleş si Radu Vâlcean.

Reţinem şi în acest caz faptul că în compunerea celor două consilii au intervenit modificări succesive, motivate de cauze obiective, organizatorice (dispoziţii de la Centru în legătură cu modul de funcţionare) şi subiective, legate de dorinţa unor lideri de a se retrage, nivelul de pregătire profesională, precum şi de credibilitatea unor membri. În orice caz, la nivelul Consiliului municipal, stabilitatea s-a dovedit mai mare, iar funcţionarii primăriei şi-au reluat cea mai mare parte a atribuţiilor.

Contestarea noilor structuri de conducere s-a declanşat încă din primele zile, în climatul de suspiciune, explicabil după un eveniment de dimensiunea celui de curând depăşit, dar cultivat cu grijă de actori interesaţi, care se înmulţeau de la zi la zi şi căpătau curaj.

Evenimentul care a marcat într-o măsură importantă funcţionarea structurilor de putere la nivelul judeţului şi al municipiului s-a petrecut în ziua de 12 ianuarie 1990, zi de comemorare a eroilor-martiri, decretată la nivel naţional. În loc să fie o ocazie de pioasă amintire şi recunoştinţă pentru eroii-martiri căzuţi în Timişoara (şi în alte localităţi – inclusiv în Capitală), grupuri interesate s-au folosit de prilej pentru a contesta conducerea judeţului şi a cere demisia preşedintelui FSN, Lorin Fortuna. Acesta se manifestase în câteva situaţii foarte intransigent în relaţiile cu vechiul aparat judeţean (a demascat încercarea de manipulare a opiniei publice de către redactorii ziarului local). După ceremoniile oficiale, la care, din Bucureşti, a fost prezent Dumitru Mazilu, prim-vicepreşedinte al C.F.S.N. (practic, al doilea om în ierarhia statului!), în faţa Consiliului judeţean s-a desfăşurat, „spontan”, o

demonstrație zgomotoasă, confuză ca idei, amorfă ca alcătuire, care cerea insistent schimbarea conducerii județului. Reprezentantul Centrului (Dumitru Mazilu), neavând nici un mandat, a fost nevoit să informeze că opțiunea pentru un lider local este o problemă a comunității respective şi că Bucureştiul nu se poate implica, în nici un fel, în dirijarea ei. După o alocuțiune protocolară (la o sesiune specială a FSN județean), Dumitru Mazilu a plecat la București, unde fusese chemat urgent.

În aceste condiții, Fortuna a anunțat că își va oferi demisia Consiliului Județean, comunicare pe care „strada" (de fapt cei direct interesați!) a interpretat-o ca decizie efectivă a acestuia de a abandona Puterea. În interiorul Cj.F.S.N. nici un lider nu şi-a asumat conducerea ca președinte, județul avea, acum, o conducere colectivă, astfel că s-a apelat la armată pentru pregătirea şi organizarea alegerilor, inițial la nivel județ. Fosta administrație, dar şi o parte dintre revoluționari (deja împărțiți în grupuri adverse) au insistat ca alegerile pentru consiliile F.S.N. să se desfăşoare peste tot, în întreprinderi şi în localități. prezentăm, în alt loc, detalii în legătură cu acest eveniment foarte important.

La o primă analiză, ofițerii din Armată, chemați să organizeze alegeri pentru diferite consilii, au constatat că o parte dintre acestea erau stabilizate, legitimate şi legitime, prin urmare în zona respectivă nu s-ar fi impus alegeri. Într-un comunicat, generalul Gheorghe Popescu, preciza că nu considera necesară organizarea de alegeri pentru Consiliul municipal, pentru că acesta era constituit legal, în următoarea compunere:[327]

1. Ion Marcu, preşedinte, electrician, U.M.T.;
2. Gabriel Marinescu, vicepreşedinte, inginer, Electromotor;
3. Karl Singer, vicepreşedinte, lector, reprezentant al germanilor;
4. Aurel Ghilea, secretar, inginer, Electromotor;
5. Col. Nicolae Opriş, membru, M.A.N.;
6. Ştefan Ivan, membru, lector, Universitatea din Timişoara;
7. Caius Muțiu, doctor;
8. Ioan Şoimu, inginer, IOT;
9. Loc vacant, Tineret;
10. Georgică Arsenescu, economist, Panificație;
11. Emil Ilea, chimist, IJPIPS;
12. Petru Juravle, muncitor, ILSA;

[327] Acesta a fost al doilea Consiliu municipal, cu unele modificări față de primul. Al treilea Consiliu municipal s-a constituit prin alegeri, în 27 ianuarie 1990.

13. Diodor Nicoară, dirijor Filarmonică;
14. Marin Purice, inginer, Elba;
15. Nicolae Rusan, muncitor, C.E.T.;
16. Simion Mărginean, tehnician, U.M.T.;
17. Ioan Traleş, tehnolog, UJCOP;
18. Ladislau Feuerstahler, inginer. I.A.E.M.;
19. Roland Filimon, inginer, Electrotimiş;
20. Gheorghe Ciuhandu, doctor inginer, Institutul de cercetare-proiectare;
21. Mihai Oprescu, inginer, Azur;
22. Sandu Istvan, dr., Institutul de Igienă, reprezentant maghiar;
23. loc vacant, studenţi;
24. loc vacant, culte;
25. loc vacant, minoritatea sârbă.

Observăm că faţă de lista anterioară, acest consiliu era format din 25 de persoane (4 locuri erau vacante. Lista precedentă anunţa un număr de 33 de membrii, din care unul neidentificat). Componenţa Consiliului era diferită, foarte puţini dintre membrii fostului Consiliu s-au mai regăsit în noua listă. Reţinem şi constatarea că membrii acestui Consiliu nu mai aveau specificată apartenenţa la F.D.R. (deşi era de notorietate!), în schimb era precizat locul de muncă, pentru fiecare persoană în parte.

După 22 decembrie, cei care reprezentaseră (în 20 decembrie) întreprinderile prezente în Piaţa Operei – şi care, astfel, erau membri în echipa lărgită de conducere a F.D.R. – nu mai erau percepuţi ca cei mai reprezentativi membri ai comunităţilor profesionale în care activaseră. Aşa se explică faptul că atunci când s-a pus problema alegerilor pentru consiliile F.S.N. - judeţean şi municipal (27 - 29 ianuarie 1990) -, instituţiile din care ei proveneau, au desemnat drept candidaţi alţi angajaţi, cu sau fără legătură cu evenimentele din decembrie, iar liderii F.D.R. (cu o excepţie), au fost scoşi din ecuaţia Puterii locale.

Deşi generalul Gheorghe Popescu – care a fost solicitat chiar de către Consiliul judeţean FSN să organizeze alegeri pentru un nou Consiliu judeţean - a publicat un Comunicat iniţial, în care era prevăzută includerea automată a reprezentanţilor F.D.R. (sau a unui reprezentant, nu era foarte precis în această privinţă!) în noul organism de conducere a judeţului, această decizie n-a fost urmărită, nu s-a finalizat. Iată conţinutul acestui Comunicat:

„În legătură cu alegerile pentru Consiliul judeţean al F.S.N.:

Alegerile democratice ale Consiliului judeţean al F.S.N. se vor desfăşura după cum urmează:

- În baza Decretului lege, acesta va avea în componenţă 51 de membri, reprezentanţi ai tuturor compartimentelor social-economice din judeţ, care trebuie să-şi găsească reflectarea în structura Consiliului judeţean;

- Municipiul Timişoara va fi reprezentat de un număr de 15 membri, aleşi conform structurilor rezultate din precedentul comunicat;

Municipiul Lugoj, oraşele şi comunele din judeţ, pe baza locurilor alocate, vor alege membri Consiliului judeţean, conform Anexei.

- Minorităţile naţionale (maghiară, germană, sârbă), cultele, tineretul muncitor, studenţii, **F.D.R., au asigurată reprezentarea în Consiliu judeţean, fiind alese direct de către organizaţiile respective.**"

……..

General maior, Gheorghe Popescu[328]

F.D.R. n-a profitat de acest angajament (anulat, de altfel, de Comisia electorală, care a stabilit alte proceduri) şi nu şi-a impus reprezentanţii în noul Cj.F.S.N., aşa încât, după alegeri, acest partid a pierdut definitiv controlul Puterii în judeţ. Ulterior, o parte dintre membri fondatori ai F.D.R. s-au regăsit în structurile politice sau administrative la nivel municipiu, judeţ sau la nivel naţional, însă reprezentând alte formaţiuni politice, asociaţii profesionale sau civice. Neconsolidat politic şi doctrinar, preluând responsabilităţi administrative uriaşe, pe un fond de aşteptare imens din partea locuitorilor, cu un personal neexperimentat, acţionând într-un mediu ostil, perceput ca reprezentant al Centrului (F.S.N.) deja contestat, Frontul Democratic Român a sfârşit prin a ceda puterea în mâna altor forţe, adeseori veleitare şi oportuniste, instrumentate şi manipulate cu abilitate de către vechile structuri politice sau administrative din judeţ şi din oraş.

De altfel, F.D.R. nu s-a înscris niciodată la Tribunal ca formaţiune politică de sine stătătoare, cu un statut, un program politic şi o conducere proprii. A fost şi a rămas mai mult o stare de spirit. De fapt, nici Frontul Salvării Naţionale, ca partid, nu a făcut epocă sub această denumire, deşi s-a înregistrat ca atare la Tribunal. A rămas în trecut, ca un brand, ducând, în plus, povara unor greşeli, făcute de el sau de responsabili din afara lui, dar decontate pe seama lui.

[328] Comunicatul a fost publicat în *Renaşterea Bănăţeană*.

erea

DIAN SOCIAL-POLITIC INDEPENDENT

Nr. 9.

TIMIŞOARA

Simbătă,

13 ianuarie 1990

Lei 0,50

PENTRU O DEMOCRAŢIE REALĂ

O NOUĂ DEMONSTRAŢIE LA TIMIŞOARA

Ieri seară, în faţa Consiliului judeţean Timiş al Frontului Salvării Naţionale a avut loc o demonstraţie paşnică, la care participanţii au scandat : „Jos cu comuniştii !“, „Jos cu Fortuna şi-a lui clică !“, „Jos cu Rădulescu !“, „Jos cenzura !“ „Vrem alegeri libere !“ etc.

Încercînd să vorbească mulţimii în mai multe rînduri, dl. Lorin Fortuna, preşedintele Consiliului judeţean al F.S.N. a fost huiduit, demonstranţii nedorind să intre în dialog.

Această stare de spirit a fost generată, fapt dovedit de scandările repetate ale mulţimii, de modalitatea nedemocratică de constituire a consiliului judeţean, precum şi de felul în care componenţii lui s-au numit pe funcţii.

Pentru elucidarea acestor stări de lucruri şi pentru ca ele să nu degenereze în defavoarea democraţiei cîştigate cu atîtea jertfe, oamenii muncii, colectivele din care fac parte membrii consiliului judeţean au datoria morală să ne scrie, să vină la redacţie şi să ne informeze despre caracterul, conduita şi competenţa celor care (deocamdată) ne conduc. În numele adevărului pe care-l slujim, vă asigurăm că nu vom denatura realitatea.

Urmare a dorinţei manifestanţilor, precum şi a unui număr mare de locuitori ai judeţului Timiş, dl. Lorin Fortuna a demisionat !

CETĂŢENI AI TIMIŞOAREI ŞI AI JUDEŢULUI TIMIŞ!

Eu, comandantul Garnizoanei Timişoara, generalul maior Gheorghe Popescu, vă adresez, următoarele :

Ţinînd seama de nemulţumirile ce s-au manifestat cu privire la alegerile organelor Frontului Salvării Naţionale din instituţii, din întreprinderi, unităţi industriale şi agricole, comune şi oraşe, care nu au respectat principiile democratice, începînd din data de 13 ianuarie a.c. şi pînă în data de 17 ianuarie a.c. va avea loc completarea acestor organe conform voinţei majorităţii colectivelor de muncă. Acolo unde se consideră necesar, se vor organiza noi alegeri.

Cu acest prilej, se va alege şi un număr de 3-5 delegaţi pentru Conferinţa judeţeană a Frontului Salvării Naţionale, în care se va alege Consiliul judeţean al acestui Front.

Armata va asigura prezenţa a cîte un reprezentant în fiecare întreprindere şi instituţie care va urmări şi arbitra desfăşurarea democratică a alegerilor.

Conferinţa judeţeană va avea loc, vineri, 19 ianuarie a.c., ora 10 în sala „Olimpia“.

Facem apel la toţi cetăţenii de bună credinţă, adevăraţi patrioţi, cinstiţi şi demni, să-şi manifeste cu răspundere obligaţiile cetăţeneşti, să participe la asigurarea unor alegeri cu adevărat cinstite şi democratice a acestor organe şi să contribuie cu toată responsabilitatea la muncă, astfel ca viaţa economico-socială să se poată desfăşura în condiţii cît mai bune, să nu se ajungă la haos şi dezastru economic, cu rezultate ireparabile pentru viaţa cetăţenilor judeţului nostru şi a ţării.

Noi, armata, ne asumăm întreaga răspundere pentru buna desfăşurare a activităţilor şi vă cerem, dumneavoastră, cetăţeni ai Timişoarei şi ai judeţului Timiş, întregul sprijin şi ajutor !

general maior
GHEORGHE POPESCU

Revin, pentru alte considerații, la ziua de 12 ianuarie, când în opinia mea, FDR a fost îndepărtat, de fapt, de la conducerea județului și a orașului. Cărei categorii aparțineau cei care au preluat Puterea? Greu de spus; percepția era că fosta Administrație și-a impus punctul de vedere, dar nu direct, ci prin interpuși, cu sau fără știrea sau voia lor. Am prezentat mai sus cum chiar în ziua comemorării eroilor Revoluției (12 ianuarie, zi de doliu național), printr-o manifestație zgomotoasă, președintelui Cj.F.S.N. i s-a cerut imperativ demisia.

Pentru a calma situația, acesta s-a arătat dispus să-și ofere demisia din funcția de președinte (Consiliu județean urmând să hotărască dacă o primește sau nu), păstrându-și calitatea de membru al Biroului Consiliului. Acest aspect a generat o dispută în cadrul Consiliului; nimeni nu dorea să preia funcția astfel eliberată.

Claudiu Iordache a sugerat ca reprezentanții armatei – ca neutrii - să se ocupe de organizarea alegerilor. În acest scop, generalul Gheorghe Popescu, a fost invitat la Consiliu și i s-a comunicat solicitarea (pe care a acceptat-o), precizându-i-se că are la dispoziție 7 zile pentru a organiza alegerile la nivelul județului (în primul său comunicat, generalul amintea de un grafic a cărei ultimă dată era vineri, 19 ianuarie). Membrii din Consiliu au apelat la această soluție, bazându-se pe experiența pozitivă în colaborarea de până atunci, pentru rezolvarea altor probleme, cu un grup de tineri ofițeri, foarte deschiși, corecți și sinceri. Nu i s-au încredințat generalului alte atribuții în conducerea județului.

Starea de tensiune și agitație a continuat, pentru că, înțelegând greșit, Popescu a intenționat să preia conducerea Consiliului și s-a prezentat, ziua următoare, la sediul Consiliului cu un grup important de ofițeri. Intenția bătrânului general a fost respinsă, mandatul primit și l-a dus la sfârșit din clădirea Garnizoanei. Comunicatele legate de acest mandat le semna simplu: general Gheorghe Popescu (uneori trecând și funcția de comandant de garnizoană). Să recunoaștem, era foarte bizar acest statut al generalului, care se comporta ca șef al unui regim de ocupație.

Pentru a păstra intact spiritul Revoluției și pentru a nu permite utilizarea de către neaveniți a capitalului de încredere al F.D.R., majoritatea membrilor săi fondatori au decis să dizolve partidul, evitând, astfel, compromiterea lui în climatul de confuzie postrevoluționar. Decizia a fost mult timp controversată pentru că, practic, o parte dintre lideri erau dispuși și îndreptățiți să se implice în administrație, pentru a implementa și a veghea la idealurile pentru care își riscaseră viața și libertatea.

Privită de la înălţimea a două decenii de la evenimente, şi în comparaţie cu cele întâmplate cu Frontul Salvării Naţionale, rezultă că decizia a fost una înţeleaptă. Aceste două formaţiuni au avut un parcurs şi o soartă diferite: F.D.R. a renunţat de bunăvoie la angajarea într-o competiţie electorală, în care ar fi câştigat sigur multe voturi doar prin afişarea unui brand construit în zilele de foc ale Revoluţiei. La rândul său, C.F.S.N.– care era o structură de stat – a acceptat să împrumute numele unei noi formaţiuni politice – Frontul Salvării Naţionale – care s-a angajat într-o bătălie politică pentru Putere, extrem de agresivă, în competiţie cu partide înfiinţate sau reînfiinţate după Revoluţie.

F.S.N. se prezenta ca un partid emanat din Revoluţie, cu un program lansat chiar în seara zilei de 22 decembrie, acceptat de către întreaga populaţie. În aceste condiţii, bătălia electorală era inegală, iar reacţia competitorilor a devenit extrem de vehementă. Nu le-a rămas liderilor Opoziţiei decât să atace atuurile cele mai importante ale adversarilor lor politici. Concentrând efortul numeroaselor formaţiuni, care-şi vedeau compromise şansele de a accede în Parlament, antrenând organizaţii abia născute ale societăţii civile, intelectuali cu mare vizibilitate, sprijiniţi logistic şi cu idei de organizaţii similare din exterior (interesate să echilibreze spectrul politic, întărind dreapta democratică, pentru ca democraţia să funcţioneze), liderii Opoziţiei au lansat, între altele, două teme (despre care am amintit în alt capitol).

Pe termen scurt, decizia liderilor F.S.N. s-a dovedit eficientă: la alegeri, F.S.N. şi liderul său, Ion Iliescu, au obţinut o victorie zdrobitoare (F.S.N. a obţinut 66,3% voturi, pentru Adunarea Deputaţilor şi 67,01% voturi, pentru Senat. Ion Iliescu a obţinut mandatul de Preşedinte cu 85,07% din voturi).

Opoziţia n-a reuşit să erodeze prea mult din capitalul F.S.N., deşi, în contextul dat, a obţinut surprinzător de multe mandate. Timişul a fost reprezentat în Parlament de 15 deputaţi, din care şase de la F.S.N. (Octavian Dogariu, Claudiu Iordache, Gabriel Marinescu, Nicolae-Ioan Negoescu, Gheorghe Sfercoci, Romulus Paraschivoiu), doi de la P.N.L. (Dinu Patriciu, Mircea Horia Rusu), unul de la PNŢ (Valentin-Corneliu Gabrielescu), unul de la U.D.M.R. (Francisc Barany), doi de la minorităţi (Milenco Luchin, Carol-Matei Ivanciov), unul de la Partidul Ecologist S.D. (Victor Cevdarie), Vasile Bărbat (P.D.A.R.), Petrişor Morar (P.D.A.R.). În Senat au fost aleşi următorii: Diodor Nicoară, Mihai Zaharia Ruva, Ştefan Glăvan, toţi de la F.S.N.

Pe termen mediu şi lung F.S.N. a avut de pierdut: temele

lansate atunci de adversarii săi s-au amplificat, au acaparat spațiul public şi sunt alimentate şi în prezent de cercuri interesate. A pierdut F.S.N. ca formațiune politică (nevoit de mai multe ori să se redenumească); a pierdut Revoluția (care putea rămâne în afara bătăliei politice, ca bun intangibil al întregii populații, ca valoare prin care noul stat se putea impune între noile democrații, beneficiind de un imens capital de simpatie), pe seama căreia astăzi continuă să se lanseze diverse ipoteze şi legende.

Fruntaşii partidelor competitoare în campania pentru alegerile din mai 1990, ca în orice campanie electorală, nu erau obligați să justifice afirmațiile pe care le lansau (ştiau bine că nu erau adevărate, în campaniile electorale se spun multe), dar i-au obligat pe liderii F.S.N. la o atitudine defensivă, din care Opoziția a avut de câştigat destul de mult în condițiile date, deşi există şi părerea că, practic, şi-au făcut numai rău, lansând tezele respective. Mă îndoiesc că lideri cu o experiență politică ca aceea a lui Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu, Ioan Rațiu, Sergiu Cunescu etc., nu şi-ar fi calculat acțiunea pe termen lung.

Discuția pe chestiunea tipului de formațiune constituită la 20 decembrie 1989 la Timişoara şi pe programul acesteia, merită extinsă, poate chiar într-o lucrare separată. O înțelegere mai completă asupra ei ar rezulta dintr-o comparație cu formațiuni similare, care se constituiau peste tot în Estul Europei sau cu Frontul Salvării Naționale format – ca organism de Putere – la Bucureşti, în după-amiaza zilei de 22 decembrie (în primele ore după plecarea lui Ceauşescu s-au anunțat mai multe formațiuni, care au rămas doar la stadiul de anunț. Între ele: Frontul Unit Muncitoresc din România – Mircea Dinescu, Frontul Unității Poporului – Petre Roman, Forumul Civic/Cetățenesc – Dumitru Mazilu).

Intențiile programatice ale F.D.R. nu au fost de la început foarte minuțios structurate. M-am referit la felul în care s-au conceput revendicările manifestanților în cele două locații în ziua de 20 decembrie 1989. Conținutul documentului principal – *Proclamația Frontului Democratic Român* – a cuprins idei preluate din scandările demonstranților şi din mesajele transmise de cei care se adresau populației adunate în Piața Operei, de la Balconul Teatrului. Mai mulți fruntaşi ai Revoluției afirmă că sunt autorii acesteia; adevărul este că ea n-a fost făcută de o singură persoană. În Fondul documentar al IRRD se păstrează un exemplar olograf, cu intervenții pe text, practic un document de lucru foarte apropiat de forma inițială; ulterior, o formă prelucrată, s-a tipărit (şi difuzat) în 22 decembrie, sub forma unui manifest - A CĂZUT

TIRANIA, în patru limbi: română, germană, sârbă şi maghiară. Am redat mai sus conținutul integral al acesteia.

Ce se poate reține în legătură cu documentul în sine: 1. În primul rând, deşi nu conține nici un cuvânt explicit prin care să conteste regimul politic sau sistemul social în ființă, măsurile preconizate conduceau implicit la eliminarea acestora; 2. Frontul se definea ca o formațiune politică, alternativă la partidul comunist, singurul admis şi recunoscut, până atunci, în societate; 3. Se cereau reforme, pe care guvernul în ființă să le aplice, în dialog cu societatea. Începerea dialogului era condiționat de demisia ”familiei Ceauşescu” (în Manifest. În forma olografă a Proclamației se cerea demisia preşedintelui Ceauşescu). Reținem că în Lista de Revendicări, susținută de Comitetul Cetățenesc era prevăzută, în plus, şi demisia Guvernului. Nu se avansa, însă, nici o formulă de preluare a Puterii în aceste condiții; 4. Liderii Frontului nu aveau foarte clar cum să fie organizat şi cum să funcționeze partidul, ce ideologie, ce program politic dezvoltat să aibă.

Rămân la comparația cu Frontul Salvării de la Bucureşti. Ce putem reține în privința formei de organizare a acestuia?

Intențiile Frontului Salvării Naționale rezultă din Comunicatul prezentat seara târziu (22 decembrie, orele 23.30) de Ion Iliescu: „…el îşi propunea să grupeze toate forțele sănătoase ale țării … toate organizațiile şi grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății şi demnității în anii tiraniei totalitare“. Apoi se vorbeşte de Consiliul Fontului care „…preia toată puterea în stat …, lui i se subordonează Consiliul Militar Superior … toate ministerele rămân în funcție şi se subordonează Fontului Salvării Naționale, pentru a asigura desfăşurarea normală a întregii vieți economice.“ Şi, mai departe: „În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orăşeneşti şi comunale ale FSN, ca organe ale puterii locale.“

Din câte constatăm, există două denumiri: Frontul Salvării Naționale şi, respectiv, Consiliul F.S.N. La timpul respectiv, nimeni nu a cerut lămuriri dacă şi în ce măsură cele două erau sau nu erau entități separate. Cu timpul - mai precis când s-a anunțat înființarea FSN ca partid politic – discuțiile între susținătorii şi contestatarii noii formațiuni, s-au încins. Preşedintele formațiunii, Ion Iliescu, a susținut că exista o deosebire categorică între C.F.S.N. – organism de stat – şi F.S.N., partid politic, înființat mai târziu. Conotația istorică negativă a acestei inițiative (amintind de Frontul Renaşterii Naționale, din vremea regimului de autoritate monarhică, transformat – pentru aproape două luni – în Partidul

Națiunii, în statutul căruia figura explicit sintagma „partid totalitar") n-a fost speculată de adversari (care s-au mulțumit cu câștigul electoral pe seama calificării F.S.N. ca partid criptocomunist).

În mod formal, rolul primului C.F.S.N. era unul eminamente de gestionare a Puterii (executive și, în condițiile date, de reglementare legislativă și normativă). Prin Comunicatul prezentat de Ion Iliescu, se informa populația și despre Programul Frontului – un program în 10 puncte – fără o ideologie în sens clasic enunțată (putea fi de dreapta sau de stânga, în orice caz era antitotalitară), dar cu o orientare democratică evidentă: abandonarea rolului conducător al unui singur partid, alegeri libere, sistem pluralist de guvernare, separarea puterilor în stat: legislativă, executivă, judecătorească, restructurarea economiei pe baza rentabilității și eficienței, promovarea liberei inițiative, sprijinirea micii gospodării țărănești etc. În mare, Programul prelua, punct cu punct, Proclamația citită de Dumitru Mazilu cu câteva ore mai devreme de la Balconul C.C. (cu mici intervenții).[329] „Expunerea de motive" (scrisă și citită înaintea enumerării punctelor din Comunicat), a fost o construcție la care a contribuit Ion Iliescu și alți colaboratori din jurul său (între care Silviu Brucan, interesat mai degrabă de felul în care documentul urma să fie perceput în străinătate - în Est și în Occident). După înființarea FSN, ideile din Comunicat au devenit Programul politic al formațiunii respective.

Cel puțin una dintre afirmațiile din Comunicat a fost preluată și interpretată copios mai târziu, inclusiv în mediile științifice din țară, dar și din străinătate: „Cetățeni și cetățene, Trăim un moment istoric. Clanul Ceaușescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la Putere… Din acest moment *se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu…*(s. ns.)."[330]

Dacă liderii noii Administrații de la București au calificat Puterea de până atunci ca aparținând unui *clan*, nu trebuie să ne surprindă că, la rândul lor, istoricii occidentali au interpretat-o ca atare și au concluzionat (evident, forțat, pe baza interpretărilor interesate ale adversarilor din România ai Frontului) că, de fapt, Puterea a trecut de la un clan, la altul. Iată ce reținea Pierre Milza, în legătură cu această afirmație: „Violența și haosul au marcat prăbușirea lui Ceaușescu în România, în 1989. De la grevele de la Brașov la reprimarea sângeroasă a manifestației de la Timișoara (16-17 decembrie 1989), revoluția română pare o alchimie com-

[329] Dumitru Mazilu, *Revoluția română, zile și nopți de dramatism și speranță*, București, Ed. IRINI, 2011, p. 30-33.
[330] Ion Calafeteanu, *op.cit*., p. 308.

plexă între spontaneitatea populară şi reglarea de conturi dintre diversele *clanuri ale Partidului Comunist Român*." (s. ns.).[331]

Intenţii mai clare în legătură cu funcţionarea Frontului s-au identificat ulterior, liderii lansând, de la zi la zi, noi iniţiative şi idei. A fost evident că pe măsură ce timpul trecea, din mai multe zone se cereau clarificări. Reţinem câteva idei pe care Ion Iliescu şi Petre Roman le-ar fi exprimat la primirea ambasadorului sovietic Teajelnikov (27 decembrie, ora 10 a.m.), dar cele comunicate ar trebui înţelese în context, responsabilii români având nevoie urgentă, de la sovietici, de petrol şi gaze pentru iarnă: „…nu ştim cum o să fie, nu putem vorbi de PCR. De aceea am făcut o platformă pentru toate forţele şi tendinţele. Acum trebuie lucrat prin individual, ca să evităm împingerea spre dreapta a proceselor... să frânăm posibilitatea elementelor de dreapta de a prelua comanda. Instrumentul gândit – rapid ne-a venit ideea, pentru că altceva nu aveam de făcut – a fost ideea acestui Front, a FSN…am proclamat ideea pluralităţii politice, nu am spus mai mult decât pluritate, nu am confundat pluripartidismul cu pluripartide. Nu excludem posibilitatea apariţiei de partide şi de tot felul de organizaţii, ba chiar, din punctul nostru de vedere, cu cât vor fi mai multe, cu atât mai bine, va fi mai puţin periculos pentru unitate decât dacă s-ar crea o singură forţă. Îi lăsăm să se disipeze şi apoi o să acceptăm un dialog în cadrul Frontului." În acest moment Petre Roman întăreşte concepţia enunţată: „Platforma este aşa încât poate fi acceptată de oricine" [332]

---

[331] *Istoria universală, vol. III, Evoluţia lumii contemporane, Lumea după 1945*, coordonator Pierre Milza, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2006, p. 773. Reţinem şi aprecierea, mult mai elaborată, despre tipul de regim din România, pe care a făcut-o Peter Siani-Davies, într-un articol (publicat în culegerea de studii, coordonată de Bogdan Murgescu, sub titlul *Revoluţia Română din decembrie 1989. Istorie şi memorie)*, intitulat *Revoluţia în societăţile comuniste şi post-comuniste. O agendă de cercetare pentru un studiu comparativ a două cazuri din Balcani România (1989) şi Serbia (2000).* Reputatul istoric explică, într-un spaţiu tipografic extins (de la p. 115 la p. 152), conceptul de regim sultanistic, analizează în ce măsură şi până la ce punct conceptul respectiv este aplicabil în cazul regimului politic din cele două ţări şi concluzionează (p. 147): «Spre deosebire de ceea ce se argumentează în literatura de specialitate, în studiul de faţă susţinem faptul că regimurile politice instaurate de Ceauşescu şi Miloşevici nu pot fi privite ca «pur sultanistice», ci mai degrabă ca fiind produsul unui hibrid. Primul a fost mai apropiat de totalitarism, în timp ce al doilea se identifică mai mult cu autoritarismul».

[332] Ion Calafeteanu, *op.cit*., 715, 719. Stenograma a fost obţinută „pe surse" de A.M. Stoenescu. Cum există legenda despre unele inserţii sau omisiuni nemărturisite, practicate în astfel de împrejurări, reţinem cele de mai sus sub

Ulterior, Preşedintele Consiliului s-a referit de mai multe ori la Platforma acestui organism, explicitând, punct cu punct, ideile din Comunicat, extinse în Decretul din 27 decembrie privind organizarea, funcționarea şi rolul C.F.S.N.[333]

În Comunicatul către țară al C.F.S.N. nu s-a făcut referire explicită la Constituție: dacă se suspendă, dacă rămâne în vigoare etc.

Este adevărat că s-a precizat: „ Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceauşescu“ dar: 1) doar se subînțelege că se dizolvă şi MAN, nu este menționată explicit; şi 2) formula *structura de putere a clanului* este confuză, adică ar trebui să înțelegem că MAN era o structură a unui clan? De altfel, peste trei zile Nicolae Ceauşescu insista, la proces, să fie judecat de M.A.N., împrejurare în care Completul de judecată s-a simțit stânjenit, spunându-i că M.A.N. nu mai există, a fost dizolvată, deşi o astfel de comunicare nu se baza pe ceva formalizat.

Spre deosebire de C.F.S.N., Frontul Democratic Român s-a constituit de la început ca formațiune politică, fără nici o ambiguitate: „Frontul Democratic Român este o organizație politică, constituită la Timişoara pentru a realiza un dialog cu Guvernul României în scopul democratizării țării“.

Programul formațiunii şi structurarea conducerii au urmat un proces dinamic, evoluând de la oră la oră. Primele idei – 11 puncte – s-au enunțat în 21 decembrie, ca „bază de discuții“ în dialogul cu guvernul. Apoi s-au enunțat diferite „cereri“ către autorități, între care: „5. Cerem… recunoaşterea oficială a Comitetului de Acțiune al F.D.R., înființat la Timişoara, şi inițierea unui dialog.“

Formula de organizare a Frontului copia modelul existent (al partidului comunist): „Formați în toate oraşele țării, *în întreprinderi şi instituții,* Comitete ale Frontului Democratic Român, care să asigure coordonarea mişcării de democratizare a țării.“ Prin urmare, noul partid îşi propunea să se organizeze pe principiul teritorial dar şi al locului de muncă (o practică în afara sistemelor democratice), trebuia să dispună de organizații inclusiv în întreprinderi. Măsura era logică, explicabilă, atâta timp cât partidul la putere – adversarul Frontului - avea, la rândul său, organizații de bază în toate entitățile organizaționale semnificative.

Ziua următoare, 22 decembrie, s-a lansat un alt program, cuprins în *Rezoluția finală a Adunării populare de la Timişoara*.

---

această rezervă şi-l avertizăm pe cititor că în textul original pot fi cuvinte sau chiar idei, diferite.

[333] Ion Iliescu, *Revoluția trăită*, Bucureşti, Ed. Mondo Media, p. 24-32.

Fişa nr. 22
Rezoluţia finală a Adunării populare din Timişoara cu privire la instaurarea adevăratei democraţii şi libertăţi în România 22 decembrie 1989

I. Adunarea Populară a tuturor locuitorilor din Banat şi din alte părţi ale ţării, adunaţi între 15-22 decembrie 1989 la Timişoara, DECLARĂ:

INSTITUIREA ADEVĂRATEI DEMOCRAŢII ŞI LIBERTĂŢI PE ÎNTREG CUPRINSUL ŢĂRII.

II. În legătură cu aceasta, Adunarea Populară din Timişoara

HOTĂRĂŞTE:

1. Demiterea din toate funcţiile de partid şi de stat a dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a soţiei sale – hidoasa Elena Ceauşescu – precum şi a tuturor membrilor lor de familie şi tragerea la răspundere în cadrul unui proces judecat de o instanţă competentă, conform procedurii legale;

2. Tragerea la răspundere, în cadrul unor procese judecate de către instanţele competente şi conform procedurii legale, a călăilor care au dat dispoziţie şi au executat ordinele de tragere în populaţia civilă, ca şi a celor care se fac vinovaţi de executarea militarilor care au refuzat executarea ordinelor de tragere în populaţia civilă, în timpul şi din cauza demonstraţiilor pentru democratizarea şi liberalizarea ţării şi înlăturarea dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a clanului său (…);[334]

Ce observăm?

În document nu se aminteşte în nici un fel organizatorul acestei adunări, Rezoluţia respectivă nu a fost semnată de un lider (s-a menţionat că a fost întocmită sub coordonarea profesorului Motica), nu se spune un cuvânt despre F.D.R. ca şi când altcineva (Adunarea populară?) şi-a asumat răspunderea acestei iniţiative. Oricum, liderii FDR şi-au însuşit-o. Mai mult, aceştia susţin că, iată, Ceauşescu a fost demis cu mult înainte de demiterea lui de către C.F.S.N., prin Comunicatul de la orele 23.00.[335]

De altfel, elementele de program seamănă doar în parte cu cele din Proclamaţia F.D.R. (din ziua precedentă); sunt unele schimbări care, în opinia mea, ţin de momentul redactării şi

[334] Documentul se publică integral în anexe.

[335] Clio 1989, anul IV, nr. 1- 2 (11/12)/2010, p. 19/36, articolul *Revoluţia română din decembrie 1989. Cristalizări programatice*, semnat de Ion Calafeteanu. Au existat două variante ale Rezoluţiei. Varianta care circulă, este a doua şi a fost tipărită în 22 decembrie. Prima variantă a rămas în manuscris.

prezentării, adică după alungarea lui Ceaușescu,[336] între care renunțarea la ideea de dialog cu guvernul în funcțiune: „Instituirea unui guvern provizoriu și preluarea provizorie a conducerilor locale de către cei mai competenți cetățeni ai patriei; desemnarea, prin alegeri libere și democratice, a organelor de conducere pe criteriul competenței și integrității morale: înfăptuirea desăvârșită a unui regim adevărat democratic… alegerea liberă de către popor a sistemului și liniei politice și economice a țării; separarea activității politice de activitatea de stat; revizuirea întregului sistem legislativ în scopul democratizării și liberalizării țării; restabilirea legăturilor diplomatice și consulare cu toate statele care au suspendat sau întrerupt aceste relații cu țara… Pentru conducerea activității de stat pe întreg cuprinsul țării, Adunarea Populară din Timișoara hotărăște instituirea noului PARLAMENT al țării, în care să fie reprezentată toată națiunea română și care să fie împuternicit să ia toate măsurile necesare în interesul întregii națiuni."

Din rațiuni explicate în mai multe situații, de către cei mai autorizați dintre lideri (Lorin Fortuna, între alții, în monografia: *Rolul FDR….),* acest prim partid al României democrate s-a autodizolvat (17 ianuarie 1990), înainte de a fi înscris la Tribunal.

La Timișoara s-a declanșat, ca peste tot în țară, procesul de constituire a filialelor partidelor politice cu sediul în Capitală, care se pregăteau pentru a se înfrunta în prima bătălie electorală.

În context, s-a înființat singurul partid cu sediul în Timișoara preluând denumirea fostului F.D.R[337] (aceeași siglă, dar cu denumirea: Frontul Democrat Român), cu o publicație săptămânală „Revoluția" (prima apariție, aprilie 1990).

Într-o altă lucrare, aflată în pregătire, („Timișoara în Postrevoluție"), vom prezenta contribuția și rolul timișorenilor în declanșarea și susținerea proceselor democratice din anii 1990-1991, nu numai pe plan local, dar și la nivel național.

Se impun câteva considerații cu referire la eforturile conducerii locale de consolidare a mecanismelor puterii la nivelul municipiului Timișoara și al județului Timiș, după 22 decembrie 1989. Munca într-un organism care asigura răspunderea guvernării la nivel local s-a dovedit cu mult *diferită* de statutul și poziția de opozant al regimului. Nu spun: mai dificilă, doar că era diferită. Drumul spre Putere era deschis pentru oameni de calitate dar

[336] În legătură cu momentele redactării, citirii, precum și cu autorii documentului sunt controverse. Personal cred, după conținutul documentului, că acesta a fost redactat după plecarea lui Ceaușescu.
[337] 19 ianuarie 1990, Decizia civilă nr. 35.

şi pentru oportunişti, pentru revoluţionari dar şi pentru oameni din vechile structuri ale administraţiei locale. Cum am văzut, lideri ai fostului partid se arătau interesaţi şi-l împingeau în faţă – printr-o abilă manevră – pe fostul prim-secretar Bălan. Pentru a reuşi, metodele erau complexe: de la fabricarea unei legende („îl vrem pe Bălan, că e bănăţean“) despre cel ce trebuia împins în faţă, până la discreditarea, sistematică şi profesionistă, a liderilor F.D.R. (care se constituiau, acum, în Consiliul Judeţean sau municipal al Frontului Salvării Naţionale), la spargerea unităţii lor de acţiune şi subminarea încrederii şi camaraderiei dintre ei. La dispoziţie aveau multe mijloace, aveau întinsele reţele din întreprinderi, aveau o publicaţie – cea mai răspândită în judeţ – *Renaşterea bănăţeană*, aveau un activ în întreprinderi, care s-a dovedit destul de consolidat, chiar şi după evenimentele din urmă cu o lună.

Grupările respective n-au reuşit să înlăture liderii Frontului Democratic dintr-o dată, dar timpul lucra în favoarea lor, pentru că problemele administraţiei – subminată cu discreţie din interior – imposibil de rezolvat, mai ales că multe depindeau de Bucureşti, afectau tot mai mult credibilitatea noii conduceri.

Suspiciunile întreţinute meşteşugit, plecarea unor lideri spre alte interese profesionale, zvonurile despre ascunderea adevărului în legătură cu evenimentele din decembrie, despre victime etc., reclamaţiile de tot felul, trimise la Consiliul Naţional al F.S.N., făceau din conducerea judeţeană şi municipală victime sigure în faţa timişorenilor, bombardaţi cu ştiri fanteziste despre acţiunea şi activitatea unor persoane cu responsabilităţi publice. Acest curs putea să continue în acelaşi ritm - în fond, îndepărtarea liderilor era o chestiune de timp, protestele populaţiei se manifestau tot mai des. Însă, la Bucureşti s-a decis comemorarea eroilor-martiri la nivel naţional, ceea ce putea să consolideze poziţia conducerii FSN judeţean (constituit din personalităţi legate de acele evenimente memorabile şi care, astfel, se puteau relegitima!). Din acest motiv, forţele interesate în îndepărtarea reprezentanţilor F.D.R. au decis să treacă imediat şi cu orice risc, la acţiune. Acesta este contextul în care s-a organizat protestul din 12 ianuarie, în urma căruia preşedintele FSN judeţean şi-a anunţat intenţia de a demisiona.

În ziua de 12 ianuarie 1990, populaţia oraşului retrăia momentele dramatice din zilele Revoluţiei; dar problemele curente şi nevoile traiului zilnic se acutizau, astfel încât starea de tensiune şi de revoltă era din nou prezentă. De această dată, nemulţumirea generală se îndrepta către noua conducere. Pe lângă problemele traiului zilnic - tot mai apăsătoare şi nesigure - redeveneau strin-

gente temele legate de ADEVĂRUL despre evenimentele din decembrie, numărul victimelor, pedepsirea vinovaților. Liderii F.D.R. – acum la conducere – erau acuzați că, deşi îl cunosc, ascund acest Adevăr, fapt cu totul ilogic (ei erau cei mai interesați să-l cunoască!), dar în starea de confuzie a începutului de an, aproape nimic nu era rațional. Evident, pe nedrept aceste chestiuni erau decontate pe seama conducerii noi a județului şi oraşului. Biroul executiv a avut inițiativa discutării problemelor curente şi stringente ale urbei cu responsabilii din întreprinderi şi instituții, dar aceştia parcă ar fi ascultat de alte comenzi (Problemele se rezolvau punctual, prin discuții directe, şefii FSN pe întreprinderi n-au fost convocați într-un plen, aşa încât autoritatea FSN județean nu era consolidată).

Pe acest fond, era destul de simplu să se organizeze o acțiune de protest.[338] După ceremoniile oficiale, s-au format grupuri de protestatari care s-au strâns la Consiliul județean şi au cerut în special demisia conducătorilor lui. Lozinca scandată de participanți era „Demisia“ dar ziua următoare *Renaşterea bănățeană* a publicat o poză în care erau plasate banner cu înscrisuri precum: „Jos Fortuna şi-a lui clică“, „Jos cu Rădulescu“, „Jos cenzura“, „jos cu comuniştii“, „Vrem alegeri libere“. Cum vedem, lozincile erau abil concepute, ca să se „plieze“ pe dorința timişorenilor, dar rezultatul urmărit era unul foarte clar: scoaterea din post a fruntaşilor Frontului. Lorin Fortuna a fost împiedicat să vorbească şi, dezamăgit, a anunțat că este dispus să-şi ofere demisia.

Renaşterea bănățeană s-a grăbit să publice anunțul şi le-a cerut oamenilor să vină cu reclamații la ziar din care să rezulte că structurile FSN pe întreprinderi erau nelegitime şi incompetente.

Anunțul a creat derută în rândul timişorenilor, dar conducerea garnizoanei – cu enigmaticul proaspăt „general“ Gheorghe Popescu - şi conducerea publicației *Renaşterea bănățeană* au trecut la acțiune. Au anunțat public că preşedintele Consiliului județean a demisionat deja şi că se impun noi alegeri. Armata era gata să gireze corectitudinea şi imparțialitatea, dorind chiar să preia conducerea interimară a județului.

În esență, se spunea: având în vedere nemulțumirile la adresa membrilor consiliilor FSN, între 13 şi 17 ianuarie 1990 vor fi făcute completări şi, la nevoie, chiar noi alegeri la întreprinderi. Cu această ocazie, vor fi desemnați şi delegați pentru alegerile pe județ. Alegerile la județ urmau să fie pe 19 ianuarie la

[338] Lorin Ioan Fortuna, *Rolul Frontului…*, p. 46-51.

ora 10.00. „Noi, armata – se spunea în comunicat – ne asumăm întreaga răspundere pentru buna desfăşurare a activităţii şi vă cerem sprijin şi ajutor.“ Norma de reprezentare era de 3 până la 5 persoane de întreprindere pentru alegerile pe judeţ (încă se vorbea doar de alegerea Consiliului judeţean).

În 14 ianuarie apare alt comunicat al C.F.S.N. judeţean în care se specifică rolul armatei (de interimat) şi că nu vor fi aleşi militari în noile structuri ale F.S.N. („nici un cadru militar nu va fi ales în noul Front“).

Renaşt
BĂNĂŢEANĂ
COT

DIN PARTEA CONSILIULUI JUDEŢEAN AL FRONTULUI SALVĂRII NAŢIONALE

În urma evenimentelor care au avut loc în Timişoara în seara zilei de 12 ianuarie 1990, Consiliul Judeţean al Frontului Salvării Naţionale doreşte să facă următoarele precizări :

Aşa cum s-a comunicat, domnul Lorin Fortuna şi-a oferit demisia din funcţia de preşedinte al Consiliului. El nu mai este preşedinte.

În urma consultărilor, atît cu mulţimea aflată în faţa sediului judeţean, cît şi cu membri consiliului prezenţi în clădire, domnul general maior Gheorghe Popescu a fost investit ca, împreună cu un grup de ofiţeri din garnizoana Timişoara, să asigure coordonarea desfăşurării în ordine şi linişte a alegerilor comitetelor şi consiliilor Frontului Salvării Naţionale din întreprinderi, instituţii şi localităţi, iar pe de altă parte, să contribuie la normalizarea activităţii economico-sociale din judeţul Timiş. Menţionăm, de asemenea, că acolo unde alegerile s-au desfăşurat în condiţiile respectării normelor democratice şi nu există obiecţiuni, acestea rămîn definitive.

În legătură cu unele zvonuri privind luarea puterii de către armată, în Timişoara, Consiliul Frontului Salvării Naţionale precizează că este vorba de un interimat şi că armata nu doreşte sub nici o formă să preia puterea : nici unul din rîndul cadrelor ei nu va fi ales în vreun organism al Frontului, indiferent de nivelul acestuia. De îndată ce alegerile vor fi încheiate, cadrele militare care actualmente sprijină organizarea şi desfăşurarea acestora, se vor retrage.

În ceea ce priveşte desfăşurarea alegerilor, Consiliul judeţean al Frontului Salvării Naţionale se adresează întregii populaţii, tuturor oamenilor de bună credinţă să înţeleagă necesitatea ca ele să decurgă în chip democratic, iar cei aleşi să exprime cu adevărat voinţa celor pe care îi reprezintă.

Trebuie să admitem cu toţii că democraţia înseamnă, înainte de toate, pîine, căldură, lumină, înseamnă acele bunuri de care avem atîta nevoie şi care nu pot fi obţinute decît prin muncă, prin efortul comun al muncitorilor, ţăranilor, intelectualilor şi, în primul rînd, al tineretului — generaţia care reprezintă viitorul patriei.

Pe 16 ianuarie Biroul C.F.S.N. (a continuat să existe), care delegase responsabilitatea organizării de alegeri anticipate la nivel judeţean, a publicat câteva principii de care spera să se ţină seama în desemnarea candidaţilor, elaborând şi un Regulament de organizare.

erea

Nr. 11

TIMIȘOARA

Marți,

16 ianuarie 1990

Lei : 0,50

DIAN SOCIAL-POLITIC INDEPENDENT

COMUNICAT

Constituit imediat după victoria Revoluției populare, Consiliul Provizoriu al Frontului Salvării Naționale din județul Timiș a inclus în componența sa o parte din membrii Comitetului de Conducere al Frontului Democrat Român, care a condus Revoluția, reprezentanți ai armatei și reprezentanți ai diferitelor sectoare economico-sociale din municipiul Timișoara.

Sarcinile prioritare ale acestui consiliu au fost : restabilirea ordinii în județ ; reluarea activității economico-sociale ; organizarea și pregătirea alegerilor pentru noile comitete ale Frontului Salvării Naționale din întreprinderi, instituții și localități.

Avînd în vedere dificultățile inerente ce s-au ivit în perioada imediat următoare victoriei, Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale nu și-a putut desfășura activitatea în condiții care să permită o coordonare eficientă a activității de reorganizare economico-socială. În aceste împrejurări, a apărut necesitatea alegerii unui nou Consiliu județean al Frontului Salvării Naționale reprezentativ, ales în mod democratic și exprimînd opțiunile tuturor categoriilor de cetățeni ai județului.

Data alegerii acestui Consiliu este condiționată de finalizarea constituirii Consiliilor și Comitetelor Frontului Salvării Naționale la toate nivelele.

Alegerea Consiliului Județean al Frontului Salvării Naționale se va baza pe următoarele principii :

— numărul membrilor Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale, stabilit prin Decret-Lege, este de 51 membri ;

— Pentru alegerea Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale se vor desemna delegați de pe întreg teritoriul județului ;

— norma de reprezentare a delegaților la numărul de locuitori ai județului este de aproximativ 1:5000, care asigură un număr de aproximativ 150 delegați ;

— membrii Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale vor fi aleși pe criterii teritoriale precum și în funcție de importanța economico-socială a instituțiilor.

— Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale va reflecta compoziția etnică și cea a denominațiilor religioase din județ ;

— ținînd cont de aportul determinant al tineretului în înfăptuirea Revoluției, se va avea în vedere o reprezentare adecvată a tineretului în cadrul acestui organism ;

— participarea ca membru al Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale constituie o activitate obștească, neremunerată.

Conform cifrei de reprezentare stabilite, în componența adunării ce va alege noul Consiliu județean al Frontului Salvării Naționale vor figura trei categorii de delegați :

— delegați reprezentînd municipiile județului ;

— delegați reprezentînd orașele județului ;

— delegați reprezentînd localitățile rurale ale județului.

În alegerea membrilor Consiliului județean al Frontului Salvării Naționale se vor avea în vedere următoarele criterii :

— capacitatea organizatorică și de conducere, competența profesională ;

— contribuția adusă la victoria Revoluției ;

— integritatea morală și atașamentul față de Revoluție.

Delegații propuși a face parte din adunarea ce va alege Cosiliul județean al Frontului Salvării Naționale vor trebui să aibă confirmarea scrisă pentru a face parte din organele de conducere ale Frontului Salvării Naționale, din partea unităților pe care le reprezintă.

BIROUL EXECUTIV
AL CONSILIULUI JUDEȚEAN TIMIȘ
AL FRONTULUI SALVĂRII
NAȚIONALE

Comunicatul poate fi interpretat ca o încercare de a relua controlul asupra unei acţiuni mult prea importante ca să fie lăsată exclusiv la îndemâna militarilor. Criteriile pentru cei care puteau fi propuşi să facă parte din noul Consiliu erau: capacitate organizatorică; contribuţie la victoria Revoluţiei; integritate morală şi ataşament la cauza Revoluţiei.

Observăm că în foarte puţine cuvinte, Biroul Consiliului stabilea exigenţele necesare pentru cei aleşi, care ar fi permis să fie selecţionate numai persoane implicate în Revoluţie sau cu respect şi ataşament pentru aceasta.

Consiliul F.S.N. judeţean a eşuat, însă, în această încercare. Fără să ţină cont de Comunicatul F.S.N., pe 20 ianuarie, *Renaşterea bănăţeană* a publicat un comunicat al unei Comisii electorale. Această Comisie s-a constituit fără ştirea sau aprobarea Consiliului judeţean, pe care-l considera *autoimpus şi nevalidat*. Ea a fost aleasă de către reprezentanţii F.S.N. din câteva întreprinderi din Timişoara şi cuprindea 23 de persoane, plus Preşedintele - Corneliu Ritt, şi secretarul - Vasile Onofrei.[339] Preşedintele Ritt explica faptul că această comisie s-a constituit „în vederea restabilirii încrederii şi din iniţiativa reprezentanţilor F.S.N. din întreprinderi“. S-a dovedit astfel că Biroul Consiliului judeţean FSN, izolat, nu mai avea nici un control asupra celor din întreprinderi.

În încercarea de a-şi spori credibilitatea, Consiliul F.S.N. judeţean a anunţat câteva măsuri de restructurare (20 ianuarie 1990), a căror logică era greu de înţeles: când mai erau câteva zile până la alegerea unui alt Consiliu, cel în fiinţă s-a completat cu noi membrii, iar Biroul lui şi-a schimbat componenţa.

În Comunicat erau preluate două dintre temele pe care populaţia le semnalase cu ocazia manifestaţiilor din 12 ianuarie:

1) problema interesului pentru asigurarea condiţiilor de viaţă („Trebuie să admitem cu toţii că democraţie înseamnă, înainte de toate, pâine, căldură, lumină…“);

2) problema Adevărului despre evenimentele din decembrie şi stabilirea vinovaţilor pentru victimele din rândul manifestanţilor („… s-a constituit o Comisie pentru investigarea actelor de violenţă comise de membrii fostei Securităţi…“).

[339] *Idem*, p. 100-101.

COMUNICAT
PRIVIND MODUL DE ORGANIZARE A ALEGERILOR ÎN JUDEȚUL TIMIȘ ȘI MUNICIPIUL TIMIȘOARA

Publicat în *RENAȘTEREA BĂNĂȚEANĂ*
20 ianuarie 1990

În vederea restabilirii încrederii și asigurării stabilității activităților economice și sociale, din inițiativa reprezentanților Consiliilor F.S.N. din întreprinderi și instituții ale municipiului Timișoara și județului Timiș, s-a constituit Comisia electorală însărcinată cu asigurarea controlului democratic al alegerilor.

Comisia electorală este constituită numai pentru realizarea alegerilor de membri în cele două Consilii municipal și județean, urmînd a-și înceta activitatea odată cu finalizarea alegerilor.

Membrii Comisiei electorale nu participă la alegeri, nepotind deține calitatea de delegat sau candidat la alegeri.

Constituită, azi, 19 ianuarie 1990, COMISIA ELECTORALĂ pentru alegeri de membri în Consiliul municipal Timișoara și Consiliul județean Timiș ai F.S.N. emite prezenta

H O T Ă R Î R E

Art. 1. Membrii Consiliului municipal al F.S.N. Timișoara se aleg prin votul secret al delegaților (electori) desemnați de către Consiliile birgite ale F.S.N. din întreprinderi și instituții, norma de reprezentare fiind de 1:200 din numărul de membri ai Frontului respectiv.

Art. 2. Pentru cele 27 de locuri ale Consiliului municipal se vor propune candidați, de către grupuri de delegați (electori) în raport de 1 candidat la 20—25 delegați, cu acordul Consiliilor pe care le reprezintă.

Art. 3. Membrii Consiliului județean al F.S.N. vor fi aleși prin votul secret al delegaților (electorilor) desemnați de către Consiliile birgite ale F.S.N. din întreprinderi și instituții, norma de reprezentare fiind de 1:400 din numărul de membri.

Art. 4. Pentru cele 51 locuri ale Consiliului județean, candidații vor fi propuși de către grupuri de delegați (electori) în raport de 1 post candidat la 12—15 delegați.

Art. 5. Alegerea se face cu un singur buletin de vot pentru fiecare delegat, buletin ce conține lista tuturor candidaților, în ordine alfabetică.

Art. 6. Fiecare delegat își exprimă opțiunea prin încercuirea numărului de ordine al candidatului și subliniarea numelui acestuia pe listă, în limita numărului de locuri al Consiliului pentru care se votează. (27 locuri la municipiu și 51 locuri la județ).

Art. 7. În caz de egalitate a numărului de voturi,

pentru ocuparea ultimului loc din consiliu, pentru alegerea unui singur candidat se va proceda la o nouă votare.

Art. 8. Vor fi declarați aleși de către Comisia electorală, candidații care vor întruni cel mai mare număr de voturi, în limita locurilor pentru Consiliul municipal sau județean.

Art. 9. Comisia electorală, constatînd legalitatea alegerilor, declară pe candidații aleși membrii ai Consiliului Municipal al F.S.N., sau Consiliului Județean al F.S.N., după caz.

Art. 10. Membrii aleși ai Consiliilor vor proceda la constituirea Consiliului pe funcții, în conformitate cu Decretul-Lege de constituire, organizare și funcționare a Consiliilor teritoriale ale F.S.N.

Art. 11. Candidații propuși pentru a fi aleși în cele două Consilii, fac parte numai dintre delegații desemnați pentru alegeri.

Art. 12. Listele cu numele și prenumele delegaților vor fi înaintate cu toate formele legale COMISIEI ELECTORALE și vor cuprinde și datele personale ale candidaților numele și prenumele, vîrsta, profesia, funcția ce o deține, locul de muncă.

Art. 13. Listele de candidați vor fi date publicității în timp util.

Art. 14. Alegerile se vor desfășura după următorul program :

— Pînă marți, 23 ianuarie 1990, orele 16,00, toate Consiliile F.S.N. din municipiul Timișoara vor prezenta listă de delegați și candidați pentru alegerile Consiliului municipal Timișoara al F.S.N.

— Pînă miercuri, 24 ianuarie 1990, orele 18,00, toate Consiliile F.S.N. din județ vor prezenta listele de delegați și candidați pentru alegerile Consiliului județean Timiș.

[redacted]

candidat nu poate apărea pe ambele liste.

— Vineri, 26 ianuarie 1990, vor avea loc alegerile membrilor pentru Consiliul municipal Timișoara în sala Olimpia. Accesul delegaților în sală se va face între orele 8—9, pe baza buletinului de identitate și a delegației individuale, ștampilată și semnată de președintele și secretarul F.S.N. din partea căruia sînt delegați.

— Duminică, 28 ianuarie 1990, va avea loc alegerea membrilor pentru Consiliul județean Timiș al F.S.N. în sala Olimpia din Timișoara. Accesul delegaților în sală se va face între orele 10—11, în același

Membrii Comisiei Electorale

— Sediul Comisiei electorale se află în sala de ședință a Administrației presei locale din Timișoara, Bd. 23 August nr. 8, unde se vor aduce și depune listele de delegați și candidați și unde se pot obține informații și lămuriri.

PREȘEDINTE, **Dr. ing. CORNELIU RITT**

SECRETAR, **Av. VASILE ONOFREI**

MEMBRII COMISIEI ELECTORALE:

Nicolae Bach — Fabrica de încălțăminte Jimbolia
Badita Sorin — U.J.C.O.O.P. Timișoara
Brad Doru — Regionala C.F.R. Timișoara
Braia Liviu — I.A. Timișoara
Ciupa Vasile — I.A.S. Timișoara
Corban Ștefan — I.O. Timișoara
Dragici Dan — T.A.G.C.M.T. Timișoara
Dragici Delia — Întreprinderea de piele și mănuși Timișoara
Dugaci Livius — ELBA Timișoara
Haiduc Adrian — student Institutul politehnic
Hanus Sandu — Solventul Timișoara
Laslău Ioan Aurel — Întreprinderea Poligrafică Timișoara
Mihali Petru — I.M. Timișoara
Mihăescu Mircea — Institutul politehnic Timișoara
Mihăeș Aurel — C.I.U.M.M.R. Timișoara
Mihuț Aurelian David — I.A.E.M. Timișoara
Olei Emil — Arta monumentală
Ostaficiuc Constantin — U.J.C.O.O.P. Timișoara
Stan Sorin — I.A. Timișoara
Schnier Francisc — Întreprinderea calapoade Lugoj
Toth Gheorghe — I.R.P. Timișoara

COMUNICAT

Din partea Consiliului Județean Timiș al FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE

Ieri, 20.01.1990 a avut loc o sesiune extraordinară a Consiliului Județean al Frontului Salvării Naționale, cu următoarea ordine de zi:

1. Demisia domnului Fortuna Lorin din funcția de președinte.
2. Completarea locurilor vacante în Consiliul județean.
3. Stabilirea unui nou Birou Executiv.
4. Decizii legate de conduita ziarului Renașterea bănățeană.

Au fost adoptate următoarele hotărîri:

1. A fost aprobată demisia domnului Fortuna Lorin din funcția de președinte.

2. Au fost completate 5 (cinci) locuri din cele devenite vacante. Celelalte locuri disponibile vor fi nominalizate în cel mai scurt timp.

Noii aleși sînt: Marton Florin — inginer C.F.R., Bucșan Ion — director I.J.T.L., Eustațiu Cornel — inginer O.G.A., Marchiș P. — economist Electrobanat, Ciotescu Emilian — inginer Trust S.M.A.

3. A fost stabilită, prin vot, componența noului Birou Executiv al C.J. al F.S.N.: Claudiu Iordache, Florin Marton, Petrișor Morar, Liviu Băcanu, Dan Pervescu, Constantin Ghica, Florin Cnejevici, Tudorin Burlacu, Lorin Fortuna.

Acest Birou Executiv va funcționa pe baza principiului conducerii colective.

4. Întrucît cotidianul „Renașterea bănățeană" își menține, și pe mai departe, statutul ambiguu, publicînd numeroase articole cu caracter destabilizator, culminînd cu acreditarea publicării unui Comunicat al unei anume Comisii electorale, autoînființate și provocînd astfel un șir intolerabil de confuzii, Comitetul Județean al F.S.N. a decis convocarea întregului personal redacțional la o întîlnire de analiză.

5. S-a comunicat, de asemenea, că la Procuratura Civilă a județului Timiș s-a constituit o comisie pentru investigarea actelor de violență comise de membrii fostei Securități împotriva celor arestați. În acest scop, sus-numita comisie dispune de un set complet de fotografii a membrilor fostei Securități, în vederea identificării celor vinovați.

CONSILIUL JUDEȚEAN AL F.S.N.

Impactul a fost neînsemnat, măsurile s-au dovedit tardive.

Comisia electorală, constituită în condiții ciudate pentru un analist al timpurilor noastre, și-a propus să organizeze alegeri atât pentru Consiliul județean, cât și pentru Consiliul municipal Timișoara, precum și pentru celelalte localități din județ. Formal, ea își desfășura activitatea sub autoritatea generalului Popescu; în realitate, avea o libertate de acțiune incredibilă, stabilea inclusiv condițiile pe care un candidat trebuia să le îndeplinească pentru a fi ales într-un Consiliu. Pentru candidați, se cereau doar numele, profesia, vârsta, funcția, locul de muncă (participarea la revoluție nu mai era menționată). Alegerile pentru municipiu erau prevăzute pentru vineri, 26 ianuarie, iar pentru județ duminică, 28 ianuarie (în final, au fost decalate cu câte o zi).

Imediat Biroul Consiliului Județean a intervenit (21 ianuarie) cu precizarea că nu recunoaște Comisia - care de fapt s-a auto instituit - și avertiza că în felul în care s-a constituit și cum intenționează să lucreze va fi imposibil ca alegerea să se poată face în funcție de criteriile aprobate la Cj.F.S.N. Exista riscul, avertiza Cj.F.S.N., să fie aleși oportuniști. Dorința Cj.F.S.N. nu se mai putea impune, în condițiile în care acest organism cedase răspunderea alegerilor către militari.

Tot pe 21 ianuarie, Biroul municipal informează și el că este surprins de anunțul „pretinsei comisii" în privința alegerilor municipale, pentru că pe 13 ianuarie s-a discutat și s-a convenit că la nivelul orașului structura de conducere era aleasă democratic și nu era nevoie de alegeri.

Într-adevăr, pe 13 ianuarie 1990 a avut loc ședința de analiză și completare a Consiliului Municipal Timișoara al Frontului Salvării Naționale, la care au participat reprezentanți ai întreprinderilor și instituțiilor mari din municipiul Timișoara. Au fost prezente delegații de la următoarele întreprinderi și instituții:

- Pompiliu Alămureanu – IPROTIM
- Georgică Arsenescu – Panificație
- Ladislau Fellestahler – I.A.E.M., Azur, Detergenți
- Aurel Ghilea – Electromotor
- Emil Ilea – I.J.P.I.P.S.
- Ștefan Ivan – Universitate, F.D.R.
- Petru Juravle – Industria Linii
- Ioan Marcu – I.M.T.
- Gabriel Marinescu – Electromotor
- Caius Muțiu – I.T.T.
- Simon Mărginean – I.M.T.

- Diodor Nicoară – Filarmonica Banatul
- Nicolae Opriş – M.Ap.N.
- Nicolae Pantici – I.M.T.
- Marin Purice – Electrobanat
- Nicolae Ruşan – C.E.T.
- Roland Filimon - Electrotimiş
- Karl Singer – Universitate
- Ion Traleş – UJCOOP
- Gheorghe Ciuhandu – INCERT
- Mihai Oprescu – Electrometal
- István Sandor – Laboratorul de Embriologie
- Ion Şoimu – Spumotim
- Florea Mirela

În completare au fost reținute patru locuri pentru reprezentanții studenților.

Au fost aleşi în funcții, pentru Biroul Executiv, următoarele persoane:

- Pompiliu Alămureanu – primar al municipiului Timişoara
- Ion Marcu – preşedinte al Consiliului Municipal Timişoara al F.S.N.
- Gabriel Marinescu – vicepreşedinte
- Karl Singer – vicepreşedinte
- Aurel Ghilea – secretar

Membrii:

- Nicolae Opriş
- Caius Muțiu
- Ștefan Ivan
- Ion Şoimu
- student, nenominalizat

Dar evenimentele în municipiu şi în județ au evoluat fără ca de la nivelul Consiliului județean să se mai mențină întregul control asupra lor: se sugera că alegerea Comisiei s-a făcut cu ştirea garnizoanei. Surprinzător de rapid Comisia a anunțat cum se vor face alegerile (de către delegați din întreprinderi şi orașe, norme de reprezentare etc.).

Întru-cât în unele comunități se exprima îngrijorarea că armata ar fi preluat conducerea în județ, Biroul Cj.F.S.N. a emis un Comunicat prin care a încercat să infirme ştirile respective; conducerea de către armată – se spunea în comunicat – era interimară (practic, în felul în care era alcătuit comunicatul, zvonurile se confirmau: conducerea era preluată de către armată nu doar în legătură cu alegerile, cum se convenise inițial. Din această cauză,

„mecanismele“ de la nivelul județului funcționau oarecum în gol, fiind „șuntate“ de către armată.).

În aceeași zi (21 ianuarie) s-a publicat și Comunicatul Consiliu Județean, în care s-a precizat că: s-a aprobat demisia domnului Lorin Fortuna din funcția de Președinte al CFSN județean (a rămas, însă, membru al Biroului); s-a completat Consiliul județean și Biroul cu noi membri (nu este destul de clar motivul acestui demers cu doar câteva zile înainte de alegeri!). Din noul Birou mai făceau parte, între alții: Claudiu Iordache, Florin Marton, Petrișor Morar, Liviu Băcanu, Alexandru Ghica, Florin Cnejevici, Dan Pervescu, Tudorin Burlacu. Biroul soma ziarul *Renașterea Bănățeană* să înceteze diversiunea și anunța că va face o analiză a corpului redacțional pentru stabilirea măsurilor necesare unei bune informări a populației.

Cum am amintit, alegerile s-au desfășurat în întregul județ, inclusiv în orașe și comune unde s-au ales și delegații pentru participarea la alegerea noului Consiliu Județean al FSN. În final, alegerile au fost organizate după procedura fixată de Comisia electorală care, voluntar sau involuntar, a exclus dintre aleși, cu unele excepții, exact membri de frunte ai primei formațiuni născută în timpul Revoluției.

Alegerile s-au desfășurat în zilele de 29 ianuarie 1990, pentru județ și de 27 ianuarie, pentru municipiul Timișoara.

Într-un comunicat (apărut în *Renașterea bănățeană, din 2 februarie, nr. 25) se anunța:*

„Pe 31 ianuarie a avut loc prima sesiune a F.S.N. municipal, după alegeri

S-a ales biroul:

Președinte – Szucsik Iosif

Vicepreședinte – Singer Karl

Ursu Marius, vicepreședinte

Popa Constantin, secretar

Oprescu Mihai (Daniel, în Procesul-verbal al Comisiei)

Cernescu Horea

Radu Gabriel

Ciuhandu Gheorghe

Lupu Camelia

Președinte de onoare (neales de către delegați): Marcu Ioan, pentru meritele sale în Revoluție. Era al treilea Consiliului municipal constituit după 22 decembrie.

Cititorii erau informați și despre Sesiunea Consiliului jude-

țean Timiş, care a avut loc pe data de 1 februarie, şi care a fost condusă de generalul Gheorghe Popescu (de ce?), cu ordinea de zi:

1. Alegerea comandantului Poliției.
2. Alegerea comandantului pompierilor.
3. Probleme Organizatorice şi ale Comisiei de relații externe.
4. Organizarea administrației Cj.F.S.N.
5. Probleme privind statutul Radioului Timiş.
6. Statutul coordonatorilor comisiilor de specialitate

S-au luat următoarele decizii:

- dl. lt. col. Viorel Oancea a fost numit şeful Poliției Timiş
- dl. col Ion Sasu a fost numit comandantul Grupului de pompieri Timiş.

Alegerea de către Cj.F.S.N. a persoanelor pentru cele două funcții s-a impus după ce, prin Decretul lege din 27 decembrie 1989, Poliția şi alte organe aparținând de Ministerul de Interne erau scoase din compunerea M.Ap.N. şi subordonate C.F.S.N. (în prealabil, în funcția de şef al Poliției fusese numit un fost ofițer de securitate).

Componența Comisiilor de specialitate ale Cj.F.S.N. a fost următoarea:

- Comisia pentru reconstituirea istorică a Revoluției de la Timişoara – Ivancioc Carol;
- Comisia pentru tineret – Jupan Caius
- Comisia pentru naționalități – Barany Francisk;
- Comisia pentru culte – Nicu Constantin;
- Comisia pentru Sănătate şi Ocrotiri Sociale – Bordoş Doru
- Comisia pentru Știință şi învățământ – Nicolae Negoescu;
- Comisia pentru Cultură – scriitor Claudiu Iordache;
- Comisia pentru Mediu – Anghel Andrei, biolog;
- Comisia Constituțională, Juridică şi Drepturile Omului – Gâldău Florian;
- Comisia pentru Relații externe – Puri Gherhard;
- Comisia Organizatorică – Tăvală Năstase;
- Comisia pentru Administrație locală – Aurelian Balint;
- Comisia pentru Reconstrucție şi dezvoltare – Drobny Henrik. Aceasta era, practic, structura noului Consiliu, iar domeniile – reprezentate prin comisii – copiau pe cele de care se ocupa C.F.S.N. Se remarcă interesul pentru cunoaşterea Adevărului despre zilele Revoluției prin constituirea unei comisii speciale (prima) care să-l cerceteze şi să-l descopere.

În aceeaşi şedință s-a adoptat, în unanimitate, propunerea ca pastorul László Tőkés să fie preşedinte de onoare al Cj.F.S.N.

Un studiu asupra componenței celor două structuri de conducere, validate prin vot, conduce la interpretări şi constatări privind ponderea tinerilor, a femeilor, a muncitorilor (care, fără „grija partidului“, a scăzut până la o proporție nesemnificativă).

Este clar că la Timişoara s-a exersat un experiment unic în România postrevoluționară: în felul în care s-au organizat alegerile(de către delegați desemnați şi nu direct de către fiecare cetățean, prin candidaturi depuse de întreprinderi nu de către forțe politice) această experiență n-a fost utilizată la alte județe şi nici la Timiş, ulterior. Timişenii au fost convinşi că aceste alegeri au fost corecte. Poate din punct de vedere tehnic, în raport cu practicile de până atunci, dar politic ele au însemnat un pas înapoi (sau un pas pe loc!), pentru că, prin procedură, au interzis depunerea liberă de candidaturi. Alegerile nu s-au organizat nici pe baza pluripartitismului, partidele, atâtea câte erau, n-au depus liste, şi nici în logica pluralismului nu s-au ales membrii din consilii. Cât de libere au fost aceste prime „alegeri libere“? Este de discutat, la timpul respectiv eram departe de o cultură democratică. Oricum, a fost o experiență care merită reținută, dar în nici un caz repetată.

A N E X E

a) Documente emise de structuri ale revoluționarilor

Anexa 1

Rezoluția finală a Adunării populare din Timişoara cu privire la instaurarea adevăratei democrații şi libertăți în România 22 decembrie 1989

I. Adunarea Populară a tuturor locuitorilor din Banat şi din alte părți ale țării, adunați între 15-22 decembrie 1989 la Timişoara, DECLARĂ:

INSTITUIREA ADEVĂRATEI DEMOCRAȚII ŞI LIBERTĂȚI PE ÎNTREG CUPRINSUL ȚĂRII.

II. În legătură cu aceasta, Adunarea Populară din Timişoara

HOTĂRĂŞTE:

1. Demiterea din toate funcțiile de partid şi de stat a dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a soției sale – hidoasa Elena Ceauşescu – precum şi a tuturor membrilor lor de familie şi tragerea la răspundere în cadrul unui proces judecat de o instanță competentă conform procedurii legale;

2. Tragerea la răspundere în cadrul unor procese judecate de către instanțele competente şi conform procedurii legale a călăilor care au dat dispoziție şi au executat ordinele de tragere în populația civilă, ca şi a celor care se fac vinovați de executarea militarilor care au refuzat executarea ordinelor de tragere în populația civilă, în timpul şi din cauza demonstrațiilor pentru democratizarea şi liberalizarea țării şi înlăturarea dictatorului Nicolae Ceauşescu şi a clanului său;

3. Identificarea tuturor celor dispăruți, precum şi a cadavrelor celor uciși în mod criminal în timpul demonstrațiilor din întreaga perioadă a dictaturii Ceauşescu şi înmormântarea martirilor eroi, iar apoi ridicarea unor monumente în cinstea lor în orașele în care aceştia au căzut, prin folosirea materialului rezultat din statuile şi alte obiecte care îi înfățişează pe cei doi dictatori;

4. Eliberarea şi reabilitarea tuturor deținuților şi disidenților politici care în mod îndreptățit şi-au exprimat dezacordul față de politica dictatorială a lui Nicolae Ceauşescu;

5. Instituirea unui guvern provizoriu şi preluarea provizorie a conducerilor locale de stat de către cei mai competenți cetățeni ai patriei;

6. Organizarea de alegeri libere și democratice la toate nivelele și desemnarea organelor de conducere pe criteriul competenței și integrității morale;

7. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim adevărat democratic în toate domeniile vieții publice și alegerea liberă de către popor a sistemului și liniei politice și economice a țării, care să garanteze drepturile și libertățile cetățenești consfințite în Constituție și legile țării, ca și în convențiile și actele internaționale, în scopul creșterii bunăstării materiale și spirituale a poporului nostru și întărirea puterii economice a patriei;

8. Separarea activității politice de activitatea de stat;

9. Abrogarea tuturor legilor și celorlalte acte normative cu conținut antidemocratic și care nu sunt în interesul maselor populare și revizuirea întregului sistem legislativ în scopul democratizării și liberalizării țării;

10. Restabilirea legăturilor diplomatice și consulare cu toate statele care au suspendat sau au întrerupt aceste relații cu țara noastră, datorită dictatorului Nicolae Ceauşescu și clanului său și dezvoltarea în continuare a relațiilor de prietenie și colaborare cu toate statele lumii, cu respectarea normelor și principiilor dreptului internațional;

III. Adunarea Populară din Timişoara salută cu entuziasm patriotic întreaga populație a țării care participă la desăvârșirea democratizării și liberalizării țării, prin demonstrații pașnice cu caracter patriotic și în același timp pe toți cetățenii patriei, care până în acest moment au contribuit prin faptele lor de curaj la înlăturarea dictaturii și îndeamnă întregul popor la continuarea demonstrațiilor pașnice până la îndeplinirea tuturor obiectivelor și hotărârilor adoptate prin prezenta rezoluție.

IV. Adunarea Populară din Timişoara salută ostașii bravei noastre armate care nu s-au supus ordinelor criminale de a trage în populație și o cheamă ca alături de întregul popor să participe la desăvârșirea democratizării și liberalizării țării în sensul celor prevăzute în rezoluție, chiar dacă va fi nevoie să ripostăm dictaturii cu armele în mână.

V. Adunarea Populară din Timişoara se închină cu smerenie în fața memoriei eroilor care și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealurilor noastre, murind pentru răsturnarea dictaturii, pentru democrație, libertate și unitate națională și înfierează hotărârea groaznică a dictatorilor de a da ordinul criminal de a se trage în populația țării.

VI. Adunarea Populară din Timişoara aduce mulțumiri tutu-

ror popoarelor lumii, ca şi fiilor ei cinstiţi aflaţi în exil datorită regimului dictatorial, care prin hotărârile şi îndemnurile lor au ridicat moralul poporului român, fiind alături de noi pe tot parcursul luptei pentru libertate, dreptate şi democraţie.

VII. Pentru conducerea activităţii de stat pe întreg cuprinsul ţării, Adunarea Populară din Timişoara hotărăşte instituirea noului PARLAMENT al ţării în care să fie reprezentată toată naţiunea română şi care să fie împuternicit să ia toate măsurile necesare în interesul întregii naţiuni.

Dată astăzi la 22 decembrie 1989 în Timişoara.

Anexa 2

Comunicatul către țară
al Consiliului Frontului Salvării Naționale

Cetățeni şi cetățene,

Trăim un moment istoric. Clanul Ceauşescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Cu toții ştim şi recunoaştem că victoria de care se bucură întreaga țară este rodul spiritului de sacrificiu al maselor populare de toate naționalitățile şi, în primul rând, al admirabilului nostru tineret, care ne-a restituit, cu prețul sângelui, sentimentul demnității naționale. Un merit deosebit îl au cei care ani de zile şi-au pus în pericol şi viața, protestând împotriva tiraniei. Se deschide o pagină nouă în viața politică şi economică a României.

În acest moment de răscruce am hotărât să ne constituim în Frontul Salvării Naționale, care se sprijină pe armata română şi care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile şi grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății şi demnității în anii tiraniei totalitare.

Scopul Frontului Salvării Naționale este instaurarea democrației, libertății şi demnității poporului român.

Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceauşescu.

Guvernul se demite, Consiliul de Stat şi instituțiile sale îşi încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul Frontului Salvării Naționale. Lui i se vor subordona Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei şi a unităților Ministerului de Interne. Toate ministerele şi organele centrale în actuala lor structură îşi vor continua activitatea normală, subordonându-se Frontului Salvării Naționale, pentru a asigura desfăşurarea normală a întregii vieți economice şi sociale.

În teritoriu se vor constitui consilii județene, municipale, orăşeneşti şi comunale ale Frontului Salvării Naționale, ca organe ale puterii locale.

Miliția este chemată ca, împreună cu comitetele cetățeneşti, să asigure ordinea publică.

Aceste organe vor lua toate măsurile necesare pentru asigurarea aprovizionării populației cu alimente, cu energie electrică, cu căldură şi apă, pentru asigurarea transportului, a asistenței medicale şi a întregii rețele comerciale.

Ca program, Frontul propune următoarele:

1. Abandonarea rolului conducător al unui singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.

2. Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.

3. Separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească în stat şi alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unu sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viaţă.

Consiliul Frontului Salvării Naţionale propune ca ţara să se numească în viitor România. Un comitet de redactare a noii Constituţii va începe să funcţioneze imediat.

4. Restructurarea întregii economii naţionale pe baza criteriilor rentabilităţii şi eficienţei. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată şi promovarea liberei iniţiative şi a competenţei în conducerea tuturor sectoarelor economice.

5. Restructurarea agriculturii şi sprijinirea micii producţii ţărăneşti. Oprirea distrugerii satelor.

6. Reorganizarea învăţământului românesc potrivit cerinţelor contemporane. Reaşezarea structurilor învăţământului pe baze democrate şi umaniste.

Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român şi promovarea adevăratelor valori ale umanităţii. Eliminarea minciunii şi a imposturii şi statuarea unor criterii de competenţă şi justiţie în toate domeniile de activitate.

Aşezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naţionale.

Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.

7. Respectarea drepturilor şi libertăţilor minorităţilor naţionale şi asigurarea deplinei lor egalităţi în drepturi cu românii.

8. Organizarea întregului comerţ al ţării, pornind de la cerinţele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populaţiei României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură şi lumină ale oamenilor.

9. Întreaga politică externă a ţării să servească promovării bunei vecinătăţi, prieteniei şi păcii în lume, integrându-se în procesul de construire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului. Vom respecta angajamentele internaţionale ale României şi, în primul rând, cele privitoare la Tratatul de la Varşovia.

10. Promovarea unei politici interne şi externe subordonate nevoilor şi intereselor dezvoltării ființei umane, respectului deplin al drepturilor şi libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.

Constituindu-ne în acest front, suntem ferm hotărâți să facem tot ce depinde de noi pentru a reinstaura societatea civilă în România, garantând triumful democrației, libertății şi demnității tuturor locuitorilor țări.“

Anexa 3

DECRET – LEGE
privind constituirea, organizarea şi funcţionarea Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi a consiliilor teritoriale al Frontului Salvării Naţionale

Frontul Salvării Naţionale s-a constituit şi reprezintă unirea tuturor forţelor patriotice şi democratice ale ţării pentru răsturnarea clanului dictatorial ceauşist, pentru concentrarea aspiraţiilor celor mai largi mase de oameni ai ţării la o viaţă liberă şi demnă şi cadrul afirmării acestora.

În scopul instaurării democraţiei şi libertăţii, al afirmării demnităţii poporului român, s-a constituit Consiliul Frontului Salvării Naţionale, ca organ suprem al puterii de stat.

Consiliul Frontului Salvării naţionale reuneşte reprezentanţi ai tuturor forţelor patriotice ale ţării, de toate categoriile sociale şi de toate naţionalităţile.

Pentru realizarea unei societăţi cu adevărat democratice în ţara noastră şi pentru asigurarea şi apărarea drepturilor fundamentale ale omului şi cetăţeanului, Programul Consiliului Frontului Salvării Naţionale prevede:

- abandonarea rolului conducător al unul singur partid şi statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ;
- organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie 1990;
- separarea puterilor legislativă, executivă şi judecătorească în stat şi alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unu sau, cel mult, două mandate;
- restructurarea întregii economii naţionale pe baza criteriilor rentabilităţii şi eficienţei. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată, promovarea liberei iniţiative şi a competenţei în conducerea tuturor sectoarelor economice;
- restructurarea agriculturii şi sprijinirea micii producţii ţărăneşti. Oprirea distrugerii satelor;
- reorganizarea învăţământului românesc potrivit cerinţelor contemporane. Reaşezarea structurilor învăţământului pe baze democratice şi umaniste;
- promovarea unei ideologii umaniste şi democratice, a adevăratelor valori ale umanităţii. Eliminarea minciunii şi a impostturii, statuarea unor criterii de competenţă şi justiţie în toate domeniile de activitate;

- aşezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naţionale;

- libertatea presei, radioului şi a televiziunii; trecerea acestora în mâinile poporului;

- respectarea drepturilor şi libertăţilor minorităţilor naţionale şi asigurarea deplinei lor egalităţi în drepturi cu românii;

- libertatea cultelor; garantarea liberei manifestări a credinţelor religioase;

- organizarea întregului comerţ al ţării pornind de la cerinţele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populaţiei României. În acest scop, se va pune capăt exportului de produse agroalimentare şi se va reduce exportul de produse petroliere, acordându-se prioritate satisfacerii nevoilor de căldură şi lumină ale oamenilor;

- salvarea echilibrului ecologic şi eliminarea acelor lucrări şi investiţii care provoacă daune aerului, apei, solului şi pădurilor ţării; promovarea unor tehnologii moderne nepoluante;

- întreaga politică externă a ţării va servi promovării bunei vecinătăţi, prieteniei şi păcii în lume, integrându-se în procesul de constituire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului.

România va respecta angajamentele sala internaţionale şi, în primul rând, cele decurgând din Tratatul de la Varşovia şi din acordurile de la Helsinki.

În realizarea scopului şi programului său,

Consiliul Frontului Salvării Naţionale *decretează*:

Art. 1. – Numele ţării este România.

Forma de guvernământ este republică.

Drapelul ţării este tricolorul tradiţional al României, având culorile aşezate vertical în următoarea ordine, pornind de la lance: albastru, galben, roşu.

Art. 2. – Consiliul Frontului Salvării Naţionale, ca organ al puterii, are următoarele atribuţii:

a) emite decrete cu putere de lege şi decrete; acestea se adoptă cu majoritate simplă de voturi ale membrilor consiliului şi se publică în Monitorul Oficial;

b) numeşte şi revocă pe primul-ministru şi aprobă componenţa guvernului, la propunerea primului-ministru;

c) numeşte şi revocă pe preşedintele Curţii Supreme de Justiţie şi pe procurorul general al republicii;

d) reglementează sistemul electoral;

e) numeşte comisia de elaborare a proiectului noii Constituţii;

f) aprobă bugetul de stat;

g) instituie şi conferă decoraţii;

h) acordă gradele de general, amiral şi mareşal, trecerea în rezervă şi rechemarea în activitate a acestora;

i) acordă graţierea şi comutarea pedepsei cu moartea;

j) ratifică şi denunţă tratatele internaţionale;

k) declară stare excepţională, mobilizare generală sau parţială, precum şi starea de război.

În subordinea Consiliului Frontului Salvării Naţionale funcţionează Consiliul Militar Superior, care coordonează întreaga activitate a armatei şi a unităţilor preluate de la Ministerul de Interne.

Ministerul Apărării Naţionale exercită comanda unică asupra trupelor şi mijloacelor de luptă ale ţării.

Organele de poliţie şi unităţile de pompieri care îşi păstrează toate atribuţiile specifice – se subordonează nemijlocit Consiliului Frontului Salvării Naţionale şi consiliilor teritoriale ale acestora.

Denumirea de „Miliţie“ se schimbă în „Poliţie“.

Art. 3. – Consiliul Frontului Salvării Naţionale este compus din 145 membri.

Consiliul alege direct dintre membrii săi un birou executiv format din 11 membri şi anume: preşedintele consiliului, un prim-vicepreşedinte, doi vicepreşedinţi, un secretar şi şase membri.

Biroul executiv al Consiliului Frontului Salvării Naţionale exercită atribuţiile consiliului în intervalul dintre sesiunile acestuia.

Art. 4.- Consiliul Frontului Salvării Naţionale îşi desfăşoară activitatea în sesiuni, precum şi prin următoarele comisii de specialitate:

- Comisia de reconstrucţie şi dezvoltare economică;
- Comisia pentru agricultură;
- Comisia constituţională, juridică şi pentru drepturile omului;
- Comisia pentru tineret;
- Comisia pentru politică externă;
- Comisia pentru ştiinţă şi învăţământ;
- Comisia pentru cultură;
- Comisia pentru mediu şi echilibru ecologic;
- Comisia pentru minorităţile naţionale;
- Comisia pentru administraţia locală ,
- Comisia organizatorică şi colectivul de împuterniciţi ai consiliului;

Pe lângă Biroul executiv al Consiliului Frontului Salvării Naționale funcționează un colectiv pentru relațiile cu publicul și mijloacele informației de masă,

Art. 5. – Președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale are următoarele atribuții:

- reprezintă țara în relațiile internaționale; încheie tratate internaționale;

- numește și recheamă pe ambasadorii României în și din străinătate;

- primește scrisorile de acreditare și de rechemare ale reprezentanților diplomatici ai altor state;

- acordă cetățenia română, aprobă renunțarea la cetățenie și retrage cetățenia română;

- aprobă stabilirea domiciliului în România pentru cetățeni ai altor state;

- acordă dreptul de azil;

- aprobă înfierea unor minori, cetățeni străini, de către cetățeni români, precum și înfierea unor minori, cetățeni români, de către străini;

Art. 6. – În unitățile administrativ-teritoriale județene, municipale, orășenești și comunale se constituie consilii ale Frontului Salvării Naționale, organe ale puterii locale, ierarhic subordonate Consiliului Frontului Salvării Naționale.

Art. 7. – Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naționale au următoarea componență:

- consiliile județene și cel al municipiului București, între 35 și 51 membri;

- consiliile municipale, între 15 și 27 de membri;

- consiliile orășenești și ale sectoarelor municipiului București, între 11 și 21 membri;

- consiliile comunale, între 9 și 15 membri.

Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naționale aleg dintre membrii lor un birou executiv format din: un președinte, doi vicepreședinți, un secretar și 3-5 membri.

Președintele consiliului este și președintele biroului executiv.

Art. 8. – Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării Naționale răspund pe plan local de organizarea și desfășurarea activităților economice, comerciale, de ocrotire a sănătății populației, de învățământ și cultură, edilitar-gospodărești, precum și de apărarea avuției poporului, de ocrotirea drepturilor cetățenești, de asigurarea legalității și menținerea ordinii publice în unitățile administrativ-teritoriale în care sunt constituite.

În exercitarea atribuţiilor ce le revin, consiliile teritoriale adoptă hotărâri, care sunt luate cu majoritate simplă a voturilor membrilor acestora.

Consiliile teritoriale ale Frontului Salvării naţionale îşi desfăşoară activitatea în sesiuni, precum şi prin comisii de specialitate.

Aparatul propriu al comitetelor şi birourilor executive ale fostelor consilii populare, cel al organelor locale de specialitate ale administraţiei de stat, precum şi al instituţiilor social-culturale locale, îşi vor desfăşura activitatea în actuala lor structură.

Art. 9. – Numărul personalului şi structura aparatului Consiliului Frontului Salvării naţionale se stabilesc de către biroul executiv al acestuia.

Art. 10. – Sunt şi rămân dizolvate toate structurile de putere ale fostului regim dictatorial.

PREŞEDINTELE
CONSILIULUI FRONTULUI SALVĂRII NAŢIONALE
ION ILIESCU

Bucureşti, 27 decembrie 1989.
Nr. 2

_____

Monitorul Oficial, anul I, nr. 4 din 27 decembrie 1989

b). Documente emise de autorităţile centrale şi locale ale regimului comunist

Anexa 4

Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.[340] din 17 decembrie 1989

Şedinţa a fost prezidată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român.

Au participat tovarăşii: Bobu Emil, Ceauşescu Elena, Ciobanu Lina, Constantin Nicolae, Constantin Dăscălescu, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaş Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul-Mizil, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Pană Gheorghe, Popescu Dumitru, Radu Ion, Rădulescu Gheorghe, Totu Ioan, Andrei Ştefan, Curticeanu Silviu, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Milea Vasile, Mureşan Ana, Pacoste Cornel, Postelnicu Tudor, Stoian Ion, Szasz Iosif, Toma Ioan, Ursu Ion.

Au fost invitaţi tovarăşii: Bărbulescu Vasile, Radu Constantin.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nu sunt toţi tovarăşii?

Tov. Silviu Curticeanu:

Lipsesc tovarăşii Coman Ion şi Ilie Matei, care sunt la Timişoara, şi tovarăşa Suzana Gâdea.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Uite, tovarăşi, de ce am convocat Comitetul Politic Executiv.

La Timişoara au avut loc aseară unele evenimente, care s-au reluat astăzi la prânz. Pretextul l-a format aşa-zisul preot reformat, care a fost sancţionat pe linia lor, l-au mutat din Timişoara în alt judeţ şi trebuia să plece din casa pe care o ocupa. N-a vrut să elibereze casa. Episcopul s-a adresat tribunalului, care a hotărât să-l evacueze. Lucrurile s-au tărăgănat mult. Ieri s-au dus să pună în aplicare hotărârea tribunalului. El şi-a organizat un grup. Aici este amestecul cercurilor din afară, al cercurilor străine, de spio-

[340] Arhiva IRRD, Fond 1, dosar 1. O stenogramă a şedinţei a făcut-o, din memorie, şi stenografa Ionescu Maria, pe 4 ianuarie 1990. *Unele diferenţe pot fi sesizate consultând acest al doilea text în:* Alexandru Oşca, *„Eşalonul întâi“ al Partidului Comunist Român şi incapacitatea lui de a gestiona o criză politică majoră (16-22 decembrie 1989), în „Clio 1989“, an III, nr. 1 (5), 2007, p. 129-133.*

naj, începând cu Budapesta, pentru că el a dat şi un interviu. De fapt, lucrurile sunt cunoscute. De altfel este cunoscut şi faptul că atât în răsărit, cât şi în apus toţi discută că în România ar trebui să se schimbe lucrurile. Şi-au propus şi cei din răsărit şi cei din apus să schimbe şi folosesc orice.

Aseară, organele noastre au reuşit să pună ordine. A fost evacuat şi trimis acolo unde a fost dat de Episcopie. Aceasta era, practic, o problemă strict a lor şi trebuia să se aplice o hotărâre judecătorească de evacuare a casei, ceea ce era ceva normal.

Astăzi, spre prânz - de altfel au fost şi ieri, dar tovarăşii n-au înţeles că vor reveni astăzi - o serie de elemente declasate s-au adunat din nou şi au provocat dezordine, au intrat în sediul Comitetului judeţean de partid. Organele noastre de interne s-au purtat slab, pentru că normal era să nu lase să intre pe nimeni în sediul Comitetului judeţean de partid. Trebuia pusă pază, pentru ca asta este o regulă generală. Au avut o atitudine defetistă, capitulardă, atât organele Ministerului Apărării Naţionale, cât şi ale Ministerului de Interne.

Aseară am discutat cu ei şi le-am spus că în cursul zilei de astăzi să facă demonstraţii cu unităţi de tancuri. Să fie în centrul oraşului, să facă demonstraţie. Aceasta presupune că unităţile trebuiau să se găsească în centru.

Eu am dat ordin să se facă acest lucru, iar voi aţi făcut o plimbare. Nu era posibil să se întâmple ce s-a întâmplat dacă unităţile se găseau în centru. Trebuia lichidat repede toate aceste lucruri. Le-a trebuit o oră şi jumătate până s-au mişcat unităţile militare. Unde a fost demonstraţia de care am vorbit, pentru care am dat ordin?

Tov. Milea Vasile:

Am executat deplasarea din est către vest.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nu deplasarea de la est către vest! Unităţile transportoare de tancuri trebuiau să se afle în centru. Asta înseamnă ce am ordonat, nu să se ducă de la est către vest. Am menţionat bine aseară ce trebuie să faci, demonstraţia unităţilor de bază, a tanchetelor, unităţile motorizate, toate trebuiau să fie în centrul oraşului, nu în cazarme. De aceea am spus să faceţi demonstraţie, că demonstraţia presupune ca toate unităţile să fie în centru. Asta înseamnă demonstraţie! Adevărat că n-am dat toate detaliile, dar când spui să fie demonstraţie, trebuie să fie demonstraţie, nu să se plimbe spre Jimbolia sau Arad. Trebuia să fie în oraş, pentru că străzile sunt destul de largi. Acolo trebuiau să fie staţionate unele unităţi.

Același lucru și cu trupele Ministerului de Interne. Impresia mea este că unitățile Ministerului de Interne n-au fost înarmate.

Tov. Elena Ceaușescu:

Au fost neînarmate.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Neînarmați au fost.

Tov. Tudor Postelnicu:

Cu excepția celor de la grăniceri. Restul nu au fost înarmați.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Păi, de ce? V-am spus să fie toți înarmați. De ce i-ați trimis neînarmați? Cine a dat asemenea ordin? Când am înțeles că merg trupele de securitate, era clar că merg înarmate pentru că au armament, au totul în dotare, și auto și tot, nu-i trimiteți să se bată cu pumnul? Ce fel de unități de interne sunteți voi? De unde aveți asemenea lucruri? Curticeanu, să vină imediat și Vlad Iulian.

Cine a dat asemenea dispoziție? De ce ținem trupe de grăniceri? Și mi-ați dat asigurări că aveți 9 plutoane de securitate, ceea ce înseamnă aproape 1.000 de oameni. Unde erau? I-ați trimis neînarmați?! Ce înseamnă sistemul acesta?!

Și am discutat aseară, am spus: luați măsuri și voi, măsuri ferme. Nu mi-ați spus să îi trimiteți să se bată cu bastonul! Nu am nevoie de asemenea unități de securitate. Și miliția trebuia să fie înarmată. Așa este legea.

Tov. Tudor Postelnicu:

Vă raportez, tovarășe secretar general, miliția este înarmată.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Dacă era înarmată trebuia să se tragă, nu să se lase să fie bătută și să-i lase să intre în sediul Comitetului județean. Două ore le-a trebuit unităților ca să ajungă, deși sunt în centru, când trebuiau să fie acolo, pentru că au fost mobilizate să facă demonstrație în stradă. Ele trebuiau să fie în zonă.

Am discutat cu voi și azi-noapte, am discutat de mai multe ori și la 2 și la 3 și la 4 dimineața, ce aveți de făcut.

Tov. Elena Ceaușescu:

Trebuie să-l chemăm la telefon pe tovarășul Coman când sosește acolo.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Curticeanu, ia legătură și Coman să-mi dea imediat telefon.

Tov. Silviu Curticeanu:

Am înțeles. Iau imediat legătura cu Timișoara.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Toți n-ați executat ordinul dat, că am dat ordin în calitatea

pe care o am, de comandant suprem, ordin care este obligatoriu pentru voi, pentru toate unităţile, atât ale Ministerului Apărării, cât şi ale Ministerului de Interne.

Cum este posibilă o asemenea situaţie? Nişte derbedei să intre în sediul Comitetului judeţean de partid, să bată pe soldaţi, pe ofiţeri şi ei să nu intervină?

Ce au făcut ofiţerii tăi, Milea, de ce nu au intervenit imediat, de ce nu au tras? Trebuiau să tragă, să-i lase jos, să someze şi pe urmă să tragă în picioare.

Tov. Vasile Milea:

Nu le-am dat muniţii.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce nu le-aţi dat? Am dat ordin să se tragă în aer, să someze? De ce nu le-aţi dat muniţii? Dacă nu le-ai dat muniţii, mai bine îi ţineai acasă!

Ce fel de ministru al apărării eşti tu? Ce fel de ministru de interne eşti tu, Postelnicu? Spuneaţi că le-aţi dat muniţii de manevră! Ei au primit sarcină de luptă, nu de manevră. Nu aţi spus adevărul. De-abia acum spuneţi, până acum aţi dezinformat. Aţi spus că aţi dat ordin să tragă! De ce aţi dezinformat?!

Dacă trimiteţi unităţile de securitate să se bată cu bastonul mai bine le trimiteaţi acasă; era mai bine atunci că mobilizam 500 de muncitori, cum am făcut pe timpuri în Bucureşti, în 1945, în faţa celor care erau în piaţa aceasta, când au tras, eram cu Doncea, cu Pătrăşcanu şi n-am fugit.

Se poate una ca asta?! De ce atunci oamenii au ştiut ce să facă, acum stau cu bâtul în mână, deci nu se sinchisesc.

Tov. Elena Ceauşescu:

Situaţia este foarte gravă şi neplăcută.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

E gravă şi voi toţi sunteţi vinovaţi, pentru că aţi împins la această situaţie. De unde aţi primit ordin să nu daţi armament la trupele de securitate? A ajuns Coman la Timişoara?

Tov. Silviu Curticeanu:

Încă nu.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Ia legătura imediat şi cum ajunge la sediul Comitetului judeţean să ia legătura cu noi. Toţi comandanţii militari să se găsească şi să fie chemaţi la teleconferinţă. În 5 minute să fie găsiţi.

Tov. Elena Ceauşescu:

Nu se poate aşa, n-a acţionat cum trebuie nici ministrul Apărării Naţionale, nici ministrul de Interne.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

O mână de derbedei, puși la cale de cei care vor să distrugă socialismul şi voi, de fapt, le faceți jocul. Asta este realitatea. Are deplină dreptate Castro, în cele spuse în activul de partid, pentru că nu se poate una ca asta.

Aceasta este de fapt mentalitatea şi la gărzile patriotice şi în activul de partid. De ce nu au fost scoase gărzile patriotice cu armament, că au armament? În felul acesta punem oamenii să stea cu mâna în sân, iar ceilalți vin cu răngi, iar noi stăm şi le ținem predici. Dușmanul nu cu predici îl potoleşti, ci trebuie să-l arzi. Socialismul nu se construieşte cu dezinformare, cu închinăciune, ci cu luptă. Cu luptă trebuie să-l construim. Acum în Europa este o situație de capitulare, de pactizare cu imperialismul, pentru lichidarea socialismului.

Tov. Elena Ceauşescu:

Este laşitate.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Mai mult decât laşitate. Am discutat cu voi toată noaptea de câteva ori.

Tov. Tudor Postelnicu:

Aşa este, de cel puțin 15 ori.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Iar în cursul dimineții, iar de câteva ori. Am fost aici la sediu, după aceea am plecat să văd ce este în oraş, şi mi s-a transmis că s-au adunat din nou în centru. Şi ştiau ce trebuie să facă.

Cum putem califica acest lucru. Să discutăm în Comitetul Politic Executiv această situație, iar eu, în calitate de comandant suprem, consider că ați trădat interesele țării, interesele poporului, ale socialismului şi n-ați acționat cu răspundere.

Tov. Vlad Iulian:

Aveți dreptate, tovarăşe secretar general, aşa este.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Au spus că au scos trupele de securitate, dar erau neînarmate.

Tov. Iulian Vlad:

Aşa este. Au fost cu bastoane de cauciuc şi cu gaze lacrimogene.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce nu au mers înarmați?

Tov. Vlad Iulian:

Am crezut că nu este cazul.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce n-aţi raportat, să spuneţi, că am vorbit toată noaptea cu voi?

Din momentul de faţă, dacă Comitetul Politic Executiv este de acord, destituim pe ministrul Apărării Naţionale şi pe ministrul de Interne şi pe comandantul trupelor de securitate. Din acest moment, preiau comanda armatei, să-mi pregătiţi Decretul. Convocaţi Consiliul de Stat, ca să facem totul legal, în seara asta. Nu mai am încredere în asemenea oameni. Nu se poate merge mai departe aşa. Toată noaptea am stat şi am discutat cu ei din 10 în 10 minute, ca apoi să-mi dau seama că ei nu fac ce le-am ordonat. De-abia pe urmă mi-am dat seama că ei nu fac ce le-am spus. Trebuia să-i omoare pe huligani, să nu-i bată ei. Tu crezi că huliganii aceia n-au ştiut care este situaţia cu voi, de ce au intrat în sediu? Intrarea în sediul organului de partid nu este admisă.

Cine v-a dat dreptul să vă consultaţi voi şi să nu luaţi măsurile care se impun pentru că eu am discutat cu voi şi v-am dat ordin?

Ştiţi ce ar trebui să vă fac, să vă pun în faţa plutonului de execuţie! Asta meritaţi, pentru că ceea ce aţi făcut voi înseamnă pactizarea cu inamicul!

Ai făcut armata Milea, aşa se cheamă, nu?!

Tov. Vasile Milea:

Da, tovarăşe secretar general.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nu se poate una ca asta!

Să se convoace Consiliul de Stat, imediat.

Tov. Silviu Curticeanu:

Da, am înţeles.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Deci, tovarăşi, având în vedere situaţia care s-a creat, acum de fapt îmi dau seama că, aşa cum este, nu se poate face ordine cu ciomagul. Am convocat şi teleconferinţa. Voi da ordin ca imediat să se primească, acum, armament, toţi să fie înarmaţi şi să aplice ordinul. Când am dat ordin să aplicaţi starea de necesitate, cu ce o aplicaţi, cu bâta?! Când am spus „stare de necesitate“ ce înseamnă pentru voi „stare de necesitate“, „cu bâta“?

Tu, care conduci trupele de securitate, nu ştii ce înseamnă „stare de necesitate“?

Tov. Vlad Iulian:

Ştiu, tovarăşe secretar general, am dat ordin.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Nici acum nu spuneţi adevărul, pentru că cei de la sediul Comitetului judeţean de partid n-au avut cu ce trage. Soldaţii au

luptat cu ce au avut, cu bâta, şi au reuşit să facă faţă. Unul dacă trăgea, ar fi fugit ca potârnichile. Voi nu vedeţi unde aţi adus situaţia? Am spus să trageţi în aer, somaţi, şi dacă nu, trageţi în picioare.

Tov. Elena Ceauşescu:

Să fi tras în ei, să fi căzut şi pe urmă luaţi şi băgaţi în beci. Nu vi s-a spus aşa? Unul să nu iasă.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Deci, măsuri imediate, să lichidăm repede ce este la Timişoara, să punem trupele în stare de alarmă, în stare de luptă, atât unităţile Ministerului de Interne, cât şi cele ale Apărării Naţionale şi oriunde se încearcă vreo acţiune, lichidată radical, fără nici un fel de discuţie. Şi, desigur, să atragem atenţia gărzilor patriotice, că nu se poate lupta cu ciomagul. Toată situaţia să se dezbată serios cu întregul activ de partid, cu UTC-ul. Ce fel de educaţie comunistă faceţi voi tineretului? Ce fel de UTC-işti sunt aceştia care au fost în rândul huliganilor? De altfel, au fost şi câţiva membri de partid, dar mulţi UTC-işti. Ce educaţie revoluţionară faceţi voi?

Uite, tovarăşi, eu pun problema luării unor măsuri ferme. Dacă aveţi altă părere, vă rog s-o spuneţi aici, că trebuie stabilite acţiunile şi măsurile ce trebuie luate, pentru că aici sunt acţiuni puse la cale atât din est, cât şi din vest, care s-au unit pentru a distruge socialismul, că vor un „socialism uman capitalist“.[341]

Ce părere aveţi voi?

Tov. Manea Mănescu:

Suntem de acord cu dumneavoastră şi cu toate măsurile luate.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Dacă are cineva altă părere, vă rog să spuneţi.

Tov. Elena Ceauşescu:

Trebuie luate măsuri radicale, pentru că aici nu se poate merge cu îngăduinţă, pentru că asta ar însemna să capitulăm.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Vom lupta până la ultimul şi trebuie să supunem aprobării partidului, pentru că independenţa şi suveranitatea se cucereşte şi se apără cu luptă, pentru că dacă în 1968 nu am fi acţionat şi nu adunam aici poporul, nu înarmam gărzile patriotice, ar fi venit şi peste noi, cum au făcut în Cehoslovacia, pentru că atât sovieticii, cât şi bulgarii erau la graniţă. Nu am dezarmat poporul(probabil,

[341] Concept neîntâlnit în nici un alt document, probabil o concluzie personală a lui Nicolae Ceauşescu.

o greşeală de transcriere. Logic: am înarmat poporul - n. ns.). Am pus şi am votat în Marea Adunare Naţională, ca totul să se apere cu arma în mână. De ce nu apăraţi legile, socialismul, că legile socialismului sunt legile ţării.

Tov. Elena Ceauşescu:

Acestea sunt legi, care nu se discută.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Că acum aţi discutat voi cum să faceţi şi aţi trimis (forţele de ordine, n. ns.) cu mâna goală, pentru că asta înseamnă ce aţi discutat voi?!

Ce facem cu ministrul Apărării? Ce spui tu, Milea?

Tov. Vasile Milea:

Dacă aţi ordonat aşa, aşa transmitem imediat. După aceea sunt la dispoziţia dumneavoastră.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce n-au ieşit unităţile cu arme, pentru că cu puşca în mână, fără armament nu se poate apăra şi nici bate.

Tov. Elena Ceauşescu:

Trebuie să spună ce este în concepţia lor, care este poziţia lor.

Tov. Vasile Milea:

Vă raportez, altă poziţie nu am nici eu şi nici ceilalţi tovarăşi.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Tu să vorbeşti în numele tău.

Tov. Vasile Milea:

Repet, tovarăşe secretar general, altă poziţie şi altă concepţie nu am.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce nu aţi luat măsuri?

Tov. Vasile Milea:

Sunt vinovat. Am gândit că nu va lua amploare.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Tu trebuia să te temi de amploare. Ştiaţi care este situaţia la Timişoara, în loc să luaţi măsuri, aţi trimis neînarmată armata. Trebuia să fi luat măsuri imediat şi să fi lichidat de ieri, dar n-aţi făcut acest lucru şi aţi ajuns până astă-seară.

Tov. Tudor Postelnicu:

Mult stimate tovarăşe secretar general,

Mult stimată tovarăşă Elena Ceauşescu,

Raportez în faţa Comitetului Politic Executiv, în faţa dumneavoastră, că sunt întru totul de acord cu măsurile care vor fi luate împotriva mea. Vreau să vă mărturisesc în modul cel mai sincer, ca activist al partidului, trimis să-mi desfăşor activitatea în

acest sector de activitate, că nu vreau să mă disculp cu nimic. Port întreaga răspundere și, repet, nu vreau să mă disculp, că nu putem să facem și mai mult.

Vă raportez că sunt un ostaș cinstit și devotat al partidului, dar vă mărturisesc, eu nu am cunoscut că unitățile trebuie să iasă cu armament, cu cartușe de război. Indiferent ce măsuri se vor lua asupra mea, aceasta este situația. Nu o dată am auzit discutându-se, s-a discutat în consiliul de conducere, cu cadrele de câteva ori, am asistat la asemenea discuții și nu am reținut că trebuie ca unitățile să fie scoase cu armament.

Eu vreau să vă spun că am acționat cu fermitate, pe baza orientărilor și indicațiilor date de dumneavoastră în noaptea care a trecut. Am făcut tot ce a fost cu putință…

Tov. Elena Ceaușescu:

N-ai făcut nimic.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Din momentul când te duci cu bâta la așa ceva, înseamnă că n-ai făcut nimic.

Tov. Elena Ceaușescu:

Dacă nu v-a fost clar, de ce nu ați întrebat? Trebuia să întrebați dacă ies trupele înarmate sau neînarmate.

Tov. Tudor Postelnicu:

Vă raportez că nici într-un act normativ nu am găsit acest lucru și nu mi s-a comunicat că trebuie să iasă cu cartușe de război.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Nici grănicerii nu sunt înarmați, că sunt pe graniță?

Tov. Vasile Milea:

Cei care sunt la paza frontierei au cartușe de război.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Postelnicu și Vlad n-au cunoscut acest lucru?

Tov. Tudor Postelnicu:

V-am raportat și vă raportez că în dotarea unităților noaste sunt cartușe de război.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Atunci, de ce n-au ieșit cu ele?

Tov. Vlad Iulian:

Gândurile noastre au fost că este o acțiune de mică amploare și că putem să rezolvăm fără cartușe.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

De ce n-ați întrebat?

Tov. Vlad Iulian:

Este o greșeală fundamentală a noastră.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Am spus să trageți de avertisment, dacă nu se retrag, trageți în picioare. Nu m-am gândit că trageți cu gloanțe de manevră. Este apă de ploaie. Cei care au intrat în sediul Comitetului județean de partid nu trebuiau să mai iasă de acolo, trebuiau să fie jos, la pământ.

Tov. Tudor Postelnicu:

Au acționat prost generalii şi forțele trimise acolo.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Voi le-ați dat ordinul acesta.

Tov. Vasile Milea:

Aşa este, noi suntem vinovați.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

De ce să-i acuzăm pe ei, pentru că voi le-ați dat ordinul acesta. Aşa reiese acum, foarte clar. Să hotărască Comitetul Politic Executiv.

Tov. Tudor Postelnicu:

Închei spre a vă spune că sunt de acord cu măsurile luate de dumneavoastră, cu măsurile luate de Comitetul Politic Executiv.

Eu, ca activist al partidului, ca fost activist al partidului, vă mulțumesc pentru sprijinul primit în toată această perioadă şi vă asigur că voi fi în continuare un ostaş credincios al partidului, indiferent că voi rămâne cu calitatea sau fără calitatea de membru de partid, rămân în continuare un om, un muncitor cinstit partidului şi patriei, indiferent că voi rămâne în funcția pe care o am sau nu.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Ce părere aveți, tovarăşi, trebuie să hotărâm ce facem?

Tov. Gheorghe Rădulescu:

Părerea mea acum, în legătură cu ministerul Apărării Naționale şi cu Ministerul de Interne, consider că nu este cazul, pentru că nu este acum momentul potrivit pentru acest lucru.

Tov. Tudor Postelnicu:

Tovarăşe secretar general, dacă aveți încredere în mine, vă asigur că nu voi precupeți zi şi noapte şi îmi voi face datoria, aşa cum voi putea şi cum vor dovedi faptele.

Tov. Constantin Dăscălescu:

V-aş ruga, tovarăşe secretar general, să analizați cu multă grijă. Acum s-au auzit indicațiile şi ordinele date, dar să nu ne grăbim să luăm nişte măsuri care n-ar fi bine studiate.

Vă rog să analizați cu discernământul dumneavoastră acest lucru. Eu sunt pentru măsuri ferme, dar este bine să gândim ceea ce facem.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Ce zici, Manea?

Tov. Manea Mănescu:

Tovarăşe preşedinte, zic să rezolvăm situația care este acum şi după aceea să luăm măsuri.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Cu cine să rezolvăm? Este o problemă care se putea rezolva de ieri dimineață în două ore, dar nu s-a rezolvat. S-a imprimat acest spirit de a da înapoi, de a nu lupta, ci de a capitula. Asta este problema.

Tov. Gheorghe Oprea:

Tovarăşe secretar general, cred că sarcinile sunt foarte clare. Cred că tovarăşii au înțeles bine ce au de făcut şi vă rog să le acordați încrederea să se ocupe în continuare. Acum le este clar ce au de făcut.

Cred că acum au înțeles, le este foarte clar. Cred încă o dată că putem să le acordăm încrederea să acționeze aşa cum ați ordonat dumneavoastră.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Ştiți cum ați procedat acum? Cum ați trimite pe front unități să le nimicească duşmanul, dezarmate, să fie nimicite de duşman. Asta ați făcut. Ați pus unitățile militare într-o situație foarte proastă.

Ce garanție există că voi toți nu veți proceda la fel ca până acum?

Tov. Tudor Postelnicu:

Vă asigur, tovarăşe secretar general, că nu se va mai repeta o asemenea situație. Vă rog să-mi acordați această încredere şi să lăsăm să vorbească faptele până când dumneavoastră, conducerea superioară de partid, Comitetul Politic Executiv vor aprecia.

Tov. Vasile Milea:

Garanția pentru mine este că n-am înțeles primejdia de la început, acum îmi este clar, când ați spus că este „stare excepțională“.

Tov. Vlad Iulian:

Vă asigur, tovarăşe secretar general, că ascultând sarcinile care mi le-ați dat, voi face în aşa fel să merit încrederea dumneavoastră.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Bine, să mai încercăm, tovarăşi?

- Toți tovarăşii sunt de acord.

• • •

Să amânăm această hotărâre, să vedem cum acţionează şi apoi să reluăm această discuţie.

- Toţi tovarăşii sunt de acord.

Vom vedea cum acţionează în rezolvarea acestei situaţii.

Tov. Vasile Milea:

Am înţeles, aşa vom face.

Tov. Tudor Postelnicu:

Am înţeles pe deplin cele spuse de dumneavoastră, vă asigur, tovarăşe secretar general, că aşa vom proceda.

Tov. Iulian Vlad:

Şi eu am înţeles, tovarăşe secretar general, sarcinile ce revin trupelor de securitate şi vom proceda întocmai.

• • •

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Dacă vom putea pleca mâine în vizită în Iran, Biroul Permanent al Comitetului Politic Executiv răspunde de întreaga activitate. Activitatea directă va fi coordonată de tovarăşa Elena Ceauşescu şi tovarăşul Manea Mănescu, să convoace şi hotărârile să le ia împreună întregul Birou Permanent. Nimeni dintre membrii Biroului Permanent nu vor pleca din Bucureşti în aceste zile. Ceilalţi se pot duce.

De acord?

- Toţi tovarăşii sunt de acord.

Am dat, de altfel, indicaţia să se întrerupă orice activitate de turism. Nu trebuie să mai vină nici un turist din străinătate, pentru că toţi s-au transformat în agenţi de spionaj. De asemenea, să se întrerupă şi micul trafic de frontieră imediat. Am dat ordin la Ministerul de Interne, dar trebuie chemaţi şi cei de la turism imediat, iar locurile neocupate să fie date la cetăţenii români.

Nici din ţările socialiste să nu mai vină, în afară de Coreea, de China şi din Cuba. Pentru că toate ţările socialiste vecine nu ne prezintă încredere. Cei din ţările socialiste vecine sunt trimişi ca agenţi. Întrerupem orice activitate de turism.

La toate judeţele se va declara stare de alarmă. Unităţile militare, ale Ministerului de Interne, ale Securităţii sunt în stare de alarmă.

Să dăm la teleconferinţă indicaţia ca să se ia toate măsurile faţă de orice încercare, pentru că trebuie să apărăm independenţa patriei şi a socialismului împotriva oricăruia, indiferent cine este.

Acestea sunt problemele care se pun acum. Am impresia că nu s-au înţeles la Congres lucrurile cum trebuie. Hotărârile nu au fost de paradă. Toţi trebuie să ştie că suntem în stare de război.

Tot ce s-a întâmplat şi se întâmplă în Germania, în Cehoslovacia şi în Bulgaria acum şi în trecut în Polonia şi Ungaria, sunt lucruri organizate de Uniunea Sovietică cu sprijinul american şi al Occidentului.

Trebuie să fie foarte clar acest lucru, iar ceea ce s-a întâmplat în ultimele trei țări – R.D. Germană, Cehoslovacia, Bulgaria au fost lovituri de stat organizate şi cu sprijinul plevei societății, cu pleava societății cu sprijin străin. În acest fel trebuie înțelese lucrurile. Nu se pot judeca altfel.

Este clar tovarăşi, sunteți de acord?

- Toți tovarăşii sunt de acord.

Tov. Elena Ceauşescu:

În felul acesta vom acționa.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Voi aveți altă părere? Niculescule, tu eşti de acord?

Tov. Paul Niculescu:

De acord, tovarăşe secretar general.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Vreau să fie clar.

Vom trece de această situație. Am mai avut şi situația din 1968, dar acum este mai rău decât în 1968 pentru că se face demagogie, se înşeală poporul cu lozinci anticomuniste, pentru că se urmăreşte de fapt lichidarea socialismului. Aceasta este realitatea.

Uite, aşa să facem, dacă sunteți de acord?

- Toți tovarăşii sunt de acord.

(Toți tovarăşii se angajează că aşa vor acționa.)

Cu aceasta ridicăm şedința.

Anexa 5

Stenograma Teleconferinţei prezidată de Nicolae Ceauşescu[342] din 17 decembrie 1989

Teleconferința a fost prezidată de tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România.

La teleconferință au participat membri şi membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv, secretari ai C.C. al P.C.R.

Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Începem teleconferința, tovarăşi!

Bună seara!

Am convocat această teleconferință, având în vedere unele evenimente foarte grave care s-au întâmplat în ziua de ieri şi de astăzi la Timişoara.

Aparent, totul a pornit de la un proces de evacuare a unui preot care a făcut declarații antiromâneşti la Budapesta şi s-a aliat cu cercuri revizioniste, ostile integrității României.

S-au făcut greşeli pentru că normal problema trebuia rezolvată într-o oră-două, conform legilor țării şi normelor care sunt în toată lumea, dar, în loc de acesta, s-au dus discuții inadmisibile şi s-a dat ocazia cu acest prilej să strângă elementele pe care le-a pregătit din timp.

Acum reiese clar că acesta a fost un pretext, că a fost pregătit din timp de agenții din străinătate şi de cercurile antisocialiste şi din Est şi din Vest.

Repet cu toată seriozitatea, încă la Timişoara nu s-a pus ordine pentru că s-au făcut unele greşeli inadmisibile în aplicarea măsurilor stabilite şi primul lucru care a fost, a fost acela că unitățile care au fost destinate să aplice unele măsuri, de fapt au fost puse în imposibilitatea să acționeze – au fost trimise dezarmate.

La Timişoara sunt acum toți comandanții. Am spus că la

---

[342] Arhiva Națională Istorică Centrală *(A.N.I.C.), Fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 338/1989, filele 16-20;* vezi şi: Alexandru Oşca, *„Eşalonul întâi" al Partidului Comunist Român şi incapacitatea lui de a gestiona o criză politică majoră (16-22 decembrie 1989), în „Clio 1989", anul III, nr. 1(5) 2007*, p. 134-139, Camelia Moraru, Constantin Moraru, *Stenograma teleconferinței lui Nicolae Ceauşescu din 17 decembrie 1989, în „Clio 1989", anul I, nr. 1-2, 2005*, p. 189-193; Constantin Sava, Constantin Monac, *Op.cit*., p. 146-151; Teodor Brateş, *Trilogia Revoluției Române în direct*, Editura Ager-Economistul, 2004, p. 40-45. Teleconferința a început la ora 17,00 şi a durat aproximativ 30 de minute.

teleconferință să fie prezenți și marii comandanți militari de acolo.

Am transmis - cu câteva minute înainte tovarășului Ion Coman, care a sosit acum cu alți generali la Timișoara, - ordinul: toate trupele primesc muniție de război, de front și somează pe oricine nu se supune. Se socotește stare de necesitate și se aplică legea!

În Timișoara a fost atacat și sediul Comitetului județean de partid și nu s-a reacționat cum trebuie, s-a întors și obrazul celălalt, parcă ar fi fost Iisus Hristos!

Începând de astăzi, toate unitățile Ministerului de Interne, inclusiv miliția, trupele de securitate, unitățile de grăniceri vor purta armament de luptă, inclusiv gloanțe. Fără discuție! Cu respectarea regulamentelor și normelor legale, de somație, conform legilor țării.

Oricine atacă un soldat, un ofițer, trebuie să primească ripostă! Oricine intră într-un consiliu popular, sediu de partid, sparge geamurile la magazine, trebuie să primească riposta imediat! Nici un fel de justificare! Menționez: umanismul nu înseamnă capitularea în fața dușmanului! Umanismul înseamnă apărarea poporului, a integrității țării și socialismului.

De asemenea, toate unitățile militare sunt în stare de alarmă și au în această situație și armamente de luptă, de dotare de luptă, înseamnă inclusiv muniție! Nu pleacă nicăieri fără muniție de luptă!

Unitățile de motorizate merg cu armamentul din dotare ușor, cu armamente ușoare din dotarea de luptă.

Se interzice orice acțiune! Oricine încearcă vreo manifestare, imediat somat, arestat și pe urmă stăm de vorbă să clarificăm, fără nici un fel de discuție!

Aceasta este prima problemă.

Dacă s-a înțeles bine, și întreb întâi la Timișoara? Dacă sunt prezenți, să-mi răspundă primul secretar care îndeplinește și calitatea de comandant al județului, și tovarășul Ion Coman, dacă sunt prezenți ofițerii acolo?

- Tov. *Bălan Radu:*

Să trăiți, tovarășe comandant suprem! sunt aici cu tovarășul Ion Coman. S-au luat măsuri pentru executarea ordinului dat de dumneavoastră.

- Tov. *Nicolae Ceaușescu:*

Am întrebat dacă ofițerii sunt în sală?

- Tov. *Ion Coman:*

Nu sunt în sală. Organizăm ce aţi spus dumneavoastră.

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Am cerut să fie în sală!

De ce nu sunt în sală?

Vă rog, transmiteţi ordinul meu! Acţionaţi în calitatea pe care o aveţi în raport de situaţie, în calitatea de situaţie de luptă! Activitatea fiecăruia o judecăm ca atare şi într-o oră trebuie restabilită complet ordinea în Timişoara.

Te rog, chemaţi-i şi daţi-le ordin şi când sunt la voi mi-i daţi şi mie să vorbesc cu ei la telefon!

S-a înţeles?

- Tov. *Ion Coman:*

Capătul la trei coloane intră în Timişoara. Am trimis să dirijeze în centrul oraşului.

Am ordonat să tragă foc!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Comandantul diviziei din Timişoara unde este?

Comandantul diviziei?

- Tov. *Ion Coman:*

Este la divizie, tovarăşe Nicolae Ceauşescu!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

De ce la divizie?

Ceilalţi generali din Bucureşti unde sunt? Imediat să vină împreună cu voi, să fie la locul de comandă şi locul de comandă este Comitetul Judeţean al partidului.

Acesta este punctul de comandă!

Generalii care au mers cu tine unde sunt? Generalii care au venit din Bucureşti – şeful Marelui Stat Major, ministrul adjunct şi ceilalţi unde sunt?

- Tov. *Ion Coman:*

Acum am fost cu ei şi merg să vadă cele trei coloane.

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Te rog, acţionează în numele meu şi preiei comanda şi îmi raportezi din 15 în 15 minute cum se soluţionează problemele!

Pe toţi îi chemi şi le dai ordin să execute!

Toate unităţile să fie în centru şi să pună ordine!

S-a înţeles?

- Tov. *Ion Coman:*

Am înţeles, tovarăşe Nicolae Ceauşescu!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Poftim! Nici acum nu au sosit unităţile, deşi mi s-a raportat că au sosit!

- Tov. *Vasile Milea:*

Punctul de comandă a fost la comandamentul diviziei. Au legătură prin radio cu tancurile.

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Trebuie să fie strânse împreună. Dar nici unitățile n-au sosit.

- Tov. *Vasile Milea:*

Sunt la intrarea în oraş.

Cei din Arad, Lugoj. Ceilalți sunt în oraş!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Dacă celelalte județe au înțeles măsurile care trebuie luate din acest punct de vedere au ceva nelămuriri sau de întrebat ceva?

Cluj, s-a înțeles?

- Tov. *Prim-secretar de la Cluj:*

S-a înțeles, tovarăşe secretar general!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Iaşul, s-a înțeles?

- Tov. *Prim-secretar de la Iaşi:*

S-a înțeles!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Vă rog, imediat chemați toți comandanții şi aplicați măsurile! Nu aşteptați de la Bucureşti alte dispoziții!

Acestea sunt dispoziții care sunt obligatorii pentru toată lumea!

Oricine este, raportați; imediat să fie destituit cine nu acționează în mod corespunzător!

A doua problemă.

Trebuie neapărat gărzi muncitoreşti[343], să fie bine pregătite unitățile, să se discute şi să meargă, dacă se apelează la ele, cu armament de luptă, bine verificați! Să se discute foarte serios în toate unitățile, să se vadă în învățământul superior necesitatea de a se arăta tineretului că este necesar să se adopte o poziție fermă față de orice manifestări antisocialiste, care pun în pericol integritatea şi independența României, cuceririle poporului.

Că aceasta este obligația tuturor cetățenilor patriei, indiferent de origine sau că sunt sau nu sunt membrii de partid, cu tineretul, dar cu toate organizațiile. Toate organizațiile trebuie considerate mobilizate.

Pe primul plan trebuie să stea producția, şi nici o încercare

[343] Nu rezultă clar în ce măsură Ceauşescu se referea la Gărzile Patriotice care fiinţau în baza Legii sau se gândea să constituie alte unități (gărzi muncitoreşti).

de a dezorganiza producţia nu trebuie admisă, sau de a sabota activitatea de producţie – nici în industrie, nici în toate domeniile – să se asigure buna aprovizionare cu tot ce este necesar, dar cu atitudine fermă, dacă se găsesc elementele care încearcă să provoace dezordine. Că nu trebuie să credem că noi suntem ocoliţi şi nu există şi la noi anumite elemente care s-au pus în serviciul diferitelor servicii străine, care acţionează pentru un dolar sau pentru o rublă împotriva propriului popor, împotriva independenţei ţării!

Trebuie să demascăm fără cruţare şi să spunem clar că este necesară o unitate şi o poziţie fermă împotriva oricăror încercări de a lovi programul de dezvoltare, în cuceririle revoluţionare, în integritatea şi independenţa ţării.

Vă rog să se ia măsuri ferme, să se prelucreze foarte serios în toate domeniile de activitate! Practic, întreg comitetul judeţean de partid, activul de partid trebuie considerat în stare de alarmă! Fără a neglija, repet, problema producţiei, a planului, dar atenţie la orice fel de manifestări.

Nu trebuie să mai subliniez faptul că cercurile reacţionare îşi concentrează atenţia de a face totul pentru a submina socialismul în România, independenţa şi integritatea ţării. Au făcut, de altfel, şi declaraţii publice, şi tot ceea ce se întâmplă în ţările socialiste în ultimul timp este de fapt o acţiune de destabilizare, care are drept scop distrugerea socialismului! Este adevărată lovitură de stat, aşa-zis paşnică! Antisocialistă! Şi aşa trebuie privită ca atare!

Dacă asupra acestor probleme există vreo neclaritate?

Nu?

Am stabilit că nu mai primim în perioada următoare turişti străini şi să nu mai aibă loc nici aşa-zisul mic trafic de frontieră. Îl suspendăm! Vom reveni mai târziu. Acum nu avem timp de mic trafic de frontieră! Fiecare stă să se ocupe de problemele lor!

Nu trebuie să admitem, şi oricine, şi străinii, dar şi din ţară, care sunt prinşi că desfăşoară activitate antisocialistă trebuie loviţi fără cruţare, fără nici un fel de justificare şi trebuie să spunem poporului clar, nu să umblăm cu subînţelesuri!

- Tov. *Elena Ceauşescu:*

Trebuie spus deschis!

- Tov. *Nicolae Ceauşescu:*

Aşa cum am spus în anul 1968, după intrarea în Cehoslovacia, acum situaţia este şi mai gravă şi trebuie să spunem clar întregului popor, întregului partid şi să luăm toate măsurile pentru a

putea răspunde oricărei încercări de amestec străin în România, şi a respinge amestecul în România, de destabilizare, de a abate poporul de pe calea dezvoltării socialiste!

Iată, tovarăşi, acesta este, pe scurt, obiectul acestei teleconferințe, dar care vreau să înțelegeți că are loc într-o situație deosebită şi trebuie să luăm măsuri cu toată fermitatea!

Dacă aveți ceva de întrebat? Sau de spus?

Este clar, tovarăşi?

Vă rog, atunci, aşezați-vă, chemați unitățile interne, armata, Biroul Județean, activul şi stabiliți măsurile care se impun astăzi. Nu amânați mâine!

Să organizăm grupe de patrulare comune, formate din unitățile de miliție, de securitate şi de armată, cu organizațiile de partid şi cu U.T.C., cu tineretul, cu activiştii de partid, bine verificați, cu poziție fermă, activă, instruiți bine! Şi aceasta nu pentru o zi! Aceasta pentru perioada până când se va revoca acest ordin! Va rămâne în vigoare, practic până după Anul Nou!

La fel, în întreprinderi, în comune, peste tot, asigurând desfăşurarea normală a activității de producție, realizarea în mai bune condițiuni a planului, a tuturor măsurilor. Dați o ripostă fermă tuturor acțiunilor provocatoare din partea oricui ar fi acesta!

Dacă aveți ceva de întrebat, întrebați! Încă o dată, întreb: aveți ceva de spus? Nu!

Orice problemă se iveşte, imediat trebuie să raportați!

Nu amânați, iar dacă s-a ivit o problemă să luați măsuri, dar raportați orice problemă, orice problemă se iveşte! Nimeni nu trebuie să acopere nimic! Absolut sub nici un motiv!

Vă mai întreb o dată, tovarăşi, dacă aveți ceva de spus sau de întrebat ceva?

Nu?

Atunci, tovarăşi, cu acestea am încheiat teleconferința şi vă rog, treceți imediat la măsuri ferme în sensul celor ce am spus!

Spor la muncă.

Anexa 6

Stenograma
Teleconferinţei lui Nicolae Ceauşescu
cu privire la evenimentele de la Timişoara[344]
20 decembrie 1989

Teleconferința a fost prezidată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român

Au participat: Elena Ceauşescu, Constantin Dăscălescu, Manea Mănescu, Gheorghe Rădulescu, Ion Radu, Constantin Radu, Silviu Curticeanu, Vasile Milea, Vasile Bărbulescu.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Începem teleconferința.

Bună seara tovarăşi,

Doresc, foarte pe scurt, să mă refer din nou la evenimentele care au fost la Timişoara şi care, de fapt, nu au încetat. În seara aceasta mă voi adresa, prin posturile de radio şi televiziune, întregii naţiuni în legătură cu această problemă.

Este necesar să se explice tuturor cetăţenilor, încă din această seară, că toate aceste incidente grave de la Timişoara au fost organizate şi dirijate de cercuri revanşarde, revizioniste, de serviciile de spionaj străine, cu scopul clar de a provoca dezordine, de a destabiliza situaţia în România, de a acţiona în direcţia lichidării independenţei şi suveranităţii teritoriale a României.

De altfel, cercurile din Budapesta au şi făcut declaraţii în această privinţă. Este acum, pe deplin clar,că toate acestea au fost minuţios pregătite şi au avut un scop bine stabilit, aşa se explică că, cu toate eforturile făcute de organele locale, de unităţile de ordine şi de armată de a linişti lucrurile, nu au dus la rezultate. Dimpotrivă, aceste cercuri, aceste grupuri organizate au intensificat acţiunile lor antinaţionale. Aceasta a făcut necesar ca unităţile militare şi de ordine să intervină pentru apărarea ordinii, a bunurilor oraşului Timişoara, îndeplinindu-şi şi obligaţiile şi răspunderile prevăzute în Constituţie şi legile ţării.

---

[344] Dr. Alexandru Oşca, *„Eşalonul întâi“ al Partidului Comunist Român şi incapacitatea lui de a gestiona o criză politică majoră (16-22 decembrie 1989), în Clio 1989, nr. 1(5), 2007, p. 139-142.* Stenograma a fost refăcută la 4 ianuarie 1990, la ora 20.50, la Ministerul Apărării Naţionale. Stenograma iniţială a fost predată lui Iamandi Gheorghe la data de 20.XII.1989, în două exemplare.

Trebuie să se atragă atenția tuturor, nu numai comuniștilor, dar tuturor oamenilor muncii că, campania declanșată imediat de diferite cercuri, începând cu Budapesta, demonstrează cu putere – inclusiv declarațiile președintelui Statelor Unite ale Americii – acest lucru. Chiar președintele SUA a declarat că a discutat de problemele României cu Gorbaciov, la Malta. Gorbaciov nu a zis nimic, ceea ce înseamnă că l-a aprobat.

Acum, după declanșarea atacurilor SUA împotriva Republicii Panama, reiese clar că și evenimentele acestea, de la noi, fac parte din planul mai general împotriva statelor care își apără independența, integritatea și suveranitatea și nu doresc să capituleze în fața dictatului cercurilor imperialiste, reacționare, a celor care vor să lichideze independența și integritatea teritorială a statelor.

Toate acestea impun, tovarăși, din partea tuturor cetățenilor, a tuturor oamenilor de bună-credință, o întărire a independenței și suveranității, un răspuns ferm tuturor acelora care în slujba diferitelor cercuri străine acționează împotriva intereselor poporului român.

Este necesar să facem totul, ca însăși oamenii muncii, toți cetățenii din toate domeniile, să dea ei răspuns și să acționeze pentru a neutraliza orice acțiuni îndreptate împotriva dezvoltării socialiste, a independenței, a liniștii poporului nostru.

Este necesar ca imediat, chiar înainte de a vorbi la radio și televiziune, să discutați aceste probleme, să organizăm – după cuvântul meu la televiziune, chiar începând din această seară – și mâine, în întreprinderi adunări, unde să se adopte moțiuni de condamnare a acelora care s-au pus în slujba străinătății, a cercurilor străine, de apărare a independenței și suveranității României.

În mod corespunzător, trebuie să întărim măsurile de ordine în toate domeniile de activitate, în toate unitățile să se organizeze în rândul oamenilor muncii, grupe speciale de apărare a ordinei, a întreprinderilor, a instituțiilor, pentru a nu fi necesar să se apeleze la unitățile militare decât în condițiuni deosebite, și numai cu aprobarea corespunzătoare.

Desigur, același lucru trebuie discutat cu toți, inclusiv în armată, pentru că trebuie să înțeleagă bine pentru că ea are astăzi marea răspundere, în fața poporului, de a apăra și respinge orice acțiuni care sunt împotriva independenței, suveranității, integrității teritoriale, a liniștii, a construcției socialiste în țara noastră.

Cel mai bun răspuns trebuie să fie activitatea de realizare, în bune condițiuni, a planului în toate domeniile de activitate, de

a demonstra că întregul popor este ferm hotărât, respingând orice provocări ale cercurilor reacţionare, care din păcate, mai găsesc sprijin în unele elemente trădătoare, huliganice, declasate, să asigurăm dezvoltarea patriei noastre pe calea socialismului, realizarea programelor adoptate de Congresul al XIV-lea al partidului

Iată, tovarăşi, ceea ce am vrut să vă spun în această scurtă teleconferinţă. Dacă aveţi ceva de întrebat sau de spus, tovarăşi, vă rog să spuneţi. Nu aveţi întrebări, nu aveţi vreo problemă deosebită de ridicat?

Tov. Ion Traian Ştefănescu (Dolj)

Să trăiţi tovarăşe secretar general. Sunt primul secretar al Consiliului judeţean de partid Dolj.

Dacă ne-aţi putea spune cam în jurul cărei ore veţi vorbi la posturile de radio şi televiziune, pentru a putea organiza noi, în mod corespunzător, vizionarea.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Voi vorbi la deschiderea emisiunii de televiziune la ora 19,00.

Tov. Elena Ceauşescu:

Nu s-a înţeles acest lucru!

Tov. Ion Traian Ştefănescu

Am înţeles, să trăiţi.

Tov. Nicolae Ceauşescu:

Mai sunt ceva întrebări? Dacă nu mai sunt, atunci vă rog să treceţi la măsurile necesare şi spor la muncă.

* *
*

Tov. Nicolae Ceauşescu

Noi va trebui să dăm la radio şi ceea ce a spus Bush, că a discutat despre situaţia din România cu Mihail Gorbaciov, la Malta. Să dăm aceasta după ce dăm ştirea cu intervenţia din Republica Panama.

Reiese clar, chiar din declaraţia lui Bush, că a discutat despre situaţia din România, că trebuie să se ia unele măsuri împotriva României. Bush a declarat că a discutat cu Gorbaciov la Malta acest lucru, iar Gorbaciov a ascultat fără să dea nici un răspuns. De fapt a fost de acord.

Gorbaciov a spus că nu a dat nici un răspuns.

Anexa 7

Cuvântarea lui Nicolae Ceauşescu transmisă la posturile naționale de radio şi televiziune 20 decembrie 1989, Bucureşti, ora 19.00

Dragi tovarăşi şi prieteni, cetățeni ai Republicii Socialiste România

Mă adresez, în această seară, întregului popor al patriei noastre socialiste, în legătură cu evenimentele grave care au avut loc, în ultimele zile, la Timişoara.

În zilele de 16 şi 17 decembrie, sub pretextul împiedicării aplicării unei sentințe judecătoreşti legale, câteva grupuri de elemente huliganice au organizat o serie de manifestări şi incidente trecând la atacarea unor instituții de stat, distrugând şi jefuind o serie de clădiri de magazine, de clădiri publice, iar în ziua de 17 decembrie şi-au intensificat activitatea împotriva instituțiilor de stat şi de partid, inclusiv a unor unități militare.

Din desfăşurarea evenimentelor şi din declarațiile unor participanți la aceste evenimente, aceste grupuri aveau scopul de a provoca dezordine şi distrugerea instituțiilor şi bunurilor generale ale oraşului şi de a da semnalul unor asemenea acțiuni şi în alte centre.

Populația din Timişoara cunoaşte şi a văzut toate aceste distrugeri de tip fascist care au avut loc.

Cu toate insistențele depuse, timp de două zile, de organele politice, de partid, de Consiliul popular, de conducerile întreprinderilor şi de organele de ordine, aceste grupuri au continuat şi şi-au intensificat activitatea de distrugere, de atacare a instituțiilor şi magazinelor, inclusiv a unor unități militare.

În aceste împrejurări grave, în seara zilei de 17 decembrie, fiind atacate, unitățile militare au răspuns prin focuri de avertisment împotriva celor care au continuat să acționeze împotriva unităților militare şi instituțiilor de stat şi politice.

Deoarece acțiunile grupurilor antinaționale, teroriste au continuat, unitățile militare – conform Constituției şi în conformitate cu legile țării – au fost obligate să se apere, să apere ordinea şi bunurile întregului oraş, de fapt să apere ordinea în întreaga țară.

Organele de ordine, procuratura au efectuat şi continuă să efectueze cercetările corespunzătoare pentru a stabili cauzele şi

vinovații acestor acte cu caracter net fascist, provocator, de distrugere.

Din datele de care se dispune până în prezent, se poate declara cu deplină certitudine că aceste acțiuni cu caracter terorist au fost organizate şi declanşate în strânsă legătură cu cercurile reacționare, imperialiste, iredentiste, şoviniste şi cu serviciile de spionaj din diferite țări străine.

Scopul acestor acțiuni antinaționale a fost acela de a provoca dezordine în vederea destabilizării situației politice, economice, de a crea condițiile dezmembrării teritoriale a României, distrugerii independenței şi suveranității patriei noastre socialiste.

Nu întâmplător, posturile de radio de la Budapesta şi din alte țări au declanşat, încă din cursul acestor acțiuni antinaționale, teroriste, o campanie deşănțată, de ponegrire, de minciuni împotriva țării noastre.

Scopul – repet, după datele pe care le avem până acum şi din poziția luată de cercurile revizioniste, de cercurile imperialiste din alte țări – este acela de a distruge independența, integritatea, de a opri cursul dezvoltării socialiste a României, de a întoarce România înapoi sub dominația străină, de a lichida dezvoltarea socialistă a patriei noastre.

În fața acestei situații deosebit de grave, este necesar să acționăm în deplină unitate, cu toate forțele, pentru apărarea independenței, integrității şi suveranității României, de a asigura dezvoltarea construcției socialiste în patria noastră.

Mă adresez cetățenilor din Timişoara cu chemarea de a da dovadă de înaltă răspundere şi de a face totul pentru liniştea şi ordinea oraşului lor, de a contribui la liniştea şi ordinea în întreaga țară.

Doresc să declar, cu toată răspunderea, că unitățile armatei noastre, care au misiunea apărării independenței şi suveranității patriei, a cuceririlor revoluționare, au dat dovadă de multă, de foarte multă răbdare.

Nu au răspuns, chiar atunci când soldații şi ofițerii au fost loviți, ci numai atunci când situația a ajuns de aşa natură încât au fost atacați de bandele teroriste şi au fost puse în pericol instituțiile fundamentale, ordinea din județ.

Armata şi-a îndeplinit pe deplin datoria față de patrie, față de popor şi cuceririle socialismului!

Dacă armata şi unitățile de ordine nu şi-ar fi îndeplinit datoria şi răspunderea față de patrie, față de popor, ar fi însemnat să nu răspundă jurământului, să nu îndeplinească prevederile Constituției țării de a acționa cu fermitate în apărarea cuceririlor soci-

aliste, a cuceririlor întregului popor, a independenței, integrității și suveranității României.

De altfel, așa trebuie să acționeze orice cetățean al patriei noastre în apărarea socialismului și independenței țării!

Vreau să declar deschis că nu aș răspunde încrederii acordate de popor dacă nu aș face totul pentru a apăra integritatea, independența, suveranitatea României, dreptul deplin al poporului nostru de a-și hotărî dezvoltarea în mod independent, fără nici un amestec din afară. Campania declanșată de diferite cercuri și guverne împotriva României demonstrează cu putere că aceste acțiuni au fost din timp și bine pregătite.

Se pune pe drept cuvânt întrebarea: de ce acele cercuri imperialiste și guverne care fac tot felul de declarații împotriva României nu au spus niciodată nimic în legătură cu evenimentele foarte grave din diferite țări, din ultimul timp?

Reiese cu toată claritatea că această campanie împotriva României face parte dintr-un plan mai general împotriva independenței și suveranității popoarelor – a acelor popoare care nu vor dominația străină și sunt gata să-și apere cu orice preț, inclusiv cu arma în mână, independența, dreptul la o viață liberă.

Cu toții ne reamintim de poziția fermă a întregului nostru popor în 1968, împotriva invaziei Cehoslovaciei și pentru apărarea independenței României. Acum se poate afirma că este o situație asemănătoare, sau chiar mai gravă. De aceea, se impune să acționăm cu întreaga răspundere pentru a respinge orice atacuri împotriva României, a construcției socialiste din patria noastră.

Regretăm foarte mult că s-a ajuns la o asemenea situație, dar aceasta nu se datorește organelor de ordine și unităților militare, care timp de două zile au dat dovadă de maximă răbdare și îngăduință față de acțiunile elementelor teroriste, fasciste din Timișoara, ci acelora care s-au pus în slujba agenturilor străine și care au acționat în mod premeditat și bine pregătit pentru declanșarea acestor grave incidente de la Timișoara!

Mă adresez tuturor organelor și organizațiilor de partid, comuniștilor, organizațiilor UTC, sindicatelor și tuturor sindicaliștilor, Organizației Democrației și Unității Socialiste, tuturor organelor și organizațiilor obștești pentru a acționa, în deplină unitate, pentru apărarea în aceste împrejurări grele, pentru a asigura respingerea oricăror acțiuni împotriva patriei noastre socialiste, pentru a asigura dezvoltarea muncii pașnice, de realizare a hotărârilor Congresului al XIV-lea al partidului.

Mă adresez tuturor cetățenilor patriei noastre – fără deose-

bire de naţionalitate – cu chemarea de a da dovadă de o înţelegere deplină a situaţiei grave care s-a creat prin acţiunile teroriste de la Timişoara şi de a acţiona, în deplină unitate şi solidaritate, pentru apărarea socialismului, de a face totul pentru a nu se mai permite să se repete asemenea stări de lucruri!

Societatea noastră asigură condiţii de participare a tuturor cetăţenilor ţării, a tuturor categoriilor sociale la întreaga viaţă politică, la conducerea întregii societăţi. Sunt create cele mai largi posibilităţi ca, în cadrul democraţiei noastre muncitoreşti-revoluţionare, să dezbatem şi să soluţionăm, în deplină unitate, toate problemele privind viaţa, munca, suveranitatea întregii naţiuni, dar şi independenţa, suveranitatea şi integritatea patriei.

Este necesar să respingem cu hotărâre orice acţiuni îndreptate împotriva patriei, a poporului nostru – constructor paşnic al socialismului – a independenţei, a construcţiei noii orânduiri socialiste în România!

Să acţionăm cu întreaga răspundere faţă de prezentul şi viitorul socialist al patriei noastre, pentru a asigura munca şi liniştea întregului nostru popor! Este de datoria tuturor cetăţenilor Republicii Socialiste România să acţioneze cu toate forţele împotriva tuturor celor care, în slujba diferitelor interese străine, a serviciilor de spionaj, a cercurilor imperialiste reacţionare, îşi vând ţara pentru un pumn de dolari sau de alte valute.

Trebuie să dăm o ripostă hotărâtă împotriva celor care vor să dezmembreze România, să lichideze integritatea şi independenţa patriei noastre! Este necesar să sprijinim – în orice împrejurări – armata noastră, apărătoare de nădejde a independenţei, suveranităţii şi integrităţii ţării, a construcţiei socialiste, a vieţii paşnice a întregii noastre naţiuni!

Să acţionăm în aşa fel pentru a nu fi necesară intervenţia armatei. Dar, în acelaşi timp, să nu se admită, în nici o împrejurare, ca armata să fie atacată, să nu admitem ca ea să fie oprită să acţioneze împotriva celor care creează dezordine, a celor ce împiedică activitatea paşnică a poporului!

Adevărata libertate, adevăratul umanism înseamnă a asigura dezvoltarea socialistă a patriei, bunăstarea întregii naţiuni, a asigura independenţa, integritatea ţării şi a-i demasca pe toţi aceia care acţionează – indiferent sub ce forme – împotriva intereselor patriei, a independenţei, a socialismului în România.

Înţelegând bine gravitatea evenimentelor petrecute la Timişoara, aceste acţiuni dirijate şi organizate împotriva patriei noastre, doresc să asigur întregul nostru popor, întreaga noastră naţi-

une, că atât organele de stat, cât și organele de partid vor face totul și vor acționa cu întreaga răspundere pentru a soluționa problemele în deplină colaborare cu toți oamenii muncii, cu toți cetățenii patriei noastre, pentru a face totul pentru ca programele măreațe de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate să fie realizate în cele mai bune condiții.

Doresc să declar, în această seară, în fața întregii noastre națiuni, că, în ce mă privește, ca fiu devotat al poporului, în munca și răspunderile încredințate de partid și popor, voi acționa în orice împrejurări în interesul poporului, pentru bunăstarea și fericirea sa, în interesul construcției socialiste, al independenței și suveranității țării! Nu am și nu voi avea nimic mai presus decât poporul, patria, integritatea României și socialismul!

Cel mai bun răspuns pe care îl putem da cercurilor reacționare, acelora care doresc să distrugă independența și să oprească construcția socialistă în România este unitatea noastră, a tuturor, a întregii națiuni, îndeplinirea în cele mai bune condiții a programelor de dezvoltare social-economică, de înaintare fermă a patriei noastre, liberă și independentă, pe calea socialismului, acționând cu toată hotărârea pentru pace și colaborare, pe principiile deplinei egalități în drepturi cu toate națiunile lumii!

Mă adresez tuturor cetățenilor patriei noastre cu chemarea de a da dovadă de înalt spirit patriotic și revoluționar, de a înțelege că cele întâmplate la Timișoara constituie acțiuni organizate din timp de cercurile reacționare, de agenturile de spionaj străine, care au inițiat toate acestea împotriva patriei noastre.

Să acționăm cu toată răspunderea în așa fel ca nicăieri în țara noastră să nu se mai poată organiza și să nu se mai producă asemenea situații.

Este necesar, dragi tovarăși și prieteni, cetățeni ai Republicii Socialiste România, să dăm dovadă de mare răspundere și înțelepciune a poporului nostru, care în cele mai grele timpuri a dat mari jertfe. Mulți din cei mai înaintați fii ai națiunii noastre și-au dat viața pentru independența, pentru bunăstarea, pentru integritatea țării și construcția socialismului în România.

Nu trebuie să existe nimic care să împiedice acțiunea noastră hotărâtă pentru a servi poporul, socialismul, viitorul luminos al patriei noastre, al națiunii noastre!

Vă adresez, dragi tovarăși și prieteni, chemarea de a întări colaborarea și unitatea, de a face totul pentru libertatea, pentru construcția socialismului, pentru bunăstarea poporului, pentru integritatea și independența României!

Anexa 8

Punctaj şi conspect din carnetul personal al prim-secretarului Comitetului municipal Timişoara al P.C.R., Petre Moț 16 – 17 decembrie 1989

APROFUNDĂRI

1. Modul cum s-au organizat.
2. Liderii lor.
3. Intențiile lor.
4. Modalități de cooperare.
5. Strada Timotei Cipariu.
6. Dacă au fost plecați peste hotare.
7. Concediu – unde.
8. Ce participanți cunoașteți.

Programul Adunării Generale, activul de partid 16 – 17.12.1989.

Tov. Radu Bălan:

- Stare de necesitate.
- Se interzice (sic!) grupuri de oameni.
- Să circule singuri; domiciliul şi loc de muncă.
- Se interzic spectacolele.
- Prezența la fabrică, elevi, activul educatorilor.
- Se interzice vânzarea de băuturi.
- În organizațiile de partid, U.T.C., în colective pe sectoare: să explicăm oamenilor în mod real, să nu se facă interpretări.
- Se va da o tematică orientativă.
- Acțiunea a pornit de la un motiv, cel pios.
- În 1987, un preot reformat duşman, desfăşoară (activitate de cult, n. ns.) înainte şi după ce episcopatul i-a retras calitatea, el a trebuit să părăsească locuința, el trebuia să părăsească Timişoara.
- Să elibereze locuința.
- A refuzat să se mute.
- Episcopia a cerut (sprijin, n. ns.) județului pentru evacuare.
- Nu a voit să se evacueze, deşi s-a stat de vorbă cu el.
- A cerut sprijinul credincioşilor.
- Participanții, pleava societății şi copii.
- S-a transformat în manifestări criminale.
- Mai toate unitățile devastate.
- Au dat foc, au distrus maşinile pompierilor.
- Au fost distruse mijloace de transport, autoturisme.

- S-a încercat să nu se folosească forța două zile la rînd.
- Acțiunile au fost alimentate cu băuturi
- Avertisment insistent
- S-au folosit cartușe oarbe, apoi s-a tras în picioare – situația a fost impusă.
- Legile sunt obligatorii.
- Suntem hotărâți să apărăm orânduirea cu orice preț, chiar sacrificii.
- Suntem hotărâți să mergem înainte.
- Cine vrea să se opună se va lovi de forța noastră, 5, 6, 7, mii.
- 350.000 locuitori timișoreni, nici 2 la sută din populație, 98 la sută nu i-a pus la punct.
- Au fost atacate întreprinderi.
- Studenții nu au participat.
- Opinia publică nu a fost mobilizată.
- Gărzile patriotice nu au fost prezente, superficialitate în pregătirea acestora.
- Prezența la lucru, obligatorie: fiecare om să fie la lucru, văzut fiecare caz de neprezentare.
- Cei arestați vor fi discutați în conducere şi analizați.
- Să se investigheze acei care au participat şi discutați.
- Organizarea activității în producție, realizarea planului de producție.

Tov. Ilie Matei

- Analiza reală a planului de producție şi pregătirea întreprinderii contra-apărării (pentru apărare, n. ns.), gărzile să apară iute.
- Dacă vin la fabrică pentru provocare, loviți.
- Acțiune antisocialistă, antiromânească.
- Acțiunea este deosebit de gravă.
- La ieşirea din schimb să nu se tragă din plin, oamenii să nu iasă din casă când se atacă militar, unitățile să tragă în plin (neclar, n. ns.).
- Să se facă eforturi pentru comerț, transport în comun.
- Au lovit în partid şi aprovizionare.

Tov. Pacoste

- Distrugeri au fost …
- Tot felul de sensuri.
- Să nu slăbim spiritul de combativitate şi de educare.
- Să se ia cuvântul, dezaprobare.

Tov. Bălan

- Activul nostru se desfăşoară în colectivele de muncă.

- Ne vom deplasa la schimbul 2.

- Să se dispună să se ducă în liniște acasă, să îi asigurăm că este liniște şi securitate.

- Să se pregătească pentru mâine.

- Am luat toate măsurile de strictă necesitate: carne, lapte, orez.

- Să combatem zvonurile, propaganda.

- Să se prezinte dezastrul produs; greutățile existente se datoresc vandalismului, întreprinderile să participe la refacerea, combaterea huliganilor.

- Să apărăm tot ce s-a realizat real pe decembrie.

- Participarea la realizarea volumului aprovizionării, etc, nu se pot realiza prin strigăte.

- Greutățile în transportul în comun.

- Grupuri mici de …

- Prezența armatei s-a făcut (s-a creat) o necesitate de a opri cetele distructive.

c). Documente ale structurilor de Securitate şi Miliție

Anexa 9

Punctaj pentru instruirea personalului din subordinea generalului Emil Macri[345] 17 decembrie 1989

1. Stăpânirea străzii.
- echipe de patrulare pentru investigare – miliție şi securitate.
2. Să dăm atenție studenților.
3. Prezenți cu forțe de investigație.
4. Dispoziții la P.C.T.F.(Punct Control Trecere Frontieră, n. ns.) pentru străinii ce intră şi unde merg. Uniformă în zonă.
7. Pl[utoane] + 100 cadre.
Nevoi: 400 scuturi.
400 bastoane.
Întăriți dispozitivele.
Răniți: Inspectorat – 10 ofițeri, 10 subofițeri.
Pompieri – 1 M.T., dispărut – Bejenaru, din Lugoj.
Elemente reținute – 215.
- 175 la miliție.
- 32 la penitenciar.
- 8 la garnizoană.
- Au acționat aproape 8500 elemente.
Noi, cu 12.000 cadre şi M.T.
Raport: 1/8 (neclar, n. ns.) – am învins.
Ce să tratăm:
- un preot a fost mutat disciplinar de organele lui.
- Neavând (?) trebuia să se mute şi pentru acte de indisciplină.
- Episcopul Reformat s-a adresat Tribunalului Județean pentru a-l obliga sa părăsească locuința.
- Episcopul a avut dreptate. El şi-a organizat un grup de oameni care să-l sprijine şi care s-au dedat la dezordine. Au intervenit organele de stat ca să apere legea.
Toți să respecte legea, El nu.
- E regretabil că s-au dedat (la dezordini, n. ns.)şi oameni care nu aveau nimic.

[345] *"Evenimentul zilei", anul I, nr. 32 din 29 iulie 1992.*

- Organele au intervenit şi au aplicat legea;

- Măsurile se vor lua mâine. Astăzi, cu elevii – vor fi anunţaţi părinţii la şcoală şi se va arăta ce au făcut – şi-i dau în primire, cu grijă.

- Studenţii (care participă, n. ns.), exmatriculaţi.

- Muncitorii, în afara Timişoarei.

- 10.00 – Filtre totale de circulaţie, cu reţinerea tuturor numerelor de maşini spre Arad, Jimbolia, Moraviţa, Lugoj.

- Patrulări prin oraş pentru descoperirea încercărilor de constituire a grupurilor.

10.00 – Pe str. Gh. Doja în spatele casei lui T.L (László Tőkés) s-au adunat 20-30 de enoriaşi – bătrâni şi femei. Să intervină organul de miliţie pentru a fi împrăştiaţi.

10.05 – A sosit echipa de la Procuratura Generală sub comanda tov. Diaconescu.

- 322 – 390 – 410 – 81 femei, 329 bărbaţi.

10.30 – pe str. Gh. Doja s-au adunat cca. 150 de persoane.

- Lt.col. Bunoaica, cu 1 pluton, intervine pentru împrăştiere.

- La faţa locului este tov. gl. Mihalea V. şi lt. col. Corpodeanu.

- 10.37 – Tov. prim secretar:

- La Bega sunt bişniţari – a fost col. Fărcaşu.

- La biserica Reformată se acţionează la cei adunaţi.

- 10.50 Tov. prim secretar: 500 persoane se îndreaptă de la Piaţa Maria spre Catedrală. S-a oprit circulaţia din ordinul tov. prim secretar Moţ.

- să intervină cu 2 plutoane.

- 11.05 – Tovarăşul prim secretar: din cei 215 câte femei sunt?

- Tovarăşul cpt. Negru, comandantul Penitenciarului comunică: au fost aduse 390 elemente din acţiunea Vasile (nume de cod pentru supravegherea pastorului Tőkés).

- 10.10 – Tovarăşul col. Sima a venit din zonă şi constată că nu se acţionează ferm, se staţionează la regionala C.F.R.

11.05 Tovarăşul ministru T. Postelnicu:

- Tov. Velicu să rămână;

- col. Ciocoiu – rămâne acolo;

- să merg pentru ½ oră să fac o informare a militarilor care au participat: pe fondul încălcării legilor, elemente anarhice, certate cu disciplina, sub influenţa unor elemente s-au dedat la…

- 16.00 se vor da indicaţii lui Mihalea şi Nuţă privind desfăşurarea activităţii.

- să vină Diaconescu să dea un telefon din partea conducerii partidului.

- să ni se dea situația cadru de la tov. Nuță.

- să se discute și pe linie de partid.

- adunările la studenți se fac de organele noastre în decembrie (indicația tovarășei Elena Ceaușescu). Paranteza este pusă de coordonatorul lucrării;

- să știe și tovarășul prim-secretar.

- 12.00 Lt. col. Bunoaica raportează că stăpânește situația în zona «Vasile».

- dispunem de 15 plutoane din care: - 12 plutoane în dispozitiv.

- 3 plutoane în cazarmă.

- vom mai primi 5 plutoane de la Arad și Orăștie și vom avea 20 plutoane.

- mai avem 9 plutoane de grăniceri.

- se va trimite: 200 scuturi, 150 bastoane.

Lt. col. Păun, de la Divizie – dacă e cazul să intervină cu forțe.

12.25 – La Catedrală și în Piața Operei s-au adunat cca. 500 persoane care scandează.

- 1 pluton securitate, col. Comănici.

- 3 plutoane grăniceri – de la Teatru.

- 400 M.T. de la M.Ap.N.

- dispozitivul se schimbă la poartă și Comitetul Județean de Partid + câinii.

- se va modifica dispozitivul și se scot 2 mașini de pompieri.

12.40 S-a raportat la tov. general Nuță.

- să acționăm în forță.

12.50 Tov. gl. Nuță – a raportat tov. ministru T. Postelnicu, care ordonă să luăm toate măsurile pentru anihilare.

- mai scot 2 plutoane de grăniceri.

- 13.00 Tovarășul Prim secretar comunică din partea tov. Comandant Suprem – că e stare de necesitate – dacă nu se retrag vor fi arestați.

- să transmit la toți subordonații că la Timișoara s-a declanșat starea de asediu – dacă nu, se aplică legea.

- Gl. Mihalea să dea un telefon la tov. ministru.

- 13.25 – Coloana de 600 persoane a ajuns în față la Continental spre Comitetul Județean P.C.R.;

- gl. Velicu, gl. Macri.

Lt. col. M. Sas, col. Deheleanu.

13.30 Tov. Postelnicu: izolați de masa mare copiii, să nu fie răniți – din ordinul tovarășului Comandant Suprem.

- Se trage foc de avertisment.

Anexa 10

NOTA
Inspectoratului judeţean Timiş al M.I., privind aspecte reieşite din analiza evenimentelor din zilele de 17 şi 18.12.1989[346]

În ziua de 16.12.1989, între cei ce incitau pe cei adunaţi în faţa domiciliului lui Tőkés, a venit şi un individ cu soţia. Individul are următoarele semnalmente: 30-35 de ani, statura mijlocie, conformaţia corpului potrivită, faţa ovală, păr negru, ten brunet, frunte înaltă, nas drept mijlociu, bărbie ovală, îmbrăcat în scurtă bleu din fâş, cămaşă de culoare bleumarin, fără cravată; blugi, pantofi negri. Soţia: 25-30 ani, înaltă (puţin mai înaltă ca soţul), conformaţia potrivită, faţa ovală, părul castaniu-deschis, coafat permanent, ten şaten, ochi căprui, nas drept mijlociu, bărbie ovală, îmbrăcată în palton maro-pepit, cizme negre. Vorbesc foarte bine româneşte dar şi ungureşte. El are o ură destul de mare împotriva noastră dar se fereşte să şi-o manifeste.

În ziua de 17.12.1989

La orele 11.00 au început să se adune mai mulţi indivizi pe podul de pe B-dul. 6 Martie la intersecţia cu splaiul Tudor Vladimirescu.

Până la orele 12.35 s-au adunat cca. 3.000-4.000 şi împreună strigând mai multe lozinci cu caracter denigrator la adresa conducerii de partid şi de stat. Au continuat pe B-dul 6 Martie, Săvineşti, Centrul Civic, B-dul Michelangelo, Complexul Studenţesc, unde au scandat: „Studenţi veniţi cu noi“ şi au intrat în grupuri de 40-50 de indivizi şi individe în căminele studenţeşti (3, 4, 5, 6, 7, 16, 17, 18, 19, 20, 21) unde au încercat să mobilizeze mai mulţi studenţi pentru a-i însoţi.

La orele 12,50 au continuat pe str. Cluj, Michelangelo, B-dul. Victoriei, 23 August, oprindu-se în faţa Comitetului Judeţean de Partid, în acest timp ataşându-li-se şi alte grupuri mici.

Între orele 13.00 – 15.00 au scandat la început „Vrem primarul, vrem primarul“, apoi alte lozinci cu caracter denigrator la adresa conducerii de partid.

Au încercat să forţeze dispozitivul format din trupe de militari, au aruncat cu pietre, sticle şi au lovit cu bastoane de lemn şi

[346] Marius Mioc, *Revoluţia din 1989 şi minciunile din „Jurnalul Naţional“*, Timişoara, 2005, p. 101-105.

răngi metalice în militari şi alte forțe de ordine, precum şi în clădirea Comitetului Județean, apoi au intrat mai mulți indivizi în incinta acesteia.

La orele 15.00, când s-a intervenit cu tancuri iar prin aer patrula un elicopter, grupul s-a răsfirat continuând prin Parcul Civic, Piața Huniade, B-dul. 30 Decembrie.

La orele 16.00 din direcția B-dului 6 Martie au început să vină grupuri compacte de circa 100 de persoane, care s-au oprit în fața Catedralei Ortodoxe. Până la orele 17.00 în fața Catedralei s-au adunat circa 5000 de indivizi şi individe.

Până la orele 17.30 în mai multe zone, când s-a intervenit cu forțe de ordine, mai mulți indivizi, majoritatea tineri între 13-20 de ani au spart vitrinele magazinelor şi au furat mărfurile din interior. Din mulțimea adunată s-au aruncat cu petarde, pietre şi sticle incendiare asupra forțelor de ordine, precum şi asupra blindatelor, pe multe imobilizându-le şi trecându-se la dezarmarea acestora.

Din cartierele Girocului, Circumvalațiunii, Calea Şagului, Lipovei au început să vină spre B-dul. 30 Decembrie mai multe grupuri compacte, care s-au oprit în fața Catedralei Ortodoxe, mărind cu mult numărul celor prezenți şi scandând mai multe lozinci cu caracter denigrator.

De asemenea, în cartierele menționate mai sus, grupuri izolate de indivizi tineri (15-20 de ani) având asupra lor răngi, au spart vitrinele de la toate magazinele de pe arterele principale, iar mărfurile fie că au fost furate, fie că au fost arse.

De pe B-dul 30 Decembrie un grup compact de circa 300-400 de persoane s-au deplasat pe B-dul. Politehnicii, V. Pîrvan şi s-au oprit în fața Universității unde, de asemenea, au strigat lozinci cu caracter denigrator.

Şi în alte zone au fost observate grupuri de 50-200 persoane care au avut aceleaşi manifestări.

Permanent am urmărit şi am comunicat ofițerului de serviciu sau conducerii situația-operativă, mişcarea grupurilor, direcția de deplasare, comportarea, în funcție şi de aceasta luându-se măsurile corespunzătoare.

De asemenea, am comunicat dacă forțele ce au intervenit reuşesc sau nu să-şi ducă la îndeplinire misiunea.

În ziua de 17.12.1989 inițial am infiltrat ofițeri în rândurile demonstranților până în momentul începerii activităților de la Consiliul Popular Județean.

Menționez că spargerea geamurilor şi alte acte huliganice

au fost începute de trei copii de 10-12 ani, ţigani, fiind urmaţi, la început de 3-4 tineri prost îmbrăcaţi, apoi de cca 40 alţi tineri.

O individă a luat steagul R.S.R. şi s-a urcat cu el pe pervazul ferestrei, fluturându-l în timp ce gloata o aplauda şi striga "Libertate" – referindu-se la statuia din S.U.A. (care a înţeles aşa ceva). Având în vedere că individa şi o parte din gloată a înţeles mimica ei de a se da drept Ioana D'Arc sau statuia Libertăţii, considerăm că este studentă. Semnalmentele individei: 19-24 ani, statura mijlocie, conformaţia corpului potrivită spre plinuţ, părul castaniu închis, bogat, lung peste umeri, legat tip o coadă de cal, umflat (puţin creţ) spre frunte, faţa ovală, tenul roz, fruntea puţin bombată (poate fi şi din cauza coafurii), nas mijlociu, gura mijlocie spre mare, cu ruj roşu, bărbie ovală. Era îmbrăcată cu geacă de culoare albă (ca cele confecţionate de SPUMOTIM), pantaloni tip ginşi de culoare vişinie, cizmuliţe cu toc de culoare gri.

Un individ pe care l-am observat toată ziua de 16.12.1989 la manifestaţia de la Tőkés şi în continuare, precum şi în ziua de 17.12.1989 când s-a acţionat asupra Consiliului Popular Judeţean şi care s-a manifestat foarte violent, are următoarele semnalmente: 28-33 de ani, înalt de 176-179 cm, conformaţie potrivită, atletic, faţa ovală, părul blond rar, chelie frontală pronunţată, foarte înaltă, sprâncene blonde stufoase, ochi albaştri, nas drept, mijlociu, gura mijlocie, bărbie ovală, mustaţă blondă, ţepoasă, îmbrăcat în costum de blugi prespălat. De regulă nu se aşeza chiar în primele rânduri, dar incita foarte tare pe ceilalţi, având o voce puternică.

În ziua de 17.12.1989 am organizat posturi de filaj la căminul 7 şi l-am reperat pe unul din principalii instigatori ai demonstraţiei din 16.12.1989, care a contribuit în mare măsură la pornirea mulţimii pe străzi – în persoana lui Straub Iosif – student.

Unul dintre instigatorii celor ce au devastat magazinele din Piaţa Traian are 45-50 de ani, statura mijlocie, conformaţia corpului potrivită, faţa ovală, părul castaniu deschis, rar, pare netuns la ceafă, cu chelie frontală pronunţată, sprâncene spălăcite, nas drept-mijlociu, cu buze subţiri, bărbie ovală, umblă şi îmbrăcat neîngrijit şi locuieşte pe str. Ştefan cel Mare nr. 4, etajul II sau III. A declarat că vrea să dea foc la toate clădirile.

- În timp ce ne aflam la un obiectiv al serviciului 0110, filorii au sesizat un grup de 7 indivizi tineri care discutau despre cele ce au făcut la demonstraţie. Plănuiau să facă rost de arme şi camioane pentru a "trece" peste securişti şi miliţieni. Au fost stabiliţi astfel:

- un individ în str. Ana Ipătescu nr. 6, scara A;
- trei indivizi în str. Științei nr. 37:
- doi indivizi în str. Ana Ipătescu, bloc D56, scara F
- un individ a plecat cu tatăl său cu autoturismul 3-TM-5940.

Am aflat că Moisescu Dan şi Lunceanu Dan din Calea Lipovei, din str. Ion Ionescu de la Brad, bloc 29, sc. A, ap. 13 şi, respectiv 14, au fost instigatorii manifestațiilor din Calea Lipovei.

Am transmis informația că în jurul orei 16.00-16.30 se vor aduna din nou manifestanții, ceea ce s-a şi confirmat, dar au intervenit forțele de ordine.

Am depistat, la penitenciar, pe cei doi tineri care în ziua de 16.12.1989 au spart sticla de la stema P.C.R. cu secera şi ciocanul şi i-am raportat tovarăşului lt. col. Atudoroaie.

S-a aflat că un individ a strigat lozinci, a incitat lumea de la balcon, dar nu a părăsit domiciliul. Locuieşte în zona Ion Ionescu de la Brad, bloc B29, sc. B. Este fost condamnat, fără ocupație, iar soția este asistentă medicală.

Numitul Harsany Nicolae, în atenția serviciului III, a fost observat în ziua de 17.12.1989 între manifestanții şi cu îmbrăcămintea schimbată. Acelaşi individ a fost văzut în data de 18.12.1989 pe B-dul Eroilor, str. Cluj şi Arieş, privind la persoanele ce se deplasau înspre centru.

În ziua de 18.12.1989

La obiectivul ”Vasile”, în grupul care s-a adunat s-a discutat despre obiectiv că a fost mutat noaptea la ora 04.00 şi nu se ştie nimic despre el. Dădea explicații despre obiectivul ”Vasile” o femeie care domiciliază în curte la biserica individă reformată. Un individ în etate, maghiar, a afirmat că reformații sunt foarte hotărâți (n-a afirmat ce au de gând să facă).

De asemenea a venit o individă care s-a dat drept studentă din Cluj, care a afirmat că a venit cu alți studenți, diseară vor veni alții şi se va manifesta, apelând la toți cei prezenți să vină şi ei. Aceasta a fost ridicată de organul informativ. A fost arestată şi se numeşte Petrighean Anca, născută în 1970, în Timişoara. A vorbit în mulțime şi cu un individ în etate de 48-53 de ani, statură mijlocie, conformația corpului robustă, păr negru încărunțit, înspicat, îmbrăcat în pantaloni gri şi cu scurtă de fâş bleumarin. Nu vorbea tendențios dar era nemulțumit că obiectivul ”Vasile” a fost evacuat, cu toate că s-a promis contrariul.

Menționăm că în timp ce pe Calea Girocului au venit trupele de intervenție şi au acționat asupra tulburenților, unii curioşi

discutau că soldații sunt în vârstă şi sunt de la Ministerul de Interne, ofițeri îmbrăcați în soldați.

Grupurile formate pe Calea Girocului erau tineri până la 23 de ani şi erau foarte agresivi, fiind dotați cu sticle incendiare.

La 18.12.1989 am patrulat permanent stradă cu stradă comunicând conducerii orice mişcare a populației, în funcție de care a luat măsurile impuse de situație.

Şeful Serviciului,
Maior Mavru Nicolae

d) Documente ale Armatei

Anexa 11

Interviu cu Romeo Ghergulescu, şeful Detaşamentului de luptători din Batalionul 404 al Direcției Informații Militare

Jurnalul Național: În decembrie 1989 erați comandantul misteriosului Batalion 404 Cercetare prin Paraşutare. Cum ați ajuns la Timişoara?

Remus Ghergulescu: Batalionul 404 era subordonat şefului Marelui Stat Major prin Direcția de Informații Militare. M-a sunat pe 17 decembrie '89 şeful DIM, viceamiralul Ştefan Dinu. Eram intrați deja în alarmă parțială. Viceamiralul mi-a spus să pregătesc 100 de oameni îmbrăcați în civil cu care să plec de urgență la Timişoara, cu un avion AN24. Habar n-aveam ce se întâmpla la Timişoara şi nu mi s-a spus nimic.

De ce îmbrăcați în civil?

M-am întrebat şi eu atunci acelaşi lucru, dar m-am gândit ca e vreo aplicație. Viceamiralul Dinu mi-a spus că vom primi indicații ulterior. Am avut două obiecții referitoare la misiune. În primul rând că într-un AN nu intra 100 de oameni, ci cel mult 40. Mi-a mai spus şeful Direcției că detaşamentul să ie condus de Truțulescu, dar eu îl ştiam mai repezit. Aşa ca i-am propus să merg chiar eu la Timişoara, mai ales că acolo se aflau rudele soției mele. Viceamiralul a fost de acord.

„Nu ştiam nimic de ce se întâmpla la Timişoara".

Şi nu vi s-a mai spus nimic altceva despre misiune? Am discutat cu colonelul Anghel Constantinescu, coordonatorul nostru din Direcție, care mi-a spus că nu ştie nici el ce e la Timişoara. Dar mi-a zis să avem hrană rece pentru două zile şi să avem fiecare câte un pistol cu 12 cartuşe. Am făcut opt echipe a câte cinci oameni, încât în fiecare echipă să fie câte două cadre şi trei militari în termen. Am plecat a doua zi dimineața, pe 18 decembrie, la ora 5 de la Bobocu spre Timişoara 17 cadre şi 24 de militari în termen. Drumul a durat două ore, pentru că au fost condiții meteo deosebit de grele şi avionul a eschivat o furtună.

Deci ați ajuns la ora 7:00 pe Giarmata.

Da, mă aştepta acolo un autobuz de la Divizie cu un căpitan. Acesta nu mi-a spus nimic tot drumul, însă imediat ce ne apropiam de oraş am văzut urmele dezastrului: vitrine sparte, lo-

curi fumegânde. „Am împărţit oraşul în opt zone de cercetat.“ Dar aţi spus ca aveaţi rude la Timişoara. Nu le-aţi întrebat?

În seara zilei de 17 l-am sunat pe socrul meu, care mi-a zis că nu ştie nimic. Zicea că e vânzoleală prin oraş, dar se şi trăgea. Chiar am auzit împuşcături în telefon. Când am ajuns în faţa Diviziei, am văzut o Dacia arsă, era chiar maşina şefului de stat major. M-am prezentat la generalul Ştefan Guşe, care era acolo. Mi-a spus: „Bine-ai venit, dar nu ştiu ce cauţi tu aici!.“ Un ofiţer de stat major mi-a semnalat că sunt multe grupuri care acţionează în multe părţi ale oraşului, care sparg, dau foc şi încercă să disperseze forţele în toate părţile.

De ce v-a spus generalul că nu ştie ce căutaţi acolo? Nu ştia că urmaţi să veniţi?

Ba da, însă credea că noi suntem pregătiţi pentru altceva. Am hotărât să fac o cercetare generală a oraşului. Am împărţit oraşul în opt zone şi am trimis cele opt echipe ale mele în fiecare dintre ele. Nu aveam mijloace de comunicaţii, dar aveam pistoalele la noi. Legătura cu echipele o ţineam prin cabinele telefonice din oraş care mai funcţionau. Către prânz au revenit la Divizie, unde de altfel eram şi cazaţi, şi mi-au raportat situaţia.

Ce au urmărit cu precădere echipele dumneavoastră?

Le dădusem sarcină să urmărească locurile unde se întâlnesc oameni, baruri, cafenele, restaurante. Au remarcat că în aceste locuri se întâlnesc grupe de tineri care-şi dădeau biletele unii altora. Unii dintre ei aveau genţi, aveau sacoşe în care oamenii mei au văzut clar că purtau lanţuri, bile, bastoane, sticle şi umbrele. Am tras concluzia că acţiunile sunt coordonate.

Vorbeau româneşte acei tineri?

În principiu, vorbeau româneşte. Ştiţi, Timişoara este un oraş în care trăiesc multe etnii. Am vrut să vedem ce era cu acele biletele. Pe ele erau scrise ora şi locul în care acţionau grupurile, eventual numere de telefoane de legătură. L-am informat pe generalul Guşe despre aceasta şi am realizat că situaţia urma să se dezvolte. Dar n-am putut să precizăm în ce zone anume. Atunci el a dispus să fie pregătite detaşamente mobile, să mai aducă şi alte forţe din Arad şi Lugoj, pentru protejarea obiectivelor militare şi economice importante, precum Elba şi Solventul etc.

„Erau grupuri de tineri organizate care spărgeau şi dădeau foc.“

Prognoza dumneavoastră s-a îndeplinit?

În seara zilei, într-adevăr, au apărut focare. Tinerii respectivi erau foarte circumspecţi cu persoanele străine din jurul

lor. Am avut situația când un ofițer s-a apropiat prea mult de cercul suspecților, a fost luat la întrebări şi n-a reuşit să iasă din situație decât rupând-o la fugă, altfel ar fi fost linşat. Atunci am hotărât să nu mai iasă în oraş cu armamentul la ei, era pericol să fie găsiți, dar era pericol să-l şi folosească.

Cum arătau grupurile acestea de tineri pe care le-ați semnalat în Timişoara?

Aceste grupuri erau agresive şi cuprindeau 6, 7, 10 tineri. Ei spărgeau vitrine, dădeau foc. După ei se adunau curioşi, iar în urma acestora erau hoții. Am făcut în rândul populației sondaje dacă ştiu ce se întâmpla cu adevărat în oraş. Răspundeau cam la fel: „Nu ştiu nimic, parcă au înnebunit!“. În dimineața de 19 decembrie i-am propus lui Guşe să facă investigații în marile întreprinderi, să vedem care este starea de fapt în rândul oamenilor, care continuau să meargă la lucru. Am trimis pentru acest lucru doar cadre militare. Spre prânz s-au înapoiat şi mi-au spus că se pregăteşte ieşirea masivă în stradă.

Cine îi organiza?

Se alegeau conducerile din rândul muncitorilor, directorii nu mai veneau la serviciu. Şi-au stabilit coordonate de acțiune, planuri, trasee, ore la care coloanele de muncitori să se întâlnească, lozinci, afişe.

„Plecam în misiuni nu pe poartă, ci pe fereastră.“

Ce lozinci au inventat?

Mi-aduc aminte una: „Vrem saloane de Crăciun / Nu conducător nebun!“ În Banat saloane se spune la bomboanele de pom pentru Crăciun. Era clar ca pe 20 decembrie vor ieşi pe coloane, compacți şi s-a stabilit că în jurul orei 11:00 vor ajunge în zona centrală a oraşului, în Piața Operei. În după-amiaza lui 19 decembrie l-am informat pe Guşe despre aceste lucruri. Reieşea că Guşe acționa independent, pentru că Stănculescu şi Coman erau la Comitetul Județean. Guşe a ordonat în acea seară convocarea comandanților de unități, i-a informat despre ce s-ar putea întâmpla şi le-a dat ordin ca dispozitivele din oraş să fie pregătite să se retragă. A ordonat ca în nici un caz să nu se riposteze cu foc. Noaptea a fost mai liniştită, era teama că totuşi sediul Diviziei va fi atacat. Am luat măsuri de protecție, ni s-au dat acolo pistoale mitralieră.

Dar cum vă trimiteați oamenii pe teren?

Când plecam în misiuni, nu ieşeam pe poartă, fiindcă ar fi dat de bănuit şi ne-ar fi luat la ochi. Ieşeam prin Restaurantul Militar, clădirea alăturată. În dimineața de 20 decembrie am

trimis echipele în locurile în care mă aşteptam să treacă muncitorii, începând cu ora 9:00. Într-adevăr, au început să se organizeze, la steagurile tricolore au tăiat stema. Coordonatorii şi-au pus banderole albe pe braţ şi au început deplasarea, ca la defilare, câte 8-10 în rând. Au fost cam 6-7 coloane de pe platformele industriale. Ne-a fost clar că şi acţiunea aceasta a fost coordonată de cineva pentru că toate coloanele au procedat la fel. Lozincile pe care le strigau nu aveau nici o legătură cu comunismul, se refereau doar la conducere şi în special la Ceauşescu.

Armata a reuşit să-şi retragă toate dispozitivele din oraş? În unele locuri, dispozitivele nu au reuşit să se retragă şi militarii au fost nevoiţi să meargă printre demonstranţi. De la balconul Diviziei, către prânz, am văzut un TAB pe care erau urcaţi demonstranţii. Când au ajuns în faţa Diviziei s-a scandat atunci, pentru prima dată, „Armata e cu noi!". Cei din balconul Diviziei au făcut semne de liniştire. Demonstranţii s-au grupat în faţa Comitetului Judeţean de Partid şi Pieţei Operei. Acţiunea cercetaşilor a continuat în mijlocul demonstranţilor. Am sesizat că printre autoturismele care circulau cu steaguri şi claxonau aveau şi numere sârbeşti. În continuare, dispozitivele s-au retras în cazărmi fără incidente. Am făcut o investigaţie şi asupra decupării drapelului. Ni s-a răspuns că aşa a avut succes şi revoluţia din Ungaria.

„Revolta ar fi fost oricum, chiar dacă nu la Timişoara."

Cam câţi oameni erau în piaţă?

Erau cam 2.000. În balconul Operei şi-au ales un comitet de coordonare şi au început să apară diverse persoane care vorbeau populaţiei. Toată treaba a durat până în 21 şi 22. Zi şi noapte, demonstranţii aveau ştiute zonele în care staţionau, pe întreprinderi, pe schimburi, ca la serviciu, încât au rămas permanent în piaţă. Li se organiza aprovizionarea cu pâine şi produse din carne şi distribuţia acestora nu era haotică. Maşinile de aprovizionare veneau la locul ştiut şi îi aprovizionau pe cei ştiuţi. În noaptea de 21 decembrie, o femeie a născut în Piaţa Operei, a venit salvarea şi fetiţa a fost botezată de mulţimea ce striga: „Victoria, Victoria!". Tot ce s-a întâmplat referitor la demonstraţie a fost filmat permanent, 24 din 24. Din datele culese de noi, casetele erau trimise foarte operativ în fosta Iugoslavie.

De ce acolo?

Un răspuns ar fi acela că era foarte uşor să treci graniţa. Era o înţelegere cu sârbii să poţi trece cu „PASS-ul". Totul se transmitea acolo. La 18 decembrie, generalul Ilie Ceauşescu a

venit şi a prezentat o telegramă de la ataşatul militar la Belgrad, în care se preciza că se preconizează că se vor amplifica acțiunile de revoltă, coordonate de serviciile de informații străine. Ulterior, Ilie Ceauşescu a prezentat acea telegramă şi la Cluj. Din datele noastre reieşea că erau vizate oraşele din vestul țării, iar întâmplarea a făcut ca să apară la Timişoara incidentul cu Tőkés. Dacă ar fi fost în Arad, Oradea sau în Cluj vreun prilej, acolo s-ar fi declanşat revolta.

„Trebuia să-i capturăm pe cei din balconul Operei."

Cum vi s-a părut în acele ore populația?

În 20, 21 decembrie, populația era foarte entuziastă, iar la geamuri apăreau persoane care strigau: „Curaj, a ieşit Braşovul, a ieşit Iaşiul!". N-am auzit zicându-se de Bucureşti. Îi încurajau pe oameni să rabde. Urmăream în paralel Europa Liberă, care transmitea ce era în Timişoara cu o întârziere de circa 24 de ore. În după-amiaza zilei de 21 decembrie am fost chemat de generalul Guşe care mi-a spus că se va constitui o echipă care să pregătească un plan de capturare a liderilor din balconul Operei şi eliberare a pieței. Pregătirea aceasta a fost ordonată de Coman, personal.

Şi s-a constituit acea echipă?

Într-adevăr, seara a venit şeful Detaşamentului de Intervenție al Securității, comandantul Detaşamentului de Paraşutişti din Caracal, un reprezentat al Ministerului de Interne, eram cred că 6. Ne-am strâns în anticamera biroului comandantului Diviziei, unde era generalul Guşe, şi în urma unor discuții preliminare am concluzionat că ne trebuie planul clădirii Operei. Vroia infiltrarea, pentru a se ajunge în apropierea liderilor. Un comandant de la un regiment mecanizat a propus varianta intervenției în forță. Am intervenit atunci şi am făcut o evaluare exagerată a pierderilor umane, am spus 2.000 de oameni. Am exagerat afirmând că ştiu precis că în clădirea Operei exista şi armament.

Aveați vreun indiciu?

Nu ştiam acest lucru. Cel de la Securitate a spus o altă minunăție: intervenția să fie făcută prin desant din elicoptere. Fiecare exagera în felul lui, tocmai pentru a nu ajunge la un plan concret. Am plusat, am zis să vină şi şeful de la PSI, că poate putem băga gaz pe la aerisiri. Guşă l-a sunat pe Coman, care a ordonat să reluam planul. Guşă mi-a zis atunci: „Remi, am făcut tot posibilul ca să-l amânăm."

Şi v-ați reîntâlnit pentru a pregăti acest plan?

Pe 22, ora 9:00, ne-am reîntâlnit, inclusiv cu şeful Pompierilor. Generalul Guşe ne-a dat un pachet de Kent şi ne-a zis: „Eu îmi văd de treabă, vedeți voi ce faceți.“ Discuțiile s-au reluat şi încercam să găsim soluția. Noi încercam să aruncăm responsabilitatea pe reprezentantul Securității, iar ei pe noi. Guşe a deschis la un moment dat uşa şi ne-a zis: „Ascultați!“. Televiziunea transmitea comunicatul cu sinuciderea generalului Milea. Imediat ne-am ridicat şi am plecat fiecare.

Ca stare de spirit, era aproape aceeaşi şi la militari, ca şi la civili. Numai că militarii nu depăşeau incinta, demonstranții aveau cuvinte de reproş pentru 16-17-18. Am avut chiar o situație delicată, colonelul Ioniță de la Direcția de Informații Militare a ieşit în stradă ca să discute cu oamenii. Avea asupra lui şi pistolul la brâu. Am constituit o echipă, în civil, în care eram şi eu, şi echipa a intrat în mulțime. Cercetaşii au ajuns până la ofițer, l-au înconjurat şi am simulat arestarea lui, ca revoltați, şi ducerea în comandament. Mulțimea striga „Armata e cu noi!“, dar dacă erai în militar pe stradă era groasă. Şi totul s-a întâmplat şi din cauza excesului de zel al unor comandanți. Am trăit chiar eu un asemenea moment pe 19 decembrie. Împrumutasem maşina cumnatului meu ca să fiu mai operativ şi mă îndreptam spre un focar de revoltă pe platforma industrială. M-am dus cu maşina şi în fața mea era un TAB. Din turelă a ieşit un ofițer care mi-a făcut semn să opresc. Când am ajuns în dreptul lui, a început să vireze ca să se urce cu blindatul pe maşină. Am ieşit rapid în marşarier, dar fără aripa din dreapta. Nu era îndreptățit să facă asta.

„Dispariția cadavrelor, bine organizata.“

Aşadar coordonatorii cine sunt?

Indiferent de unde au venit coordonatorii revoltei din Timişoara, cert este că au venit pe filiera iugoslavă. Când s-a făcut Proclamația de la Timişoara, s-a cerut deschiderea granițelor şi foarte operativ s-a deschis granița cu Iugoslavia.

Ce ştiți despre morții Timişoarei?

În ziua de 22 decembrie a ajuns informația că se caută morții Timişoarei şi se dezgroapă morții. Am trimis o echipă care a văzut cadavrele scoase şi a concluzionat că nu erau aceia. Permanent am avut în Spitalul Județean un om care a urmărit situația de acolo, deghizat în centralist. A aflat numărul morților, îi ştia pe sexe, pe vârste, a urmărit tentativele de invadare a spitalului pentru scoaterea morților, dar nu a putut să-şi dea seama când au dispărut. A fost totul foarte bine organizat.

Practic, în 22 decembrie nu mai aveați ce face la Timişoara. Am urmărit la Tv ce se întâmpla în Bucureşti şi am hotărât că era cazul să ne întoarcem acasă, la Buzău. Am cerut un avion, pentru că nu aveam foi de drum la noi şi nici bani. Nu am putut obține avionul şi am apelat la comandantul Diviziei să ne dea foi de drum ca să ne întoarcem cu trenul. A acceptat şi în seara de 22 decembrie am fost duşi la gară. Pe timpul îmbarcării am fost filmați de câțiva indivizi, la vedere, cu reflectorul pus şi pe fiecare în prim-plan. Era o echipă sârbească, i-am auzit vorbind între ei. Am făcut eschive cu autobuzul ca sa nu cumva să ştie că plecăm la gară. N-am văzut niciodată acele imagini, la nici o televiziune...

V-ați suit în tren şi ați plecat spre Bucureşti.

La plecarea din Timişoara am apreciat că este periculos să ne întoarcem cu armamentul şi l-am predat la Divizie pentru a-l prelua ulterior. Am venit în Bucureşti cu un vagon de dormit, bucuroşi că am terminat şi că e liniște. În dimineața de 23 decembrie, Gara de Nord era pustie şi un grup de persoane care se aflau pe peron ne-au aplaudat. Era trenul care venea dinspre Timişoara şi reprezenta un simbol. Aveam un personal spre Buzău în vreo două ore şi am încercat să vedem ce e în jurul Gării. Ne-a uimit că se auzeau focuri de armă. Am plecat spre Buzău cu personalul şi ascultam la un radio ce îl aveam cu noi, cu stupoare, ce e în Bucureşti. La sosirea în Buzău m-a aşteptat înlocuitorul la comandă. Plângea. M-a informat ca pe 22 plecaseră un detaşament de 50 de cercetaşi, conduşi de Truțulescu, şeful de stat major, care a fost prins în ambuscadă şi avem, probabil, trei morți şi şapte răniți. Am sunat la eşalonul superior, mi s-a confirmat că sunt trei morți, dar numărul de răniți era incert. De asemenea, mi s-a mai spus ca totul s-a petrecut la intrarea în Ministerul Apărării.

Anexa 12

EXTRAS DIN JURNALUL DIVIZIEI 18 MECANIZATĂ

au luat-o la fugă spre 1185 unde au fost întîmpinaţi cu foc.
22.5o Cp.Arad sînt la punctul control la intrare în Timişoara Mr.Bădălan.
22.55 S-a transmis la col. Rotariu că această companie trebuie să se deplaseze spre Uzina Textilă.
23.oo Lt.col Rogin (numele este tăiat) Mr.Andrei de la R.A. cu 6o militari de la Arad,3 T.A.B. şi 39 soldaţi + Mr. Paul cu 4 TAB la Giroc
23.1o La zona depozitelor ICRA pe str.Ialomiţa loo oameni de la Cp.Lugoj Cpt. Ilie Nicolae,Cpt. Căşeriu Dumitru.
23.15 Col Sulcă Ion să se deplaseze la cazarma Fratelia pentru a conduce apărarea cazărmii.
23.17 Tov. ministru ordonă ca la înapoiere să-l sune să-i raporteze situaţia din oraş. Măsuri pentru curăţirea oraşului de borfaşi,despresurarea tancurilor.
23.18 Mr.Ghinea de la 1185 s-a dus la Gară.
23.2o La Uzina Textilă şi la depozit - muniţie. Mr. Micu - Arad.Mr. Mitroi (R.A.) şi cpt.Negovan(R.A.).
23.15.Lt.col.Rogin nu mai poate să reziste la Giroc un mare puhoi de lume.
23.27 Col.Rotariu - 16o militari la Uzina Textilă în dispozitiv - col. Socaciu - este linişte.
23.35 - să fie identificaţi toţi oamenii pe unde sînt
- să fie trimisă mîncare şi ceai la oameni
- să fie înăbuşite toate focarele de rezistenţă
- să fie împrospătaţi cu muniţie
- să se facă plan cu focarele existente şi dispozitivul de militari.
- echipajele de pe tanc să tragă cu pistoalele.
23.4o Mr. Paul raportează că toate tancurile au fost retrase de pe Calea Giroculuí.
23.45 C.J.P. cere intervenţie în Piaţa Traian

18.12.89

oo.o7 Cpt.Ursan(R.39 A.) cu 25 militari intervine în Piaţa Traian - nu se mai merge. Toţi comandanţii regimentelor să fie prezenţi la o2.oo la comandament.
oo.15 Cpt. Căşeriu raportează că la depozit ICRA este linişte,primeşte ordin să rămînă în dispozitiv.
oo.15 Lt.col.Rogin C.
oo.3o Tov.secretar Coman - tancurile să fie retrase spre dimineaţă.
oo.4o Mr.Iercoşan cu 1 pluton se deplasează la Catedrală pentru a scoate din mîna teroriştii .
oo.43 Lt.col.Rogin C-tin - toate tancurile au fost duse în cazarmă în Calea Giroculuí,este lichidată manifestaţia.
oo.5o Un militar de la R.32 Mc.(sold.Miche Amghel) dispărut de 2o min. de la TAB de lîngă Bega (sg.maj.Burtan Ioan) - găsit
ol.oo Gl.mr.Guşă - pentru mîine 1 autobuz pentru transportul unor militarizi la M.St.M.(4o)
ol.oo Comandantul R.Av. va trimite imediat la comandamentul D.18 Mc. staţie radio pentru a avea legătura cu elicopterul de la noi - din ordinul tov.Gl.Guşă.
ol.1o La A.E.M. mulţi oameni (vreo 2oo) plopii tăiaţi la înălţimea unui om şi răsturnaţi pe şosea.
ol.15 Cp.Buziaş cu 1o TAB şi loo militari - la Moşniţa Nouă nu pot trece din cauza pomilor tăiaţi.
ol.4o Se trimit loo oameni în Giroc e încă s-au baricadat în tramvaie şi nu pot fi scoşi.
ol.5o Cpt.Căşeriu - aă fost atacaţi de 5o-6o oameni;respinşi cu foc.
Lt.col.Stan - ofiţer serviciu spital să ia măsuri de aducerea răniţilor.
o2.oo Lt.col.Rogin C.-a fost lichidat focarul din Calea Giroculuí.
- au ajuns cei din Buziaş cu 1 TAB + 4 maşini cu loc militari.

- să fie retraşi în cazarmă militarii şă se odihnească.
- de la R.9o : 5 TAB,2DAC,1 ARO, 1 autostaţie,1oo oameni.
- de la R.19 : 2 TAB,1 autocamion,1 autostaţie,45 oameni.
- au rămas în Piaţa Operei : 1 autobuz,1 DAC cu sg.maj. Rîndaşu cu muniţie cu 15 oameni;opt. Predescu la Spitalul Militar.

o2.oo Cpt. Ioniţă (Buziaş) au primit ordin să mai trimită 5 TAB.

o2.15 Se dau misiunile pentru unităţi pentru 18.12.89 următoarele obiective:

- R.32 Mc. cu 2oo militari,3 tancuri,8 TAB,5 camioane,1 autostaţie: C.J.P.,poşta,Banca,Bd.23 August,podurile 23 August + Mihelangelo
- R.44 Tc. cu 2oo oameni,35 Tc - rezervă.
- Dn.64 A.A. rezervă.
- R.39 A. 44o militari,4 autocamioane: Dp.ICRA,Gara de Nord,Uzina Textilă,grupul emiţătoare radio,Piaţa Traian + cazarmă.
- Dn.328 AT. ? 25 militari,3 autocamioane - cu R. 39 A.
- B.51 Ge. - 3 camioane
- B.43 Trs,- 2 camioane
- B.139 Apr.Tp. - 2 camioane în rezervă cu 2oo oameni
- B.169 Cc. şi B.şcoală şoferi xxx apărarea punctului de comandă al D.18 - 115 oameni.
- R.19 Mc. (Mr.Marcu) 21o militari,3 TAB,4 camioane,1 autostaţie Complex studenţesc,pieţele Maria,7oo,Mărăşti.
- R.9o Mc. - 4oo militari,9 TAB,11 camioane,1 au tostaţie :Uzina electrică,uzina de apă,fabrica de pîine,Piaţa Operei.
- C.69 I.E.M.L. - Comitetul Municipal de partid,2 poduri în zona catedralei.
- B.165 R.T.M. - 4o oameni,1 maşină punctul comandă al D.18.
- Dn.2o7 R.Ta. - rezervă 48 oameni.
- Dn.59 A. - 8o militari,R.24 AT 2oo militari;R.9o-7 militari - în rezervă.

Patrularea se execută în zona de responsabilitate : 1 ofiţer + 5-6 militari echipaţi de război (cască,mască,manta foaie cort);să se scoată staţii radio pentru legături de la2stoc".

Gl.lt.Chiţac - mîine dimineaţă se vor folosi substanţe lacrimogene;să aibă toţi militarii mască contra gazelor;este o petardă cu aprizător. Militarii contaminaţi vor fi nevoiţi să se spele de 4-5 ori cu apă fără săpun.

Gl.mr. Guşă - a fost o situaţie deosebită şi au fost multe nereguli în folosirea tehnicii,a transmisiunilor.

- să se stea de vorbă cu militarii că sînt sălbatici
- militarii au acţionat ca adevăraţi apărători ai patriei cum au jurat.
- s-ar putea ca şi mîine să avem situaţii deosebit de grave.
- să li se mulţumească pentru cum au acţionat.
- dacă vor fi atacaţi să se tragă în ei.
- să avem legătură permanentă;să se folosească legăturile M.I.
- paza cazărmilor;muniţia în cazărmi centralizat pe companii,dar pregătită să fie dată imediat;din cazarmă se iese cu muniţia la oameni.
- să se atragă atenţia să nu cumva să rămînă armament şi muniţie la civili;să nu avem militari care trec de partea lor.
- grupurile de Cc. în dispozitiv vor acţiona la ordin Parola : "Bucur-Bucureşti" .
- toţi oamenii să mănînce hrană caldă şi ceai.
- între o5.3o pînă la o8.oo începe patrularea; se evită să se tragă în ei.

o3.45 Col.Bucă -şef tură operativă A.3-a:conform ordinului M.St.M. S.A. per 888 din 16.12.89 raportaţi pe adresa prin locţiitor al şefului M.St.M. şi şef al Direcţiei operaţii situaţia S.99

- necesarul (linia O) şi existentul (liniile 1-5) completate cu toţi indicatorii nu numai modificările de la data de 18.12.;pentru

toate R. subordonate.

58 în cazarmă la Bg.Gr.

04.40 - un bloc pe Calea Buziaşului este incendiat şi nu dau voie să se apropie pompierii.
- pleacă în misiune un TAB de la B.69 Cc.,Lt.Alexa;25 militari d la R.39 A.,cpt.Ursan - 1 maşină
- au plecat la 55.00
05.20 - blocată Intr. Salubritatea (apă canal) a plecat mr.Ilie să vad despre ce este vorba.
- mr.Crişan (R.Av.M.B) să-şi retargă oamenii să se odihnească,să rămînă în rezervă.
- cpt. Cristea (şcoala şoferi Săcălaz) - pot primi pînă la 300 arestaţi.
06.15 - Se raportează tov Gl,col.Milea situaţia din oraş
06.25 - Mr.Rusu din cdm.trupelor de transmisiuni este la gară.
06.35 - 39 cu acte şi 16 fără eate - cpt.Pop ofiţer serviciu garnizoană.
06.55 - 2627 Saftiuc Florentin George
07.30 - I.T.T. 47700
07.35 - Radu Bălan - la Spitalul Judeţean 30 de oameni de la Dn.64 A.A
07.50 - 40 militari ? 8 grupuri x 5 militari înarmaţi cu pistoale
- 1 grup la Spitalul judeţean - acţiuni de dezinformare şi verif care a situaţiei.
- 7 grupuri la comandamentul D.
08.05 - Lt.col.Rogin + cpt. Stan + 25 militari din R.32 Mc. pe Calea Şagului.
08.07 - Mr. Neagu la Uzina de apă telefon 33823,33170
08.12 - Toate unităţile să fie pregătite să intre în dispozitiv
08.13 - La Lugoj este ordine : cadre îmbrăcate civil să patruleze în oraş să vadă atmosfera.
08.14 - La Caransebeş - idem
08.25 - Mr. Biriş a ajuns la fabrica de pîine - 27600,26910
- Mr. Tucă a ajuns la IRET tel.35581
08.26 - Cpt. Căşeriu cu 300 oameni în cazarma Oituz - în birou maior Popescu.(1145)
08.30 - tov Gl. Chiţac se deplasează la aeroport
08.45 - Dn.328 AT. : Gara de Nord patrule 5 - 2 pe maşini şi 3 pe jos- 55 militari? legătura telefonică prin 1008
08.57 - cpt. Căşeriu intră în dispozitiv în Piaţa Operei
09.05 - La R.Tc.(cpt.Vasilică) sînt operative 51 tancuri şi 31 tancuri cu 200 oameni echipaje gata de luptă.
09.10 - B.I.Arad - 47 oameni cu 2 ofiţeri în Piaţa "700" -Cpt. Savin
- 58 oameni cu 3 ofiţeri Piaţa Mărăşti - Cpt. Roşu
- Spitalul Militar - 4 ofiţeri,4 subofiţeri,55 milita în termen,3 mitraliere - Cpt. Predescu.
- Mr. Micu Piaţa Maria - 30 militari;Textila - 70 mil tari,telefon 47700 lt.maj.Gheorghe.
- comandant R. mr.Marcu Dumitru - 7 ofiţeri,1 subofiţ 1 puşcă mitralieră,43 soldaţi pregătit pentru căminele studenţeşti; te nică : 2 TAB,1 DAC,1 autostaţie. Nu are nimic pe traseul Arad-Timişoar
- Total : 22 ofiţeri
5 maiştri militari
7 subofiţeri
2 p.m.c.
285 gradaţi-soldaţi
8 TAB,9 DAC,1 autostaţie,1 autoatelier,1 autobuz.
09.30 - Dinspre Calea Şagului se îndreaptă spre centru lume multă pe trotoare.
09.55 - S-au adunat 300 oameni pe Calea Şagului în locul unde au 200

10.2o - 3 nuclee care vor să se formeze - în Piaţa Operei,la Calea Giroculuí,Cãlea Sagului,Mehala.
10.35 - mr.Biriş raportează la fabrica de pîine,cere aprobare să blocheze intersecţia de la fabrica de pîine - 2644o director fabrica de pîine.
1045 - se informează că vor să atace unitatea militară de la Fratelia pentru a lua armament şi muniţie .
11.15 - Calea Giroc grupuri mici 1o-15 persoane,şoseaua baricadată cu maşcara.
11.25 - Lt.Mitoiu - în curte la Modex s-a dat foc la hîrtii,a lăsat un soldat să supravegheze.
11.3o - Lt.col.Predonescu se găseşte la 128
- Lt.col.Dogaru de la Oradea - mr-Bădălan 15796 Arad

"VIGILENTA"
19/18.12.89 - C.D. 9o2 ARO alb,CD 194,3 persoane,Bucureşti-Craiova-Timişoara;18.12.11.oo-2o.12 24.oo - Lt col. Pandele - Defileul 17
- mr.Cistelecan
- 1172 - cpt.Frăţilă Marius 12.15
- 114o - Lt.col.Petre

12.45 - Calea Giroc la capătul troleibuzului 15 3oo-5oo oameni adunaţi - nu ripostează
13.oo - La fabrica "6 Martie" se strîng 4o-5o cetăţeni;pe întreprindere alţii,în colţ - au fost împrăştiaţi.
14.1o - col.Rotariu
14.12 - La şcoala de şoferi Săcălaz au loc pentru aproximativ 15o arestaţi.
14.35 - 1oo militari din rezervă acţionează la linia de tramvai 9 pe Calea Giroc.
15.1o - Să se treacă pe la toate subunităţile,verificarea plinurilor schimbarea celor obosiţi.
15.15 - Vreau să faod şi altceva - să prindă copii de ofiţeri şi soţii şi să îi pună în faţă ca să nu se tragă.
- să se pună forţe pe podul Michelangelo şi podul Maria.
15.3o - Un grup de teroriştí au încercat să intre spre moi şi s-a tras foc.
15.58 - Să se ia măsuri pentru schimbarea oamenilor la noapte.
16.15 - Aproximativ 25o de pe Gheorghe Lazăr - vizavi de fabrica de lapte.
16.3o - Pe Gheorghe Lazăr în 7 locuri s-au adunat aproximativ 1ooo-15oo oameni.
16.35 - A sosit încă un pluton întărire la fabrica de pîine.
- La ora 19.oo soseşte col.Bîrleanu,să fie aşteptat la aeroport cu un ofiţer înarmat.
16.55 - Col.Ionescu cu 5o militari au primit ordin să împrăştie mulţimea din parcul din spatele magazinului Bega.
17.oo - Col.Dr.Pop Augustin anunţă că în cazul opririi sau infectării apei are sursă de apă potabilă în spital pentru toată D.18 Mc.
17.o3 - Raportează că a împrăştiat întreaga mulţime de pe Gheorghe Lazăr.
17.15 - In faţa catedralei au apărut manifestanti cu lumînări care au refuzat să se împrăştie. Au fost somaţi, s-a deschis focul spre ei. Au fugit şi s-au baricadat în catedrală.
17.45 - Pe Calea Girocului grupuri mari de oameni; pe Calea Aradului şi Gheorghe Lazăr grupuri de cetăţeni se îndreaptă spre centru.
17.55 - Din rezervă din cazarma Oituz 1oo militari blochează la restaurantul "Stadion" pentru a imterzice afluirea spre centru
18.2o - Mr. Biriş a împrăştiat demonstranţii,a folosit e grenadă cu substanţe toxice.
18.3o - 25 oameni cu o maşină la intersecţie Calea Sagului cu Bd. Dîmboviţa,la alimentară aproximativ 1oo-15o oameni care strigă lozinc'

19.05 - Miliţia din Lugoj cere sprijin (4 militari) pentru a opri maşinile CD.
19.15 - Spitalul judeţean este atacat cu sticle incendiare - acţionează din rezervă din piaţa Libertăţii - Lt.col.Caraivan C-tin cu grenade au S.T.(Oprişoreanu)
19.25 - La fabrica de pîine este linişte; la fel şi pe Gheorghe Lazăr.
19.40 - Se vor da 8 posturi x 3 militari x 2 schimburi de militari x care vor întări la posturile de intrare în oraş.
19.48 - Au ajuns militarii la Spitalul judeţean şi au făcut joncţiunea cu cei care blochează la restaurantul "Stadion".Se observă incendiu la Spitalul judeţean.
19.55 - Tov.Coman - să fie destinate 2 TAB pentru apărarea sediului Comitetului Judeţean.
20.20 - 2 camioane cu 50 militari de la 1115 intervenţie la Spitalul judeţean.
20.50 - 2 plutoane de la şcoala de şoferi Săcălaz au venit la fabrica de ulei la respingerea incendiatorilor care au aprins o magazie -
- atacat depozitul muniţie de la R.32 Mc.- respins atacul.
21.00 - Calea Girocului se baricadează ; intervine cpt. Ilie cu o maşină cu 25 militari.
21.10 - DT.col. Filimon din R.90 Mc. raportează că CD 194 a fost întors de la Lugoj.
21.43 - A fost lichidat focarul de la fabrica de cauciuc.Au fost arestaţi cetăţeni între 13-18 ani.
22.10 - Se ordonă apărarea Căminului garnizoanei cu un pluton din cazarma Oituz.
22.45 - Se ordonă sosirea comandanţilor R. şi UDD la comandament pentru şedinţa de lucru.
23.20 - La uzina de apă întorşi 8 soldaţi şi un ofiţer de la MI.

19.12.89

08.30 - Şedinţă de lucru cu comandanţii de unităţi
Col.Ionescu raportează situaţia dispozitivului de luoru.Ordonă următoarele probleme:

- 05.00-08.00 - patrulare la obiectivele stabilite;
- 08.00 -16.30 - Schimbul 1
- 16.30-la ordin - schimbul 2

In ziua de 19.12.89 vom da 24 militari pe schimb astfel:
- Schimbul 1 Dn.AA
- Schimbul 2 B.Gc.

Militarii vor sosi la un punct la miliţie. Se va preciza modul de schimbare.
La Consiliul Judeţean şi Municipal vom asigura efectivele maxime prin rularea militarilor.Atenţie la intervenţia în timp scurt.
Gl.Chiţac - cordoanele bine concepute dar staţionare. Să se execute manevre pentru a nu permite formarea grupurilor de terorişti.
Gl.Guşă - dacă au probleme ? Raportează
- Comandantul Dn.A.A. - un militar împuşcat în picior;
- Comandantul B.Gc. - un subofiţer împuşcat,este la reanimare.
- Comandantul R.Tc. -un ofiţer lovit cu toporul.

Toţi ofiţerii şi militarii s-au comportat ca oşteni adevăraţi. Azi au apărut focare nesemnificative. Situaţia nu este încă rezolvată.Au apărut focare la exteriorul oraşului (fabrica de zahăr şi depozitul de lemne).

Fiecare comandant R. trebuie să se intereseze de situaţia fiecărui militar(odihnă,hrană). Să se simtă grija comandanţilor. Mai multe acţiuni pe linie de servicii.

Obiectivele pe care le aveţi în primire apărate cu nr. redus de militari.

E stare de necesitate luaţi măsuri ferme cu aplicarea legii.

Toţi ofiţerii să aibă Gcl.G.M.-uri.

lor din Arad şi Buziaş.
Încearcă pătrunderea în depozitele de armament şi muniţiei
Suferim de o cunoaştere permanentă a situaţiei. Să fim informaţi rapid chiar de la telefoane publice.
In această noapte:
- realimentarea tehnicii
- asigurarea cu muniţie
- în cazarmă muniţia pe companii.Comandanţii de subunităţi să cunoască precis situaţia muniţiei trase.
- hrana - dacă nu este posibil hrană caldă - hrană rece.
- să nu permită apropierea teroriştilor şi dezarmarea militarilor.
Intre o5.oo-o8.oo se merge la servici - atenţi cu această perioadă.
Destrămarea din faşă a grupurilor mai mari de 4 persoane.
Atenţie la cooperarea cu miliţia.
Organele de partid să se desfăşoare numai între oameni. Să li se explice militarilor,iar activiştii de partid numai între oameni.

Intrebări

Comandantul R.32 Mo. 1. Nu mai avem carburant ?
Se scoate de la stoc.
2. 21 de lăzi la 9 întreprinderi ?
Grupă înarmată şi ridicată de la întreprinderi.
3. Au apărut ameninţări la adresa familiilor?
Se vor lua măsuri de pe 2o.12.89.
+. Dacă se poate dota cu 4 radiotelefoane?

Comandantul C.I.M.L. -Saltele ?
Să se asigure pături

Comandantul S.R.T.M. 1. Unde stă muniţia ? La O.S.R.?
Da. 2. Are 6o PMC fi mai ţine ? Da

Col.Sulea
- Să vină un reprezentant M.I. pentru legitimare ?
Să fie reţinuţi de militari.

Comandantul R.Arad . Să se stabilească unitatea care-l asigură din punct de vedere material?
La B.Apr.Tp.
Folosiţi şi Casa Armatei - da -

Gl.Guşă - pînă la ora o2.oo să se termine cu realizarea noului dispozitiv de luptă.

Lt.col.Zeca telefon la Com.municipal
o7.oo - Mr. Biriş raportează - s-a deschis focul la fabrica "6 Martie Se ordonă folosirea substanţelor lacrimogene. Cauza incidentului, militarii au fost atacaţi cu pietre şi şuruburi de un grup de tineri.
Se ia legătură de către col.Ionescu cu directorul fabricii. Se ordonă punerea ordinii,adunarea muncitorilor pe secţii şi lămurirea tuturor celor certaţi cu legea.
o7.1o - Se solicită sprijinul Comitetului municipal de partid.Prim-secretarul Moţ. Se angajează să se deplaseze la întreprinderea "6 Martie pentru calmarea spiritelor.

19.12.89

o9.4o - se trimite de către tov.Gl.Guşă la oameni pentru a se lua măsuri şi pentru aranjarea ţinutei .
1o.3o - Se anunţă sosirea tov. Gl.Ceauşescu
11.3o - Un grup de 7o teroristi în curs de adunare pe str.Naturiii
Se ia legătura cu [illegible] pentru a trimite 1 TAB şi efectiv

11.4o - Agitaţie la Intr. ELBA
Se ordonă trimiterea unui pluton de militari de la U.M. 1686 cu 2o militari.

Continuare în celălalt caiet

16.3o - Comandantul R.32 Mc. raportează că în Piaţa 1 Mai s-au adunat oameni.
- Pleacă Lt.col.Pelea de la R.39 cu 7o oameni pe 3 maşini.
16.1o - Lt.col.Pelea primeşte misiunea să blocheze trecerea spre centru
16.15 - Pleacă încă o maşină cu grenade cu substanţe toxice;ordin să folosească la nevoie pentru împrăştiere.
16.3o - La IAEM s-a adunat mulţime şi se îndreaptă spre deatru.
- La ordin R.44 Tc. pregăteşte 3 camioane să intervină + 3 TAB mr. Dincă.
16.45 - cele 3 camioane + 3 TAB / R.44 Tc. să plece pe Calea Buziaşului să blocheze trecerea spre centru; TAB-urile şi maşina cu oameni din Piaţa 1 Mai să se regrupeze la podul de la Maria pentru a bloca trecerea spre centru.
16.53 - Lt.col.Pascu cu ARO A-722 + 3 militari înarmaţi aşteaptă la ieşirea SE Timişoara cele 1o TAB,1 autostaţie,1 autoatelier,4 autocamioane SR de la centrul 69 I.E.M.L. Îi deplasează de itinerarul Cearda Roşie,capătul liniei 8,9;pe linia 9 spre cazarma R.39 A.
17.oo (Lt.col.Vişteanu) Cpt.Ioniţă din Cc69 IEML
- Comandant - mr. Neagoe Soare (la TAB -cpt.Negrea Spiridon,la camioane - Cpt.Ile Ion)
17.o5 - a plecat detaşamentul la R.44 Tc.
17.13 - a plecat coloana de la Buziaş
17.15 - la fabrica de pîine şi pe Gheorghe Lazăr nu sînt probleme deosebite.
17.35 - la capătul tramvaiului 4 barricadat.
17.4o - la IAEM - grupuri mici de oameni - mr. Blidaru a primit ordin să-i împrăştie.
18.oo - s-a deblocat intrarea dinspre Buziaş.
18.15 - trenul de Buziaş a fost oprit în dreptul cazărmii R.32 Mc.;huiduie,aruncă cu pietre spre cazarmă;s-a ordonat alarmă-
18.3o.- se ordonă să fie schimbate cele 2 TAB de la C.J.P. cu alte 2 de la C.69 I.E.M.L. după servitul mesei de seară.
18.33 - R.44 Tc. să trimită patrulă pe Calea Giroculuí.
18.35 - Mr. Blidaru raportează că pe Calea Buziaşului este ordine.
18,42 - Nu se mai schimbă cele 2 TAB de la C.J.P.
19.oo - cpt. Ioniţă - 2o tancuri cu echipaj + 4 desant,3 M.L.I.(18 oameni) + 12o militari.
19.1o - au intrat în Timişoara 4 TAB de la Buziaş;
2o.2o - Comandantul detaşamentului de la Buziaş - Lt.col.Bîrcă Florea 3 maşini cu 6o militari; Cpt. Negrea Spiridon - 6 TAB şi 28 militari
2o.25 - Mr. Blidaru - a soeit patrula - nimic deosebit.
2o.5o - La şedinţa de lucru să participe şi şeful Cc. al D.18.
- adunarea la 22.oo
- cei din Calea Buziaşului să fie retraşi IN ATENTIE !

IN ATENTIE !
- 6 militari Dn.A.A. schimbul 1
- 6 militari B.Ge. - schimbul 2 = şedinţa miliţie circulaţie - Circumvalaţiunii- începînd cu 2o.12.o6oc

22.oo - Tov. Gl. Guşă a datx ordin ca efectivele Mr. Dincă să fie aduse în unitate.

- Zona Dorobanţi - Bl.D.13,sc.B.
Cpt. Niva
Cpt. Borta
- Spre Calea Lipovei - 3 maşini.

19.12. 11.5o - Sedinţa de lucru cu comandanţii

Gl.mr.Guşă
- dacă sînt prezenţi toţi militarii;
- situaţia armamentului şi muniţiei;
- servitul mesei şi organizarea odihnei;
- consumul de muniţie.

Mr. Bulai
- efectivele toate prezente,nu are armament lipsă
- toţi militarii au servit masa,au dormit 5 ore.

Mr. Soroceanu
- efective,armament prezente
- au servit masa

Mr. Blidaru - nu sînt pre bleme

Cpt. Sighinaş,mr.Andrei,col.Opriş - nu sînt probleme

Cpt. Dragoş - 1 militar împuşcat

Gl.mr. Guşă
- de la zi la zi se acţionează altfel;
- au început război psihologic,de teroare,hărţuială
- se înteţesc actele de provocare.
- există pericolul ca soldaţii să fie atacaţi şi să li se ia armamentul ;
- a început dezordinea în ţinută,lipsa de fermitate la unii comandanţ
Schimburile intră în schimb la o5.oo

Atenţie între o5.oo-o8.oo patrulare permanentă
Incepînd de mîine pentru fiecare obiectiv se primesc radiotelefoane.
Atenţie la legătura radio - instruit cel care lucrează la staţie.
- a fost organizat un punct pentru repararea tehnicii defecte.
- legătura radio să fie folosită pentru comunicări foarte scurte
- începînd cu ora 1ooo se distribuie radiotelefoane
Seful Cc. în fiecare patrulă să aibă cercetaşi.
Pentru situaţii speciale se folosesc UISV - numai în aglomeraţii de cel puţin 6o de oameni.
Hrănirea,echiparea şi odihna trupei în atenţia tuturor factorilor de răspundere.
In atenţia tuturor să fie depozitele de muniţii,comandanţii de gărzi atenţionaţi asupra pătrunderii în unitate şi depozite.
- să fie verificată fiecare magazie de muniţie,PSI de la depozit Angajate în ageste activităţi formaţiunile de apărare civilă.
Să nu se tragă în oameni decît în cazuri excepţionale.
Este necesar ca situaţia să se normalizeze în cursul zilei de mîine.
Ordonă să se execute cu toată răspunderea misiunile primite.

Intrebări

Mr. Pleşca - se continuă împrăştierea manifestanţilor.
Mr. Bulai - dacă se mai acţionează cu TAB să se comunice trupelor pare le de intrare în dispozitiv.
Gl.Lt.Ilie Ceauşescu - transmite mulţumiri pentru modul de acţiune a unităţilor.
- se cere multă fermitate în acţiunile viitoare
- tulburările sînt provocate de elemente teroriste aservite intereselor ţărilor capitaliste.
- scopul întregii activităţi este înlăturarea cialismului şi întoarcerea la capitalism.

2o.12.89

2o.12.89

o1.2o - Lt.col Zeca a ordonat ca Dn.A.A. să intre în dispozitiv la depozitul PECO - 34621.
o1.45 - Dn.A.A. cu efectivele pentru depozitul PECO au plecat din unitate.
o1.5o - La IAEM a fost incendiat un depozit de ambalaje - mrr.Blidaru
o2.oo - Efectivele au sosit la depozitul PECO.
Comandantul R.Pşt. la Caraimanul 157,17o
o6.5o - Mr. Neagoe Soare comunică - 1 TAB neprezentat în unitate la 1oo8;mecanic conductor sg.maj. Cojocari - este la mr. Pleşca.
o8.4o - Mr. Velicicu semnalează prezenţa CD 188; s-a ordonat OSP Lt. col.Bogoşel Vasile să-l transmită la unităţi.
- lt.col.State - tura operativă A.3 - CD-555 scăpat de sub supraveghere
o9.4o - Toate unităţile să fie pe maşini să fie intervină la ordin.
- cpt. Neagu - la uzina de apă e linişte; se aude zumzet dinspre U.M.T.
o9.55 - Tov.Gl.mr.Guşă ordonă ca 2 camioane cu militari din R.6o Pşt. să fie pregătite să intervină la IAEM.
o9.57- Toţi militarii să fie pregătiţi să intervină.
1o.oo - R.44 să pregătească 2 camioane cu militari şi 4 TAB.
1o.o3 - Lt.col. State - CD 188 Mercedes alb,2 persoane pe itinerarul Arad-Timişoara;ţine până la 22.12,ora 24.oo
1o.o5 - Toate forţele în alarmă încolonate la poartă.
1o.22 - se ordonă col.Rotariu să aibă toate forţele pregătite pentru intervenţie.
1o.3o - Mr. Biriş - se lucrează la fabrica de pîine şi la "6 Martie"
1o.36 - Se ordonă comandantului R.39 A. să dubleze paza la podurile Maria şi Mihai Bravu cu 2 plutoane; R.32 Mc. să dubleze paza la podurile 23 August şi Michelangelo
- Mercedes negru tip nou 35o F nr.234o57 s-a oprit la mulţimea de la podul de la ELBA: comunică cu Opel verde A-134.
1o.45 - la podul Decebal 2 TAB de la R.32 Mc. să intre urgent în disp
- CD1179,Nisan verde,2 persoane,2o.12-22.12 24.oo
1o.53 - R.44 Tc. să bareze trecerea dinspre Calea Buziaşului spre centru
- R.6o Pşt . să intervină cu 2 maşini în zona Calea Buziaşului.
11.oo - R144 Tc. să treacă pe podul Decebal cu TAB-urile.
11.2o- Să se dea ordin să se replieze,să nu se tragă în muncitori.
11.27 - Se ordonă unităţilor să nu se tragă în muncitori să li se atragă atenţia să se împrăştie.
11.5o - Mr. Bulai - la Michelangelo dispozitiv realizat 2 TAB la podul de la Neptun realizat 2 TAB.
12.o3 - Pod Decebal 4 TAB (Buziaş)
12.15 - Primul detaşament din R.6o Pşt. a ajuns pe podul Decebal cu 1oo militari.
12.41 - R.44 Tc. să se încoloneze în cu capul coloanei la poartă gata pentru a pleca în misiune.
13.15 - Coloană mare se deplasează spre centru de la ELBA.
13.55 - Toate trupele se retrag în cazărmi şi trec la apărarea circulară:

- R.39 A - B.169 Cc.
- R.32 Mc. - B. Dn.64 A.A.
- R.44 Tc.
- D.34 C.A.T.
- Uzina Electrică - cpt.Tucă Dorin - în cazarmă
- Uzina de apă - Cpt. Ciungu - în cazarmă.

14.2o - Paza întărită la depozitul Dumbrăviţa.
- 1125 - 4o oameni + 47 garda.
- PECO - în cazarmă cpt. Sturzu.
- ...ul de comandă al D.18 Mc. - un pluton din R.9oMc.

Comandament
Ordine.

20 dec.

-I7.oo Se ordonă audierea(vizionarea)emisiuni la ora I9.3o de către toti militari din D I8.Mc.
Să se ~~dactilografieze~~ stenodactilografieze totul din cuvîntare
I7.I9. Să fie pregătiţi paraşutişti.
I7.I7. Se ordonă trimitere a trii ofiţeri pentru alua legătura cu cei care vor ocupa încăperile în Comitetul Judeţian.
I7.2o. Să trimită 2 autocamioane cu parasutişti pentru asigurarea ofiţeri personalului din Comitetul Judeţian.
I7.25. Se ordonă întărirea pazei aeroport.
I7. 4o. Se ordonă prin staţie că un ofiţer şi un militar în termen au fost dezarmaţi în faţa Comitetului Judeţian.
I7.5o. Un Pl. T.A.B. şi un Pl. Tc. pregătite pentru intervenţii.
I7.55. Ordin pentru întărirea pazei comandamentului.
I8.oo. Nu se primesc militari la unitate.
I8.I5. Col. Rotariu comunică : 2 ofiţeri şi 2 subofiţeri au fost dezarmaţi.
I8.2o. Tov. secretar Coman ordonă ca un Pl. paraşutişti să apere şi pâ[illegible] miliţia

---

I8.3o. TOV.General Maior Guşă ordonă pregătirea R.32 Mc. pentru îndeplinirea unei misiuni.
I9.2o R.44 [illegible]. Alarmat,pregătit pentru intervenţi.
-Toate unităţile în alarmă de luptă.
-[illegible] gazelor. Unităţile încolonate pentru intervenţie de război
-Muniţia în benzi ,Tc. în măsură de intervenţie .
-[illegible] actului juridic.
I9.4o. Cauţiuni în numerar în mărginea comunei Glimei.
-Se [illegible] în alarmă de luptă în toate unităţile divizie
-[illegible]
[illegible] Să [illegible] [illegible]
[illegible] Se [illegible] [illegible]
[illegible] Să [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[

Lt.col. ZECA CONSTANTIN

17.12.89 - S-a declarat stare de asediu numai în Timişoara transmisă de col. Popescu şeful inspectoratului de miliţie.

17.12.89-13.15 - Ordonă să acţioneze de către 1197,1125,1145 pe direcţia cazarmă str. Michelangelo,complex studenţesc.

- 1115,1039,1185 pe direcţia stadionul 1 Mai,str.Arieş,str. Cluj,complex studenţesc.
- Focarul mare de la în zona stadion,complex studenţesc
- Total efective : 11 oameni(1185=130,1115=61,Cituz=200,C.A.=200)

Rămas în rezervă 480 oameni.

17.12.13.30 - 1145 Maior Ponescu cu 480 oameni acţionează pe direcţia Hotel Continental,Consiliul Popular Judeţean.

17,12.1335-1008 sa pregateasca cei 60 de oameni care -i mai are in unitate si sa se deplaseze cu ei in fata comandamentului diviziei.
-Actioneaza 1051 Oameni .

7.12.1340 -Ordona la u.m-01086 sa fie pregatiti cei 40 oameni pentru interventie[Ramasi in rezerva 100 oameni-60 la 1008,40la 1086).

17.12.1345-Ordona comandantului u.m.01185 sa trimita cele 7TAB din ordinul verbal al Ministrului Aparari Nationale,sa actioneze la Comitetul Judetian de partid.

17.12.1350.-Din ordinul Ministrului Aparari Nationale, o companie tancuri de la U. M.01115 sa fie pregătită si la orin sa actioneze la comitetul judetian de patrid.

7.12.1405.- Se ordona de ministrul aparari nationale sa actioneze tot regimentul de tancuri.
-Se ordona lt. col. Visinescu sa trimita dupa comandantul regimentu care sa alarmeze tot regimentul.

.12.1410.- O companie tancuri actioneaza pe directia cazarma consiliul popular judetian.

7.12.1415.-Regimentul 90 Mecanizat incepind cu 14 si15 din ordinul ministrului aparari nationale, alarma de lupta partiala-transm -te MR Mitrus Dumitru de la marele stat major. La1420 sa tran -smis la regiment indicativul.

7.12.1425. - Maior Ghibea Ion a primit misiunea de luptă pentru a actiona cu II companie de tancuri la consiliul judetian

7.12.14.30. Ministrul Apărări Nationale Ordonăssa se ia legătura cu aviatia pentru a interveni cu 2 elicoptere de la regimentul de elicoptere din Caransebes.
Col. Popescu din marele stat major- Generalul Gusa soseste in Timişoara cu un ordin. Să se asigurelala aeroport 2 autes ati radio pentru legătură radio , un turist dacia , 2 aro si un microbuz pentru gardă.

.12.14.36. -Se ordonă să se concentreze forţele in 3 puncte: Comitetul Municipal de partid, Piata Operei, Complexul Studentesc.

.12.14.55.-Col. Rotariu raporteaza ca efectivele din subordine se deplas -ză.pentru a actiona la Comitetul Municipal de partid.

12.15.05.-Govarăsu ministru ordonă 1.30 or. Sosesc cu un batalion se

dispune întrun loc la intrarea în Timisoare. Batalionul pe t
T.A.B. cu munitie va fi comandat de comandantul de regiment
-un batalion infanterie pe T.A.B. comandat de comandantul d
de regiment din Arad care se va deplasa spre Timisoara si
se vor dispune întrun raion la intrarea în oras. Să aibă
asigurate legături si să ia legătura cu D. 18 Mc. Imediat l
la sosirea în raion. Comandantul batalionului de infanterie,
maior Marcu Dumitru(Transmite Mr. Păscut ,primeste col.
Neicutescu ora 15.20)

17.12.15.15.-Cpt. Serban (1185) 6 T.A.B. la Consiliul Municipal .
comandantul armatei a 3 comunică că cele 2 B.I vor pleca la
ora 16.00. B.I. din Arad va staționa la bifurcatia soselei
spre Sînandrei. B.I. de la Lugoj la regimentul de aviatie
9500 cartuse scurt miez oţel si 3360 cartuse 7,65 pentru
pistol sînt în comandamentul diviziei.

17.12.15.30. Col. Ionescu din marele stat major- regimentul de aviatie
cu un detaşament de 50 militari pregătit pentru interventi

17.12.15.35. La col . Bejan Ioan ordona U.M. OIo86 sa intervina

cu 4o oameni la consiliul popular municipal .

17.12.15.45. Regimentul de aviatie intervine cu 50 militari .

Situatia la 15.50 . -Podul Michelangelo o macara incaerca sa ridice
un camion .
-Puhoiul impins de tancuri si militie spre Piata
Operei .
- Elicopterul se duce aterizare si decolare si
decoleaza altul .

- In Maria 200-300 persoane
- la Cinematograful Caoitol blocata trecerea .

-Piata Libertatii aglomerata .

-Lateral de Bega arde o masina de pompieri si un
transformator .
-De la Michelangelo lumea se indreapta spre centrul orasului

17.12.15.55 Seful grupei operative de la Ministerul Apararii Nationa
le - toate materialele chimice atit de protectie
cit si de atac sa fie pregatite ; sa fie anuntate toate
unitatiile
- batalionul de cercetare sa pregateasca completele
de lupta antiteroriste in masura sa intervina .

17.12.16.00 Lt.col. Elek - sa se pregateasca mijloacele individuale d
de protectie si de atac chimic (fumigene si incen-
diare) la U.M. 01175 . Cpt. Brindas sa comunice la
toate unitatiile din cazarma .
16.00 la 1185 acelas ordin a fost transmis de Lt. col.
Balazs Stefan .
16.10 la 1008 si dinou la 1185 si cazarma OituzLtcolonel
Elek

General Macri 17.12.16.05 a vorbit cu ofiterii de co-
trainformatii

se deplaseaza si actioneaza la comandamentul diviziei mecanizate cu
io T.A.B. si ocopanie pistolari din ordinul Ministrului Apararii
fationale /sosit 18.00 . primit misiune Consiliul Popular Municipal/
-R90 Mc. -12 T.A.B. , o statie 1300 ua Aro , 3 D.A.C.
un auto atelier , 24 ofiteri , 7 subofiteri 68 milita

xi , 3 P.M.C. in batalion ; 50 militari in D.A.C.
xi

colana condusa de comandant .

17.12.17.15. Sa se foloseasca gaze lacrimogene

17.36 . General Eftimescu transmite : la 17.20 fiecare unitate
1140 din garnizoana si din marea unitate sa pregateasca toate
efectivele ce le are la dispozitie cu munitie de manevra
si mincare pe doua zile si sa raportam care este valoarea
acestor rezerve .

17.12.17.30 . Sa se trimeata in comandamentul diviziei G.I.S.T. -71

17.40 s-a tensmis la
in spatele Parcului Pionierilor soseaua este blocata .

Frecventa 36000 Tatarita comandantul

Buzias Tatarita 1.Seful de stat Stat Major .

717.45. Informatiile de la elicoptere :
- intrarile Consiliului Jud. blocate
- B-dl 23 August normal

-Piata Operei incendiate magazimele din dreapta
- tot personelul se indreapta spre Piata Maria

18.00 . Elicopterele : din zona Piata Maria se indreapta spre Catedrala

- incendiu in calea Buziasului .

1008 Sedepăăeaza pe itinerarul str. Chisodei . Piata Maria , B-dul
Republicii ,Piata Libertatii , -Mr. Malgiat'i -1800 Lt.col. Predones

8.03. batalionul de infanterie Lugoj - Leontin Salajan,Piata Unirii,
Piata Libertatii , comandantul se prezinta la tov. General Gusa

17.30 General Gusa : - subunitatile de infanterie o unitate de foc
- la atac , se trage in aer apoi la picioare

- coloana de camioane cu soldati cu 1 unitate foc
munitie de infanterie

- subnitatile de infanterie 1 unitate foc unitate

17.30 -1800 s-au transmis la 1008 ,1185
16.15 Maior Soroceanu (1276) - Divizionul de artilerie 150 militari

3 masini 25=75) cu munitie de razboi , 4 camioane astepta
ordine . Intervine in Piata Maria si Catedrala . Raprtati cind sînt

gata ordin de la col . Ionescu .
-20.00 Sint gata .
18.15. Munitia din depozitele unitatiilor - o unitate foc sa fie pregat

Lt. col. Predonescu .
1185= 6 tancuri cu munitie de razboi in coloana .
36000 frecventa -7 T.A.B.

18.35. 18 oameni de la Sacalaz cu munitie actioneaza inspre comandament.

18.25. Centrul de instructie echipaje tancuri sa pregateasca 20 tancuri .

18.20 . Gen. Gusa : depozitele sa pregateasca munitie .
Soldat Zaharia 1125 impuscat in plamini - Loc. Col. Predonescu .

18.30 . Munitie pentru 125 de oameni de la 1125 -Lt.maj. Perjescu - pleaca oameni inarmati sa le duca munitie .

18.35. 5tancuri la capatul liniei 5 tancuri fara proiectile scos din tancuri.

18.45. comandantul R.90 Mc. a primit misiunea de la tov. general Guse. Se executa indicativul alarma de lupta partiala .

-1172 sa-i transmit indicativul Lt.col. Nicolicea (18.52)
-paza si apararea depozitului
- sa fie comandati de ofiteri .
-Lt.col. Nicolicea la 1172
-Lt.col.Pruteanu la 1185 (19.54)
-capitan la 1115
- maior Popescu 1145
-cpt. Cirjan 1197
- cpt. Stoian 1008
-Neman 1276
-Lt. Stoian 1140
-Cpt. Oprisoreanu 1125
-Lt. Jivan 1556
-C.M.J.
-D.M.I.
-Spital
-Regionala
-Buzias

1185 in actiune - Lt.col. Pruteanu
-200 militari + 6 D.A.C. + ARO ,o auto statie condusa de comandant
-40 militari cu 6 ofiteri ,6 subofiteri , 6 T.A.B. condusa de capitan Badea
-165 militari

-o subunitate interventie =30 militari
-2 tancuri

19.00. -1008 ; 1125=19.00. ; 1191 .Lipova ,19.00 ; 1125 la Bega
19.00 - 1008 -5plutoane =125 oameni , 5 masini 5 stati portative
- confirmat 1039 ,1197

19.45. S.I. Arad actioneaza la complexul studentesc -ordin Gen . Guse . Directia -Centru-Termal -Complex

-211 oameni 3 T.A.B.

19.50 Reg. Arad =5 T.A.B.
R.90 =200 oameni - urmeaza sa vina
1556 = 2 bateri X 22 = 44 militari ,2S.R. 114 , 7 ofiteri 3 subofiteri .

20,00 Pleaca masina de la 1185 cu munitie .

-100 militari de la Arad , comp. T.A.B. Buzias rezerva la Giroc
-14 tancuri la 1115

Tov. Secretar Coman - 4 patrule - 1008 - cu comandanti de patrule pfiter
La ora 20.00 R90 Mc. a parasit cazarma :
-8 autocamioane ,13 ofiteri , un maistru militar ,5 sub-ofiteri , un P.M. C. 209 militari , o unitate foc , 2 zt. hrana rece , . Coloana este condusa de cpt. Casariu D.
Parole . In rezerva la Oituz .
La 8.20. Compania de la Buzias la Giroc
Compania infantarie de la Arad la col. Rotariu la aviatie .
Col. Ionescu - Compania Inf. Arad merge la cazarma col. Rotariu
Lt. col. Pruteanu 2 masini cu munitie , 2 tancuri 35 militari in paza .
Cpt. Brindas T.A.B. Buzias la Cons. Pop. Mun. 2

20.45. Gen . Rus ,tov. Pacoste si tov, Sas .

La catedrala -

Rezerve :R.90 Mc. -70 militari (din care 20 de la tancuri + 21 cadre)
R. 24 A.T.-200 oameni
Dn. 59 A. -80 oameni
Dn. 207 R.Taa.-48 oameni

6 T.A.B. + 3 masini cu 100 militari U.T.T. -Mr.Micu
-Cpt. Negovan
-47700poarta
-Cpt. Burcu

Pentru cei care nu sint plecati in misiune sa verifice aplicarea planului cu adaugiri .

- toate unitatile sa faca instructie sa faca instructie in apropierea cazarmii.
-51499
-51399 - telefoanele de pe masa ; sa se prezinte
-51599

52320 ,57728 1731 .
Maior Micu -1380 Arad tel 16 16487

12.10. Cpt. Andries batalionul transmisiuni cu 20 oameni la podul de la eeE.L.B.A.

12.20. R .32 Mc. primeste ordin sa intervina cu 6 T. A. B. pe cele 3 pod de la nord de E. L.B.A. (gara) Maior Ghinea , cpt. Badea mr. Burci .
12.37 Pleaca un T. A.B. la E.L.B.A. dupa tov. Gen. Gusa care oa ramas

in multime ; se iau 5 grenade cu substante chimice .
12.40. toate unitatile sa astea in coloana .
12.50 . 5 infractori prinsimla U.M. 01185.(sinti din Tg. Mures 4 tigani plus un romaim)
55 an

17

15.00 sosesc 300 de parasutisti (statii R .1070 , 5 radiotelefoane)

13.45. Militarii de la U.M. 01731 sa ramina sa apere Abatorul Comtim .

13.50 40 militarii de la batalionul 51 geniu cu 2 masini se deplasează la depozitul Dumbravita cu cpt. Ciontos Ioan (sef. stagiu major)

14.30. Ministrul a dat ordin - 10 T. A. B. + 400 militarii[5masini X 20 [de la Buzias
- se cazeaza in cazarma R.32. Mc.

15.10. R.44Tc. sa pregateasca 6 T.A.B si tancuri pentru inerventie in zona E.L.B.A. - in masura ca la ordin sa intervina .

15.10 au fost incendiate 2 autocamioane pe pod la E.L.B.A.

15.15. Piata + Mai au dat foc la chioscuri .

15.30. S-a dat ordin sa între toate trupele in dispozitiv .

15.40. La uzina de apa nu sint probleme deosebite .- Mr. Neagu U.T.T. nimic deosebit .- cpt. Surdu .

15.50. Comandantul 3R .39 Artilerie primeste ordin sa cazeze 10 T.A.B. + 100 militari

---

Bulai Andrei 4 auto 4 auto camioane -100 militari 4 ofiteri
Plesca 44ao 3P.M.C.
4 T.A.B. 11T.A.B. Timisoara
3 T.A.B. -Albina -Mosnita

Casa de oaspetii - cam- 3 ILIE CEAUSESCU

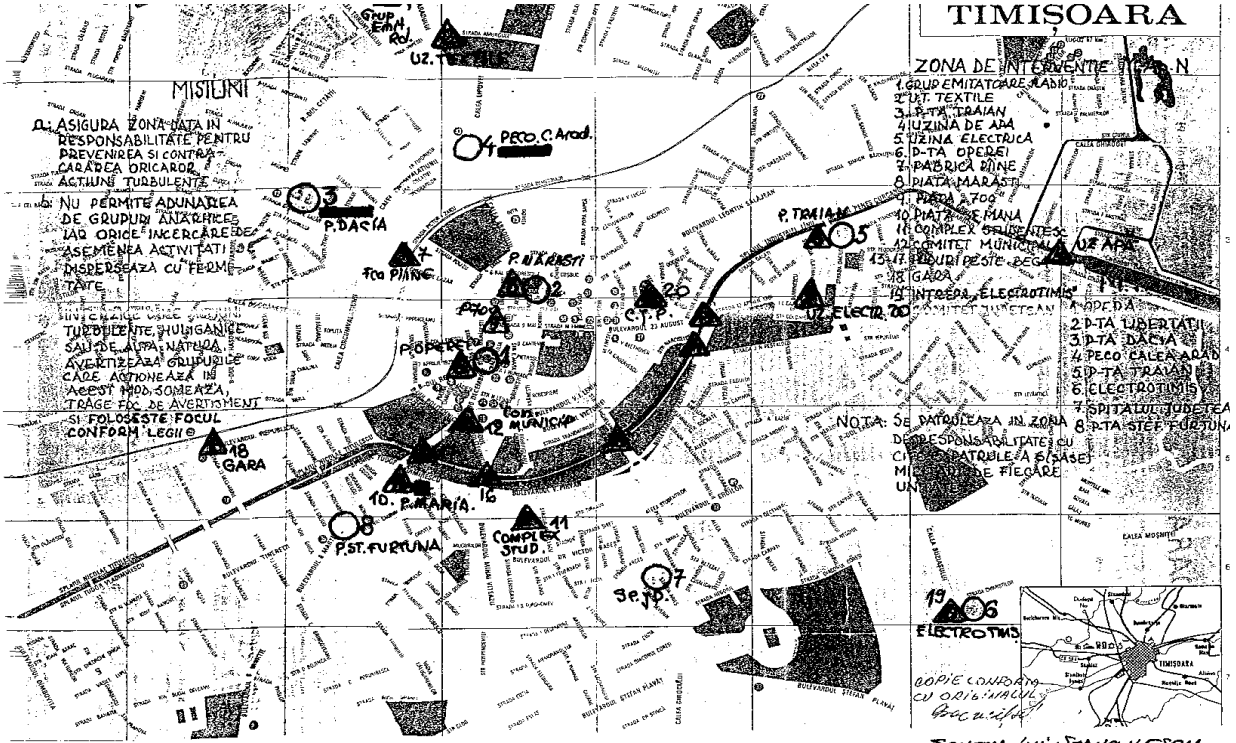
TIMIŞOARA
ZONA DE INTERVENTIE
MISIUNI
1. GRUP EMITATOARE
2. U.T. TEXTILE
3. P-TA TRAIAN
4. UZINA DE APA
5. UZINA ELECTRICA
6. D-TA OPEREI
7. FABRICA PINE
8. PIATA MARASTI
9. PIATA 700
10. PIATA CENTRALA
11. COMPLEX STUDENTESC
12. COMITET MUNICIPAL
13. 14. BLOCURI PESTE DEC
15. GARA
16. INTREPR. ELECTROTIMIS
A. OPEREA
2. D-TA LIBERTATII
3. D-TA DACIA
4. PECO CALEA ARAD
5. D-TA TRAIAN
6. ELECTROTIMIS
7. SPITALUL JUDETEAN
8. P-TA STEF FURTUNA
NOTA:
ELECTROTIMIS
TIMIŞOARA
SCHEMA LUI STANCULESCU.
ARMATA M.I.
SINT MIXTE:
8 – 2 P. MARASTI
6 – 1 P. OPEREI
19 – 6 ELECTROTIMIS
3 – 5 P. TRAIAN

Anexa 13

INFORMARE [347]
a Direcţiei Informaţii Militare a M.St.M
19 decembrie 1989

Ataşatul militar român în Republica Ungaria raportează că la 18.12.1989, ora 18,40, a început la Budapesta desfăşurarea unei demonstraţii antiromâneşti organizată de gruparea partidelor independente, cu reprezentanţi în Parlament, Frontul Democrat Maghiar, Partidul Social Democrat Liber, Organizaţia Tineretului Democrat şi altele.

Demonstraţia s-a desfăşurat în două etape, astfel:

Etapa I: între orele 18.40-20.00, a constat în adunarea demonstranţilor în Piaţa Eroilor, unde au luat cuvântul reprezentanţii partidelor organizatoare. Aceştia au prezentat motivele manifestaţiei ca fiind legate de situaţia lui László Tőkés, în special, precum şi situaţia Doinei Cornea, invocând faptul că guvernul statului român încalcă grav drepturile omului şi în general ale minorităţilor naţionale din România.

Organizatorii s-au adresat poporului maghiar şi român, guvernelor ţărilor europene, precum şi ONU, chemând la acţiune împotriva conducerii de stat a R.S. România.

Etapa a II-a s-a desfăşurat în faţa Ambasadei române şi a început la ora 19.40, când au fost instalate forţe ale organelor de miliţie şi au sosit persoane reprezentante ale partidelor organizatoare ale manifestaţiei.

Organizatorii purtau banderole cu tricolorul unguresc şi drapele ungureşti.

În jurul orei 20.30 au început să sosească în faţa ambasadei noastre mii de demonstranţi, cei care au luat parte, în **etapa I** în Piaţa Eroilor, punând şi scandând în mod deosebit de zgomotos lozinci cu profund conţinut antiromânesc şi antisocialist, în special la adresa conducerii superioare a statului nostru, schimbarea regimului politic din România şi libertate pentru Transilvania.

Au fost văzute drapele ungureşti, drapele roşu, galben şi albastru şi drapele negre.

La manifestaţie au luat parte 20-25 mii de persoane. Pe timpul acesteia, reporterii agenţiilor de presă străine au filmat şi au luat interviuri manifestanţilor.

---

[347] Constantin Sava, Constantin Monac, *Op.cit.*, p. 155-156.

Telejurnalele din seara zilei de 18.12.1989 au făcut referiri la evenimentele de la Timişoara şi au prezentat secvenţe de la această manifestaţie din 18.12.1989.

Ataşatul militar român raportează că manifestaţia a avut un caracter deosebit de violent, puţin lipsind ca aceasta să se transforme într-o acţiune periculoasă de atac a clădirii Ambasadei R.S. România.

De asemenea, se sesizează că organizatorii au reuşit ca într-un timp relativ de scurt, de 1-2 zile, să organizeze o astfel de acţiune antiromânească de mare amploare, ceea ce presupune existenţa unor posibilităţi reale de mobilizare a maselor, în timp scurt, împotriva ţării noastre.

Şeful Direcţiei Informaţii,
General,

Anexa 14

Telegramă către Marele Stat Major, Direcția Informații[348] 18 decembrie 1989, Belgrad

Tovarăşe Marinescu,

Urmare la cele raportate cu nr. DJ-0736 şi 0737 din 29 noiembrie a.c. şi DJ-0753 din 8 decembrie a.c., precum şi în contextul recentelor evenimente din Timişoara, sâmbătă am avut o convorbire cu general-colonel (rez.) Georgie Iovicici, fost preşedinte al Comitetului Organizației UCI din armata iugoslavă.

Acesta a spus că recent s-a înapoiat din Ungaria, unde s-a aflat într-o vizită, şi a constatat că în această țară există o atitudine foarte ostilă şi dușmănoasă față de țara noastră.

A mai spus că din convorbirile avute cu mai mulți generali şi ofițeri unguri a reținut că conducerea ungară „a organizat un complot internațional“ împotriva țării noastre, care acționează să-l pună în funcțiune.

Scenariul, în principal, va fi declanşat prin demonstrații antisocialiste-naționaliste de masă ale populației de origine maghiară din Transilvania (îndeosebi provocate de intelectualitatea şi studenții maghiari şi biserica catolică), la care să fie atrase şi alte minorități de la noi, chiar şi populația română.

Acesta a mai spus, repetând de mai multe ori, să acordăm o maximă atenție şi să fie întreprinse acțiuni corespunzătoare.

Despre acest „complot internațional“ împotriva țării noastre mi-a spus şi general-locotenent Dragişa Drlievici, locțiitorul şefului Statului Major General al Forțelor Armate ale Iugoslaviei şi general-locotenent Aleksandar Spirkovski, comandantul Regiunii 1 Militare Belgrad.

Cei menționați mi-au spus să trecem imediat la întreprinderea unor acțiuni politico-diplomatice pe plan internațional pentru a contraataca acest complot, concomitent cu luarea de măsuri ferme pe plan intern.

Raportez, convorbirile de mai sus le-am avut la Karageorgevo, unde am participat cu aceştia la o partidă de vânătoare.

---

[348] Constantin Sava, Constantin Monac, *Op. cit*, p. 152-153; vezi şi „Jurnalul Național“, anul XII, Nr. 3320 din 15 aprilie 2004.

Presa iugoslavă de astăzi a informat despre recentele evenimente de la Timişoara.

semnat: Jianu,

Col.: Georgie Iovicici,
Dragişa Drlievici,
Aleksandar Spirkovski
1-A. Karageorgevo 2597

e) Documente diplomatice

Anexa 15

Telegramă
Ambasada României în U.R.S.S., către Ministerul Afacerilor Externe[349]
18 decembrie 1989, ora 12.35

Tovarăşului Ion Stoian, membru supleant al C.P.Ex. al C.C. al P.C.R., ministrul Afacerilor Externe,

1. Am reținut ordinul dumneavoastră (comunicat cu telegrama nr. 20/016750 din 17 decembrie a.c.) şi ne vom conforma dispozițiilor primite.

Am luat măsuri de aplicare a indicațiilor, atât de către Secția consulară a Ambasadei, cât şi de Consulatul general de la Kiev.

Informăm, totodată, că şeful Agenției TAROM a primit, de asemenea, pe linia sa, unele dispoziții privind modul de a acționa în ce priveşte transportul cetățenilor străini spre țara noastră.

2. Dată fiind importanța problemei şi specificul activității pe linie de vize şi paşapoarte în raport cu cetățenii sovietici, semnalăm următoarele aspecte, în legătură cu care rugăm dispuneți să ni se transmită urgent indicațiile dumneavoastră:

A. Începând din dimineața zilei de 18 decembrie a.c., cetățeni sovietici au început să facă apeluri telefonice la Ambasadă, de la punctele de frontieră cu România, semnalând că sunt sute de maşini cărora nu li se permite intrarea în țara noastră şi anticipăm că autoritățile sovietice vor solicita explicații în legătură cu decizia luată. Rugăm să ni se transmită orientări asupra modului cum trebuie să procedăm într-o astfel de situație.

B. În mod continuu, la Secția consulară s-au acordat vize de tranzit pentru evreii din URSS, care au aprobare să se stabilească în Israel, precum şi pentru studenții străini care învață în URSS. Întrucât şeful reprezentanței TAROM a primit orientarea de a continua traficul de tranzit în mod normal, rugăm să ni se comunice clarificări asupra modului cum acționăm în astfel de cazuri.

C. Având în vedere numărul mare de cetățeni români cu

[349] Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989, Principiul dominoului. Prăbuşirea regimurilor comuniste europene*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 448-449.

domiciliul în URSS, care obişnuiesc în perioada sărbătorilor de iarnă să se deplaseze în țara noastră, rugăm să se indice dacă acestora li se poate acorda viză.

D. Pentru deplasarea în țara noastră a cetățenilor sovietici în interes de serviciu, dispozițiile primite pe linie TAROM sunt ca cei în cauză să prezinte confirmarea scrisă de la partenerii români.

Rugăm dispuneți să se comunice dacă trebuie să informăm partea sovietică cu această problemă, pentru a-şi lua măsurile necesare, ştiut fiind că delegațiile oficiale sovietice folosesc, pentru deplasarea la Bucureşti, zborurile AEROFLOT şi nu există control asupra planificării unor astfel de călătorii.

O situație similară se creează şi în legătură cu cetățenii sovietici, posesori de paşapoarte simple, care au primit viză română anterior ordinului şi care se pot deplasa în România cu cursa AEROFLOT.

E. Rugăm ca Departamentul Aviației Civile să transmită de urgență instrucțiuni reprezentantului TAROM, privind modul concret în care trebuie să se implice în legătură cu cursa de miercuri, 20 decembrie a.c., privind definitivarea listei pasagerilor, în îmbarcarea lor la avion.

Menționăm că lista pasagerilor parvine reprezentantului TAROM fără specificarea scopului călătoriei cetățenilor străini cu bilete emise de AEROFLOT sau alte companii.

Ion Bucur

Anexa 16

Telegramă
Ambasada României în Austria
către Ministerul Afacerilor Externe
18 decembrie 1989, ora 12.45

Tovarăşului Aurel Duma,

Vă informăm că, începând din noaptea de 17.12 a.c., Radiodifuziunea austriacă a început să transmită ştiri referitoare la aşa-zise „ciocniri violente“, care ar fi avut loc, chipurile, între organele de ordine şi participanţii la o demonstraţie aşa-zisă paşnică din oraşele Timişoara şi Arad. Sunt citate, ca surse, cercurile emigraţiei maghiare originare din România, aflate în prezent la Budapesta, precum şi o corespondenţă Reuter. Ziarele de luni, 18.12. a.c., nu fac referiri la această ştire. Vom urmări şi vom informa despre eventualele noi relatări în legătură cu aceste ştiri.

Trandafir Cocârlă

f) Represiunea reflectată în documente şi statistici

Anexa 17

HĂRȚILE ARESTĂRILOR[350]

[350] Apud: Adrian Kali, Virgil Hosu, *Timişoara '89, 6 zile de asediu*, Timişoara, Ed. Saod, 2009, p. 180.

ARESTAȚII DIN 16–20 DECEMBRIE 1989 DIN TIMIȘOARA

1. Abălașei Ioan
2. Abrihan Ioan
3. Abrudan Dorian
4. Achim Petru
5. Aga Florin
6. Aghiorghesei Florin
7. Albina Elena
8. Albotă Radu Ciprian
9. Albotă Silvia
10. Alexa Alexe
11. Alexandru Constantin
12. Alupoaiei Eusebiu
13. Amariei Emil-Gabriel
14. Amurăriței Gheorghe
15. Andor Victor
16. Andrei Viorel
17. Andronic Alexandru
18. Anescu Carmen
19. Antalka Attila
20. Antochi Ioan
21. Aos Eva
22. Apetrăvitei Gheorghe
23. Apetrei Vasile
24. Apistoaie Ștefan
25. Archim Viorel
26. Ardeleanu Corneliu
27. Ardeleanu Iustin
28. Astalos Matei
29. Aștefănoaie Simion
30. Babadan Florica
31. Babliov Ana
32. Babliov Rafael
33. Bacheș Vasile
34. Baciu Moisă
35. Baicu Petrică
36. Balea Mircea
37. Balint Costel
38. Balog Ildiko
39. Baltac Mihai
40. Bancea Ioan
41. Bancovici Corina
42. Banda David Viorel
43. Banez Ioan
44. Banilenici Mircea Vasile
45. Baraban Petru
46. Barany Francisc
47. Barboni Simion
48. Barbu Dragoș
49. Baroiescu Constantin
50. Barta Matei
51. Bartha Ștefan Sorin
52. Bădeancă Florian
53. Bădițescu Vasile
54. Bălan Ioan
55. Bălan Radu
56. Bălăci Rodica
57. Bălin Petru
58. Bălineanu Constantin
59. Belcia Ion Mircea
60. Belu Marcel
61. Bențan Alexandru
62. Benza Ioan
63. Berbentea Dănilă
64. Bere Marius Florin
65. Bereczki Ladislau
66. Berejovschi Doru
67. Berinde Adrian Cristian
68. Berișteanu Măria
69. Berlogea Octavian
70. Bertalan Lilla
71. Bidălach Angela
72. Binder Adam
73. Birică Melania
74. Birieș Dionisie
75. Biro Karol
76. Bisioc Ileana
77. Bîlc Dănuț
78. Bîndaru Elena

79. Bîndariu Ioan
80. Bîndariu Ioan
81. Bîrdean Marius Sorin
82. Bîta Matei
83. Blaj Grațian
84. Blazer Ștefan
85. Blăguț Violin
86. Blidar Marinel
87. Bloos Iohan
88. Boariu Viorel
89. Boarnă Ioan
90. Bobeică Florin
91. Bobiu Vasile
92. Boca Gavril
93. Boca Gheorghe
94. Bociort Cornel
95. Bocskei Ștefan
96. Bodor Ștefan
97. Bogdan Ana Maria
98. Bogdan Doru
99. Boghian Vasile
100. Bogza Vasile
101. Boia Valentin
102. Boicu Benone
103. Boicu Dan
104. Bologa Ion
105. Bondar Doru
106. Borchescu Ioan
107. Boroş Emerich
108. Boroş Harald
109. Boroş Ioan
110. Borşoş Andreea
111. Borzoş Ioan
112. Bourel Florin
113. Braz Florea Ştefan
114. Brânzan Ionel Călin
115. Bratu Ioan
116. Brihac Gabriel
117. Briscan Delia
118. Bubutanu Gheorghe
119. Bucătariu Constantin
120. Bucătaru Emilia
121. Buciu Grigore
122. Budescu Dinicu Iosif
123. Bulgar Sorin
124. Buliga Sorin
125. Bunda Vasile
126. Burac Ionel
127. Burcă Valerian
128. Burde Marian
129. Burean Ion
130. Buretea Carmen
131. Burghelea Angelica
132. Burghelea Victor
133. Burlacu Mariana
134. Bursuc Costel
135. Busta Vasile
136. Cadar Dumitru Marius
137. Calancea Corneliu
138. Calancea Gruia
139. Calancea Vasile
140. Cales Dumitru
141. Calniciuc Vilica
142. Caloare Niculina
143. Caloariu Mariana
144. Caloianu Dumitru
145. Cardoş Iosif
146. Carp Petru
147. Catana Cristiana
148. Catin Dorin
149. Cazacu Florin
150. Cazan Paul
151. Căldare Niculina
152. Căldare Mariana
153. Căldăraş Marius
154. Căldăruşe Călin
155. Călin Cuişoara
156. Călin Mihailoc
157. Călin Cuişoara
158. Călin Rudi
159. Călineanu Constantin
160. Căluşel Romeo
161. Căpăţînă Sorin
162. Căpraru Dimitrie

163. Căpraru Valentin
164. Ceachir Ioan Doru
165. Cenuşe Petru Radu
166. Cercel Vasile
167. Cernat Monica
168. Chereş Florin
169. Chiclă Ştefan
170. Chindea Aurel
171. Chira Puiu
172. Chirpac Vasile
173. Chivu Mihail
174. Ciachir Mircea
175. Ciataraş Dan
176. Ciobanu Ion Doru
177. Ciobanu Paul
178. Ciobanu Radu
179. Ciobanu Valentina
180. Ciobanu Vasile
181. Ciocan Simona
182. Ciohan Elena
183. Cioringan Ioan
184. Cioroianu Nicu
185. Cismaru Silviu Adrian
186. Ciuc Ioan Mircea
187. Ciugariu Mihai Brănică
188. Ciui Gheorghe
189. Cîrdei Vasile
190. Cîrjan Aurel
191. Cîrstea Marian
192. Clipa Silvia
193. Coanda Adrian
194. Coca Ioan
195. Cocoş Leonard
196. Cocskei Ştefan
197. Codrea Ioan
198. Cojocneanu Ştefan
199. Colbu Cristian
200. Colomea Camelia
201. Colomea Sonia
202. Coman Ilarion
203. Conisceac Vasile
204. Constantin Miorița
205. Constantin Mița
206. Constantinescu Răzvan
207. Contrea Viorel
208. Copilu Victor
209. Corbu Suraj
210. Cornea Vasile
211. Coroviac Ramona
212. Cosa Uve Marius
213. Cosma Samuel
214. Costel Adrian
215. Costescu Ion
216. Costin Ramona
217. Costiniuc Alexandru
218. Cotoş Dionisie
219. Cotrocoi Constantin
220. Coțofana Ioana
221. Covaciu Imre
222. Cozariuc Marian
223. Craiveanu Valentin
224. Crancu Alexandru
225. Crăciun Florin
226. Crista Petru
227. Cristea Fănel
228. Cristea Ştefan
229. Cristescu Ion
230. Cristescu Luminița
231. Crivăț Marcel
232. Crîşmariu Dorel
233. Cruț Gheorghe
234. Csoke Andrei
235. Csuke Attila
236. Cucoş Carmen
237. Cucoş Nicuşor
238. Cucu Niculina
239. Culman Gherhard
240. Curcă Gavrilă
241. Curteanu Nicolae
242. Cuțară Alexandru
243. Cuteanu Marius
244. Czermak Cristian
245. Dacher Laszlo
246. Daia Decebal Marius

247. Dalea Marius
248. Daloş Ioan
249. Damo Andreea
250. Dan Nicolae
251. Dan Remus Daniel
252. Danciu Daniel
253. Danciu Viorel
254. Dandu Nicuşor
255. Daniluc Ioan
256. Dascălu Maria
257. Dădu Romică-Sandu
258. Dăescu Adrian
259. Dănilă Dumitru
260. Dejeu Marcel
261. Derbancea Georgeta
262. Diaconu Mariana
263. Diaconu Sorin Ioan
264. Dicu Liviu
265. Didă Aurel
266. Din Ilie Leontin
267. Dinică Ion
268. Dinier Nicolae
269. Dința Ovidiu
270. Dinu Dorel
271. Dirili Vasile
272. Doazi Teodora
273. Doczi Teodora
274. Dogaru Nicolae
275. Dora Zinel
276. Dorescu Gheorghe
277. Doruțiu Tomiță
278. Dragomir Gheorghe
279. Dragomir Marius
280. Drăghina Lăcrămiora
281. Drăgoi Iuliana
282. Drăgoi Nicolae
283. Drăgoi Octavian Dan
284. Drăgoi Sorin
285. Dreghici Iancu Andrei
286. Drimbău Florian
287. Drob Aurel
288. Droma Laurența
289. Dudenco Petru
290. Dudu Dumitru
291. Duma Nistor
292. Dume Florian
293. Dumitrescu Ioan
294. Dumitrovici Cristian
295. Dumitrovici Mircea
296. Dumitru Emanuel
297. Dumitru Maria
298. Dumitru Nastasia
299. Dumitru Nistor
300. Dumitru Radu Simion
301. Dumitru Viorel
302. Duncă Constantin
303. Durac Ionel
304. Enculescu Eugenia
305. Ene Ioan
306. Erdei Francisc
307. Erma Liliana
308. Fabian Francisc
309. Facasciuc Sîrbie
310. Farcău Liliana-Elena
311. Farcău Vasile
312. Farkaş Zoltan
313. Feiu Tiberiu
314. Fekete Bela
315. Fekete Paula
316. Fekete Paula
317. Feneşanu Nicolae
318. Feraru Ion
319. Feru Lia
320. Filip Cristinel
321. Filip Ilie
322. Fioreanu Constantin
323. Flocioiu Ion
324. Florea Antonie Cristian
325. Florea Gheorghe
326. Florian Ştefan
327. Floruncuț Alexandru
328. Focht Cornel
329. Foleanu Dorin
330. Fornazier Costică

331. Fornnazier Georgeta
332. Frunză Ilie
333. Fuchus Rihard
334. Fulga Iosif
335. Fulop Ildico
336. Furdea Traian
337. Gabai Ştefan
338. Gafiuc Constantin
339. Gavra Traian
340. Gavrilă Cristian
341. Gavrilă Panică
342. Gazda Arpad
343. Găină Nicolae
344. Gătea Victor
345. Gâbu Sorin
346. Geblescu Sidonia
347. Ghemnar Robert
348. Ghenci Nicuşor
349. Gheorghe Florian
350. Gheorghe Florica
351. Gherghinescu Doru
352. Gherghinoiu Elena
353. Gherghinoiu Gheorghe
354. Gherghinoiu Ion
355. Ghibirdic Aurel
356. Ghibu Adrian
357. Ghiocel Rozica
358. Ghiocel Stela
359. Ghiorghiosu Aurel
360. Gingă Dumitru
361. Giorgie Viorel
362. Giroveanu Robert
363. Giura Remus
364. Giurici Nicolae
365. Gîlă Gheorghe
366. Glavan Sterică
367. Gliguță Adriana
368. Gliguță Ioan Radu
369. Goldănescu Adrian
370. Gomboş Gavril
371. Gondea Stelian
372. Grigore Mihai
373. Grigore Vasile
374. Grigorescu Stelian
375. Groza Cristian
376. Groza Vasile
377. Gruiță Ilie
378. Gug Florian
379. Guran Laura
380. Guta Mariana
381. Gyorghy Perene
382. Haga Florin
383. Haidet Margareta
384. Hajdo Laszlo
385. Hintari Vasile
386. Hip Claudiu
387. Hodină Constantin
388. Hoha Viorica
389. Holdiş Mihai
390. Homei Ioan
391. Horoşincu Liviu
392. Hosu Isidor
393. Hosu Virgil
394. Hotos Monica
395. Hristcu Petru
396. Hristin Eugen
397. Hruşcă Ioan
398. Huminiuc Pavel
399. Iacovania Marius
400. Iager Carol
401. Iancu Aurel
402. Iantoc Constantin
403. Ichim Ilie
404. Ichim Ion
405. Ignea Mircea
406. Ilan Ioan
407. Ilie Daniel
408. Ilie Ştefan Vasile
409. Ilieş Vasile
410. Iliuc Ion
411. Inurean Ioan
412. Ioja Emerich Eugen
413. Ion Virgil
414. Ionaş Ladislau Ludovic

415. Ionesi Valeriu Trandafir
416. Ioniță Dorel
417. Ioniță Dorel
418. Ioniță Mihai
419. Iordache Ion
420. Iorga Mihail Cătălin
421. Iosep Gh. Eugen
422. Iost Cristina
423. Iost Norbert Ladislau
424. Ipati Ion
425. Istrate Gheorghe
426. Istvan Dorina
427. Istvan Gheorghe
428. Ivanov Mitrofan
429. Jekely Ana
430. Jianu Doru
431. Jisa Ion
432. Jivan Gheorghe
433. Jokni Ana
434. Jolde Dumitru
435. Josza Kătălin
436. Jroie Emilian
437. Jude Iosif
438. Judele Mihai
439. June Măria
440. Jung Mihai Florentin
441. Juravle Gheorghe
442. Jurcă Costică
443. Jurchescu Gheorghe
444. Jurj Gheorghe
445. Jurma Octavian
446. Kapornyai Zoltan
447. Kardaș Iosif
448. Kencsan Victor
449. Kiefer Manfred
450. Kiraly Ștefan
451. Kiritza Ștefan
452. Kis Pavel
453. Kiss Pal Jozsef
454. Kleyn Eduard
455. Kocsis Ion
456. Kovacs Gheza
457. Kovacs Ileana
458. Kovacs Ileana
459. Kovacs Karol
460. Kovacs Nicolae
461. Kovacs Ștefan
462. Kronenberger Iosif
463. Kuhn Nicolae
464. Labancz Ladislau
465. Laszlo Eugenia
466. Laur Robert
467. Lazardu Tiberiu
468. Lazaroi Sanda
469. Lazăr Gheorghe
470. Lazăr Romulus
471. Lazăr Virgil
472. Lazurcă Adrian
473. Lăcătuş Constantin
474. Lăcătuş Marius
475. Lăcătuş Ștefan
476. Lăzărescu Carmen
477. Lăzărescu Victor
478. Lefter Liviu
479. Lelea Teodor
480. Levai Lucian
481. Levițchi Ileana
482. Licu Dumitru Ovidiu
483. Linghi Adi
484. Linta Ovidiu
485. Linte Constantin
486. Lodoabă Jurescu Iosif
487. Lopată Ciprian Marius
488. Lorea Ioan
489. Lovag Schmitzer Delia Monica
490. Luca Achim
491. Luca Iuliu
492. Lucaț Dumitru
493. Ludwig Rodica
494. Luianov Timotei
495. Luncan Petru
496. Lungu Simion
497. Lup Ionel

498. Lupoaia Costică
499. Lupşan Eugen
500. Lupu Dumitru
501. Lupu Octavian
502. Lupu Valentin
503. Luțai Pintea
504. Luță Cristian
505. Macaş Monica
506. Macău Constantin
507. Macovei Damian
508. Madarasz Karoly
509. Maftei Lucian
510. Maghețiu Elena
511. Maghețiu Elena
512. Maghior Ştefan
513. Magyarit Erno
514. Maier Ioan
515. Mailat Doru
516. Mali Adrian
517. Manea Silviu Viorel
518. Manoilă Teodor
519. Maranga Ioan
520. Marcovici Sofia Ana
521. Marcu Valeriu Constantin
522. Marinescu Adrian
523. Martin Adrian
524. Martocean Florin
525. Martoceanu Alex
526. Marton Gabriel
527. Marton Hajnal
528. Marton Valentin
529. Mate Vasile
530. Matei Constantin
531. Matei Dorel
532. Mateiaş Daniel
533. Mateş Gheorghina
534. Matinca Dumitru
535. Mazarache Mița
536. Mazarovici Iosif
537. Mădaşu Adriana
538. Mănescu Viorel
539. Mărgan Virgil Sabin
540. Mărinoiu Adrian Valentin
541. Mânase Hugo
542. Meci Dimitrie
543. Meilă Codruț
544. Melinte Marian
545. Mertecaru Viorel
546. Merticariu Mihai
547. Mesenschi Iulian
548. Mestecăneanu Mircia
549. Meszaros Tiberiu Zoltan
550. Meşter Marioara
551. Meşter Mihai
552. Mezin Dan
553. Miclea Cătălin
554. Miclescu Genoveva
555. Miclescu Melania
556. Micu Mirela
557. Micu Robert
558. Mihai Tudorița
559. Mihai Veronica
560. Mihalache Adi Nicuşor
561. Mihociu Daniel
562. Mihoreanu Vasile
563. Milan Ghica
564. Milercovici Dana
565. Mindie Elisei
566. Mioc Marius
567. Mircea Romică
568. Miu Gheorghe
569. Miu Marius
570. Mîndroiu Ioan Ilie
571. Mîtea Matei
572. Moacă Grigorie
573. Mocuța Constantin
574. Moga Victor
575. Moghioroşi Mihai
576. Moldovan Emil
577. Moldovan Gheorghe
578. Moldovan Liviu
579. Moldovan Vasile
580. Molnar Micloş
581. Morar Măria

582. Morariu Vasile
583. Moroşanu Mircea
584. Motreşea Gabriel
585. Moţa Ioan
586. Munteanu Mariana
587. Munteanu Marius
588. Munteanu Valentin
589. Munteanu Mărgărit Ovidiu
590. Mura Gheorghe
591. Murăreţ Tudor
592. Mureşan Agata
593. Mureşan Dumitru
594. Mureşan Mircea
595. Muselin Ana
596. Mutrescu Gavril
597. Naghi Ion
598. Nagy Tiberiu
599. Nagy Mihai
600. Nanae Claudia
601. Năstase Laurenţiu
602. Neatu Ion
603. Nechita Gheorghe
604. Necula Ştefan
605. Neda Lilviu
606. Nedelcu Gabriel
607. Negură Nina
608. Neu Costel
609. Nica Octavian Silviu
610. Nicolcescu Ion
611. Nicolici Ioan
612. Nicolin Mariana
613. Niculescu Constantin
614. Nistor Mihai
615. Nistor Petru
616. Niţu Costică
617. Novacovici Dumitru
618. Novacovici Dumitru
619. Novacovici Ion
620. Novacovici Marius
621. Novăcescu Sorin
622. Nuţa Marinica
623. Olah Karol
624. Olariu Ioan
625. Olteanu Octavian
626. Olteanu Petre
627. Oncioiu Ionel
628. Oprea Constantin
629. Oprea Vasile
630. Oprescu Marius
631. Opruţa Sorin
632. Ordeanu Viorel
633. Orfescu Horaţiu
634. Padhazi Gabriela
635. Pahon Silviu
636. Palaghia Măria
637. Palescu Viorel
638. Pali Marţa
639. Panaite Cornel
640. Panchea Aurel
641. Panciu Ion
642. Pandurescu Liviu
643. Papară Gheorghe
644. Pasca Gheorghe
645. Pascaru Ionica
646. Pascaru Mioara
647. Pascaru Mioara
648. Pascaru Mitruţă
649. Paşcaru Ionică
650. Paulovici Mihai Dorel
651. Pălin Petru
652. Părpăluţă Costel
653. Părpăluţă Măricel
654. Păscălău Lăcrămioara
655. Păscăloiu Gavrilă
656. Pătrindei Marian
657. Păun Angela
658. Păun Dorina
659. Păun Ecaterina
660. Pekni Ioan
661. Periei Viorel
662. Petcov Svetomir
663. Petcu Gabriela
664. Petitjean Lucian
665. Petrache Florin

666. Petrea Gheorghe
667. Petrescu Laura
668. Petrescu Nicoleta
669. Petrică Gheorghe
670. Petridean Ana
671. Petromăneanț Daniel
672. Petromăneanț Zeno
673. Pfaiffer Gabriela
674. Piesa Daniela
675. Pinciuc Nică
676. Pinescu Carmen
677. Pintea Ionel
678. Pința Călin
679. Pitarcă Traian
680. Pitaru Virgil
681. Pitic Nicolae Liviu
682. Pîrpăliță Ion
683. Pîrvan Adriana
684. Pîrvu Radu
685. Pleşcan Florin Ion
686. Pleşoianu Dumitru
687. Pleşuvu Florin
688. Pocovnicu Paul
689. Podea Lucian
690. Poenaru Cornel
691. Pop Alin Sorin
692. Popa Galileu
693. Popa Dorin
694. Popa Eugen
695. Popa Gheorghe
696. Popa Ioan
697. Popa Mariana
698. Popa Marioara
699. Popescu Cristian
700. Popescu Dumitru
701. Popescu Marin
702. Popescu Bîrlan Ovidiu Cristian
703. Popovici Costică
704. Popovici Elena
705. Popovici Marcel
706. Popovici Petru
707. Popovici Viorica
708. Porumbița Adamia
709. Porumbița Marinela
710. Postolache Vasile
711. Prăjianu Constantin
712. Preda Ovidiu
713. Presbiterianu Bogdan
714. Pricop Cornel Mircea
715. Prunar Paul
716. Puiu Laurențiu
717. Purcel Vasile
718. Rad Daniel
719. Rad Gavril
720. Radu Aurel
721. Radu Costache
722. Radu Romică
723. Radu Vasile
724. Rancz Ioan
725. Rancz Rudolf
726. Rață Marcel
727. Rădău Dumitru
728. Răileanu Radu
729. Răuceanu Mihai
730. Regep Codruța
731. Reileanu Gheorghe
732. Reus Alexandru
733. Ricioiu Ştefan
734. Rînceanu Dorina
735. Roană Aurel
736. Roban Măria
737. Roman Alexandru
738. Roman Constantin
739. Roman Mircea
740. Român Gheorghe
741. Roşea Ilie
742. Roşea Petru
743. Roşu Florin
744. Roşu Marius
745. Roşu Mirela
746. Ruja Gheorghe
747. Rumân Hermine
748. Rupă Constantin

749. Rupşan Eugen
750. Rus Marcel
751. Rusanda Petru
752. Rusca Ioan
753. Ruskal Emerik
754. Rusu Simona
755. Rusu Mircea
756. Sabău Francisc
757. Sabău Mariana
758. Sabău Ruxandra
759. Saltă Constantin
760. Sancovici Corina
761. Sandu Dumitru
762. Sandu Gheorghe
763. Sandu Mihai
764. Sandu Valentin
765. Sanislav Nicolae
766. Santa Vasile
767. Santeiu Călin
768. Sarcadi Ioan
769. Sarcadi Ioan
770. Sarkadi Ştefan
771. Sas Petru
772. Sasca Viorel
773. Sava Iosif
774. Săcălaş Emil
775. Săcăluş Nicolae
776. Săceanu Eugen Claudius
777. Sălhan Ionică
778. Săndile Mioara
779. Sărăcin Constantin
780. Sărular Goran
781. Săveanu Andrei
782. Săvescu Constantin
783. Săvescu Viorica
784. Sânta Vasile
785. Sântămăreanu Valeria
786. Sârbu Adrian
787. Sbora Ioan
788. Scapeț Vasile
789. Scheut Constantin
790. Schlibak Tiberiu
791. Schontal Ion Mihai
792. Scînteie Daniela
793. Sebeşten Eugen
794. Secrieru Ionel
795. Sekely Ana
796. Senfleben Iosif
797. Serba Ileana Mălina
798. Serp Mihaela
799. Sgondea Stelian
800. Sherer Carol
801. Sifai Adrian
802. Sifian Remus
803. Sima Alin
804. Simdile Mioara
805. Simion Eugen
806. Simion Vasile
807. Simionescu Romică
808. Slinc Ioan
809. Smarandache Daniel
810. Smican Sorin
811. Smolinski Norbert
812. Somogyi Attila
813. Sonfa Adriana
814. Sonia Romeo
815. Soos Zoltan
816. Spiridon Ionel
817. Spînu Luminița
818. Stamatiu Oreste
819. Stan Dan
820. Stanca Aurel
821. Stanciu Marius
822. Stancu Măria
823. Stancu Paula
824. Stanoiev Milenco
825. Stavarache Petru
826. Stăiculescu Emilian
827. Stănia Sebastian
828. Stănilă Eugen
829. Stein Daniel
830. Stit Daniel
831. Stoffel Gheorghe
832. Stoia Octavian

833. Stoian Dănuț
834. Stoian Dorel
835. Stoian Gheorghe
836. Stoian Speranța
837. Stratulat Daniela
838. Stratulat Ionel
839. Străin Dumitru Romeo
840. Stroia Lucian
841. Strugariu Dan
842. Studineanu Marin
843. Sturugaru Ilie
844. Subțirelu Doru
845. Suciu Augustin Cornel
846. Suciu Doru-Nicolae
847. Suciu Gabriela
848. Suciu Mirela Carmen
849. Suharu Anton
850. Sulcină Victor
851. Sumănaru Adrian
852. Surmic Octavian
853. Suru Mihai
854. Szalo Zsuzsa
855. Szaloș Ioan
856. Szasz Mihai
857. Szasz Petrică
858. Szekely Mihai Iosif
859. Szerb Eduard
860. Szoke Attila
861. Szoke Matei
862. Szvitlak Zoltan
863. Șandor Ildiko
864. Șandor Ildiko
865. Șepețan Drăgan
866. Șepețan Drăgan
867. Șerban Gheorghe
868. Șerban Iozsef
869. Șihai Csaba
870. Șipoș Iosif
871. Ștef Elena
872. Ștefănescu Constanța
873. Ștețcu Doina
874. Ștețcu Nuțu
875. Ștețcu Nuțu
876. Știr Remus
877. Știucă Nicolae
878. Ștranb Iosif
879. Șuș Viorica
880. Șușnea Lavinia
881. Tacaci Marius
882. Tanciuc Mirela
883. Tat Iosif
884. Tat Silvia
885. Tălpoș Alexandru
886. Tănase Tudora
887. Tătar Aurelian
888. Tătaru Petre Elinor
889. Tăut Teodor
890. Tăutu Nelu
891. Tâlhan Ion
892. Târlă Cristian
893. Tcaciuc Mihai
894. Terbancea Nicolae
895. Teridancea Geta
896. Tîrziu Viorel
897. Tîrziu Daniel
898. Toader Ilie
899. Toador Costel
900. Todea Felician
901. Todor Coriolan Octavian
902. Tokacs Sorina
903. Toma Angelica
904. Toma Constantin
905. Toma Constantin
906. Toma Cornel
907. Toma Emilia
908. Toma Marian
909. Tomotaș Sorin
910. Tomuș Ioan
911. Torok Gavril
912. Tot Adrian
913. Toth Emeric
914. Toth Gheorghe
915. Totoș Iudit
916. Toți Șandor

917. Trancă Vasile
918. Trăilă Cornel
919. Trif Marinei
920. Trip Dumitru
921. Tripa Vasile
922. Truț Achim
923. Tudor Dorel Adrian
924. Turcaş Ioan
925. Turcaş Viorel
926. Turlea Valerică
927. Tutoi Constantin
928. Țurcanu Florin
929. Ungă Camelia
930. Urlan Dumitru Sorin
931. Ursache Dănuț
932. Ursu Dan
933. Vaida Gheorghe
934. Valto Mirela
935. Vara Ștefan
936. Varga Gabriela
937. Varga Iosif
938. Vasi Călin-Vasile
939. Vasile Adrian
940. Vasile Florea
941. Vasile Zamfira
942. Vatcu Radu
943. Văcăreanu Zina
944. Vălan Tiberiu
945. Văsuț Florina Gabriela
946. Velea Liana
947. Venczel Endre Gabriel
948. Vestemean Teodor
949. Vieriu Petrică
950. Vilciuc Sorin
951. Vincu Traian
952. Virag Gabriel
953. Virag Geza
954. Vînesar Daniela
955. Vînesar Lucian
956. Vîrban Marin
957. Vîrvorin Ștefan
958. Vîslă Constantin
959. Vlad Simona
960. Vlasici Dan
961. Voaideş Viorel
962. Voin Gabriel
963. Vracean Tiberiu
964. Wangel Andrei
965. Zabara Grigore
966. Zah Gheorghe
967. Zahan Simion
968. Zaharia Mihai
969. Zajti Adrian
970. Zallos Ioan
971. Zamfirescu Mihai
972. Zărioiu Tudorică
973. Zbora Ioan
974. Zechely Mihai Iosif
975. Zetelca Duşan
976. Zlanag Gabriel
977. Zmandarache Daniel
978. Zorilă Marian

ZONARE MORȚI ŞI RĂNIȚI

(16-21 decembrie 1989)

PIAȚA „1 MAI“	
Morți: 17 decembrie	**Răniți: 17 decembrie**
1. Balogh Pavel	1. Toma Angelica
Morți: 19 decembrie	**Răniți:19 decembrie**
1. Reitter E. Irina	1. Fan Odette
2. Curic Veronica	2. Metea Liana
	3. Şerban Iosif

GARA DE NORD	
Morți: 17 decembrie	**Răniți: 17 decembrie**
1. Belehuz Ioan	1. Fenesi Francisc
	2. Georgescu Elena
	3. Harasciuc Iuliu
	4. Szabo Erno

PIAȚA „MARIA“	
Răniți: 16 decembrie	**Răniți:17 decembrie**
1. Cherlea Simion	1. Bogdan Roger Doru
2. Clipa Silvia	2. Cîrnu Nicolae
	3. Răileanu Gheorghe
	4. Szekely Ladislau

PIAȚA OPEREI (Operă, Catedrală şi străzi adiacente)	
Morți: 17 decembrie	**Răniți:17 decembrie**
1. Gîrjoabă Dumitru	1. Andrei Ioan Viorel
2. Hațeganu Petru	2. Antal Emeric
3. Iosub Constantin	3. Birca Melania
4. Ioțcovici Gheorghe Nuțu	4. Blînda Mirel
5. Balmuş Vasile	5. Botezatu Marcel
6. Caceu Margareta	6. Buca Ilie
7. Chorosi Alexandru	7. Bumbar Mihai
8. Cruceru Gheorghe	8. Calotă Constantin
9. Opre Gogu	9. Călin Marius
10. Osman Dumitru	10. Cărăbaş Nicolae Pompei
11. Stanciu Ion	11. Chiriliuc Constantin
12. Sava Angela Elena	12. Chiu Adrian
13. Wittmann Petru	13. Cojiță Ioan

14. Caceu Mariana
15. Istvan Andrei
16. Tako Gabriela Monica
17. Avram Ioan Vasile

Morți: 18 decembrie

1. Leia Sorinel Dănuț
2. Nemțoc Vasile
3. Mariuțac Ioan
4. Czizmarik Ladislau
14. Cojocariu Mihai
15. Creța Ioan
16. Cucoș Nicușor
17. Doboșan Anca
18. Dolineanu Vasile
19. Drăgulescu Vasile
20. Dumitreanu Carmen
21. Gavra Dan
21. Halip Nelu
22. Halasz Szabo Iosif
23. Ianoșel Aurel
24. Ionesc Cornel
25. Jinga Constantin
26. Jitariu Costache
27. Lazăr Lidia
28. Luchescu Stelian
29. Madosi Ana
30. Merluşcă Ioan
31. Munteanu Dumitru
32. Murariu Eugen
33. Murariu Irina
34. Mureşan Lucian
35. Oprea Dănuț
36. Oprea Sorin
37. Panduru Domnica
38. Paşca Dan
39. Paşcalău Cristian
40. Păleanu Elena Maria
41. Părpăluță Dumitru
42. Petroiu Mircea
43. Pîrvan Ioana
44. Predescu Radu Dorin
45. Primaru Gheorghe
46. Puşchiță Darie
47. Rachici Oliver
48. Secu Cornel
49. Stoica Ioan
50. Stoica Mircea
51. Şandru Horia
52. Şerban Tănase
53. Ștreangă Doru
54. Tabără Ioan Viorel

	55. Tako Titina 56. Tănase Vasile 57. Toda Angelica 58. Vincu Traian 59. Vinţan Paraschiva 60. Vona Maria 61. Wehry Oliver

PIAŢA „700“	
Morţi: 17 decembrie	**Răniţi: 17 decembrie**
1. Belici Radian 2. Tăşală Remus	1. Amanci Alina Mihaela 2. Ardeleanu Gheorghe 3. Caşmir Marin 4. Costin Adrian 5. Farcău Vasile 6. Mavrodin Corina 7. Orban Iosif 8. Pirvu Ioan 9. Ţintoi Gheorghe

PIAŢA „LIBERTĂŢII“	
Morţi: 17 decembrie	**Răniţi: 17 decembrie**
1. Pisek Ştefan 2. Bărbat Lepa 3. Todorov Miroslav	1. Bărbat Ioana 2. Bărbat Vasile 3. Blezniuc Ioan 4. Brindaş Valentin 5. Buzămat Cezar 6. Cîmpean Cristinel 7. Druga Dumitru 8. Gavrilă Cristian 9. Honig Mihai 10. Kun Robert 11. Miron Marius 12. Molnar Ioan 13. Nicoară Florin 14. Oprean Gheorghe 15. Orban Traian 16. Pantea Dan 17. Pasca Ioan 18. Paşca Viorel 19. Pistriceanu Adriana 20. Rotariu Octavian

	21. Zaharia Adrian **Răniți: 18 decembrie** 1. Mailat Aron

HOTEL „CONTINENTAL“	
	Răniți: 17 decembrie 1. Pocovnicu Valeriu 2. Tăut Teodor

CALEA GIROCULUI	
Morți: 17 decembrie 1. Apro Mihai 2. Nagy Eugen 3. Ferkel Şuteu Ştefan 4. Luca Rodica 5. Radu Constantin 6. Jugănaru Dumitru 7. Ion Maria 8. Vărcuş Claudiu 9. Mariş Ştefan 10. Lungu Cristina 11. Aparaschivei Valentin 12. Ianoş Paris 13. Ciopec D. Marius	**Răniți: 17 decembrie** 1. Acatrinei Constantin 2. Badea Gheorghe 3. Beştea Gheorghe 4. Boloşănescu Constantin 5. Bucovineanu Vasile 6. Buta Constantin 7. Ciofu Mihai 8. Cîndea Angelica Aurelia 9. Cindea Aurel 10. Coca Ilie 11. Creţu Dionisie 12. Cristea V. Dragoş 13. Csicos Mihai 14. Echert Adolf 15. Gliga Nicolae 16. Gyenics Simioana 17. Ille Clara 18. Lăzureanu Sergiu 19. Luca Georgeta 20. Luca Stefan 21. Marin Otilia Elena 22. Măriuță Petrică 23. Minică Constantin 24. Mişcov Maria 25. Mişcov Miriana 26. Muscă Ioan 27. Nedelea Paulina 28. Pleşca Vasile 29. Popescu Andrei 30. Răducan Ştefan 31. Rusu Maria

	32. Scedeai Dan 33. Ştreang Marian 34. Tomesc Ioan 35. Varga Mihai 36. Vlaic Dumitru **Răniți: 18 decembrie** 1. Gologan Florea **Răniți: 20 decembrie** 1. Marcu Vasile

COMPLEXUL STUDENȚESC	
Morți: 17 decembrie	**Răniți: 17 decembrie**
1. Florian Antoniu 2. Muntean Ovidiu	1. Fițigău Ștefănică 2. Matei Gheorghe 3. Mihalca Marius

PODUL „DECEBAL“	
Morți: 17 decembrie	**Răniți: 17 decembrie**
1. Țintaru Teodor 2. Andrei Maria 3. Bânciu Leontina 4. Ewinger Slobodanca 5. Popescu Rozalia	1. Alexoaie Dumitru 2. Avădănoaie Paul 3. Bogdan Marius 4. Borlea Ioan 5. Butcură Vasile 6. Călin Adrian 7. Cimpoieru Maria 8. Crăsnean Vasile 9. Cristea Cristian 10. Facasciuc Viorica 11. Farcău Mariana Rodica 12. Gavra Dănuț 13. Giurgiu Ionel 14. Kali Adrian 15. Lăcătuş Aladar 16. Lengyel Daniela 17. Maxim Irinel 18. Nagy Andreea Rozalia 19. Necşulei Gheorghe 20. Olaru Marian 21. Papillion Laurențiu 22. Pîrju Ioan 23. Radu Margareta 24. Roşca Ilie

	25. Sidenco Marcel 26. Stoianov Zeno 27. Trifu Gheorghe 28. Turcu Cristian 29. Untilă Corina 30. Valon Alin 31. Văşnei Sandu 32. Zaharia Florin

PIAȚA „TRAIAN“	
Morți: 17 decembrie Lăcătuş Nicolae **Morți: 17 decembrie** Sava Florica	**Răniți: 17 decembrie** 1. Ardelean Vasile 2. Bănicioiu Ion 3. Benea Trofin 4. Bogin Nicolae 5. Camciuc Viorel 6. Gherasim Doinița 7. Marian Traian 8. Sava Elena 9. Spanache Ioan 10. Suharu Anton 11. Vlaici Sava

CALEA BUZIAŞULUI	
	Răniți: 17 decembrie 1. Andrei Dorin 2. Berejovschi Doru 3. Buda Valentin 4. Dragoş Valentin 5. Rişcă Nelu Aurel **Răniți: 19 decembrie** 1. Biliuță Florica 2. Chihaia Ioan

CALEA LIPOVEI	
Morți: 17 decembrie 1. Miron Ioan 2. Oțeliță Aurel 3. Sporer Rudolf	**Răniți: 17 decembrie** 1. Berghiu Rozalia 2. Boariu Dumitru 3. Bugulecea Angelica 4. Buzatu Robert Constantin 5. Cheptenaru Radu 6. Chițu Eugen

	7. Criste Monica 8. Csipak Emil 9. Edves Marcel 10. Felecan David 11. Gafiuc Liviu 12. Ghinea Ioan 13. Hauder Elza 14. Horvath Ioan 15. Iacob Francisc 16. Ivaşcu Sorin 17. Jebelean Zorin 18. Lungănaşu Radu 19. Lupşan Dumitru 20. Mariţescu Ioan 21. Neag Teodor 22. Olar Ioan 23. Opeltz Maria 24. Poja Ecaterina 25. Popovici Petru 26. Potrochir Lucica 27. Pricop Ioan 28. Prodan Virgil 29. Ranisav Duşan 30. Sera Andraş

CALEA ARADULUI	
Morţi: 17 decembrie 1. Carpân Dănuţ 2. Grama Alexandru	**Răniţi: 17 decembrie** 1. Biţică Constantin 2. Cojocaru Gheorghe 3. Drăghici Erika 4. Draghici Marcel 5. Jichici Mihai 6. Lefter Liviu 7. Mircea Ion 8. Rusu Cristian **Răniţi: 19 decembrie** 1. Daniliuc Vasile

CONSILIUL JUDEŢEAN	
	Răniţi: 17 decembrie 1. Crîşmariu Dorel 2. Danciu Viorel

	3. Dobre Petre 4. Gleizer Constantin 5. Hauer Erich 6. Honig Ilie 7. Mardare Sorin 8. Marincuş David 9. Meci Dimitrie 10. Mihailov Remus 11. Munteanu Aron 12. Oprea Vasile 13. Pahon Liviu 14. Perici Viorel 15. Procomnicu Paul 16. Puiu Laurenţiu 17. Stan Vasile 18. Şleahtici Marian **Răniţi: 19 decembrie** 1. Szekely Mihai

CALEA ŞAGULUI	
Morţi: 17 decembrie 1. Ciobanu Constantin 2. Bonţe Petru	

PIAŢA ŞTEFAN FURTUNĂ	
Morţi: 17 decembrie 1. Zăbulică Constantin	**Răniţi: 17 decembrie** 1. Curac Mihai 2. Popovici Ioan

STR. „POPA ŞAPCĂ“	
	Răniţi: 17 decembrie 1. Dragalina Ioan

GARA DE EST	
Morţi: 17 decembrie 1. Blîndu Mircea	

NELOCALIZAŢI	
Morţi: 17 decembrie 1. Mardare Adrian 2. Zornek Otto	**Răniţi: 17 decembrie** 1. Bonde Victor 2. Chiru Radu

3. Csuker Gheorghe 4. Pădurariu Vasile 5. Bumbar Ioan 6. Matei Petru 7. Radu Marin 8. Toth Agnes 9. Mircea Ion	3. Constantin Florin 4. Cornea Constantin 5. Crişan Doina 6. Dănescu Traian 7. Diaconu Veronica 8. Gafiuc Constantin 9. Gheorghe Dan Vasile 10. Hodorogea Viorel 11. Ionescu Daniel 12. Mitreşan Elena 13. Panchiu Petrică 14. Roman Ştefan 15. Voichiţă Dimitrie **Răniţi: 18 decembrie** 1. Kondra Gyorgy 2. Marinescu Ion 3. Popa Ilie Gheoghe 4. Rusu Alexandra 5. Szabo Larisa **Răniţi: 21 decembrie** 1. Dorneanu Mihai 2. Ivanof Leon 3. Kulcsar Gellert Valentin

ZONARE MORŢI ŞI RĂNIŢI

(22-26 decembrie 1989)

PIAŢA OPEREI	
	Răniţi: 22 decembrie 1. Dunăvete Marin 2. Kos Alexandru 3. Vezendan Gheorghe **Răniţi: 23 decembrie** 1. Bîlc Liviu 2. Cota Iosif 3. Dinca Constantin 4. Dinu Daniel 5. Langevien Jacques **Răniţi: 24 decembrie** 1. Popa Lucian 2. Popescu Tiberiu **Răniţi: 26 decembrie** 1. Bacoş Cristian 2. Bodroghi Mihai

PIAŢA LIBERTĂŢII	
	Răniţi: 22 decembrie 1. Horvath Ştefan 2. Lungu Gheorghe **Răniţi: 23 decembrie** 1. Todoresc Ionel **Răniţi: 24 decembrie** 1. Budugan Manuel

PIAŢA TRAIAN	
Morţi: 23 decembrie 1. Cacoceanu Iosef	

STR.OLIMPIADEI	
Morţi: 23 decembrie 1. Iordan Silviu	

STR.GHEORGHE LAZĂR	
Morți: 23 decembrie 1. Negruțiu Laura	

STR. ION VIDU	
Morți: 23 decembrie 1. Nemoianu Virgil	

SPITALUL DE COPII	
Morți: 23 decembrie 1. Nicoară Elena	**Răniți: 23 decembrie** 1. Magyar Rozalia

AEROPORTUL MILITAR	
Morți: 23 decembrie 1. Savu Sorin	

CALEA LIPOVEI	
Morți: 23 decembrie 1. Burcea Marinel **Morți: 24 decembrie** 1. Puczi Liviu 2. Vîlceanu Constantin	**Răniți: 23 decembrie** 1. Bapțan Gheorghe 2. Busuioc Costel 3. Gheorghiu Constantin 4. Griga Ioan 5. Popa Florin 6. Sur Ioan **Răniți: 24 decembrie** 1. Achim Petru 2. Dinca Petre 3. Dobrică Petre 4. Măntăluță Aurel 5. Rațiu Ștefan **Răniți: 25 decembrie** 1. Ioniță Constantin **Răniți: 26 decembrie** 1. Gheorghe Constantin

COMPLEXUL STUDENȚESC	
	Răniți: 23 decembrie 1. Baikan Rafael

CALEA ARADULUI	
Morți: 24 decembrie 1. Jubea D. Andrei **Morți: 25 decembrie** 1. Flueran Steliana	**Răniți: 23 decembrie** 1. Drăgoi Mihai 2. Simion Ioan 3. Şeitan Ion **Răniți: 24 decembrie** 1. Jubea Andrei **Răniți: 25 decembrie** 1. Băran Georgian

CALEA GIROCULUI	
Morți: 24 decembrie 1. Mihai Gigi	**Răniți: 23 decembrie** 1. Popa Ioan Lucian 2. Stoiadin Vasile 3. Vasiloni Nicolae

CALEA BUZIAŞULUI	
	Răniți: 23 decembrie 1. Regep Ioan **Răniți: 24 decembrie** 1. Constantinescu Traian

BLV. LEONTIN SĂLĂJAN	
Morți: 24 decembrie 1. Bancov Francisc	**Răniți: 23 decembrie** 1. Coscaru Gheorghe 2. Marduț Constantin 3. Şerban Dumitru

STR. BORZEŞTI	
	Răniți: 23 decembrie 1. Aciubotăriței Mariana 2. Husar Daniel

ZONA TRIBUNALULUI	
Morți: 24 decembrie 1. Pădurariu Costache	

GARA DE EST	
Morți: 24 decembrie 1. Silaş Maftei	

UZINA DE APĂ	
Morți: 24 decembrie 1. Buzea Traian	

DEPOZITUL DE MEDICAMENTE	
Morți: 24 decembrie 1. Lile Cristian **Morți: 25 decembrie** 1. Bărbulescu Marius 2. Roman Valentin	

STRADA „DOROBANȚILOR“	
	Răniți: 24 decembrie 1. Fazekaş Andrei 2. Hauprich Ionel Florin 3. Mureşan Dumitru **Răniți: 25 decembrie** 1. Zamfir Victor

PIAȚA „700”	
	Răniți: 23 decembrie 1. Husar David **Răniți: 25 decembrie** 1. Dumitru Constantin

BULEVARDUL „23 AUGUST“	
	Răniți: 23 decembrie 1. Tăbăcaru Marian **Răniți: 24 decembrie** 1. Palcău Adriana

STRADA „SIMION BĂRNUȚIU“	
	Răniți: 23 decembrie 1. Ghenț Ioan **Răniți: 24 decembrie** 1. Faur Iuliu

STRADA „12 APRILIE“	
	Răniți: 23 decembrie 1. Kiss Sandor

RESTAURANT „BASTION“	
	Răniți: 23 decembrie 1. Catargiu Viorel

PIAȚA „DR. RUSSEL“	
	Răniți: 23 decembrie 1. Ifrim Eugen

CARTIERUL FREIDORF	
	Răniți: 23 decembrie 1. Tărăbuță Constantin

SPITALUL „BEGA”	
	Răniți: 24 decembrie 1. Dumitru Gigel

CALEA ŞAGULUI	
	Răniți: 24 decembrie 1. Savu Petru

ANTENA RADIO	
	Răniți: 25 decembrie 1. Dragoș Ana

STR.ONEŞTI	
	Răniți: 25 decembrie 1. Secui Mircea

STRADA OITUZ	
Morți: 25 decembrie 1. Ebner Petru	

STAȚIA RADIO	
Morți: 25 decembrie 1. Kelemen Iosif	

NELOCALIZAȚI	
Morți: 26 decembrie 1. Moldovanu Ion **Morți: 27 decembrie** 1. Paraschiv Dominic	**Răniți: 22 decembrie** 1. Matei Dorin **Răniți: 23 decembrie** 1. Aciocoitei Alexandru

Morți: 30 decembrie 1. Coca Ioachim **Morți: 02 ianuarie 1990** 1. Penciu Neculai	2. Iancu Dumitru 3. Mîndrilă Gheorghe 4. Moraru Roman **Răniți: 24 decembrie** 1. Ceauş Petre 2. Pasquale Modica 3. Piuxa Ioan 4. Tagliavne John 5. Uțanu Stela **Răniți: 25 decembrie** 1. Magyar Remus 2. Martin Petru 3. Năstase Gigel

VII. Bibliografie selectivă

1. Arhive

Arhivele Militare Române, *Colecţia arhivistică „Armata română în Revoluţia din decembrie 1989“*.

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C.), *Fond P.C.R. (1989)*.

Asociaţia ALTAR, Timişoara, *Fond Documentar*.

Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, *Fond documentar*.

Memorialul Revoluţiei din 16-22 decembrie 1989 de la Timişoara, *Fond Documentar*.

2. Documente publicate, cronologii, repere bibliografice, crestomaţii

**** Atunci ne-am mântuit de frică* (album fotografic), 1999.

**** E un început în tot sfârşitul... Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17-25 decembrie 1989*, Societatea Română de Radiodifuziune. Departamentul Secretariat General. Direcţia Patrimoniu. Secţia de Istorie Orală, Editura Casa Radio, Bucureşti, 1998.

**** Raportul Serviciului Român de Informaţii despre evenimentele din decembrie 1989*, ediţie electronică.

**** Revoluţia română văzută de ziarişti americani şi englezi*, pref. Alexandru Duvan, Bucureşti, Editura Evenimentul, 1991.

Calafeteanu Ion (coordonator*), Revoluţia Română din decembrie 1989. Documente*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009.

Codrescu, Costache (coord.), *Armata română în Revoluţia din decembrie 1989. Studiu documentar preliminar*, Institutul de Istorie şi Teorie Militară, Bucureşti, 1994.

Documente '89 - Procesul de la Timişoara, vol. I, II (2004), III (2005), IV(2006), V(2007), VI, VII, VIII, IX, Memorialul Revoluţiei 16-22 decembrie 1989 Timişoara.

Duțu Alesandru, *Cronologia Revoluției Române din decembrie 1989*, ed. a II-a, Craiova, Ed. Sitech, 2009.

Luca Nicolae (selecție de texte şi note) *Decembrie '89 în presa italiană. Reportaje, interviuri, comentarii*, Bucureşti, Editura Sempre, 1999.

Mândruț Stelian, *Revoluția din decembrie 1989, în istoriografia română şi străină (Bibliografia selectivă 1990-2005)*, articol în „Memorial 1989" nr. 1/2007, Buletin ştiințific editat de Asociația Memorialul Revoluției din Timişoara.

Pitulescu Ion (coordonator*), Şase zile care au zguduit România*, Tipografia Luceafărul 1995.

Tatulici Mihai, *Revoluția română în direct. TVR-22 decembrie 1989*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1990.

3. Presă

Adevărul (Scânteia poporului), 23 decembrie 1989, iunie 1990.

Caietele Revoluției: 2005-2011.

Clio 1989: 2005-2011.

Document, nr. 3/2009.

Luptătorul bănățean, 22 decembrie 1989 - 31 decembrie 1989 (au apărut 10 numere).

Memorial 1989, Buletin ştiințific şi de informare: 2007-2011.

Renaşterea bănățeană, ianuarie 1990 – iunie 1990.

România liberă, 23 decembrie 1989- iunie 1990.

Timişoara: ianuarie – iunie 1990.

Victoria: dec. 1989-1990.

4. Lucrări generale

**** Revoluția română văzută de ziariști americani şi englezi*, pref. Alexandru Duvan, Bucureşti, Editura Evenimentul, 1991.

Arachelian Vartan, *În fața Dumneavoastră. Revoluția şi personajele sale*, Ed. NEMIRA, Bucureşti 1998.

Castex Michel, *Minciuni mass-media*, editura Scripta, Bucureşti, 1992.

Castex Michel, *Un mensonge gros comme le siecle. Roumanie, histoire d-une manipulation*, Albin Michel, Paris, 1990.

Cesereanu Ruxandra, *Decembrie 89. Deconstrucția unei revoluții*, Iaşi,Editura Polirom, 2004.

Coderescu Andrei, *Gaura din steag (*versiune în limba română de Dan Nicolaescu), Editura Athena, Bucureşti, 1997.

Gabanyi Anneli Ute, *Revoluția neterminată*, Bucureşti: Editura Fundației Culturale Române, 1999.

Guşă de Drăgan Daniela Veronica, *Condamnat la adevăr: generalul Ştefan Guşă*, Editura Rao, 2004.

Iliescu Ion, *Revoluție şi reformă*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Luca Nicolae (selecție de texte şi note), *Decembrie '89 în presa italiană. Reportaje, interviuri, comentarii*, Bucureşti, Editura Sempre, 1999.

Murgescu Bogdan (coordonator), *Revoluția română din decembrie 1989: istorie şi memorie*, Ed. Polirom, Iaşi 2007.

Nicolaescu Sergiu, *Cartea revoluției române decembrie '89*, Editura Ion Cristoiu 1999.

Nicolaescu Sergiu, *Lupta pentru putere. Decembrie '89*, Editura Bic All 2005.

Nicolaescu Sergiu, *Revoluția. Începutul adevărului*, Ed. Topaz 1995.

Oşca Alexandru, (coordonator), *1989, an decisiv în istoria Europei*,Cluj-Napoca, Editura Mega, 2008.

Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, Editura Humanitas, 2006.

Pop Adrian, *Originile şi tipologia revoluțiilor est-europene*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2010.

Pop Adrian, *Tentația tranziției. O istorie a prăbuşirii comunismului in Europa de Est*, Editura Corint, Bucureşti, 2002.

Preda Dumitru, Retegan Mihai, *1989: principiul dominoului: prăbuşirea regimurilor comuniste europene*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

Roman Petre, *Libertatea ca datorie*, Bucureşti, Editura Paideia, 2000.

Rusan Romulus (coordonator), *O enigmă care împlineşte şapte ani*, Editura Fundația Academia Civică, Bucureşti, 1997.

Sava Constantin, Monac Constantin, *Adevăr despre decembrie 1989: conspirație, diversiune, revoluție...* Bucureşti: Editura Forum, 1999.

Sava Constantin, Monac Constantin, *Revoluția română din decembrie 1989 retrăită prin documente şi mărturii*, Editura Axioma 2001.

Săndulescu Şerban, *Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat revoluția română*, Editura Omega Press 1996.

Săraru Dinu, *Generalul revoluţiei cu piciorul în ghips*, Editura Rao 2004.

Scurtu Ioan, *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2007(vezi şi ediţiile în limba engleză şi, respectiv, franceză).

Spiridon Cassian Maria, *Iaşi 14 decembrie 1989, începutul revoluţiei române*, Editura Timpul, Iaşi 1994.

Stoenescu Alex Mihai, *Interviuri despre revoluție*, Ed. Rao, 2004.

Stoenescu Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat din România - vol. 4 (I) "Revoluția din decembrie 1989 - o tragedie românească"*, Ed. Rao 2004;

5. Lucrări speciale

Avram Ioan, *Paşaport pentru niciunde. Timişoara 1989*, editura Sig Nata, Timişoara, 1990.

Balint Costel, *1989. Timişoara în decembrie*, Editura Helicon 1992.

Balint Costel, *Revoluția română*, Editura Mirton 1995.

Barbu Matei, *Cap de afiş: Revoluția de la Timişoara*, Editura Almanahul Banatului 1999.

Blaj Viorica, *Jurnal de Timişoara. 16-22 decembrie 1989*, editura Hercules, Timişoara, 1991.

Bunea Mircea, *Praf în ochi. Procesul celor 24-1-2*, Editura Scripta, Bucureşti, 1994.

Cernicova Mariana, *Noi suntem poporul*, Editura Intergraf, Reşiţa 2004

Ciobanu Mircea, Birăescu Traian Liviu, Rachieru Dinu, *Timişoara, 16-22 decembrie 1989*, Timişoara, Facla, 1990.

Ciobotea Radu, *După Revoluție, târziu.....*, Editura Almanahul Banatului, Timişoara, 1995

Coman Ion, *Timişoara. Zece ani de la sângerosul decembrie 1989*, Editura Sylvi, 2000.

Coman Ion,*Omul se duce, faptele rămân, istoria însă le va analiza*, Ed. Meditații 2007 .

Costinaş Iosif (îngrijitor volum), *Întrebări cu şi fără răspuns. Decembrie 1989*, Memorialul Revoluției. Centrul Național de Documentare, Cercetare, Informare Publică despre Revoluția din Decembrie 1989, Editura Mirton, 2001.

Decean Mihail, *Mărturiile unui naiv corigibil sau Singur printre securişti*, 2006.

Durac Nicolae, *Neliniştea generalilor*, Timişoara, Editura M.P.S., 1991.

Fortuna Lorin (coordonator), *Rolul Frontului Democratic Român în cadrul revoluţiei române din decembrie 1989*, Editura Artpress 2007.

Iordache Claudiu, *Iisus s-a născut la Timişoara: decembrie '89*, Timişoara, Editura Helicon, 1994.

Iordache Claudiu, *Revoluţia românilor***,** Bucureşti, Ed. IRINI, 2010

Kali Adrian, Hosu Virgil, *România anului 1990 între democraţie şi violenţă*, Timişoara, Ed. SAOL, 2010.

Kali Adrian, Hosu Virgil, *Timişoara 89. 6 zile de asediu*, Timişoara, 2009.

Kali Adrian, *Rocada*, Editura Gordian, 2004 în format pdf.

Mavru Niculae, *Revoluţia din stradă: amintirile fostului şef al Serviciului de Filaj şi Investigaţie de la Timişoara*, Bucureşti, RAO, 2004.

Medeleţ Florin, Ziman Mihai, *O cronică a revoluţiei din Timişoara 16-22 decembrie 1989*, editată de Muzeul Banatului, 1990 (2 ediţii).

Milin Miodrag, *Timişoara 15-21 decembrie '89*, Întreprinderea Poligrafică Banat 1990

Milin Miodrag, *Timişoara în arhivele Europei Libere*, Fundaţia Academia Civică 1999.

Milin Miodrag, *Timişoara în revoluţie şi după*, Editura Marineasa 1997.

Mioc Marius, *Curtea Supremă de Justiţie - Procesele revoluţiei din Timişoara (1989)*, Editura Artpress 2004.

Mioc Marius, *Revoluţia din Timişoara aşa cum a fost*, Editura Brumar, Timişoara, 1997.

Mioc Marius, *Revoluţia din Timişoara şi falsificatorii istoriei*, Ed. Sedona, Timişoara, 1999.

Mioc Marius, *Revoluţia fără mister. Începutul revoluţiei române: cazul László Tökés, Timişoara*, Editura „Almanahul Banatului“, 2002.

Oşca Alexandru, Munteanu Ioan, Tomoni Dumitru, Şimăndan Emil, *Revoluţia română din decembrie 1989 în Banat*, Craiova, Ed. Sitech, 2009.

Popa Vasile, *Procesul de la Timişoara*, editura AS Computer Press, Timişoara, 1990.

Secheşan Gheorghe, *17 după 16*, Editura Artpress 2006.

Suciu Titus, *Lumea bună a balconului*, Editura IRRD, Bucureşti, 2008.

Şerban George, *Panică la Cotroceni*, Timişoara, Memorialul Revoluției, 2010, selecție: Lucian-Vasile Szabo.

Teodorescu Filip, *Un risc asumat*, Editura Viitorul românesc, Bucureşti, 1991.

Tinu Radu, *Timişoara... no comment!*, Ed. Paco, 1991.

IX. INDICE General

A

Abălaşei, Ioan, 378
Abrihan, Ioan, 378
Abrudan, Dorian, 378
Acatrinei, Constantin, 393
Achim, Petru, 378, 400
Aciocoitei, Alexandru, 403
Aciubotăriței, Mariana, 401
AELS, 14
Aga, Florin, 378
Aghiorghesei, Florin, 378
Alămureanu, Pompiliu, 266, 267
Albania, 13
Albina, Elena, 378
Albotă, Radu Ciprian, 378
Albotă, Silvia, 378
Albuțiu, Dan, 267
Alexa, Alexe, 378
Alexandru, Constantin, 378
Alexandru, Ion Mihai, 143
Alexoaie, Dumitru, 394
Alupoaiei, Eusebiu, 378
Amanci, Alina Mihaela, 392,
Amariei, Emil-Gabriel, 378
Amurăriței, Gheorghe, 378
Andor, Victor, 378
Andrei, Dorin, 395
Andrei, Ioan Viorel, 390
Andrei, Maria, 394
Andrei, Viorel, 378
Andronic, Alexandru, 378
Anescu, Carmen, 378
Aniței Nicolae, 187, 188
Antal, Emeric, 390
Antalka, Attila, 378
Antochi, Ioan, 378
Antonescu, Ion, 235
Antonescu, Mihai, 16
Aos, Eva, 378
Aparaschivei, Valentin, 393
Apetrăvitei, Gheorghe, 378
Apetrei, Vasile, 378
Apistoaie, Ștefan, 378
Apro, Mihai, 393
Arad, 39, 69, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 127, 128, 139, 157, 169, 180, 194, 210, 218, 220, 243, 253, 309, 324, 339, 340, 347, 350, 376
Archim,Viorel, 378
Ardelean, Vasile, 395
Ardeleanu, Corneliu, 378
Ardeleanu, Gheorghe, 392
Ardeleanu, Iustin, 378
Armanca, Brânduşa, 37
Arsenescu, Georgică, 267, 268, 289
Astalos, Matei, 378
Aştefănoaie, Simion, 378
Atanasiu, Lucia, 264
Austria, 51, 212
Avădănoaie, Paul, 394
Avram, Ioan, 391

B

Babadan, Florica, 378
Babeş, Liviu Corneliu, 19
Bablior, Ana, 378
Babliov, Rafael, 378
Babocu, 346
Bacheş, Vasile, 378
Baciu, Moisă, 378
Bacoş, Cristian, 399
Bacovia, Gabriel, 70
Bacovia, George, 70
Badea, Gheorghe, 393
Baev, Jordan, 13, 76
Baicu, Petrică, 378
Baikan, Rafael, 400
Balea, Mircea, 378
Balint, Aurelian, 292
Balint, Costel, 49, 183, 378, 409
Balmuş, Vasile, 390
Balog, Ildiko, 378
Balogh, Pavel, 390
Baltac, Mihai, 378
Bancea, Ioan, 378
Bânciu, Leontina, 394

Bancov, Francisc, 401
Bancovici Corina, 341
Banda, David-Viorel, 378
Banez, Ioan, 378
Banilenici, Mircea-Vasile, 378
Bapțan, Gheorghe, 400
Baraban, Petru, 378
Barany, Francisc, 273, 378
Barboni, Simion, 378
Barbu, Dragoș, 378
Barbu, Matei, 409
Barbu, Nicolae, 267,
Barna, Bodo, 265
Barna, I., 178
Barna, Ionel, 264
Baroiescu, Constantin, 378
Barta, Matei, 378
Bartha, Ștefan-Sorin, 378
Băcana, Liviu, 265
Bădeancă, Florian, 378
Bădilescu, Nicolae, 89, 146, 163, 186, 203, 204
Bădițescu, Vasile, 378
Bădoiu, Ion (general), 34
Bălan, Ioan, 378
Bălan, Radu (arestat), 378
Bălan, Radu, 40, 59, 86, 89, 91, 95, 96, 97, 103, 104, 111, 118, 120, 121, 126, 132, 135, 143, 145, 147, 160, 165, 166, 184, 187, 188, 189, 190, 198, 204, 210, 211, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 281, 322, 335, 336
Bălan, Romeo, 39
Bălăci, Rodica, 378
Bălin, Petru, 378
Bălineanu, Constantin, 378
Bănicioiu, Ion, 395
Băran, Georgian, 401
Bărbat, Ioana, 392
Bărbat, Lepa, 122, 392
Bărbat, Vasile, 273, 392
Bărbulescu, Marius, 402
Bărbulescu, Vasile, 308, 327
Bega, 20, 48, 49, 59, 60, 69, 82, 112, 115, 145, 161, 215, 339, 403
Belcia, Ion Mircea, 378
Belehuz, Ioan, 390
Belici, Radian, 392
Belu, Marcel, 378
Benea, Trofin, 395
Bengazi, 19, 194
Benţan, Alexandru, 378
Benza, Ioan, 378
Berbentea, Dănilă, 378
Bere, Marius-Florin, 378
Bereczki, Ladislau, 378
Berejovschi, Doru, 378, 395
Berghiu, Rozalia, 395
Berinde, Adrian Cristian, 378
Berișteanu, Măria, 378
Berlogea, Octavian, 378
Bertalan, Lilla, 378
Beștea, Gheorghe, 393
Bidălach, Angela, 378
Biliuță, Florica, 395
Binder, Adam, 378
Birăescu,Traian Liviu, 47, 404
Birică, Melania, 378, 390
Birieș, Dionisie, 378
Biro, Karol, 378
Bisioc, Ileana, 378
Biţică, Constantin, 396
Bîlc, Dănuț, 378
Bîlc, Liviu, 399
Bîndariu, Ioan, 379
Bîndaru, Elena, 378
Bîrdean, Marius Sorin, 379
Bîta, Matei, 379
Blaj, Grațian, 379
Blazer, Ștefan, 379
Blăguț, Violin, 379
Blezniuc, Ioan, 392
Blidar, Marinel, 379
Blînda, Mirel, 390
Blîndu, Mircea, 397
Bloos, Iohan, 379
Boariu, Dumitru, 395
Boariu, Viorel, 379
Boarnă, Ioan, 379
Bobeică, Florin, 379
Bobiu, Vasile, 379
Bobu, Emil, 59, 104, 118, 135, 146, 154, 177, 179, 186, 189, 203, 211, 308
Boca, Gavril, 379
Boca, Gheorghe, 379
Bociort, Cornel, 379
Bocskei, Ștefan, 379
Bodor, Ștefan, 379
Bodroghi, Mihai, 399
Bogdan, Ana Maria, 379
Bogdan, Doru, 379

Bogdan, Marius, 394
Bogdan, Roger Doru, 390
Boghian, Vasile, 379
Bogin, Nicolae, 395
Bogza, Vasile, 379
Boia, Valentin, 379
Boicu, Benone, 379
Boicu, Dan, 379
Bologa, Ion, 379
Boloșănescu, Constantin, 393
Bondar, Doru, 379
Bonde, Victor, 397
Bonțe, Petru, 397
Borchescu, Ioan, 379
Bordoș, Ioan, 265
Borlea, Ioan, 394
Boroș, Emerich, 379
Boroș, Harald, 379
Boroș, Ioan, 379
Borșoș, Andreea, 379
Borzoș, Ioan, 379
Botezatu, Marcel, 390
Bourel, Florin, 379
Braia, Doru, 45
Brânzan, Ionel Călin, 379
Brașov, 19, 249, 276, 350
Bratu, Ioan, 379
Braz, Florea Ștefan, 379
Brătianu, 235
Briand, 16
Brihac,Gabriel, 379
Brindaș, Valentin, 392
Briscan, Delia, 379
Brucan, Silviu, 48, 276
Bruxelles, 15, 17, 214, 215
Bubutanu, Gheorghe, 379
Buca, Ilie, 390
Bucătariu, Constantin, 379
Bucătaru, Emilia, 379
Buciu, Grigore, 379
Bucovineanu, Vasile, 393
Bucur, Ion, 216, 218, 225, 375
București, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 30, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 50, 51, 54, 57, 69, 70, 78, 79, 80, 82, 86, 89, 90, 95, 102, 105, 109, 118, 123, 124, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 143, 146, 152, 154, 160, 167, 168, 169, 177, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 193, 194, 196, 198, 199, 200, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 230, 231, 234, 237, 238, 239, 244, 246, 248, 250, 252, 253, 258, 261, 267, 268, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 306, 307, 311, 319, 323, 324, 330, 350, 352, 374, 375, 405, 406, 407, 408, 409
Buda, Valentin, 395
Budapesta, 75, 82, 216, 220, 222, 309, 321, 327, 328, 331, 370, 376
Budescu, Dinicu Iosif, 379
Budugan, Manuel, 399
Bugulecea, Angelica, 395
Bulevardul 23 August, 341, 402
Bulevardul 30 Decembrie, 342
Bulevardul 6 Martie, 112, 148, 341, 342
Bulevardul Circumvalațiunii, 123
Bulevardul Eroilor, 148, 344
Bulevardul Gheorghe Lazăr, 123
Bulevardul Michelangelo, 341
Bulevardul Mihai Viteazul, 148
Bulevardul Politehnicii, 342
Bulevardul Republicii, 113, 148
Bulevardul Victor Babeș, 148
Bulevardul Victoriei, 111, 153, 341
Bulgar, Sorin, 379
Bulgaria, 13, 213, 218, 219, 220, 232, 320
Buliga, Sorin, 379
Bulza, Teodor, 46, 251, 252
Bumbar, Ioan, 398
Bumbar, Mihai, 390
Bunda, Vasile, 379
Burac, Ionel, 379
Burcă, Valerian, 379
Burcea, Marinel, 400
Burde, Marian, 379
Burean, Ion, 379
Buretea, Carmen, 379
Burghelea, Angelica, 379
Burghelea, Victor, 379
Burlacu, Mariana, 379
Burlacu, Tudorin, 209, 210, 264, 266, 291
Bursuc, Costel, 379
Bush, George, 16, 77, 216, 224, 231, 329
Busta, Vasile, 379
Busuioc, Costel, 400

Buta, Constantin, 393
Butcură, Vasile, 394
Buzatu, Gheorghe, 34, 39
Buzatu, Robert Constantin, 395
Buzămat, Cezar, 392
Buzea, Traian, 402

C

Caceu, Margareta, 390
Caceu, Mariana, 391
Cacoceanu, Iosef, 399
Cadar, Dumitru Marius, 379
CAER, 10, 13
Calafeteanu, Ion, 22, 40, 124, 182, 200, 221, 225, 226, 227, 250, 259, 276, 277, 279, 405
Calancea, Corneliu, 379
Calancea, Gruia, 379
Calancea, Vasile, 379
Calea Aradului, 94, 113, 130, 396, 401
Calea Buziaşului, 123, 148,
Calea Circumvalației, 101
Calea Girocului, 93, 119, 123, 127, 128, 137, 344, 345, 393, 401
Calea Lipovei, 94, 112, 113, 127, 128, 344, 395, 400
Calea Şagului, 149, 342, 397, 403
Calea Torontalului, 94
Cales, Dumitru, 379
Calniciuc, Vilica, 379
Caloare, Niculina, 379
Caloariu, Mariana, 379
Caloghera, Constantin, 267
Caloianu, Dumitru, 379
Calotă, Constantin, 390
Camciuc, Viorel, 395
Câmpeanu, Radu, 274
Caransebeş, 94, 120
Cardoş Traian, 301
Cardoş, Iosif, 379
Cârneanu, Florea, 122
Carp, Petru, 379.
Carpân, Dănuț, 396
Cârpanu, Florentin, 58, 265, 266
Castex, Michel, 36, 407
Caşmir, Marin, 392
Catana, Cristiana, 379
Catargiu, Viorel, 403
Catin, Dorin, 379
Cazacu, Florin, 379
Cazan, Paul, 379.
Căldare, Mariana, 379
Căldare, Niculina, 379
Căldăraş, Marius, 379
Căldăruşe, Călin, 379
Călin, Adrian, 394
Călin, Cuişoara, 379
Călin, Marius, 390
Călin, Mihailoc, 379
Călin, Rudi, 379
Călineanu, Constantin, 379
Căluşel, Romeo, 379
Căpăţînă, Sorin, 379
Căpraru, Dimitrie, 379
Căpraru, Valentin, 380
Cărăbaş, Nicolae Pompei, 390
Ceachir, Ioan Doru, 380
Ceauş, Petre, 404
Ceauşescu, Elena, 59, 107, 108, 115, 126, 134, 135, 146, 161, 177, 185, 186, 196, 203, 250, 279, 297, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 319, 320, 327, 329, 340
Ceauşescu, Ilie, 98, 106, 118, 139, 349, 350
Ceauşescu, Nicolae, 16, 39, 41, 59, 70, 75, 79, 82, 83, 97, 100, 102, 106, 107, 108, 118, 120, 125, 135, 138, 152, 166, 169, 177, 179, 181, 182, 189, 191, 193, 196, 197, 203, 209, 218, 237, 244, 250, 252, 278, 279, 297, 298, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 329, 330
Ceauşescu, Nicu, 79
Cehia, 13, 18
Cehoslovacia, 12, 13, 220, 232, 314, 320, 325
Cenuşe, Petru Radu, 380
Cercel, Vasile, 380
Cernat, Monica, 380
Cernescu, Horia, 291
Cernicova, Mariana, 58, 86, 92, 183, 187, 410
Cesereanu, Ruxandra, 38, 39, 407
Cezar, 7, 8
Cheptenaru, Radu, 395
Chereş, Florin, 380
Cherlea, Simion, 390
Chevereşan, Constantin, 48

Chiclă, Ştefan, 380
Chihaia, Ioan, 395
Chindea, Aurel, 380
Chira, Puiu, 380
Chiriliuc, Constantin, 390
Chirpac, Vasile, 380
Chiru, Radu, 397
Chiş, Ioan, 163, 164, 165,166, 186
Chişinău, 19, 234
Chiţac, Mihai, 122, 124, 137, 180, 194
Chiţu, Eugen, 395
Chiu, Adrian, 390
Chivu, Mihail, 380
Chorosi, Alexandru, 390
Ciachir, Mircea, 380
Ciataraş, Dan, 380
Cimpoieru, Maria, 394
Cindea, Aurel, 393
Ciobanu, Constantin, 397
Ciobanu, Ion Doru, 380
Ciobanu, Lina, 308
Ciobanu, Mircea, 47, 408
Ciobanu, Paul, 380
Ciobanu, Radu, 380
Ciobanu, Valentina, 380
Ciobanu, Vasile, 380
Ciocan, Simona, 380
Ciocârlie, Livius
Ciofu, Mihai, 393
Ciohan, Elena, 380
Ciopec, D. Marius, 393
Cioringan, Ioan, 380
Cioroianu, Adrian, 16
Cioroianu, Nicu, 380
Cismaru, Silviu Adrian, 380
Ciubotea, Radu, 257
Ciuc, Ioan Mircea, 380
Ciucă, căpitan, 141
Ciugariu, Mihai Brănică, 380
Ciuhandu, Gheorghe, 269, 290, 291
Ciui, Gheorghe, 380
Ciura, Alexandru, 167, 204, 265
Cîmpean, Cristinel, 392
Cîndea, Angelica Aurelia, 393
Cîrdei, Vasile, 380
Cîrjan, Aurel, 380
Cîrnu, Nicolae, 390
Cîrstea, Marian, 380
Clipa, Silvia, 380, 390
Cluj-Napoca, 11, 12, 22, 24, 40, 51, 69, 80, 118, 124, 139, 405, 407
Cnejevici, Florin, 265, 291
Coanda, Adrian, 380
Coca, Ilie, 393
Coca, Ioachim, 404
Coca, Ioan, 380
Cocoş, Leonard, 380
Cocskei, Ştefan, 380
Codrea, Ioan, 380
Codrescu, Costache, 32, 405
Cojiţă, Ioan, 390
Cojoc, Marian, 43
Cojocariu, Mihai, 391
Cojocaru, Gheorghe, 396
Cojocneanu, Ştefan, 380
Colbu, Cristian, 380
Colomea, Camelia, 380
Colomea, Sonia, 380
Coman, Ilarion, 380
Coman, Ion, 44, 51, 93, 104, 108, 118, 122, 123, 124, 126, 130, 135, 136, 139, 143, 145, 154, 180, 184, 196, 198, 203, 235, 252, 308, 310, 311, 322, 323, 348, 350, 410
Conisceac, Vasile, 380
Consiliul Europei, 16
Consiliul Frontului Salvării Naţionale (CFSN), 12, 21, 22, 23, 24, 25, 33, 38, 83, 210, 225,227, 230, 231, 237, 239, 246, 247, 248, 250, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 267, 273, 275, 276, 278, 279, 283, 291, 292, 300, 301, 303, 304, 305, 306, 307
Constantin, Florin, 398
Constantin, Miorița, 380
Constantin, Miţa, 380
Constantin, Radu, 308, 327
Constantin, Viorel, 265
Constantinescu, Anghel, 346
Constantinescu, Emil, 19, 33, 41, 86, 89, 134, 147, 214
Constantinescu, Răzvan, 380
Constantinescu, Traian, 401
Consulatul iugoslav, 149, 188, 202, 220, 243
Contrea, Viorel, 380
Copenhaga, 15
Copilu, Victor, 380
Coraş Nicolae, 181
Corbu, Suraj, 380
Cornea, Constantin, 398
Cornea, Doina, 221, 370

Cornea, Vasile, 380
Coroviac, Ramona, 380
Corpodeanu,115, 141, 339
Coruț, Pavel, 90, 91
Cosa, Uve Marius, 380
Coscaru, Gheorghe, 401
Cosma, Samuel, 380
Costel, Adrian, 380
Costescu, Ion, 380
Costin, Adrian, 392
Costin, Ramona, 380
Costinaș, Iosif, 39, 47,
Costiniuc, Alexandru, 380
Cota, Iosif, 399
Cotoș, Dionisie, 380
Cotrocoi, Constantin, 380
Coțofana, Ioana, 380
Covaci, Ioan, 163
Covaciu, Imre, 380.
Cozariuc, Marian, 380
CPUN, 23, 25, 239
Craiova, 29, 40, 69, 91, 96, 147, 199, 201
Craiveanu, Valentin, 380
Crancu, Alexandru, 380
Crassus, 7
Crăciun, Florin, 380
Crăsnean, Vasile, 394
Creța, Ioan, 391
Crețu, Dionisie, 393
Crista, Petru, 380
Criste, Monica, 396
Cristea, Cristian, 394
Cristea, Fănel, 380
Cristea, Petre, 37, 95, 126
Cristea, Ștefan, 380
Cristea, V. Dragoș, 393
Cristescu, Ion, 380.
Cristescu, Luminița, 380
Crișan, Doina, 398
Crișan, Gheorghe, 261
Crivăț, Marcel, 380
Crîşmariu, Dorel, 380, 396
Cruceru, Gheorghe, 390
Cruț, Gheorghe, 380
Csabo, Lucian Vasile, 51
CSI, 16
Csicos, Mihai, 393
Csipak, Emil, 396
Csizmarik Ladislau, 285
Csoke, Andrei, 380
Csuke, Attila, 380
Csuker, Gheorghe, 398
Cucoș, Carmen, 380
Cucoș, Nicușor, 380, 391
Cucu, Niculina, 380
Cudenhove-Kalergi, 16
Culman, Gherhard, 380
Curac, Mihai, 397
Curcă, Gavrilă, 380
Curic, Veronica, 390
Curteanu, Nicolae, 380
Curticeanu, Silviu, 59, 108, 308, 310, 311, 313, 327
Curuțiu, Ion Dorel(Doru), 178, 204, 265
Cuteanu, Marius, 380
Cuțară, Alexandru, 380
Czermak, Cristian, 380

D

Dacher, Laszlo, 380
Daia, Decebal Marius, 380
Dalea, Marius, 381
Daloș, Ioan, 381
Damo, Andreea, 381
Dan, Nicolae, 381
Dan, Remus Daniel, 381
Danciu, Daniel, 381
Danciu, Viorel, 381, 396
Dandu, Nicușor, 381
Daniliuc, Vasile, 396
Daniluc, Ioan, 381
Dascălu, Maria, 381
David, Gheorghe, 308
Dădu Romică-Sandu, 381
Dăescu, Adrian, 381
Dănescu, Traian, 398
Dănilă, Dumitru, 381
Dăscălescu, Constantin, 27, 49, 126, 146, 154, 162, 164, 177, 179, 186, 188, 189, 190, 202, 203, 204, 211, 242, 308, 317, 327
De Gaule, Charles, 15
Decean, Mihail, 47, 79, 252, 409
Dejeu, Marcel, 381
Deletant, Denis, 39
Derbancea, Georgeta, 381
Diaconescu, Gheorghe, 105, 115, 117, 134, 143, 339
Diaconu, Mariana, 381
Diaconu, Sorin loan, 381

Diaconu, Veronica, 398
Dicu, Liviu, 381
Didă, Aurel, 381
Din, Ilie Leontin, 381
Dinca, Constantin, 399
Dinca, Petre, 400
Dincă, Ion, 308
Dinescu, Mircea, 274
Dinică, Ion, 381
Dinier, Nicolae, 381
Dința, Ovidiu, 381
Dinu, Daniel, 399
Dinu, Dorel, 381
Dirili, Vasile, 381
Doazi, Teodora, 381
Doboşan, Anca, 391
Dobre, Petre, 397
Dobrescu Miu, 225
Dobrică, Petre, 400
Doczi,Teodora, 381
Dogariu, Octavian, 273
Dogaru, Nicolae, 381
Doja, Gheorghe, (stradă), 115, 148, 339
Dolineanu, Vasile, 391
Dora, Zinel, 381
Dorescu, Gheorghe, 381
Dorneanu, Mihai, 398
Doruțiu, Tomiță, 381
Douroselle, Jean-Baptiste, 14, 15
Dragalina, Ioan, 397
Draghici, Marcel, 396
Dragomir, Gheorghe, 381
Dragomir, Marius, 381
Dragomirescu, Mihai, 265
Dragoş, Ana, 403
Dragoş, Valentin, 395
Drăgan, Viorel, 267
Drăghici, Erika, 396
Drăghici, Lucian, 26
Drăghina, Lăcrămiora, 381
Drăgoi, Iuliana, 381
Drăgoi, Mihai, 401
Drăgoi, Nicolae, 381
Drăgoi, Octavian Dan, 381
Drăgoi, Sorin, 381
Drăgulescu, Vasile, 391
Dreghici, Iancu Andrei, 381
Dreyfus, FG, 13, 17
Drimbău, Florian, 381
Drob, Aurel, 381
Droma, Laurența, 381
Druga, Dumitru, 392
Dudaş, Vasile, 54, 56, 58, 79
Dudenco, Petru, 381
Dudu, Dumitru, 381.
Duma, Nistor, 381
Dume, Florian, 381
Dumitreanu, Carmen, 391
Dumitrescu, Ioan, 381
Dumitrovici, Cristian, 381
Dumitrovici, Mircea, 381
Dumitru, Constantin, 402
Dumitru, Emanuel, 381
Dumitru, Gigel, 403
Dumitru, Maria, 381
Dumitru, Nastasia, 381
Dumitru, Nistor, 381
Dumitru, Radu Simion, 381
Dumitru, Viorel, 381
Dunăvete, Marin, 399
Dunca, Romeo, 265
Duncă, Constantin, 381
Durac, Ionel, 381
Durac, Nicolae, 43, 409
Duțu, Alesandru, 37, 41, 186, 406

E

Ebner, Petru, 403
Echert, Adolf, 393
Edves, Marcel, 396
Elțîn, Boris, 14
Eminescu, Mihail, 69
Enculescu, Eugenia, 381
Ene, Ioan, 381
Erdei, Francisc, 381
Erma, Liliana, 381
Eustațiu, Cornel Laurențiu, 119, 167, 178, 204, 205
Ewinger, Slobodanca, 394

F

Fabian, Francisc, 381
Facasciuc, Sîrbie, 381
Facasciuc, Viorica, 394
Fan, Odette, 390
Farcău, Liliana-Elena, 381
Farcău, Mariana Rodica, 394
Farcău, Vasile, 381, 392
Farkaş, Zoltan, 381
Faur, Iuliu, 402

Fazekaș, Andrei, 402
Fazekaș, Ludovic, 308
Feiu, Tiberiu, 381
Fekete, Bela, 381
Fekete, Paula, 381
Felecan, David, 396
Fenesi, Francisc, 390
Feneșanu, Nicolae, 381
Feraru, Ion, 381
Ferenț Ion, 201
Ferkel, Șuteu Ștefan, 393
Feru, Lia, 381
Filip, Cristinel, 381.
Filip, Ilie, 381
Fioreanu, Constantin, 381
Fițigău, Ștefănică, 394
Flocioiu, Ion, 381
Florea, Antonie Cristian, 381
Florea, Gheorghe, 381
Florescu, Gheorghe, 19, 80
Florescu, Viorel, 167, 209, 265
Florian, Antoniu, 394
Florian, Ștefan, 381
Floruncuț, Alexandru, 381
Flueran, Steliana, 401
Focht, Cornel, 381
Foleanu, Dorin, 381
Fornazier, Costică, 381
Fornnazier, Georgeta, 382
Fortuna, Lorin, 26, 28, 49, 50, 77, 85, 97, 119, 131, 139, 145, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 176, 178, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 191, 201, 202, 204, 205, 209, 210, 211, 219, 245, 252, 253, 257, 258, 260, 261, 262, 264, 266, 267, 268, 280, 291, 409
Frontul de Salvare Națională, 80
Frontul Democratic Român (FDR), 20, 22, 26, 27, 28, 49, 50, 92, 156, 157, 161, 166, 167, 169, 170, 176, 177, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 211, 238, 240, 242, 243, 244, 245, 248, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 270, 272, 273,274, 278, 279, 280, 281, 282, 289
Frontul Popular Român, 80
Frontul Salvării Naționale (FSN), 12, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 50, 80, 83, 168, 192, 210, 211, 223, 334, 232, 238, 239, 242, 244, 245, 246, 247, 252, 257, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 367, 268, 269, 270, 273, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 285, 290, 291, 292, 300, 303
Frunză, Ilie, 382
Fuchus, Rihard, 382
Fulga, Iosif, 382
Fulop, Ildico, 382
Furdea, Traian, 382

G

Gabai, Ștefan, 382
Gabrielescu, Valentin Corneliu, 273
Gâbu, Sorin, 382
Gafiuc, Constantin, 382, 398
Gafiuc, Liviu, 396
Galia Cisalpină, 7
Gârdan, Ion, 265
Gârjoabă, Dumitru, 128
Gavra, Dan, 391
Gavra, Dănuț, 394
Gavra, Traian, 382
Gavrilă, Cristian, 382, 392
Gavrilă, Panică, 382
Gazda, Arpad, 382
Găină, Nicolae, 382
Gătea, Victor, 382
Geblescu, Sidonia, 38
Georgescu, Elena, 390
Gere, Mihai, 308
Germania, 12, 13, 45, 51, 62, 72, 212, 213, 232, 320
Ghemnar, Robert, 382
Ghenci,Nicușor, 382
Ghenț, Ioan, 402
Gheorghe Radu, 94, 142, 206, 207
Gheorghe, Constantin, 400
Gheorghe, Dan Vasile, 398
Gheorghe, Florian, 382
Gheorghe, Florica, 382
Gheorghiu, Constantin, 400
Gherasim, Doinița, 395
Gherghinescu, Doru, 382
Gherghinoiu, Elena, 382
Gherghinoiu, Gheorghe, 382
Gherghinoiu, Ion, 382
Ghibirdic, Aurel, 382
Ghibu, Adrian, 382

Ghica, Constantin, 265
Ghilea, Aurel, 266, 267, 268
Ghinea, Ioan, 396
Ghiocel, Rozica, 382
Ghiocel, Stela, 382
Ghiorghiosu, Aurel, 382
Ghircoiaş, Nicolae, 104, 134, 141
Gingă, Dumitru, 382.
Gioară, Vasile, 267
Giorgie, Viorel, 382
Giosan, Nicolae, 308
Giura, Remus, 382
Giurgev, Arcadie, 265
Giurgiu, Ionel, 394
Giurici, Nicolae, 382
Gîlă, Gheorghe, 382
Gîrjoabă, Dumitru,390
Glavan, Sterică, 382
Glăvan, Ştefan, 273
Gleizer, Constantin, 397
Gliga, Nicolae, 393
Gliguță, Adriana, 382
Gliguță, Ioan Radu, 382
Gnandt, Emeric, 267
Goldănescu, Adrian, 382
Golea, 359
Gologan, Florea, 394
Gomboş Romeo, 303
Gomboş, Gavril, 382
Gondea, Stelian, 382
Gorbaciov, Mihail, 14, 15, 16, 36, 44, 70, 77, 78, 191, 212, 216, 218, 219, 226, 229, 230, 231, 328, 329
Grama, Alexandru, 396
Griga, Ioan, 400
Grigore, Mihai, 382
Grigore, Vasile, 382
Grigorescu, Stelian, 382
Groza, Cristian, 382
Groza, Vasile, 382
Gruber Geza, 172, 324
Gruiță, Ilie, 382
Gug, Florian, 382
Guiral, Pierre, 28, 29
Guran, Laura, 382
Guşă de Dragan, Daniela Veronica, 90, 153, 184, 408
Guşă, Ştefan, 90, 91, 92, 99, 122, 124, 127, 130, 139, 140, 144, 145, 153, 155, 180, 184, 194, 196, 198, 226, 229, 350, 408
Guta, Mariana, 382
Gyenics, Simioana, 393
Gyorghy, Perene, 382

H

Haga, Florin, 382
Haidău, Mihai, 265
Haidet, Margareta, 382
Haiduc, Ioan, 267
Hajdo, Laszlo, 382
Halasz, Szabo Iosif, 391
Halip, Nelu, 391
Harasciuc, Iuliu, 390
Harsany, Nicolae, 344
Haţegan, Ioan, 58
Haţeganu, Petru, 128, 390
Hauder, Elza, 396
Hauer, Erich, 397
Hauprich, Ionel Florin, 402
Hintari, Vasile, 382
Hip, Claudiu, 382
Hodină, Constantin, 382
Hodorogea, Viorel, 398
Hoha,Viorica, 382
Holdiş, Mihai, 382
Homei, Ioan, 382
Honig, Ilie, 397
Honig, Mihai, 392
Horoşincu, Liviu, 382
Horotan, Victor, 267
Horvath, Ioan, 396
Horvath, Ştefan, 399
Hosu, Isidor, 382
Hosu, Virgil, 4, 382
Hotel Casa Armatei, 139
Hotel Continental, 110, 112, 120, 123, 129, 149, 393
Hotel Timişoara, 94
Hotos, Monica, 382
Hristcu, Petru, 382
Hristin, Eugen, 382
Hruşcă, Ioan, 382
Huminiuc, Pavel, 382
Husar, Daniel, 401
Husar, David, 402

I

Iacob, Francisc, 396
Iacovania, Marius, 382
Iager, Carol, 382

Ianăş Ioan, 142, 144, 184, 185, 187
Iancu, Aurel, 382
Iancu, Dumitru, 404
Ianoş, Paris, 393
Ianoşel, Aurel, 391
Iantoc, Constantin, 382
Iaşi, 19, 39, 65, 80, 81, 95, 102, 229, 246, 247, 249, 324, 350, 406, 407
Ichim, Ilie, 382
Ichim, Ion, 382
Iercoşan (maior), 121
Ifrim, Eugen, 403
Ignea, Mircea, 382
Ignjatovici, Srba, 71
Ilan, Ioan, 382
Ilea, Emil, 267, 268, 289
Ilie, Daniel, 382
Ilie, Ştefan Vasile, 382
Iliescu, Filomenia, 265
Iliescu, Ion, 22, 42, 191, 210, 230, 231, 232, 238, 239, 244, 247, 249, 259, 273, 275, 276, 277, 278, 307, 407
Iliescu, Mihai, 267
Ilieş, Vasile, 382
Iliuc, Ion, 382
Ille, Clara, 393
Inurean, Ioan, 382
Ioja, Emerich Eugen, 382
Ion, Maria, 393
Ion, Virgil, 382
Ionaş, Ladislau Ludovic, 382
Ionesc, Cornel, 391
Ionescu de la Brad, Ion, 344
Ionescu, Daniel, 398
Ionescu, Radu, 265
Ionesi,Valeriu Trandafir, 383
Ioniţă, Constantin, 400
Ioniţă, Dorel, 383
Ioniţă, Mihai, 383
Iordache, Ion, 383
Iordache,Claudiu, 30, 35, 97, 132, 133, 152, 163, 164, 165, 166, 167, 183, 186, 187, 189, 190, 202, 204, 205, 210, 211, 251, 257, 260, 265, 266, 272, 273, 291, 292, 408
Iordan, Silviu, 399
Iorga, Mihail Cătălin, 383
Iorga, Nicolae, 42
Iosep, Gh. Eugen, 383
Iost, Cristina, 383
Iost, Norbert Ladislau, 383
Iosub, Constantin, 128, 390
Ioţcovici, Nuţu Gheorghe, 128, 390
Ipati, Ion, 383
Iran, 130, 133, 177, 182, 185, 319
Istrate, Gheorghe, 383
Istvan, Dorina, 383
Istvan, Gheorghe, 383
Italia, 7, 51, 72
Iugoslavia, 13, 51, 72, 212, 221, 222, 349, 351
Ivan, Ştefan 163, 211, 257, 260, 264, 266, 267, 268, 289, 290
Ivanciov, Carol-Matei, 273
Ivanof, Leon, 398
Ivanov, Mitrofan, 383
Ivaşcu, Sorin, 396

J

Jebelean, Zorin, 396
Jekely, Ana, 383
Jianu, Doru, 383
Jichici, Mihai, 396
Jinga, Constantin, 391
Jisa, Ion, 383
Jitariu, Costache, 391
Jivan, Gheorghe, 383
Jokni, Ana, 383
Jolde, Dumitru, 383
Josza, Kătălin, 383
Jourcin, Albert, 13, 16, 17
Jroie, Emilian, 383
Jubea , Andrei, 401
Jubea, Dan Andrei, 401
Jude, Iosif, 383
Judele, Mihai, 383
Judt, Tony, 10
Jugănaru, Dumitru, 393
June, Măria, 383
Jung, Mihai Florentin, 383
Jupan, Caius, 292
Juravle, Gheorghe, 383
Juravle, Petru, 267, 268, 289
Jurcă, Costică, 383
Jurchescu, Gheorghe, 383
Jurj, Gheorghe, 383
Jurma, Octavian, 383

K

Kali, Adrian, 40, 41, 85, 86, 89, 123, 129, 143,185, 377, 394, 409

Kapornyai, Zoltan, 383
Karageorgevo, 372, 373
Kardaş, Iosif, 383
Kaspi, Andre, 14, 15
Kelemen, Iosif, 403
Kencsan, Victor, 383
KGB, 19, 77
Kiefer, Manfred, 383
Kiraly, Ştefan, 383
Kiritza, Ştefan, 383
Kis, Pavel, 383
Kiss Pal, Jozsef, 383
Kiss, Sandor, 402
Kleyn, Eduard, 383
Kocsis, Ion, 383
Kondra, Gyorgy, 398
Kos, Alexandru, 399
Kovaci, Karol, 383
Kovacs, Gheza, 383
Kovacs, Ileana, 383
Kovacs, Nicolae, 383
Kovacs, Ştefan, 383
Kronenberger, Iosif, 383
Kuhn, Nicolae, 383
Kulcsar, Gellert Valentin, 398
Kun, Robert, 392

L

Labancz, Ladislau, 383
Labiş, Margareta, 69
Lache, Ştefan, 15
Langevien, Jacques, 399
Laszlo, Eugenia, 383
Laur, Robert, 383
Lazardu, Tiberiu, 383
Lazaroi, Sanda, 383
Lazăr, Gheorghe, 383
Lazăr, Lidia, 391
Lazăr, Romulus, 383
Lazăr, Virgil, 383
Lazurcă, Adrian, 383
Lăcătuş, Aladar, 394
Lăcătuş, Constantin, 383
Lăcătuş, Marius, 383
Lăcătuş, Nicolae, 395
Lăcătuş, Ştefan, 383
Lăzărescu, Carmen, 383
Lăzărescu, Victor, 383
Lăzureanu, Sergiu, 393
Lefter, Liviu, 383, 396
Leia, Sorinel Daniel, 391
Lelea, Teodor, 383
Lengyel, Daniela, 394
Levai, Lucian, 383
Levițchi, Ileana, 383
Libia, 19, 151
Licu, Dumitru Ovidiu, 383
Lile, Cristian , 402
Linghi, Adi, 383
Linta, Ovidiu, 383
Linte, Constantin, 383
Lituania, 18
Lodoabă, Jurescu Iosif, 383
Lopată, Ciprian Marius, 383
Lorea, Ioan, 383
Lovag-Schmitzer, Delia-Monica, 383
Luca, Achim, 383
Luca, Georgeta, 393
Luca, Iuliu, 383
Luca, Rodica, 393
Luca, Stefan, 393
Lucaț, Dumitru, 383
Luchescu, Stelian, 391
Luchin, Milenco, 273
Ludwig, Rodica, 383
Luianov, Timotei, 383
Luncan, Petru, 383
Lungănaşu, Radu, 396
Lungu, Cristina, 393
Lungu, Gheorghe, 399
Lungu, Simion, 383
Lup, Ionel, 383
Lupoaia, Costică, 384
Lupşan, Dumitru, 396
Lupşan, Eugen, 384
Lupu, Camelia, 292
Lupu, Corvin, 34
Lupu, Dumitru, 384
Lupu, Octavian, 384
Lupu, Valentin, 384
Luțai, Pintea, 384
Luță, Cristian, 384

M

Maastricht, 15,17
Macaş, Monica, 384
Macău, Constantin, 384
Macovei, Damian, 384
Macri, Emil, (general) , 93, 104, 114, 116, 117, 118, 120, 123, 124, 126, 134, 136, 154, 203, 338, 340

Madarasz, Karoly, 384
Madosi, Ana, 391
Maftei, Lucian, 384
Maghețiu, Elena, 384
Maghior, Ștefan, 384
Magyar, Remus, 404
Magyar, Rozalia, 400
Magyarit, Erno, 384
Maier, Ioan, 384
Mailat, Aron, 393
Mailat, Doru, 384
Mali, Adrian, 384
Malta, 16, 77, 91, 328, 329
Mânase, Hugo, 384
Mândrilă, Daniel, 265
Mândruț, Stelian, 39, 405
Manea, Silviu Viorel, 384
Manoilă, Teodor, 384
Maranga, Ioan, 384
Marchiș, Ionel, 267
Marcovici, Sofia Ana, 384
Marcu, Ioan, 178, 204, 205, 265, 266, 267, 268, 289, 290, 291
Marcu, Valeriu Constantin, 384
Marcu, Vasile, 394
Mardare, Adrian, 397
Mardare, Sorin, 397
Marduț, Constantin, 401
Marian, Traian, 395
Marin, Otilia Elena, 393
Marincuș, David, 397
Marinescu, Adrian, 384
Marinescu, Gabriel, 267, 268, 273, 289, 290
Marinescu, Ion, 398
Mariș, Ștefan, 393
Marițescu, Ioan, 396
Mariuțac, Ioan, 391
Marshall, 18
Martin, Adrian, 384
Martin, Petru, 404
Martocean, Florin, 384
Martoceanu, Alex, 384
Marton, Gabriel, 384
Marton, Hajnal, 384
Marton, Valentin, 384
Mate, Vasile, 384
Mateescu Pompiliu, 198
Matei, Constantin, 384
Matei, Dorel, 384,
Matei, Dorin, 403
Matei, Gheorghe, 394
Matei, Ilie, 59, 97, 100, 132, 136, 211, 308, 336
Matei, Petru, 398
Mateiaș, Daniel, 384
Mateș, Gheorghina, 384
Matinca, Dumitru, 384
Mavrodin, Corina, 392
Mavru, Nicolae, 33, 34, 39, 51, 93, 119, 345, 408
Maxim, Irinel, 394
Mazarache, Mița, 384
Mazarovici, Iosif, 384
Mazilu, Dumitru, 221, 267, 268, 274, 276
Mădașu, Adriana, 384
Măgureanu, Virgil, 38, 39
Mănescu, Manea, 59, 126, 134, 185, 314, 318, 319, 327
Mănescu, Viorel, 384
Măntăluță, Aurel, 400
Mărgan, Virgil Sabin, 384
Mărinoiu, Adrian Valentin, 384
Măriuță, Petrică, 393
Meci, Dimitrie, 384, 397
Medeleț, Florin, 20, 183, 187, 409
Meilă, Codruț, 384
Melinte, Marian, 384
Merluşcă, Ioan, 391
Mertecaru, Viorel, 384
Merticariu, Mihai, 384
Mesenschi, Iulian, 384
Mestecăneanu, Mircia, 384
Meszaros, Tiberiu Zoltan, 384
Meşter, Marioara, 384
Meşter, Mihai, 384
Metea, Liana, 390
Mezin, Dan, 384,
Miclea, Cătălin, 384
Miclescu, Genoveva, 384
Miclescu, Melania, 384
Micu, Mirela, 384
Micu, Robert, 384
Mihai, Gigi, 401
Mihai, Tudorița, 384
Mihai, Veronica, 384
Mihailov, Remus, 397
Mihalache, Adi Nicușor, 384
Mihalca, Marius, 394
Mihalea, Velicu (general), 105, 115, 116, 139, 253, 339, 340

Mihociu, Daniel, 384
Mihoreanu, Vasile, 384
Mihuţ, Aurelian David, 153
Milan, Ghica, 384
Milea,Vasile, 59, 79, 91, 96, 105, 106, 107, 108, 118, 120, 134, 139, 155, 182, 196, 220, 308, 309, 311, 313, 315, 316, 317, 318, 319,324, 327, 351
Milercovici, Dana, 384
Milin, Miodrag, 37, 40, 48, 51, 90, 145, 152, 153, 164, 176, 183, 211, 213, 258, 409, 410,
Milutin, Luminiţa, 265
Milza, Pierre, 13, 17, 276, 277
Mindie, Elisei, 384
Mineu, 83, 92, 258, 259
Minică, Constantin, 393
Ministerul Apărării Naţionale, 24, 106, 108, 120, 134, 137, 143, 305, 309, 311, 317, 327, 352
Ministerul de Interne, 34, 65, 68, 90, 96, 97, 104, 107, 108, 118, 120, 129, 137, 143, 180, 292, 300, 305, 308, 310, 311, 314, 317, 319, 322, 345, 350
Mioc, Marius, 40, 41, 44, 45, 46, 86, 95, 100, 119, 133, 166, 183, 185, 256, 341, 384, 409
Mircea, Ion, 396, 398
Mircea, Romică, 384
Miron, Ioan, 395
Miron, Marius, 392
Mirt, Angela, 267
Misarăş, Adrian, 265
Mişcov, Maria, 393
Mişcov, Miriana, 393
Mititelu, Cristian, 48
Mitreşan, Elena, 398
Miu, Gheorghe, 384.
Miu, Marius, 384
Mîndrilă, Gheorghe, 404
Mîndroiu, Ioan Ilie, 384
Mîtea, Matei, 384
Moacă, Grigorie, 384
Mocuţa, Constantin, 384
Mocuţa, Gheorghe, 143
Moga, Victor, 384
Moghioroşi, Mihai, 384
Moisescu, Dan, 344
Moldovan, Emil, 384
Moldovan, Gheorghe, 384
Moldovan, Liviu, 384
Moldovan, Vasile, 384
Moldovanu, Ion, 403
Molnar, Ioan, 392
Molnar, Micloş, 384
Molocea, maj, 241
Monac, Constantin, 32, 94, 119, 131, 321, 370, 372, 407
Morar, Măria, 384
Morar, Petrişor, 264, 273
Morariu, Vasile, 385
Moraru, Roman, 404
Moroşanu, Mircea, 385
Moscova, 12, 14, 76, 77, 78, 216, 219, 222, 227, 229, 230, 237
Motica, Radu, 192
Motreşea, Gabriel, 385
Moţ, Petre, 86, 87, 95, 97, 100, 135, 164, 184, 335
Moţa, Ioan, 385
Muntean, Ovidiu, 394
Munteanu, Aron, 397
Munteanu, Cristina, 265
Munteanu, Dumitru, 391
Munteanu, Ioan, 40, 41, 56, 60, 61, 63, 66, 69, 71, 72, 117, 408
Munteanu, Mariana, 385
Munteanu, Marius, 385
Munteanu, Mărgărit Ovidiu, 385
Munteanu, Mihaela, 164, 167, 186, 202, 205, 211, 260, 265, 266
Munteanu, Mircea, 48
Munteanu, Rodica, 56, 60, 61, 69
Munteanu, Valentin, 385
Mura, Gheorghe, 385
Murariu, Eugen, 391
Murariu, Irina, 391
Murăreţ, Tudor, 385
Mureşan, Agata, 385
Mureşan, Ana, 308
Mureşan, Dumitru, 385, 402
Mureşan, Lucian, 391
Mureşan, Mircea (general), 178
Mureşan, Mircea, 385
Musatov, Valeri, 77, 219
Muscă, Ioan, 393
Muselin, Ana, 385
Mutrescu, Gavril, 385
Muţiu, Caius, 267, 268, 289, 290

N

Naghi, Ion, 385
Nagy, Andreea Rozalia, 394
Nagy, Eugen Francisc, 393
Nagy, Mihai, 385
Nagy, Tiberiu, 385
Nanae, Claudia, 385
NATO, 15, 17
Năstase, Gigel, 404
Năstase, Laurențiu, 385
Neacșu, Gheorghe, 40
Neag, Teodor, 396
Neatu, Ion, 385
Nechita, Gheorghe, 385
Necșulei, Gheorghe, 394
Necula lt, 241
Necula, Ștefan, 385
Neda, Liviu, 385
Nedelcu, Gabriel, 385
Nedelea, Paulina, 393
Negoescu, Nicolae-Ioan, 265, 273, 292
Negruțiu, Laura, 400
Negură, Nina, 385
Nemoianu, Virgil, 400
Nemțoc, Vasile Marius, 391
Neu, Costel, 385
Nica, Octavian Silviu, 385
Nicoară , Diodor, 267, 269, 273, 290
Nicoară, Elena, 400
Nicoară, Florin, 392
Nicolaescu, Dan, 407
Nicolaescu, Sergiu, 32, 407
Nicolcescu, Ion, 385
Nicolici, Ioan, 385
Nicolin, Mariana, 385
Niculescu, Constantin, 385
Niculescu, Paul-Mizil, 308. 320
Nistor, Mihai, 385
Nistor, Petru, 385
Nițu, Costică, 385
Novacovici, Dumitru, 385
Novacovici, Ion, 385
Novacovici, Marius, 385
Novăcescu, Sorin, 385
Nuța, Marinica, 385
Nuță, Constantin, 115, 116, 118, 122, 124, 130, 134, 136, 139, 140, 253, 339, 340

O

Oancea,Viorel, 145, 152, 154, 195, 292
Olah, Karol, 385
Olar, Ioan, 396
Olariu, Ioan, 385
Olaru, Marian, 394
Olaru, Stejărel, 19
Olteanu, Constantin, 59
Olteanu, Octavian, 385
Olteanu, Petre, 385
Oncioiu, Ionel, 385
Onofrei, Ioan, 143
Onofrei, Vasile, 285
Opeltz, Maria, 396
Opre, Gogu, 390
Oprea, Constantin, 385
Oprea, Dănuț, 391
Oprea, Gheorghe, 308, 318, 392
Oprea, Ioan Beni, 169, 186, 202
Oprea, Marius, 65
Oprea, Sorin, 101, 178, 204, 209, 256, 391
Oprea, Vasile, 385, 397
Oprean, Gheorghe, 392
Oprescu, Marius, 385
Opriș, Nicolae, 267, 268, 290
Opruța, Sorin, 385
Oradea, 19, 82, 118, 121, 139, 218, 350
Orban, Iosif, 392
Orban, Traian, 86, 89, 392
Ordeanu, Viorel, 385
Orfescu, Horațiu, 385
OSCE, 16
Osman, Dumitru, 128, 390
Oșca, Alexandru, 10, 12, 28, 40, 51, 66, 72, 78, 117, 169, 170, 180, 211, 308, 321, 327, 407, 408
Otiman, Păun, 267
Oțeliță, Aurel, 395

P

Pacoste, Cornel, 61, 104, 125, 132, 135, 136, 189, 204, 211, 308, 336
Padhazi, Gabriela, 385
Pahon, Liviu, 397
Pahon, Silviu, 385
Palaghia, Măria, 385
Palcău, Adriana, 402

Palescu, Viorel, 385
Pali, Marța, 385
Panaite, Cornel, 385
Panama, 328, 329
Pană, Gheorghe, 308
Panchea, Aurel, 385
Panchiu, Petrică, 398
Panciu, Ion, 385
Pandurescu, Liviu, 385
Panduru, Domnica, 391
Pantea, Dan, 392
Papară, Gheorghe, 385
Papillion, Laurențiu, 394
Paraschiv, Dominic, 403
Paraschivoiu, Romulus, 273
Pârnevean Nicolae, 193
Partidul Comunist Român (PCR), 85, 143, 169, 193, 198, 209, 221, 242, 244, 245, 255, 261
Pasca, Gheorghe, 385
Pasca, Ioan, 392
Pascaru, Ionica, 385
Pascaru, Mioara, 385
Pascaru, Mitruță, 385
Pasquale, Modica, 404
Pașca Ioan, 184, 193
Pașca, Dan, 391
Pașca, Viorel, 392
Pașcalău, Cristian, 391
Pașcaru, Ionică, 385
Patriciu, Dinu, 273
Paulovici, Mihai Dorel, 385
Pădurariu, Costache, 401
Păleanu, Elena Maria, 391
Pălin, Petru, 385
Părpăluță Dumitru, 391.
Părpăluță, Costel, 385
Părpăluță, Măricel, 385
Păsăreanu, Andrei, 19, 34
Păscălău, Lăcrămioara, 385
Păscăloiu, Gavrilă, 385
Pătrindei, Marian, 385
Păun, Angela, 385
Păun, Dorina, 385
Păun, Ecaterina, 385
Păun, lt.col, 116, 340
Pekni, Ioan, 385
Penciu, Neculai, 404
Perici, Viorel, 397
Periei, Viorel, 385
Petcov, Svetomir, 385
Petcu, Gabriela, 385
Peter, Siani Davis, 9, 36, 227, 408
Petitjean, Lucian, 385
Petrache, Florin, 385
Petre, Cristea, 265
Petre, Petrișor, 265
Petrea, Gheorghe, 386
Petrescu, Dragoș, 35
Petrescu, Laura, 386
Petrescu, Nicoleta, 386
Petrică, Gheorghe, 386
Petridean, Ana, 386
Petroiu, Mircea, 391
Petromăneanț, Daniel, 386
Petromăneanț, Zeno, 386
Petrov, Plamen, 13, 77
Pfaiffer, Gabriela, 386
Piața „700“, 113, 122, 127, 129, 392, 402
Piața 1 Mai, 143, 390
Piața Catedralei Ortodoxe, 123, 138
Piața Dacia, 101, 112, 113, 123, 130
Piața Dr. Russel, 403
Piața Eroilor, 370
Piața Huniade, 342
Piața Josefin, 143, 146
Piața Kuttl (Ștefan Furtună), 123, 130, 397
Piața Libertății, 94, 112, 113, 119, 120, 121, 123, 127, 128, 130, 150, 392, 399
Piața Maria, 48, 86, 87, 88, 89, 93, 96, 115, 123, 128, 129, 339, 390,
Piața Operei (Teatrului Național), 48, 49, 88, 93, 94, 98, 110, 112, 120, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 144, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 157, 163, 177, 181, 184, 185, 188, 189, 191, 200, 201, 203, 209, 210, 251, 252, 253, 256, 269, 274, 348, 349, 390, 399,
Piața Palatului Culturii, 81
Piața Traian, 112, 123, 128, 130, 343, 395, 399
Piața Unirii, 81, 122
Piața Vasile Roaită, 123
Piesa, Daniela, 386
Pinciuc, Nică, 386
Pinescu, Carmen, 386
Pintea, Ionel, 386
Pintea, Luțai, 384

Pintea, Vasile, 71, 265
Pința, Călin, 386
Pirvu, Ioan, 392
Pistriceanu, Adriana, 392
Pitarcă, Traian, 386
Pitaru, Virgil, 386
Pitic,Nicolae Liviu, 386
Piuxa, Ioan, 404
Pîrju, Ioan, 394
Pîrpăliță, Ion, 386
Pîrvan, Adriana, 386
Pîrvan, Ioana, 391
Pîrvu, Radu, 386
Pleşca, Vasile, 393
Pleşcan, Florin Ion, 386
Pleşoianu, Dumitru, 386
Pleşuvu, Florin, 386
Plutarh, 7
Pocovnicu, Paul, 386
Pocovnicu, Valeriu, 393
Podea, Lucian, 386
Podlipny, Iulius, 71
Podul Mihai Viteazul, 123
Podul Decebal, 85, 112, 123, 127, 128, 394
Podul Maria, 123
Podul Michelangelo, 88, 93, 97, 110, 123
Podul Traian, 97
Poenaru, Cornel, 386
Poja, Ecaterina, 396
Polonia, 12, 13, 18, 69, 76, 213, 219, 220, 232, 320
Pomorisat, Svetlana, 267
Pompius, 7, 8
Pop, Adrian, 9, 16, 19, 34, 36, 37, 406
Pop, Alin Sorin, 386
Popa, Constantin, 265, 291
Popa, Dorin, 386
Popa, Eugen, 386
Popa, Florin, 400
Popa, Galileu, 386
Popa, Gheorghe, 386
Popa, Ilie Gheoghe, 398
Popa, Ioan Lucian, 401
Popa, Ioan, 386
Popa, Lucian, 399
Popa, Manole, 265
Popa, Mariana, 386
Popa, Marioara, 386
Popa, Vasile, 408
Popescu-Bîrlan, Ovidiu Cristian, 386
Popescu, Andrei, 393
Popescu, Cristian, 386
Popescu, Dumitru, 386
Popescu, Gheorghe, (general), 50,265, 268,269, 270,272,282,289,292,308
Popescu, Ion, 96, 104, 126
Popescu, Marin, 386
Popescu, Rozalia, 394
Popescu, Tiberiu, 399
Popovici, Costică, 386
Popovici, Elena, 386
Popovici, Ioan, 397
Popovici, Marcel, 386
Popovici, Petru, 386, 396
Popovici, Viorica, 386
Porumbița, Adamia, 386
Porumbița, Marinela, 386
Postelnicu, Tudor, 102, 107, 108, 110, 115, 116, 118, 134, 196, 308, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 339, 340
Postolache, Vasile, 386
Potrochir, Lucica, 396
Pouthas, Charles, 28
Prăjianu, Constantin, 386
Preda, Ovidiu, 386
Predescu, Radu Dorin, 391
Predonescu, Nicolae, 113, 121, 250, 251, 265
Presbiterianu, Bogdan, 386
Pricop, Cornel Mircea, 386
Pricop, Ioan, 396
Primaru, Gheorghe, 391
Procomnicu, Paul, 397
Prodan, Virgil, 396
Prunar, Paul, 386
Puczi, Liviu, 400
Puiu, Laurențiu, 386, 397
Purcel, Vasile, 386
Puri, Gherhardt, 265
Purice, Marin, 267
Puslojici, Adam, 70
Puşchiță, Darie, 391

R

Rachici, Oliver, 391
Rad, Daniel, 386
Rad, Gavril, 386
Rado Gino, 51, 86

Rados, Antonia, 51
Radosavlevici, Sorin, 267
Radu cel Frumos, 120, 127
Radu, Aurel, 386
Radu, Constantin, 393
Radu, Costache, 386
Radu, Gabriel, 291
Radu, Gheorghe, 87, 122
Radu, Ion, 308, 327
Radu, Margareta, 394
Radu, Marin, 398
Radu, Romică, 386
Radu, Vasile, 386
Raiha, Valentin, 35
Rancz, Ioan, 386
Rancz, Rudolf, 386
Ranisav, Duşan, 396
Raţă, Marcel, 386
Raţiu, Ştefan, 400
Rădău, Dumitru, 386
Rădoi, Mihail, 265
Răducan, Ştefan, 393
Rădulescu, Gheorghe (Gogu), 266, 282, 317, 327
Răileanu, Gheorghe, 390
Răileanu, Radu, 386
Răuceanu, Mihai, 386
RDG, 12, 76
Rebreanu, Puia Florica, 69
Regep, Codruţa, 386
Regep, Ioan, 401
Reileanu, Gheorghe, 386
Reitter, Edith Irina, 390
Reus, Alexandru, 386
Ricioiu, Ştefan, 386
Ripp, Zoltan, 12
Rişcă, Nelu Aurel, 395
Rînceanu, Dorina, 386
Roană, Aurel, 386
Roban, Măria, 386
Roma, 7
Roman, Alexandru, 386
Roman, Constantin, 386
Román, Gheorghe, 386
Roman, Mircea, 386
Roman, Petre, 14, 33, 42, 80, 238, 274, 277, 407
Roman, Ştefan, 398
Roman, Valentin, 402
România, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 23, 28, 34, 35, 36, 37, 40, 42, 44, 47, 48, 51, 53, 54, 55, 56, 66, 71, 72, 75, 76, 78, 79, 82, 85, 93, 100, 125, 129, 139, 140, 170, 176, 179, 180, 181, 185, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 242, 254, 255, 274, 276, 277, 279, 293, 297, 301, 302, 304, 306, 309, 321, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 370, 371, 374, 375, 376, 405, 406, 408, 409
Roşca, Ilie, 394
Roşea, Petru, 386
Roşu, Dumitru, 91, 96
Roşu, Florin, 386
Roşu, Marius, 386
Roşu, Mirela, 386
Rotariu, Octavian, 392
Rubicon, 7, 8, 95, 151, 160, 161
Ruja, Gheorghe, 386
Rumân, Hermine, 386
Rupă, Constantin, 386
Rupşan, Eugen, 387
Rus, Marcel, 387
Rusan, Romulus, 407
Rusanda, Petru, 387
Rusca, Ioan, 387
Rusia, 14, 16, 51
Ruskal, Emerik, 387
Rusu, Alexandra, 398
Rusu, Cristian, 396
Rusu, Maria, 393
Rusu, Mircea Horia, 273, 387
Rusu, Simona, 387
Ruşan, Nicolae, 267, 269, 290

S

Sabău, Francisc, 387
Sabău, Mariana, 387
Sabău, Ruxandra, 387
Saltă, Constantin, 387
Sancovici, Corina, 387
Sanda, Adrian, 163, 169, 171, 186, 189, 201, 203
Sandu, Dumitru, 387
Sandu, Gheorghe, 387
Sandu, Mihai, 387
Sandu, Valentin, 387
Sanislav, Nicolae, 387
Santa, Vasile, 387

Sânta, Vasile, 387
Sântămăreanu, Valeria,
Santeiu, Călin, 387
Sârbu, Adrian, 387
Sarcadi, Ioan, 387
Sarkadi, Ștefan, 387
Sas, Petru, 387
Sasca, Viorel, 387
Sava, Angela Elena, 390
Sava, Constantin, 32, 94, 119, 131, 321, 370, 372, 407
Sava, Elena, 395
Sava, Florica, 395
Sava, Iosif, 387
Savu, Petru, 403
Savu, Sorin, 400
Săcălaș, Emil, 387
Săcăluș, Nicolae, 387
Săceanu, Eugen Claudius, 387
Sălhan, Ionică, 387
Săndile, Mioara, 387
Săndulescu, Șerban, 32, 408
Sărăcin, Constantin, 387
Sărular, Goran, 387
Săsăran, Gruia, 265
Săveanu, Andrei, 387
Săvescu, Constantin, 387
Săvescu, Viorica, 387
Sbora, Ioan, 387
Scapeț, Vasile, 387
Scedeai, Dan, 394
Scheut, Constantin, 387
Schlibak, Tiberiu, 387
Schontal, Ion Mihai, 387
Scînteie, Daniela, 387
Scurtu, Ioan, 9, 35, 36, 54, 186, 407
Sebeșten, Eugen, 387
Secheșan, Gheorghe, 46, 410
Secrieru, Ionel, 387
Secu, Cornel, 391
Secui, Mircea, 403
Sekely, Ana, 387
Senfleben, Iosif, 387
Sera, Andraș, 396
Serba, Ileana Mălina, 387
Serp, Mihaela, 387
Sfercoci, Gheorghe, 273
Sgondea, Stelian, 387
Sherer, Carol, 387
Siani-Davies, Peter, 9, 36, 277
Sidenco, Marcel, 395
Sifai, Adrian, 387
Sifian, Remus, 387
Silaș, Maftei, 401
Sima, Alin, 387
Simdile, Mioara, 387
Simicin Nicolae, 301
Simioane, Gheorghe, 267
Simion, Eugen, 387
Simion, Ioan, 401
Simion, Vasile, 387
Simionescu, Romică, 387
Singer, Karl, 267, 268, 290, 291
Siria, 19, 151, 194,
Slinc, Ioan, 387
Slovacia, 13, 18
Smaranda Ion, 332
Smarandache, Daniel, 387
Smican, Sorin, 387
Smolinski, Norbert, 387
Sobol, Dan, 265
Societatea Timișoara, 26, 27
Somogyi, Attila, 387
Sonfa, Adriana, 387
Sonia, Romeo, 387
Soos, Zoltan, 387
Sorescu, Marin, 70
Sowinska-Krupka, Aliycia, 12
Spanache, Ioan, 395
Spiridon, Cassian Maria, 19, 80, 81, 407
Spiridon, Ionel, 387
Spirkovski, Aleksandar 372, 373
Spînu, Luminița, 387
Sporer, Rudolf, 395
Stamatiu, Oreste, 387
Stan, Dan, 387
Stan, Vasile, 397
Stanca, Aurel, 387
Stanciu, Ion, 390
Stanciu, Marius, 387
Stancu, Măria, 387
Stancu, Paula, 387
Stanoiev, Milenco, 387
Stavarache, Petru, 387
Stăiculescu, Emilian, 387
Stănculescu, Victor Athanasie (general), 122, 124, 180, 182, 194, 384
Stănescu, Nichita, 69
Stănescu-Stanciu, Teodora, 9, 24, 40
Stănia, Sebastian, 387
Stănilă, Eugen, 387
Stein, Daniel, 387

Stit, Daniel, 387
Stoenescu, Alex Mihai, 32, 33, 38, 39, 41, 42, 51, 277, 408
Stoffel, Gheorghe, 387
Stoia, Octavian, 387
Stoiadin, Vasile, 401
Stoian, Dănuț, 388
Stoian, Dorel, 388
Stoian, Gheorghe, 388
Stoian, Speranța, 388
Stoianov, Zeno, 395
Stoica, Ioan, 391
Stoica, Mircea, 391
Stratulat, Daniela, 388
Stratulat, Ionel, 388
Străin, Dumitru Romeo, 388
Stroe, Constantin, 265
Stroia, Lucian, 388
Strugariu, Dan, 388
Studineanu,Marin, 388
Sturugaru, Ilie, 388
SUA, 16, 328
Subțirelu, Doru, 388
Suciu, Augustin Cornel, 388
Suciu, Doru-Nicolae, 388
Suciu, Gabriela, 388
Suciu, Mirela Carmen, 388
Suciu, Titus, 48, 86, 89, 92, 101, 119, 133, 145, 183, 187, 195, 409
Suetoniu, 7, 8
Suharu, Anton, 388, 395
Sulcină, Victor, 388
Sumănaru, Adrian, 388
Sur, Ioan, 400
Surmic,Octavian, 388
Suru, Mihai, 388
Szabo, Erno, 390
Szabo, Larisa, 398
Szalo, Zsuzsa, 388
Szaloș, Ioan, 388
Szasz, Mihai, 388
Szasz, Petrică, 388
Szekely, Ladislau, 390
Szekely, Mihai Iosif, 388
Szekely, Mihai, 397
Szerb, Eduard, 388
Szoke, Attila, 388
Szoke, Matei, 388
Szvitlak, Zoltan, 388

Ş

Şandor, Ildiko, 388
Şandru, Horia, 391
Şarapov, Viktor, 77.
Şeitan, Ion, 401
Şepeţan, Drăgan, 388
Şerban, Dumitru, 401
Şerban, Gheorghe, 388
Şerban, Ionuţ, 29
Şerban, Iosif, 390
Şerban, Iozsef, 388
Şerban, Tănase, 391
Şihai, Csaba, 388
Şimăndan, Emil, 40, 72, 117, 408
Şipoş, Iosif, 388
Şleahtici, Marian, 397
Şoimu, Ioan, 268
Ştef, Elena, 388
Ştefănescu, Constanța, 388
Ştefănescu, Ioan Traian, 198, 329
Ştețcu, Doina, 388
Ştețcu, Nuțu, 388
Ştir, Remus, 388
Ştiucă, Nicolae, 388
Ştranb, Iosif, 388
Ştreang, Marian, 394
Ştreangă, Doru, 391
Şuş, Viorica, 388
Şuşnea, Lavinia, 388

T

Tabără, Ioan Viorel, 391
Tacaci, Marius, 388
Tagliavne, John, 404
Tako, Gabriela Monica, 391
Tako, Titina, 392
Tâlhan, Ion, 388
Tamaş Radu Simion, 335
Tanciuc, Mirela, 388
Tardieu, 16
Târlă, Cristian, 388
Tat, Iosif, 388
Tat, Silvia, 388
Taylor, Alain John, 9
Tăbăcaru, Marian, 402
Tălpoş, Alexandru, 388
Tănase, Stelian, 9, 37
Tănase, Tudora, 388
Tănase, Vasile, 392
Tăpleanu Mircea, 334

Tărăbuță, Constantin, 403
Tășală, Remus Marian, 122, 131, 392
Tătar, Aurelian, 388
Tătaru, Petre Elinor, 388
Tăut, Teodor, 388, 393
Tăutu, Nelu, 388
Tcaciuc, Mihai, 388
Teioșanu Felix, 36
Teodorescu, Filip, 33, 34, 39, 93, 104, 198, 409
Terbancea, Nicolae, 388
Teridancea, Geta, 388
Thibault, P., 13, 17
Timar Traian, 152, 157, 178, 184
Tinu, Radu, 86, 410
Tîrziu, Daniel, 388
Tîrziu, Viorel, 388
Toader, Ilie, 388
Toador, Costel, 388
Toda, Angelica, 392
Todea, Felician, 388
Todor, Coriolan Octavian, 388
Todoresc, Ionel, 399
Todorov, Miroslav, 392
Tokacs, Sorina, 388
Tökés, László, 30, 32, 46, 75, 76, 81, 82, 86, 87, 89, 90, 183, 213, 221, 258, 259, 292, 339, 341, 343, 350, 370, 409
Tolcea, Marcel, 46, 70
Toma, Angelica, 388, 390
Toma, Constantin, 388
Toma, Cornel, 388
Toma, Emilia, 388
Toma, Marian, 388
Tomesc, Ioan, 394
Tomoni, Dumitru, 4, 40, 72, 117, 137, 252, 408
Tomotaș, Sorin, 388
Tomuș, Ioan, 388
Torok, Gavril, 388
Tot, Adrian, 388
Toth, Agnes, 398
Toth, Emeric, 388
Toth, Gheorghe, 388
Totoș, Iudit, 388
Totu, Ioan, 308
Toți, Șandor, 388
Traleș, Ioan, 267
Trancă, Vasile, 389
Trăilă, Cornel, 389
Trăistaru, Maria, 265
Trif, Marinei, 389
Trifu, Gheorghe, 395
Trip, Dumitru, 389
Tripa, Vasile, 389
Tripoli, 19
Truț, Achim, 389
Tudor, Dorel Adrian, 389
Turcaș, Ioan, 389
Turcaș, Viorel, 389
Turcu, Cristian, 395
Turlea,Valerică, 389
Tutoi, Constantin, 389

Ț

Țariuc, Marinela Veronica, 50
Țintaru Teodor Octavian, 298
Țintoi, Gheorghe, 392
Țurcanu, Florin, 389

U

Ungaria, 12, 12, 18, 34, 38, 51, 76, 212, 213, 219,220,222,230, 232, 320, 349, 370, 372
Ungă, Camelia, 389
Ungureanu, Cornel, 71
Uniunea Europeană, 15
Untilă, Corina, 395
Urlan, Dumitru Sorin, 389
Ursache, Dănuț, 389
URSS, Uniunea Sovietică, 13, 14, 16, 34, 78, 212, 227, 228, 320, 374, 375
Ursu Liviu, 173
Ursu, Dan, 389
Ursu, Ion, 308
Ursulescu, Ionel, 265
Uțanu, Stela, 404

V

Vaida, Gheorghe, 389
Vâlcean, Radu, 267
Valea Jiului, 19
Valon, Alin, 395
Valto, Mirela, 389
Vara, Ștefan, 389
Varga, Gabriela, 389
Varga, Iosif, 389.
Varga, Mihai, 394
Vârtan, Valentin, 266
Vartolaș, Ioan, 265
Vasi, Călin-Vasile, 389

Vasile, Adrian, 389
Vasile, Florea, 389
Vasile, Paul, 120, 150, 152
Vasile, Zamfira, 389
Vasiloni, Nicolae, 401
Vatcu, Radu, 389
Văcăreanu, Zina, 389
Vălan, Tiberiu, 389
Vărcuş, Claudiu Ioan, 128, 393
Văsuţ, Florina Gabriela, 389
Văşnei, Sandu, 395
Velea, Liana, 389
Venczel, Endre Gabriel, 389
Vestemean, Teodor, 389
Vezendan, Gheorghe, 399
Vieriu, Petrică, 389
Vilciuc, Sorin, 389
Vincu, Traian, 389, 392
Vinganu Francisc, 187.
Vintilă, Ion, 266
Vinţan, Paraschiva, 392
Virag, Gabriel, 389
Virag, Geza, 389
Vîlceanu, Constantin, 400
Vînesar, Daniela, 389
Vînesar, Lucian, 389
Vîrban, Marin, 389
Vîrvorin, Ştefan, 389
Vîslă, Constantin, 389
Vlad, Iulian, 107, 118, 120, 123, 196, 310, 312, 313, 316, 318, 319
Vlad, Simona, 389
Vlaic, Dumitru, 394
Vlaici, Sava, 395
Vlasici, Dan, 389
Vlădăsan, Emil, 266
Voaideş, Viorel, 389
Voichiţă, Dimitrie, 398
Voin, Gabriel, 389
Vona, Maria, 392
Vozianu, Corneliu, 265
Vracean, Tiberiu, 389
Vuia Traian, 181

W

Wangel, Andrei, 389
Wehry, Oliver, 392
Wittmann, Petru, 390

Y

Yalta, 91

Z

Zabara, Grigore, 389
Zah, Gheorghe, 389
Zahan, Simion, 389
Zaharia Ruva, Mihai, 273
Zaharia, Adrian, 122, 393
Zaharia, Florin, 395
Zaharia, Mihai, 389
Zajti, Adrian, 389
Zallos, Ioan, 389
Zamfir, Victor, 402
Zamfirescu, Mihai, 389
Zăbulică, Constantin, 397
Zărioiu, Tudorică, 389
Zbora, Ioan, 389
Zeca, Constantin, 96, 120, 159, 251
Zechely, Mihai Iosif, 389
Zetelca, Duşan, 389
Zlanag, Gabriel, 389
Zmarandache, Daniel, 389
Zorilă, Marian, 389
Zornek, Otto, 397